

Ysidorus Ethimologiarum de libraria magistrorum

I

486

N. Inv. 486.

A A III
14

Epistola Isydori

Similiter in factis precedentibus sunt partes
de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Epistola Ysidori ad Braulionem episcopum

Domino meo et Dei servo

Braulioni episcopo Ysidorus episcopus. Omni
desiderio desideravi nunc videre faciem
tuam et utinam aliquando impleat Deus votum
meum antequam moriar. Ad presens autem
deprecor ut me commendes Deo orationibus tuis ut in
hac vita spem meam impleat et in futuro beatitu-
dinis tue consortium michi concedat. Et manu sua:
Ora pro nobis beatissime domine et frater.

Epistola Braulionis ad Ysidorum

Domino meo et vere domino Christique electo Ysidoro episcoporum
summo Braulio servus inutilis sanctorum Dei. O
pie domine et virorum prestantissime, sera et in tempore et
tarde data est michi scribendi copia quia peccatis meis
ingruentibus non modo salutis verum etiam corporis malo, verum
etiam luis et hostilitatis quo nimis in circuitu horri-
bile sunt impeditus in cursu. Nunc autem et si mille
necessitatibus mille curis attritus post longum
miserie tempus velut ab imbrium (?) sopore ut ita dix-
erim, consuetudinis (?) suscitatus, statuo mee suggestionis
affatibus deprecando primo salutis obsequium et cordis
et corporis humilitatem prostratus impertior excellentissime
tue beatitudinis pietati, ut peculiarem famulum quem pro
illo patre dignitatis in tantum ipse suscepisti susceptum
usque in finem tibi iubeas commendatum. Nam ergo
ut vix invenire queam dolore distractus quod causa tan-
tum pluris vel nunc iterum non meorum videre compellerem.
Sed spero in illo qui non obliviscitur misereri ut respiciat
in fine quod prestandit pacem et vestro me miserendi
reputabit affectum. Suggero sane et omnimoda
supplicatione deposco ut librum Ethymologiarum
quem iam favente domino audivimus consummatum
promissionis vestre memores servo vestro dirigere in-
beatis quia ut michi sum conscius magna ibi ex parte
servi tui postulatione sudasti. Et ideo in me primus
existe munificus. Sic sanctorum cetibus et felix habearis
et primus. Gesta etiam synodi in qua Sintarius
examinis vestri igne et si purificatus non invenitur
tamen decoctus, quaeso ut vestro instinctu a filio vestro domino
rege nobis dirigantur cito. Nam et domini eius sic
flagitavimus gloriam suggestionis quia multum in concilio
pro investiganda opus est veritate. Deprecans tamen altis-
simi pietatem efflagito ut coronam beatitudinis
vestre in integritate fidei et statu ecclesie sue longo
tempore protegat, consuetam (?) meique inter oblatrantia presentis
mundi et innumerabilia discrimina in mentem revocat mee
intercessionis gratia ac reconditum in gremium memorie
tue tritum ab omni tempestate peccati oratu vestro effi-
ciat Trinitas sacratissima. Et manu sua: Ego servus
domini Braulio Ysidoro in domino fruar te lucerna ar-
dens et non marcescens.

Epistola Ysidori ad Braulionem

Domino meo et Dei servo Braulioni episcopo Ysidorus.
Quia te incolumem cognovi gratias Christo egi
et utinam cuius cognovi salutem in hoc corpore aspicerem
et viderem. Quid autem michi evenit peccatis meis
manifestabo quia non fui dignus tuam perlegere eloquia.
Statim enim ut accepi pittacium tuum puer re-
gius ad me venit, dedi cubiculario meo illud
pittacium et confestim ambulavi ad principem ut
postea perlegerem et rescriberem. Reversus de pallatio
regis non solum scripta tua non inveni sed etiam
quodcumque aliud in cartis meis fuit periit, et ideo
luxi infortunium meum quia non perlegi eloquium tuum.
Sed rogo et quaeso ut quecumque occasio advenerit
rescribas michi et gratiam ubi tui non auferas
ut quod ex meo delicto perdidi iterum gratia tua re-
pariam. Et manu sua: Ora pro nobis beatissime domine.

Epistola Braulionis ad Ysidorum

Domino meo et vere domino Christique electo Ysidoro e-
piscoporum summo Braulio servus inutilis
sanctorum Dei. Solet repleri letitia homo interior
ac spiritualis cum in confessione fugit et amat. Quid
velle meum et michi domine reverendissime in corpora-
lia (?) mea obsistat et benigne te in confessionem
meam amplecti et querelarum calumpniam patient-
ter vestro auditu (?) cum ago et officium in confessionis
persolvo et contra te causarum mearum necessitates
dirigo. Quod ut benignissime auditu tuo ad
mittas in ingressu sermonis delationis portitoris presentis
pretio acumine viri appellatus et quem facillet

calumpnie obiecto ubi latinarum e intercessio an
latine non sunt signa calumpnie tamen sunt apto
et latinables calumpnie et calumpniables latine
sed utrumque plurima amoris presumptione non ut
pertinacitate arrogantie Sed iam eam exordior
suscepturum nisi fallor autem ipsa generat exequio
meam me libros atque conditos originum pos
tulasse et vario dimissoque me et putem me frus
tratum esse et absenti inde nichil nos respexisse
sed spirituali dilatione non nec dum esse profectos non
ut dum respectos non meas litteras intradisse alia
quod multa apponens adhuc usque die proximum
et prime petitionis affectu maneamus Verum et est
utrumque pacis in quolibet ut quod supplicatione nequ
ivi ut calumpniis lacessendo valeam adipisci
super namque solum medicum prodesse verisatio Quo
circa cum ipso te mi domine non tibimus qui rogaverit
enim pias non dimittam quasi fingens me
nolle negata sed queram et instanter queram
quousque aut accipiam aut eliciam prorsus recep
tore iubete querite et invenietis et adiacete pul
sate et aperietur vobis Et quesivi et quero et ia
et pulso diu et clamito ut aperias prorsus hoc
argumenta me placat in vectio quod qui contemp
sisti postulatem exaudias forte calumpniatem
Sunt et ergo sic tue ingenio nec sculta iactat
noui aliqua suggerere respices prorsus presumo
non tamen crudelisto impietatis distitissio loqui aptia
meorum precepta quos pauperis libet sufferre in
spirites Quamobrem atque clamores ca
lumpnie Cur rogo talentorum distribucionem et
aliorum dispensatione e editum hic usque retentas
Iam plene manu in pertinere famulis nec in
opia pereat famis Et non scilicet quod credere veracius
respectat ante Et non minuit e quicquid dederis
nobis memor esto primis panibus multi
paratam et superasse reliquias fomentorum magnificentiam
panum Sed non putas donum e collatum pro se
timo esse datum et verum e et verum quod e
non paratam Et quibus dicere ubi in eam prosperat

ut predicatio tuo gaudeas quod de quo tamen in ciusque
[illegible] gaudere scias presertim cum et deus commu
nicatur thesauri sui et diuitiarum sapientie et scien
tie quas spargit cum larga manu non effudit
quod claudo non minimis autem tu in membris
suppremi capitis uniusquisque quod non accepit sit in
alto possideat ut alter quod hic possidendum suat
tu forsitan in nobis primum consistis quod quod nu
me auctoris confirmas non in verbis sed si scientia des
tabillem merede fructum reportas si in non
scientia tibimus propter eius gratiam satis satis ut
reddam e in retributione misterium Unde et
et remordeor contra eo quod in me nichil con
minabile bonus scientiam quo inhereret pro
caritatem prime invicte et unusquisque quod acce
pit gratiam in alterutrum illa administret sicud
boni dispensatores multiformis gratie dei atque
unicuique sicut divisit deus mensuram fidei
in una compage membrorum dicat in actus probat
quamvis quod hoc omnia operatur unus atque idem
spiritus dividens singulis prout vult sive ad o
at peculiare presidium quod primis in carnis
ad infirmitatem sed curam aucta destitutus
at nulla membrorum respectum gratia decorat sed
ecce audi vocem meam tua miracionibus tui
redde redde quod debes et tamen prime es primis
christi et christianorum ut ille maior sis omni
um et quod uni tibi e collata prout gratiam
sanctis aucius siccus fame cadat in spe
non dedignetur Et tamen sunt salte pes qui
ad in multa diversis possum alio etiam
membrorum solus media obedire dispensu
pare nec principatum capitis in amici obsequi
os placet quam et si de in sponsioribus membris
me esse sciam sufficiat quod quod considerat te
accipite recepisse pro me e dignum egere
nec te non ege quibus minimo ut tamen sancte
recepto Et tamen nec dicem capit pedibus

non estis in necessarium quod que videntur mem-
bra corporis infirmiora esse necessaria sunt et que puta-
mus ignobiliora esse hiis honorem habundanciorem cir-
cumdamus et que inhonestiora sunt nostra maiorem
honestatem habent. Sic namque creator noster ac dis-
pensator cuncta moderatur ut cum in alio aliud
dona divina quis non perceperit possidenda in alio
caritas cumulet. Denique cur lingue multifor-
mis gratia dispersa sit cum acceperit donum et ce-
teri quod hoc non sed creditur quia apostolicum [illegible] in perdit
[illegible] putatur hoc capitulum duobus in pre-
missum optime novit prudentia caritatis vestre
Superest rei agrius totum et quicquid sumatur tergi-
te posse dubio melius nosse latere [illegible] Itaque
hoc solum superest quod magno [illegible] peto ut iam
postulata et si non comme saltem ... caritate
dimittas in petita per quem iubemur et nos se et prestare
omnia et sine qua nichil sunt omnia. Sed et si
qua superflua sive qua negligenter sive quod minus
simile quam valuit potius effudi quod dixi cuncta
ipso benigne suscipias cuncta ignoscas cuncta
ores ut deus ignoscat. Ergo et hoc moleste libros
ethimologiarum quos a te domino meo posco et si
detruncatos corrosos quod iam a multis fieri audio
inde rogo ut eos michi transcriptos integros
emendatos et bene coaptos digneris mittere
ne raptus aviditate in perversum cogar vitia
pro virtutibus ab aliis sumere. Ego autem opto quod
nec nullius egeas et ulterius dicatur pro te me
debes ut dignatio vestre beatitudinis imperet nobis
id quod possumus et valeamus tamen ut obsequio nostro
utaris primo caritate que deus est perfruaris. Hiis
igitur completis erant michi questiones de sacris
divinis que paginis quarum michi expositionem
cordis vestri lumine aperiret si tamen et nobis indiget
respondere et divine legis obscura reserare. Nec
si ista quod peto perageres de illis sileres sed etiam
reserabitur tantus decedere fiducie tue in hac prima
fronte confiderem stimulis verecundie et ignavie
mee locum dederis venie que diligebas quam

in mito non iussit respirari et ignominiosum
valde videtur at vilem se inde dum faciat quos
caritate abeo que amabat in venerit reddere
Obsequium autem meae latitu cuius dependo in tua
salute et ipso pietate sanctissime vestre potestatis ut
pro me orare digneris quatinus cotidie fluctua-
cium malis meis interesse lucrer et ad por-
tum etiam tranquillitatis deducas evita amis-
riis et aspectalibus. Dulce michi fuit domini ad
te loqui quasi coram positus vultu viderem
tue faciei. Ideo ut dubitate tam et teme-
ritate posita in aurium his aut hoc aut aliud
agere debui tamen ut quod noluisti per simplicitatem
saltem tribuas per temeritatem improbitatem. Etenim
spiritus audacie dedit in gratie tue benivolentia
et ideo si quid in hoc displicuit sibi imputet quod
tamen amat ut timorem tollat. Nam perfecta ca-
ritas foras mittit timorem specialiter quamquam
gratia pretus spiritualis domino in quo vires sit etiam
constitutum suggero ut et eusebius metropolitanus
vir decessit siccas nunc cura et hoc filio tuo domino
nostro suggeras ut illum illi loco preficiat cuius doc-
trina et sanctitas ceteris sit vite forma. Sunt autem
scientiam puterem beatissime potestati vestre prompta quando
et tam de hiis que suggessimus quam et de hiis
que super questi sumus eloquio vestro prout illustri
vi meam

Epistola Ysidori Braulioni episcopo

Domino meo et servo dei Braulioni episcopo Ysidorus.
Tue caritatis epistole me in urbe Toletana in-
venerunt. Nam permotus fueram causa concilii. Sed quamvis
iussio principis in itinere positum revocasset me
ad maiorem ego tamen et propinquior causam putavi
ipsius quod dispositioni malui potius cepi iter
non intercludere. Veni ad presentiam principis inveni
presentem diaconum tuum per eum eloquia tua suscepi
apices amplexus sum et legi et de salute tua gratias
deo egi desiderio animi desiderans conspicere
debilibus et fessus fiducia tua scire proprium in
hac vita viddi te et spes non confidit per caritatem
quam diffusa est in cordibus nostris. Codicem Ethy-
mologiarum cum aliis codicibus de itinere transmisi

& lego, et emendatum prudentie tue eo modo adem-
dandum studuerim offerre si ad destinatum concilii
locum pervenissem. De constituendo autem episcopo tarraco-
nensi non eam quam petisti sensi sententiam regis. Sed
tamen et ipse adhuc ubi certius constat animum ipsius ma-
net in certo. Peto autem ut pro meis apud
dominum orationibus intercessor digneris ut impetratu tu-
o deleatur delicta mea et remittantur facinora.
Item manu sua Ora pro nobis beatissime frater.

Item ysidorus braulioni episcopo

Domino meo et dei servo braulioni episcopo ysidorus.
d En tibi sicut pollicitus sum misi opus de ori-
gine quarundam rerum ex veteris lectionis recordatione
collectum atque ita in quibusdam locis annotatum
sicut exstat conscriptum stilo maiorum.

Capitulum primi libri

De disciplina et arte .ij.
De vij liberalibus disciplinis .iij. De grammatica .iiij. De
partibus orationis .v. De voce et litteris .vj. De figuris
.vij. De pedibus .viij. De accentibus .ix. De positurís
.x. De notis sententiarum .xj. De notis vulgaribus et alia-
rum rerum .xij. De orthographia .xiij. De a-
nalogia .xiiij. De ethymologia .xv. De glosis
.xvj. De differentiis .xvij. De barbarismo .xviij.
De soloecismo .xix. De ceteris viciis .xx. De me-
taplasmis .xxj. De scematibus .xxij. De tropis
.xxiij. De prosa .xxiiij. De metris .xxv. De
fabula .xxvj. De vocabulo hystorie .xxvij. De
primis auctoribus hystoriarum .xxviij. De utilitate
hystorie .xxix. De generibus hystorie

Incipit primus liber de disciplina et arte

d Disciplina a discendo nomen accepit unde
et scientia dici potest. Nam scire dictum est a discere
quia nemo nostrum scit nisi qui discit. A-
liter dicta disciplina quia discitur plena. Ars vero dicta
est quod artis preceptis regulisque consistat. Alii dicunt
a grecis hoc tractum esse vocabulum apo tes aretes
id est a virtute quam scientiam vocaverunt. Inter artem et
disciplinam plato et aristotiles hanc differentiam esse
voluit dicentes artem esse in hiis que se et aliter
habere possunt. Disciplina vero est que de hiis vel

agit que aliter evenire non possunt. Nam quando veris
disputationibus aliquid disseritur disciplina erit. quando vero aliquid
verisimile atque opinabile tractatur nomen artis habebit.

De septem liberalibus disciplinis :—

d Disciplinae liberalium artium sunt. Prima ergo
grammatica id est loquendi peritia. Secunda rethorica
que propter nitorem et copiam eloquentie sue maxime
in civilibus questionibus necessaria existimatur. Tertia
dyaletica cognomento logica que disputationibus subti-
lissimis vera secernit a falsis. Quarta arismetica
que continet numerorum causas et divisiones. Quinta
musica que in carminibus cantibusque consistit. Sexta
geometria que mensuras terre dimensionesque com-
plectitur. Septima astronomia que continet legem
astrorum. Primordia grammatice artis littere quas
existunt quas librarii et calculatores secuntur.
quarum disciplina velud quedam grammatice artis
infantia est. Unde et eam varro litterationem vocat.
Littere autem sunt indices rerum signa verborum quibus
tanta vis est ut nobis dicta absencium sine vo-
ce loquantur. Usus litterarum repertus propter memoriam
rerum. Nam ne oblivione fugiant litteris alli-
gantur. In tanta enim rerum varietate nec disci au-
diendo poterant omnia nec memoria contineri. Littere
autem dicte quasi legitere eo quod iter legentibus prestent
vel quod in legendo iterentur. Littere latine et grece ab
hebreis videntur exorte. Apud illos enim prius
dictum est aleph. deinde exorte enuntiatione apud
grecos tractum est alpha. deinde apud latinos
a. Translator enim ex simili sono alterius lingue litteram
condidit ut nosse possimus linguam hebraicam
omnium linguarum ac litterarum esse matrem. Sed hebrei
xxij elementa litterarum secundum veteris testamenti libros
utuntur. greci vero xxiiij. latini vero inter utramque lin-
guam progredientes xxiij elementa habent. Hebreorum
litteras a lege cepisse per moysen. Syriorum autem
et caldeorum per abraham. Unde et cum hebreis et nu-
mero et sono concordant solis caracteribus discrepantium.
Egyptiorum litteras ysis regina inachi filia de
grecia veniens in egyptum repperit et egyptiis tra-
didit. Apud egyptios alias fuisse litteras

predotales alias vulgus predotales vel pac
u a h a e a y et vulgares. Hebreorum litteras
usu primi fenices et receperunt viri et hunanos (?)
Phenices primi fame si creditur ausi mansura
vocibus vocis figuris signis. Sunt enim qui et feni-
ceo colore librorum capita scribuntur quia ab ipsis
littere inicium sumpserunt. Cathinus (?) agenoris filius
grecas litteras a fenice in greciam xvii primus attulit
a b c d e z i k l m n o π p σ t φ. His
palamedes troiano bello tres adiecit H X
Ω. Post quem symonides melicus tres alias
adiecit ψ ξ θ. Y litteram pitagoras samius
ad exemplum vite humane primus formavit. Cuius
virgula subterior primam etatem significat incertam
quippe et que adhuc se nec viciis nec virtutibus dedit.
Bivium autem quod superest ab adolescentia incipit
cuius dextra pars ardua est sed ad beatam vitam ten-
dens, sinistra facilior sed ad labem interitumque
deducens. De qua sic persius ait: Et qui samios
deduxit littera ramos surgentem dextro monstravit
limite callem. Quinque autem esse apud grecos
misticas litteras. Primo y que humanam vitam
significat. Secunda theta que mortem. Nam
iudices eandem litteram apponebant ad eorum
nomina quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta
apo tu thanatu id est a morte. Unde et habet per medium
telum id est mortis signum. De qua quidam: O mul-
tum ante alias infelix littera theta. Tercia T
figuram demonstrans dominice crucis unde et hebraice sig-
num interpretatur. De qua dictum est in ezechiele angelo:
Transi per mediam ierusalem et signa thau in fron-
tes virorum gemencium et dolencium. Reliquas
vero duas primam et ultimam sibi vendicat christus.
Ipse enim principium ipse finis dicens: Ego
sum a et ω. Concurrentibus enim in se invicem a et
ω usque devolvitur et rursum ω et a replicatur
ut ostenderet in se dominus et initii decursum ad fine-
m et finis decursum ad inicium. Omnes autem littere
apud grecos et verba componunt et numeros faciunt. Nam
a littera apud eos vocatur in numeris unum. Ubi au-
tem scribunt betha vocatur in numeris duo. Ubi

autem scribunt gamma vocatur in numeris tres. Ubi scribunt
delta vocatur in numeris quatuor. Et sic omnes littere apud
eos numeros habent. Latini autem numeros ad litteras
non computant sed sola verba componunt excepto i et x
littera que et figura crucem significat et in numero de-
cem demonstrat. Latinas litteras carmentis nimpha
prima italis tradidit. Carmentis autem dicta quia car-
minibus futura canebat. Ceterum proprie vocata ni-
costrate. Littere autem aut communes sunt aut liberales. Co-
munes dicte quia multi eas in commune utuntur ut scri-
bere legere. Liberales quia eas tantum noverunt illi
qui libros conscribunt recteque loquendi dictandique
racionem noverunt. Litterarum duplex modus est.
Dividuntur enim principaliter in duas partes in vocales
et consonantes. Vocales sunt que directo hiatu fau-
cium sine ulla collisione varie emittuntur.
Et dicte vocales quod per se vocem impleant et
per se sillabam faciant nulla adherente consonante.
Consonantes sunt que diverso motu lingue vel
impressione labiorum efficiuntur et vocantur consonantes
quia per se non sonant sed iuncte vocalibus consonant.
Duabus partibus dividuntur in semivocalibus et mu-
tis. Semivocales dicte eo quod quiddam semis
de vocalibus habeant. Que cum vocali incipi-
unt et desinunt in naturalem sonum. Mute autem
dicte quia nisi eis iungantur vocalibus nequaquam
erumpunt. Si autem eis extremam vocalem detraxeris
sonum inclusum littere murmur sonabit. Voca-
les autem et semivocales et mutas antiqui
sonas et semisonas et insonas dicebant. Inter
vocales autem i et u apud grammaticos varias
habent significaciones. Nam modo vocales sunt
modo semivocales modo medie sunt. Vocales
ideo sunt quia sole posite faciunt sillabam et aliis
consonantibus iunguntur. Consonantes ideo sunt
quia interdum habent post se vocales in eadem
sillaba constitutas ut ianus vanus et habentur
pro consonantibus. Medie autem ideo dicuntur quia
naturaliter sole medium sonum habent ut illius
unius. Coniuncte aliis pinguius sonant ut

ianus vanus Hole ut aliter sonat aliter
mete i vo corrupta interdum duplex dicitur quia
quotienscumque inter duas vocales invenitur
pro duabus consonantibus habetur ut troia geminatur
n ubi sonus eius ut quoque lra proinde interdum
nichil est quia alicubi nec vocalis nec consonans
est ut quis vocalis non est quia i sequitur
consonans non est quia q precedit ideoque quia nec
vocalis nec consonans est sine dubio nichil est
Eadem et digamon a grecis vocatur quando sibimet
aliis quam vocalibus iungitur que ideo digamo
dicitur quia duplex est instar f lre duplice gam
ma habet ad cuius similitudinem coniunctas vocales
digamon vocari grammatici voluerunt ut votum
virgo Inter semivocales autem quedam liquide
dicuntur propterea quia interdum in una silla posite
aliis consonantibus deficiunt et a metro excluduntur
Ex quibus due apud latinos liquescunt l et r ut f
ragor et flatus reliqua m et n apud grecos
liquescunt ut mnesteus Decem autem et sep
tem latinis lris veteris lra constabat Unde
et legitime nominantur illa ratione scilicet vel quia ab
est vocali incipiatur et in mutum sonum desinit
ut sunt mute H autem lra pro sola aspiratione
adiecta est postea Unde et a plerisque aspiratio
putatur esse non lra que proinde aspirationis
nota dicitur quia vocem elevat aspiratio enim est
sonus uberius platus cui contrarius est prosodia
sonus equaliter flexus K lram salustius primus
ludi magister postea latinis adiecit ut in sono
discrimen faceret duarum lrarum c et q que ideo
superflua dicitur quia exceptis kalendis superflua dicitur
Et enim universa exprimimus q lram vero greci
non scribunt nec hebrei Exceptis enim latinis
hanc nulla alia lingua habet Hec prius non erat
vnde et ipsa supervacua est vocata quia per c cuncta
veteres scripserunt x lra usque ad augusti tempus
nondum apud latinos erat sed pro x c et s po
nebant Unde et ex eisdem lris compositum nomen
habet a grecis duas lras mutuavit latinitas
y et z propter nomina scilicet greca et hec a romanis non
erat usque ad augusti tempus sed pro z duas ss
ponebant pro y vero i scribebant unicuique autem lre
tria accidunt nomen quo vocatur figura quo ca
racteris signatur potestas que vocalis que consonans
habetur a quibusdam et ordo adicitur id est que pre
cedit que sequitur ut a prior sit sit sequens
b a autem in omnibus gentibus ideo prior est lrarum
pro eo quod ipsa prior nascentibus vocem aperiat Nomina
autem lrarum gentes ex sono proprie lingue dederunt
notatis earum sonis atque discretis Nam
postquam eas animadverterunt et nomina illis et fi
guras apposuerunt Figuras autem partim exempla
tato partim ex sono lrarum formaverunt ut puta
i et o quarum uni tam gracilis sonus ita tenu
is virgula alteri pinguis sonus sicut et
plena figura Potestatem autem natura dedit vo
luntas ordinem Inter figuras lrarum et apicem
veteres dixerunt apicem dum proprie quod longe sita
pedibus sed in cacumine lre apponatur Est enim
linea iacens super lram equaliter ducta

Tercium capitulum de gramatica

G Ramatica est scientia recte loquendi et origo
et fundamentum liberalium lrarum Hec in disci
plinis post lras comunes inventa est ut qui
iam didicerant lras per eam recte loquendi ratio
nem sciant Grammatica autem a lris nomen accepit
Gramata enim greci lras vocant Ars vero dicta est
quod artis preceptis regulisque consistat Alii dicunt
a grecis hoc tractum esse vocabulum apo tes are
tes id est a virtute quam scientiam vocaverunt Ora
tio dicta quasi oris ratio Nam orare est loqui
et dicere Est autem oratio contextus verborum cum sensu
contextus autem sine sensu non est oratio quia non oris
ratio Oratio autem plena est sensu voce et lra
Divisiones autem gramatice artis a quibusdam
xxx dinumerantur id est partes orationis viii vox
articulata lra silla pedes accentus posituras
note orthographia analogya ethymologia

glose differentie barbarismi soloecismi vicia methaplasmi scemata tropus prosa metra fabula hystorie artes

Quarto de partibus oracionis

Partes oracionis aristoteles duas tradidit nomen et verbum Deinde donatus viij diffinivit sed omnes ad illa duo principalia revertuntur id est ad nomen et verbum que significant personam et actum relique appendices sunt et ex hiis originem trahunt Nam pronomen ex nomine nascitur cuius officio fungitur ut orator ille Adverbium de nomine nascitur ut doctus docte Participium de nomine et verbo ut lego legens Coniunctio et preposicio et interieccio in complexu istarum cadunt Ideo et nonnulli quinque partes differunt quia iste superflue sunt Nomen dictum quasi notamen quod nobis vocabulo suo res notas efficiat Nisi enim nomen sciveris cognicio rerum perit Propria nomina dicta quia specialia sunt et unius tantum personam significant Species propriorum nominum sunt iiij prenomen nomen cognomen agnomen Prenomen dictum eo quod nomini preponitur ut lucius quintus Nomen vocatum quod notat genus ut cornelius Cornelii enim in eo genere omnes Cognomen quia nomini coniungitur ut scipio Agnomen vero quasi accedens nomini ut metellus creticus quia cretam subegit Ex aliquo enim eventu venit agnomen ab aliquo racione Cognomentum autem vulgo dictum eo quod nomini cognicionis causa superadditur sive quod cum nomine est Appellativa nomina inde vocantur quia communia sunt et in multorum significacione consistunt Hec in xxviij species dividuntur Ex quibus corporalia dicta quia vel videntur vel tanguntur ut celum terra Incorporalia quia corpore carent unde nec videri possunt ut veritas iusticia Generalia quia multarum rerum sunt ut animal Nam et homo et equus et avis animalia sunt Specialia quia partem demonstrant ut homo species enim animalis homo Principalia quia primam posicionem habent nec aliunde nascuntur ut mons fons

Diriviativa eo quod ex alio nomine deducuntur ut a monte montanus Diminutiva quia minuunt sensum ut greculus scolasticulus Sono diminutiva quia intellectu principalia sunt quia sonant ut diminutiva ut tabula fabula Tota greca quia ex toto grece declinantur ut calipso sicut enim et grecus et latinus dicitur Cota latina quia ex toto in latinum vertuntur Grecus dicit odisseus latinus ulixes Media dicta quia ex parte greca sunt ex parte latina eadem et notha quia corrumpunt ultimas sillabas manentibus prioribus ut apud grecos alexandros menandros apud nos alexander menander Dicta autem notha quia admodum nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur Synonima hoc est plurinomia eo quod sit in pluribus nominibus significacio una ut terra humus tellus Idem enim sunt nomina Omonima hoc est uninomia eo quod sit in uno nomine significacio plurima ut tumulus nunc mons nunc tumens tellus nunc sepulcrum Est enim in uno nomine significacio diversa Relativa dicta eo quod ad aliam referantur personam ut magister discipulus pater Illa autem que dicuntur ad aliquid qualiter se habentia contraria significacione dicta sunt ut dexter Dicitur enim dexter non posse nisi sinister fuerit Porro qualitatis nomina exinde dicta quia per ea qualis quisque sit ostenditur ut sapiens formosus dives Quantitatis quia a mensura tenduntur ut longus brevis Patronomica dicuntur eo quod trahuntur a patribus ut tindarides tindari filius eacides eaci filius quomodo et a matribus et a maioribus ducatur Ctetica id est possessiva a possessione ut euandrius ensis Epitheta que latina adiecta vel supposita appellantur eo quod adimplendam sui significacionem nominibus adiciantur ut magnus doctus Adicies ea personis ut magnus philosophus doctus homo et plenus est sensus Actualia ab actu descendunt ut dux rex cursor nutrix orator Gentis a gente ut grecus romanus Patrie a patria descendunt ut atheniensis thebanus Loci a loco ut suburbanus Verbalia dicuntur quia de verbo nascuntur ut lector Participalia quia sic sonant sicut participia ut demens Verbi

similia aut a similitudine dicta ut conteplator
Nam et verbum est in preteritum modi futuri temporis et
nomine quod declinacionem recipit Hec omnes species
duorum appellacioni dependent Secunda pars no
minis comparacio Comparatio dicta quod conparatione compa
racione alterius profert Cuius gradus tres sunt positiuus
comparatiuus et superlatiuus Positiuus dicitur quod primus
ponitur in comparacionis gradu ut doctus Comparatiuus
ab eo quod comparatus posito proferetur illi ut doctior
plus enim nouit quam doctus Superlatiuus eo
quod comparatiuo superferatur ut doctissimus plus enim
scit quam doctior Genera dicta sunt quod generant ut
masculinum et femininum cetera non sunt genera sed hec
nominum racio et auctoritas voluit Neutrum dicitur
quod nec est hoc nec aliud id est nec masculinum nec femi
num Commune dicitur quod duobus generibus nomen
unum communicat ut hic et hec canis Cui contrarium
est epichenon Epichenon est quod utrumque sexum
sub uno genere enunciat ut hic piscis Est enim
incerti sexus quod nec natura nec oculis discernitur sed
sensus tantum peritia Omne genus dicitur quod cunctis
generibus seruit masculino et feminino et neutro et
comuni et omni Numerus vocatur quod per eum uel
singularia uel pluralia nomina ostenduntur Figura
quod uel simplicia uel composita sunt Casus a ca
dendo dicta per eos enim inflexa nomina variantur et
cadunt Nominatiuus casus dicitur quod per eum aliquem no
minamus ut hic magister Genitiuus quod per eum genus
cuiuscumque querimus ut huius magistri Datiuus quod
per eum nos dare alicui demonstramus ut da huic
magistro Accusatiuus quod per eum aliquem accusamus
ut accuso hunc magistrum Ablatiuus quod per eum
nos auferre alicui demonstramus ut aufer a ma
gistro Vocatiuus quod per eum aliquem vocamus ut
o magister Exaptota nomina dicta eo quod per sex ca
suum varietates sunt ut est unus Pentaptota quod tantum
in quinque casibus variantur ut doctus Tetraptota quod
tantum in quatuor casibus declinantur ut latus Trip
tota quod tantum in tribus ut templum Diptota quod tantum in
duobus ut impetus Monaptota quod uno tantum utuntur
ut frugi

Incipit capitulum de pronomine etc.

Pronomen dicitur quod pro uice nominis ponitur
ne fastidium faciat nomen ipsum dum iteratur
Nam cum dicimus Virgilius scripsit bucolica addimus
pronomen ipse scripsit georgica Sicque uarietas sig
nificacionis et fastidium tollit et ornatum inducit
Pronomina autem aut finita sunt aut infinita
Finita pronomina dicta eo quod definiunt certam personam
ut ego Ipse enim statim intelligis Infinita dicun
tur quia non certe personae De absentibus enim dicuntur et incertis
ut quis quae quod Minus quam infinita appellantur quia
commemoracionem faciunt note persone ut ipse iste
certum est enim de quo dicitur Possessiua vocantur eo quod
aliquid nos possidere ostendunt Nam cum dico meus
tuus diffinio aliquid meum esse uel tuum Relatiua
dicuntur quod ad interrogacionem referuntur ut quis est
Respondetur is est Demonstratiua eo quod habent demon
strative significacionem Aliquem enim presentem hijs de
monstramus ut hic haec hoc que eadem et articuli nominantur
Articuli autem dicti quod nominibus coartantur id est colligantur
cum dicimus hic orator Inter articulum autem et pro
nomen hoc interest quod articulus tunc est cum nomi
ni coniungitur ut hic sapiens cum uero non coniungitur demon
stratiuum pronomen est ut hic et haec et hoc Omnia autem
pronomina aut primigenia aut deductiua sunt
Primigenia sunt dicta quod aliunde originem non habent
Hec xxi sunt finita tria ego tu ille Infinita
vii quis qualis quantus talis totus quotus qui
Minus quam finita vi ipse iste hic is idem sui Possessiua
quinque meus tuus suus noster vester Reliqua autem
deductiua dicuntur quod ex istis deducta atque compo
sita existunt ut quispiam aliquis et reliqua etc.

Incipit capitulum de verbo etc.

Verbum dictum eo quod verberato aere sonat
vel quod hec pars frequenter in oratione versatur Sunt
autem verba mentis signa quibus homines cogitaciones
suas inuicem loquendo demonstrant Sicut enim no
men significat personam ita verbum factum dictumque persone
In persona verbi agentis et pacientis significatio est
Nam scribo persone factum est et scribor persone non
indicat factum indicat sed aliquis patitur verbera

genera duo sunt generaliora cum rectoribus. Gerundia
in ea cadunt tempora presentis imperfecti futuri ut faciat fa-
ciet. Rectoris aut universali oratio verba dicuntur
velut verbis legimus nos cepit verba bene habuit
Sibi verba que inter cadunt tempora secundum universa oratio est.
Verborum species sunt forme modi coniugationes genera.
Forme verborum inde dicte eo quod nos ad unam quamque rem
informent. Perfecta ut audimus ut legimus. Medi-
tativa dicta est a meditatione sensus ut lecturio id est legere
volo. Inchoativa per meditationem ab inchoantibus
indicio ut calesco. Frequentativa a sepius agendo ut
lectito clamito. Forme in sensu tenet. Modi
declinationem verborum necessarias que fit declinatio sin-
gulis diversis que sit sensus. Modi dicti ab eo quod
modis in suis significationibus. Indicativus modus
dicitur quod significationem habet indicantis ut lego. Imperativus
quod solum habet imperantis ut lege. Optativus quia per
ipsum optamus aliquid agere ut utinam legerem. Coniunc-
tivus quia ei coniungitur aliquid ut locutio plena fiat.
Nam quando dicis tu clamare perditur sensus. Quod si dicas
clamare oportet puta quod tacita plenus est sensus. In-
finitus dicitur eo quod tempora diffinies personam verbi non
definit ut clamare clamasse. Cui si adiungas
personam clamare debebo debes fit quasi finitum. Imper-
sonalis dicitur quia indiget persona nominis vel pro-
nominis ut legitur addis personam a me a te ab illo
et plene sentitur. Sed infinitus modus personam verbi eget
verbi impersonalis vero vel pronominis ut nominis personam.
Coniugatio dicitur eo quod per eam ad unum sonum multa con-
iungantur. Docet enim in quam sillabam exeat futurum
tempus ne per imperitiam quis dicat legebo pro legam. Harum
prima et secunda mittit futurum tempus in bo et in bor, tercia
in am et in ar. Genera verborum ideo dicta quia gignunt.
Nam activo adicis r et gignit passivum. Rursum
a passivo ademeris r et parit activum. Ipsa autem
activa dicuntur quia agunt ut verbero. Et passiva quia
patiuntur ut verberor. Neutra quia nec agunt
nec patiuntur ut iaceo sedeo. Hiis si r litteram
adicias non sonat latine. Communia dicuntur quia et
agunt et patiuntur ut amplector. Haec sola deponentia v-

ulgo latina non sunt. Deponentia vero dicuntur
quia deponunt futuri temporis participium a significatione
passiva quod exit in dus ut gloriandus.

Incipit capitulum de adverbio

Adverbium dictum est eo quod verbis accidit ut pu-
ta bene lege. Adverbium est bene lege autem verbum.
Inde ergo dictum adverbium quod semper verbo adiunctum adim-
pleatur. Verbum enim solum sensum implet ut scribo.
Adverbium autem sine verbo non habet plenam significa-
tionem ut hodie. Adicis illi adverbio hodie scri-
bo verbum scribo et iuncto verbo implesti sensum.

Incipit capitulum de participio

Participium dictum est quod nominis et verbi capiat
partes quasi particapium. A nomine enim vindicat sibi
genera et casus, a verbo tempora et significationes, ab u-
trisque numerum et figuram.

Incipit capitulum de coniunctione

Coniunctio dicta quod sensus sententiasque coniungat.
Haec enim per se nihil valet, sed in coniunctione sermo-
num quasi quoddam exhibet glutinum. Aut enim
nomina sociat ut Augustinus et Ieronimus,
aut verba ut scribit et legit. Una autem vis omnium
sive copulent sive disiungant. Copulative autem
coniunctiones dicte sunt eo quod sensum vel personas con-
iungant ut ego et tu eamus ad civitatem. Ipsum et
sensum coniungit. Disiunctive dicte quia disiungunt
res aut personas ut ego aut tu faciamus. Sub-
iunctive dicuntur ut que. Dicimus enim regique
hominique deoque, non enim dicimus que rex que homo
que deus. Expletive dicte quia explent propositam
rem ut puta si hoc non vis facere saltem illud
fac. Communes nominantur quia ubi vis ponuntur
et ubi vis coniunguntur ut ergo hoc faciam hoc ergo
faciam. Causales dicuntur a causa eo quod aliquid
cogitet facere ut puta occido illum quia habet
aurum, causa est. Rationales dicuntur a ratione
eo quod consilium [illegible] in faciendo ut quo eum occidam
ne agnoscar veneno an ferro.

Incipit capitulum de prepositione

Prepositio dicta est eo quod nominibus et verbis pre-
ponatur. Accusative autem et ablative

preposiciones casibus quibus serviunt dicte. Loquelares
vero quia loquelis id est verbis semper coherent nec aliquid
valent sole posite ut di dis. Coniuncte vero verbis
figuram faciunt ut diduco distraho &c.

De interiectione capitulum v

Interiectio dicta est quia sermonibus interiecta id est inter-
posita affectum commoti animi exprimit sicud
dicitur ab exultante vah a dolente heu ab irascente
hem a timente ei. Que voces quarumcumque linguarum
proprie sunt nec in aliam linguam facile transferuntur.

Incipit capitulum sextum de pedibus

Sillaba grece latine conceptio sive conplexio
dicitur. Nam silla dicta est apo tu sillaban
nin ta gramata id est a conceptione litterarum. Silla
nin dicitur concipere. Unde vera illa est silla que ex pluribus
nascitur litteris. Nam una vocalis pro silla ab-
usive non proprie dicitur que non tam silla est dicen-
da quam temporis nota. Sille autem vel breves sunt
vel longe vel comunes. Breves vocate sunt quia
numquam produci possunt. Longe vocate sunt quia longe
producuntur. Comunes autem quia prout scribentis arbitrio
causam necessitas cogit et producuntur et corripi-
untur. Lege donatum. Ideo autem sille longe vel
breves dicuntur quia per varias vocum moras
aut dupla vel simpla spacia temporis habere vi-
dentur. Dyptonge sille greco nomine dicte quia
in eis bine vocales iunguntur. Harum apud
nos species quatuor ae oe au eu. Ei vero
apud maiores tantum celebrata fuit. Sillaba autem
apud metricos idest semipes nominatur quia sit
dimidius pes. Nam pes duabus constat sillabis.
Cum ergo silla una est quasi dimidius pes est.
Dyonisius lintheos sillabarum omnium singulas formas
aptissimas fecit et ob id statua honoratus est.

Capitulum septimum de pedibus &c.

Pedes sunt qui certis sillabarum temporibus insistunt
nec a legittimo spacio umquam recedunt.
Pedes dicti eo quod per eos metra ambulent. Nam
sicud nos pedibus incedimus ita etiam metra
quasi pedibus gradiuntur. Pedes autem omnes cxxiiij
sunt. Disillabi quatuor. trisillabi octo. tetrasillabi xvj.
pentasillabi xxxij. Saxsillabi lxiiij. Usque ad iiij
autem sillabas pedes dicuntur reliqui autem sinzu-
gie vocantur. Ipsi autem pedes habent speciales
causas nominum que ita vocantur. Pyrrichius dictus
est quia sub assidue vel in certamine vel ludo pueri-
li sepius frequentabatur. Spondeus dicitur quia tractim
sonat nam spondeus tractus quidam dicitur id est sonus
qui fundebatur circa aures sacrificantium. Unde et
hij qui tibia canebant in sacris gentilium
spondiales nominabantur. Trocheus vero alio
dictus est quod celebre conversionem faciat cantilene
et quasi rota velociter currat in metris. Trochus
enim grece rota latine dicitur. Iambus dictus est eo
quod iambizin greci detrahere dixerunt. Huiusmodi
enim carminibus omnes invectiones vel detractiones
implere poete soliti erant. Dictum autem nomen ab
eo quod veluti venenum quoddam maledicti aut
livoris infundat. Tribrachius qui et chorius
appellatur dictus tribrachius quod sit ex tribus brevibus.
Molossus dictus a saltatione molossorum quam exercebant
armati. Anapestus grece dicitur id est repercussus. Unde
in anapestum repercussione dicunt quod ideo re-
percussus dicitur eo quod repercutitur a dactilo et in con-
trarius. Dactilus a digito dictus quia a longi-
ore nodo inchoans in duos desinit breves.
Sic et iste pes iuncturam unam habet longam et du-
as breves. Unde et manus expansa palma dicitur
et pendentes digiti dactili. Amphibrachus quia
in utraque parte brevem habeat longam in medio in
medio tectam brevis in brevibus dicitur. Amphimacrus
quod duo sunt et inde longe habent in medio
inclusam brevem. Macrus enim grece longus
est. Bachius appellatus est quod eo pede bachia
id est liberi sacra celebrabantur. Antybachius
vel palibachius dictus quod iteratus alternative.
Proceleumaticus est quod sit ad celeuma canen-
cium aptus. Dispondeus autem et ditrocheus et
dyiambus dicta quod geminis constant pedibus spon-
deis vel trocheis. Antypastus quod sit ex contrariis

sillis 2 brevi 2 longa ex longa 2 brevi Coriamb
vero qui ex his compositus carminibus aptissimus
sit. Ioniasque ii minor et eisdem sonum
dicti sicut ii binas longas sillabas binas que
correptas. Dicitur autem ionicus minor qui a
brevitate sillabarum incipiat maior qui a longis. Ionice
Leonces dicti ab inventore Egyptii. vocati qui
sunt tres longas habent sillabas 2 una brevem.
Synzugie autem sunt pentasillabi 2 exasillabi
pedes 2 dicti apud grecos sinzugie quod quasdam
declinationes sunt hii non sunt pedes sed appellantur
pentasillabi 2 exasillabi quia ultra quattuor 2 sex
sillabas non procedunt. Vix 2 non oportet in carmi-
ne has sillabas quibus excedit nomine ut karta-
ginensium. Thesplumitanorum 2 constantino-
politanorum. Accidunt unicuique pedi arsis 2
thesis. i. elevatio 2 positio vocis. neque enim
recte pedes dirigere poterunt nisi alterna vice le-
ventur 2 ponantur ut arma ar elevatio est ma
positio. In his duobus per divisionem legitimi
pedes colliguntur. Equa divisio est quotiens
arsis 2 thesis equali tempore divisione ceduntur.
Dupla quotiens ex his unus alterum duplo
vincatur. Sesquipla est quotiens unus alterum ses-
tuplo superat. Insimpla ii eius parte unus
plus in veniatur in dupla vel minus habetur.
Sestuplum enim dimidium dupli dicitur. Triplum
est quando maior pars tercia continetur totum minus
i. tercia 2 unum. Epitrita est cum minus continetur
in maiore 2 eius tercia pars. Ceduntur vero pedum
membra vel per equalitatem vel per duplum vel ses-
tuplum vel per triplum vel per epitritum. Parium
genere in equo pedes hos procedunt equales pirrichi-
um spondeum dactilum mecalaus anapestum
coriambum dispondeum ononicos proceleuma-
ticum anticula dipiambum quinquoquitibus dytroche-
um canthalena antispastum Salomonius co-
riambum armipotens Item dupla pertinet
hos pedes Trocheum metra Iambum pyrrichius

Molosum cricas Tribrachium maculam io-
nicum minore diomedes ionicum maiorem
innocuus unus vero est in quo epla perte
dimiditur. que est magna altera vero metra ad
est minime Amphibracius carina Amp-
himacrus insule. Sesquipli autem sunt hii Ba-
chius achates Antibachius natura Peon
primus legitimus Peon unus colonicam
Peon tertius incuncti Peon unus ce-
lebritas. Restat quos epitrita pertinet di-
dimus epitria iiii^{or} Epitritus
primus ∪ — — — sacerdotes Epitritus secundus
— ∪ — — demostenes conditores Epitritus tercius
— — ∪ — demostenes Epitritus quartus — — —
— ∪ festinimus. Sunt igitur equi decem du-
pli vero sex Triplus unus Sesquipli vii Epi-
triti iiii^{or}. Numerus autem sillabarum in pedibus adnatis
usque ad sex extenditur ulterius enim non procedit
Omnia ad sex sillabas reducuntur pedes Ceptia in pe-
dibus sunt ut etiam communis pes vocat Resolutio
in pedum cum pro una longa due breves ponuntur
ut pro duabus longis iiii^{or} breves ponuntur ut
sectaque intexunt abiete costas. Abiete nec
resoluto est prodes in proceleumatico in qua re-
solutio sunt sinalypha sequitur virgilius
Ex una autem longa due breves sunt ex dua-
bus autem brevibus longa numquam sit fundi enim
solida pot solidari scissa non pot figura
est cuius nota sillabe cognoscitur. Ubi enim cauda
partem inferiorem versus posita aspicis ∪ ∪ pir-
richius est. Ubi ii gemina — — spondeus
Nam nota brevis inferior semicirculus ∪ nota
longa i. iacens est. Metra in pedibus accidunt
ut atrochaeo trochaicum adactilo dactilicum
aiambo iambicum de quibus paulo post dicendum est.

De accentibus octavum capitulum

a Accentus qui grece prosodia dicitur ex greco nomen
accepit. Nam grece pros latine ad
ode grece latine cantus est. Hoc enim nomine

de verbis expressum est latinum autem sicut et alia nota. Nam accentus et tonos et tenores dicunt quod ibi sonus constat et desinit. Accentus autem dicitur quod iuxta cantum sit sicut adverbium quod iuxta verbum est. Accentus acutus est dictus quod acuat et erigat sillabam. Gravis quod deprimat vel deprimat est gravis acuto. Circumflexus quod de acuto et gravi constat. Incipiens enim ab acuto in gravem desinit atque ita dum ascendit et descendit circumflexus efficitur. Acutus autem et circumflexus similes sunt. Nam utrique levant sillabam. Gravis contrarius videtur ambobus. Nam semper deprimit sillabas cum illi levent ut unum veniunt tytan et nox ubi syllaba cedit unum sic gravis est minus in sonat quam acutus et circumflexus. Monosilla autem per ordines si valet brevis est ut vir et positione longa ut ars acutum accentu habebit. Si vero valet longa sicut res circumflexum. Dissilla per ordines si priore valet longa sic et ultimam brevem circumflectitur ut musa. Alter autem acuitur. Trissilla per ordines si media brevem sit ut tibia tunc prima acuitur. Si vero valet longam sic secundam et ultimam brevem ut romanus tunc media circumflectitur. Tetrasilla autem per ordines et pentasillaba tenent trissillabarum vices. Gravis accentus cum uno accentu poni potest in dictione una cum utroque nunquam. Acutus in composita dictione unus accentus est. Accentus autem ipsa sunt ut propter distinctionem ut videlicet in littera appareat versus ne dicas versus ut propter pronuntiationem ne dicas meta breviter et non producta metal ut distinguas ambiguitatem ut ergo. Nam cum producitur ergo causam ta sunt ergo. Nam cum producitur ergo coniunctionem significat cum corripit causam.

Sequitur capitulum de figuris accentuum

Figure accentuum x sunt que agnominantur pulcorum distinctionibus apponuntur. Oxeia id est acutus linea a sinistra parte in dextram partem

sursum ducta sit ita. Varia id est gravis linea a summo dextre in sinistram sit deposita ita. Perispomene id est circumflexus linea de acuto et gravi facta sit ita. Macros id est longa virgula iacens. Brachium id est brevis pars circuli inferior iacens ita. Yphen id est quando quod duo verba conectit subiecta virgula versum circumflexa fit ita. Diastole id est distinctio que e contrario separat dextra pars circuli supposita versum ita fit. Apostrophus pars circuli dextra et ad summam litteram apposita fit ita. Que nota deesse ostendit in sermone ultimam vocalem ut tenuisse pro tenuisse. Dasia que interpretatur aspiratio id est ubi h littera poni debeat tali figura notatur. Psyle quod interpretatur siccitas sive puritas id est ubi h littera esse non tali nota ostenditur. Quorum duorum accentuum figuram latini ex ipsa littera aspirationis fecerunt unum et sic singulas has sicut eadem aspirationis notam. Rursus sic medium eius apice studiis dasiam et psylen fecit.

Capitulum nonum de positiuris

Positura est figura ad distinguendos sensus per cola et commata et periodos que dum ordine suo apponuntur sensum nobis lectionis ostendunt. Dicte autem posituris vel quod punctis positis adnotantur vel quod ibi vox pausa intervallo distinctionis deponitur. Has greci thesis vocant latini posituras. Prima subdistinctio eadem et coma. Media distinctio sequens est ipsa et cola. Ultima distinctio que totam sententiam claudit ipse est periodus cuius ut diximus partes sunt cola et coma media et circuitus. Quarum diversitas punctis diverso loco positis demonstratur. Ubi enim in initio pronuntiationis nondum plena pars sensus est et tamen respirare oportet fit coma id est particula sensus punctusque ad imam litteram ponitur et vocatur subdistinctio. Ubi autem in sequentibus iam sensus prestat sed adhuc aliquid superest de sententie

plenitudine fit colo mediaque litteram puncto notamus, et media distinctio nominatur, quia punctum ad mediam litteram ponimus. Ubi vero iam per gradus pronunciando plenam sentenciam clausulam facimus, fit periodus punctumque ad caput littere ponimus, et vocatur distinctio, id est disiunctio, quia integram separavit sententiam. Hoc quidem apud oratores. Ceterum apud poetas ubi in versu post duos pedes silaba remanet, coma est, quia ibi post scansionem percisio facta est. Ubi vero post duos pedes de parte orationis nichil superest, colon est, totus autem periodus est.

De notis sentenciarum decimum.

p Praeterea quedam scripturarum note apud celebrimos scriptores fuerunt, quasque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus et historiis apposuerunt. Nota est figura propria in littere modum posita ad demonstrandam unamquamque verbi sententiarumque ac versuum rationem. Note autem in versibus apponuntur numero xxvi, que sunt nominibus infra scriptis. X. Asteriscus apponitur in hiis que omissa sunt, ut illucescant per eam notam, que deesse videntur. Stella enim aster dicitur greco sermone a quo asteriscus est dirivatus. — Obelus id est virgula iacens apponitur in verbis vel sentenciis superflue iteratis, sive in locis hiis ubi lectio aliqua falsitate notata est, ut quasi sagitta iugulet superuacua atque falsa confodiat. Sagitta enim grece obelus dicitur. ÷ Obelus superne appositus ponitur in hiis de quibus dubitatur utrum tolli debeant annon apponi. ÷ Lemniscus id est virgula inter geminos punctus iacens apponitur in hiis locis que sacre scripture interpretes eodem sensu sed diversis sermonibus transtulerunt. Antigraphus cum puncto apponitur ubi in translationibus diversus sensus habetur. X. — Asteriscus cum obelo hac proprie aristarcus utebatur in hiis versibus qui non suo loco positi erant. P Paragraphus ponitur ad separandas res a rebus que in connexu concurrunt, quadmodum in cathalogo loca a locis et regiones a regionibus, in agone premia a premiis, certamina a diversis certaminibus separantur. Positura est figura paragrapho contraria et ideo sic formata, quia sicut ille principia notat, ita ista fines a principiis separat. Ↄ. Cryphia circuli pars inferior cum puncto ponitur in hiis locis ubi questio dubia et obscura aperiri vel solvi non potuit. Ↄ Antisimma ponitur ad eos versus quorum ordo permutandus est, sicud et in antiquis auctoribus positum invenitur. Ↄ· Antisimma cum puncto ponitur in hiis locis ubi in eodem sensu duplices versus sunt et dubitatur quis potius sit. > Diple hanc scriptores nostri apponunt in libris ecclesiasticorum virorum ad separanda vel demonstranda testimonia sacrarum scripturarum. > Diple periston hanc primus leogoras siracusanus apposuit homericis versibus ad separationem olimpi a celo. > Diple peristigmene id est cum geminis punctis hanc antiqui in hiis apponebant que zenodotus ephesius non recte adiecerat aut detraxerat aut permutaverat. In hiis et nostri ea usi sunt. > Diple obelismene interponitur ad separandos in comediis vel tragediis periodos. Ↄ Aversa obelismene quotiens strophe et antistrophos infertur. Ↄ Aversa cum obelo ad ea ponitur que ad aliquid respiciunt, ut nos ne tibi frigie res vertere fundo conamur, nos an miseros qui troas achivis obiecit. > Diple superne obelata ponitur ad conditiones locorum ac temporum personarumque mutatas. Recta et adversa superne obelata ponitur finito loco suo monade significantes similem sequentem quorum ac. ※ Ceraunium quotiens multi versus improbantur nec per singulos obelantur. Ceraunium enim fulmen dicitur. ☧ Crismon hec sola ex voluntate uniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur. Phi et ro i. fronti[s] hec ubi aliquid obscuritatis est.

ob solitudinem ponitur. Anchora superior ponitur ubi aliqua res magna omnino est. Cl. Anchora inferior ubi aliquid vilissime vel inconvenienter denuntiatum est. Chrisimon nota tantum in fine libri apponitur. Alogus nota que ad emendandos errores adhibetur. Fiunt et alie notae librorum pro agnoscendis hiis que per commentaria paginarum exponuntur, ut ubi lector huiusmodi signum invenit ad textum recurrens eiusdem sermonis vel versiculi sciat esse expositionem cum textum supra recte notam invenit.

De notis vulgaribus undecimum

Vulgares notas Ennius primus mille et centum invenit. Notarum usus erat ut quicquid pro contione aut in iudiciis diceretur librarii scriberent, cum plures simul astantes divisis inter se partibus quot quisque verba et quo ordine exciperet. Rome primus Tullius Tyro Ciceronis libertus commentatus est notas, sed tantum prepositionum. Post eum Vipsanius, Philargius et Aquila libertus Mecenatis alias addiderunt. Deinde Seneca contracto omnium digestoque et aucto numero opus effecit in quinque milia. Note autem dicte eo quod verba et sillabas prefixis caracteribus notent et ad notitiam legentium revocent; quas qui didicerunt proprie iam notarii appellantur.

De notis iuris xii capitulum

Quedam autem littere in libris iuris verborum suorum note sunt, quo scriptio celerior breviorque fiat. Scribebatur enim verbi gratia per B et F bonum factum, per S et C senatus consultum, per R et P res publica, per P et R populus romanus, per D et T dumtaxat, per supinam litteram W mulier, per P secundum naturam pupillus, per P aversum caput pupilla, per unum K caput, per duo KK iuncta calumnie causa, per I et E iudex esto, per D et M dolum malum. Cuius generis plurime consimiles note in libris antiquis inveniuntur. Has iuris notas novitii imperatores a codicibus legum abolendas sanxerunt, quia multos per hec callidi ingenio ignorantes decipiebant. Atque ita iusserunt scribendas in legibus litteras ut nullos errores, nullas ambages afferrent, sed sequenda et vitanda aperte demonstrarent.

De notis militaribus xiii capitulum

In breviculis quoque quibus militum nomina continebantur propria nota erat apud veteres, qua inspiceretur quanti ex militibus superessent quantique in bello cecidissent. T tau nota in capite versiculi posita superstitem designabat; Θ theta vero ad uniuscuiusque defuncti nomen apponebatur. Unde et habet per medium telum, id est mortis signum. De qua Persius ait: Et potis es nigrum vitio prefigere theta. Cum autem imperitiam designare vellent, Λ littera usi sunt, sicut autem morte designabant, ita ponebant ad caput. Et in stipendiorum largitione proprie note erant.

De notis litterarum xiiii capitulum

Notas etiam litterarum inter se veteres faciebant, ut quicquid occulte invicem per scripturas significare vellent mutuo scriberent. Testis est Brutus, qui in hiis litteris ea que acturus erat notabat, ignorantibus aliis quid sibi vellent hee littere. Cesar quoque Augustus ad filium: quoniam, inquit, innumerabilia accidunt assidue que scribi ad alterutrum oporteat et esse secreta, habeamus inter nos notas si vis tales, ut cum aliquid notis nobis scribendum erit, pro unaquaque littera scribamus sequentem, hoc modo pro a b, et deinceps eadem ratione ceteras; pro z autem littera redeundum erit ad duplex a a. Quidam autem versibus ipsis scribunt.

De notis digitorum xv capitulum

Sunt quedam etiam digitorum note, sunt et oculorum, quibus secum taciti proculque distantes colloquuntur. Quod mos est militaris, ut quotiens consentit exercitus, quia voce non potest, manu promittat. Alii quia voce non possunt gladiorum motu salutant. Ennius de quadam impudica: Quasi in choro pila ludens datatim dat se et communem facit. Alium tenet, alii adnutat, alibi manus est occupata

aliq pcellit pede aliq dat cunctu coppitdum
alabr falm i wcat cu alio tutat at ty alijs
das digito fras Et salomo i mut oculo te
rit pede digito loquitur vf

De orthographia duodecimu cam

Rthographia grece latine vra scriptura interp
tatur Orthos n vra graphia scriptura d
hec disciplina docz quadmod scribe debeam Nam
sicud ars tractat pan declinacom ita 2 or
thographia d scribendi ptica ut puta d ad cu
e ppositio d liram ca e quicto t liram accip
hand qy adiubium e negadi d lra imatur
2 aspirat i capite qy aut quicto disjuncta
e p t liram sine aspiraco scribit Apud ppoito
p d scribit sicud apud prxm quo vetes ad
p apud sepe usi st duabz excib medys
lris subtractis Inde aut alie lre i locu
aliaz lraz rite ponut b 2 p lris quedaz
cognato e 2 pbuxo dicam pxrmum c 2 g
quedam cognatom hnt Nam cu dicam ce
tu 2 tretem ptca dicam qdrigetos g pon
tes p c 2 q similiti cognato e Nam hnt
p c cumpss p q scribim cu ppsito p c scbe
da e si aut adiubiu fuit p q dicim cum
qum lego Deus p e solam decimo p dypto
gum e notandus Equus qy e aial p e sola
scbend equus qy e iustis p ae dyptogum
Expul d quasi ex solum exultat melius
sine s lra scribit Nam cu ipa x ex c 2 s
cstat quo cu i ea sit rursus ei additur
alia Cepo p dyptogum scbendu e qr aliq
e nome scm forsitan p y scbendu i sine
qr integrl cuio e forte tandem Fedus qy
e de formis p e solam scbendu Fedus qy e
pactu cu p e dyptogum Formosus sine n
scribit qr a forma wcat Chatus qy e filius
p t scbendum e qr facit genit h q aspiracois

lra e a lra tn walibz inugit ut hor homo
humus Aspirat aut 2 csonatibz si i grecis 2
hebreis nominibz Heus aut 2 heu interiectoes
p h scbende st J liram int duas wales
csituta bis quidam scbi existimabunt
ut interdia 2 i alia si ss ro no pmittit
Nunquam n tres wales i una silla scbun
si i lra int duas wales cstituta pdupliea
ad pnome ncut gnus p d scbit alico qy
e ab ea id qr facit idem si si vbum e ime
ppone p t notabit abco qy e eo is it qr
facit itur K liram antiq ponebat quaes
a seqbat ut Kaput Kanna Kalam nuc
aut Karthago 2 Kalede pcandez tm scbun
Duna aut gra nom cfluxz seqte vo
cali p k st scbenda Letus p dyptogum
scbit qr letitia a latitudie wcata e cui
gria e cstra que angustia facit l aut
lra intdum p d lra vtim ut latu p datu
2 talamitate p calamitate accidedo n supp
sit nome talamitas Maxim au maxi
2 siqua st simulia qlit scbi debeant cstitu
e Varro tdit cesare p i am mor sonac
solitu e 2 scbe Inde ppt auctoritate tati
iuri csuetudine factu ut maximus opti
mus pessimus scbat Malo p una l scbedu
qr mgs vele malle p duas l qr e mgs vel
le Nolo quoqz p una l nolle p duas
Nolo n e nolo nollo n velle Ossi auc
tu aut ossu significat p o solaz scbendu
e si ppua h ppoeudu e Orafimu p o
hora dicas p h scbenda Omus si d oue
venit p o solam si de hone p aspiracom
ppsito 2 ptea p dyptogu scbeda st pene
vo qy e quicto p e pena vo qy e supplicia
p ae q lra tnt rte ponit cu illa statim
n lra seqnt 2 aliq cbz una plures vo
wales iugunt ita ut una silla fiat ceta

per q scribuntur. Quae praepositione cum aspiratur q
coniuncto praeponitur a. Quid per d litteram scribitur cum
pronomen, per t cum verbum tertiae personae posito prima est
quo quis quit et in compositione nequid. Quod
cum pronomen est per d scribendum est, cum numerus per t
quot totidem per t scribendum est. Quotidie per q
scribendum est non per c ut sit quot diebus. vel kalendas
quinquesimam? litteram Itaque apud antiquos haec
labos arbos nunc autem labor arbor et hae similia
per r sibi aspiratur quia integrae? quis sanus? paritur
per s et d quae apud antiquos quidam dicebat
nos finales duas litteras abscidimus. Tantum
sicut et consul in medio in scribebat tam n et d quam
diu et quintatas? Dixi in reticto cum a scribendum ne
quidem quinto pme a xpus quod grecum est per x scribendum ita
xristina y et z litteris sola graeca scribuntur. Nam cum
iustitia sonum z littere exprimat tamen quod latinum
est per t scribendum sicut malicia militia nequitia
et cetera similia. Iudaeorum quoque verbis consuetudo
veterum erat ut cum eadem littera alium intellectum
correpta alium producta haberet longe sillabe apicem
apponebant ut puta populus arborem significaret
aut multitudinem apice distinguebatur. Sic et
ubi littere consonantes geminabantur sicilicum super
ponebant ut cella serra asseret veteres non
duplicabant litteras sed supra sicilicum supponebant
qua nota admonebatur lector geminandam esse litteram.

De analogia xxviii capitulum

Analogia grece latine similium comparatio sive
proportio nominatur. Cuius haec vis est ut quod du-
bium est ad aliquid simile quod non est dubium referatur
et incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio
analogie colligitur, id est qualitate comparatione genere
numero figura casu extremitatibus similium sillabarum
et similitudine temporum. Si quid de his unum defuerit
et similitudo non est analogia id est similitudo sed est anama-
lia non est analogia, id est similitudo non est anoma-
la id est extra regulam ut lepus et lupus totum conve-
nit sed dissentiunt casu facit enim lupi leporis.
Nam regularis dum quaeris utrum trames mas-

culinum sit an femininum similis est in omni declinatione
limes et est masculinum. Item in comparatione positivo
ut si dicas doctus magnus positiva sunt et simi-
lis est et per diminutionem ut puta funiculus
masculinum esse similitudo ostendit sicut mar-
mor nevus? genus esse masculinum indicatur. Nam
per genus est in principalitate ad plus in diminutione
per genus... est hoc non ... ut pistrinum pistrilla sic quod scire de-
bemus ex positione declinationem et diminutione generis
colligere.

De ethymologia xxix capitulum

Ethymologia est origo vocabulorum cum vis
verbi vel nominis per interpretationem colligitur.
Hanc aristoteles simbolum cicero annotationem no-
minavit quod verba et nomina rerum nota facit ex-
emplo posito ut puta flumen quod fluendo crevit
a fluendo dictum. Cuius cognitio saepe usum necessa-
rium habet in interpretatione sua. Nam dum videris unde
ortum est nomen citius eius vim intelligis. Omnis
enim rei inspectio ethymologia cognita planior
est. Non autem omnia nomina a veteribus secundum na-
turam imposita sunt sed quaedam secundum placitum
sicut et nos servis et possessionibus interdum secundum
quod placet voluntati nostrae nomina damus. Hinc
est quod omnium nominum ethimologie non reperiuntur
quia quaedam non secundum qualitatem genita sunt sed
quaedam iuxta arbitrium humanae voluntatis vocabula acce-
perunt. Sunt autem ethymologie nominum aut ex causa
data ut reges a recte regendo aut ex origine
ut homo quia sit de humo aut ex contrariis ut
a lavando lotus dum lutum non sit mundum et ut
lucus quia umbra opacus parum luceat et
ut quedam causa sunt ex nominum derivatione ut
a prudentia prudens quedam autem ex vocibus ut
a garrulitate garrulus quedam ex greca ethy-
mologia orta et declinata sunt in latina ut sil-
va domus. Alia quoque ex nominibus locorum urbium
vel fluminum traxerunt vocabula. Multa etiam
et diversarum gentium sermone vocantur unde et origo
eorum vix cernitur. Sunt enim plerique nomina in

cognita grecis et latinis etc.

Incipit capitulum de glosis xv

Glosa grecam interpretacione lingwe sortitur nomen. Hanc philosophi adverbium dicunt quia vocem illam de cuius requiritur uno et singulari verbo designat. Quid enim illud sit in uno verbo positum declarat ut conticescere est tacere. Item latus hamatum aptum hamatum i. peritum. Iste ergo terminum diximus sive aut populatas incipiam esse vastatas et omnino cuius rei verbum uno verbo manifestatur.

De differentiis xvi capitulum

Differencia est species diffinicionis quam scriptores artium de eodem et de alio nominant. Hec enim duo quadam inter se comunione confusa discreta Secernuntur per quam quid sit utrumque cognoscitur ut cum queritur quid inter regem et tyrannum sit adiecta differencia quid uterque sit diffinitur ut rex modestus et temperatus tyrannus vero crudelis. Inter duo enim differencia cum ponitur quid sit utrumque cognoscitur etc.

Sequitur de barbarismo xvii capitulum

Barbarismus est verbum corrupta littera vel sono enunciatum littera ut floriet dum florebit dicere oporteat, sono si pro media sillaba prima producatur ut latebre tenebre. Appellatus autem barbarismus a barbaris gentibus dum latine orationis integritatem nesciret. Una quaque enim gens facta romanorum cum opibus suis vicia quoque et verborum et morum romam transmisit. Inter barbarismum autem et barbarolexim hoc interest quod barbarismus in verbo latino fit dum corrumpitur. Quando autem barbara verba latinis eloquiis inseruntur barbarolexis dicitur. Item quando in prosa vicium fit barbarismus vocatur quando in metro metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto et pronunciatione. Scripto quatuor modis si quis in verbo literam vel sillabam adiciat mutet transmutet vel minuat. Pronunciacione fit in temporibus tonis aspiracionibus et reliquis que secuntur.

Per tempora quippe fit barbarismus si pro longa sillaba brevis ponatur aut pro brevi longa. Per tonos si accentus in alia commutetur. Per aspiraciones si addatur h litera ubi non debet aut detrahatur ubi esse oportet. Per hyatum quociens in pronunciacione scanditur versus antequam finiatur sive quociens vocalem sequitur vocalis ut muse acuides. Fit barbarismus et per metacismos iotacismos et labdacismos. Metacismus est quociens m vocalis sequitur ut bonum aurum iustum amicum. Sed hoc vicium aut suspendenda m litera aut detractione vitatur. Iotacismus est quociens in iota litera duplicatur sonus ut troya et maia. Ubi eam literis adeo exilis pronunciatio ut unum iota non duo sonare videantur. Labdacismus est si pro una l duo pronuncientur ut afri faciunt sicud colloquium pro conloquium vel quociens unam l exilius duo largius proferimus. Quod contra est. Nam unum largius duo exilius proferre debemus. Collisio est quociens novissime sillabe finis in alterius principio est ut matertera et cetera.

Sequitur de soloecismo xviii capitulum

Soloecismus est plurimorum verborum inter se inconveniens composicio sicud barbarismus unius verbi corrupcio. Verba enim non recta lege iuncta soloecismus est ut si quis dicat inter nobis pro inter nos aut date veniam sceleratorum pro sceleratis. Dictus autem soloecismus a cilicibus qui ex urbe Solo que nunc Pompeiopolis appellatur profecti cum apud alios commorantes suam et illorum linguam vitiose inconsequenterque confunderent soloecismo nomen dederunt. Unde et similiter loquentes soloecismos facere dicuntur. Soloecismus autem apud poetas scema vocatur quociens in versu

necessitate met' fac̄s t venit' Cu aut no
i venit' necessitas p manet solecismi ꝯ
pa Solecism' fit duob' mod' ꝗ' ꝑ partes
oronis aut ꝑ accidencia P partes oro-
nis fit si altam ptem p alta ponam'
ut puta s ꝑposicones adu'bijs applica'
Per accidencia fit i ut pea q̄ accidunt
ptib' oronis ut puta ꝑ q̄litates gn̄a
n̄uos figās z casus Ista igi' ōnia
sunt solecismi sicud donat' exposuit
ꝯfiunt ptea z plurib' mod' ꝗ nam liualit'
cetum gn̄a solecismor' dixit quos oēs
vitāe potius q̄m sequi deb' qui r'glat
rte loquendi studet ꝝ

Sequitur de ceteris vicijs xix c'

v Icia apud gr̄maticos illa dicunt' q̄
i eloquio caue dem' Sunt aute
hec Barbarism' Solecism' Acirolo-
gia Katemphaton z reliqua Barbaris-
m' ē corrupto v'bi vnius Solecism'
ꝯposito viciosa v'bor' Acirologia ē no
ꝑꝑa dco ut liceat ꝑꝑare timeri Ꝑsump
aut ē formidāe timeri no ꝑꝑare z
ꝯtinuco i capo ꝯꝑꝑu ē ꝯtinuosū dicē
capu no ꝯtinuū Catemphato dco
obscena ut i ꝯposita Obscena ut hijs
aiuy arrige dās q' ē genitalia mebꝰ
viuy dedit amb' In ꝯposita ut inmat
ire z dorma cast' vidē Mala em sunt
ꝯposita abca fc̄la inmap̄e qua supior
finierat Sz z si alio quob' mō i ꝯpo-
sita dco ꝯfiat' catemphaton d' Pleo-
nasm' adiecto vni' v'bi supuacua ut
harteu' amor' cultus ut sydera celi
Nec em alibi n̄ i celo st' sydera Pis-
sologia adiecto plurimor' v'bor' fruacua
ut viuat z no moriat' ruben du non
puet aliud viuē q̄m no mori Macrologia
ē longeloquium res no necessarias ꝯplectēs
ut legati no impetrata pace retro vn̄ venāt
domu reu'si sūt Tantalogia idem loqu-
ut si fatamirū sequat' sequat' si uesp̄t aūa
ethea neqz ad h' celib' occubat umbris
Totu n̄ q' r'putz vna res ē si crebꝰ sitūe
annciata Eclipsis ē defectus dcois in quo
necessaria v'ba desunt ut cui pharetrā ex
auro de ē cui cāt Tapinosis ē humilitas
statu r'i magne dcois infirmās ut appent
vari nātes i gurgite vasto Surgitem
posuit ꝑmai Katosinthetoy ē viciosa ꝯpo-
sito vcās ꝗ iuuctum fatigam' terga
hasta Amphibologia ambigua dco que
fit aut ꝑ casu accum ut aliud rnsu apollis
adpirru solio te eacida romaos vince pos-
se inquo no ē cēi que i ipo mōstrucit
ea victore ꝯfit z ꝑ iccam distictone ut
bellu i genus galt italia Incta distīcto v'e
bellu ingēs ain i genus italia ꝯfit z ꝑ que
v'bu ut deputat' cato calumpniat' cicero n̄
ondit' i hac ambiguitate v'e ipi alios
an alij ipos deputa s' aut calumpniati
ꝯfit z pomonia q̄m vno nomie multa sig-
nificat' ut acies z no addas aut ferri aut
oculorum aut militum

De metaplasmus xx capi'

m Etaplasm' grā ligua latina transformō
d' que fit i vno v'bo ꝑpt' met' necessita-
tem z liccīam poetar' Em' spēs istest' P
thesis apposicio i pincipio ut gnato pnato
Epenthesis apposicio i medio ut relliqas
p reliquias Paragoge apposicio i fine ut
magis pmagi ut fit ntē Aphereсis abstracio
de pncipio ut tepno pcontepno Sincope abstracio

de medio ut forsitan forsitan Apocope abscisio de fine ut sit pro sitis. Ectasis productio contra naturam ut italiam fato profugus. Sistole correptio contra naturam ut aquosus orion cum orion producere dici debeat. Dieresis discissio unius sillabe in duas ut aulai longum. Episinalipha conglutinatio duarum sillabarum in unam ut Phetonta pro Phaetonta. Sinalipha collisio vocalium admixta vocalibus ut atque ea diversa penitus et reliqua. Eclipsis collisio consonantium cum vocalibus ut multum ille et terris iactatus et alto. Antitesis contraria positio littere pro alia littera ut olli pro illi. Metathesis pro transpositio littere ut evandre pro evander. Inter barbarismum et barbarolexim hoc est latina et peregrinarum locutionum metaplasmum ea dicunt qui in uno sermone fit vitiose viciosus. Item inter soloecismum et schema in peregrinarum quoque sermonum figura est que fit contextu sermonum vitiosa. Ergo metaplasmi et schemata media sunt et discernuntur peritia et imperitia fiunt autem adornatum.

Sequitur de scematibus xxxi capitulum

Scemata ex greco in latinum eloquium figure interpretantur que fiunt in verbis vel sententiis per varias dictionum formas propter eloquii ornamentum. Hec dum multa sint apud grammaticos ista inveniuntur. Prolepsis est presumptio ubi ea que sequi debent ante ponuntur ut interea reges ingenti mole latinus. Debuit enim dicere sic Interea reges ingenti mole et statim addere quia sequitur procedunt castris deinde dicere latinus et. Si ita est per ornamentum presumptio facta et qui sequi debuerunt reges impositi sunt in prepositis verbis et post ea additum est procedunt castris inde et presumptio quia anteposita sunt que sequi debuerunt. Zeuma est clausula cum plures sensus uno verbo clauduntur que fit tribus modis. Nam aut in primo aut in postremo aut in medio id verbum ponitur quod sententias iungit. In primo ut vicit euphorum fiducia feritas nobis. In medio gratia supplicio forti data gallia victe. In postremo Nam que sumptuosa obsequium amicos veritas odium parit. Ypozeusis est figura superiori contraria ubi in singulis sensibus propria verba clausula est ut regem adit et regi memorat nomenque genusque. Sillepsis est in dissimilibus clausulis aut pluralis dictio singulari verbo finita ut sociis et rege recepto aut singularis plurali verbo expleta ut sunt nobis mitia poma castanee molles et pressi copia lactis. Simpliciter enim sunt dicit hic debuit dicere et erat pressi copia lactis. Fit autem sillepsis non solum per partes orationis sed et per accidentia partium orationis. Nam ubi et pluralis unius et pro uno multi ponuntur sillepsis est. Pluralis unius ut est illud uterumque armato milite complent cum non unus sed multis militibus. Item pro uno multi ut in euangelio latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ubi pro uno utrique dicitur blasphemasse. Anadiplosis est cum ab eodem verbo quo prior versus finitur sequens versus incipit ut est illud certent et cygnis ululae sit tityrus orpheus Orpheus in silvis inter delphinas arion. Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum ut nos te dardania incensa tuaque arma secuti nos tumidum sub te permensi classibus equor. Epanafora est in uno versu principia versuum eiusdem verbi repetitio ut te nemus anguitie vitrea te fucinus unda te liquidi flevere lacus. Ipse te tityre pinus ipsi te fontes ipsa hec arbusta vocabant. Epizeusis est in uno sensu geminatio verbi ut sic sic iuvat ire sub umbras. Epanalepsis est sermonis in principio versus eiusdem repetitio in fine ut est illud crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit. Paranomasia est in significatione

dimissa decem perire ipsa abire et obire queunt
i. equalem fi an moi Scesisonomaton multi-
tudo nominum coniunctorum quodam ambitu copulata
ut nubila nix grando procelle fulmina venti
Paromoeon est multitudo verborum vna exorta
inchoantium quale est apud Ennium O tite tute
tate t[ibi] tanta tyranne tulisti Sed hoc sc[ema] reperit
Virgilius dum non toto versu utitur hac figura ut
Ennius sed inter in principio versus tum ut est illud
Saeva sedens super arma inter in medio ut
generis latus late liquidos neque aspera dumis
inter in fine ut sola mihi casus tales cas-
sandra canebat Homoeoptoton est cum plu-
rima nomina per unum casum desinunt ut est
sed neque currentem sed nec cognoscit euntem tollen-
tem que manum saxumque in manu mouentem
Homoeoteleuton est cum uno modo verba plu-
rima finiuntur ut abiit abcessit euasit e-
rupit Polyptoton est diuersis casibus sententia
variatur ut ex mitichelo inchoatu ad medietatem nil
posse ducere et mare dant pape marco
clamare vincerat Marcus dixit ita esse
assigna marce tabellas Hyrmos est sententia
continuata ordinis tenore suum usque ad ultimum
seruans ut est in medium longo latus insula portu
et reliqua Hyrmos autem in longum vadit sensus
usque ad illud desuper horrentique atrum nemus immi-
net umbra Polysyntheton est dictio multis
continuata coniunctionibus ut tectumque laremque armaque
amiclemque canemque Dyaliton vel asyndeton
est figura que contra superiorem coniunctionibus
soluta est simpliciter effertur ut venimus vi-
dimus placuit Antitheton est ubi contraria con-
trariis opponuntur et faciunt pulchritudinem ora-
tionis ut illud frigida pugnabant calidis humen-
tia siccis mollia cum duris sine pondere habentia
pondus Hypallage est quotiens per contrarium verba
intelliguntur ut dare classibus austros cum ventis

nauem demus non nauibus ventos etc.

Sequitur de tropis xxvii capitulum

Tropos grece dictio translata vocatur qui latine
modi locutionum interpretantur. Fiunt autem a pro-
pria significatione ad non propriam similitudinem quorum omnium
nomina difficilimum est annotare Sed ex omnibus
donatus xiii vsui tradenda conscripsit Metapho-
ra est verborum alienorum vsurpata translatio sicut dicimus
fluctuare segetes gemmare vites dum
in segetibus fluctus et gemmas non inveniamus
in quibus hec verba aliunde transferuntur Sed hec
atque alie tropice locutiones ad ea que intellige-
da sunt propria figuratis amictibus contegunt ut
sensum legentis exerceant et non nuda atque in
propatulo posita vilescant. Fiunt autem metaphore
quatuor modis ab animali ad animale ut a-
ligeros conscendit equos metaphorice loquens
misit quadrupedi alas auis et quos cursu
deserta petiuerit misit volatile cursum quadru-
pedis Ab animali ad inanimale ut pontum pinus
arat sulcum premit alta carina misit vo-
cem terre aquis dum contrahe et sulcum premere ad terram
pertineat non ad mare Ab inanimali ad in-
animale ut florida iuuentus misit flores
in animales iuuentam que animam sed ab animali
ad inanimale ut tu neptune pater cui tempora
cana crepant cincta salso resonant magnus cui
perpete mento profluit oceanus et flumina crinibus er-
rant Neptuni enim tempora et crines non adnotat
sunt proueniunt sed [illegible] homines Sed et alia rerum
nomina de alio genere in aliud genus decoris
decoris gratia transferunt ut oro pro ornet Aqe
caspia aut aut partes vini est ut fluctuare
segetes non possis dicere segetare fluctus aut
Antisophia est in inpropria ut remigia alarum
Nam et ale nauium et alarum remigia dicuntur
Catacresis est aliene rei nomine appositum et co

amethaphora differt quia illa vocabulum sumit largitur
hec autem non habet proprium alieno utitur ut fauces
simillima lacrimis et cetera nunc una amite
metis quas ferunt frontibus et longa fulcit vadi
falsa Barina dum facies et frons tua cla-
ra et nomen sit quod nomine sic precata nam non
apposuisset quod proprium eidem puella diceret non
haberet. Metalempsis est tropus a precedenti indi-
cans quod sequitur ut que manus carte nodosa
venit arido Scam pro manum vela pro harundi-
dine hec significatione posuit. Metonomia transno-
minatio ab alia significatione ad aliam proximitate
translata. Fit autem multis modis aut enim per id
quod continet id quod continetur ostendit ut theatrum pla-
udunt precata mugiunt dum illic homines plau-
dant sic boves mugiant aut contra per id quod continetur
ut iam proximus ardet Ucalegon dum non ille
sed domus eius ardet. Item per inventorem id quod
inventum est ut sine cerere et libero friget venus
et quinta vulcanus mittit ad astra favilla.
Voluit enim per cererem frumenta et venerem intelligere
panem per liberum inventorem vini vinum per ve-
nerem libidinem per vulcanum ignem. Et contra
per inventum inventorem demonstratur ut vinum pre-
mere pro libero qui vinum apud grecos invenit. Item
per efficientem id quod efficitur sicud pigrum frigus
quod pigros homines faciat et timor pallidus
eo quod pallidos homines reddat. Et contra per id quod
efficitur efficientem ut iungit equos auriga genitor
spumantia quasi addit frena feris. Spumantia
frena dixit cum utique ipsa non faciant spumas
sed equus quia ea gerit spumis aspersa in fusis
Antonomasia est pronominatio id est vice nominis posita
ut in alia genitus pelidis que tropus modis fit
istis ab avo magnanimus quasi anchisiades a corpore
ut ipse ardentis exiguus ut infelix puer
atque impar congressus achilli. Epitheton super nominatio

pronunciatur cum proprio nomine ut alma tres obstetricantes
tantes in portume quas volucres. Convenit antonoma-
siam autem et epitheton hoc differt quia antonomasia
pro vice nominis ponitur epitheton autem numquam est
sine nomine. Convenit duobus tropis ut vitu-
peramus aliquem vel ornamus vel laudamus. Sy-
nedoche est conceptio cum a parte totum vel a toto pars
intelligitur. Eo enim et pro specie genus et pro genere
species demonstratur. Sed species pars est genus autem
totum. A toto enim pars intelligitur ut quam multe glo-
merantur aves ubi frigidus annus trans pontum
fugat. Non enim totus annus est frigidus
sed pars anni id est hiemps. Vel e converso a parte totum
ut flammas cum regia puppis extulerat. Non
solum puppis sed navis sed qui in ea et non
omnes sed unus flammas extulit. Onoma-
topeya est nomen confictum ad imitandum sonum
vocis confuse ut stridor valvarum hinnitus
equorum mugitus boum balatus ovium. Perifrasis
est circumloquium dum una res pluribus verbis
significatur ut aurem vitales carpit. Sig-
nificavit enim per copulationem verborum unam rem
hoc est vivit. Hic autem tropus geminus est.
Nam aut veritatem splendide producit aut
feditatem circuitu evitat. Veritatem splendidam
producit sicud et iam prima novo spargebat lumine
terras Titoni croceum linquens Aurora cu-
bile. Voluit enim dicere iam lucescebat et dies
ortus erat. Feditatem autem circuitu evitat
sicud placidumque petivit coniugis infusus gre-
mio. Hic enim circuitu evitat obscenitatem
et decenter ostendit concubitum. Yperbaton transcensio
cum verbum aut sententia ordine mutatur. Huius species
quinque sunt anastrophe ysteron proteron parenthesis
themesis sinthesis. Anastrophe verborum ordo
prepostereus ut litora circum pro circum litora. Ysteron
proteron sententia ordine mutata ut postquam
altos tetigit fluctus et ad equora venit

Prius enim ad equora venit et sic tetigit fluc-
tus. Parenthesis ubi interponimus sententiam nostram
qua exempta in oratione integer sensus perdurat
ut at pater eneas neque enim prius consistere
mentem passus amor rapidum ad naves premit-
tit achaten ascanium. Nam illud in medio parenthesis
est. Themesis est sectio unius nominis interposi-
tione verborum ut inter nebula caudea fundit
circum ubi verborum est ubi extremum parte confusa sunt verba
Synthesis est ubi extremum parte confusa sunt verba
ut illud iuvenes fortissima frustra pectora si vobis
audentem certa cupido est certa que sit rebus
fortuna videtis excessere adiectis omnes arisque
fortuna videtis excessere ... hoc steterat succur-
relictis dii quibus imperium hoc steterat succur-
ritis urbi incense moriamur et in media ar-
ma ruamus. Ordo talis est iuvenes fortis-
sima pectora frustra succurritis urbi incense
quia excesserunt dii quibus imperium hoc steterat.
Unde si vobis cupido certa est me sequi audentem
extrema ruamus in media arma et moriamur.
Yperbole est excelsitas excedens fidem quam credit
est ut fidem veritatis videtis et iram in alterius
apud. Hec enim ultra fidem modo aliquid augetur
nec tamen a limite significande veritatis erratur quam-
vis quibus significatur verba excedat ut voluntas
non fallentis appareat et tropo non solum augen-
di minuendi aliquid augetur ut velocius minu-
it mollior pluma durior saxo. Allegori-
a est alieniloquium aliud enim sonat et aliud in-
telligitur ut tres litore cervos conspicit errantes
ubi tres duces belli punici vel tria bella pu-
nica significantur et in bucolicis aurea mala decem
misi et cras altera mittam id est ad augustum decem
eglogas pastorum. Huius tropi multe sunt species
ex quibus eminent septem yronia antifrasis
enigma carientismos paroemia sarcasmos
astismos. Yronia est sententia per pronunciationem
contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callide

aut per accusacionem aut per insultacionem aliquid
dicitur ut est illud mirabar cur domos illa se iactat
in aula eolus et claustro ventorum carcere regnet et
quo aula sit carcer est. Solvitur enim pronunciatione
nam carcere pronunciatio est iactet in aula yronia
est. Totum per contrariam enunciacionem annunciatur per-
ronice perficiens que laudando deridet. Antifra-
sis est unius verbi intellectus ut lucus quia
caret luce per nimia nemoris umbram et ma-
nes id est mites et modesti cum sint terribiles et
immanes et parce et eumenides furie quod nulli
parcant vel benefaciant. Hoc tropo et nigra achita-
tes et ceca videntes et vulgo ethiopes argentei
appellantur. Inter yroniam autem et antifrasim
hoc distat quod yronia pronunciatione sola indicat
quod intelligi vult sicut cum dicimus homini agenti
male bonum est quod facis. Antifrasis vero non
voce pronunciantis significat contrarium sed suo tantum
verbis quorum origo contraria est. Enigma est questio
obscura que difficile intelligitur nisi aperiatur
ut est illud Mater me genuit eadem mox gignitur ex me.
Fortis dulcedo significatur que de leonis
ore egressa est et dulcedo significatur que leonis
fortis ... Inter allegoriam autem et enig-
ma hoc interest quod allegorie vis gemina est
et sub re alia aliud figuraliter indicat. Enig-
ma vero est tantum sensus obscurus et per quasdam yma-
gines obumbratus. Carientismos est tropos
quo dura dictu gratius proferuntur veluti cum
interrogantibus nobis numquid nos quesierit aliquis
respondetur bona fortuna unde intelligitur neminem
nos quesisse. Paroemia est verbis et temporibus
accommodatum proverbium velut ut contra stimulum
calcitres dum significatur adversis resistendum
temporibus et fabula dicitur cum rustica vocem
homines perdere si eum lupus prior viderit unde
et subito tacenti dicitur istud proverbium lupus in fabula

Sarcasmos est hostilis irrisio cum amaritudine reperies quod hec et iactus ... gemitus ... nunc ipsa ... neptolomum narrare memento. Hinc contrarius est antismos virtutis sine iracundia ut illud: Qui Bavium non odit amet tua carmina Mevi atque idem iungat vulpes et mulgeat hircos, id est qui Bavium non odit poena ei contingat ut diligat Mevium. Fuerunt autem Bavius et Mevius inimici Virgilii poete pessimi. Cum ergo istos diligit, faciat quod contra naturam est, iungat vulpes et mulgeat hircos. Homoeosis est que interpretatur similitudo per quam minus note rei per similitudinem eius que magis nota est panditur demonstratio. Huius species sunt tres: icon, parabole, paradigma, id est ymago, comparatio, exemplum. Icon est cum figuram rei ex simili genere conamur exprimere, ut omnia Mercurio similis vocemque coloremque et crines flavos et membra iuventa decora. Comparatio est similitudo de specie cuius similitudo inducitur. Parabole est comparatio ex dissimilibus rebus, ut: Qualis in arvis estiferis libies viso leo cominus hoste subsedit. Ubi leoni Cesarem comparavit non ex suo genere sed ex alio similitudinem faciens. Paradigma vero est exemplum dicti vel facti alicuius aut ex simili aut ex dissimili genere conveniens eius quam proponimus rei: ita tam fortiter periit apud Numantiam Scipio quam Utice Cato. Similitudo autem tribus modis fit: a pari, a maiori, a minori. A pari sicut est: velut magno in populo cum sepe coorta est seditio. A maiori ad minus qualiter expressum ventis per nubila fulmen. A minori ad maius: si potuit manes accersere coniugis Orpheus, Threicia fretus cythara fidibusque canoris, quasi diceret rem parvam et brevem, id est si ille fretus cythara, ego pietate. Sequitur de prosa xxxviii capitulum

p Prosa est producta oratio et a lege metri soluta. Prosum enim antiqui productum dicebant et rectum. Unde ait Varro apud Plautum prorsus ... significare rectis. Unde et que non est perflexa numero sed recta prosa oratio dicitur in rectum producendo. Alii prosam aiunt dictam eo quod sit profusa vel ab eo quod spatiosius proruat et excurrat nullo sibi termino prefinito. Preterea tam apud Grecos quam apud Latinos longe antiquiorem curam fuisse carminum quam prose. Omnia enim prius versibus condebantur, prose autem studium sero viguit. Primus autem apud Grecos Pherecides Syrus soluta oratione scripsit, apud Romanos autem Appius Cecus adversus Pirrum solutam orationem primus exercuit. Iam exhinc et ceteri prose eloquentiam condiderunt.

De metris capitulum xxxix

m Metra vocata quia certis pedum mensuris atque spaciis terminantur neque ultra dimensionem temporis constitutam procedunt. Mensura enim grece metron dicitur. Versus dicti ab eo quod pedibus in ordine suo dispositi certo fine moderantur per articulos qui cesa et membra nominantur. Qui ne longius provolverentur quam iudicium posset sustinere, modum statuit ratio unde reverteretur, et ab ipso versu vocatus quod revertitur. Huic adheret rithmus qui non est certo fine moderatus sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit, qui Latine nichil aliud quam numerus dicitur, de quo illud: numeros memini si verba tenerem. Carmen vocatur quicquid pedibus continetur, cui datum nomen existimant seu quod carptim pronunciaretur, unde hodie lanam quam purgantes discerpunt carminare dicimus, seu quod qui illa canerent carere mente existimabantur. Metra vero vel a pedibus nuncupata vel a rebus quas scribunt vel ab inventoribus vel a frequentatoribus vel a numero sillabarum. A pedibus metra vocata ut dactilica, iambica, trochaica, ...

cum tetrametrum metrum nascitur a dactilo dactilicum
sit et alia a suis pedibus secundum numerum aut ut exame-
tri pentametri trimetri. Nam senarios versus
nos ex numero pedum vocamus, hos Greci quia geminos
feriunt trimetros dicunt. Exametros autem Lati-
nos primum fecisse Ennius creditur, eos quoque longos
vocant. Ab inventoribus metra appellata dicuntur
ut anacreonticum saphicum archilogicum. Nam
anacreontica metra Anacreon composuit, saphica
Sappho mulier edidit, archilogica Archilogus scrip-
sit, colophonium quidem scripsit colophonios,
Sotadeos quoque inventor est Sotades Grecus cre-
tensis. Symonidia quoque metra Symonides
poeta liricus composuit. Asclepiadeis autem
ut asclepiada non enim ea Asclepius invenit
sed inde ita vocata quia eius elegantissime et
scripsisse versus est. Alia que sequuntur ut hero-
icum elegiacum bucolicum. Heroicum enim carmen
dictum quia eo virorum fortium res et facta narrantur.
Nam heroes appellantur viri quasi aerei et
celo digni propter sapientiam et fortitudinem. Quod me-
trum auctoritate cetera precedit, unum ex omnibus
tam maioris operibus aptum quam parvis, suavitatis
et dulcedinis eque capax est. Quibus virtutibus nomen
solum obtinuit ut heroicum vocaretur ad memo-
randas scilicet heroycas res. Nam et pedibus simplicis-
simum constat duobus pedibus dactilo
et spondeo et sepe pene ut ex alt. ut totus ex
quo gravissimum sit utrumque mixtura. Quanto si inst-
et a singulis similiter quoque metrum prius est.
Hoc primum Moyses in cantico deuteronomii longe
ante Ferecidem et Omerum cecinisse probatur. Unde
apparet antiquius fuisse apud Hebreos stu-
dium carminum quam apud gentiles. Siquidem
et Iob Moysi temporibus adequatus exametro
versu dactilo spondeoque decurrit. Hoc apud
Grecos Achates Milesius fertur primus composuisse
vel ut alii putant Ferecides Syrus. Quod metrum

ante Homerum Pithium dictum est, post Homerum heroi-
cum nominatum. Pithium autem dictum eo quod hoc genere me-
tri oracula Apollinis sint edita. Nam cum
in Parnaso monte Phitonem serpentem in vindictam ma-
tris sagittis insequeretur accole Delphici hoc illum
metro hortati sunt dicentes ut ait Terentianus.
Elegiacum autem dictum est eo quod modulatio eius-
dem carminis conveniat miseris. Terentianus hoc
elegos dicere solitus quod clausula talis tristibus ut-
videtur aptior esse modus. Hoc autem vix constat cui-
us a quo sit inventum nisi quod apud nos Ennius
eo prior usus est. Nam apud eos sic adhuc
lis grammaticorum pendet ut sub iudice lis legatur
sit. Nam quidam eorum Colophonium quendam
quidam Archilogum auctorem atque inventorem
volunt. Bucolicum autem id est pastorale carmen plerique
quidem Siracusis primum compositum a pastoribus opinantur,
nonnulli Lacedemone. Nam Xerse transeunte Traciam
Xerse rege Persarum cum Spartane virgines solenni
metu neque egredi urbem neque pompam solemnem
agrestem quoque Dyane de more celebrarent, turba pastorum
ne religio preteriretur eandem inconditis cantibus cele-
braverunt. Appellatur autem bucolicon a maiori
parte quamvis opilionum caprariorum quoque sermones in
his carmina inserantur. Ymnos primus David
propheta in laudem Dei composuisse ac cecinisse
manifestum est. Deinde apud gentiles primum in
Agnotie (?) fecit in Apollinem et musas sunt
qui in logo post David ymni autem ex greco
in latinum laudes interpretantur. Epithalamia sunt
carmina nubentium que decantantur a scolasticis
in honore sponsi et sponse. Hec primum Salomon
edidit in laudem Christi et ecclesie, ex quo gentiles
sibi epythalamium vendicarunt et istius generis car-
men assumptum est quod genus agebatur primum in sce-
nis celebrabatur preca tum in nuptiis (?) hoc vo-
catum autem epithalamium eo quod in thalamis de-

tantur. Threnus quod latine lamentum vocamus primus
versu composuit Ieremias super urbem Ierusalem et populum
cum captivus duceretur. Post hunc apud grecos
poeta Symonides liricus. Adhibebantur autem fu-
neribus et lamentis. Similiter et nunc. Epytaphium
grece latine super tumulum. Est enim titulus mortu-
orum qui in dormitione eorum fit qui iam defuncti
sunt. Scribitur enim ibi vita mores et etas eorum. Po-
esis dicitur opus multorum librorum greco vocabulo poema
unius. Idelion paucorum versuum. Distichon duorum.
Monostichon unius. Epygramma est tytulus quod in
latinum superscriptio interpretatur. Epy enim super, gra-
mma littera ut superscriptio dicitur. Epodon in poemate cla-
usula brevis est. Dictum autem epodon quod ad cinnatum
ad speciem elevata ubi premisso versu longiore alter
brevior componitur atque in singulis quibusque maio-
ribus sequentes minores quasi clausule recinunt.
Clausulas autem lirici appellant, qui prioris
versus integre subiectus ut est apud Oracium
Beatus ille qui procul negotiis, deinde sequitur
Paternus ut prisca gens mortalium. Sunt et diversis
aliis quibus aliquid prius dictum est et ipsi precedentes sunt
et minores. Centones apud gramaticos vocari
solent qui de carminibus Homeri seu Virgilii ad pro-
pria opera in ore centonario componuntur inde cen-
tones in unum parant. Denique Proba uxor Adelphi
centonem ex Virgilio de fabrica mundi et evangeliis
plenissime expressit materia composita secundum versus
et versibus secundum materiam concinnatis. Sic quoque et
quidam Pomponius ex eodem poeta inter cetera stili
sui ocia Tytirum in Christi honore composuit. Similiter et de E-
neidos 7

De fabulis xx v capitulo

Fabulas poete a fando nominaverunt quia
non sunt res facte sed tantum loquendo ficte que
ideo sunt inducte ut ficto mutorum animalium
inter se colloquio ymago quedam vite hominum
nosceretur. Has primus invenisse dicitur Alcmon
Crotoniensis appellanturque Esopice quia is apud

Frigias in hac re viguit. Sunt autem fabule
aut Ysopice aut Libistice. Ysopice sunt cum anima-
lia muta inter se sermocinasse finguntur vel que
animam non habent ut urbes arbores montes petre
flumina. Libistice autem dum hominum cum bestiis aut
bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium.
Fabulas poete quasdam delectandi causa finxerunt,
quasdam ad naturam rerum, nonnullas ad mores
hominum interpretati sunt. Delectandi causa fictas
ut eas quas vulgo dicunt vel quales Plautus
et Terentius composuerunt. Ad naturam rerum fabulas
fingunt ut Wlcanus claudus quia per naturam
numquam rectus est ignis ut illa triformis bestia
prima leo postrema draco media ipsa Chimera
id est caprea. Etates hominum per eam volentes distin-
guere quarum ferox et horrens adolescentia prima
ut leo. Dimidium vite tempus lucidissimum ut ca-
prea eo quod acutissime videat. Tunc sequitur senectus casibus
inflexis draco. Sic et ypocentaurum fabulam esse
confictam id est hominem equo mixtum ad exprimendum
humane vite velocitatem quia equum constat esse
velocissimum. Ad mores ut apud Oracium mus
loquitur muri et mustela vulpecule ut per nar-
rationem fictam ad id quod agitur verax significatio
referatur. Unde et Esopicales sunt fabule ad
mores fine relate vel sicud in libro Iudicum
ligna sibi regem requirunt et loquuntur ad oleam
et ad ficum et ad vitem et ad rubum quod totum
utique ad mores fingitur ut ad rem que intenditur
ficta quidem ratione sed veraci significatione ve-
niatur. Sic et Demostenes orator fabula
usus est adversus Philippum qui cum ab Atheniensibus
sibi postularet ut sibi decem oratores daretur
et discederet finxit ille hanc fabulam qua
dissuaderet dicens lupos aliquando pastoribus
quorum diligentiam decipere voluissent suasisse
ut in amicitiam convenirent ea tamen conditione ut
si canes in quibus erat causa iniuriarum inter-

illi videntur amisisse pastores et in se saevitiam dedisse canes quos omni fera vigilantissimos custodes habebant. Tunc lupi adepta omni formidine omne quod in grege illis erat non protectum tum vim etiam pabulum lacerabant. Philippum quoque principes postulare quos facilius posset opprimere spoliatam custodibus urbem.

De vocabulo historie xxvi capitulo

Historia est narratio rei geste per quam ea que in preterito facta sunt dinoscuntur. Dicta autem grece historia apo tu historin id est a videre vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat historiam nisi is qui interfuisset et ea que conscribenda essent vidisset. Melius enim oculis que fiunt deprehendimus quam que auditione colligimus. Que enim videntur sine mendacio proferuntur. Hec disciplina ad gramaticam pertinet quia quicquid dignum memoria est litteris mandatur.

De primis auctoribus historiarum

Historie autem ideo monumenta dicuntur eo quod memoriam tribuant gestarum rerum. Series autem dicta per translationem a sertis florum invicem comprehensarum. Historiam autem apud nos primus Moyses de initio mundi conscripsit. Apud gentiles vero primus Dares Frigius de grecis et troianis historiam edidit quam in foliis palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. Post Daretem in grecia Herodotus historiam primus habetur. Post quem Ferecides claruit hiis temporibus quibus Esdras legem conscripsit.

De utilitatibus historiarum [illegible]

Historie gentium non impediunt legentibus in hiis que utilia dixerunt. Multi enim sapientes preterita hominum gesta ad institutionem presentium. Siquidem et per historiam summa retro temporum annorumque supputatio comprehenditur et per consulum regumque successum multa necessaria perscrutantur.

De generibus historiarum xxix capitulo

Genus historie triplex est. Ephemeris namque appellatur unius diei gestio. Hoc apud nos diarium vocatur. Nam quod latini diurnum greci ephemerida dicunt. Kalendaria appellantur que in singulos menses digeruntur. Annales sunt res singulorum annorum. Quecumque enim digna memoria domi militieque mari ac terra per annos in commentariis acta sunt ab anniversariis gestis annales nominaverunt. Historia autem multorum annorum vel temporum est cuius diligentia annui commentarii in libris delati sunt. Inter historiam autem et annales hoc interest quod historia est eorum temporum que vidimus, annales vero sunt eorum annorum quos etas nostra non novit. Unde Salustius ex historia, Livius Eusebius et Iheronimus ex annalibus et historia constant. Et inter historiam et argumentum et fabulam interesse. Nam historie sunt res vere que facte sunt; argumenta sunt que et si facta non sunt fieri tamen possunt; fabule vero sunt que nec facte sunt nec fieri possunt quia contra naturam sunt.

Explicit liber primus

Incipit capitulum libri secundi

tivis verborum xxi De figuris verborum
et sententiarum xxii De dyaletica xxiii De di-
fferentia dyaletice et rethorice artis xxiiii
De diffinicione philosophie xxv De ysagogis
porphirii xxvi De cathegoriis aristo-
tilis xxvii De periermeniis aristotilis
xxviii De formis sillogismorum x-
xix De modis sillogismorum ypotetico-
rum xxx De divisionibus diffinitionum x-
xxi De topicis xxxii De oppositis

Incipit liber secundus de rethorica capitulum primum

[R]ethorica est bene dicendi scientia in civili-
bus questionibus ad persuadendum iusta et
bona in civilibus propositis negocii
causa. Dicta autem rethorica greca ap-
pellatione apo tou rethorisin id est a copi-
a locutionis. Resis enim apud grecos locutio dicitur,
rethor orator. Coniuncta est autem arti gramatice
rethorica. In gramatica enim scientiam recte loquendi
discimus, in rethorica vero percipimus qualiter ea que
didicimus proferamus.

De inventoribus rethorice artis ii capitulum

[H]ec est autem disciplina a grecis inventa a gor-
gia aristotile ermagora et translata in latinum
a tullio scilicet et quintiliano et ticiano sed ita copiose
et ita varie ut eam lectori admirari in promptu
sit, comprehendere impossibile. Nam membranis re-
tentis quasi adherescit memorie series dictionis, ac
mox repositis recordatio omnis elabitur. Huius
discipline perfecta cognitio oratorem facit.

De nomine oratoris iii

[O]rator est igitur vir bonus dicendi peritus.
Vir bonus constat natura, moribus, vita, artibus.
Dicendi peritus constat artificiosa eloquentia, que
constat partibus quinque: inventione, dispositione, elocu-
tione, memoria, pronunciatione, et fine officii, quod
est persuadere. Ipsa autem peritia dicendi tribus
rebus constat: natura, doctrina, usu. Natura ingenio,
doctrina scientia, usu assiduitate. Hec sibi enim non
solum in oratore, sed in unoquoque artifice, ut a-
liquid efficiat, expectantur.

De tribus generibus causarum iiii

[G]enera causarum tria sunt: deliberativum, demonstrativum,
iudiciale. Deliberativum genus est in quo
de quibuslibet utilitatibus vite quid aut debeat
aut non debeat fieri tractatur. Demonstrativum in quo
laudabilis persona aut reprehensibilis ostenditur.
Iudiciale in quo de persone facto aut
pene aut premii sententia datur. Dictum autem iudicia-
le eo quod iudicet hominem et sententia sua ostendat
vel laudabilem premio dignum fieri aut reum
condempnari liberari vel supplicio. Deliberativum genus
vocatur eo quod de una qualibet re in eo deliberetur. Huius
generis duplex est suasio et dissuasio, id est de expe-
tendo et fugiendo, faciendo et non faciendo. Suasoria
in tribus modis dividitur: honesto, utili et pos-
sibili. Hec differt aliquid a deliberativa quod suasoria
scilicet alia persona deliberativa indiget et apud se
agit. In suasoria autem due sunt partes quia plus
valet spes et metus. Demonstrativum dicitur quod
unamquamque rem aut laudando aut vituperando de-
monstrat. Quod genus duas habet partes laudem et vitu-
perationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur:
ante ipsum, in ipso, post ipsum. Ante ipsum, qui te tam
leti tulerunt secula. In ipso ut: O sola infa-
ndos troie miserata labores. Post ipsum ut:
In freta dum fluvii current dum montibus umbre
lustrabunt semper honos nomenque tuum laudesque
manebunt. Pari ordine et contrario et in vitupera-
tione hominis servetur forma. Suadendi est ab honore
in homine pro homine. Locus quis ad demon-
strativum vituperationis genus pertinet quod in
alio aliquid differt. Nam vituperatio que contraria
est laudi specialiter in etiam facientis persona ad
subiecto adheret, quamvis locus generaliter in facti

omnem comprehenditur vim et causis totius dicitur quia absque propria non tum in thesi capitur et ipsum omnem componitur. Unde etiam vitium non in uno tantum sed etiam quae in pluribus invenitur.

De gemino statu causarum. v.

[s] tatus apud rhetores dicitur ea res in qua causa consistit, id est constitutio. Graeci autem statum a contentione stasin, Latini autem non solum a pugna qua expugnet assertionem adversarii, sed quod in eo pars utraque consistit. Fit autem ex intentione et depulsione. Status autem causarum sunt duo: rationalis et legalis. De rationali nascuntur quattuor: coniectura, finis, qualitas, translatio. De qualitate iuridicialis et negotialis. De iuridiciali absoluta et assumptiva. De assumptiva concessio, remotio criminis, relatio criminis, comparatio. De concessione purgatio et deprecatio. Coniecturalis status est cum factum quod ab alio obicitur ab alio pernegatur. Definitivus status est cum id quod obicitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis definitionibus approbatur. Qualitas est cum qualis res sit quaeritur. Et quia de vi et genere negotii controversia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est cum causa ex eo pendet quod non aut is agere videtur quem oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua poena oportet. Translativa constitutio, quia actio translationis et commutationis indigere videtur. Iuridicialis est in qua aequi et recti natura et praemii aut poenae ratio quaeritur. Negotialis est in qua quid iuris ex civili more et aequitate sit consideratur. Assumptiva est quae ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem. Concessio est cum reus non id quod factum est defendit, sed ut ignoscatur postulat, quod nos ad paenitentes probavimus pertinere. Remotio criminis est cum id crimen quod infertur ab se et a sua culpa vi et potestate in alium reus removere conatur. Relatio criminis dicitur cum ideo iure factum dicitur quod aliquis ante iniuria lacessitus sit. Comparatio est cum aliud aliquid alterius factum honestum aut utile contenditur, quod ut fieret illud quod arguitur dicitur esse commissum. Purgatio est cum factum quidem conceditur, sed culpa removetur. Haec partes tres habet: imprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est cum et peccasse et consulto peccasse reus confitetur, et tamen ut ignoscatur postulat, quod genus perraro potest accidere. Item ex legali statu haec oriuntur: scriptum et voluntas, leges contrariae, ambiguitas, collectio sive ratiocinatio, et diffinitio legalis. Scriptum et voluntas est quando ipsa verba videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contrariae status est quando inter se duae leges aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est cum id quod scriptum est duas vel plures res significare videtur. Collectio vel ratiocinatio est quando ex eo quod scriptum est aliud quod scriptum non est invenitur. Diffinitio legalis est cum vis verbi quasi in diffinitiva constitutione in qua posita sit quaeritur. Status ergo tam rationales quam legales a quibusdam decem et octo numerantur. Ceterum secundum rhetoricos Tullii decem et novem reperiuntur, propter translationem, quam inter rationales principaliter affixit status. Unde sciendum est etiam ex eo deprehendere translationem legalibus statibus applicandam.

De tripartita controversia

[t] ripertita controversia, sicut Cicero dicit, aut simplex est aut iuncta; et si iuncta erit, considerandum est utrum ex pluribus quaestionibus iuncta sit, an ex aliqua comparatione. Controversia simplex est quae absolutam unam continet quaestionem, hoc modo: Corinthiis indicamus bellum an non. Coniuncta ex pluribus quaestionibus, in qua plura quaeruntur, hoc pacto: utrum Carthago diruatur, an Carthaginiensibus reddatur, an eo colonia deducatur.

Ex comparatione utrum potius an quid potissimum queritur ad hunc modum utrum Corinthus in Macedoniam contra Philippum mittatur qui Persis sit auxilio an teneatur in Italia ut cum maiore contra Hanibalem copie sint.

De quatuor partibus orationis vij

Partes orationis in rethorica arte quatuor sunt: exordium, narratio, argumentatio, conclusio. Harum prima auditoris animum provocat, secunda res gestas explicat, tertia fidem assertionibus facit, quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter ut benivolum docilem vel attentum faciamus auditorem. Benivolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita ut breviter atque aperte loquamur. Argumentandum est ita ut primum nostra firmemus, dehinc adversa confringamus. Concludendum ita ut concitemus animos audientis in ea que dicimus.

De quinque modis causarum viij

Species causarum sunt quinque: honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum causarum genus est cui statim sine oratione nostra favet animus auditoris. Admirabile a quo alienatus est animus eorum qui audituri sunt. Humile est quod negligitur ab auditore. Anceps est in quo aut iudicatio dubia est, aut causa honestatis et turpitudinis particeps, ut benivolentiam pariat et offensam. Obscurum est in quo aut tardi auditores sunt aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa implicata.

De silogismis rethoricis ix

Silogismus grece latine argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est quasi argumenti ratio, qua inventum probabile exequimur. Silogismus est igitur propositionis et assumptionis confirmationisque extrema conclusio ex ambiguis in eo aut expedita comprobans. Constat enim tribus partibus: propositione, assumptione et conclusione. Propositione ut puta quod bonum est turpe usum esse non potest. Consensit audiens. Assumpsit ille: Pecunia bonum est, turpe usum. Concludit: Ergo pecunia bonum non est. Silogismis autem non solum rethores sed maxime dialectici utuntur, licet apostolus sepe proponat, assumat, confirmet atque concludat, que ut diximus proprie artis dialectice et rethorice sunt. Silogismorum apud rethores partes principales genera duo sunt: inductio et ratiocinatio. Inductionis membra sunt tria: prima propositio, secunda illatio que et assumptio dicitur, tertia conclusio. Inductio est que rebus dubiis captat assensionem eius cum quo instituta est, sive inter philosophos sive inter rethores sive inter sermocinantes. Propositio inductionis est que similitudines concedende rei necessario unius inducit aut plurimas. Illatio inductionis est que et assumptio dicitur, que rem de qua contenditur et cuius causa similitudines sunt inducit. Conclusio inductionis est que aut concessionem illationis confirmat aut quid ex ea conficiatur declarat. Ratiocinatio est oratio qua id de quo est questio comprobatur. Entimema igitur latine interpretatur mentis conceptio, quem imperfectum silogismum solent artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus eius argumenti forma consistit, quum id quod ad fidem pertinet faciendam utitur silogismorum lege preterita, ut est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur navigandum. Ex sola enim propositione et conclusione constat esse perfectum, unde magis rethoribus quam dialecticis convenire iudicatum est. Ratiocinationis modi sunt duo: prior entimema, qui est imperfectus silogismus atque rethoricus; secundus epychirema, qui est inrethoricus et latior silogismus. Entimematis membra sunt quinque

primum conuincibile secundum ostentabile tertium sententiale quartum exemplabile quintum collectiuum. Conuincibile est quod euidenti ratione conuincitur sicut fecit Cicero pro Mylone eius igitur mortis sedetis ultores cuius uitam si putetis per uos restitui posse nolletis. Ostentabile est quod certe rei demonstratione constringitur sicut in Catilinam hic tamen uiuit immo in senatum et uenit. Sententiale est quod sententia generalis adducit ut apud Terentium obsequium amicos ueritas odium parit. Exemplabile est quod alicuius exempli comparatione euentum similem comminatur sicut Cicero in Philippicis te miror Antoni quorum exempla imitaris eorum exitus non pertimescere. Collectiuum est cum in unum que argumentata sunt colliguntur sicut ait Cicero pro Mylone quem igitur cum gratia noluit hunc uoluit cum aliquorum querela quem iure quem loco quem tempore non est ausus hunc iniuria alieno tempore cum periculo capitis non dubitauit occidere. Preterea secundum Uictorinum entimematis est altera diffinitio ex sola propositione sicut iam dictum est que ita constat si tempestas uitanda est non est nauigandum. Ex sola assumptione ut est illud si inimicus est occidendus inimicus autem est. Et quia deest illi conclusio entimema uocatur. Sequitur epicherema descendens de ratiocinatione latior et executior rethoricis sillogismis latitudine distans et productione sermonis a dialecticis sillogismis propter quod rethoribus datur. Hic autem constat modis tribus primus modus tripertitus est secundus quadripertitus tertius quinquepertitus. Tripertitus est epichirimaticus sillogismus qui constat membris tribus id est propositione assumptione conclusione. Quadripertitus est qui constat ex membris quatuor prima propositione secunda assumptione et una propositionis siue assumptionis iuncta etiam propositione et conclusione. Quinquepertitus est qui constat ex membris quinque id est prima propositione secunda assumptione tertia eius probatione quinta conclusione. Hunc Cicero ita facit in arte rhetorica si deliberatio et demonstratio genera sunt causarum non possunt recte partes alicuius generis cause putari. Eadem enim res alii genus alii pars esse potest eidem genus et pars non potest et quoniam sillogismi eius membra claudantur.

Sequitur de lege capitulum X.

Lex est constitutio populi qua maiores natu cum plebibus sanxerunt. Nam quod rex uel imperator edicit constitutio uel edictum uocatur. Institutio equitatis duplex est nunc in legibus nunc in moribus. Inter legem autem et mores hoc interest quod lex scripta est mos uero est uetustate probata consuetudo siue lex non scripta. Nam lex a legendo uocata est quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus constitutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex nec differt scriptura an ratione consistat quando et legem ratio commendat. Porro si ratione lex constat lex erit omne quod iam ratione constiterit dumtaxat quod religioni congruat quod discipline conueniat quod saluti proficiat. Uocata autem consuetudo quia in communi est usu. Omnis autem lex aut permittit aliquid ut uir fortis petat premium aut uetat ut sacrarum uirginum nuptias nulli liceat petere aut punit ut qui cedem fecerit capite plectatur. Facte sunt autem leges ut earum metu humana cohereceatur audacia tutaque sit inter improbos innocentia et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas. Leg

cum premio aut pena vita moderatur humana
Erit autem locus hec constancia iusta possibilis secundum
naturam secundum consuetudinem patrie loco tempori
congruens necessaria utilis manifesta quod
nec aliquid propter obscuritatem in excepcione contineat
in illo privato comodo sed pro communi civium utili-
tate conscripta

De sentencia xi

Sentencia vero est inpersonale ut obsequi-
um amicos veritas odium parit Item
si persona fuit abiecta criam est ita Of-
fendit achilles agamenonem vera dicendo
methrophanes promeruit graciam mendacis ob-
sequendo Contrarium inter criam et sentenciam hoc
interest quod sentencia sine persona profertur cria
sine persona proferri nunquam Sed si persona
addicatur fit criam si detrahatur fit sentencia

De katasceua et anasceua xii

Katasceua est confirmacio proposite rei Anas-
ceua autem contraria superiori et remotio
eius non fuisse aut non esse quod natum aut
factum aut dictum esse proponitur ut si quis chyme-
ram neget fuisse aut fuisse confirmet Inter
thesem et thesim hoc interest quod thesis communis et
ipsa tractat disputacionem in utramque partem in ite-
rum quasi quedam deliberacio vel cohortacio
est Katasceue autem et anasceue in hiis rebus
que vero similes non sunt sed pro veris proponuntur
versantur Anasceue prima divisio
est in congruens et mendacium In congruentis
species sunt quod inhonestum est et quod inutile est
Contrarium inhonestum tractatur aut in dictis aut in factis
in dictis ut si quis indecorum et non videntia au-
ctoritati dixisse dicatur velud si aliquis
infamet catonem alieni desiderium [?] inmature
illam nequiciam et luxuriam coartatum In

factis ut siquis abhorrens aliquid testimonia
et nomine suo fecisse dicatur ut est fabula de
adulterio martis et veneris contra mendacium vero sunt
species incredibile quod factum esse non creditur ut ado-
lescentem qui de siculo litore ingredientes affricam
classes videret Impossibile est ut clodius
insidias miloni fecit et idem occisus sit
a milone contrarium est contrarium si insidias
fecit accidit occisus est non fecit insidias
Hec dispositio in contrarium composita catasceue
proderit Oportebat tamen principia sic
ordinare ut aut credendum esse veteri aucto-
ritati aut fabulis fidem non tribuendam esse
dicamus et ad id postremum in anasceua re-
quiramus nec quod aliud significare voluit
qui ista finxerunt ut palladem vel mari-
nam sed maltinam [?] sciam vel sinceritatem cuius
sed rapacitatem aliquam in hospitalitate aliquam
extitisse commentabitur etc.

Sequitur de prosopopeia xiii

Prosopopeia est cum in cuiusdam personam
et sermo fingitur Cicero in catilinam
Et cum si mecum patria mea que michi
vita carior est mecum loquatur dicens et cetera
Sic montes et flumina et arbores loquentes
inducimus personam in potentes rem que non
habet naturam loquendi et comedis et tragedis
usitatum est et in oracionibus frequentissime invenitur

Sequitur de ethopeia xiiii

Ethopeiam vero illam vocamus in qua
sermonis personam fingimus pro exprimendis
affectibus etatis studiis fortune leticie sexus
meroris audacie Contrarium cum piratis persone
suscipitur audax abrupta temeraria
erit oracio Cum femine sermo simulatur feminini

competens debet oratio. Jam vero adolescentis et senis
et militis et imperatoris et parasiti et rustici
et philosophi dicendi est diversa oratio. Aliter enim lo-
quitur gaudio affectus aliter vulneratus. In quo
genere dictionis illa sunt maxime cogitanda quis
loquitur et apud quem et de quo et ubi et quo
tempore quid egerit quid acturus sit aut quid
pati possit si hec consilia neglexerit et

De generibus questionum xv

Genera questionum sunt duo quorum unum est
finitum alterum infinitum. Finitum ypothe-
sis grece thesis latine propositum nominatur.
Hoc personam non habet etiam nec in eo est aliqua
certa circumstantia id est nec locus nec tempus in causa
vero certa sunt omnia unde quasi pars cause est propositum

Sequitur de elocutione xvi

Jam vero in elocutionibus illud videndum oportebit
ut res tempus persona audientis efflagi-
tat ne personam religiosis ne in verecunda cas-
titas ne severa grandibus ne lasciva severis ne
ridicula constantibus misceantur. Latine autem et per-
spicue loquendum. Latine loquitur qui verba rerum
vera et naturalia persequitur nec a sermone atque cul-
tu presentis temporis discrepat. Huic non est sa-
tis videre quid dicat nisi id quoque apte fu-
erit dicere nec id quidem tantum nisi id quod
dicat et liceat facere etc.

De trimodo dicendi genere xvij

Dicendi sunt quoque tria genera humile temperatum et
grande id est plena modulatione. Hoc est enim id
trimodum genus dicendi humile medium grandi-
loquum. Cum enim magna dicimus granditer
proferenda sunt cum parva dicimus subtiliter cum me-
diocria temperate. Nam in parvis causis nichil
grande nichil sublime dicendum est sed leniter ac pe-
destri more loquendum. In causis autem maioribus
ubi de deo vel hominum salute refertur plus
magnificentie et decoris est exhibendum. In temperatis
vero causis ubi nichil agitur ut agatur sed tantummodo
ut delectetur auditor inter utrumque moderate est
dicendum. Sed et quamvis de magnis rebus quisque dicat
non tamen semper granditer docere debet sed submisse cum
docet temperate cum aliquid decet laudat vel vitu-
perat granditer cum ad conversionem animos aversos provocat.
Utendum tamen verbis in summisso genere sufficientia
in temperato splendentia in grandi vehementia etc.

De cola et comma et periodis xviij

Verbis ponitur autem et instruitur omnis oratio
verbis comma et colon et periodon. Comma
est particula sententie et colon membrum periodos
ambitus vel circuitus. Fit autem ex coniunctione
colon comma ex commate colon ex colon perio-
dos. Comma est iunctura diffinita ut puta
et si vereor iudices ecce unum comma sequitur
et aliud comma ne turpe sit pro fortissimo
viro dicere et factum est colon id est membrum quod
intellectum sensui prestat sed adhuc pendet oratio
sicque deinde ex pluribus membris fit periodus
id est extrema sententie clausula ita veterum in
dicendo more requirit. Periodos autem
longior esse non debet quam ut uno spiritu proferatur

De viciis et sententiis verborum xix

Preterea purum et castum oratoris eloqu-
ium esse debet omnibus viciis tam in verbis
quam in sententiis. In verbis ut integra apta
et congruentia sit et sit observandum ne precedentis
verbi extrema vocalis et eadem vocalis prima
incidat ubi sequentis ut femine Egyptiae
que structura melior fit si consonantes
vocalibus applicentur. Cavendum quoque consonantium

que in se incidentes scindi et quasi rumpi
videntur. vitanda mixtura est in r. s. x. ut ars
studiosorum rex xerses ciror romuli. Fugi-
enda est et sonans in aliqua vocalibus ut vim cum

Sequitur de vitiis verborum. xx.

In verbis quoque cavenda sunt vitia ut non
impropria ponantur que greci acirologia vocant
vitanda est ergo proprietas sit tamen ut aliquam pro-
priam dicitatem perdidit ut syrinx vocabuli
turpitudinis nominibus sit vitendum et non longe
actitis sed ut verba proxima et cognata videantur
fugienda et implicata largiora que sine
aliorum sensuum concretudine non sunt [illegible]
biguitas quoque est vitium illud cavendum
tamen quedam iactatione eloquentie ducti quod
uno vel duobus verbis significare potuerunt mul-
tiplicitis multis verbis longis et implexa at-
que concludunt quod vitium perissologia vocatur.
cui contrarium est vitium nimie brevitatis studio
etiam necessaria verba subtrahunt. fugienda sunt
quoque scrida in rebus et verbis ita et in ceteris
vitia que inter prima grammaticorum studia
cognoscuntur. Sunt autem cacenphaton tautologia
ellipsis acirologia macrologia perisso-
logia pleonasmus et his similia. Econtra
orationem extollit et exornat emphasis Empha-
sis que plus quodam quam dixerit intellig-
i facit ut si dixeris ad gloriam scipionis
ascendit et virgilius demissum lapsi altitu-
dinem cognoscens fugit. Huic contraria vitia
est verbis in minore que nam sunt maiora sunt

Incipit De figuris verborum et sententiarum. xxi.

Augetur et ornatur etiam oratio figuris verborum
et sententiarum. Nam quia directa et perpetua
oratio fatigationem atque fastidium tam dicenti quam
audienti creat flectenda est et in alias species
formas ut et dicentem reficiat et ornatior fiat
et iudicem diverso vultu auditum que delectat
eque plurime supinus adiuvat in se-
rmatibus artis grammatice ad veritate sunt
Unde tamen illa sunt insiprim oportuit que
in proximate aut numquam aut difficile fiunt
in oratione autem libere et

Sequitur de dyaletica. xxii. capitulum

Dyaletica est disciplina ad disserendas re-
rum causas inventa. Ipsa est philosophie species
que logica dicitur, id est rationalis diffiniendi que-
rendi et disserendi potens. Docet enim in plurimis
generibus questionum quadmodum disputando vera
et falsa diiudicentur. Hanc quidem primi philoso-
phi in suis dictionibus habuerunt non tamen ad artis
redegere peritiam. Post hos aristotiles
ad regulas quasdam huius doctrine argumen-
ta argumenta produxit et dyaleticam nun-
cupavit pro eo quod in ea de dictis disputatur.
Nam lectio dictio dicitur. Ideo autem post rhetho-
ricam disciplina dyaletica sequitur quia
in multis utraque communia existunt.

Incipit De differentia dyaletice et rethorice

Dyaleticam vero et rhethoricam varro in no-
vem disciplinarum libris tali diffinivit
similitudine. Dyaletica et rhethorica est quod in
manu hominis pugnus astrictus et palma
distensa illa verba contrahens ista distendens.
Dyaletica siquidem ad disserendas res
acutior rhethorica ad illa que nititur docen-
da facundior. Illa nonnumquam venit ad scho-
las ista iugiter procedit ad forum illa re-
quirit rarissimos studiosos ista frequenter ad po-
pulos Solet autem philosophi aliquando ad episco-

genere veniat exponendam diffinicionem philosophie
unde que fuerint ea que ad eam pertinent de-
monstret.

De diffinicione philosophie. xxiiij

Philosophia est rerum humanarum diuinarumque
cognicio cum studio bene viuendi coniuncta.
Hec duabus ex rebus constare videtur sciencia et opinione.
Sciencia est cum res aliqua certa racione percipitur.
Opinio autem cum adhuc incerta res latet
et nulla racione firma videtur ut puta sol utrum
tantus quantus videtur an maior sit quam
omnis terra. Item luna globosa sit an concaua
an stella utrum celo adhereat an per aerem
libero cursu ferantur. Celum ipsum qua ma-
gnitudine qua materia constet utrum quie-
tum sit et immobile an incredibili celeritate vol-
uatur. Quanta sit terre crassitudo aut quibus
fundamentis librata et suspensa perdure-
at. Ipsum autem nomen latine interpretatum
amorem sapiencie profitetur. Nam greci
philo amorem sophiam sapienciam dicunt.
Philosophie species tripertita: una natura-
lis quam greci phisicam appellant in qua
de nature inquisitione disseritur. Altera
moralis quam greci ethicam dicunt in qua de mori-
bus agitur. Tercia racionalis que greco vocabu-
lo logica appellatur in qua disputatur quemadmodum
in rerum causis uel vite moribus veritas ipsa
queratur. In phisica igitur causa querendi
in ethica ordo viuendi in logica racio intelligendi
versatur. Phisicam apud grecos primus per-
scrutatus est Tales milesius unus ex illis
septem sapientibus. Hic enim ante alios celi
causas atque vim rerum naturalium contemplata racione
suspexit. Quam postmodum plato in qua-
tuor diffinitiones distribuit id est arithmeticam
musicam geometriam astronomiam. Ethicam

Socrates primus ad corrigendos componendosque
mores instituit atque omne studium eius ad bene
viuendi disputacionem perduxit diuidens eam in
quatuor virtutibus anime id est prudenciam iusti-
ciam fortitudinem temperanciam. Prudencia est in
rebus qua discernuntur a bonis mala. Fortitudo
qua aduersa equanimiter tollerantur. Temperancia
qua libido concupiscencieque rerum frenatur. Ius-
ticia qua recte iudicando sua cuique distribuunt.
Logicam que racionalis vocatur plato subiunxit
per quam discussis rerum morumque causis vim
earum racionabiliter perscrutatus est diuidens eam
in dyalecticam et rethoricam. Dicta autem logica
id est racionalis. Logos enim apud grecos et sermonem
significat et racionem. In hiis quippe tribus
generibus philosophie eciam eloquia diuina consi-
stunt. Nam aut de natura disputare sole-
nt ut in genesi et in ecclesiaste aut de moribus
ut in prouerbiis et in omnibus sparsim libris aut
de logica pro qua nostri theologicam sibi vindicant
ut in canticis canticorum et euangeliis. Item alii
doctorum philosophiam in nomine et partibus suis ita dif-
finierunt. Philosophia est diuinarum huma-
narum rerum in quantum homini possibile est
probabilis sciencia. Aliter philosophia est ars
arcium et disciplina disciplinarum. Rursum
philosophia est meditacio mortis quod magis
conuenit xpianis qui seculi ambicione cal-
cata conuersacione disciplinabili similitudine
future patrie viuunt. Philosophia in duas
partes diuiditur prima inspectiua secunda actu-
alem. Alii diffinierunt philosophie racionem in
duabus consistere partibus quarum prima inspectiua
secunda actualis. Inspectiua in tres modos
diuiditur id est prima in naturalem secunda in doctrinalem

tercia in diuinam Doctrinalis diuiditur in quatu-
or scilicet primam arithmeticam secundam musicam
terciam geometriam quartam astronomiam Actua-
lis diuiditur in tres scilicet primam in moralem secundam
dispensatiuam terciam ciuilem Inspectiua qua
supergressi visibilia ex diuinis aliquid et celes-
tibus contemplamur ea que mente solum inspi-
cimus quia corporeum supergrediuntur obtutum
Naturalis dicitur ubi uniuscuiusque rei natura discu-
titur quia nichil generatur in vita sed unumquodque
suis usibus deputatur in quibus creator
diffinitum est nisi forte cum voluntate dei aliquid
miraculorum prouenire monstratur Diuinalis dicitur
quando aut ineffabilem naturam dei aut spiritales
creaturas ex aliqua parte profundissime qualita-
te disserimus Doctrinalis dicitur scientia que abstrac-
tam considerat quantitatem Abstracta enim quantitas
dicitur quam intellectu a materia separantes uel
ab aliis accidentibus ut est par impar uel
ab huiuscemodi in sola raciocinacione tractamus
Cuius species sunt quatuor arithmetica geo-
metrica musica astronomia Arithmetica est
disciplina quantitatis numerabilis secundum se Ge-
ometria est disciplina magnitudinis inmobi-
lis et formarum Musica est disciplina que
de numeris loquitur qui ad aliquid sunt his qui
inueniuntur in sonis Astronomia est discip-
lina que cursus siderum celestium que
figuras contemplatur omnes et habitudines stella-
rum circa se et circa terram indagabili racione
percurrit Porro actualis dicitur que pro-
positas res operacionibus suis explicat cuius
partes sunt tres moralis dispensatiua et ciuilis
Moralis dicitur per quam mos viuendi honestus
appetitur et instituta ad virtutem tendencia preparantur

Dispensatiua dicitur cum domesticarum rerum sapienter
ordo disponitur Ciuilis dicitur per quam totius ciui-
tatis utilitas administratur

De ysagogis porphirii rr v

Est philosophie diffinicionibus et cuius sub generaliter
omnia continentur de ysagogis porphirii
nunc expediamus Ysagoga quippe grece
latine introductio dicitur eorum scilicet qui philosophiam
incipiunt continens et est demonstracionum primarum
rerum de qualibet re quid sit sua cuique certa
ac substanciali diffinicione declaratur Nam
posito primo genere deinde speciebus et alia que
vicina esse possunt coniungimus ac discretis
quibus separamus tamdiu interponentes donec
quousque ad proprium eius de quo querimus
significata eius expressione perueniamus
ut puta Homo est animal racionale morta-
le terrenum bipes risus capax Genus animal
cum dicitur est substancia hominis declarata Est enim
ad hominem genus animal sed quia late
patebat adiecta est species terrenum iam exclu-
sum est id quod aut ethereum aut humidum
Differencia ut bipes propter animalia porrecta et
que multis pedibus innituntur racionale
propter illa que racione careant mortale aut
propter id quod non angelus est Postea discretis
atque seclusis adiectum est proprium in parte postre-
ma risus capax Est enim solum homo
qui ridet Sic perfecta et exornata per partes diffi-
nicio ad hominem declarandum Cuius
discipline diffinicionem plenam existima-
uerunt aristoteles et tullius ex genere et dif-
ferenciis consistere Quidam postea pleniores
in docendo eius perfectam substancialem diffinicionem
in quindecim partibus velud in membris suis diuiserunt

quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de
differentia, quarta de proprio, quinta de accidenti.
Genus ut animal. Est enim vocabulum genera-
le et quod omnium animam habentium. Species
ut homo. Est enim specialitas qua separatur a
ceteris animantibus. Differentia ut rationale,
mortale. Species enim duabus differentiis a ceteris.
Cum enim dicitur rationale distinguitur ab irrationa-
bilibus mutis que non habent rationem. Cum
mortale dicitur distinguitur ab angelis qui nesciunt
mortem. Proprium ut risibile. Homo est
enim qui ridet et sic preter hominem nullum
animalis est. Accidens ut color in corpore,
doctrina in anima. Hec enim tempori varie-
tate et accidunt et mutantur et est ex omnibus
speciebus quoque probabilibus oratio plene perficitur ita
est homo animal rationale mortale boni et
mali capax. Hic etiam in omni ratione
substantiali tamdiu interponere debemus species
et differentias quamdiu sequestratis omnibus que
hic idem esse possunt ad id perveniatur ut proprie-
tas eius iam certa teneatur. Ysagogas autem ex
greco in latinum transtulit Victorinus orator
commentum eius quinque libris Boetius edidit.

viii De kathagoriis aristotilis xxvi.

[S]equuntur aristotilis categorie que latine
predicamenta dicuntur quibus per varias
significationes omnis sermo conclusus est. In-
strumenta categoriarum sunt tria, id est prima equi-
voca, secunda univoca, tertia denominativa. E-
quivoca sunt quando multarum rerum nomen unum
est sed non eadem diffinitio ut leo. Nam
quantum ad nomen pertinet et verus et pictus
et celestis; quantum ad diffinitionem pertinet
aliter verus diffinitur aliter pictus aliter
celestis. Univoca sunt quando duarum aut plurimarum
rerum unum nomen est et diffinitio ut vestis.
Nam et birrus et tunica nomen vestis
potest accipere et eius diffinitionem. Ergo hoc
univocum in genere esse intelligitur quia et no-
men et diffinitionem dant formis suis. De-
nominativa id est derivativa dicuntur que ex
ab aliquo solo differentia casu sed nomine nomen
sicut appellationem ut a bonitate bonus
a malicia malus. Cathegoriarum autem species
decem sunt: substantia, quantitas, qualitas, relatio,
situs, locus, tempus, habitus, agere et pati. Sub-
stantia est que proprie et principaliter dicitur que
neque de subiecto predicatur neque in subiecto est
ut aliqui homo vel aliqui equus. Secunde
autem substantie dicuntur species in quibus ille que
principaliter substantie prius dicte sunt insunt
atque clauduntur ut in homine Cycero. Quantitas
est mensura per quam aliquid vel magnum vel minus
dicitur ut longus vel brevis. Qualitas est
qualis orator sit an rusticus, niger an candi-
dus. Relatio est que refertur ad aliquid. Cum
enim filius dicitur demonstratur et pater. Ista relativa
simul incipiunt. Namque simplus et duplus ab eo
ipse exordium nominis sumunt. Sed et aliquid
invenitur superior superiori dicitur vel superius superiori dicitur
aliter enim alteri preesse non potest. Locus autem est ubi
sit, in foro, in platea. Loca autem motus sex partes
sunt: dextra, sinistra, ante et retro, sursum et deor-
sum. Partes quoque iste sex duo habent:
longe et prope. Tempus ut hodie, heri.
Porro situs a positione dictus ut quis
aut stat aut sedeat aut iaceat. Habitus
ab habendo aliquid dictus ut habere scientiam in
mente, virtutem in corpore, etiam corporis vestimentum.

et cetera quae ad hunc eundem modum designato adiecto verbis inveniri consideraverit. Iam vero agere et pati ab agentis et patientis significatione consistunt. Nam scribo vocis actu scilicet quo facientis rem indicat significationem; scribor patientis est, quo pati se dicit. In his novem generibus quorum exempli gratia quaedam proposuimus vel in ipso substantiae genere quod est usia innumerabilia reperiuntur. Nam et ea quae intellectu capimus, id est ad aliquod horum decem praedicamentorum sermone vulgamus. Plena enim summa est de his ita Augustinus magnus orator, sicut alius stans in templo hodie in solatius disputando fatigatur. Usia autem substantia est, id est ea proprie quae ceteris subiacet. Reliqua novem accidentia sunt. Substantia autem dicta ab eo quod omnis res ad se ipsam subsistat. Corpus enim subsistit et ideo substantia est. Illa vero accidentia quae in subsistente atque subiecto sunt, substantiae non sunt quia non subsistunt sed mutantur, sicut color et forma. De subiecto autem et in subiecto, quasi de ipso et in ipso. Subiecto enim de subiecto substantia est, quasi dicatur de substantia. Sub autem dicitur in subiecto accidentia sunt, id est quae accidunt in substantia, ut quantitas, qualitas vel figura. De subiecto igitur genera et species, in subiecto accidentia sunt. Ex his novem accidentibus tria intra usiam sunt: quantitas et qualitas et situs. Haec enim sine usia esse non possunt. Extra vero usiam sunt locus, tempus et habitus. Intra et extra usiam sunt relatio, agere et pati. Has appellatas cathegorias constat, quia non possunt nisi ex subiectis agnosci. Nemo enim quid sit homo possit agnoscere nisi aliquem hominem ponat sibi ante oculos quasi subiectum homini. Hoc opus Aristotelis intelligendum est, cum sicut dictum est quidquid homo loquitur inter decem ista praedicamenta habetur. Proficiat etiam ad libros intelligendos qui sive rhetoribus sive dialecticis applicantur.

Sequitur de periermenias xxviii

Sequitur deinde liber perihermenias subtilissimus nimis et per varias formas iterationes cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles cum periermenias scriberet calamum in mente tinguebat.

Praefatio periermeniarum. Omnis quippe res quae una est et unum significat, sermone aut per nomen significatur aut per verbum, quas duas partes orationis interpretantur totum quidquid concipit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptae rei mentis interpres est. Hanc Aristoteles vir in rerum expressione et faciendis sermonibus peritissimus perihermeniam vocavit, quam interpretationem nos appellamus, scilicet quia res mente conceptas prolatis sermonibus interpretatur per cataphasin et apophasin, id est affirmationem et negationem. Per affirmationem ut homo currit; per negationem ut homo non currit. In his itaque perihermeniis supradictus philosophus de septem speciebus tractat, id est de nomine et verbo, de oratione, de enuntiatione, de affirmatione, de negatione, de contradictione. Nomen est vox significativa ad placitum sine tempore, cuius nulla pars est significativa separata, ut Socrates. Verbum est quod significat tempus, cuius pars extra nihil significat, sed semper eorum quae de altero dicuntur nota est, ut cogitat, disputat. Oratio est vox significativa cuius partium aliquid significativum est, ut Socrates disputat. Enuntiativa oratio est vox de eo quod est aliquid vel non est, ut Socrates est, Socrates non est

s Affirmatio est alicuius de aliquo enunciatio
ut socrates est. Negatio est alicuius ab ali-
quo ut socrates non est. Contradictio est
affirmationis et negationis oppositio ut socra-
tes disputat socrates non disputat. Peri-
ermeniarum utilitas est quod ex hys
inter predicamentis silogismus fiunt unde
et analitica prior tractantur etc.

De dyaleticis silogismis xxviii

s Sequntur dehinc dyaletica silogis-
mi ubi totius eius artis utili-
tas et virtus ostenditur quorum conclusio plu-
rimum lectorem adiuvat ad veritatem investi-
gandam tamen ut absit ille error de-
cipiendi adversarium per sophismata falsarum
conclusionum. Formule cathegoricorum
id est predicativorum silogismorum tres sunt.
Prime forme modi sunt novem. Primus
modus est qui conducit id est qui colligit
ex universalibus dedicativis dedicativum
universale directim ut omne iustum hones-
tum et omne honestum bonum omne igitur
iustum bonum. Secundus modus est qui condu-
cit ex universali dedicativa et universali
abdicativa abdicativum universale di-
rectim ut omne iustum honestum nullum
honestum turpe nullum igitur iustum turpe.
Tercius modus est qui conducit ex dedicativis
particulari et universali dedicativum particula-
re directim ut quiddam iustum honestum
omne honestum utile quiddam igitur
iustum utile. Quartus modus est qui
conducit ex particulari dedicativa et universa-
li abdicativa abdicativum particulare di-
rectim ut quiddam iustum honestum nullum
honestum turpe quiddam igitur iustum non turpe.
Quintus modus est qui conducit ex universalibus
dedicativis dedicativum particulare per reflexionem
ut omne iustum honestum omne ho-
nestum bonum quiddam igitur bonum iustum. Sextus
modus est qui conducit ex universali dedicativa
et universali abdicativa abdicativum universale
per reflexionem ut omne iustum honestum nul-
lum honestum turpe nullum igitur turpe ius-
tum. Septimus modus est qui conducit ex par-
ticulari et universali dedicativis dedicativum par-
ticulare per reflexionem ut quiddam iustum honestum
omne honestum utile quiddam igitur utile ius-
tum. Octavus modus est qui conducit ex uni-
versalibus abdicativa et dedicativa particulare
abdicativum per reflexionem ut nullum turpe ho-
nestum omne honestum iustum quiddam igitur
turpe non est iustum. Nonus modus est qui
conducit ex universali abdicativa et particulari
dedicativa dedicativum particulare per reflexionem
ut nullum turpe honestum quiddam honestum
iustum quiddam igitur iustum non est turpe. Secunde for-
mule secundi modi sunt quatuor. Primus modus
est qui conducit ex universalibus dedicativa et
abdicativa abdicativum universale directim ut
omne iustum honestum nullum turpe honestum
nullum igitur iustum turpe. Secundus modus
est qui conducit ex universalibus abdicativa et
dedicativa abdicativum universale directim ut
nullum turpe honestum omne iustum honestum
nullum igitur turpe iustum. Tercius modus est
qui conducit ex particulari dedicativa et universa-
li abdicativa abdicativum particularis directim
ut quoddam iustum honestum nullum turpe
honestum igitur iustum non est turpe

Quartus modus est qui conficit ex dedicativa et universali abdicativa dedicativam particularem directim ut quoddam iustum non est turpe omne malum turpe quoddam igitur iustum non est turpe. Formulae tertii modi sunt sex. Primus modus est qui conducit ex universalibus dedicativis dedicativam particularem tam directim quam reflexim ut omne iustum honestum omne iustum bonum quoddam igitur honestum bonum vel quoddam honestum bonum. Secundus modus est qui conducit ex dedicativis particulari et universali dedicativam particularem directim ut quoddam iustum honestum omne iustum bonum quoddam igitur honestum bonum. Tertius modus est qui conducit ex dedicativis universali et particulari dedicativam particularem directim ut omne iustum honestum quoddam iustum bonum quoddam igitur honestum bonum. Quartus modus est qui conducit ex universali dedicativa et particulari abdicativa abdicativam particularem directim ut omne iustum honestum nullum iustum malum quoddam igitur honestum non est malum. Quintus modus est qui conducit ex dedicativa particulari et abdicativa universali abdicativam particularem directim ut quoddam iustum honestum nullum iustum malum quoddam igitur honestum non est malum. Sextus modus est qui conducit ex dedicativa universali et abdicativa particulari abdicativam particularem directim ut omne iustum honestum quoddam iustum non est malum quoddam igitur honestum non est malum. Has formulas cathegoricorum silogismorum qui plene nosse desiderat librum legat qui inscribitur perihermenias Apulei et quae subtilius sunt tractata cognoscit. Distincta enim atque considerata ad magnas intelligentiae vias praestante deo utiliter introducunt. Nunc ad ypotheticos silogismos ordine veniamus.

De modis silogismorum ypoteticorum

m Modi silogismorum ypotheticorum qui fiunt cum aliqua conclusione sunt septem. Primus modus est si dies est lucet est autem dies lucet igitur. Secundus modus est si dies lucet non lucet non est dies igitur. Tertius modus est ita non et dies et non lucet atqui dies est lucet igitur. Quartus modus est ita aut dies est aut nox atqui dies est nox igitur non est. Quintus modus est ita aut dies est aut nox atqui nox non est dies igitur est. Sextus modus est ita non et dies est et nox dies autem est et non igitur est nox. Septimus modus est ita non et dies est et nox atqui nox non est dies igitur est. Modos autem ypotheticorum silogismorum si quis plenius nosse desiderat librum legat Marii Victorini qui inscribitur de silogismis ypotheticis et nunc ad dialecticas diffinitionum species accedamus quae tanta dignitate pollent ut possint indicorum apte manifestationes et quaedam indicia dictionum dicere.

De divisione diffinitionum xxx.

e Ex Marii Victorini libro abbreviatae diffinitiones philosophorum quae in rebus exprimendis explicat quid res ipsa sit qualis sit et quemadmodum in membris suis constare debeat. Et cum oratio brevis uniuscuiusque rei naturam a communione divisam propria significatione concludens. Divisio diffinitionum in partes quindecim dicitur. Prima species est diffinitio usiodes id est substantialis quae proprie et vere dicitur diffinitio ut est homo animal rationale mortale sensus disciplinaeque capax

Hec enim diffinitio per species et differentias descendens ad proprium venit et designat plenissime quid est homo. Secunda species diffinitionis est que greçe enneomatice dicitur latine notio nuncupatur quam notionem communi non proprio nomine possumus dicere. Hec isto modo semper efficitur. Homo est quod rationali conceptione et exercitio preest cunctis animalibus. Non enim dixit quid est homo sed quid agat quasi quodam signo in notitiam devocato. In ista enim et in reliquis notitia rei profertur non substantialis explicatio declaratur et quia illa substantialis diffinitionum obtinet principatum. Tercia species diffinitionis est que greçe poyotes latine qualitativa vocatur quia a qualitate nomen accepit. Pro eo quod quale sit id quod sit ostendit. Dicendo cuius exemplum tale est. Homo est qui ingenio valet artibus pollet et cognitione rerum aut quod agere debeat eligit aut animadversione quod inutile sit contempnit. His enim qualitatibus expressus ac diffinitus homo est. Quarta species diffinitionis est que greçe ypographicen latine adumbratio descriptio dicitur que adhibita circuitione dictorum factorum quod rem que sit descriptione declarat. Queritur enim quid avarus sit quid crudelis quid luxuriosus et luxuriosi avari ac crudelis naturam describit ut si luxuriosum voluerimus diffinire dicimus luxuriosus est victus non necessarii sed sumptuosi et onerosi appetens in delitiis affluens in libidine promptus. Hec et alia diffiniunt luxuriosum sed per descriptionem diffiniunt que species diffinitionis oratoribus magis apta est quam dialecticis quia latitudinem habet que similiter et in bonis rebus ponitur et in malis. Quinta species diffinitionis est quam greçe catantilexim latine adverbium dicunt. Hec vocem illam de qua queritur alio sermone designat uno ac singulari et quodammodo quid illud sit in uno verbo positum uno verbo aliud declarat ut conticescere est tacere. Item cum terminum dicimus finem aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species diffinitionis est quam greçi catadiaforam nos per differentiam dicimus. Species rei ab altero de eodem genere notant ut cum queritur quid intersit inter regem et tyrannum adiecta differentia quid uterque sit diffinitur id est rex est modestus et temperatus tyrannus vero impius et immitis. Septima species diffinitionis est quam greçi katametaforam vocant latini per translationem ut Cicero in topicis litus est qua fluctus eludit. Hoc varie tractari potest. Modo enim ut moneat modo ut designet modo ut vituperet aut laudet. Ut moneat nobilitas est onus virtutis modicorum apud posteros fortuna. Ut designet apex est summa corporis. Ut laudet adolescentia est flos etatis. Ut vituperet divitie sunt brevis vite longum viaticum. Octava species diffinitionis est quam greçi kataphairesin tou enantiu latini per privantiam contrarii eius quod diffinitur dicunt bonum est quod malum non est iustum est quod iniustum non est et his similia. Hoc autem genere diffinitionis debemus uti cum contrarium notum est ut si bonum est quod prodest cum honestate id quod tale non est malum est. Nona species diffinitionis est quam greçi kataypotiposin latini

p quadam ymaginacom dicit ut eneas
e veneris 2 enchise filius Hec spc i dim
dius opat qui gci atoma appellant Decia
spes diffinicois e qui gci katacllepse (?) po
lo oncrij e lope homogenijs Latini pi
digencia pleni excedem que dicit ut
si queat quid sit animal videat ut
homo Rem em qstitam pdem declarauit
exemplu Hoc aut diffinicois e genus
quid sit illud quod quis declare Unde
cima spes diffinicois e qui gci kata ana
logia latini iuxta rom dicit i p indi
gencia pleni excedem que ut si querat
quid sit tresis videat qz cui hys d' e
ut sit tresis Duodecima spes diffini
cionis e qui gci katacpenon i plau
dem ut tullius pfluentas lex e mens
2 aiui 2 qsiliu 2 fina ciuitatis pax
e tranquillitatis sit 2 vitupacionez qz gci
pgon vocat ut sentius e posimcel ma
lor dum no mo bello qz morte qz repel
lenda Tercia decima spes diffinicois e
qui gci catatonpsim latini ad aliquid
vocat ut e illud pr e cui e filius dus
e cui seruus Quarta decima spes dif
finicois e catatonus ut cicero i retho
ricis genus e quod plures amplectic
ptes ita ps e que subest gni Quinta de
cima spes diffinicois e qui gci calta 2
plogian latini secdm rei racionem vocant
ut dies e sol sup trras nox e sol sb trris
Scire aut debemus pdictas spes diffinico
nis topicis iunctas ee sociatas nec qdam
argumenta sit posite 2 no nullis locis q
meruerunt i topicis qnunc ad topica

reniam^a que sut argumentorum sedes fon
tes sensuum 2 origines dicorum

Sequitur de topicis xxx i

t Opica e disciplina i venctorum argu
mentorum Diuisio topicorum siue locorum
ex quibz argumenta dicunt triplex est
Nam alia i corpe de quo agitur agi
alia que dicunt affecta que qdamo ex
rebz alijs tracta nositur alia q assu
mitur extrinsecus Argumenta q i co
rpe de quo agitur hercet i tribz diuisa
sut Prima a toto scda a pte tercia a
nota Argumentu e a toto cu diffini
to adhibetur ad id q querit sicud ait
cicero Gla e laus recte factorum magnorum
qz iuxta publica fama meritorum aptabz
e argumentu cu hys qui defendit
aut negat fcm aut no fcm ee iure
defendit Nota e argumentu cu ex
vi nominis argumentu aliq elicit ut
cicero qsulez i qui quibdam que i isto
i duali i venire no poterant Affecta
argumenta sut que qdamo ex rebus
alijs tracta nositur Sut aut mo
quatuordecim i primum argumentis ar
gumentu e cu declinat anomine 2
fit dictu ut cicero dicit eutisse pmciaz
nil nomine aubo cu latrocinari d' lat
nome e anomine Denuius i capto e
ameion haut amarcu dimio instet
vinius appellacois posciuitas i alia vo
cae declinacoe forta Secundu argum
tu agitur e cu de codem que siua dicat
ut vigilius varium 2 mutabile genus
Tercum affecte argumentu e cu generali qs

troni fidem spes facit ut et non sit Phry-
gius penetrat Lacedemona pastor. A si-
mili argumentum est cum rebus aliquibus
similia proferuntur: Suggere tela michi,
non ullum dextera frustra Torserit in Rutulos
steterunt que in corpore Graium Iliacis campis.
A differentia argumentum est cum per differentiam
aliqua separantur, ut Virgilius: Non Diome-
dis equos nec currum cernis Achillis.
A contrariis argumentum dicitur cum res discre-
pantes sibimet opponuntur, ut Virgilius: Mor-
taline manu facte immortale carine
fas habeant certusque incerta pericula lustret
Eneas. A coniugatis argumentum dicitur quando
pertinentem rem aliquam in [illegible] conficitur,
ut Virgilius: Non ea vis animo nec tanta
superbia victis. Ab antecedentibus argu-
mentum est cum aliqua colliguntur que prius
gesta sunt, ut Cicero: ut [illegible]
tu non dubitavit aperire quid cogitavit
nos potestis dubitare quid fecerit. A re-
pugnantibus argumentum est cum illud quod
obicitur aliqua contrarietate destruitur, ut Cicero:
Is igitur non modo a te periculo liberatus
sed honore amplissimo ditatus, qui domi te
interficere voluisse. A [illegible] argumentum
est cum probabiliter ostenditur quid sit ex re
quaque venturum, ut Virgilius: Nosse per-
laudem nichil aspere credunt quem omnem
Hesperia sua sub iuga mittat. A causis
argumentum est cum consuetudine communi res
queque tractatur, ut Terentius: Ego non
nichil vereor. Enim dudum abs te dominae
ne facies quod vulgus servorum solet, dolis
ut me deludas. Ab effectis argumentum est

cum ex rebus que facta sunt aliquid approbatur, ut
Virgilius: Degeneres animos timor arguit.
Argumentum a comparatione cum per collationem
personarum sive causarum sive ratio sententie in pa-
ratione formatur, ut Virgilius: Tu potes
Eneam manibus subducere Graium, nos a-
liquid contra Rutulos iuvisse nefandum
est. Item argumentis que dicuntur extrin-
secus, que greci athecnos id est artis expertia
vocant, ut est testimonium. Testimonium
vero constat re. Hec dividitur quinque modis:
id est primo persona, secundo nature auctori-
tate, tertio temporibus auctoritatum, quarto ex
dictis factisque maiorum, quinto ex tormentis.
Ceteris ergo superior modus qui est temporibus in
octo species dividitur: prima ingenio, secunda opibus,
tertia etate, quarta fortuna, quinta arte, sexta
usu, septima necessitate, octava concursio-
ne fortuitorum. Testimonium omne est quod ab ali-
qua externa re sumitur ad faciendam fidem
sed morum probitate debet esse laudabilis. Na-
ture auctoritatis. Persona non qualiscumque est
que testimonii pondus habet ad faciendam fidem
sed morum probitate debet esse laudabilis. Nature
auctoritas est que maxima virtute consistit. Tes-
timonia multa sunt que afferant auctorita-
tem, id est ingenium, opes, etas, fortuna, ars, usus,
necessitas et concursio rerum fortuitorum. Ad
dictis factisque maiorum petitur fides cum prio-
rum dicta facta commemorantur. A tormentis fi-
des probatur, post que nemo creditur velle
mentiri. Ea vero que tractantur in topicis non
multum plana sunt. Diffinitione non indiget.
Memorie quoque commendandum est topica ora-
toribus, dialecticis, poetis et iuris peritis communiter

quidem argumenta parere. Sed quia aliquid
specialiter pertinent ad rethores poetas iuris
que peritos pauca. Cuius vero generaliter dispu-
tant ad philosophos attinere manifestum est. Et mirabi-
le genus operis in unum potuisse colligi quidquid
mobilitas ac varietas humane mentis
in sensibus exquirendis per diversas causas
poterit invenire conclusum liberum ac volunta-
rium intellectum. Nam quocumque se verterit
quascumque cogitationes intraverit in aliquid
eorum que predicta sunt necesse est ut cadat
ingenium.

De oppositis xxxij

Contrariorum genera sunt quatuor que Aristo-
teles antikimena id est opposita vocat
propter quod sibi velut ex adverso videntur obsistere
ut contraria. Nec tamen omnia que opponuntur sibi contraria
sunt sed omnia contraria opposita sunt. Primum genus
est contrariorum quod mixta adversa dictum vocatur
propter quod inter contraria se opponuntur ut sapientia
stultitia. Quod genus in tres species dividitur.
Nam sunt quedam quorum est medium sicut
et sunt quedam sine medio et quedam
sunt que medium habent et tamen sine nomine sunt
nisi utrorumque vocabulo ea ad se referat. Candidum
et nigrum medium habent quia inter eos sepe
color medius ut fuscus et venetus. Sine
medio sunt quecumque venit de duobus accidunt
ut sanitas vel infirmitas horum nichil est
medium. Ea autem quorum media sine
nomine sunt ut felix infelix medium habent
non felix. Secundum genus est relatorum
que ita sibi opponuntur ut ad se conferantur
sicut duplum et simplum. Hoc solum oppo-
sitorum genus ad se refertur. Non enim est
maius nisi ad minus referatur et simplum
nisi ad duplum. Nam relatum ipsi relato

opponitur ut hoc ipsum quod opponitur ad id cui
opponitur quodammodo mutuo referatur. Dimidium
enim opponitur duplo cuius est dupli me-
dium et sic ita illi opponitur ut eius sit cui
opponitur. Sic et pars opponitur parti.
Nam superiora que dicuntur contraria ita
sibi opponuntur ut eorum non sint quibus oppo-
nuntur nec ad ea quodammodo mutuo referantur.
Siquidem iniquitas iustitie ita contraria
est ut non eiusdem iustitie iniquitas sit
aut ad illam sit iniquitas. Tertium
genus oppositorum est sicut habitus et orbatio
quod genus ex privatione vocatur quia
ostendit aliquid quempiam habuisse. Unde prima
tio est. Cuius species sunt tres quorum prima
est in re sola et loco tantum et tempore congruo
sicut in re ut cecitas et visio. In oculis
locus. In tempore congruo ut infantem
non dicimus edentulum cum adhuc dentes
ad hoc etas prima negaverit. Sed non nisi
est privatus dentibus quos dudum habuit, ex
Quartum vero genus ex affirmatione
et negatione opponitur ut Socrates dispu-
tat Socrates non disputat. Hec ideo
a superioribus differt quia illa singillatim dici
possunt, hec nisi connexa dici non possunt. Hoc
genus contrarium apud dialecticos maxime
est oppositum et appellatur ab eis valde oppo-
situm siquidem et tertium non recipit. Nam
extremis quidem sive contrarium non possunt ut in contrariis
candidum et nigrum tertium est cuius nec candidum nec nigrum
sed fuscum aut pallidum. Sic in relatis quia inter mul-
ta et pauca tertium est quod nec multa nec pauca sed
mediocria. In habitu vel orbatione ut visio
et cecitas tertium est quod nec cecitas nec visio sed

capitudo hic quod legit et non legit tamen michael habet et. Explicit liber secundus

Incipiunt libri tercii capitula i. mathematica musica geometrica arichmetica et astronomia primum et

Finiunt capitula libri tertij. Prefacio de quatuor sequentibus disciplinis

De mathematica .i.

Mathematica latine dicitur doctrinalis scientia que abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est quam intellectu a materia separantes vel ab aliis accidentibus ut est par, impar, vel ab aliis huiuscemodi in sola ratione tractamus. Cuius species sunt quatuor id est arithmetica musica geometria et astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Musica est disciplina que de numeris loquitur qui inveniuntur in sonis. Geometria est disciplina magnitudinis et formarum. Astronomia est disciplina que cursus siderum celestium atque figuras contemplatur atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas paulo latius indicamus ut earum cause competenter possint ostendi.

Sequitur de arithmetica .i. capitulum

Arithmetica est disciplina numerorum. Greci enim numerum rithmon dicunt. Quam scriptores secularium litterarum inter disciplinas mathematicas ideo primam esse voluerunt quoniam ipsa ut sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem geometria et astronomia que sequuntur ut sint atque subsistant, istius egent auxilio.

De inventoribus eius .ii.

Numeri disciplinam apud grecos primum pitagoram autumant conscripsisse ac deinde a Nichomacho diffusius esse dispositam. Quam apud latinos primus apuleius deinde boecius transtulerunt.

Quid sit numerus .iii.

Numerus autem est multitudo ex unitatibus constituta. Nam unum semen numeri est, non numerus.

Unde numeri dicti .iiii. capitulum

Numero numerus nomen dedit et a se frequentatione vocabulum indidit. Unus a greco nomen trahit. Greci enim unum ena dicunt. Sic duo et tres quos illi dia et tria appellant. Quatuor vero a

figura quadrata nomen sumpserunt. Cuncta autem non secundum naturam sed secundum placitum voluntatis vocabulum acceperunt ab eo qui numeris nomina indidit. Sex autem et septem a greco veniunt. In multis enim nominibus que in grecis aspiracione sicut nos pro aspiracione s ponimus. inde est pro exa sex pro epta septem sicud pro herpillo herba serpillum. Octo vero per translacionem sicud illi et nos. ita illi ennea nos novem illi decanos decem. Dicti autem decem a greca ethimologia eo quod ligent et coniungant infra iacentes numeros. nam desmos coniungere vel ligare apud eos dicitur. Porro viginti dicti quod sint decem bis geniti u pro b littera posita. Triginta quod a tricenario denario gignantur. Sic usque ad nonaginta. Centum vero vocati a cantu quod est circulus. Ducenti a duocentum sunt et reliqua usque ad mille. Mille a multitudine unde et milicia quasi multicia. inde et milia que greci mutata littera chiliadas vocant.

Quod numeri prestent. v.

[R]acio numerorum contempnenda non est. In multis enim sacrarum scripturarum locis quantum misterium habent elucet. Non enim frustra in laudibus dei dictum est Omnia in mensura et numero et pondere fecisti. Senarius namque in partibus suis perfectus est perfectionem mundi quadam numeri sui significacione declarat. Similiter quadraginta dies quibus moyses et helias et ipse dominus ieiunavit sine numerorum cognicione non intelliguntur. Sic et alii in scripturis sacris numeri existunt quorum figuras non nisi nota huius artis sciencia solvere possunt. Datum est eciam nobis ex aliqua parte sub numerorum consistere disciplina quando horas per eam dinumeramus quando de mensium curriculo disputamus quando spacium redeuntis agnoscimus. per numerum siquidem ne confundamur instruimur. Tolle numerum in rebus omnibus et omnia pereunt. adime seculo computum et cuncta ignorancia ceca complectitur nec differre possunt a ceteris animalibus qui calculi nesciunt racionem etc.

De divisione parium et imparium. vi.

[N]umerus dividitur in paribus et in imparibus.

Pariter par pariter impar et impariter. Impar numerus dividitur in hiis primum et simplicem secundum et compositum tercium mediocrem qui quodammodo primus et incompositus alio vero modo secundus et compositus est. Par numerus est qui in duabus equis partibus dividi potest ut duo quatuor et octo. Impar vero numerus est qui dividi in duabus equis partibus nequit uno medio vel deficiente vel superante ut tres quinque septem et novem et reliqui. Pariter par numerus est qui secundum parem numerum pariter dividitur quousque ad indivisibilem perveniat unitatem ut puta sexaginta quatuor habet medietatem triginta et duos hic autem sedecim hic octo et octonarius quatuor quaternarius duo binarius unum singularem indivisibilem. Pariter impar est qui in partes equas recipit sectionem sed partes eius mox insecabiles permanent ut sex decem et octo triginta quinquaginta. Mox enim ut hunc numerum divides incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est cuius partes etiam dividi possunt

sed usque ad unitatem non perveniunt ut xxiij
hij enim in medietate divisi xij faciunt
viginti quinque in aliam rem et ulterius divisionem
non recipit sectio illa sed ante unitatem
invenitur terminus quem secare non possis
Impariter impar numerus est qui ab impare
numero impariter mensuratur ut viginti quinque
quadraginta nove qui duo sunt compares
numeri ab impari pariter dividuntur ut
septies septem quadraties novies et quin-
quies quini viges quinque. Imparium
numerorum alij simplices sunt alij compositi alij
mediocres. Simplices sunt qui nullam
aliam partem habent nisi solam unitatem
ut ternarius solam tertiam et quinarius solam
quintam et septenarius solam septimam. Hijs
enim una pars sola est. Compositi sunt qui non
solum unitate mensurantur sed et ab alio numero
generantur ut novem quindecim et viginti unum
Dicimus enim esse ternum et quinques qui
Mediocres sunt numeri qui quodammodo simplices
et in compositi ut ubi gratia novem ad viginti
quinque duo compares sunt primus est et in com-
positus quia non habet communem numerum nisi solum
monadicum solum quindecim vero sunt compares
sunt secundus est et compositus quia est illi
communis numerus preter monadicum ternarius
numerus qui novem mensurat et ternum et
quindecim ter quinum. Item pari numeri
alij sunt superflui alij diminuti alij
perfecti. Superflui sunt quorum partes simul
ducte plenitudinem suam excedunt ut
puta duodenarius hic enim partes quinque
duodecimam que est unum sextam que duo quar-
tam que tria tertiam que quatuor dimidiam

que sex. Unum enim et duo et tria et quatuor et
sex simul ducta sedecim faciunt et longe
a duodenario excedunt. Sunt et alij plures
plurimi et duodecimi et multi tales
Diminuti numeri sunt quorum partes simul com-
putatis minorem summam faciunt ut puta
denarius cuius partes sunt tres decimam que
est unum quintam que duo dimidiam que quinque
unum enim et duo et quinque simul ducta oc-
tonarium faciunt longe a denario mino-
rem. Similiter est ut sunt octonarius
et alij plurimi qui in partes redacti minus
constituunt. Perfectus numerus est qui suis par-
tibus adimpletur ut senarius. Hic enim
tres partes sextam tertiam et dimidiam
Sexta enim unum est tertia duo dimidia
tres. Hee partes in summam ducte unum
et duo et tria sex eandem consummant perficiuntque
senarium. Sunt autem inter denarium sex
inter centenarium viginti octo inter mille-
narium quadringenti nonaginta et vi

Alia divisio totius numeri

Omnis numerus aut per se consideratur
aut ad aliquid. Iste dividitur sic
Alij enim sunt equales alij inequales. Iste
dividitur sic alij sunt minores alij maiores
Maiores dividuntur sic in multiplices duo
superparticulares vel simplices superpartientes
Minores dividuntur sic. Primum sub mul-
tiplices in sub superparticulares in sub
superpartientes in sub multiplices sub
superparticulares sub multiplices sub super-
partientes. Per se numerus est qui sine rela-
tione alij dicitur ut iii iiii v vi et cetera

ptes. Aliq̄ nūs ē q̄ rlatē ad alios
cpat ut ubi gra iiii ad duo dū cpatus
sūt duplex dr̄ 2 multiplex sex ad iii.
octo ad iiii decē ad v 2 itm̄ tres ad i
triplex vi ad ii novē ad iii 2c Eq̄les
nūi dicunt qui scdm̄ q̄titatē eq̄les
st ut ubi gra duo ad ii iii ad iii decē
ad x C ad c. Inequales nūi s qui
ad īvicē cpati inequalitate demonstrant
ut iii ad ii iiii ad iii v ad iiii x
ad viii 2 ultr maior minori a minor
maiori similis minor dū cpatus sūt in
eq̄lis dr. Maior nūs ē qui ht in se
illū minorē nūm ad q cpat 2 ad
aliq plus ut ubi gra quaternarius nūs
fortior ē eo q ht quaternarius nūs in se
ternariū nūm 2 alias ptes ei' duas
2 aliqui tales. Minor nūs ē qui
cōtinet amminus ad q cpat cū aliq
pte sui ut ternarius a quaterio cōtinet
alico cū duabz ptibz suis. Multiplex
nūs ē q ht in se illū minorē nūm
bis aut ter aut q̄ter aut multiplicat
ut ubi gra duo ad unū cpati sūnt
duplex ē tres ad i triplex iiii q̄dru
plex 2 aliqui E contra submultiplex ē
nūs q mi' multiplicē cōtinet bis
aut ter aut q̄ter aut multipliciter ut
ubi gra un' ad duobz bis cōtinet a tribz
ter a q̄tuor q̄ter a quinq quinquies 2
ab aliis multiplicat. Superparticularis
nūs ē dū fortior cōtinz minorē in se ipso
rem nūm tota q cpat plus 2 unam
ptē eius ut ubi gra iii ad ii dum
cpati sūnt cōtinet minorē in se ii 2 aliā

unā qui media ps ē duorū q̄tuor ad
iii dū cpati sūnt cōtinet minorē in se iii
2 aliā unā qui ē tercia ps eiusdem Item v
ad iiii dum cpati sūnt sicut minorē in se
quaternariū nūm 2 aliā unā q q̄rta
ps ē eius quaternarii nūi 2 cetera tales. Super
partiens nūs ē qui in se inferiorē nūm
totū cōtinz 2 super hoc alias ptes eius
duas aut tres aut alias ut ubi gra
v ad iii dū cpati sūnt ht in se
quaternarius nūs ternariū 2 super hoc alias
ptes duas vii ad iiii dū cpati sūnt
sicut inferiorē iiii 2 alias tres ptes ei'
viii ad v dū cpati sūnt sicut in se
v 2 alias iii ptes ei'. Subsuperpar
tiens nūs ē qui cōtinet in nūo super
particulari cū aliquibz ptibz suis duabz
aut tribz aut pluribz ut ubi gra tres
cōtinet a v cū aliis duabz ptibz suis
v a ix cū iiii ptibz suis. Subsuper
particularis nūs ē minor qui cōtinet in
fortiori nūo cū aliq una pte sua
a media a tercia a q̄rta ut ubi gra
ii ad tres iii ad iiii iiii ad v 2c
Multiplex superparticularis nūs ē qui
dū cpatus ad inferiorē s nūm sicut
cōtinet in se totū inferiorē nūm multi
cū aliqua pte eius ut ubi gra v
ad ii dū cpati sūnt cōtinet in se
bis binū nūm 2 unā ptē eius ix
ad iiii dū cpati sūnt cōtinet in se
bis q̄ternariū 2 unā ptē eius. Multi
plex superpartiens nūs ē qui dū cpatus
ad inferiorē s nūm sicut cōtinet eum

multiplicat cum aliis partibus eius verbi gratia viii ad iii dum comparati fuerint continet eum se bis tri cum aliis duabus partibus eius xvi ad vi dum comparati fuerint continet eum se bis semi cum aliis duabus partibus eius xi ad iiii dum comparati fuerint continet eum bis cum aliis tribus partibus eius xxii ad viii dum comparati fuerint continet eum se bis viii cum aliis tribus partibus eius. Submultiplex superparticularis numerus est qui dum ad fortiorem comparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus suis ut verbi gratia iii ad viii continetur bis cum duabus partibus suis iiii ad xi continetur bis tribus cum partibus suis

De tertia divisione totius numeri viii.

[N]umeri autem discreti sunt aut continentes. Iste dividitur sic in lineares in superficiales in solidos. Discretus numerus est qui a discretis monadibus continetur verbi gratia iii ad iiii v ad vi et reliqui. Continens numerus est qui coniunctis monadibus continetur ut verbi gratia ternarius numerus in magnitudine intelligitur id est linea aut spatium aut solidum dicitur. Continens sicut quaternarius et quinarius. Linearis numerus est qui inchoans a monade linealiter scribitur usque ad infinitum unde alpha ponitur pro designatione linearum quoniam haec littera unum significat apud grecos α α α. Superficialis numerus qui non solum longitudine sed latitudine continetur ut trigonus quadratus quinquangulus ut circulatus et ceteri qui semper in plano pede id est superficie continentur. Trigonus numerus ita. Quadratus numerus ita quinquangulus ita. Circulatus numerus ita. Qui dum similiter duplicatus fuerit a se inchoans ad se vertitur ut verbi gratia quinquies quini viginti quinque ita. Solidus numerus est qui longitudine et latitudine continetur ut sunt pyramides qui in modum flamme consurgunt ita. Cubi ut sunt tessere ita. Sphere quibus equalis undique rotunditas ita. Sphericus autem numerus est qui a circulato numero multiplicatus a se inchoat et in se convertitur. Quinquies quinquagies quinquies hic circulus dum in semetipsum multiplicatus fuerit facit speram id est quinquies xxv c xxv et cetera.

De differentia arithmetice et geometrice et musice artis ix.

[I]nter arithmeticam autem et geometriam et musicam hoc interest ut medietatem invenias. In arithmetica primo sic queris coniungis extrema et dividis et facis medium ut puta sit extrema sex et xii simul iungis et faciunt x.8 partiris media et facies ix quod est analogicum arithmeticum ut medius quot monadibus superat primum tot superatur ab extremo superant enim ix sex tribus monadibus tot superatur a duodecim. Secundum geometricam vero sic queris extrema multiplicata quantum faciunt medium multiplicata ut puta sex et xii multiplicata faciunt septuagies duo et medium octo et nove multiplicata tantidem faciunt. Secundum musicam ita quota parte medius superat primum eadem parte superatur medius ab extremo ut

puta sex et octo duabus partibus fecerunt que
due partes tria media et octo separat ab
ultima nona et tercia. x

Quot numeri infinita existunt. x

Numeros autem infinitos esse certissimum
est quod in quotcumque numero finem facien-
dum putaveris idem ipse non dico uno ad-
dito augeri sed quamlibet sit magnus et quamlibet
ingentem magnitudinem continens in ipsa
ratione atque scientia numerorum non solum dupli-
cari verum etiam multiplicari potest. Ita vero
suis quisque numerus quantitatibus terminatur ut nullus
eorum par esse cuiquam alteri possit. Ergo
et dispares inter se atque diversi sunt et sin-
guli quique finiti et omnes infiniti sunt.

De inventoribus geometrie et de vocabulo. xi.

Geometria disciplina ab egyptiis dicitur
quod inundante nilo et omnium possessi-
onibus eius limo obductis initium terre
dividende per lineas mensuras nomen
arti dedit. Que deinde longius acumine
sapientibus profecta et maris et celi et aeris
spatia metiuntur. Nam provocati studio
sic ceperunt post terre dimensionem et celi
spatia querere quanto intervallo luna a terris
a luna sol ipse distaret et usque ad verticem
celi quanta se mensura distenderet. Sicque
intervalla ipsa celi orbis que ambitum per
numerum stadiorum ratione probabili distinxerunt.
Sed quia ex terre dimensione hec disciplina
cepit ex initio sui nomen servavit.
Nam geometria de terra et mensura nuncupata
est. Terra enim grece ge vocatur metron. Huius
discipline ars continet in se lineamenta in-
tervalla magnitudines et figuras et in figuris dimen-
siones et numeros. x

De quadripartita divisione geometrie. xii.

Geometrie quadripartita est divisio in pla-
num in magnitudinem numerabilem et mag-
nitudinem rationalem et in figuras solidas. Pla-
ne figure sunt que in longitudine et latitu-
dine continentur que sunt iuxta platonem nu-
mero v. in trigonum tetragonum penexagonum
eptagonum. Iam octo et cubum et in solida
pergit figurarum. Numerabilis magnitudo est
que numeris arithmetice dividi potest.
Magnitudines rationales sunt quarum mensuras
scire possumus. Irrationales vero quarum
mensure quantitas cognita non habetur.

De figuris geometrie. xiii.

Figure solide sunt que longitudine et
latitudine continentur ut est cubus. Cuius
partes v. in plana quarum prima circulus est
plano pede figura ipsa plena que vocatur circum-
ducta cuius in medio punctum est quo cuncta
convergunt quod centrum geometri vocant. Latini
punctum circuli nuncupant. Quadrilaterum
plano pede figura est in plano quadrata
que sub iiii rectis lineis iacet. Diana-
theton grammon figura plana ita. Ortho-
gonium x triangulum figura plena in plano
pede habet enim triangulum et lineas recte angulum
rectum ita. Ysopleuros figura plana recta et
sub tres constricta in solida ita. Sphera est
figura in rotundum formata in solidum partibus cunctis
equalibus. Cubus est figura propria solida que
longitudine latitudine et altitudine continetur
in solidum. Cylindrus est figura quadrata habens
superius semicirculum in solidum ita. Pi-

ramis est figura que in modum ignis ab
amplo in acumine consurgit. Ignis enim
apud grecos pyrum appellatur. Sicud enim
inter dece omnes est unus ita inter omnes
figuras cubus omnium figurarum includitur
ambitu. Prima autem figura huius artis est
punctum cuius pars nulla est. Secunda linea
preter latitudinem longitudo. Recta linea
est que ex equo in suis punctis iacet. Su-
perficies vero quod longitudines et latitudines
solas habet. Superficiei vero fines linee sunt
quorum forme ideo in superioribus x figuris
posite non sunt quia inter eas inveniuntur.

xiii. Numeri autem secundum geometriam
ita queruntur. Summa quippe eius multipli-
cata tantum facit quantum et media dupli-
cata ut puta sex et xii multiplicata
faciunt septuagies duo. Medii vero
et viii et ix multiplicata tantundem faciunt.

De nomine musice. xiiii.

Musica est peritia modulationis sono
cantuque consistens et dicta musica per
dirivationem a musis. Muse autem appellate
apotu musay id est a querendo quod per eas sicud
antiqui voluerunt vis carminum et vocis
quod modulatio quereretur. Quarum sonus
quia sensibilis res est et preterfluit in preteritum
tempus imprimiturque memorie. Inde a poetis Io-
vis et memorie filias esse confictum est. Nisi
enim ab homine memoria teneantur
soni pereunt quia scribi non possunt.

De inventoribus eius. xv.

Moyses dicit repertorem musice
artis primum fuisse tubal qui de
stirpe Kaim ante diluvium. Greci vero
pitagoram dicunt huius artis invenisse
primordia ex malleorum sonitu et cordarum ex-
tensione percussa. Alii linum thebeum et zetum
et amphionem in musica arte primos cla-
ruisse ferunt. Post quos paulatim di-
recta est hec disciplina et aucta multis modis
eratque tam turpe musicam nescire quam
litteras. Interponebatur autem non modo sacris
sed et omnibus sollempniis omnibusque letis vel
tristioribus rebus. Ut enim in veneratione divina
ympni ita in nupciis ymenei et in
funeribus threni et ad lamenta et ad ty-
bias canebatur. In conviviis vero lira vel
cythera circumferebatur et accubantibus singulis
ordinabatur conviviale genus canticorum.

Quid possit musica. xvi.

Itaque sine musica nulla disciplina potest esse
perfecta nichil enim sine illa. Nam et
ipse mundus quadam armonia sonorum
fertur esse compositus et celum ipsum sub armo-
nie modulatione revolvi. Musica movet
affectus provocat in diversum habitum sensus. In
preliis quoque tube concentus pugnantes accendit
et quanto vehementior fuerit clangor tan-
to fit ad certamen animus fortior. Siquidem
et remiges cantus hortatur ad toleran-
dos quoque labores musica animum mulcet
et singulorum operum fatigationem modula-
tio vocis solatur. Excitatos quoque animos mu-
sica sedat sicud de david legitur qui
ab spiritu immundo saulem arte modula-
tionis eripuit. Ipsas quoque bestias necnon
et serpentes volucres atque delphinas
ad auditum sue modulationis musica
provocat. Sed et quecumque loquimur vel intrinsecus
venarum pulsibus commovemur
per musicos rithmos armo-
nie virtutibus probatur esse sociata.

De partibus musice titulus xvii

Musice partes sunt tres id est armonica rithmica metrica. Armonica est que discernit in sonis acutum et gravem. Rithmica est que requirit in incursione verborum utrum bene sonus an male cohereat. Metrica est que mensuram diversorum metrorum probabili racione cognoscit ut verbi gratia heroicon iambicon vel elegiacon etc.

De triformi musice divisione xviii

Ad omnem autem sonum que materies cantilenarum est triformem constat esse naturam. Prima est armonica que ex vocum cantatione constat. Secunda organica que ex flatu consistit. Tercia rithmica que pulsu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur sonus sicut per fauces aut flatu sicut per tubam vel tibiam aut pulsu sicut per cytharam aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum fatit etc.

De prima divisione musice que armonica

Prima divisio musice que armonica dicitur id est modulatio vocis pertinet ad comedos tragedos vel choros vel ad omnes qui voce propria canunt. Hec ex animo et corpore motum facit et ex motu sonum ex quo colligitur musica que in homine vox appellatur. Vox est aer spiritu verberatus unde et verba sunt nuncupata. Proprie autem vox hominum est seu irracionabilium animantium. Nam in aliis abusive non proprie sonitum vocis vocari ut vox tube infremuit fractasque ad litora voces. Nam proprium est ut litoree resonant scopuli et ad tuba terribilem sonitum procul ere canoro. Armonia modulatio est vocis et concordancia plurimorum sonorum vel coaptatio. Simphonia est modulationis temperamentum ex gravi et acuto concordantibus sonis sive in voce sive in flatu. Per hanc quippe voces acutiores gravioresque concordant ita ut si quis ab ea dissonuerit sensum auditus offendat. Cuius contraria est diaphonia id est voces discrepantes vel dissone. Eufonia est suavitas vocis hec et melos a suavitate et melle dicta. Diastema est vocis spacium ex duobus vel pluribus sonis aptatum. Dieses est spacia quedam et deductiones modulandi atque vergentes de uno in alterum sonum. Tonus est acuta enunciatio vocis. Est enim armonie differentia et quantitas que in vocis accentu vel tenore consistit. Cuius genera in xv partibus musici diviserunt. Ex quibus yperlidias novissimus et acutissimus ypodorius omnium gravissimus est. Cantus est inflexio vocis nam sonus directus est. Precedit autem sonus cantum. Arsis est elevatio vocis hoc est inicium. Thesis vocis posicio hoc est finis. Suaves voces sunt subtiles et spisse clare atque acute. Perspicue voces sunt que longius protrahuntur ita ut omnem impleant continuo locum sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus spissus qualis est infancium vel mulierum vel egrotancium sicut et in nervis. Que enim subtilissime corde sunt subtiles ac tenues sonos reddunt. Pingues sunt voces quando spiritus multus simul egreditur sicut virorum. Acuta vox est tenuis alta sicut in cordis videmus. Dura vox est que violenter emittit sonum sicut tonitruum sicut incudis sonus quociens in durum malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca et que dispergitur

per minutos et in dissipatos pulsus. Ceca vox est que mox ut emissa fuerit conticescit atque suffocata nequaquam longius producitur sicut est in fictilibus. Vinnolata vox est mollis atque flexibilis et vinnolata dicta a vinno hoc est cincinno molliter flexo. Perfecta autem vox est alta suavis et clara. Alta ut in sublime sufficiat, clara ut aures impleat, suavis ut animos audientium mulceat. Si ex his aliquid defuerit vox perfecta non est et cetera.

De secunda divisione musice seu organica. XXI.

Secunda divisio est organica in his que spiritu reflante completa in sonum vocis animantur ut sunt tube calami fistule organa pandoria et his similia instrumenta. Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. Hoc autem cui folles adhibentur alio Greci nomine appellant. Ut autem organum dicatur magis ea vulgaris est Grecorum consuetudo. Tuba primum a Tyrrhenis inventa est. De quibus Virgilius: Tyrrhenusque tube mugire per aera clangor. Adhibebatur autem non solum in preliis sed in omnibus festis diebus propter laudes vel gaudii claritatem. Unde et in psalmis dicitur: Canite in initio mensis tuba in insigni die solempnitatis vestre. Preceptum enim fuerat Iudeis ut initio nove lune tuba clangerent quod etiam hucusque faciunt. Tybias excogitatas in Frigia ferunt. Has diu quidem funebribus tantum adhibebant mox et sacris gentium. Tybias autem appellatas putant quod primum de cervinis tibiis cruribusque hinnulorum fierent. Deinde per abusionem ita ceptas vocari etiam que de cruribus ossibusque non essent. Hinc et tybicines quasi tybiarum cantus. Calamus nomen est arboris proprium a calendo id est fundendo voces vocatus. Fistulam quidam a Mercurio inventam putant, alii a Fauno quem Greci Pan vocant. Nonnulli eam ab Ydi pastore Agrigentino ex Sicilia. Fistula autem dicta quod vocem emittat. Nam fos Grece vox, latine stola missa appellatur. Sambuca in musicis species symphoniarum est. Est enim genus ligni fragilis unde et tybie componuntur. Pandorius ab inventore vocatus est. De quo Virgilius: Pan primus calamos cera coniungere plures instituit, Pan curat oves oviumque magistros. Fuit enim apud gentiles deus pastoralis qui primus dispares calamos ad cantum aptavit et studiosa arte composuit et cetera.

De tertia divisione que rithmica dicitur. XXII.

Tertia divisio rithmica pertinens ad nervos et pulsus cui dantur species cytharum diversarum, tympanum, cymbalum, sistrum, acetabula erea et argentea, vel alia que metallico rigore percussa reddunt cum suavitate tinnitum et cetera huiusmodi. Cythare atque psalterii repertor Tubal ut predictum est perhibetur. Iuxta opinionem autem Grecorum cythare usus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma cythare initio similis fuisse traditur pectori humano quod uti vox de pectore ita ex ipsa cantus ederetur, appellataque eadem de causa. Nam pectus Dorica lingua cythicam vocari. Paulatim autem plures eius species extiterunt ut psalteria, lyre, barbite, feni et pectides, et que dicuntur Indice et feriuntur a duobus simul. Item alie atque alie quedam quadrata forma

vel trigonali cordarum etiam numerus mul-
tiplicatus est et commutatum genus. Veteres
autem cytharam fidiculam vel fidicem nomina-
verunt quia tam inter se concinunt corde eius
quam bene conveniat inter quos fides sit. An-
tiqua autem cythara septem cordis erat. Unde
et Virgilius septem discrimina vocum. Dis-
crimina autem ideo quia nulla corda vicine
corde similem sonum reddat. Sed ideo septem
corde vel quia totam vocem implent vel
quia septem motibus sonat celum. Cordas
autem dictas a corde quia sicut pulsus
est cordis in pectore ita pulsus corde
in cythara. Has primum mercurius excogi-
tavit idemque prior in nervos sonum stri-
nxit. Psalterium quod vulgo canticum
appellatur nominatum quod ad eius vocem chorus
consonando respondeat. Est autem similitudo
cythare barbarice in modum delte littere.
Sed psalterii et cythare hec differentia est
quod psalterium lignum illud concavum unde
sonus redditur superius habet et deorsum feriuntur
corde et superius sonat. Cythara vero con-
cavitatem ligni inferius habet. Psalterium
autem hebrei decacordon usi sunt propter
numerum decalogi legis. Lira dicta a
varietate vocum .i. a diversitate vocum quod diver-
sos sonos efficiat. Liram primum mer-
curius invenisse dicitur hoc modo
cum regrediens nilus in suos meatus
varia in campis reliquisset animalia etiam
testudo est que cum putrefacta esset et nervi
eius remansissent extenti inter corium
percussa a mercurio sonitum dedit ad cuius
speciem mercurius liram fecit et orpheo tra-
didit qui eius rei maxime erat studiosus.
Unde et estimatur eadem arte non feras
tantum sed et saxa atque silvas cantus modula-
mine applicuisse. Hanc musici amore
et carminis laudem etiam inter sidera suarum
fabularum figmentis collocatam esse finxerunt.
Tympanum est pellis vel corium ligno
ex una parte extensum est enim pars me-
dia symphonie in similitudinem cribri. Et
Tympanum autem dictum quod medium est
unde et margaritum medium tympanum
dicitur et ipsum ut symphonia ad virgulam
percutitur. Cymbala acitabula quedam
sunt que percussa ad invicem se tangunt
et faciunt sonum. Dicta autem cymbala quia
cum ballematia simul percutiuntur. Cum enim
dicunt greci cymbala ballematia. Sistrum
ab inventrice vocatum. Ysis enim regina
egyptiorum idem genus invenisse probatur.
Juvenalis: Ysis et irato feriat mea
lumina sistro. Inde et hoc mulieres per-
cutiunt quia inventor huius generis mulier
extitit. Unde et apud amazonias
sistro ad bellum feminarum exercitus vo-
cabatur. Tintinnabulum de sono vocis
nomen accepit sicut et plausus manuum
stridor valvarum. Symphonia que
vulgo appellatur lignum est cavum ex
utraque parte pelle extenta quam virgulis hinc
et inde musici feriunt fitque in ea
ex concordia gravis et acuti suavissimus
cantus.

De numeris musice xxiii

Numeros autem secundum musicam ita
quere. Positis extremis ut puta
sex et xii vidimus quot monadibus
superatur sex a xii et est sex monadibus

duas per quadratum sexies senis faciunt xxxvi. Coniunge comma illa prima vi ad xii fiunt et sunt x et viii. Porro treces sexies per decies octies efficiuntur dispodius. Hos ingens tu summa minore i sexies erunt octo et erit medium inter vi et xii. Octava sic superant octo sex duabus monadibus, id est tertia parte de vi. et superantur viii a xii iiii monadibus tertia portione. Qua parte ergo superat eadem superatur. Sed sicut ratio quadmo in mundo est ex volubilitate circulorum ita et in microcosmos in tantum preter vocem valet ut sine ipsius perfectione etiam homo simphoniis carens non constet. Eiusdem musice perfectione etiam metra consistunt in arsi et thesi, id est elevatione et positione.

De astronomia

a Stronomia est astrorum lex que cursus siderum et figuras et habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit.

De inventoribus eius .xxv.

a Stronomiam primi egiptii invenerunt. Astrologiam vero et nativitatis observantiam Chaldei primi docuerunt. Abraham autem instituisse egiptios astrologiam Iosephus auctor asseverat. Greci autem dicunt hanc artem ab Athlante primitus excogitatam ideoque dictus est sustinuisse celum. Quisquis autem ille fuit motu celi et ratione animi excitatus per temporum vices per astrorum ratos definitosque cursus per intervallorum spacia moderata considerauit dimensiones quasdam et numeros quos diffiniendo ac secernendo in ordine nectens astrologiam reperit.

De scriptoribus eius .xxvi.

Utriusque autem lingue diversorum quidem sunt de astronomia scripta volumina inter quos tamen ptolomeus rex alexandrie apud grecos precipuus habetur. Hic etiam et canones instituit quibus cursus astrorum inveniatur.

De differentia astronomie et astrologie

Inter astronomiam autem et astrologiam aliquid differt. Nam astronomia celi conversionem ortus obitus motusque siderum continet vel qua ex causa ita vocetur. Astrologia vero partim naturalis partim superstitiosa est. Naturalis dum exequitur solis et lune cursus vel stellarum certas temporum stationes. Superstitiosa vero est illa quam mathematici sequuntur qui in stellis auguriantur quique etiam xii signa celi per singula anime vel corporis membra disponunt siderumque cursu nativitates hominum et mores predicare conantur.

De ratione astronomie

a Stronomie vero plurimis modis constat. Definit enim quid sit mundus quid celum quid sphere situs et cursus quid axes celi et poli que sint climata celi qui cursus solis et lune atque astrorum.

De mundo et nomine eius .xxviii.

m Undus est qui constat ex celo terra et mari cunctisque sideribus. Qui ideo mundus est appellatus quia semper in motu est. Nulla enim requies eius elementis concessa est.

De forma mundi

f Orma mundi ita demonstratur. Quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam ita declinatur in austra-

lum. Caput autem eius et quasi facies orientalis regio est. Ultima pars septentrionalis est et cetera.

De celo et nomine eius xxx

Celum philosophi rotundum volubile atque ardens esse dixerunt vocatum quod hoc nomine eo quod tanquam vas celatum impressa signa habeat stellarum. Distinxit enim eum deus claris luminibus et inplevit solis scilicet et lune orbe fulgenti et astrorum micantium splendentibus signis adornavit. Hoc autem grece uranus dicitur a oronopacta id est a videndo eo quod aer perspicuus sit ad spectandum purior.

De celesti spere situ xxxi.

Spera celi est species quedam in rotundum formata cuius centrum terra est ex omnibus partibus equaliter conclusa. Hanc speram nec principium habere dicunt nec terminum eo quod in rotundum quasi circulus unde incipiat vel ubi desinat non facile comprehendatur. Philosophi autem mundi septem celos id est planetas globorum consono motu introduxerunt quorum orbibus connexa omnia quos sibi innexos et veluti insertos versari retro et contrario ceteris motu arbitrantur etc.

De eiusdem spere motu xxxii.

Spere motus duobus axibus volvitur quorum unus est septentrionalis qui nunquam occidit appellaturque boreas. Alter australis qui nunquam videtur et austronotus dicitur. His duobus polis moveri speram celi dicunt et cum motu eius sidera in ea fixa ab oriente usque ad occidentem circumire septentrionibus breviores gyros iuxta cardinem pergentibus etc.

De eiusdem spere cursu xxxiii.

Spera celi ab oriente et occidente semel in die et nocte vertitur xxiiii horarum spaciis quibus sol cursum suum super terras et sub terras sua volubilitate

De celeritate celi etc. concludit.

Tanta celeritate dicitur spera celi currere ut nisi ad ipsius preceps cursum astra currerent que eam remorarentur mundi ruinam facerent.

De axe celi xxxv. capitulo.

Axis est septentrionalis linea recta que per mediam pilam spere tendit et dicta axis quod in ea spera ut rota volvitur vel quia ibi plaustrum etc.

De celestibus polis xxxvi.

Poli sunt circuli qui currunt per axem horum alter est septentrionalis qui nunquam occidit appellaturque boreas. Alter australis qui nunquam videtur et austronotus dicitur. Et dicti poli quod sint axium celi ex usu plaustrorum a poliendo scilicet nominati. Sed polus boreas semper videtur austronotus nunquam quia dextera celi altiora sunt pressa austri etc.

De cardinibus celi xxxvii.

Cardines celi extreme partes sunt axis et dicti cardines eo quod per eos celum vertitur vel quia sicud cor minime moventur etc. cetera sequuntur.

De convexis celi id est circulis xxxviii.

Convexa autem celi extrema eius sunt a curvitate dicta ut est illud

quexu quotiens claudit nox secunda ce
tu quexu cum terminum e quasi quasi
seu iclinatum et admodum conflexum

De terminis celi xxxix capitulo

Termine celi due sunt oriens et occidens
nam una porta sol procedit alia se r.

De geminia facie celi xl capitulo

Facies celi est caput orientalis
regio est ultima septentrionalis
de qua Lucanus Sic mundi pars una
iacet quam zone nivales perpetuaeque premunt

De iiii partibus celi xl

Climata celi i partes est partes iiii
sunt in quibus prima pars orientalis
e unde quedam stelle oriuntur Secunda
occidentalis ubi nobis alique stelle oc
cidunt Tertia septentrionalis ubi sol per
venit i diebus maioribus Quarta au
stralis ubi sol pervenit noctibus ma
ioribus Oriens autem ab ortu solis e
nominatus Occidens quod diem facit oc
cidere atque interire Abscondit enim lumen
mundo et tenebras super inducit Sep
tentrio autem a vii stellis axis vocatur
que i ipso revolute rotantur Hic proprie
et vertex dicitur eo quod vertitur Meridies autem
vocata est eo quod ibi sol facit diem medium
quasi medidies ut est enim purius
mitat ethere resplendet enim purum dicitur
Sunt et alia vii climata celi sicut
vii linee ab oriente i occidentem sub
quibus et mores hominum dispares atque
animalia specialiter diversa nascuntur
que vocata sunt a locis quibusdam fa
mosis quorum primum e meroes secundum
sienis tercium cathecorates i affrica

quartum rodos quintum elles pontus sextum
mesopontum septimum boristenius et

De hemisperiis capitulo xlii

Hemisperia dimidia pars spere e He
misperion super terram e que videri
non potest quam sub terra sunt

De quinque circulis celi xliii

Quinque celi circuli sunt quarum distinctione
sunt quedam partes temporis sua i celo
quedam i manitate frigoris aut ca
loris i habitabiles existunt Qui et
zone ut circuli appellantur eo quod i circum
ductione sphere existunt Quorum primus
circulus ideo articus appellatur eo quod i
tra eum arctorum signa intuemur apparent
Secundus circulus eo terminus tropicus dicitur
eo quod i eo circulo sol aquilonis finibus esta
tem facit et ultra eum circulum non transit sed
statim revertitur et inde tropicus appellatur
Tercius circulus vocatur hinnerinus qui
alatinis ideo equinoctialis appellatur eo
quod sol cum ad eum locum pervenit equinoctium
facit Hinnerinus enim latine dies atque
nox dicitur quo circulo dimidia sphera pars
constituta conspicitur Quartus circulus aut
tarticus vocatur eo quod sit contrarius circulo
quem articum nominamus Quintus circu
lus cimirinus tropicus qui alatinis
hyemalis sive brumalis appellatur
ideo quod sol cum ad eum locum pervenit hy
emem hiis qui ad aquilonem sunt facit
estatem autem hiis qui i austri partibus

De zodiaco celo xliiii

Zodiacus autem circulus e qui ex li
nearum quinque angulus ex una linea constat et

De candido circulo xlv capitulo

Lacteus circulus autem est via que in spera videtur a candore dicta quia alba est. Quam aliqui dicunt viam esse qua circuit et splendoris ipsius transitu ita lucere.

De magnitudine solis xlvi

Magnitudo solis fortior terra est. Unde et eodem momento quo oritur et orienti simul et occidenti equalis apparet. Quod autem tamquam cubitalis nobis videtur considerare oportet quanti distat a terris que longitudo ut videatur parvus a nobis facit.

Sequitur de magnitudine lune xlvii

Magnitudo lune minor fertur quam solis esse. Nam dum sol superior sit luna tamen a nobis maior quam luna videtur. Iam si prope nos accessisset multo magis quam luna appareret. Sicut autem sol fortior est terra ita terra fortior luna per aliquam quantitatem.

De natura solis xlviii

Sol dum igneus sit pre nimio motu conversionis sue amplius incalescit. Cuius ignem dicunt philosophi aqua nutriri et e contrario elemento virtutem luminis et caloris accipere. Unde videmus eum sepius madidum atque rorantem.

De cursu solis xlix

Sol per se proprium fertur moveri non cum mundo verti. Nam si fixus celo maneret omnes dies et noctes equales existerent. Sed quia alio loco cras visurum alio occidisse hesterno videmus apparet eum per se proprium moveri non cum mundo verti. Spatiis enim inequalibus orbes annuos conficit propter temporum mutationes. Oriens diem facit occidens noctem inducit. Nam videtis longius a meridie hiemem facit ut nimiis humidis ac pruinis terra pinguescat, accedens propius ad septentrionem estatem reddit ut fruges maturitate durentur et que sunt in humidis in terra fervescant mitescant.

De effectu solis l

Sol oriens diem facit occidens noctem inducit. Nam dies est sol super terras, nox est sol sub terra. Ex ipso enim sunt hore. Ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso nox cum occiderit, ex ipso menses et anni numerantur, ex ipso vicissitudines temporum fiunt. Cum vero per meridiem currit vicinior terre est, cum vero iuxta septentrionem sublimius attollitur. Cui ideo deus diversos cursus constituit loca et tempora ne dum in isdem moretur locis cotidiano ea vapore consumeret. Sed ut Clemens ait diversos cursus accipit quibus aeris temperies pro ratione temporum dispensetur et ordo vicissitudinum permutationumque servetur. Nam dum ad superiora conscendit ver temperat, ubi ad summum celi venit estivos accendit calores, descendens rursus autumpno temperiem reddit, ubi vero ad inferiorem redit circulum ex glaciali compage celi rigorem nobis hyemis frigoris derelinquit.

Sequitur de itinere solis li

Sol oriens per meridiem iter habet qui postquam ad occasum venerit et oceano se tinxerit per incognitas vias sub terra vadit et rursus ad orientem recurrit.

Sequitur de lumine lune lii

Lunam quidam philosophi dicunt proprium lumen habere globique eius unam partem esse lucifluam aliam vero obscuram et paulatim se vertendo diversas formas efficere. Alii e contra aiunt lunam non suum lumen habere sed solis radiis

mundi vnde et eclipsim patitur si inter ipsam
et solem vmbra terre intercidat Sol enim
longe illa superior est Sicut euenit ut ipsa
sub ipso est parte superiore luceat inferiore vero
quam habet ad terras obscura sit

Sequitur de formis lune .liii.

Prima figura lune bicornis ita
Secunda sectilis Tercia dimidia ita
Quarta plena ita Quinta iterum
dimidiata Sexta ita Septima
iterum sectilis ita Septima bicornis
Octaua autem somnis et tricesima non semnis
in suo vsque media sibi

De interlunio lune .liiii.

Interlunium lune est illud intervallum defectus
inter et aspectum lune Est autem xxx
dies quo luna non lucet que ideo tunc
videri non potest quia sole cuncta obscuratur sed
eodem momento incipit renasci ita
recedendo videtur

De cursu lune .lv.

Luna cursus circuli accepit lucis vicibus
menstruis spacia moderatur que ideo
obliquo incedit cursu et non recto ut sol
sed per medium terre et frequenter
patiatur eclipsim Oritur autem cum tribus
terre Crescens autem orientem cornibus ipsa
terre decrescens occidente luna et eclipsim
amissura est lune

De vicinitate lune ad terras .lvi.

Luna cunctis minor est quam sol vnde
et breuiori orbe celius peragit cursum
Nam quod sol in diebus CCC lxv
peragit luna per dies xxx percurrit
vnde et antiqui menses in lune annos
autem in solis cursu posuerunt

Sequitur de eclipsi solis .lvii.

Eclipsis solis est quotiens luna tricesi-
ma ad eandem lineam quo sol vehitur
peruenit eique se obiciens solem obscurat
Nam deficere nobis sol videtur dum illi
orbis lune opponitur

Sequitur de eclipsi lune .lviii.

Eclipsis lune est quotiens in vmbram
terre luna incurrit Non enim suum
lumen habere sed apostolus mundi putatur vnde
et defectum patitur si inter ipsam et solem vmbra
terre intercidat Patitur autem hoc quintadecima
luna eo vsque quidem centrum atque vmbram
obstantis terre exeat videatque solem vel
a sole videatur

De differencia stellarum siderum et astrorum .lix.

Stelle et sidera et astra inter se differunt
Nam stella est quelibet singularis
Sidera vero sunt stellis plurimis facta ut hy-
ades pliades Astra autem stelle grandes
ut orion bootes Sed hec nomina scriptores
confundunt et astra pro stellis et stellas pro
sideribus ponunt

De lumine stellarum

Stelle non habere proprium lumen sed a sole
illuminari dicuntur sicud et luna

Sequitur de situ stellarum .lxi.

Stelle mobiles sunt et in celo fixe perpe-
tuo motu feruntur neque cadunt per die
sed solis splendore obscurantur

De stellarum cursu .lxii. capitulo

Sidera autem feruntur aut mouentur
que celo fixa sunt feruntur et in celo
voluuntur mouentur vero quedam sicud pla-
nete et erratice que cursus suos va-
gos certa diffinitione constituunt

De vario cursu stellarum .lxiii.

Stelle pro eo quod diuisio vsque celestium

planetarum ferunt quedam celius exorte tardius ad occasum pervenire. Alie pariter oriuntur et non simul occidunt. Omnes autem suo tempore ad cursum proprium reducuntur.

De stellarum intervallis .lxxiiii.

Stelle inter se diversis intervallis distant circa quedam propter dispari claritate minimus ex nostris oculis apparent quoniam multo maiores sint sideribus quas videmus, sed propter longius posite parve videntur.

De cursali numero stellarum anotus

Numerus cursalis stellarum est per quem cognoscitur in quanto tempore cursum suum unaqueque stella percurrat sive per longitudinem sive per latitudinem. Nam luna fertur octo annis ipse cursum suum. Mercurius annis xx. Lucifer annis novem. Sol annis xix. Vesper xv. Pyrois xij. Saturnus xxx. Quibus peractis ad reversionem cursus per eadem signa et partes reducuntur. Quedam sidera radiis solis prepedita anomala fiunt aut retrograda aut stationaria iuxta quod et poeta meminit dicens: Sol tempora dividit evi mutat nocte diem radiisque potentibus astra ire vetat cursusque vagos statione moratur.

De stellis planetis .lxxvi.

Quedam stelle ideo planete dicuntur quia per totum mundum vario motu discurrunt. Unde propterea quod errant retrogradantur vel anomala efficiuntur, id est quando particulas addunt et detrahunt. Cum enim tantum detrahunt retrograda dicuntur, stationem autem faciunt quando stant.

De precedencia et antegradacione

[illegible] ut retrogradacio stellarum est cum stella dum motum suum agat simul et retrorsum moveri videatur.

Sequitur de statu stellarum .lxxx.

Status stellarum est quia dum semper moventur tamen in aliquibus locis stare videntur.

De nominibus stellarum

Sol appellatus eo quod solus appareat obscuratis fulgore suo cunctis sideribus. Luna dicta quasi lucina ablata media sillaba, de qua Virgilius: casta fave lucina. Sumpsit autem nomen per derivationem a solis luce eo quod ab eo lumen accipiat acceptumque reddat. Stelle dicte a stando quia fixe semper stant in celo nec cadunt. Nam quod videmus e celo stellas quasi labi non sunt stelle sed igniculi ab ethere lapsi qui fiunt dum ventus altiora petens ethereum ignem secum trahit qui tractu suo imitatur stellas cadentes. Nam stelle cadere non possunt. Immobiles enim sunt ut predictum est et cum celo fixe feruntur. Sidera dicta quod ea navigantes considerando iter dirigunt ad cursus consilium ne fallacibus undis aut ventis alio deducantur. Quedam autem stelle ideo signa dicuntur quia ea nauta observat in gubernandis navigiis contemplantes acies fulgorumque eorum quibus rerum status celi futurus ostenditur. Sed et omnes homines ea intendunt ad providendas aeris qualitates per estatem et hiemem vernaleque temperiem. Ortu enim vel occasu suo certis stationibus temporum qualitates significant. Signa

primus arcton qui in axe fixus vii stellis
in se convolutis rotatur. Nomen est grecum quod
latine dicitur ursa que quia in modum plaustri
vertitur nostri eam septentrionem dixerunt. Tri-
ones enim proprie sunt boves aratorii dicti eo
quod terram terant quasi teriones. Septe-
trionem autem non occidere axis vicinitas
facit quia in eo est. Arctofilax dictus
quod arcton id est elicen ursam sequitur. Eundem
et booten dixerunt eo quod plaustro hereat
signum multis spectabile stellis inter
quas arcturus est. Arcturus sidus est post
caudam maioris urse posita in signo boo-
te. Unde arcturus dictus est quasi apkta
yoppa quia bootis pectori collocata
est. Oritur autem autumpnali tempore. Orion
austri ante thauri vestigia fulget et
dictus orion ab urina id est abundacione
aquarum. Tempore enim hiemis obortus
mare et terras aquis et tempestatibus turbat.
Hunc latini iugulam vocant quod sit armatus
ut gladius et stellarum luce terribilis atque claris-
simus. In quo si fulgent omnia serenitas
predicitur si obscuratur tunc acies tempes-
tatis creditur imminere. Hyades dicte apo tou
yein id est a suco et pluviis. Nam pluvie
grece yetos dicitur. Ortu quippe suo
efficiunt pluvias. Unde et eas latini
suculas appellaverunt quia quando nascuntur
pluviarum signa monstrant. De quibus
virgilius arcturum pluviasque hyades.
Sunt autem vii in fronte thauri et oriuntur
tempore vernali. Pliades a pluralitate dicte
quia pluralitatem greci apo tou pliston appel-
lant. Sunt autem stelle vii ante genua
thauri ex quibus vi videntur nam latet una.

Has latini vergilias dicunt a temporis sig-
nificatione quo vere exoriuntur. Nam occasu
suo hiemem ortu estatem primeque navi-
gationis tempus ostendunt. Canicula stella que
et sirius dicitur estivis mensibus in medio cen-
tro celi est. Et dum sol ad eandem accesserit
iuncta cum sole duplicatur calor eius
et dissolvuntur corpora et vaporantur. Unde
et ex ipsa stella dies caniculares dicuntur
qui et molesti purgacioni. Canis autem
vocatur propter quod corpora morbo afficiat sive
propter flamme candorem quia eiusmodi sit
ut pre ceteris lucere videatur. Itaque quo
magis eam cognoscerent syrion appel-
lasse. Cometes stella est dicta eo quod
luminis comas ex se fundat. Quod genus
sideris quando apparuerit aut pestilenciam
aut famem aut bella significat. Come-
tes autem latine crinite appellantur quia
in modum crinium flammas spargunt quas stoici
dicunt esse ultra xxx quarum nomina et
effectus quidam astrologi scripserunt.
Lucifer dictus eo quod inter omnia sidera
plus lucem ferat. Est autem unus ex plane-
tis. Hic proprie iubar dicitur eo quod iubas
lucis ex se fundat. Sed et splendor so-
lis ac lune et stellarum iubar vocatur
quod in modum iube radii eorum extenduntur.
Vesperus stella occidentalis quam cogno-
minatam perhibent ab hespero hispanie re-
ge. Est autem et ipsa ex v stellis pla-
netis noctem ducens et solem sequens.
Fertur autem quod hec stella oriens luciferum
occidens vesperum facit. De qua statius
et alterno deprenditur unus in ortu. Pliade

stelle sunt que non sunt fixe in celo ut relique
sed in aere feruntur. Dicte autem planete apo-
tes planes id est ab errore. Nam interdum
in austrum interdum in septentrionem plerumque contra
mundum nonnumquam cum mundo feruntur. Qua-
rum nomina greca sunt phiton phenon phos-
pena hesperus stelbon. Has romani no-
minibus deorum suorum id est iovis saturni mar-
tis veneris atque mercurii consecraverunt.
Decepti enim et decipere volentes in eorum
adulationem qui sibi aliquid secundum amorem
prestitisset sidera ostendebant in celo dicentes
quod iovis esset illud sidus et illud mercurii
et concepta est opinio vanitatis. Hanc
opinionem erroris dyabolus confirmavit
christus evertit. Iam vero que a gentili-
bus dicuntur inquirenda et animantium ymago
de stellis formatur ut arcton aries li-
bra taurus et huiusmodi alia. Hec que
sidera finxerunt in numero stellarum speciem
corporis superstitiosa vanitate proinde finx-
erunt ex causis quibusdam deorum suorum
et ymagines et nomina conformantes. Ar-
ietem primum signum anni et libre medi-
um mundi lineam reddunt propter ammonem
iovem ideo vocaverunt in cuius capite quia
simulacra faciunt arietis cornua fin-
gunt. Quod signum gentiles ideo inter
signa primum constituerunt quia in marcio
mense qui est anni principium plerumque in eo
signo cursum suum agere dicitur. Sed et
taurum inter sidera collocant et ipsum in ho-
norem iovis eo quod in bovem sit fabulose con-
versus quando europam rapuit. Castorem
quoque et pollucem post mortem inter nomina

insigniora sidera constituerunt quod signum geminorum
dicitur. Cancrum quoque inde dixerunt eo quod
cum ad illud signum mense iunio sol venit
retrograditur in modum cancri breviores faciens
dies. Hoc enim animal incertam habet incedendi
partem. Denique ad utramque partem gressum di-
rigit ita ut prior pars fiat posterior et posterior
prior. Leonem in grecia ingentem hercules occi-
dit et propter virtutem suam hunc inter xii signa
constituunt. Hoc signum sol cum attigit
nimium calorem mundo reddit et annuos
flatos et estus facit maiores quam in toto
reliquo anno. Virginis etiam signum ideo
inter astra collocaverunt propter quod in eisdem diebus
quibus per eum sol decurrit terra exusta
solis ardore nihil pariat. Est enim tempus
caniclarum. Libram autem vocaverunt
ab equalitate mensis ipsius quia octavo
kalendas octobris sol per illud signum currens
equinoctium facit. Unde et lucanus: Ad iust-
te pondera libre. Scorpium quoque et
sagittarium propter fulgura mensis appella-
verunt. Sagittarius vir equinis cruribus
deformatus cui sagittas et arcum adiun-
gunt ut ex eo mensis ipsius fulmina
demonstrent. Unde et sagittarius vocatur.
Capricorni figuram ideo inter sidera
finxerunt propter capram iovis nutricem cuius
posteriorem partem corporis in effigiem piscis
ideo formaverunt ut pluvias eiusdem
quas designarent quas solet idem mensis
plerumque in extremis habere. Porro aqua-
rium et pisces ab imbribus ipsis voca-
verunt quod in hyeme quando in his signis

per volumina maiorum plurime perfudit. Et mirandi dementia gentilium qui non solum pisces etiam arietes et hircos et tauros et virgines et canes et cancros et scorpiones in celum transtulerunt persea et aquilam et cygnum. Iovis fabulas inter celi astra eius medie curia collocaverunt. Perseum quoque et uxorem eius andromedam postea quam sunt mortui in celo receptos esse crediderunt ita ut ymaginibus eorum stellas designarent eorumque appellarent nominibus non erubescentes aurigam etiam ericthonium inter celi astra collocaverunt pro eo quod vidissent eum primum quadrigam iunxisse mirati sunt eum ingenium eius ad imitationem solis accessisse. Pro quo nomen eius inter sidera post mortem posuerunt. Sic et kalisto licaonis regis filiam, quam compressa a iunone in ursam fuisse conversam quam greci arcton vocant post interfectionem eius nomen eius cum filio in stellis septentrionalibus tulerunt eamque arcton filiumque eius arctofilax appellaverunt. Sicque lira in celum a mercurio locata est et centaurus chiron pro eo quod nutrivit esculapium et achillem inter astra dinumeratus est. Sed quolibet modo superstitiones hec ab hominibus inveniuntur sunt tamen sidera que in mundi principio condidit ac certo motu distinguere tempora ordinavit. Horum igitur pergnoscere observationes vel genituras vel ceteras res superstitiosas que se ad cognitionem siderum coniungunt id est ad notitiam fatorum que fidei nostre sine dubitatione contraria sunt sic ignorari debent a christianis ut nec scripta esse videantur. Sed non nulli siderum pulchritudine et claritate perlecti in lapsum stellarum cecatis mentibus corruerunt ita ut per supputationes noxias que mathesis dicuntur eventus rerum prescire conentur quos non solum christiane religionis doctores sed etiam gentilium plato aristotiles atque alii rerum veritate commoti concordi sententia damnaverunt dicentes confusionem potius rerum de tali persuasione generari. Nam si genus humanum ad varios actus nascendi necessitate premitur cur aut laudem merentur boni aut mali legum percipiant ultionem. Et quamvis ipsi non fuerint celesti sapientie dediti veritatis tamen testimonio errores eorum merito presserunt. Ordo autem iste vii secularium ideo a philosophis usque ad astra perductus est scilicet ut animus secularium sapientia implicatus a terrenis rebus se abduceret et in superna contemplatione collocaret.

Explicit liber tertius ysidori

Incipit capitula libri quarti

Incipit liber quartus de medicina

Medicina est que corporis vel tuetur vel restaurat salutem cuius materia versatur in morbis et vulneribus. Ad hanc itaque pertinent non ea tantum que ars eorum exhibet qui proprie medici nominantur sed etiam cibus et potus tegmen et tegumen. Defensio denique omnis atque munitio qua sanum nostrum corpus adversus externos ictus casusque servatur.

Sequitur de nomine eius. II.

Nomen autem medicine a modo id est temperamento imponi existimatur ut non satis sed paulatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura in mediocritate autem gaudet. Unde et qui pigmenta et antidota satis vel assidue biberint vexantur. Inmodicum enim omne non salutem sed periculum affert.

De inventoribus eius. III.

Medicine autem artis auctor et repertor apud grecos perhibetur appollo. Hanc filius eius esculapius laude vel opere ampliavit sed postquam fulminis ictu esculapius interiit interdicta fertur medendi cura et ars simul cum auctore defecit latuitque per annos pene quingentos usque ad tempus artaxerxis regis persarum. Tunc eam revocavit in lucem ypocrates asclepio patre genitus in insula chos.

De tribus heresibus medicorum. IIII.

Hi itaque tres viri totidem hereses invenerunt. Prima metodica inventa est ab apolline que remedia sectatur et carmina. Secunda empirica id est experientissima inventa est ab esculapio que non indiciorum signis sed solis constat experimentis. Tercia logica id est rationalis inventa est ab ypocrate. Iste enim discussis etatum regionum vel egritudinum qualitatibus artis curam rationabiliter perscrutatus est. Empirici enim experientiam solam sectantur, logici experientie rationem adiungunt, metodici nec elementorum rationem observant nec tempora nec etates nec causas sed solas morborum substantias.

De quatuor humoribus corporum. V.

Sanitas est integritas corporis et temperantia nature ex calido et humido quod est sanguis unde et sanitas dicta est quasi sanguinis status. Morbi generali vocabulo omnes passiones corporis continentur quod inde veteres morborum nominaverunt ut ipsa appellatione mortis vim que ex eo nascitur demonstrarent. Inter sanitatem autem et morbum media est curatio que nisi morbo congruat non perducit ad sanitatem. Morbi omnes ex quatuor nascuntur humoribus id est ex sanguine et felle et melancolia et flegmate. Ex ipsis enim reguntur sani et ex ipsis leduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum nature creverint egritudines faciunt. Sicut autem quatuor sunt elementa sic et quatuor humores et unusquisque humor suum elementum imitatur

Sanguis aerem colera ignem melancolia terram
flegma aquam. Et sunt iiii^or humores secundum
iiii^or elementa que conservant corpus nostrum
Sanguis ex greca ethimologia vocabulum
sumpsit quod eo vegetetur corpus et sustentetur
et vivat. Coleram greci vocaverunt quod unius
diei spacio terminetur. Unde et colera id est felli-
cula nominata est, hoc est fellis effusio. Greci
enim fel colen dicunt. Melancolia dicta eo
quod sit ex nigri sanguinis fece admixta
greci enim melan vocant nigrum, fel autem
colen appellant. Sanguis latine vocatus
quod suavis sit. Unde et homines quibus
dominatur dulces et blandi sunt. Flegma autem
dixerunt quod sit frigidum. Greci enim frigus
flegmon appellant. De hiis iiii^or humo-
ribus reguntur sani, ex ipsis leduntur infir-
mi. Dum enim amplius extra cursum
nature creverint egritudines faciunt.
Ex sanguine autem et felle acute passiones
nascuntur quas greci oxea vocant. Ex fleg-
mate vero et melancolia veteres cause pro-
deunt quas greci cronia dicunt

De acutis morbis. vi. capitulo

Oxea est acutus morbus qui aut ci-
to transit aut celerius interficiat
ut pleuresis frenesis. Oxi enim a-
cutum apud grecos dicitur et velocem. Significat
Cronia enim prolixus corporis morbus
qui multis temporibus immoratur ut podagra
tisis. Cronon enim apud grecos tempus dicitur.
Quedam autem passiones ex suis causis
nomina acceperunt. Febres a fervore dicte
est enim habundancia caloris. Frenesis
appellata sive ab impedimento mentis
greci enim mentem frenas vocant seu quod

dentibus se frendant. Nam frendere est dentes
concutere. Est autem perturbacio mentis cum ex-
agitacione et dementia exaltata in cerebro.
Cardia vocabulum a corde sumpsit dum ex
aliquo timore aut dolore afficiatur. Cor
enim greci cardian vocant. Est enim cordis
passio cum formidabili metu. Letargia
a sompno vocata. Est enim oppressio cerebri cum
oblivione et sompno iugi veluti stertentis. Si-
nancis a continencia spiritus et prefocacione
dicta. Greci enim sinantes continere dicunt.
Qui enim hoc vicio laborat dolore fau-
cium prefocatur. Flegmone est fervor sto-
machi cum extensione atque dolore. Fleg-
mon est incensio cum rubore atque do-
lore et tensione et duricia et vastitate que
in caput fit; inquietudo et febris consequitur.
Unde et dicta est flegmon apo flegin id est in-
flammare. Hoc enim sentitur et inde nomen
accepit. Pleuresis est dolor lateris acu-
tus cum febre et sputo sanguinolento.
Latus enim grece pleura dicitur unde et pleu-
ritica passio nomen accepit. Peri-
pleumonia est pulmonis vicium cum do-
lore vehementi et suspirio. Greci enim
pulmonem pleumon vocant unde et egri-
tudo dicta est. Emoptoica est sputa effusio
sanguinis qua suffocati intereunt. Dicta
autem apoplexia quod ex letali percussione re-
pentinus casus fiat. Greci enim percus-
sionem apoplexim vocant. Spasmus latine
contractio subita partium aut nervorum cum
dolore vehementi. Quam passionem a corde
nominatam dixerunt quod in nobis principa-
tum vigoris habeat. Fit autem duobus modis aut
ex repletione aut exinanitione certum

maior est gravitas viscerum adiuncta ad dor-
sum. Telum lateris est dolor. Dictum est autem
amedietas quod dolore corpus transfigat quasi
gladius. Ileus dolor intestinorum unde
et yliaci dicti sunt. Grece enim ylios obvol-
utio dicitur quod se intestina per dolorem involuant.
hii et torminosi dicuntur ab intestinorum
tormento. Ydrofobia id est aque metus.
Grece enim ydor aqua, fobos timo-
re dicitur. Unde et latini hunc morbum
ob aque metu limphaticum vocant.
Fit autem aut ex canis rabidi morsu
aut ex aeris spuma in terram proiecta.
quam si homo aut bestia tetigit aut
dementia replebitur aut in rabie vertetur.
Carbunculus dictus quod in ortu suo rubens
sit ut ignis, postea niger ut carbo
extinctus. Pestilentia est contagium quod dum
unum apprehendit celeriter ad plures transit.
Gignitur autem ex corrupto aere et in
visceribus penetrando innititur. Hoc etsi
plerumque per aerias fiat potestates, tamen
sine arbitrio omnipotentis dei omnino non
fit. Dicta autem pestilentia quasi pastule-
ntia quod velut incendium depascat, ut in
toto descendit corpore pestis. Idem et contagium
a contingendo quia quem tetigit polluit.
Ipsa et inguinaria ab inguinum percussione.
Eadem et lues a labe et luctu vocata,
que tamen acuta est ut non habeat spatium
temporis quo aut vita speretur aut mors sed
repentinus languor simul cum morte venit.

De cronicis morbis vii.

c Cronia est prolixus morbus qui
multis temporibus immoratur ut podagra
tisis. Cronon enim apud grecos tempus dicitur.
Cephalea ex causa vocabulum sumpsit capitis. n-
passio est et greci capud cefalim vocant.
Scothomia ab accidente nomen sumpsit
quod repentinas tenebras ingerit oculis
cum vertigine capitis. Vertigo autem est quo-
tiens ventus surgit et terram in circuitu
mittit. Fit et in vertice hominis arterie — circe
et vene vetustate ex resoluta humectatione
tunc gignunt, et in oculis gyrum faciunt.
Unde et vertigo nuncupata est. Epilensia
vocabulum sumpsit quod mentem appendens simul
etiam corpus possideat. Greci enim appe-
ssione epilensiam vocant. Fit autem ex
melancolico humore quotiens exuberaverit
et ad cerebrum conversus fuerit. Hec passio
et caduca vocatur eo quod cadens eger spa-
smos patiatur. Hos etiam vulgus luna-
ticos vocat quod per lune cursum comitetur
eos insania demonum. Idem et larvati-
ci. Est et morbus comicialis id est maior et
divinus quo caduci tenentur. Cui tanta vis
est ut homo valens concidat spumetque.
Comicialis autem dictus quod apud gentiles
cum comiciorum die cuiquam accidisset co-
micia dimittebantur. Erat autem apud
romanos comiciorum dies sollempnis
in kalendis ianuarii. Mania ab insania vel fu-
rore vocata. Nam grecorum vetustas
furorem maniam appellabant, sive ad
innatione quia divinare greci manin dicunt.
Melancolia est dicta a nigro felle. Greci
enim nigrum melan vocant, fel autem colen
appellant. Epilepsia autem in fantasia
fit, melancolia in ratione, mania
in memoria. Tipi sunt frigide febres
que absinne tipi appellantur ab herba
que in aqua nascitur latice forma atque

sive ab iniquitate quam greci manie
appellabant.

stiltus d(icitu)r Est eni(m) attractionu(m) uel recessio-
nu(m) revolutio p(er)petua q(ua)si intervalla
Reuma g(rece) latine eruptio siue fluor
Catarr(us) appellat(ur) Catarrus e(st) fluor reume in-
gis coruiculis que dum ad fauces ve-
nit brancos vocat(ur) dum ad thoracē
uel pulmonē tussis d(icitu)r Coriza est
quotiens infusio capitis i(n) ossa venit
narium uel p(er)foratione fecit eu(m) sternu-
puora tom tatione vnde & coriza nomē accepit
Brancos e(st) p(er)foratio faucium a frigido
humore. g(rec)i eni(m) guttur brancos dic(un)t
ca(usa) q(uod) fauces quas nos corrupte bran-
cas dicim(us) Raucedo e(st) amputatio
vocis Hec & arteriasis vocat(ur) eo q(uod)
voce raucaz & clausaz reddat ab ar-
teriarum iniuria Suspirium nomen
sumpsit eo q(uod) i(n) suspiratione difficultas e(st)
disfnoiam q(ua)m g(rec)i dispnoiam dicunt i(d est) p(er)forationē
Peripleumonia a pulmonibus nomē
accepit Est eni(m) pulmonis tumor cu(m)
spumarum sanguinearum effusione Emo-
ptoicus e(st) emissio sanguinis p(er) os Unde
& nomē accepit Ema eni(m) sanguis
d(icitu)r Thisis e(st) ulceratio & tumor i(n) pul-
monibus qui i(n) iuuenibus [facilius] venire solet
Tysin aut(em) apud grecos dicta q(uod) sit co(n)-
sumptio totius corporis Tussis grece ab
altitudine vocat(ur) q(uod) a p(ro)fundo pectoris
veniat. cui(us) contraria e(st) superior i(n) faucibus
ubi vita titillat Apostema a collectione
nomē accepit Nam collectiones g(rec)i
apostomas vocant [Stipius] Eripus dicta ab apos-
toma infixerit uel i(n) latere uel i(n) stomacho
cu(m) dolore & febribus & tussi & humiditatibus
spumis & [purulentis] purulentis operatis morbis
hectoris passione nomen accepit

Sicci eni(m) lienem splenem vocant Lienosis Lienosis
a splene vocabulum sumpsit. g(rec)i eni(m) splen
lien dicunt Ydropis nomē sumpsit ab
aquoso humore cutis Nam g(rec)i ydro
aquam vocant Est eni(m) humor subcutaneus
cu(m) inflatione turgente & anhelitu fetido
do Nam [Neuresim] Nefresis a renum dolore nomen
accepit Renes eni(m) g(rec)i [nefresim] nefresim dicunt [impensatone]
Paralisis dicta a corporis i(n) p(er)ditione
facta ex multa [infrigidatione] frigore aut i(n) toto corpore
aut i(n) parte Cacexia nomē sumpsit a cor- Caccexia
poris iniuria uel [habitu] ambitu cacexia eni(m)
g(rec)i malam vexationem vocant Fit aut(em)
h(ec) passio i(n) temperancia egrotantis uel arte
mala medicantis uel p(ost) egritudinem
sit tarda in sumptio Atrofia nomē accepit Atro phia
a diminutione corporis Nam g(rec)i nutri-
menti cessationem atrofia dicunt. e(st) eni(m)
tenuitas corporis ex causis latentibus & pau-
latim qualescentibus Sarcian e(st) supfluu(m)
carnis incrementum quo ultra modum corpora
saginantur. g(rec)i eni(m) carnem sarcan vo-
cant Sciasis vocata a parte corporis qua(m)
vexat Nam vertebrarum ossa quorum
summitates iliorum intus ... g(rec)i scia vo-
cant Fit aut(em) de flegmate quotiens descen-
dit i(n) vertebra ossa & efficitur ibi glutinatio
Podagram g(rec)i a retentione pedum dicunt
nominatam & feralis dolore Et quidem omne
q(uod) i(n) mitis sunt ... arte vocamus
Arteticus morbus ab articulorum passione
vocabulum sumpsit Calculus petra e(st) que
i(n) vesica fit vnde & nomē accepit g(rec)i
nit aut(em) ex materia flegmatica Strangu-
iuria dicta eo q(uod) stringat i(n) urinarum
difficultatem Statiriasis inde depend(?)

ventris cum extensione naturalium locorum dicta
passio a patribus. Diarria iugis ventris
fluxus sine vomitu. Dissentaria est di-
visio continuationis, id est ulceratio in testinis.
Dis enim divisio est, intra intestina. Fit
autem antecedente fluore quem greci diarria
vocant. Lienteria dicta quod alimenta tamquam per levigata
intestinis nullis obstantibus fluant pla-
bi. Colica passio nomen sumpsit ab in-
testino quod greci colon appellant. Raga-
die dicuntur eo quod scissure sint ruge col-
lecte circa orificium [illegible] et emorroide a sang-
uinis fluore dicte. greci enim sanguinem emach

De morbis qui in superficie videntur

a Alopicia est capillorum fluor circum-
scriptus pilis fulvis acuta qualitate
similibus vocata sic nomine a similitudine
animalis vulpecule quem greci alopecam
vocant. Parotide sunt duritie ut collectio-
nes que ex febribus aut ex aliquo
alio nascuntur in tumido et aurium vicini-
tate unde et parotide sunt appellate. ota
enim grece auricula dicitur. Lentigo est vestigi-
um macularum parvarum in rotunditate forma
apte lenticula dicta. Erisipila est quam
Latini sacrum ignem appellant, id est execran-
dum per antifrasin. Serpedo in superficie
velut rubor flammeus cutis rubescit
cum multo rubore quasi a igne vicina
invadunt loca ita ut etiam febris ex-
citetur. Sarpedo est cutis rubor cum
pustularum extantia et nomen sumpsit a
serpendo eo quod serpat per membra. Impeti-
go est sicca scabies prominens cum aspe-
ritate et rotunditate forme. Hanc
vulgus sarnam appellat. Prurigo est

appellata a pruriendo et ab edendo. Nictalli
est passio quum per diem visus patentibus oculis
denegatur et nocturnis irruentibus tenebris
redditur, vel versa vice ut plerique volunt die
redditur, noctu negatur. Serpiue aliud
sunt pannarum aliud [illegible] sigillati sunt
pyrrias [illegible] una sorte et ita ipsam plerisque
invenimus. Scabies et lepra utraque passio
asperitas cutis cum prurigine et squamatione,
sed scabies tenuis asperitas et squamatio
est. Hinc denique nomen accepit que
ita veluti purgamenta admittat. [illegible]
scabies dicta quasi squamies. Lepra vero
asperitas cutis squamosa lepide similis
fiunt, unde et nomen sumpsit, cuius color
nunc in nigredinem vertitur, nunc in albedinem,
nunc in ruborem ardet. In corpore hominis
ita lepra dinoscitur si variati inter sanas
cutis partes color diversus appareat vel
si ita se ubique diffundat ut omnia unius
coloris quoddam adulterium faciat. Ele-
fanciasis morbus dicitur ex similitudine elephan-
torum, cuius naturaliter pellis dura et aspera
nomen morbo in hominibus dedit, quia
corporis superficiem similem facit elephan-
torum cuti, sive quod ingens passio est sicut
animal ipsum ex quo ducatum nomen dicitur.
Hictericis greci appellant aurigine ex alio
nomine quod sit coloris fellei. Hunc morbum
Latini arcuatum dicunt a similitudine celestis
arcus. Aurigionem vero varro appellari
dicit a colore auri. Regium autem morbum
inde existimant dictum quod vino bono et
regalibus cibis facilius curetur. Cancer
a similitudine marini animalis vocatum
volunt sicut medici dicunt illis medi-

carcinoma sanabile. Aut ergo praecidi solet
a corpore membrum ubi nascitur ut aliquantum
vivat. Ordeolus est parvissima ac puru-
lenta collectio in pilis palpebrarum constitu-
ta in medio lata et ex utraque conducta
ordei grano similis unde et nomen accepit.
Furunculus est tumor in acutum surgens
dictus quod fervet quasi fervunculus unde et greca
anthrax dicitur quod sit igneus. Ostedo est qua-
edam in summitate oris exulceratio dicta ex latere
uve contrarium circumscripti ulcera circa
summitatem oris scilicet huius quod sunt iniuncta
ab asperitate frenorum. Ulcus putredo ipsa
vulneris quod factum sit quasi vi et ulcus
quod dolet quasi ulcus unde et ulcera.
Pustula est in superficie corporis turgi-
da veluti collectio. Papula est parvissima
cutis erectio aspera cum rubore et ideo
papula dicta quasi pampula a tumore.
Sanies dicta quod ex sanguine nascitur
exsiccato enim calore vulneris sanguis
in saniem vertitur. Nam sanies non fit in quo
tunc loco [illegible] ubi sanguis advenerit
quia omne quod putrescit nisi calidum et humi-
dum fuerit quia et sanguis putrefieri non potest.
Sanies autem et tabes differunt: fluens
enim sanies vivorum est, tabes mortuorum.
Cicatrix est obductio vulneris naturalem colorem
proferens suis dicta quod obducat vulnera.

De remediis et medicaminibus atque obiectat.

Medicinae curatio spernenda non est.
Meminimus enim et Ysaiam Ezechie
languenti aliquid medicinale mandasse
et Paulus apostolus Thymotheo modicum vi-
num prodesse dixit. Curatio autem mor-
borum tribus generibus constat: Farmathia

quam Latini medicamina vocant. Cyrurgia
quam Latini manuum operationem appellant;
manus enim apud Graecos cyros. Dieta
quam Latini regulam interpretantur. Est enim
observatio legis et vitae. Sunt autem in cu-
ratione species tres: primum genus dicta-
tum, secundum medicinarum, tertium cyrurgicum.
Dieta est observatio legis et vitae. Far-
macia est medicaminum curatio. Cy-
rurgia ferramentorum incisio; nam ferro
exciduntur quae medicaminum non sen-
serint medicinam. Antiquorum autem me-
dicina herbis tantum et sucis erat, talis enim
medendi usus repertus, deinde ferro et
acerbis medicamentis. Omnis curatio
fit vel ex contrariis ut frigidum calido
vel humidum sicco, sicut et in homine super-
bia sanari non potest nisi humilitate sanetur;
ex similibus vero sicut ligamentum vel ro-
tundo vulneri rotundum vel oblongo ob-
longum apponitur. Ligatura enim ipsa non
eadem membris et vulneribus omnibus sed
similis similibus coaptatur. Quae duo etiam ipsa
adiutoria nominibus suis significant. Nam
antidotum graece ex contrario datum dicitur latine.
Contraria enim contrariis medicinae ratione cu-
rantur. Sicut econtrario ex similibus ut quae inter-
pretatur amara quod gustus eius amarus
est. Experimenti enim nomen accepit
quod amaritudo amaritudine solvitur. Solet
omnia autem medicamenta ex speciebus causis
sunt vocabula. Hiera enim dicta quasi
divina. Arteriaca quod apta sit ad me-
dicamentum gutturis et tumores faucium
et arteriarum leniat. Tyriaca est anti-

dotum spiritum quo venena pellit ut
serpentis sese solvat. Katarticia grece
latine purgatoria dicuntur. Katapocia eo
quod modicum potetur seu inglutiatur. Diama
ron autem a suo nomine accepit ex quo
conficitur sicud diacodion quod ex codia id est
papavere fit sicud diapapinaton quod ex se-
minibus componitur. Electuarium vocatum eo
quod molle sorbeatur. Troticus dictus quod in mo-
dum rotule deformatur. Troco enim grece
rota dicitur. Collirica latine sonat quod vicia
oculorum detergat. Epithema eo quod sup-
ponatur aliis adiutoriis precedentibus. Ca-
taplasma eo quod inductio sola fit. Emp-
lastrum eo quod inducatur. Malagma eo
quod sine igne malaxetur et conprehendatur. E-
nema grece latine relaxatio dicitur. Dispen-
satio dicta quod inde misceantur. Medicine
inventorem Chironem quendam grecis invenerunt
unde pingitur dimidia parte homo et
dimidia parte equus. Dictus autem Chiron
apo tu cirizein quod grece manus operari dicitur
appellatur. Creticos dies medici vocant
quibus credo condicio infirmitatis hoc
nomine inposita est quod quasi iudicet ho-
minem inpositum et sententia sua aut puniat aut liberet.

De medicinalibus libris X.

Aphorismus est sermo brevis integrum
sensum proponite rei scribens. Prognostica
provisio egritudinum vocata a prenoscendo.
Oportet enim medicum et preterita agnoscere
et presentia scire et futura providere. Dinamie-
dia potestas est herbarum id est vis et possibilitas.
Nam in herbarum cura vis ipsa dinamis
dicitur unde et dinamedia nuncupatur ubi eorum
medicine scribuntur. Buthanicum herbarium
dicitur quod ibi herbe notentur.

De instrumentis medicorum XI.

Enchiridion dicitur quod manu astringatur.
Inter plurima continet ferramenta.
Ciron enim grece manus vocatur. Flebo-
thomum ab incisione vocatum nam incisio
grece thomum dicitur. Spintilaria anguistrum
a pressione legimina que alatinis aspla-
tone curitur. Ventosa a suspirio ventorum vocatur.
Denique cucurbita spiritu prigidum desiper pa-
so corpori. Supposita omne quod in inferiori
alvus extrahat sive ligneum sive sanguine
vocatur id est suffocare. Clistere per la appen-
sendis pelvibus id est tendis. Sunt et pigmen-
ta eo quod in pila et pilo aguntur quasi pi-
lamenta. Est enim pila vas in quo cum vene-
ditorum apte(?) confiunt in qua ipse pisane fi-
unt et pigmenta. Unde Fabulo(?) Naevio(?)
aut reperti(?) prim[...] quedam in italia
finisse qui pinsendis panibus arnis(?) vel
et primum et pistores. Unde igitur pila et
pilamenta quibus far pinsitur et ceteris
nomine ita appellata. Pilum autem est un-
guendis(?) quod in pila mittitur. Mortarium
ubi iam semina in pulverem redacta et mor-
tua conduntur. Cuticula et mortarium conducta
colliria reponuntur. Est enim lamis(?) Naz
asspa(?) Fuge patius quam reponi collirium est.

De odoribus et unguentis XII.

Odor vocatur ab aere. Thimiama lin-
gua grece vocatur quod sit odorabile.
Nam thimus dicitur flos qui odorem
refert. De quo Virgilius redolentque thimo
Incensum dictum quod igne consumitur ut of
ferat. Cetrados porusse in tempore in logi-

Nota bene

portare que sunt ex multis pigmentis. Nomen
enim grece tetra formula odos dicitur. Stacten
in tectum quod expressum manat. Dicitur autem
agitur naparatocta zeinetapti i. optimum
mirobalanum quod fit ex glande odorata de
quo Oratius et pressa tuis balanus capillis.
Oleum est purum nullique rei admixtum. Un-
guentum vero est omne quod ex oleo confectum
aliarum specierum commixtione augetur odoris
suavitate fumans et longius redolens.
Unguenta autem quedam dicuntur a locis ut
telinum quod in insula Telo meminit Dioscorides.
Corpus quod telino unguimus hoc conficitur
in insula Delo que est una ex Cicladibus.
Sunt et quedam ab inventorum nomine ut
amaracinum. Nam quedam tradunt regium
quendam puerum Amaracum nomine complura
unguentorum genera ferentem casu prolapsum
esse et maiorem ex commixtione odorem cre-
asse unde nunc optima unguenta amaracina
dicuntur. Sunt autem ex genere florum. Item
alia a materie sue qualitate dicuntur ut
rosaceum a rosa cyprinum a flore qui pari-
ter et genere et materie odorem referunt. Ex his
quedam simplicia unguenta sunt que ex una
tantum specie existunt unde et sui nominis refe-
runt odoratum ut anetinum. Est enim sin-
cerum ex oleo et aneto tantum. Composita
autem que pluribus admixtis sunt unde
et nomen sui odoris non habent quia obti-
nentur aliis que admiscentur incerti odoris
dicuntur ut cerotum calasticum malabatrum.

Sequitur de initio medicine. xiii.

Queritur a quibusdam quare inter ce-
teras liberales disciplinas medicina
ars non contineatur propterea quia ille
singulares continent causas ista vero omnium. Nam
et grammaticam medicus scire debet ut intelligere
et exponere possit que legit. Similiter et re-
thoricam ut veracibus argumentis valeat de-
finire que tractat. Necnon dialecticam propter in-
firmitatum causas ratione adhibita perscrutan-
das atque curandas. Sic et arithmeticam
propter numerum horarum in accessionibus et periodis
dierum. Non aliter et geometriam propter qualitates
regionum et locorum situs in quibus doceat
quid quisque observare oporteat. Porro mu-
sica incognita illi non erit. Nam multa sunt
que in egris hominibus per hanc disciplinam
facta leguntur sicut de David legitur qui ab
immundo spiritu Saulem arte modulaminis eri-
puit. Asclepiades quoque medicus fre-
neticum quendam per symphoniam pristine
sanitati restituit. Postremo et astro-
nomiam notam habebit per quam contempletur
rationem astrorum et mutationes temporum. Nam
sicut quidam medicorum ait cum ipsorum qua-
litatibus et nostra corpora commutantur. Hinc
est quod medicina secunda philosophia dicitur. Utraque enim
disciplina totum hominem sibi vindicat. Nam
sicut per illam anima ita per hanc corpus curatur.

Explicit liber quartus

Incipit capitula libri quinti

Incipit liber quintus de auctoribus

Moyses gentis hebraice primus omnium divinas leges sacris litteris explicavit. Foroneus rex grecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius trimegistus primus leges egyptiis tradidit. Solon primus leges atheniensibus dedit. Ligurgus primus lacedemoniis iura ex apollinis auctoritate confinxit. Numa pompilius qui romulo successit in regno primus leges romanis edidit. Deinde cum populus seditiosos magistratus ferre non posset decemviros legibus scribendis creavit qui leges ex libris solonis in latinum sermonem translatas xii tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hii appius claudius genucius veterius iulius sulpicius sextius curiatius romilius postumius. Hii decemviri legum conscribendarum electi sunt. Leges autem redigere in libris primus consul pompeius instituere voluit sed non perseveravit ob tractatorum metum. Deinde cesar id facere cepit sed ante interfectus est. Paulatim autem antique leges vetustate atque incuria exoleverunt quarum etsi iam nullus usus est notitia tamen necessaria videtur. Nove a constantino cesare ceperunt et reliquis succedentibus erantque permixte et inordinate. Postea theodosius minor augustus ad similitudinem gregoriani et hermogeniani codicem factum constitutionum a constantini temporibus sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit quem a suo nomine theodosianum vocavit.

De legibus divinis et humanis ·ii·

Omnes autem leges aut divine sunt aut humane. Divine natura, humane moribus constant. Ideoque hee discrepant quoniam alie aliis gentibus placent. Fas lex divina est, ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est

Quid differunt inter se ius legis et moris

Ius nomen est generale, lex autem iuris est species. Ius autem dictum quia iustum est. Omne autem ius legibus et moribus constat. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est. Ius quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex, nec differt scriptura an ratione consistat, quando et legem ratio commendat. Porro si ratione lex constat, lex erit omne quod iam ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinae conveniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo quia in communi est usu. Nota

Quid sit ius naturale. iiii.

Ius autem aut naturale est aut civile aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum, eo quod ubique instinctu naturae non constitutione aliqua habetur, ut viri et feminae coniunctio, liberorum successio et educatio, communis omnium possessio et omnium una libertas, adquisitio eorum quae caelo, terra marique capiuntur. Item depositae rei vel commendatae pecuniae restitutio, violentiae per vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile est numquam iniustum, sed naturale aequumque habetur.

Quid sit ius civile. v. capitulo

Ius civile est quod quisque populus vel civitas sibi proprium humana divinaque causa constituit.

Quid sit ius gentium

Ius gentium est sedis occupatio, aedificatio, munitio, bella, captivitates, servitutes, postliminia, foedera pacis, indutiae, legatorum non violandorum religio, conubia inter alienigenas prohibita, et inde ius gentium quia eo iure omnes fere gentes utuntur.

Quid sit ius militare. vii.

Ius militare est belli inferendi sollemnitas, foederis faciendi nexus, signo dato egressio in hostem vel commissio. Item signo dato receptio. Item flagitii militaris disciplina si locus deseritur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, praemiorum honor, veluti cum corona vel torques donantur. Item praedae decisio et pro personarum qualitatibus et laboribus iusta divisio et principis portio.

Quid sit ius publicum. viii.

Ius publicum est in sacris et sacerdotibus et in magistratibus.

Quid sit ius quiritum

Ius quiritum est proprie Romanorum, quod nulli tenent nisi Quirites, id est Romani, veluti de legitimis hereditatibus et de cretionibus, de tutelis, de usucapionibus, quae iura apud nullum alium populum reperiuntur, sed propria sunt Romanorum et in eosdem solos constituta. Constat autem ius quiritum ex legibus et plebiscitis et constitutionibus principum et edictis sive prudentium responsis.

Quid sit lex. x.

Lex est constitutio populi quae maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.

Quid scita plebium

Scita sunt quae plebes tantum constituunt, et vocata scita quod ea plebs sciat, vel quod sciscitatur et rogat ut fiat.

Quid sit senatus consultum. xii.

Senatus consultum quod tantum senatores populis consulendo decernunt.

Quid constitutio et edictum. xiii.

Responsa sunt quae iuris consultores respondere

Sicut supradictis videlicet iuxta paulo ante
fuit cum quidam prudentes & arbitri
ciuitatis qui in spiritualibus consulebantur

dicuntur consulentibus unde et responsa pauli da-
ta fuerunt. Fuerunt enim quidam prudentes et arbitri
equitatis qui institutiones civilis iuris
compositas ediderunt quibus dissidentium
lites contentionesque sopirent.

Quid responsa prudentium .xiiii.

q Vel etiam leges dicuntur ab his
qui condiderunt ut consulares tri-
bunitie iulie cornelie. Nam et sub
octaviano cesare suffecti consules papius
et popeus legem tulerunt que a nominibus
eorum appellatur papia et pompeya continens
patrum premia pro suscipiendis liberis. Sub
eodem quoque imperatore faladius tribunus
plebis legem fecit ne quis plus in ex-
tremis testamenta legaret quam ut quarta
pars superesset heredibus ex cuius nomine lex
faladia nuncupata est. Aquilius quoque le-
gem condidit que hactenus aquilia nun-
cupatur.

De lege satura .xvi.

s Satura vero lex est que de pluribus simul
rebus eloquitur dicta a copia rerum
et quasi a saturitate. Unde et satyra scri-
bere est poemata varia condere ut oracii iuve-
nalis et persii.

De legibus rodiis .xvii.

r Rodie leges navalium commerciorum
sunt ab insula rodo cognominate in
qua antiquitus mercatorum usus fuit.

Sequitur de privilegiis .xviii.

p Privilegia autem sunt leges privatorum
quasi private leges. Nam privi-
legium inde dictum quod in privato feratur.

Quid possit lex .xix.

o Omnis autem lex aut permittit aliquid
ut vir fortis petat premium aut
vetat ut sacrarum virginum nuptias nulli
petere liceat aut punit ut qui cedes fecerit
capite plectatur. Eius enim premio aut pena
vita moderatur humana.

Cur facta est lex .xx.

f Facte sunt autem leges ut earum metu
humana coherceatur audacia tutaque sit
inter improbos innocentia et in ipsis improbis
formidato supplicio refrenetur nocendi facul-
tas.

Qualis fieri debeat lex .xxi.

e Erit autem lex honesta iusta possi-
bilis secundum naturam secundum consuetu-
dinem patrie loco temporique conveniens necessaria
utilis manifesta quoque ne aliquid per
obscuritatem in captionem contineat nullo
privato commodo sed pro communi utilitate
conscripta.

Sequitur de causis .xxii.

p Pragma grece quod latine dicitur causa
unde et pragmatica negotia di-
cuntur et actor causarum et negociorum prag-
maticus nuncupatur.

De testibus .xxiii.

t Testes sunt quibus quilibet veritas in-
dagatur. hos quisquis ante iudicium
sibi placatos alligat ne cui sit post
liberum aut dissimulare aut subtrahere se unde
et alligati appellantur. Item testes dicuntur
quod testamento adhiberi solent sicut sig-
natores qui testamenta signant.

De instrumentis legalibus .xxiiii.

v Voluntas est generale omnium nomen
legalium instrumentorum que quod
non vi sed voluntate prodit ideo hec nomen
accepit. Testamentum vero vocatum quod nisi
testator mortuus fuerit nec confirmari potest
nec sciri quid in eo scriptum sit quod clausum
et obsignatum est et inde dictum testamen-
tum quod non valet nisi post testatoris monu-

mentum. Unde et apostolus: Testamentum, inquit,
in mortuis confirmatur. Testamentum autem in
scripturis sacris non tantum solum dicitur quod non valet
nisi testatoribus mortuis. Romani omne pactum
et placitum testamentum vocabant. Nam La-
ban et Iacob testamentum fecerunt, quod utrique
etiam inter vivos valeret; et in Psalmis le-
gitur: Adversum te testamentum disposuerunt,
hoc est pactum, et innumerabilia talia. Ta-
bulae testamenti ideo appellatae sunt, quia ante
chartae et membranarum usum in dedolatis
tabulis non solum testamenta, sed etiam episto-
larum eloquia scribebantur. Unde et porti-
tores earum tabellarios vocant. Testamen-
tum iuris civilis est quod testium subscrip-
tione firmatum. Testamentum iuris praetorii
est septem testibus signis signatum. Sed
illud apud cives fit, inde civile; istud
apud praetores, inde ius praetorium. Testamen-
tum autem signare notare est, id est ut notum
fiat quod scriptum est. Olographum testamen-
tum est manu auctoris totum inscriptum atque
subscriptum, unde et nomen accepit. Graeci
enim olon totum, graphin litteram dicunt. Ir-
ritum testamentum est, si is qui testatus est
capite diminutus est, aut si non rite sit
factum. Inofficiosum testamentum est, quod frus-
tra liberis exheredatis sine officio
naturalis pietatis in extraneas personas
redactum est. Ruptum testamentum inde
vocatum, eo quod nascente postumo neque
exheredato nominato neque herede insti-
tuto disrumpitur. Suppressum est testamentum
quod in fraudem heredum vel legatorum vel
libertorum non est palam prolatum; quod si non
lateret, tamen si apud se positum non proferatur,
suppressum videtur. Nuncupatio est quam in ta-
bulis cerisque testator recitat dicens: Haec
ut in his tabulis cerisque scripta sunt ita do,
ita lego, itaque vos, Quirites, testi-
monium mihi perhibete. Et haec dicitur nuncupatio;
nuncupare enim est palam nominare et
confirmare. Ius liberorum est coniugum sine li-
beris invicem pro loco pignorum hereditatis
alterna conscriptio. Codicillum, ut veteres aiunt,
sine dubio ab auctore dictum, quia hoc scripturae
genus instituit. Est autem scriptura vel
ea indigens plenitudine verborum, sed solum
testatoris voluntate, cuiusque scripturae signifi-
catione expressa. Cuius beneficio voluntatibus
defunctorum constat esse subventum per legalium
verborum difficultatem aut etiam per necessita-
tem ad retinendorum plenitudinem; ita ut qui
habebit titulum eiusdem scripturae codicillum
vocatur. Sicut autem codicillus fit vice
testamenti, ita epistula vice codicillorum. Cre-
tio est certus dierum numerus in quo institutus
heres aut accipit hereditatem, aut finito
tempore cretionis excluditur, nec liberum est
illi ultra capiendae hereditatis. Cretio autem
appellata quasi decretio vel constitutio, ut pu-
ta ille heres mihi esto, additurque cretio
infra dies tot. Adeundae autem heredita-
tis certissimus status erat dies quibus
non est cretio addita. Fideicommissum
dictum, ut fiat a defuncto committitur. Nam
fides dicta eo quod fiat quod inter duos
verbis sed partibus exponitur. Pactum dicitur
inter partes ex pace conveniens scriptura
legibus ac moribus comprobata. Et dictum est
pactum quasi ex pace factum, alios quod est

pingo unde et pepigit fedus. Placitum
quoque dicitur ab eo quod placeat. Alii dicunt
pactum esse quod volens quis facit. Pla-
citum vero et nolens compellitur, veluti quis cum
pactus sit in iudicio ad reddendum quod neque
potest dici pactum sed placitum. Mandatum
dictum quod olim in commisso negocio alter alteri
manum dabat. Ratum vero quasi rationabi-
le et rectum. Unde et quod pollicentes dicunt ra-
tum esse profitentur, hoc est firmum atque perpetuum.
Irritum autem esse non ratum sed evacuatum. Co-
rrogationum causas emptio et venditio est
rerum atque contractus ex utraque veniens.
Emptio autem dicta quod ante est, sit venditio
quasi venundatio vel annundatio. Donatio
est contractus rei transactio. Dicta autem dicitur
donatio quasi doni actio, et dotem
quasi dictum. Precedente enim in nup-
tiis donationem dos sequitur. Nam
antiquus nuptiarum erat ritus quo se
maritus et uxor invicem emebant, ne vi- Nota
deretur uxor ancilla, sicud habemus in iure.
Unde est quod precedente donatione viri sequitur
dos uxoris. Donatio usufructuaria
ideo dicitur quia donator excepta usus fructum
ad se retinet, fructus cui donatum est
inde. Donatio directa eius nuncupatione quia
et iure et usu statim transit in alterum
nec ultra ad ius donatoris aliquid inde
retorquetur. Conditiones proprie testium sunt
et dicte conditiones a conditione, quia conditiones
quia non ibi testis unus iurat sed vel duo
vel plures. Nam et in unius ore sed in
duorum vel trium testium stabit omne verbum.
Item conditiones quod inter se conveniat ser-
mo testium quasi conditiones. Stipulatio
est promissio, unde sponsores promissores
stipulatores vocantur. Dicta autem stipulatio a
stipula. Veteres enim quando sibi aliquid promitte-
bant stipulam tenentes frangebant, quam iterum
iungentes sponsiones suas agnoscebant,
sive quod stipulum iuxta Paulum iuridicum
firmum appellaverunt. Sacramentum est pignus
sponsionis vocatum. Est autem sacramentum quia
violare quod quisque promittit perfidie est.

Sequitur de rebus .xxv.

h Ereditas est res que morte alicuius
ad quempiam pervenit vel legato tes-
tamenti vel possessione retenta. Dicta autem
hereditas a rebus additus sive ab ere
quia qui possidet agros et censum solvit
inde et res. Res sunt que in iure nostro
consistunt. Iura autem sunt que a nobis iure
possidentur, nec aliena sunt. Dicta autem res
a recte habendo. Ius autem est possidendo
hoc autem iure possidetur quod recte, hoc recte
quod bene; quod autem male possidetur alienum
est. Male autem possidet qui vel suis
male utitur vel aliena rapit. Possidetur
autem iuste quod non invaditur cupiditate, quod
aut cupiditate tenetur possessus est, non
possessor. Bona sunt honestorum seu nobi-
lium que proinde bona dicuntur, ut non hones-
tum aut turpe usum sed eis honestos ad res
bonas utantur. Peculium proprie est minorum
personarum sive servorum. Nam peculium
est quod pater vel dominus filium suum vel servum pro-
prio iure tractare permittit. Peculium autem
a pecudibus dictum, quibus veteres constabat
universa substantia. Bonorum possessio est ius
possessionis certo ordine certoque titulo ac-
quisita. Intestata hereditas est que

testamento scripta non est aut si scripta
sit iure tamen nequaquam est addita
Caduca inde dicitur quia eius heredes
ceciderunt Familie herciscunde diuisio
est hereditatis inter heredes herciscunde n[am]
apud ueteres diuisio nuncupatur Communi
est diuidendo inter eos quibus communis res
est que actio inter postulationibus huius ar-
bitrium datur cuius arbitratu res diui-
datur Finium regendorum actio dicta eo
quod per eam dirigantur fines utrimque ne diffe-
rentur dummodo non angustiore quinque
pedum loco ea controuersia sit Locatio
est res ad usum data cum definitione
mercedis Conductio est res in usum
accepta cum constituta mercede Res cre-
dita est que in obligatione ita deducta
est ut ex tempore quo contracta fuerat certum sit
eam deberi Usura est incrementum feno-
ris ab usu eris crediti nuncupata
Commodatum est id quod nostri iuris est et ad
alios temporaliter translatum est cum modo temporis
quamdiu apud eum sit unde et commo-
datum est Precarium est dum prece cre-
ditor rogatus permittit debitorem in
possessione fundi sibi obligati demorari et
et ex eo fructus capere et dictum precarium
quia prece additur quasi precadium r pro d
littera commutata Mutuum appellatum est
quia id quod a me tibi datur ex meo tuum
fit Depositum est pignus commodatum
ad tempus quasi diu positum Deponit
autem quis videtur cum aliquo metu fur-
ti incendii naufragii apud alium cus-
todie causa deposuit Interest autem in lo-
quendi usu inter pignus et arram nam
pignus est quod datur propter rem creditam
que dum redditur statim pignus aufertur
Arra vero est que primum pro arra bene pla-
cita contracta ex parte datur et postea completur Est
enim arra complenda non auferenda unde
qui habet arram non reddit sicud pignus
sed desiderat plenitudinem et dicta arra a re
pro qua traditur Item inter pignus et fidu-
ciam et ypotheca hoc interest Pignus est
enim quod propter rem creditam obligatur cuius
rei possessionem solam ad tempus consequitur
creditor ceterum dominium penes debitorem
est Fiducia est cum res aliqua sumende
mutue pecunie gratia ut mancipatur uel
in iure ceditur Ypotheca est cum res que
commodatur sine depositione pignoris
pacto uel cautione sola interueniente
Momentum dictum a motu temporis ut quando
facto quod statim saluo negotio reformetur
nec in ullam moram producatur quo utitur
sicud nec spacium ullum est momenti cuius
tam breue est tempus ut in aliquam
moram nullo modo producatur Instrumentum
est unde aliquid construimus ut cultellus calamus
ascia Instructum quod per instrumentum efficitur
ut baculus codex tabula Usus quo
iure constructa utimur ut in baculo in mensa
in codice lege in tabula ludendi Sed ipse
fructus agrorum quia eo utimur usus uocatur
licet sint illa tria Usus autem fructus
uocatus quia solo usu habetur eius fructus
manente apud alium iure Usucapio
est adeptio dominii per continuationem iuste
possessionis uel biennii aut alterius temporis
Mancipatio dicta est quia manu res capitur
unde oportet eum qui mancipium accipit
comprehendere id ipsum quod ei mancipio datur

Cessio est proprie in cessio prius et aliud cedo
iure commisstatis. Cedere enim dicimus con-
cedere que nostra sunt. Nam aliena in-
petituri non cedimus. Nam cedere proprie
dicitur qui contra utilitatem alteri consentit ut cu-
ros cessit magis amplissimi iuris auctori-
tati vel populis paruit. Iudicium est quod
audiente non inspectum sed per reformanda mo-
mento ad tempus interim dicitur salva proposite
actionis eius. Precarium vocatum eo quod pre-
camus ut precibus vite rem quam adpetimus
possidere sinamus. Commercium dictum a mercibus
quo nomine res venales appellamus
unde et mercatus dicitur. Cetus mercatorum hominum
qui res vendere vel emere solet. Inte-
gri restitutio est cause vel rei reparatio.
Causa redintegratur que vi potestatis ex-
pleta non est. Res redintegratur que
vi potestatis ablata atque extorta est.

Sequitur de criminibus. xxvi.

c Rimen a carendo nomen sumpsit ut fur-
tum falsitas et cetera que non occi-
dunt sed infamant. Facinus dictum a facien-
do malum quod noceat alteri. Flagitium
a flagitando corruptelam libidinis quod
noceat sibi. Hec sunt duo genera omnium pecca-
torum. Vis est virtus potestatis per quam causa
sive res vel aufertur vel extorquetur.
Vis privata est si quisquam ante iudicium
armatis hominibus quempiam a suo deiecerit
vel expugnaverit. Vis publica est
si quis civem ad populum vel iudicem vel
regem appellantem necaverit aut torserit
sive verberaverit vel vinxerit. Dolus est
mentis calliditas ab eo quod deludat das
aliud enim agit et aliud simulat. Petronius
aliter existimat dicens quid iudices dolus
est. Nimirum ubi aliquis facit est quod
lege dolet. Calumpnia est iurgium alie-
ne litis a calvendo id est decipiendo dicta. Contumelia
appellata a faciendo aliud quam vim est. Iniu-
ria iniustitia hic est apud amicos dicta.
Iniuriosus est qui audet aliquid contra
ordinem iuris. Seditio dicitur dissensio
civium quod seorsum alii ad alios eunt. Contraz
ipsi matrie perturbatione rerum et tumultu
gaudent. Sacrilegium est proprie sacrarum rerum
furtum post et in ydolorum cultu hesit
hoc nomen. Adulterium est alieni coniugii
illusio quod ex alterius thoro quasi alterum
adulterii nomen accepit. Stuprum raptus
est proprie illicitus coitus a corrumpendo
dictus. Unde et qui rapto potitur stupro
fruitur. Homicidii vocabulum compositum
est ab homine et cede. Qui enim cedem
in hominem fecisse compertus erat homi-
cidam veteres appellabant. Parricidii ac-
tio non solum in eo dabatur qui patrem
vel parentem interemisset sed et in eum
qui fratrem occidit et dictum parricidium
quasi patris cedem. Inimicicii indicium
in eum dabatur qui falsum testimonium fecerat
et ob id hominem occiderat accusatorem
eius sequebatur possessio bonorum. Inutium
aut significatio est quasi quedam hominis
necacio. Nam compositum est intus aliquid
pre precibus? Premium? inde intus bibere
et planctus intus lucere inde et ebibere
et eluere. Furtum est rei aliene clan-
destina contrectio a furvo id est fusco vocatum
quod in obscuro fit. Furtum autem capitale
crimen apud maiores fuit ante penam

quadrupli. Pervasio est rei aliene manifesta presumptio contra furtum. Aut earum rerum fit que de loco ad locum ferri potest; pervasio autem et earum que transferuntur et earum que mobiles sunt. Infitiatio est negatio rei debite cum a creditore reposcitur. Idem et abiuratio, id est rei credite abnegatio. Ambitus iudicium in eum est qui largitione honorem capit et ambit, amissurus dignitatem quam muneribus invadit. Peculatus iudicium in eos datur qui fraudem errario faciunt pecuniamque publicam intervertunt. Nam a pecunia peculatus est dictus. Nam aut sic iudicatur furtum rei publice sacre vel private. Nam ille sic iudicatur ut sacrilegus qui fur est sacrorum. Repetundarum accusatur qui pecunias a sociis accepit. Iniusti iudicio reus fit ante iudicat et bona eius iudicium reddit. Incesti iudicium in virgines sacratas vel propinquas sanguine constitutum est. Cum his talibus miscentur incesti vel incastri habentur. Maiestatis reatu tenentur hii qui regiam maiestatem leserunt vel violaverunt vel qui rem publicam prodiderunt vel cum hostibus consenserunt. Piaculum dicitur quod expiari potest. Commissum sed cum ea conquo ordine ex plada

De penis in legibus constitutis

Duplici malo appellatur unum quod homo facit alterum quod patitur. Ex eo quod facit peccatum est, ex eo quod patitur pena est. Malum autem plenum est tunc cum et preteritum est et impendet ut sit et dolor et metus. Pena dicta quod puniat. Est autem epythetum nomen et sine adiectione non habet plenum sensum. Adicis pena carceris pena exilii pena mortis et imples sensum. Supplicium proprie dicitur non qui quomodo punitur sed ita dampnatur ut bona eius consecrentur et in publicum redigantur. Nam supplicia dicebantur quasi supplicamenta, et supplicium dicitur de cuius dampnatione delibatur aliquid deo, unde et supplicatio. Octo genera penarum in legibus continentur, tulius scribit, id est dampnum vincula verbera talionem ignominiam exilium servitutem et mortem. Hiis maxime penis vindicatur omne perpetratum peccatum. Dampnum ab imminutione rei est vocatum. Vincula a vinciendo et artando dicta eo quod constringat atque retineat vel quod vinciat. Compedes dicte quod contineant pedes. Pedice sunt laquei quibus pedes illaqueantur, dicte a pedibus capiendis. Catene autem dicte quod capiendo teneant vincti vestigia ne progrediantur. Item catene quod se capiendo teneant pluribus nodis. Manice sunt vincula quibus manus capiantur, licet et manice tunicarum sint vero. Boia est torques dampnatorum quasi iugum in bove ex genere vinclorum. Carcer est in quo custodiuntur noxii, et dictus carcer quod eo homines coherceantur, id est concludantur, quasi arcer ab arcendo. Stabilis locus autem in quo servantur noxii carcerem diximus numero tantum singulari; unde non emittuntur quadrige carceres vocamus numero tantum plurali. Verbera dicta quod cum agitantur aerem verberant. Hinc flagra et plage et flagella quod cum flatu et strepitu in corpore sonant. Nam plage quasi flage, sed plage et flagra primo percutiunt, flagella autem per diminutionem dicta. Anguilla qua coherceantur in scolis pueri que vulgo scutica vocatur. Fustes sunt quibus

innites primus perimit appellati quia perforando
in fossis sunt quos palos rustici vocant
Vectes dicti quod manibus vectentur Unde ostia
seraque tolluntur sed hec ad penas legum
non pertinent Virge sunt summitates frondium
arborum quod dicte quod virides sunt vel quod vim habe-
ant urgendi que si levis fuit virga est
si certe nodosa vel aculeata scorpio rectissimo
nomine dicitur quia arcuato vulnere in corpus in-
figitur Ictus autem flagellorum sive ab agitando
vocati Ungule dicte quod effodiant Hec et
fidicule quia his rei in eculeo torquentur
ut fides inveniatur Eculeus autem dictus quod
extendat Tormenta vero quod torquendo mentem
inveniat et et lautumium supplicii genus
ad cedendum aptum in ventum atque ethereo sub-
plio ad penas prelatorum Iste enim prior lau-
tumia tormenta fustes metalla atque ex-
ilia adinvenit et ipse prior ex regibus
exilium meruit Talio est similitudo vindicte
ut taliter quis patiatur ut fecit Hoc enim
et natura et lege est institutum ut ledentem
similis vindicta sequatur unde et illud est legis
oculum pro oculo dentem pro dente Talio autem
non solum ad iniuriam rependendam sed etiam
pro beneficio reddendo ponitur Est enim communis
sermo et iniurie et beneficii Ignominium
dictum eo quod desinat habere honestatis nomen
is qui in aliquo crimine deprehenditur Dictum
autem ignominium quasi sine nomine sicut
ignarus sine scientia sicut ignobilis sine
nobilitate Hec quoque infamia quasi sine
bona fama Fama autem dicta quod fando
id est loquendo pervagatur per traduces linguarum et
aurium serpens Est autem nomen et bonarum
rerum et malarum Nam fama felicitatis
est interdum ut illud Illustris fama
quod laudis est et malarum ut Virgilius fama
malum quo non aliud velocius ullum Fa-
me autem nomen certi loci non est quia ple-
rumque mendax est adiciens multa vel de-
mutans de veritate que tamdiu vivit
quamdiu non probatur At ubi esse probaveris
cessat Exinde res nominatur non fama Ex-
ilium dictum quasi extra solum Nam
exul dicitur qui extra solum est Unde post-
liminium redeuntibus de exilio id est redeuntibus
his qui sunt eiecti in iniuria id est extra limen
patrie Dividitur autem exilium in relegatis
et deportatis Relegatus est quem bona
sua sequuntur deportatus quem non sequuntur
Proscriptio exilii est procul dampnatio quasi
porro scriptio Item proscriptus quia palam scriptus
Metallum est ubi exules deputantur ad eru-
endas venas marmoraque secanda in crustis
Servitus a servando vocata Apud antiquos
enim in bello a morte servabantur servi vocaban-
tur Hec est sola omnium malorum postrema
que liberis omni supplicio gravior est
Nam ubi libertas periit una ibi perierunt
omnia Mortium vero diversi casus extiterunt
Crux vel patibulum in quo homines appen-
si cruciantur vel patiuntur Unde et nomen
Sicut patibulum enim vulgo furca dicitur
quasi ferens caput Suspensum enim
et strangulatum hec exanimat Sed patibulum
minor pena quam crux Nam patibulum
appensos statim exanimat Crux autem
suffixos diu cruciat Unde et in evangelio
latronibus ut morerentur et de ligno ante
sabbatum deponerentur crura confracta
sunt quia ligno suspensi cito mori non poterant
In ipso quoque genere differt necis Crude-
lius est in aqua spiritum torquentibus extingui

ignibus uri furcis et fame necari cavibus
et bestiis exponi Nam frequentius etas
quoque maiorum spectavit Gladius cum sine
furore cruciatu compendiosa morte vitam
finire novit Culleum est parricidale vas-
culum a bibulando i. claudendo dictum Est
autem uter ex corio factus in quo parricide
cum simio et gallo et serpente inclusi in ma-
re precipitantur Omnium autem penarum mortis
genus acerbissimum notatum Acerbissimo
est non cum modice reum punit et diu cum
adurere i. cum illuc adurere intendit usque
ad puniendum reum quam modice est Ideo enim
romani aqua et igne interdicebant qui-
busdam dampnatis quia aer et aqua cunctis
patet et omnibus data sunt ut illi non fru-
erentur quod omnibus per naturam concessum est

Sequitur de cronicis xxviii

c Cronica grece dicitur que latine temporum
series appellatur quale apud
grecos eusebius cesariensis episcopus edi-
dit et ieronimus presbiter in latinam linguam
convertit Cronos enim grece latine tempus inter-

De momentis et horis xxix

pretatur

t Tempora autem momentis horis
diebus mensibus annis lustris seculis
etatibus dividuntur Momentum est minimum
atque angustissimum tempus a motu
siderum dictum Est enim extremitas hore
in brevibus intervallis cum aliud sibi cedit
atque succedit Hora grecum nomen est
et tamen latine sonat Hora enim est finis
temporis sicud et hore sunt fines maris
fluminum vestimentorum

Sequitur de diebus xxx

d Dies est presencia solis sive sol sup-
ra terras sicud nox sol sub terris
Ut enim dies aut nox sit causa est aut supra
terram sol sit aut sub terris Dies legitimus
xxiiii horarum est usque dum dies et nox spa-
cia sui cursus ab oriente usque ad alium ori-
entalem solem celi volubilitate concludat
Abusive autem dies unus est spacium ab
oriente sole usque ad occidentem Sunt ac
dici spacia duo medianum atque nocturnum
Et est dies quidem horarum xxiiii spacium
autem horarum xii Vocatus autem dies a parte
meliore unde et in usu est ut sine commemo-
ratione noctis numerum dicamus dierum sicud
et in lege divina scriptura sicut est vespere
et mane dies unus Dies secundum egipci-
os inchoat ab occasu solis secundum persas
ab ortu solis secundum athenienses a sexta
hora diei secundum romanos a media nocte
Unde et gallicinium tunc est quorum nox di-
ci audit primum conticinium et inepnicios
appellatus sit Dies dicti a diis quorum nomina
romani quibusdam sideribus sacraverunt
Primum enim diem a sole appellaverunt
qui princeps est omnium siderum sicud et
idem dies caput est omnium dierum Secundum
a luna que soli et splendore et magnitu-
dine proxima est et ex eo mutuat lumen
Tercium a stella martis que vesper vocatur
Quartum a stella mercurii quam quidam
candidum circulum dicunt Quintum a stella
iovis quam fetontem aiunt Sextum
a veneris stella quam luciferum asserunt
que inter omnia sidera plus lucis habet
Septimum a stella saturni que in celo
locata xxx annis fertur implere cursum
suum Unde autem ex hiis vii stellis
nomina dierum gentiles dederunt eo quod

per eam aliqui se effici existimaverunt
dicentes sibi a sole spiritum a luna corpus a mer
curio ingenium et linguam a venere volupta
tem a marte sanguinem a iove temperantiam
a saturno humorem. Talis quippe extitit
gentilium stulticia qui sibi finxerunt tam
ridiculosa figmenta. Apud hebreos autem
dies prima una sabbati dicitur qui apud nos
dies dominicus est quem gentiles dedicaverunt so
li. Secunda sabbati secunda feria quem seculares
diem lune vocant. Tercia sabbati tercia feria
quem illi diem martis vocant. Quarta sab
bati quarta feria qui mercurij dies a pa
ganis dicitur. Quinta sabbati quinta feria
id est quintus a die dominico qui apud gentiles
iovis vocatur. Sexta sabbati sexta
feria dicitur qui apud eosdem paganos ve
neris vocatur. Sabbatum autem septimus
a dominico dies est quem gentiles saturno dedi
cunt et saturni nominaverunt. Sabbatum
autem ex hebreo in latinum requies inter
pretatur eo quod deus in eo requievisset ab
omnibus operibus suis. Melius autem in vo
cabulis dierum de ore christiano vetus loquendi
consuetudo procedit. Tamen si quem forte
consuetudo traxerit ut illud exeat ex ore
quod improbat corde intelligat illos omnes
de quorum nominibus appellati sunt isti dies
homines fuisse et propter beneficia quedam mor
talia quia plurimum potuerunt et eminue
runt in hoc seculo delata sunt eis ab aman
tibus hominibus divini honores et in diebus et
in sideribus. Sed primum a nominibus hominum si
dera nuncupata a sideribus dies sunt appel
lati. A fando autem ferie nuncupate sunt
quod sit in eis nobis tempus fandi id est

in divino vel humano officio fari. Sed ex hiis
festos dies hominum causa institutos ferias
divinorum patrum. Partes diei tres sunt
mane et meridies et suprema. Mane lux
matura et plena nec iam crepusculum. Et dictum
mane a mano. Manum enim antiqui bonum dice
bant. Quid enim est melius luce? Alii
mane existimant vocari a manibus quorum
discessu anima ad terram et alii putant
ab aere quod manius id est clarius atque purius.
Meridies dictus quasi medidies sive
medius dies vel quod tunc purior est
dies. Merum enim purum dicitur. Iucundo enim
die nichil clarius meridie cum sol
in medio celo rutilat et omnem orbem
pari claritate illustrat. Suprema est
postrema pars diei cum sol occasu summo
in occasum vertitur. Dicta quod supra et post est
ultima diei. Serum vocatum a clausis
seris quia tunc nox venit ut unusquisque
super se claudat. Hodie quasi hoc die.
Cotidie quasi quot diebus non cottidie ut sit
quot diebus. Cras quod est post hesternum et
pridie. Hesternum ab eo quod iam dies
ipse sit a nobis remotus et preterendo
alienus. Pridie autem quasi priori die.
Perendie id est per ante diem vel in antecessum
vel prius.

De nocte. xxxi capitulo

Nox a nocendo dicta eo quod oculis
noceat. Que idcirco lune et
siderum lucem habet ut nec indecora esset et ut
consolaretur omnes nocte operantes et ut
quibusdam animantibus que lucem solis fer
re non possunt ad sufficientiam temperaretur. Noctis
autem et diei alternatio propter vicissitudinem
dormiendi vigilandique effecta est et ut operis

diurnum laborem noctis requies reparet. Noctem autem fieri dicunt aut quia longo itinere lassatur sol et cum ad ultimum celi spacium pervenit elanguescit ac tabefactus efflat suos ignes aut quia eadem vi sub terras cogitur qua super terras pertulit lumen et sic umbra terre noctem facit. Unde Virgilius: ruit oceano nox involvens umbra magna terramque polumque. Noctis partes sunt vii id est vesper crepusculum conticinium intempestum gallicinium matutinum diluculum. Crepusculum est dubia lux. Nam creperum dubium dicimus, hoc est inter lucem et tenebras. Vesperum appellata occidentali stella que solem occiduum sequitur et tenebras sequentes precedit. De qua Virgilius: ante diem clauso componit vesper olympo. Tenebras autem dictas quod teneant umbras. Conticinium est quando omnes silent. Conticescere enim silere est. Intempestum est medium et inactuosum noctis tempus quando agi nichil potest et omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempesta id est inactuosa quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dinoscitur tempus. Unde est intempestive venistis. Ergo intempesta nox dicitur quia caret tempore id est actu. Gallicinium propter gallos lucis prenuncios dictum. Matutinum est inter abscessum tenebrarum et aurore adventum. Et dictum matutinum quod hoc tempus inchoante mane sit. Diluculum quasi iam incipiens parva lux diei. Hec et aurora que solem precedit. Est autem aurora diei clarescentis exordium et primus splendor aeris qui grece eos dicitur. Quam nos per derivationem auroram vocamus quasi eoram. Unde est illud: et luteis eois currus equis et terminum eoasque acies.

Sequitur de ebdomada .xxxii.

e Ebdomada dicta a numero vii dierum quorum repetitione et menses et anni et secula peraguntur. Septem enim grece .vii. dicunt. Hanc nos septimanam vocamus quasi .vii. luces. Nam mane lux est. Octavus autem dies idem primus est ad quem reditur et a quo rursus ebdomadis series ordinatur.

Sequitur de mensibus .xxxiii.

m Mensis nomen est grecum de lune nomine tractum. Luna enim mene grece sermone vocatur. Unde et apud hebreos menses legitimi non ex solis circulo sed ex lune cursu enumerantur que de nova ad novam redit. Egyppcii autem primi propter lune velociorem cursum et ne error computationis eius velocitate accideret ex solis cursu diem mensis adinvenerunt quia tardior solis motus facilius poterat comprehendi. Januarius mensis a iano dictus cui fuit a gentilibus consecratus vel quia limes et ianua sit anni. Unde et bifrons idem ianus pingitur ut introitus anni et exitus demonstraretur. Februarius nuncupatur a februo id est plutone cui eo mense sacrificabatur. Nam ianuarium diis superis, februarium diis manibus consecraverunt. Ergo februarius a februo id est plutone non a febre id est egritudine nominatur. Martius nominatus propter martem romane gentis auctorem vel quod eo tempore cuncta animancia agantur ad marem et ad concubendi voluptatem

Idem appellatur et mensis novorum quia anni
initium est mensis marcius. Idem et nomen
ver abundantis solis germinum quia in eo vi-
dentur fructibus novis in factorum plantat[ionibus]
occasus. Aprilis autem dicitur quasi affrodilis
Grece enim affrodis dicitur venus vel quia
hoc mense omnia seruntur et florent quasi
aperilis. Maius dictus a maia matre
mercurii vel a maioribus natu qui erant
rei publice principes. Nam hunc mensem maio-
ribus sequentem vero minoribus romani con-
secraverunt. Unde et iunius dicitur. Antea enim
populus in centurias seniorum et iuniorum di-
visus erat. Iulius vero et augustus de hono-
ribus hominum iulii et augusti cesarum nun-
cupati sunt. Nam prius quintilis et sextilis
vocabantur. Quintilis quia quintus erat a
marcio quem principem anni testantur ro-
mani. Sextilis similiter quia sextus.
September ex nomine numeri et ymbre
quia septimus est a marcio et ymbres habet.
Sic et october et november atque december
ex numero et ymbribus acceperunt vocabula.
Quia numerum decuriatum december finit
pro eo quod denarius numerus precedentes claudit
numeros. Kalendas autem nonas et idus propter
festos dies romani instituerunt vel propter of-
ficia magistratuum. Hiis enim diebus
conveniebatur in urbibus. Quidam autem ca-
lendas appellari existimant apud veteres
eo quod initium mensium precipua colebatur
sicut et apud hebreos. Idus autem plerique
latinorum ab edendo dictas putant quod hii
dies apud veteres epularum erant. Nonas
a nundinis vocatas quod nundine enim sunt
publice conventus sive mercimonia

De solsticiis et equinoctiis xxxiiii.

s [S]olsticium dicitur quasi solis statio quod
tunc sole stante crescant dies ac noc-
tes. Equinoctium appellatum quia tunc dies et nox
horarum spacio equali consistunt. Sunt autem solsti-
cia duo: unum estivum octavo kalendarum iuliarum
de quo tempore incipiat sol ad inferiores in-
cipit circulos. Aliud hyemale viii kl
ianuarii quo tempore sol altiores incipit
circulos petere. Unde yemale solsticium di-
es minimus sicut estivum maximus in-
venitur. Item duo sunt equinoctia unum ver-
nale et aliud autumpnale quod greci ey t
h m h p o c vocant. Sunt autem hec e-
quinoctia die octavo kalendarum aprilium et viii
kalendarum octobrium quia annus ibi in duas equas
dividitur partes sicut et estivum et hyemale
solsticium et in duo hemisperia

Sequitur de temporibus xxxv.

t [T]empora anni quatuor sunt ver estas
autumpnus et yemps. Dicta sunt autem
tempora a communione temperamenti quod invicem se hu-
more siccitate calore et frigore temperent.
Hec et curricula dicuntur quia non stant sed cur-
runt. Constat autem postquam factus est mundus
ex qualitate cursus solis tempora inter nos
menses fuisse divisa. Quorum temporum ta-
les veteres faciunt distinctionem ut primo
mense novum ver dicatur secundo adultum
tertio preceps. Sic et estas in suis tribus
mensibus nova adulta et preceps. Item et
autumpnus novus adultus et preceps. Item
yemps nova adulta et preceps sive extrema
unde et illud extreme sub casu hyemis.
Ver autem dictum quod viret. Tunc enim post
hyemem vestitur tellus herbis et in flore
cuncta rumpuntur. Estas dicitur ab estu id est calore
et estas quasi usta id est exusta et arida

Nam calor ardens et autumnus a temperie vocatus quia et folia arborum cadunt et omnia maturescunt. Hyemis ratio hemisperii mutacione quia tunc breviori sol volvitur circulo. Unde et hoc tempus bruma dicitur quasi brachyn i. brevis vel a cibo quod maior fit tunc edendi appetitus. Edacitas enim grece bruma appellatur, unde et inbrumati dicuntur quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem tempus hiemis et vernum quasi hibernus qui plerumque apte tota hieme significat. Hec ipsa singula etiam celi partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur quia tunc ex terris omnia oriuntur. Estas vero meridiano eo quod pars eius calidiore flagratione sit. Hyemps vero septentrioni eo quod frigoribus et perpetuo gelu torpeat. Autumpnus occiduo pro eo quod graves morbos habet. Unde et tunc omnia folia arborum defluunt. Ut autem autumpnus similiter morbidus sit facit hoc confinium frigoris et caloris et repugnantia inter se contrariorum aerum.

Sequitur de annis .xxxvi.

Annus est solis anfractus cum peractis ccclxv diebus ad eadem loca siderum redit. Annus autem dictus quia mensibus in se recurrentibus volvitur. Unde et anulus quasi annus i. circulus quod in se redeat. Virgilius: atque in se sua per vestigia volvitur annus. Sic enim apud egyptios indicabatur ante inventas litteras picto dracone caudam suam mordente quia in se recurrit. Alii autem annum dicunt apo tou ananeousthai, alia a se actum i. ab innovatione. Innovatur enim semper. Tria sunt genera annorum: aut lunaris est xxx dierum aut solsticialis qui xii continet menses aut magnus omnibus planetis in eundem locum recurrentibus qui fit post annos solsticiales plurimos. Aera singulorum annorum constituta est a cesare augusto quando primum censu exagitato romanum orbem descripsit. Dicta autem aera ex eo quod omnis orbis aes reddere professus est rei publice.

De olympiadibus et lustris et iubileis

Olympias apud grecos est constituta apud elidem grecie civitatem elisis gentibus agone et quinquennale certamen, quattuor mediis annis vacantibus, et ob hoc elidum certamen tempus vocaverunt olympiadem quadriennio in una olympiade disputato. Lustrum vero est pentaeteris i. quinquennium, quod quinto anno dicitur condi per olympiades romanos. Ad hoc enim consules aerea non erant. Est enim quinquennale tempus. Ideo vero sic vocatum eo quod censu per quinquennium in re publica peracto urbs romana lustrabatur. Iubileus interpretatur remissionis annus. Est enim hebraicus septimus et unus qui a septem annorum ebdomadibus i. xl et ix annis texitur, in quo clangebantur tube et ad omnes revertebatur antiqua possessio, debita absolvebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus pentecoste et ipsi celebramus post domini resurrectionem remissa culpa et totius debiti cyrographo evacuato ab omni nexu liberi suscipientes adventum in nos gratie spiritus sancti.

De seculis et etatibus .xxxviii.

Secula generationibus constant et inde secula quod sequantur se. Abeuntibus enim aliis alia succedunt. Hunc quidam

quinquagesimum annum dicunt quod hebrei
iubileum vocant. Ob hac enim et ille he-
breus qui propter uxorem et liberos amans
dominum suum aure perforata seruicio subiuga-
tus semper iubetur in perpetuum scilicet usque annum
quinquagesimum

Etas plerumque dicitur et pro uno anno ut
in animalibus et pro vii ut hominis et
pro c et pro quouis tempore unde et etas tem-
pus de multis seculis imprimitur et dicta etas
quasi euitas id est similitudo eui. Nam e-
uum est etas perpetua cuius neque initium est
neque extremum cognoscitur quod greci vocant
eonas quod aliquando apud eos pro seculo aliquando
pro eterno ponitur unde et apud latinos est
deriuatum. Etas autem proprie duobus modis dicitur
aut enim hominis ut sicud infancia iuuentus
senectus aut mundi cuius prima etas est
ab adam usque ad noe. Secunda a noe usque
ad abraham. Tercia ab abraham usque ad
dauid. Quarta a dauid usque ad transmi-
grationem iuda in babiloniam. Quinta a
iuda usque ad aduentum saluatoris in carne.
Sexta que nunc agitur quousque mundus
iste finiatur et regna ita inspiciantur

De descripcione temporum xl.

Prima etas in exordio sui continet
mundi creacionem. Primo enim
die deus in lucis nomine condidit angelos
Secundo in firmamenti appellatione celos
Tercio in discretionis vocabulo speciem aquarum
et terre. Quarto luminaria celi. Quinto
animancia ex aquis. Sexto animancia
ex terris et hominem quem appellauit adam

Sequitur de prima etate

Adam vero cc xxx genuit seth a
quo filii dei. Seth anno cc v
genuit enos qui cepit inuocare nomen
domini. Enos anno xc genuit caynan
Caynan anno c lxx genuit malalehel
Malalehel anno c lxv genuit iareth
Iareth annis c lxii in c xxii genuit
enoch qui translatus est. Enoch annis c
lxv d ccc lxv chorus in gracia inuentus
cc lxxxvii qui matusalam. Matusa-
la annis c lxvii in ccc l iiii genuit
lamech. Lamech genuit noe annis c
lxxxviii in dc ii cc xl ii archa edi-
ficatur

Secunda etas sequitur

Noe autem annis dc ii cc xl ii
factum est diluuium. Sem anno
post diluuium genuit arfaxat. Arfaxat
ii cc xl iiii a quo chaldei. Arfaxat a-
nnis c xxx v genuit sale ii ccc lxxix
a quo samaritae et indi. Sale annis c
xxx genuit heber ii dcccix a quo he-
brei. Heber annis c xxxiiii genuit
faleth ii dc xl iii turris edificatur
Faleth annis c xxx genuit ragau ii
dcc lxxiii a quo dii primum adorantur
Ragau annis cxxxii genuit saruch
ii dccc v regnum inchoat scitharum
Saruch annis cxxx in xxxv genuit
nachor. Nachor annis lxxix genuit
thare in cccm regnum assyriorum
et primorum oritur. Thare anno lxx genu-
it abraham ii dccc iiii zoroastres ma-
gicam repperit

Tercia etas

Abraham annis c genuit ysaac
iii cc lxxxiiii et ysmahel
a quo ysmahelite. Ysaac annis lx ge-
nuit iacob iii ccc xliiii argiuorum
regnum inchoat. Iacob annis c xl ge-
nuit ioseph iii ccc xxxiiii foroneus
grecie leges dedit. Ioseph annis cx iii

d. xlviii. gracia segetes serere cepit. Hebreorum
servitutis anno c. xl. iiii. iii d c. lxxxviii.
athlas astrologiam invenit. Moyses xl.
annis rexit populum. iii d cc. xxviii. hebrei
litteras scire ceperunt. Josue annis xxviii.
iii d cc. l v. erictonius in troia quadrigam
iunxit. Gothoniel annis xl. iii d cc. x
c v. cathmus litteras grecis dedit. Aioth annis
lxxx iii d cc. lxv. fabule facte. Deb-
bora annis xl. iii d ccc xv. apollo me-
dicine artem et cytharam repperit. Gedeon annis
xl. iii d ccc. l vi. mercurius liram condidit.
Abimelech anno iii. iii d ccc. lxxxi.
priamus regnat in troia. Jair anni xx.
ii iiii. iii. carmentis latinas litteras invenit.
Jepte annis vi iiii xiv. hercules flammis
se iniecit. Abessa anni vii. iiii xvi. al-
lexander helenam rapuit. Labdon a-
nni vii iiii xxiii. troia capitur. Sa-
son anni xx iiii. xl iii. ascanius albam
condidit. Hely sacerdos anni xl. iiii lxxx.
iii archa testamenti capitur. Samuel
et saul anni xl. iiii c. xx iii. homerus
(ce putatur)

Quarta etas

d Dauid annis xl. iiii c. lxiii. Karta-
go a didone conditur. Salomon annis
xl iiii cc. iiii. templum iherosolimis edi-
ficatur. Roboam annis xvii iiii cc xxi
regnum israel et iuda dividitur. Abia anni
iii iiii cc xxiiii. sub quo abimelech
pontifex fuit. Asa anno xl i. iiii cc lxv.
esaias amos iehu iohel et zacharias pro-
phetaverunt. Josaphat annis xxv. iiii cc-
xc prophetaverunt abdias micheas. Joram
anni viii. iiii cc xc viii. helias et heliseus
prophetaverunt. Ochosias anni i. iiii cc xc ix.
helias rapitur. Athalias anni vii. iiii ccc-

xl v. ioiadas sacerdos claruit. Joas
anni xl. iiii ccc xl vi. heliseus moritur.
Amasias anni xxix. iiii. xl vi ccc kar-
tago condita est. Ozias anni l ii. iiii ccc
xxviii. olimpias agones instituuntur. Jo-
atham anni xvi. iiii xl iii. romulus
nascitur. Achas anni xvi. iiii ccc lix. ro-
ma conditur. Ezechias annis xxix. iiii
ccc. lxxxviii. senatus rome fit. Ma-
nasses anni lv. iiii d xlviii. sibilla sa-
mia claruit. Amon anni xii iiii d
lv census primum agitur. Josias anni
xxxii iiii d lxxxvii. tales phisicus
agnoscitur. Joachim anni xi iiii d x-
cviii. nabuchodonosor iudeam cepit.
Sedechias anni xi iiii d c ix. tem-
plum iherosolimis incensum est

Sequitur etas quinta

h Hebreorum captivitas anni lxx iiii
d clxx. iudith historia scribitur.
Darius xxxiiii iiii d cc viii. iudeo-
rum captivitas solvitur. Xerxes anni
xx iiii d cc xxx. misophocles et euripi-
des tragedi celebrantur. Artaxerxes a-
nnis xl. iiii d cc lxviii. esdras in esdras
legem renovavit. Darius anni xix.
iiii d cc xcii. hec etas fuit plato.
Artaxerxes anni xl iiii dccc. xxxii.
hester historia expletur. Artaxerxes
anni xxvi iiii d ccc lviii. demostenes
et aristoteles predicant. Xerxes anni iiii
iiii d ccc lxii. xenocrates illustris habetur.
Darius anni vi iiii d ccc lxviii. alex-
ander iherosolimam cepit. Alexander anni
v. iiii d ccc lxxiii. alexander asiam
obtinuit. Ptolomeus anni xl. iiii d

cccc xiii machabeorum libri primus inchoat
Filadelphus annis xxxviii iiii d ccc li lx-
x interpretes agnoscuntur Euergetes annis
xxvi iiii d ccc lxxvii iesus sapientie
librum componit Filopater annis xvii iiii
d ccc xciiii machabeorum secundi libri
historia Epiphanes annis xxiiii v xviii
romani grecos obtinuerunt Filometer
annis xxxvi v liii scipio affricam cepit
Euergetes annis xxix v lxxxii brutus
hispaniam subegit Sother annis xvii v
lxxxix tracces romanis subiciuntur A-
lexander annis x v cix siria romanis
subiecta est Ptolomeus annis viii v c
xviii rethorica ars rome cepit Dyo-
nisius annis xxx v cxlvii pompeius
iudeam cepit Cleopatra annis ii v cxl
ix egyptus romanis subditur Julius
annis v v cliiii qui post monarchiam te-
nuit In termino ab initio mundi usque
ad natiuitatem christi per libros cronicos annos
v c l iiii

Sexta etas sequitur

Octauianus annis lvi v cc x
christus nascitur Tyberius annis xxiii
v cc xxxiii christus crucifigitur Gaius Ca-
ligula annis iiii v cc xxxvii matheus
euangelium scribit Claudius annis xiiii v cc
li marcus euangelium edidit Nero annis
xiiii v cc lxv petrus et paulus necantur
Vespasianus annis x v cc lxxv iherosoli-
ma atrociter uastatur Tytus annis ii v cc
lxxvii qui facundus et pius fuit Do-
micianus annis xvi v cc xciii iohannes
qui in pathmos relegatur Nerua annis i
v cc xciiii iohannes ephesum redijt Tra-
ianus annis xix v ccc xiii iohannes
apostolus requieuit Adrianus annis xxi
v ccc xxxiiii aquila interpres habetur
Antoninus annis xxii v ccc lvi valentinus
et marcion agnoscuntur Antoninus annis
xix v ccc lxxv katafrigarum heresis
oritur Comodus annis xiii v ccc lxxx-
viii theodotion interpres habetur Elius
pertinax annis i v ccc lxxxix michel
et historie Seuerus annis xviii v ccc
vii simachus interpres habetur Antoninus
annis vii v ccc xiiii quinta editio ihero-
solimis inuenitur Macrinus i v ccc xv
helius bonitas uite nichil gestorum ha-
Aurelius annis iiii v ccc xix sabellius
oritur Alexander annis xiii v ccc xxxii
origenes insignis habetur Maximus annis
iii v ccc xxxv iste christianos uicit
Gordianus annis vi v ccc xli hic de par-
this et persis triumphauit Philippus
annis vii v ccc xlviii hic primus christi-
anus imperator fuit Decius annis i v ccc
xlix antonius monachus claruit Gallus
annis ii v ccc li nouatus heresim condidit
valerianus annis xv v ccc lxvi cyprianus
martirio coronatur Claudius annis ii v ccc
lxviii gothos ab illirico expulit Aure-
lius annis v v ccc lxxiii iste christianos
persequitur Tacitus annis i v ccc lxxiiii
nil memorabile egit Probus annis vi
v ccc lxxx manicheorum heresis orta
est Karinus annis ii v ccc lxxxii
iste de persis triumphauit Dyocletianus
annis xx v d ii iste diuinis libris ex-
ustis martiria fecit Galerius annis
ii v d iiii eius nichil est quod scribatur
Constantinus annis xxx v d xxxiiii
nicena synodus congregatur Constancius
annis xxiiii v d lviii antropomorfitarum

heresis oritur Julianus ann ii v d lx
ht ex xpiano q paganus efficit Jo
mian9 ann i v d lxi iste itm xpian9
effcus e valetinian9 ann xiii v d
lxxv goth heretici efficiunt Gracian9
ann v d lxxxi priscilian9 agnoscitur
Valetinian9 ann ix v d lxx ionin9
i helfeez pdicat Theodosius ann iii
v d xciii iohes anachoreta clarvit
Archadius ann xiii v d c vi iohannes
crisostom9 florvit honori9 ann xv
v d c xxi augustin9 eps florvit
Theodosius ann xxvii v d c xlix
nestorius heresiarches exstitit Marcia
nus ann vi v d c lv calcedonensis
sinodus agit Leo maior ann xvi
v d c lxxi egiptus error diosori
latrat zeno annis xvii v d c lxxx
viii accualor heresis orta e anastasi9
ann xxviii v d cc xvi fulgentius
eps pdicat Justin9 ann viii v d
cc xxiiii accualor heresis abdicatur
Justinian9 ann xxxix v d cc lxiii
wandali affrica extinguunt Justin9
ann xi v d cc lxxiiii armenij fide
suscipiunt Tyberius ann vii v d cc l
xxxi Langobardi italia capiunt
Mauritius ann xxi v d ccc ii go
thi catholica efficiunt focas ann viii
v d ccc x romani cedunt apparsis
Eraclius xvii agit ann v d ccc xx
vii iudei i hispania xpiani efficiunt
2 p s arrimans vincunt residuum
vi etatis tpe soli deo cognitum e Colli
git oe tpe ab exordio mundi usq
i putez ann x glosi retes viti pu
cipis qui e acta d c x c v v d ccc lxv

Explicit liber quintus
Incipit capitulum libri sexti
De novo i veteri testamento i
De scriptoribz i vocablis libz scoz ii
De bibliotecis iii
De kartis i pergameneis iiii
De kanonibz ewangelior v
De canonibz cqhor vi
De ciclo paschali vii
De reliqs festivitatibz viii
De officijs ix

Incip lib vi de novo i veti testamento

V Etus testamentu ideo d q
veniente novo cessavit ve9
de quo aplus meminit d.
vetera transierunt ecce facta
sunt nova Testamentu aut novum
ideo nuncupat q i novat no eni i
discunt nisi homines renovati ex vet9
tate p gram 2 ptinentes ia ad testa
mentu novum Hebrei aut vetus testa
mentu esdra auctore iuxta numeru litteraz
suaz i xxii libros accipiunt divide
tes eos i tres ordines legis scilic
2 pphtaz 2 agiografoz Prim9 ordo legis
i v libris accipit quoz prim9 e bre
sith q e genesis scds ellesmoth q
e exodus tcius vagecra q e leviticus
quart9 vagedabar q e nus quitus
elleadabarim q e deutonomium hij
st quiqz libri moysi quos pentatheuch
latini appllant qui e aut lex appllat
que p moysen data e Secund9 e ordo
pphtaz i quo continet libri viii quoz
primus e iosue bennum qui latie ihu

naue dicitur secundus sophtim qui est iudicum tercius
samuel qui est regum primus quartus ma-
lachim qui est regum secundus quintus ysaias
sextus ieremias septimus ezechiel octauus
thareasar qui dicitur duodecim prophetarum qui libri
quia pro breuitate coniuncti sunt pro uno acci-
piuntur. Tercius ordo agiographorum id est sancta scri-
bentium in quo sunt libri nouem quorum primus
iob secundus psalterium quod quinque distinctionibus
diuiditur tercius masloth qui est prouerbia
salomonis quartus coheleth qui est ecclesias-
tes quintus sirasirim qui est canticum canti-
corum sextus daniel septimus dabre-
iamin qui est uerba dierum hoc est paralipome-
non octauus esdras qui est esdras
qui in duos libros diuiditur apud grecos
et apud latinos nonus hester. Cum ergo sunt
omnes quinque et octo et nouem fiunt uiginti duo
sicut supra comprehensi sunt. Quidam autem ruth
et cynoth quod latine dicitur lamentacio ieremie
agiographis adiciunt et uiginti quatuor uolumina
testamenti ueteris faciunt

nave dr scds septim qui e iudicum tercius samuel qui e regum primus quartus malachim qui e regum scdus quintus ysaias sextus ieremias septimus ezechiel octavus thareasra qui dr xii prophetarum qui libri qr s' breuitate iuncti st p uno accipiuntur Tercius ordo agiographorum i. scta scribentium i quo st libri ix quorum primus iob scds psalterium qui quinqz incisionibus dividitur tercius masloth qui e puerbia salomonis quartus cohelet qui e ecclesiastes quintus sirasirim qui e cantica canticorum sextus daniel septimus dabreiamin qui e uba dierum hec e paralipomenon qui 2 cronicon octavus e esdras qui i duos libros dividitur apud grecos 2 apud latinos nonus hester Omni st ergo v. 2 viii 2 ix sunt secundum superius conpletum st. Omnidaz aut iudith 2 ionoch qui latine dr sanctitatis ienne agiographis adiciunt 2 xxiiii volumina testamenti ueteris faciunt qui iuxta xxiiii seniores qui ante conspectum dni assistunt Quartus apud nos ordo ueteris testamenti eorum librorum qui i canone hebraico non st quorum primus lib e sapientie scds ecclesiasticus tercius tobi quartus iudith quintus 2 sextus machabeorum quos licet iudei int apocrifa separent ecclesia tn xpi int diuinos libros 2 predicat 2 honorat In nouo aut testamento duo st ordines primus euangelicus i quo st mattheus marcus lucas 2 iohannes Scds apostolicus i quo st paulus i xiiii epistolis petrus i duabus iohannes i tribus iacobus 2 iudas i singulis actus apostolorum 2 apok. iohannis Summa aut utriusqz testamenti tripliciter distinguitur i. i historia i moribus i allegoria Rursum ista tria multipliciter distinguuntur i. quid a deo qui ab angelis ul hominibus gestum dom qr sit quid applicetur primatum de xpo 2 corpe eius quid de dyabolo 2 membris eius qui de ueteri 2 nouo ppto qui de primo seclo 2 futuro regno 2 iudicio

De scripturis 2 vocabulis scorum

Veteris testamenti 2us hebreorum traditionem psc?serunt auctores Primus moyses diuine historie cosmographiam i quinqz voluminibus edidit qui pentatheucum nominatur Pentatheucus aut a quinqz uoluminibus dr Penta em grece quinqz theucus volumine vocatur Genesis lib inde appellatur eo qui exordium mundi 2 generatio seculi in eo continetur Exodus uo exitum de egipto ul egressum ppli isrl digerit 2 exea causa nomen accepit Leviticus appellatus eo qui leuitarum i mysteria 2 diuersitatem victima exequitur Totus qz i eo ordo leuiticus annotatur Numerorum lib vocatur eo qui i eo egressus de egipto tribus numerantur 2 quadraginta duarum p heremum mansionum i eo descripcio continetur Deutronomium grece since appellatur qui latine interpretatur scda lex i repetitio 2 euangelice legis prefiguratio qui sic ea hz que priora st ut tn noua st omnia que i ea replicantur Josue nomen accepit a Jhesu filio naue cuius historiam continet scriptores uero eumdem eundem iosue hebrei

asseruerat. Josue cuius textu post iordanis con-
cessum regna hostium subvertit terram
populo dividit et per singulas urbes montes
montes atque confinia ecclesie celestisque ierusalem
spiritualia regna prefigurat. Iudicum no-
minatur apud illos principes qui prefuerunt in
israel post moysen et iosue antequam da-
vid et cetera reges extiterunt. Hunc librum
edidisse creditur samuel. Liber samuel
cuius primus samuelis nativitatem et sacerdotium
et gesta describit ideo nomine alio an-
tecedit et quamvis sit liber saul et david con-
tineat historias utrasque tamen ad samuel
refertur quia ipse unxit saul in regem
et david in regnum sequens tamen liber p-
rima parte continet idem samuel sequentia
eius usque ad alios scripsit david
malachim liber pronunc appellatur eo
quod reges iude et israel et tantos gestaque +
eorum per ordinem digerit. Tempore malach-
im hebraice latine regum interpretatur
hunc librum ieremias in unum volumen p-
rimus collegit nam antea sparsus erat
per singulorum regum historias. Paralipo-
menon grece dicitur quod nos pretermissorum vel
reliquorum dicere possumus quia ea que in le-
ge vel regum vel regum libris vel omissa
sunt vel non plene relata sunt in isto summa-
tim et breviter explicantur. Librum iob quidam
moysen scripsisse arbitrantur alii unum
ex prophetis non nulli vero eundem iob post
plagam sue passionis scriptorem fuisse
existimant arbitrantes ut qui certamina
spiritualis pugne sustinuit ipse narraret
quas victorias expertus. Principia
autem et finis libri iob apud hebreos

prosa oratione contexta sunt media autem ipsius
a verbo loco quo ait pereat dies in qua
natus sum usque ad illud locum ubi dicit ideo
ipse me reprehendo et ago penitentiam omnia
heroico metro discurrunt. Psalmorum
liber grece psalterium hebraice nebla latine
organum dicitur. Vocatur autem psalmorum liber
quod uno propheta canente ad psalterium chorus
consonando respondeat. Titulus autem in psalmis
hebraicis et spiritualem quod interpretatur
volumine hymnorum. Auctores autem psal-
morum qui ponuntur in titulis moyses
salomon et david asaph eman ethan
iditum et filii chore eman iezraelite et
reliquorum quos esdras in uno volumine
comprehendit. Omnes autem psalmi apud
hebreos metrico carmine constat esse compo-
sita. Nam in morem romani flacci et greci
pindari nunc alii iambico currunt nunc
elegiaco personant nunc saphico intonant
trimetro vel tetrametro pede incedentes.
Salomon filius david regis israel iuxta
numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit
quorum primum est masloth quod greci parabolas
latini proverbia nominant eo quod in ipso
sub comparativa similitudine figuras verborum ymagines
veritatis ostenderit ipsam autem verita-
tem ad intelligendum legentibus reservavit.
Secundum librum coeleth vocat quod grece
ecclesiastes dicitur latine concionator eo quod
sermo eius non specialiter ad unum sicut in
proverbiis sed ad universos generaliter dirigatur
docens omnia que in mundo cernimus ca-
duca esse et brevia et ob hoc minime esse appe-
tenda. Tercium librum sirasirim pronotavit
quem in latinam linguam vertit canticum can-
ticorum ubi per epithalamium carmine quod

tonem xpi ⁊ ecc̃e tamit mystice Dem
aut cantic̃ canticor̃ eo q̃ dulcẽ cantica
pferat̃ que i septem̃ sacris sentur
fiand quedam i lege dicunt̃ sta quibus
maiora st̃ sta stor̃ Hor̃ aut̃ dum li
bror̃ carmina exametris ⁊ pentame
tris vsibz apud suos cposita pphibet̃
ut iosephus ieronimus q̃ scribit Esa
ias potius ewaglista q̃m pp̃ha edid̃
librũ suũ cui⁹ omẽ textu eloquẽcie
ppa incedit Canticũ vo examet° ⁊
pentametro distanrit Ieremias scribit
edidit librũ suũ cũ threnis eius q̃s
nos lamentac̃ vocamus eo q̃ i tribz
rebus funcibz adhibeãt̃ i quibus
quadruplic̃e diũso metro cposuit
alphabetũ quor̃ duo p̃ma quasi saf
fico metro scripta st̃ q̃ tres vsiclos q̃
d̃ nexi st̃ abuna tm̃ lr̃a i capit he
vraica conca ccludit Tciũ alphabetũ
timetro scriptũ ⁊ ⁊ a ternis lr̃is eadẽ tri
vsus incipiũt qrtũ alphabetũ simile
p̃mo ⁊ s̃cdo hetur Ezechiel ⁊ daniel a
mris q̃busdãz ppieticibz scripta ee phi
bent̃ quor̃ ezechiel p̃ncipia ⁊ fines
sz multis obscuritatibz obuoluta Dani
el vo claro sinde regna orbis p̃nu
at ⁊ tpr aduentus x̃ manifestissia p
dicacione anotat Hij st̃ iiii°ᵒʳ pphe
qui maiores vocat̃ q̃ plura volũina
cdiderunt Lib̃ xii pphar̃ auctorum
suor̃ nominibz pnotat̃ qui ppterea dim
inores q̃ sinnoes cor̃ breues st̃ vn
⁊ quexi sibimz i vicez i vno volũie
cuct̃ quor̃ nomina st̃ osee iohel
amos abdias ionas micheas naum
abakuk sophonias aggeus zacharias
⁊ malachias Esdre libri auctoris
sui tytulo pnotat̃ in cui⁹ textu eiusdem
esdre neemieq̃ sinoes pit̃ cstinctur
vnde quemq̃ indicat q̃ vni⁹ esdre lib̃
d̃ q̃ s̃cds ⁊ t̃ius ⁊ q̃rtus no i hentur
apud hebreos s̃ int̃ apocrifos deputãt̃
Hester librũ esdras credit̃ cscripsisse
i quo eadez regina st̃ figã ecc̃e dei
pplm̃ a s̃uitute ⁊ morte eripuisse scribit̃
atqz interfecto hoste aman qui interptat̃
iniquitas dei celebritas i posteros mit
tit̃ Lib̃ sapiencie apud hebreos nusq̃
ẽ vnde ⁊ ipe tytul⁹ grecã magis eloq̃
ncia redolẽ Hunc iudei salomis esse
affirmãt qui pinde sapiencie nominat
q̃ i eo x̃ aduentus qui ẽ sapia prin
⁊ passio eius euidẽt̃ exprimit̃ Librũ
aut̃ ecclasticũ cuiusse ihũs silius sy
rach ihr̃osolimita nepos ihũ magni
sacerdotis cposuit de quo meminit ⁊ za
charias Cui⁹ lib̃ apud latinos ppt̃
eloquij similitudinẽ salomis tytulo pno
tat̃ Dicis aut̃ ecclasticus q̃ de totius
ecc̃e disciplina religiose cũuersacionis
magna cura ⁊ rone sit editus Hic
⁊ apud hebreos repit̃ s̃ int̃ apocrifos
hetur Iudith vo ⁊ thobi siue machabe
or̃ libri quibz auctoribz scripti st̃ mi
nime cstat Habẽt aut̃ vocabula eor̃
nominibz quor̃ gesta scribunt

Sequit̃ de ewangelijs ·iii·

Quattuor libros ewangelior̃ iiiiᵒʳ
ewaglistꝫ cscripserunt singlãt̃
Primus matheus cscripsit ewagelium
lris hebraicis ⁊ sinonibz i iudea inci
piens ewagelizare ab humana natiui
tate x̃ dicens Lib̃ gñacionis ihũ xpi
filij dauid filij abrahã sigñficans de ste

disse corporalit' exponit patriarcham xpm
sicud premissum erat in prophetis per spm sctm
Secundus marcus plenus spu sco scripsit ewan
gelium xpi eloquio greco i italia secutus
petrum ut discipulus cuius inicium a spu
prophetali sumit dicens Vox clamantis in de
serto parate viam dni ut ostenderet xpm post
assumptionem carnis ewangelium predicasse i
mundo Ihc enim xpc et propheta dicitur sicud scrip
tum e 2 prophetam i gentibus dedi te Tercius
lucas inter omnes ewangelistas greci sermonis
eruditissimus quippe ut medicus i grecia e
wangelium scripsit theophilo epo iniciat a spu
sacerdotali dicens fuit i diebus herodis re
gis iudee sacerdos zacharias ut manifesta
ret xpm post natiuitatem carnis 2 predica
cionem ewangelii hostiam fuisse factam pro salu
te mundi Ihc enim sacerdos de quo dictum est
tu es sacerdos in eternum secundum ordinem mel
chisedech Ubi enim aduenit sacerdocium in
decorum obmutuit lex 2 prophecia cessauit
Quartus iohannes scripsit ewangelium vlti
mus i asia mopces anno ut ostendet eun
dem saluatorem qui pro nobis dignatus
nasci 2 pati ipm ante secula dei verbum esse
ipm celo venisse 2 post mortem ad celum
iterum remeasse Hii sunt iiii°r ewangeliste quos
per ezechielem spus sctus significauit i iiii°r
animalibus Quattuor aut iiii°r animalia quia
per iiii°r mundi partes fides xpiane religi
onis eorum predicatione disseminata e Anima
lia aut dicta sunt quia propter animam hominis
predicatur ewangelium xpi. sr ram 2 oculis ple
ni sunt intus 2 foris quo puidet ewangelia
que dicta sunt a prophetis 2 que promiserat
i post Rota aut eorum erat rota quia
nichil prius i ewangelio e 2 alas suas

tegentes corpora 2 facies suas uelatas
Sunt enim qui tegebant i aduentu xpi
Ewangelium aut interpretatur bona annunciatio
Grece enim eu bonum angelium annunciatio
dicitur unde 2 angelus nuncius interpretatur Pau
lus suas epistolas scripsit xiiii· e quibus
ix· septem ecclesiis scripsit reliquas disci
pulis suis thimotheo 2 tyto 2 philemoni
Ad hebreos aut epistola plerisque latinis
eius esse incerta e propter dissonanciam sermonis
Eandem quidam alii barnabam conscripsisse
alii a clemente scriptam fuisse suspicantur
Petrus scripsit duas nominis sui epistolas
que catholice ideo quia non uni tantum populo
vel ciuitati sed vniuersis gentibus generalit'
scripte sunt Jacobus 2 iohannes 2 iudas suas
scripserunt epistolas Actus apostolorum primor
dia fidei xpiane i gentibus 2 nascentis
ecclesie historiam digerit Actuum aut apostolorum
scriptorem esse lucam ewangelistam edimus
in quo opere nascentis ecclesie infancia
texitur 2 apostolorum historia retinetur unde
2 actus apostolorum dicitur Apokalipsim iohannes
ewangelista scripsit eo tempore quo ob ewan
gelii predicationem i insula pathmos
traditur relegatus Apokalipsim aut
ex greco i latinum reuelacio interpretatur
Reuelacio enim dicitur manifestacio eorum que
abscondita erant iuxta quod 2 ipse iohannes
Apokalipsis ihu xpi qua dedit illi
deus palam facere seruis suis Hii sunt
scriptores sacrorum librorum qui per spm sctm
loquentes ad eruditionem nostram 2 precepta
viuendi 2 credendi regulam conscripserunt pret'
hec alia volumina apocrifa nuncupantur
Apocrifa aut dicta i secreta quia i dubium

venerunt. Est autem earum occulta origo nec patet patribus a quibus ad nos usque auctoritas veracium scripturarum certissima et notissima successione pervenit. Sed his apocriphis etsi aliqua inveniuntur veritatis, tamen propter multa falsa nulla est in eis canonica auctoritas, que recte a prudentibus iudicantur non esse eorum credenda quibus ascribuntur. Nam multa sub nominibus prophetarum et recentiora sub nominibus apostolorum ab hereticis proferuntur, que omnia sub nomine apocriphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

De bibliothecis. De interpretibus. Qui primum Romam libros advexerint. Qui apud nos bibliothecas instituerunt. Qui multa scripserunt. De generibus opusculorum. De bibliotheca. iii.

Bibliotheca a greco nomen accepit eo quod ibi recondantur libri. Nam biblio librorum, theca repositio interpretatur. Bibliothecam veteris testamenti Esdras scriba post incensam legem a Chaldeis, dum iudei regressi fuissent in Ierusalem, divino afflatus spiritu reparavit cunctaque legis ac prophetarum volumina que fuerant a gentibus corrupta correxit, totumque vetus testamentum in xxii libros constituit, ut tot libri essent in lege quot habentur et littere. Apud grecos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur, Atheniensium tyrannus, quam deinceps ab Atheniensibus auctam Xerxes incensis Athenis evexit in Persas, longoque post tempore Seleucus Nicanor rursus in Greciam retulit. Hinc studium regibus urbibusque ceteris natum est comparandi volumina diversarum gentium et per interpretes in grecam linguam vertendi. Deinde sunt magnus Alexander vel successores eorum et in struendis omnium librorum bibliothecis animum intenderunt, maxime Ptolomeus cognomento Philadelphus omnis litterature sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratum emularetur, non solum gentium scripturas sed etiam divinas litteras in bibliotheca sua contulit. Nam septuaginta milia librorum huius temporibus Alexandrie inveniebantur.

De interpretibus

Hic etiam et ab Eleazaro pontifice petens scripturas veteris testamenti in grecam vocem ex hebrea lingua per lxx interpretes transferre curavit, quas in Alexandrina bibliotheca habuit. Siquidem singuli in singulis cellulis separati ita omnia per spiritum interpretati sunt ut nichil in alicuius eorum codice inventum esset quod in ceteris vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt et alii interpretes qui ex hebrea lingua in grecam sacra eloquia transtulerunt, sicut Aquila et Symmachus et Theodotion, sicut etiam et vulgata illa interpretatio cuius auctor non apparet, et ob hoc sine nomine interpretis quinta editio nuncupatur. Preterea sextam et septimam editionem Origenes miro labore repperit et cum ceteris editionibus comparavit. Presbiter quoque Ieronimus trium linguarum peritus ex hebreo in latinum eloquium easdem scripturas convertit eloquenterque transfudit. Cuius interpretatio merito ceteris antefertur. Nam est et verborum tenacior et perspicuitate sententie clarior atque, utpote christiano, interpretatio verior.

Qui primum Romam libros advexerunt

Romam primus librorum copiam advexit Emilius Paulus Perseo Macedonum rege devicto, deinde Lucullus e Pontica preda. Post hos Cesar dedit Marco Varroni negotium maxime bibliothece construende. Primum autem Rome bibliothecas publicavit Pollio, grecas simul atque latinas

additis auctorum imaginibus in atrio quod de manubiis magnificentissimum instruxerat

Qui apud nos bibliothecas instituerint

Apud nos quoque Pamphilus martyr cuius vitam Eusebius Cesariensis conscripsit Pisistratum in sacre bibliothece studio adequare contendit. Hic enim in bibliotheca sua prope triginta voluminum milia habuit. Sicut Ieronimus quoque atque Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe querentes ordine persecuti sunt eorumque studia in uno volumine indiculo comprehenderunt.

De hiis qui multa scripserint

Marcus Terencius Varro apud Latinos innumerabiles libros scripsit. Apud Grecos quoque Calcenterus miris attollitur laudibus quod tantos libros ediderit quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix possit. De nostris quoque apud Grecos Origenes in scripturarum labore tam Grecos quam Latinos operum suorum numero superavit. Denique Ieronimus sex milia librorum suorum se legisse fatetur. Horum tamen omnium studium Augustinus ingenio vel sciencia sua vicit. Nam tanta scripsit ut diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquam sed nec legere quidem queat.

De generibus vocabulorum

Opusculorum genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt que Grece scolia nuncupantur in quibus ea que videntur obscura vel difficilia summatim ac breviter perstringuntur. Secundum genus omelie sunt quas Latini verbum appellant que proferuntur in populis. Tercium thomi quos nos libros vel volumina nuncupamus. Omelia autem ad vulgus loquitur, thomi vero id est libri maiores sunt disputationes. Dyalogus est duorum vel plurimorum collatio quem Latini sermonem dicunt. Nam quos Greci dyalogos vocant nos sermones vocamus. Sermo autem dictus quia inter utrumque seritur. Unde et in Virgilio multa inter se vario sermone serebant. Tractatus est unius rei multiplex expositio eo quod contrahat sensus et multa secum retractando. Differt autem sermo tractatus et verbum. Sermo enim alteram eget personam, tractatus specialiter ad se ipsum, verbum autem ad omnes. Unde et dicitur verbum fecit ad populum. Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes ut commenta iuris commenta evangelii. Apologeticum est excusatio in quo solent quidam accusantibus respondere. In defensione enim aut negatione sola positum est et est nomen Grecum. Panagiricum est licentiosum et lascivum genus dicendi in laudibus regum in cuius compositione homines multis mendaciis adulantur. Quod malum a Grecis exortum est quorum levitas instructa dicendi facultate et copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitavit. Fastorum libri sunt in quibus reges vel consules scribuntur a fascibus dicti id est potestatibus. Unde et Ovidii libri fastorum dicuntur quia de regibus et consulibus editi sunt. Proemium est inicium dicendi. Sunt enim proemia librorum que ante causam narrandam ad instruendas audientium aures coaptantur. Cuius nomen plerique Latinitatis periti sine translatione posuerunt. Hoc autem vocabulum apud nos interpretatum prefacio nuncupatur quasi prelocutio. Precepta sunt que aut quid faciendum aut quid non faciendum sit docent. Quid faciendum ut dilige deum tuum et honora patrem tuum et matrem tuam. Quid non faciendum ut non mechaberis non furtum facies.

[Com]munis et gentilium praecepta iubent vel vetant. Iubet sic: ut nudus ara, sere nudus. Vetat ut: neve mihi vites corylum sere, neve flagella summa pete. Primus autem praecepta apud Hebreos Moyses scripsit, apud Latinos Marcius vates primus praecepta composuit, ex quibus est illud: postremus dicas, primus taceas.

Parabole et problemata nominibus suis indicant aliquid se perscrutari oportere. Parabola quippe aliarum rerum similitudinem prae se gerit, que licet sit vocabulum Grecum, iam tamen pro Latino usurpatur. Et notum est quod in parabolis que dicuntur per rerum similitudines rebus de quibus agitur comparantur. Problemata autem, que Latine appellantur propositiones, questiones sunt habentes aliquid quod disputatione solvendum sit. Questio autem est cum queritur an sit, an quid sit, an quale sit. Argumentum vero dictum est quasi argutum, vel quod sit arte inventum appellatur. Epistolam proprie Greci vocant quod interpretatur missa Latine. Stola enim sive stoli ut missa vel ut missi. Ante karte et membranarum usum in dolatis codicellis epistolarum alloquia scribebantur. Unde et portitores earum tabellarios vocaverunt.

De ceris. De kartis. De pergamenis. De conficiendis libris. De librorum vocabulis. De kanonibus ewangeliorum. De kanonibus conciliorum. De ceteris. .ix.

[C]ere litterarum matres, parvulorum nutrices. Ipse dant ingenium pueris, primordia sensus. Quarum studium primum Greci tradidisse produntur. Greci autem et Tusci primum ferro in ceris scripserunt; postea Romani iusserunt ut graphium ferreum quis haberet.

Unde et apud scriptores dicitur: ceram ferro ne cedito. Postea institutum est ut ceras ossibus scriberent, sicut indicat Atta in Satyra dicens: vertamus vomerem in cera mucroneque osso aremus. Grafium autem Grece, Latine scriptorium; nam grafia scriptura est.

Sequitur de kartis et cera

[C]artarum usum primum Egyptus ministravit, ceptum apud Memphiticam urbem. Memphis enim est civitas Egyptiorum ubi karte usus inventus est primum, sicut ait Lucanus: conficitur bibula Memphitis carpta papiro. Bibulam autem papirum dixit quod humorem bibat. Karta autem dicta est eo quod carptum papiri tegimine decerptum conglutinatur. Cuius genera quamplura sunt. Prima autem et precipua augusta regia maioris forme in honorem Octoviani Augusti vocata. Secunda Libiana ob honorem Libie provincie. Tercia hieratica dicta eo quod ad sacros libros eligebatur, similis auguste sed colorata. Quarta teneotica a loco Alexandrie qui ita vocabatur, ubi fiebat. Quinta saitica ab oppido Salo. Sexta Corneliana a Cornelio Gallo prefecto Egypti primum confecta. Septima emporetica quod ea merces involvuntur, cum sit scriptis minus idonea.

De pergamenis

[P]ergameni reges cum carta indigerent membrana primum excogitaverunt. Unde et pergamenorum nomen hucusque tradente sibi posteritate servatum est. Hec et membrana dicuntur quod ex membris pecudum detrahuntur. Fiebant autem primum coloris lutei, id est crocei; postea vero Rome candida membrana reperta sunt, quod apparuit inhabile esse, quia et facile sordescat aciemque legentium ledat. Cum periciores architecti neque

carminaria ponenda sunt in bibliothecis putant neque pavimenta alia quam ex Karistio marmore quod auri fulgor feriret et Caristi viriditas reficiat oculos. Nam et qui nummularium discunt denariorum formas myrtetos pannos sternunt et gemmarum sculptores scarabeorum terga quibus nichil est viridius subinde respiciunt et pictores idem faciunt ut labore visus eorum viriditate recreentur. Membrana autem aut candida aut lutea aut purpurea sunt. Candida naturaliter existunt. Luteum membranum bicolor est quod a confectore una tingitur parte id est crocatur. De quo Persius: Iam liber et positis bicolor membrana capillis. Purpurea vero inficiuntur colore in quibus aurum et argentum liquescens patescat in litteris.

De libris conficiendis

Quedam genera librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur. Breviori forma carmina atque epistole. At vero historie maiore modulo scribebantur et non solum in carta vel membranis sed etiam in omentis elefantinis textilibusque malvarum foliis atque palmarum. Cuius generis Cinna sic meminit: Hec tibi Arateis multum invigilata lucernis carmina quis ignes novimus aerios levis in aridulo malve descripta libello Prusiaca vexi munera navicula. Cedro libros perunguere primum Rome ceperunt. Qui ab initio pumicabantur. Unde et Catullus ait: Cui dono lepidum novum libellum arido modo pumice expolitum. Codex multorum librorum est. Unius liber voluminis. Et dictus codex per translacionem a codicibus arborum seu vitium quasi caudex quod in se multitudinem librorum quasi ramorum contineat. Volumen est liber a volvendo dictus sicut apud Hebreos volumina legis volumina prophetarum. Liber est interior tunica corticis que ligno coheret. De quo Virgilius: Alta liber haeret in ulmo. Unde et liber dicitur in quo scribimus quia ante usum carte vel membranarum de libris arborum volumina fiebant id est compaginabantur. Unde et scriptores de libris arborum librarios vocaverunt. Librarios autem et bibliopolas dicunt. Librum enim Greci biblum vocant. Librarii autem idem et antiquarii vocantur. Sed librarii sunt qui et nova scribunt et vetera, antiquarii qui tantummodo vetera. Unde et nomen sumpserunt. A scribendo autem et scriba nomen accepit officium scribendi exprimens vocabuli qualitate. Instrumenta scribe calamus et penna. Ex his enim verba paginis infiguntur. Sed calamus arboris est, penna avis. Cuius acumen in duo dividitur in toto corpore unitate servata credo propter misterium ut in duobus apicibus vetus et novum testamentum signaretur quibus exprimitur verbi sacramentum sanguine passionis effusum. Dictus autem calamus quod liquorem ponat. Unde et apud nautas kalare ponere dicitur. Penna autem a pendendo vocata id est volando. Est enim ut diximus avium. Folia autem librorum appellata esse sive ex similitudine foliorum arborum seu quia ex follibus fiunt id est ex pellibus qui de occisis pecudibus detrahi solent. Cuius partes pagine dicuntur eo quod sibi invicem compaginentur. Versus autem vulgo vocati quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexteram primum deducebant stilum deinde convertebantur ab inferiore et rursus ad dexteram versus

quos et hodie rustici vespiliones vocant. Hec
dicta est quia ad hoc emendat et nondum in li-
bris redacta est et nomine generi sunt et eshomi

De kanonibus ewangeliorum

Kanones ewangeliorum Amonius Al-
lexandrie primus excogitavit
quem postea Eusebius Cesariensis secutus
plenius composuit. Qui ideo facti sunt ut
per eos invenire et scire possimus qui reli-
quorum ewangelistarum similia aut propria
dixerunt. Sunt autem in numero x. Quorum
primus continet numeros in quibus iiii eadem
dixerunt Matheus Marcus Lucas et Iohannes.
Secundus in quibus iii Matheus Marcus et Lu-
cas. Tercius in quibus iii Matheus Lucas
et Iohannes. Quartus in quibus iii Matheus
Marcus et Iohannes. Quintus in quibus ii
Matheus et Lucas. Septimus in quibus ii
Matheus et Iohannes. Octavus in quibus ii
Lucas et Marcus. Nonus in quibus ii
Lucas et Iohannes. Decimus in quibus sin-
guli eorum propria quedam dixerunt. Quorum
expositio hec est. Per singulos enim ewan-
gelistas numerus quidam capitulis affixus
adiacet quibus numeris subdita est era q-
minio notata que indicat in quoto ca-
none positus sit numerus cui subiecta est era.
Verbi gratia si est era prima in primo canone
si secunda in secundo si tercia in tercio et sic per ordi-
nem usque ad decimum pervenies. Si igitur
aperto quolibet ewangelio placuerit scire
qui reliquorum ewangelistarum similia dixe-
runt assumes adiacentem numerum capituli
et requires eundem numerum in suo canone quem
indicat ibique invenies qui et que dixerint
et ita demum in corpore inquisita loca
que eorum numeris indicantur per singula
ewangelia de eisdem dixisse invenies.

De kanonibus conciliorum vi

Kanon autem grece latine regula nuncu-
patur. Regula autem dicta eo quod recte
ducat nec aliquando aliorsum trahit. Alii dixerunt
regulam dictam vel quod regat vel quod normam
recte vivendi prebeat vel quod distortum pravumque
quid corrigat. Kanones autem generalium con-
ciliorum a temporibus Constantini ceperunt. In precedentibus
namque annis persecutione fervente docendarum ple-
bium minime dabatur facultas. Inde christiani-
tas in diversas hereses scissa est quia non erat
episcopis licencia in unum convenire nisi tempore supradicti
imperatoris. Ipse enim dedit facultatem christi-
anis libere congregari. Sub hoc etiam antiqui
patres in Niceno concilio de omni orbe terrarum
convenientes iuxta fidem ewangelicam et apostoli-
cam secundum post apostolos symbolum tradiderunt.
Inter cetera autem concilia iiii esse venerabiles
synodos que totam principaliter fidem complec-
tuntur quasi iiii ewangelia vel totidem paradisi
flumina. Harum prima Nicena synodus ccc xviii
episcoporum Constantino imperatore augusto peracta
est in qua Arriane perfidie condempnata blas-
phemia quam de inequalitate sancte trinitatis
idem asserebat Arrius consubstancialem
deo patri deum filium eadem sancta synodus
per symbolum definivit. Secunda synodus cl
patrum sub Theodosio seniore Constantinopoli
congregata est que Macedonium spiritum sanctum
deum esse negantem condempnans consubstancialem
patri et filio spiritum sanctum demonstravit dans
symboli formam quam tota grecorum et latinorum
confessio in ecclesiis predicat. Tercia synodus
Effesiana prima cc episcoporum sub iuniore
Theodosio augusto edita que Nestorium
duas personas in Christo asserentem iusto

anathemate condempnavit confitens mariam in duabus naturis unam domini nostri Ihesu Christi personam. Quarta synodus calcedonensis sexcentorum xxx sacerdotum sub marciano principe habita est in qua euticen constantinopolitanum abbatem verbi dei et carnis unam naturam pronunciantem et eius defensorem dioscorum quondam alexandrinum episcopum et ipsum rursum nestorium cum reliquis hereticis una patrum sententia condempnavit. Predicat autem eadem synodus Christum deum sic natum de virgine ut in eo substantiam divine et humane confitemur nature. Hec sunt iiii synodi principales fidei doctrinam plenissime predicantes. Sed et si que sunt concilia que sancti patres spiritu dei pleni sanxerunt post istorum iiii^{or} auctoritatem omni manent stabilita vigore quorum gesta in hoc opere condita continentur. Synodum autem ex greco interpretari comitatum vel cetum. Concilium vero nomen tractum ex more romano. Tempore enim quo causa agebantur conveniebant omnes in unum communique intencione tractabant. Unde et concilium a communi intencione dictum quasi comcilium nam cilia oculorum sunt. Unde et considium consilium d in l littera transiit. Cetus vero conventus est vel congregatio a coeundo id est conveniendo in unum. Unde et conventus est nuncupatus sicut conventus cetus et concilium a societate multorum in unum.

De cyclo paschali. vii.

Paschalem cyclum ypolitus episcopus temporibus alexandri imperatoris primus conscripsit. Post quem probatissimi auctores eusebius cesariensis theophilus alexandrinus prosper quoque natione aquitanus atque victorius amplificatis eiusdem festivitatis rationibus multiplices circulos ediderunt. Cuius quidem vicem beatissimus cyrillus alexandrine urbis episcopus in lxxxxv annos per quinquies decem novies calculos quoto kalendas vel luna decat paschalis solempnitas celebrari summa brevitate notavit. Cyclum autem vocatum eo quod in orbe digestum sit et quasi in circulo dispositum ordine complectatur annorum sine varietate et sine ulla arte. Unde factum est ut cuiusque materie carmina simplici formitate facta cyclica vocarentur. Hinc et kalculum dicunt qui ordine currat seriatim annorum.

Cyclus primus decemnovenalis

B	Commun	iii idus aprilis	luna	xxx (l xx)
	Commun	vi kalendas aprilis	luna	xvi
	Embolismus	xvi kalendas maii	luna	xvii
B	Commun	vi idus aprilis	luna	xx
	Commun	x kalendas aprilis	luna	xv
	Embolismus	ii idus aprilis	luna	xvii
B	Commun	ii nonas aprilis	luna	xix
	Commun	viii kalendas maii	luna	xx
	Embolismus	v vel vi idus aprilis	luna	xv
B	Commun	ii kalendas aprilis	luna	viii vel xviii
	Commun	xii kalendas maii	luna	xx l xix
	Embolismus	nonas aprilis	luna	xv
	Commun	vi kalendas aprilis	luna	xvii
	Commun	xvii kalendas aprilis	luna	xviii
B	Embolismus	vi idus aprilis	luna	xxi
	Commun	ix kalendas aprilis	luna	xvii l xvi
	Embolismus	ii idus aprilis	luna	xx

Cyclus secundus

	Commun	v idus aprilis	luna	xviii
B	Commun	ii kalendas aprilis	l	xx
	Embolismus	xii kalendas maii	l	xxi
	Commun	nonas aprilis	l	xvii
	Commun	v kalendas aprilis	l	xx
B	Embolismus	xv kalendas maii	l	xx
	Commun	kalendas aprilis	l	xvi
	Embolismus	xi kalendas maii	l	xvii
	Commun	idus aprilis	l	xx
B	Commun	vi kalendas aprilis	l	xv

	Embol	xv kl' mai	l	xvi
	Commu	v id' aplis	l	xix
	Commu	viii kl' aplis	l	xv
B	Embol	Id' aprilis	l	xv
	Commu	Nonc aplis	l	xviii
	Commu	v kl' aplis	l	xxi
	Embol	iiii id' aplis	l	xv
B	Commu	kl' aplis	l	xvii
	Embol	xi kl' mai	l	xviii

Cyclus tertius

	Commu	viii id' aplis	l	xv
	Commu	iiii kl' aplis	l	xviii
B	Embol	xv kl' mai	l	xviii
	Commu	vi id' aplis	l	xxi
	Commu	viii kl' aplis	l	xvii
	Embol	xviii kl' mai	l	xviii
B	Commu	Non' aplis	l	xx
	Embol	vii kl' mai	l	xxi
	Commu	iiii id' aplis	l	xvii
B	Commu	iiii non' aplis	l	xx
B	Embol	xi kl' mai	l	xx
	Commu	viii id' aplis	l	xvii
	Commu	iiii kl' aplis	l	xxi
	Embol	xiiii kl' mai	l	xx
B	Commu	iiii non' aplis	l	xvii l xv
	Commu	viii kl' aplis	l	xix
	Embol	xviii kl' mai	l	xx
	Commu	iii kl' aplis	l	xv
	Embol	xiiii kl' mai	l	xv

Cyclus quartus

	Commu	iiii id' aplis	l	xix
	Commu	vii kl' aplis	l	xv
	Embol	xvii kl' mai	l	xv
B	Commu	viii id' aplis	l	xviii
	Commu	iiii kl' aplis	l	xxi
	Embol	iii id' aplis	l	xv
	Commu	iiii non' aplis	l	xviii
B	Embol	x kl' mai	l	xviii
	Commu	(l xviii) viii kl' mai	l	xxi

	Commu	iii kl' aplis	l	xviii
	Embol	xiii kl' mai	l	xviii
B	Commu	iiii id' aplis	l	xx
	Commu	vii kl' aplis	l	xv
	Embol	xvii kl' mai	l	xvii
	Commu	vii id' apl	l	xx
B	Commu	ix kl' apl	l	xv
	Embol	iii id' aplis	l	xvi
	Commu	iii non' apl	l	xix
	Embol	ix kl' mai	l	xx

Cyclus quintus

B	Commu	vii id' apl	l	xvi
	Commu	iii kl' aplis	l	xix
	Embol	xiii kl' mai	l	xx
	Commu	ii non' apl	l	xvi
B	Commu	vii kl' aplis	l	xviii
	Embol	xvii kl' mai	l	xix
	Commu	ii kl' apl	l	xv
	Embol	xvi kl' mai	l	xvi
B	Commu	iii id' apl	l	xviii
	Commu	iii non' apl	l	xxi
	Embol	xvi kl' mai	l	xv
	Commu	vi id' apl	l	xix
B	Commu	iii kl' aplis	l	xx
	Embol (l xiii)	xiiii kl' mai	l	xxi
	Commu	ii non' apl	l	xvii
	Commu	vi kl' aplis	l	xx
B	Embol	xviii kl' mai	l	xx
	Commu	ii kl' aplis	l	xvi
	Commu	xii kl' mai	l	xvii

P Post cuius completionem a decursu
dum recurrendum ab eodem initio
mundi usque ad sextum novissimum cycli a
nni computat anni v. ccc xx [illegible]
circa pascha quam decima luna cum iudeis
celebrabant quocumque die occurrit quod vitiu
sit prius [illegible] nicena synodo prohibuerunt
[illegible] non solum paschalem lunam
et mensem [illegible] quarto sed etiam et diem resurrectionis

dominice obseruationem. Et ob hoc pascha a xiiii
luna usque ad xxi. extenderunt ut dies
dominicus non omitteretur. Pasche autem vo-
cabulum non grecum sed hebreum est nec a passione
quod paschein grece dicitur pati sed a transitu
hebreo verbo pascha appellatum est eo quod
tunc populus dei ex egypto transierit. Unde
in ewangelio: cum vidisset ihesus quia venit
eius hora ut transiret de mundo ad patrem.
Nox ideo per vigilias ducitur propter aduentum
regis ac dei nostri ut tempore resurrectionis
eius nos non dormientes sed vigilantes
inveniat. Cuius noctis duplex ratio est:
sive quod in ea vitam tunc recepit cum
passus est sive quod postea eadem hora
qua resurrexit ad iudicandum venturus
est. Eo autem modo agimus pascha ut non
solum mortem et resurrectionem christi in memo-
riam revocemus sed et cetera que circa eum
attestantur ad sacramentorum significationem
inspiciamus. Propter initium enim nove
vite et propter novum hominem quem iubemur
induere et exuere veterem expurgantes
vetus fermentum ut simus nova conspersio quo-
niam pascha nostrum immolatus est christus.
Propter hanc ergo vite novitatem primus
mensis novorum in anni mensibus celebra-
tioni paschali mystice attributus est.
Quod vero tercie ebdomade die pascha cele-
bratur id est qui dies a quinta decima in vi-
cesima prima hoc significat quia in toto tempore
seculi quod septenario dierum numero agitur
nunc tercium tempus est quo hoc sacramentum
apparuit. Primum tempus enim est ante legem
secundum sub lege tercium sub gratia ubi iam ma-
nifestum est sacramentum prius occultum in prophe-
ticis enigmatibus. Ideo et propter hoc tercia seculi

tempora resurrectio domini triduana est. Quod
vero a quinta decima luna usque ad vicesima
primam per dies vii paschales dies computan-
tur propter numerum septenarium quo universi-
tatis significatio sepe figuratur qui etiam
ipsi ecclesie tribuitur propter instar universitatis.
Unde et iohannes apostolus in apocalipsi ad vii
scribit ecclesias. Ecclesia vero adhuc in ista mor-
talitate carnis constituta propter ipsam mu-
tabilitatem lune nomine in scripturis
significatur. Varia autem observatio compo-
ti paschalis solempnitatis errorem
inducunt. Latini namque a tao no-
nas marcias usque in tao nonas aprilis
primi mensis lunam inquirunt et si in
quinta decima luna die dominico prove-
nit in alium diem pascha differunt.
Greci primam lunam ab viii idus marcias
usque in diem nonum aprilis observant et
si quinta decima luna die dominico incur-
rerit sanctum pascha celebrant. Huiusmodi
ergo dissensio inter utrosque paschalem
regulam turbat. Communis annus dicitur
qui xii tantum lunas habet et est dierum cclui. habet
Vocatur autem communis quia sepe ita duo con-
iuncti incidunt ut in unum se in paschali
solempnitate sequuntur. Nam embolismus
annus superplus est. Embolismus annus
est qui tredecim menses lunares id est
ccc lxxxiiii dies habere monstratur.
Hic est annus quem moyses divinitus re-
uelatus in quo iubentur hii qui lon-
gius stabant in secundo mense pascha
celebrare. Embolismus autem nomen gre-
cum est quod interpretatur latine superaugmen-
tum eo quod in eis annorum communium quibus
xi lunares dies desunt. Embo-
lismi autem anni et communes sic inveniuntur.

Si enim xiiii luna pasche precedentis
usque ad xiiii sequentis ccclxxxiiii
dies fuerint embolismus annus est Si
ccc liiii communis Bissextus est per annos
iiii unus dies adiectus Crescit enim
per singulos annos quarta pars assis at ubi
quarto anno assem compleverit bissextum an-
num facit Vocatus autem bissextus quia bis
sexies ductus assem facit quod est unus
dies sicud et quadrantes per quater duc-
ti quod est bissextus que super dierum cursum
in anno sol facit sive quod negat annus
sibi intendum nisi bissexto nonas marci-
as computamus sex et primo die et vi
nonas marcias et addito bissexto alio
die vi nonas marcias iteramus ab vi
autem nonas marcias usque in die kalendas ia-
nuarii in luna cursus bissextus appo-
nitur atque inde detrahitur Intercalares
autem dies vocantur ideo quod interponuntur
ut ratio lune solis que conveniat kalares
enim ponere dicitur interkalares interponere Epac-
tas grece vocant latini adiectiones annuas
lunares que per undecenarium numerum usque
ad tricenarium in se revolvuntur Quas
ideo egypcii adiciunt ut lunaris cur-
sus rationi solis equetur Luna enim iuxta
cursum suum xxix semis dies lucere
dinoscitur et fiunt in anno lunares dies
ccc liiii remanent ad cursum anni solaris
dies xi quos egypcii adiciunt unde et
adiectiones vocantur Absque hiis non in-
venies luna quota sit in quolibet anno
et mense et die Iste epacte semper xi kalendas
aprilis reperiuntur in eadem luna que fuit
eo die Continentur autem circulo decem no-
venali Sed cum ad xviii epactas perve-
nit qui est circulus xix in sequenti anno
non addas super xviii xi sed xii annales de-
tractis xxx sed inde revertens ut xi prim-

De reliquis festivitatibus viii

F

Festivitas dicta a festis diebus quasi
fasti dialis eo quod in eis sola res di-
vina fit Quibus contrarii sunt fasti in quibus
ius fatur Sollempnitas a sacris dicitur
ita suscepta ut mutari ob religionem non
debeat absoluta id est firmo atque solido no-
minata vel ex eo quod solet fieri in anno Ce-
lebritas autem vocatur quod non ibi terrena sed
celestia tantum agantur Pascha dominicarum festi-
vitatum prima est de cuius vocabulo in superi-
oribus iam diximus Penthecostes sicud et
pascha apud hebreos celebris dies erat
qui post quinque decadas pasche celebrabatur
unde vocabulum sumpsit Pente enim grece
quinque In quo die secundum legem panes proposi-
tionis de novis frugibus offerebantur Cuius
figuram iubileus annus in testamento veteri ges-
sit que nunc etiam per futuram repromissionem
et eternam requiem prefiguravit Epyphania
grece latine apparicio sive manifestacio
vocatur Eo enim die Christus sideris indicio
magis apparuit adorandus quod fuit figura
primicie credencium gencium quo die et dominici
baptismatis sacramentum et per mutatam in vi-
num aquam factorum per dominum signorum principia
extiterunt Due autem sunt epyphanie
prima in qua natus est Christus et pastoribus
hebreorum angelo indicante apparuit Secunda
in qua ex gentium populis stella indicante se-
met presepis cunabula magis adorandus
exhibuit Scenophegia sollempnitas he-
breorum de greco in latinum tabernaculorum de-
dicacio interpretatur que celebratur a iudeis
in memoria expeditionis eorum ab egypto per

mon' i thabernaclis agebat et ex eo sceno
phegia grece cum grece thabernaculum d' q
solempnitas apud hebreos septembri mense
celebratur. Neomenia apud nos kl' ap
hebreos autem quia secundum lunare cursum
menses supputantur et grece mene luna ap
pellatur inde neomenia i. nova luna E
rat enim apud hebreos ipse dies kl' a
ex legali institucione solempnes de quibus
in psalmis d' Canite in neomenia tubam
in die insignis solempnitatis vestre Encenia
e nova templi edificacio Grece enim cen
tenon d' novum Quando enim aliquid novum
dedicatur encenia d' Hanc dedicacionis
templi solempnitatem iudei octobris mense
celebrant. Dies palmarum ideo d' quia in eo
dominus et salvator noster sicut propheta cecinit
ierusalem tendens asellam sedisse perhibetur
Tunc gradiens cum ramis palmarum multitudo
plebium obviam ei clamavit Osanna be
nedictus qui venit in nomine domini rex israel vul
gus autem ideo hunc diem capitilavium vocat
quia tunc moris est lavandi capita infancium
qui ungendi sunt ne observacione quadrage
sime sordidata ad unccionem accederent
Hoc autem die symbolum competentibus tradi
tur propter confinem dominice pasce solempnitatem
ut qui iam ad dei graciam properant fi
dem quam confitentur agnoscant
Cena domini dicta eo quod in eodem die sal
vator cum discipulis suis pascha fecit quod
et hodie sicut traditum est celebratur sanctumque
in eo crisma conficitur atque inicium novi et
veteris cessacio testamenti declaratur. Sab
batum ab hebreis ex interpretacione vocabu
li sui requies nominatur quod deus in ipso perfecto
mundo requieverit. Sic quidem et eo die
requievit dominus in sepulcro ut quietis

illius misterium conservaret quod iudeis obser
vandum in umbra futurorum preceptum est Sed
postquam xpistus in sepultura sua eius figuram
adimplevit observacio eius quievit. Domini
cus dies proinde vocatur quia in eo resur
reccionis domini nostri ihesu xpisti gaudium
celebratur. Qui dies non iudeis sed
xpistianis in resurreccione domini declaratur
et ex illo cepit habere festivitatem suam
Illis enim solum celebrandum sabbatum
traditum est quia erat antea requies mor
tuorum resurreccio autem illius qui re
surgens a mortuis non moritur. Octavus
quoque autem sanctorum est tunc resurreccio in corpore
domini ut paret in capite quod corporis ecclesie
speratur in fine iam dies dominicus i. octa
vus qui et primus celebrari cepit

Sequitur de officiis .ix.

Officiorum plurima genera esse sed pre
cipuum illud quod in sacris divi
nisque rebus habetur. Officium autem ab ef
ficiendo dictum quasi efficium quod propter decorem
sermonis una mutata sit littera ut quisque
illa agat que nulli officiant sed prosint
omnibus. Vespertinum officium est in noctis
inicio vocatum a stella vespero que
surgit oriente nocte. Matutinum vero
officium est in lucis inicio a stella lucifero
appellatum que oritur inchoante mane
Quorum duorum temporum significacione ostenditur
ut nocte ac die semper deus laudetur.
Missa tempore sacrificii est quando cathecumini
foras mittuntur clamante levita Siquis
cathecuminus est exeat foras Et inde
missa quia sacramentis altaris interesse non
possunt qui nondum regenerati noscuntur.
Chorus est multitudo in sacris collecta et dictus

chorus quod in initio in modum corone circum aras starent et ita psallerent. Alii chorum dixerunt a concordia que in caritate consistit, quia si caritatem non habeat, respondere convenienter non potest. Cum autem unus canit, grece monodia, latine sicinium dicitur; cum vero duo canunt, bicinium appellatur; cum multi, chorus. Nam choree ludorum cantilene vel saltationes classium sunt. Antiphona ex greco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallentibus ordine commutato, sive de uno ad unum. Quod genus psallendi greci invenisse traduntur. Responsorios itali tradiderunt, quos inde responsorios cantus vocant quod alio desinente id alter respondeat. Inter responsorios autem et antiphonas hoc differt, quod in responsoriis unus versum dicat, in antiphonis autem versibus alternant chori. Lectio dicitur quia non cantatur ut psalmus vel hymnus, sed legitur tantum. Illic enim modulatio, hic pronuntiatio sola queritur. Canticum est vox cantantis in leticia. Psalmus autem dicitur qui cantatur ad psalterium, quo usum esse David prophetam in magno misterio prodit historia. Hec autem duo in quibusdam psalmorum titulis iuxta musicam artem alternatim sibi apponuntur. Nam canticum psalmi est cum id quod humana vox preloquitur organum modulatur, vox postea cantantis eloquitur. Psalmus vero est cantici, quod humana vox preloquitur ars organi modulantis imitatur. Psalmus autem a psalterio dicitur, unde mos est ex alio opere cum compositi. Tres autem gradus sunt in cantando: primus succentoris, secundus incentoris, tertius accentoris. Diapsalma quidam hebreum

verbum esse voluerunt, quo significatur semper, id est quod illa quibus hoc interponitur sempiterna esse confirment. Quidam vero grecum verbum existimaverunt, quo significatur intervallum psallendi, ut psalma sit quod psallitur, diapsalma vero interpositum in psallendo silentium, ut quemadmodum sinpsalma dicitur vocis copulatio in cantando, ita diapsalma disiunctio earum, ubi quedam requies disiuncte continuationis ostenditur. Unde illud probabile est non coniungendas sententias in psallendo ubi diapsalma interposita fuerit, quia ideo interponitur ut conversio sensuum vel personarum esse noscatur. Hymnus est canticum laudantium, quod de greco in latinum laus interpretatur, pro eo quod sit carmen laudis et leticie. Proprie autem hymni sunt continentes laudem Dei. Si ergo sit laus et non sit Dei, non est hymnus. Si sit et laus et Dei laus et non cantetur, non est hymnus. Si ergo et in laudem Dei dicitur et cantatur, tunc est hymnus. Cui contrarium est threnum, quod est carmen lamenti et funeris. Alleluia est duorum verborum interpretatio, hoc est laus Dei, et est hebreum sicut amen, et de x nominibus quibus apud hebreos deus vocatur, alia significat vel sine fidelis quia et amen hebreum est. Que duo verba amen et alleluia nec grecis nec latinis nec barbaris licet in suam linguam omnino transferre vel alia lingua annuntiare. Nam quamvis interpretari possint, propter sanctiorem auctoritate servata est ab apostolis in his propter lingue antiquitatis. Tanto enim sacra sunt nomina ut etiam Iohannes in apocalypsi referat se spiritu revelatione vidisse et audisse vocem celestis exercitus tamquam vocem aquarum multarum et tonitruum validorum dicentium amen et

alia ac per hoc sic oportet in terris utique dici
sicud in celo resonat Osanna in altissimis
lingue interpretacionem interposicio tamen non potest
Osi enim salvifica interpretatur anna interiectio
est motum animi significans sub deprecantis affectu
Integre autem osanna dicitur quod nos corrupta
media vocali littera 2 elisa dicimus osana
sicut 2 sicud fit in versibus cum scandimus littera enim
prima ubi sequentes extrema priores ubi
vocales excludit 2 dicitur hebraice osanna
quod interpretatur salvifica subaudiendo populum
tuum vel mundum totum Offertorium ex
causa suscepit vocabulum factum enim dicitur
oblacio que altari offertur 2 sacrificatur
pontificalibus a quo offertorium nominatur quod
per factum Oblacio vocatur quia offertur
Dona enim proprie dicuntur divina munera humana
namque munera dicuntur obsequia que pauperes
divitibus loco munerum solvuntur Ipsaque mu-
nus humani datur donum deo unde etiam
in templis donaria dicimus munera autem
vocatur quia manibus vel datur vel accipitur
Duo autem sunt que offeruntur donum 2 sa-
crificium Donum dicitur quicquid auro argento quia
qualibet alia specie efficitur Sacrificium autem
est victima 2 quecumque in ara cremantur
seu ponuntur Omne autem quod deo datur
aut dedicatur aut consecratur quod dedica-
tur dicendo datur unde 2 appellatur Unde errore
qui dedicacionem consecracionem putat sacrificale
Immolacio ab antiquis dicta eo quod in mo-
le altaris posita victima cederetur unde
2 mactacio post immolacionem nunc autem
immolacio panis 2 calicis dicitur Liba-
cio autem tamen calicis oblacio est hic
2 illud libabit de sanguine uve sacrificii
2 sicarium quendam peccaris sunt inquit
peteras libare ioui libat ergo ipse

effundere est sumptum quia nomine ex libis
quondam qui in grecia usum repperit vinum
Hostie apud veteres dicebantur sacrificia
que fiebant antequam ad hostem pergeret
Victime vero sacrificia que post victori-
am devictis hostibus immolabantur
2 erant victima maiora sacrificia quam
hostie Alii autem victima dictam puta-
verunt quia ictu percussa cadebat vel quia
vincta ad aras ducebatur Holocaus-
tum illud est ubi totum igne consumitur quod
offertur antiqui enim cum maxima sacrifi-
cia administrarent solebant totas hosti-
as in sacrorum consumere flamma aut 2 ipsa
erant holocaustomata holos enim grece
totum dicitur caustis incensio 2 holocaus-
tum totum incensum Cerimonie apud
latinos dicuntur sacra omnia que apud
grecos orgia vocantur Proprie autem
incensum est doctoribus a carendo appellari
cerimonias quasi carimonias eo quod ea
que in sacris divinis offeruntur in suo
usu carent homines quod nomine etiam
in usu est litteris sacris Alii cerimonias
proprie in observacionibus iudeorum credunt
abstinencia scilicet quarundam escarum
secundum veterem legem eo quod observantes
careant hiis rebus quibus se abstinent
erant Sacrificium dictum quasi sacrum
factum quia prece mistica consecratur in memo-
ria pro nobis dominice passionis Unde
hoc eo iubente corpus Christi 2 sanguinem di-
cimus quod dum sit ex fructibus terre
sanctificatur 2 fit operante sacramentum
invisibiliter spiritu dei eius panis 2 calicis
sacramentum gratia eucaristia dicitur quia
latine bona gratia interpretatur 2 quod

melius sanguine et corpore xpi Sacramentum
est in aliqua celebratione cum res gesta
ita fit ut aliquid significare intelligatur
quod sancte accipiendum est Sunt autem sacramen-
ta baptismum et crisma corpus et sang-
wis que ob hoc sacramenta dicuntur quia sub
tegumento corporalium rerum virtus divina
secretius salutem eorundem sacramentorum
operatur Unde et a secretis virtutibus vel
sacris sacramenta dicuntur que ideo fruc-
tuose penes ecclesiam fiunt quia spiritus sanctus
in ea manens eundem sacramentorum latenter
operatur effectum Unde seu per bonos seu
per malos ministros intra dei ecclesiam dis-
pensantur tamen quia spiritus sanctus mystice vi-
vificat illa qui quondam apostolico in
tempore visibilibus apparebat operibus nec bonorum
meritis dispensatorum amplificantur hec
dona nec malorum attenuantur quia neque qui
plantat est aliquid neque qui rigat
sed qui incrementum dat deus Unde et
grece misterium dicitur eo quod secretam et reconditam
habeat dispensationem Baptismum grece
latine tinctio dicitur quia ibi homo spiritu gratie
in melius immutatur et longe aliud quam
erat efficitur Prius enim fedi eramus
deformitate peccatorum in ipsa tinctione red-
dimur pulcri dealbatione virtutum Unde
et in canticis scribitur canticorum que est ista
que ascendit dealbata Cuius misterium
non aliter nisi sub trinitatis designatione
id est patris et filii et spiritus sancti cognominatione comple-
tur dicente domino ad apostolos ite docete
omnes gentes baptizantes eos in nomine
patris et filii et spiritus sancti Sicut enim in tribus testi-
bus stat omne verbum ita hoc sacramentum
confirmat ternarius numerus nominum divinorum
Quod autem per aquam baptismum datur
hec ratio est voluit enim dominus ut res illa
invisibilis per congruentem sed profecto contrecta-
bili et visibile impertiretur elementum
super quod etiam in principio ferebatur spiritus sanctus
Nam sicut aqua purgatur exterius
corpus ita latenter eius misterio per spiritum sanctum
purificatur et anima Cuius sanctificatio est in-
vocato enim deo descendit spiritus sanctus de celis
et medicatis aquis sanctificat eas de
semetipso et accipiunt vim purgationis
ut in eis et caro et anima delictis inqui-
nata mundetur Crisma grece unctio
nominatur latine ex cuius nomine et xpistus
dicitur et homo post lavacrum sanctificatur nam
sicut in baptismo peccatorum remissio datur
ita per unctionem sanctificatio spiritus adhibetur
et hoc de pristina disciplina qua ungi in
sacerdotium et regnum solebant Ex quo et aa-
ron a moyse unctus que dum corporaliter
fit spiritualiter proficit quomodo et in ipsa baptis-
mi gratia visibilis actus est quod in aqua
mergimur sed spiritualis effectus quod delictis
mundamur Hoc significat illud unguen-
tum peccatricis mulieris super pedes et ea que
dicitur non fuisse peccatrix super ihesu caput
fudisse refertur Manus impositio ideo
fit ut per benedictionem advocatus invitetur
spiritus sanctus Tunc enim ille paraclitus post
mundata et benedicta corpora libens a patre
descendit et quasi super baptismi aquam
tamquam super pristinam sedem recognoscens
quiescit nam legitur quod in principio aquis
superferebatur spiritus sanctus Exorcismus grece
latine coniuratio sive increpatio sermo
est adversus dyabolum ut discedat sicut
illud est in zacharia et ostendit mihi dominus
ihesum sacerdotem magnum stantem coram

angelo domini et Sathan stabat a dextris eius ut adversaretur ei et dixit Dominus ad Sathan increpet Dominus in te Sathan qui elegit Ierusalem. Hoc est exorcismus increpare et coniurare contra diabolum. Unde sciendum est quod non creatura Dei in infantibus exorcizatur aut exsufflatur sed ille sub quo sunt omnes qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum. Symbolum per linguam Grecam signum vel cognitio vel collatio interpretatur. Discessuri enim apostoli ad evangelizandum in gentibus hoc sibi predicationis signum vel indicium posuerunt. Continet autem confessionem trinitatis et unitatem ecclesie et omne christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei et spei nostre non scribitur in carta et atramento sed in tabulis cordis carnalibus. Oratio petitio dicitur, nam orare est petere sicud exorare impetrare. Constat autem certo loco et tempore. Loco quia non ubique cum prohibeamur in publicis orare sed ubi opportunitas dederit aut necessitas importaverit. Neque enim contra preceptum reputatur ab apostolis factum qui in carcere audientibus custodibus adorabant et cantabant deo. De horis. x.

Tertie vero hore et sexte et none missis orationis, sed hec singularibus nam est observatio quarundem horarum quia que diei mensura spatia signant tercia sexta et nona sicut et noctis. Sed ideo hee orandi hore divise sunt ut si forte aliquo fuimus opere detenti ipsum nos ad officium tempus admoneat. Que tempora in scripturis inveniuntur. Primum enim spiritus sanctus congregatis discipulis hora tercia infusus est. Petrus qua die visionem communicationis in illo vasculo expertus est sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum Iohanne hora nona templum adiit quando paraliticum sanitati restituit.

Daniel et Danielem legimus hoc tempore in oratione observasse et utique ex israhelitis disciplina ut non minus quam ter in die adoremus. Debitores enim sumus trium patris et filii et spiritus sancti, exceptis utique aliis legitimis orationibus que sine ulla admonitione debentur ingressus lucis ac noctis sine vigiliarum sed et alium non primus capere quam in spiritu orationem. Oratio enim studia sunt spiritus refrigeria quia spirita celestia quam vestra. Cum autem vult orationem suam volare ad deum faciat illi duas alas ieiunium et elemosinam et ascendet celerius et exaudietur. Ieiunium est parsimonia victus abstinentiaque ciborum, cui nomen est inditum ex quadam parte visceris ieiuni quod et vacua quod vulgo ieiunium vocatur. Unde ieiunii nomen creditur derivatum, quia semper media viscera vacua et exinanita consistit. Ieiunium autem et statio dicitur. Statio autem de militari exemplo nomen accepit pro eo quod nulla leticia obveniens castris stationem militum insistendo. Nam leticia liberius tempora sollicitius administrat disciplinam. Unde et milites numquam in inconcordis sollicitius magis stationibus parent. Distinguunt autem quidam inter ieiunium et stationem. Nam ieiunium est indifferenter cuiuslibet diei abstinentia non secundum legem sed secundum propriam voluntatem. Statio autem est observatio statutorum dierum vel temporum ut quarte ferie et sexte ferie ieiunium ex veteri lege preceptum. De qua statione dicit ille in ewangelio: ieiuno bis in sabbato id est iiii et vi sabbati. Tempus autem quod legalibus ac propheticis institutionibus indicatum tempus

statuta est ut ieiunium quarti quinti sep-
timi ac decimi mensis vel sicut in e-
vangelio dies illi in quibus ablatus est
sponsus vel sicut observatio quadragesi-
me que in universo orbe apostolica insti-
tutione observatur circa confinium dominice pas-
sionis. Hys tamen genus quoddam absti-
nentie quod xerofagia dicunt abstinen-
tia scilicet aliorum ciborum unde et no-
men sic datum eo quod siccis quibusdam
cibis utatur. Penitentia appellata
quasi punitentia eo quod ipse homo in
se penitendo puniat quod male admisit.
Nam nihil aliud agunt quos ve-
raciter penitet nisi ut id quod male fece-
runt impunitum esse non sinant. Eo qui-
ppe modo sibi non parcentibus ille parcit cuius
altum iustumque iudicium nullus contemptor
evadit. Perfecta est autem penitentia preteri-
ta deflere et futura non admittere.
Hec secunda in similitudinem fontis est
ut si forte impugnante diabolo aliquis
peccatum incurrerit huius satisfactione pur-
getur. Satisfactio autem est causas peccatorum
et suggestiones excludere et ultra peccatum
non iterare. Reconciliatio vero est que
post complementum penitentie adhibetur.
Nam sicut conciliamur deo quando primum a
gentilitate convertimur ita reconciliamur
quando post peccatum penitendo regredimur. Ex-
omologesis greco vocabulo dicitur quod latine
confessio interpretatur cuius nominis du-
plex sive interpretatio significatio est. Aut
enim in laude confessio intelligitur sicut
est illud confiteor tibi domine pater celi et
terre aut dum quisque confitetur peccata sua
ab eo indulgenda cuius indeficiens

est misericordia. Ex hoc igitur greco vocabulo exprimitur
et frequentatur exomologesis qua delicta
nostra domino confitemur non quidem ut ignara-
ro cuius cognitioni nihil occultum est.
Sed confessio est res sic eius quod ignoratur
professa cognitio valet enim ad veniam. Si
quisque se existimaverit reum adulterii
fuerit sed ubi sibi etiam dampnationi obnox-
ia esse cognovit cognitus sibi confitetur
errorem. Confessio autem erroris professio
est desinendi. Desinendum ergo a peccatis
est. Confessio autem antecedit remissio sequitur.
Ceterum extra veniam est qui peccatum cognoscit
nec cognitum confitetur. Ita exomologesis
prosternendi et humiliandi hominis est disciplina
habitu atque victu sacco et cineri incubare
corpus sordibus obscurare animum meroribus
deicere illa que peccavit tristi tractatione
mutare. Letanie greco nomine appellantur
que rogationes latine dicuntur. Inter
letanias autem et exomologesis hoc differt
quod exomologesis pro sola confessione
peccatorum agitur letania vero que indicitur
propter rogandum deum et impetrandam in aliquo
misericordiam eius. Sed nunc vero utrumque vocabulum
sub una designatione habetur nec distat
vulgo utrum letanie an exomologesis
dicatur. Supplicationis autem nomen quod
tamen nunc ex gentilitate retinet na-
fele aut legione erat apud eos
aut in dicte. Judicte aut ex pompe-
tis antiquorum romanorum extollatione
sacrificabant aut ex delictis dampnatorum
inde supplicia dicuntur supplicationes
que fiebant delictis passorum supplicia
Sacra enim res de rebus excendorum
fiebant. Explicit liber sextus

Incipit capitulum libri septimi

Incipit liber septimus primum de deo

Beatissimus ieronimus vir eru-
ditissimus et multarum linguarum
peritus hebreorum nominum inter-
pretationem primus in latinam lin-
guam convertit Ex quibus pro brevitate pre-
termissis multis quedam huic operi ad-
iectis interpretationibus interponenda studui
Vocabulorum enim expositio satis indicat
quid velint intelligi Habent enim quedam
ex propriis causis rationem nominum In principio
autem x nomina ponimus quibus apud
hebreos deus vocatur Primum apud
hebreos dei nomen hel dicitur quod alii deum
alii ethymologiam eius exprimentes
chirus id est fortem interpretati sunt ideo
quod nulla infirmitate opprimatur sed fortis
est et sufficiens ad omnia perpetranda Secundum
nomen eloy tertium eloe quod utrumque in
latinum eloquio appellatione transfertur
Nam deus grece theos fenos dicitur
id est timor unde tractum est deus quod eum
colentibus sit timor Deus autem proprie
nomen est trinitatis pertinens ad patrem
et filium et spiritum sanctum Ad quam trinitatem
etiam reliqua que inde infra sunt
posita vocabula referuntur Quartum
nomen dei dicitur sabbaoth quod vertitur
in latinum exercituum sive virtutum de
quo in psalmo ab angelis dicitur Quis
est iste rex glorie dominus virtutum Habet
enim in huius mundi ordinatione virtutes
multas ut angelos archangelos principatus
potestates cunctosque celestis milicie ordines
quorum ille tamen dominus est Omnes
enim sub ipso sunt eiusque dominatui sub-
iacent Quintum nomen elyon quod
interpretatur in latinum excelsus quia super
celos est sicut scriptum est de eo ex-
celsus dominus et super celos gloria eius
Excelsus autem dictus quasi valde
celsus Ex enim pro valde ponitur
sicut eximius quasi valde eminens
Sextum eye id est qui est Deus enim
solus quia eternus est hoc est quia
exordium non habet essencie veri nomen
habet Hoc enim nomen ad servum moysen
per angelum est delatum querenti enim
quod esset nomen eius qui eum ire pre-
cipiebat ad populum ex egipto liberan-
dum dixit ego sum qui sum et dices
filiis israel qui est misit me ad vos

tamquam in eius comparatione qui vere est et
inmutabilis est ea que mutabilia
facta sunt quasi non sunt. Quod enim dicitur
fuit non est et quod dicitur erit non dum est.
Deus autem tantum novit fuisse et futurum
esse non novit. Solus enim pater cum filio
et spiritu sancto veraciter est cuius essentie comparatum
esse nostrum non esse est. Unde et in colloquio
dicimus vivit deus quia eterna vita vivit
quam mors non habet. Septimum adonay
quod generaliter interpretatur dominus quod dominetur creature
cuncte vel quia creatura omnis dominatui eius
deserviat. Dominus ergo et deus vel quia dominetur
omnibus vel quia timeatur a cunctis. Octavum
ia quod ideo tantum ponitur quia etiam in alleluia
in novissima sillaba sonat. Nonum tetra-
gramaton hoc est in quatuor litteris quod proprie apud
hebreos in deo ponitur ioth he ioth he id est
duabus ia que duplicata ineffabile illud
et gloriosum dei nomen efficiunt. Dicitur
autem ineffabilis non quia dici non potest sed
quia finiri sensu et intellectu humano nullatenus
potest ineffabilis est. Decimum saddai id est
omnipotens. Vocatur autem omnipotens eo quod
omnia potest sed faciendo quod vult non patiendo
quod non vult. Quod si ei accideret neque-
quam esset omnipotens. Facit enim quidquid
vult et inde omnipotens. Item omnipotens
quia ipsius sunt omnia que ubique sunt. Solus
enim totius mundi habet imperium. Dicuntur
autem et alia substantialiter quedam in dei
nomina ut inmortalis incorruptibilis
inmutabilis eternus. Unde et merito
preponitur creature. Inmortalis sicut
de eo scriptum est qui solus habet inmortalitatem
quia in eius natura nulla est commutatio.
Nam omnis mutabilitas non incongrue
mortalis dicitur secundum quam et anima dicitur mori

non quia in corpus vel in aliqua alia substantiam
mutatur et vertitur sed in ipsa sua substantia quidquid
alio modo nunc est aut fuit secundum id quod desi-
nit esse quod erat mortalis utique deprehenditur
ac per hoc solus deus dicitur inmortalis quia solus
inmutabilis. Incorruptibilis appellatur
quia corrumpi et condissolvi non potest nec dividi.
Quidquid enim capit divisionem et interitum capit.
Ille nec dividi nec interire potest. Unde incorrup-
tibilis est. Inde inmutabilis est quia semper
manet et mutari nescit nec proficit quia perfectus
est nec deficit quia eternus est. Eternus est
qui sine tempore est. Non enim habet initium neque
finem. Hic est sempiternus eo quod sit semper
eternus. A quibusdam autem eternus ab ethere
deus creditur quo celum sedes eius habetur
unde est illud celum celi domino. Et ista
quidem multa unum significat. Nam una eadem-
que res dicitur sive dicatur eternus deus sive
inmortalis sive incorruptibilis sive in-
mutabilis. Invisibilis est quia numquam per substantiam
suam apparuit oculis mortalium deitas nisi
per speciem subiecte creature cuiusdamque corpo-
Nam nemo potest ipsam manifestationem
essentie dei videre et vivere sicut et dictum est
moysi. Unde et in evangelio dicit dominus deum
nemo umquam vidit. Res enim invisibilis
est ideoque non oculo sed corde querendus est.
Inpassibilis est quia nullis perturbationibus affi-
citur quibus fragilitas humana conturbatur. Non
enim attingunt eum ille passiones ut libido
iracundia cupiditas timor meror invidia
et cetera quibus mens humana turbatur. Sed
cum dicitur deus irasci aut zelare aut dole-
re nostro usu dicitur. Apud deum enim nulla perturbatio
est apud quem tranquillitas summa est. Sim-
plex autem dicitur sive non amittendo quod habet
sive quia non aliud ipse est et aliud quod

in ipso est sicud in homine cui aliud est esse et aliud sapere. Quia iam est esse potest et sapiens non esse. Deus autem hoc est quod est hoc et sapiens hoc quod hoc est et est et omnia unum est. Alt simplex est quia non in eo aliquid accidentia est, hoc et quod est quod in ipso est accidit, est excepto quod relatione adinvicem personarum est. Summe bonus quia incommutabilis est. Creatura vero bonum sed non summe est quia mutabilis est. Deum sit quidem bonum non tamen esse potest. Spiritum incorporeum autem ut in corporalibus esse dicitur ideo ut spiritus credatur ut intelligatur esse non corpus. Quia iam tunc dicitur spiritus eius significatur. Sola immensus quia nulla concludit ipse cuncta concludit. Sed omnia intra eius omnipotentiam coartantur. Perfectus dicitur quia nichil ei possit addi. Aliter de consummatione alicuius facti perfectum dicitur. Deus autem qui non est factus quomodo perfectus est. Sed hoc vocabulum de usu nostro sumpsit humana inopia et reliqua verborum. Ita ad quod ineffabile est utcumque dici possit quomodo de deo nichil digne humanus sermo dicit sicud et alia. Creator dicitur pro totius mundi rebus ab ipso creatis. Nichil enim est quod non originem a deo duxit. Ipse et unus quia dividi non potest vel quia nichil aliud esse potest quod eandem capiat potestatem. Hec igitur que de deo dicta sunt ad totam pertinet trinitatem propter unam et coeternam substantiam sive in patre sive in filio eius unigenito in forma dei sive in spiritu sancto qui unus spiritus est dei patris et filii eius unigeniti. Sunt et quedam vocabula ex usu nostro ad deum sumpta de membris sive de inferioribus et quia in ipsa natura invisibilis et incorporeus est pro efficaciis tamen causarum in ipso recte speciebus adscribuntur ut more locutionis nostre facilius sensum insinuet ut quia omnia videt dicitur oculus

et propter quod audit omnia dicitur auris, propter quod avertitur ambulat, propter quod audit omnia dicitur, expectat stat sic et in ceteris horum similibus. Alt humanis mentalis assignatur ad deum similitudo sicud est obliviscens et memorans. Hinc est quod et prophetia dicit: Iuravit dominus exercituum per animam suam, non quod deus animam habeat, sed quia hoc nostro narrat affectu. Nam et facies dei in scripturis non caro sed divina cognitio intelligitur eadem ratione qua per faciem conspectus quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur deo: Ostende nobis faciem tuam, ac si dicatur: Da nobis cognitionem tuam. Sunt et vestigia dei dicuntur quia ut deus per speculum agnoscitur, ad perfectum omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis putabitur, ut ipsam speciem contemplentur cuius nunc vestigia comprehendere conantur, hoc est quem nunc per speculum videre dicuntur. Nam et status et sessio et locus et tempus in deo non proprie sed per similitudinem translate dicuntur. Quippe sedere super cherubim dicitur quod est ad situm, et abyssum tamquam vestimentum amictus quod est ad habitum, et anni tui non deficient quod ad tempus pertinet. Quod si ascendero in celum tu illic es, quod ad locum. Nam et propheta plaustra portantes scrinium ad deum dicit. Et sic per figuram deus omnia quia nichil est quod ad comparationem substantie eius.

Sequitur de filio eius. ii.

m Multis modis Christus appellari in scripturis invenitur divinis. Nam ipse dei patris unigenitus filius dum esset equalis patri propter salutem nostram formam servi accepit. Unde quedam nomina in illo ex divinitatis substantia, quedam ex dispensatione suscepte humanitatis assumpta sunt

Xpus namque a crismate e appellatus qui e
unctus Preceptum enim fuerat iudeis
ut sacrum conficerent unguentum quo ungi
possent hii qui vocabantur ad sacerdotium
uel ad regnum Et sicud regibus indu
mentum purpure insigne e regie dignitatis
sic illis unctio sacri ungenti nomen
ac potestatem regiam conferebat et inde xpi
dicti a crismate quod e unctio Nam cris
ma grece latine unctio nuncupatur Que
etiam dno nomen accomodauit facta
spiritualis quia spiritu unctus e a deo patre
sicud in actibus apostolorum dicitur Collecti sunt enim
in hac ciuitate aduersus sanctum filium tuum
quem unxisti non utique uisibili oleo sed
gratie quod uisibili significatur unguento Non
ergo saluatoris e proprium nomen xpus sed com
munis nuncupatio potestatis Dicitur enim
xpus quod dignitatis nomen e Ihesus
ihesus xpus proprium e uocabulum saluatoris
Xpi autem nomen nusquam alibi omnino nec
in aliqua gente fuit nisi tantum in illo reg
no ubi xpus prophetabatur et unde uenturus
erat Messias autem hebraice dicitur xpus
grece latine autem uocatur unctus Ihesus
hebraice grece sother latine autem salu
taris siue saluator interpretatur pro eo quod
cunctis gentibus uenit Ethymologia enim
nominis huius etiam euangelista significat
dicens Vocabis nomen eius saluator
quia ipse saluum faciet populum suum Sicut
enim xpus significat regem ita ihesus
significat saluatorem Non itaque nos
saluos facit quicumque rex sed rex salua
tor Quod uerbum latina lingua antea
non habuit sed habere poterat sicud potuit cum
uoluit Emanuel ex hebreo in latinum
significat nobiscum deus scilicet quia per uirginem

natus deus hominibus in carne apparuit mortali
ut terrenis uia salutis aditum aperiret
Ad diuinitatis substantiam que pertinet ista sunt
deus et dominus Deus autem propter unitatem cum patre
substantiam Dominus propter subiectam creaturam Deus
autem et homo quia uerbum et caro Unde et bis
genitus dicitur siue quia pater eum genuit
sine matre in eternitate siue quia mater
sine patre in tempore Unigenitus uocatur
secundum diuinitatis excellentiam quia sine fratribus
Primogenitus secundum susceptionem hominis
in qua per adoptionem gratie fratres habere dignatus
e quibus esset primogenitus Omousion
patri ab unitate substantie appellatur Substantia
enim uel essentia grece usia dicitur omo unum
Utrumque ergo coniunctum sonat una substantia
Hoc enim dicitur omousion quod e ego et pa
ter unum sumus hoc e eiusdem cum patre substantie
Quod nomen et si scriptum in sacris litteris
non inuenitur in assertione tamen totius trini
tatis defenditur quia datur ratio unde
recte dicatur sicud et pater in illis
libris nusquam ingenitus legitur sed tamen
dicendus esse atque credendus non dubitatur
Omousion filius patris quia qualis deus
pater est et ymago eius inuisibilis et
ymago eius in uisibilis deus Princi
pium eo quod ab ipso sunt omnia et quia ante
eum nichil Finis quia dignatus e in fine
temporum humiliter in carne nasci et mori et
iudicium nouissimum ipse suscipere uel quia
quicquid agimus ad illum referimus et cum
ad illum peruenerimus ulterius quod queramus
non habemus Os dei e quia uerbum eius
e Nam sicud pro uerbis que per linguam
fiunt sepe dicimus illa uel illa lingua
ita pro uerbo dei os ponitur quia mos est
ut ore uerba formentur Uerbum autem

ideo dr quia p eu pat divina ostendit su
inspit Daniel qz no fallit s tenet quod
pmittit Vita qz creavit Imago dr qz
parez similitudine pris figura e qz suscipi-
ens forma servi opus venustque similitudine
pris i se ymagine atque i inefabili mag-
nitudine designavit Manus di est
q omnia p ipm facta sunt Hinc 2 dextera
pr effectum operis tocius nature que p ipm
e Brachiu qz abyss omnia continet Virtus
pro eo q omnem potestate pris i semetipso
contineat 2 omnez celi terre creatura conting
atque regat Sapia pro eo q qe revelat
misteria sue 2 archana sapie Sz tn cum
sit pr 2 sps sapia virtus 2 lume 2 lux
ppe tn hijs nominibus filius innotescat Splen-
dor appellatur pr q manifestat Lume
qz illumiat Lux qz ad veritatez contemplandam
cordis oculos reserat Sol qz omnes illu-
minat Oriens qz luminis fons 2 illustrator
e rerum 2 q oriri nos facit ad eternam
eternaz gloria Fons qz rerum origo e vl q sacie-
tes faciat Ipse quoque alpha 2 o Alpha
cui littera nulla precedit prima e om litteras
sicud 2 filius dei cui ipse se puaspm in-
dicis interrogatibus esse reddit Sim 2 io-
hes i apok ppe ipaz litteram ponens ait
Ego sum alpha 2 o novissimus qz indi-
cii novissimum ipse suscepit Mediator
aut qz int deu 2 homines medius consti-
tutus e ut homines ad deum produceret 1m
2 illum gra inestite vocat Paclitus
i advocatus qz pro nobis intercedit apud
prem sicud 2 de eo dicit iohes Advoca-
tum habemus apud prem ihm xpm iustum
Paclitus aut gra e q latine dr ad
vocatus q nomie 2 filio 2 spui sto aptatur

ims q 2 dns i evangelio ait Rogabo
prem meum 2 alium paraclitum dabit vobis
Intercessor aut idem vocatur qz pro salute mra
remouenda cura gerit pro delictis mris i-
mihi cura impendit Sponsus qz descen-
dit de celo 2 adhesit ecclie ut per eum novi
testamenti essent duo i carne una Glu-
gius dr pro eminatione prie ac sue vo-
luntatis unde 2 apud ysaiam magni con-
silij angelus dr dum sit deus 2 dns an-
gelorum Missus dr eo q apparuit huic
mundo verbum caro factum unde 2 idem dicit
ego a pre exivi 2 veni i hunc mundum
Homo aut dr qz natus e Propheta quia
futura revelavit Sacerdos qz pro nobis se
hostiam obtulit Pastor qz custos Ma-
gister qz ostensor Nazarenus vo a loco na-
zareth ammto i floridus q ... mundus quia
petrum no fecit Singuli 2 de alijs i-
floribus verbis nominum pres ad se trahit
atque ut facilius intelligatur Dicitur eum
xpus qz carus vitis qz sagittis eius
recepti sumus Ostias qz clavis via qz per
ipm additum ingredimur mos qz fortis leo
qz fimitatis e crede contra lapis angularis
al qz duos parietes ex diverso i confirmacio-
ne 2 sepultos veniens i una fabricam
eccie iungit ut q per eum i se angelis 2
hominibus facit Lapis offensionis qz vere
eo homines offenderunt i eum i crudeli
homines 2 fortis e petra scandali sicud
dicit aplus iudeis quidem scandalum Fun-
damentum aut ideo vocatur qz fides in
eo firmissima e ut qz super eum catholica
eccia constructa e Agnus 2 agnus agnus
e pro innocencia 2 ovis pr mansuetudinem 2
aries pr principatum 2 ledus pr similitudinem

carnis peccata vitulus propterea quod pro nobis immolatus est et leo quia regnans et fortitudine et serpens per mortem et sapientia idem et unus ex resurrectione aquila quia post resurrectionem ad astra remeavit. Qui et mirum si velut significationibus figuretur qui usque ad mortem passionem seu carnis gemina vocat descendisse cognoscitur qui dei est verbum patris coeternus ante secula filius per quem venit placandus cunctis propter salutem nostram formam servi accepit et factus est hominis filius. Unde quedam scripture de illo secundum formam dei quedam secundum formam servi dicuntur. Quorum exempli gratia duo quedam commemorantur ut singula ad singula referantur. Secundum formam enim dei de se ipso dicit Ego et pater unum sumus. Secundum formam servi quia pater maior me est. Homines autem minus intelligentes quod propter quod dicitur ea que propter formam servi dicta sunt voluit transferre ad formam dei et rursus ea que dicta sunt de forma dei voluit transferre ad formam servi ut ad se invicem persone referantur voluit nomina esse nature atque substantie et faciat errorem in fide. Sicut autem dei filio iuncta est humana natura ut ex duabus substantiis fieret una persona. Solus igitur homo pertulit crucem sed propter unitatem persone et deus dicitur passus esse. Sicut est enim quia scribitur si enim cognovissent numquam dominum glorie crucifixissent. Filium ergo dei crucifixum fatemur non ex virtute divinitatis sed infirmitate humanitatis non ex proprie nature permansione sed ex unione susceptione.

De spiritu sancto .iii.

[S]piritus sanctus ideo predicatur deus quia ex patre filioque procedit et substantia coequalis est. Neque enim aliud ex patre procedere potuit quam quod ipse est pater. Spiritus autem sanctus dicitur secundum id quod aliquid refert spirans et spiratus; utique spiritu inspiratus est et ideo appellatus spiritus est. Proprie autem modo quodam dicitur spiritus sanctus secundum quod refertur ad patrem et filium quod eorum sit spiritus. Nam et hoc nomen quod spiritus dicitur non est secundum id quod refertur ad aliquid dicitur sed secundum id quod aliquam naturam significat. Omnis enim incorporea natura spiritus in scripturis sanctis appellatur. Unde non tantum patri et filio et spiritui sancto sed omni rationabili creature et anime hoc vocabulum congruit. Ideo dicitur spiritus dei sanctus quia patris et filii sanctitas est. Nam cum sit et pater spiritus et filius spiritus et pater sanctus et filius sanctus proprie tamen ipse vocatur spiritus sanctus tamquam sanctitas coessentialis et consubstantialis amborum. Spiritus sanctus ideo non dicitur genitus ne duo in trinitate suspicentur filii. Ideo non predicatur ingenitus ne duo patres in ipsa trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio domini dicentis multa adhuc habeo que vobis loquar sed non potestis modo illa audire. Veniet autem spiritus veritatis qui a patre procedit et de meo accipiet ille vobis indicabit omnia. Hic autem non solum natura procedit sed et ad opera gerenda opera trinitatis procedit. Hoc autem interest inter nascentem filium et procedentem spiritum sanctum quod filius ex uno nascitur spiritus sanctus ex utroque procedit. Et ideo dicit apostolus Qui autem spiritum Christi non habet hic non est eius. Spiritus sanctus ex opere etiam et angelus intelligitur. Dicitur enim de illo et que ventura sunt annuntiabit vobis. Et utique angelus grece latine nuntius interpretatur. Unde et duo angeli apparuerunt Loth quos dominus singulariter appellat quod intelligimus filium et spiritum sanctum

Nam pat(er) inq(ui)d legit(ur) missus Spus
s(an)c(tu)s q(ui) d(icitu)r paraclitus (con)solator Pa-
cletus enim grece latine (con)solator appellatur
Spus enim cum ap(osto)lis lugentibus misit post-
q(ua)m ab eorum ipse occulis ascendit Conso-
lator enim t(ri)stibus mittitur secundum illam eius-
dem d(omi)ni s(enten)ciam Beati lugentes q(uonia)m ipsi
(con)solabunt(ur) ipse etiam dixit Tunc luge-
bunt filii sponsi cum ab eis ablatus fuit
sponsus Item paraclitus p(ro) eo q(uod) (con)solacio(n)em
p(re)bet animis qui gaudium t(em)porale amittunt
Alii paraclitum latine oratorem vel advoca-
tum interp(re)tant(ur) Ipse enim sp(iritu)s s(an)c(tu)s dicit
ipse docet p(ro)ph(et)as dat(ur) sp(iritu)s sapiencie ab ipso
s(an)cta sc(ri)ptura inspirata e(st) Spus s(an)c(tu)s
ideo septiformis nuncupat(ur) p(ro)p(ter) dona q(ue)
de unitate eius plenitudine participati(on)is
quicunq(ue) ut digni s(un)t (con)sequi p(ro)meruerunt
Ipse enim sp(iritu)s sapiencie et intellectus sp(iritu)s
(con)silii et fortitudinis sp(iritu)s sciencie et pietatis
et sp(iritu)s timoris d(omi)ni Spus aut(em) princi-
palis in psalmo quinquagesimo legit(ur) ubi
q(uia) tres sp(iritu)s n(omi)n(an)t(ur) non ulli trinitatem
intellexerunt ideo q(uia) sc(ri)ptum est deus sp(iritu)s
e(st) Quod enim non est corpus et tamen est
videt(ur) restare ut sp(iritu)s sit intelligunt
ergo ibi non nulli trinitate(m) significari i(n) sp(irit)u
principali patrem i(n) sp(irit)u recto filium i(n) sp(irit)u
s(an)c(t)o sp(iritu)m s(an)c(tu)m Spus s(an)c(tu)s ideo donum d(icitu)r
eo q(uo)d datur a deo Donum enim est mutu-
parium Notissimum e(st) enim d(omi)n(u)m ihesum
xp(istu)m ac post resurrectionem a mortuis
ascendisse i(n) celum dedisse sp(iritu)m s(an)c(tu)m quo
credentes impleti linguis om(n)ium gencium
loquebant(ur) Inter aut(em) donum dei e(st) in
quantum dat(ur) eis qui p(ro)pterea diligunt deum
Apud se aut(em) deus e(st) apud nos aut(em)
donum est s(ed) sempiterne salutis sp(iritu)s s(an)c(tu)s

donum e(st) distribuens singulis p(ro)ut vult gra-
ciarum dona Nam etiam gr(ati)as quib(us)
vult impertit et peccata quib(us) volet dimittit
Nam peccata sine sp(irit)u s(an)c(t)o non donant(ur)
Spus s(an)c(tu)s unde et caritas nuncupat(ur)
vel q(uia) n(atur)aliter eos a quib(us) procedit (con)iung(it)
et se unum cum eis esse ostendit vel q(uia) i(n)
nobis id agit ut in deo maneamus
et ipse in nobis Unde et in donis dei
nichil maius e(st) caritate et nullum ma-
ius e(st) donum q(ua)m sp(iritu)s s(an)c(tu)s Ipse est
et gr(ati)a que quia non n(ost)ris meritis s(ed) vo-
luntate divina gratis dat(ur) unde gr(ati)a
nuncupat(ur) Quemadmodum aut(em) unicum dei verbum
p(ro)prie vocamus nomine sapiencie cum sit uni-
versalit(er) et sp(iritu)s s(an)c(tu)s et pater ipsa sapien-
cia ita sp(iritu)s s(an)c(tu)s p(ro)prie nuncupat(ur) vocabu-
lo caritatis cum sit et pater et filius univer-
saliter caritas Spus s(an)c(tu)s digitus dei
in libris evangelii apertissime declaratur
Cum enim evangelista unus dixisset in
digito dei eicio demonia alius id idem
ita dixit in sp(irit)u dei eicio demonia
Unde et digito dei sc(ri)pta e(st) lex data
die quinquagesimo ab occisione agni
et die quinquagesimo venit sp(iritu)s s(an)c(tu)s
a passione d(omi)ni n(ost)ri ihu x(rist)i Ideo aut(em)
digitus dei d(icitu)r ut eius operatoria virtus
cum patre et filio significet(ur) Unde et
ap(osto)lus ait Hec aut(em) omnia operat(ur)
unus atq(ue) idem sp(iritu)s dividens sin-
gulis p(ro)ut vult Quod aut(em) p(er) baptis-
mum in xp(ist)o morimur et renascimur ita
ita sp(irit)u signamur q(uod) e(st) digitus dei et sp(irit)u-
ale signum Spus s(an)c(tu)s ideo in co-
lumbe sp(eci)e venisse scribit(ur) ut natura eius
pane et innocencie declaret(ur) Unde
et d(omi)n(u)s estote inq(ui)t simplices sicut columbe

hec enim avis corporali felle caret. Spiritus
tum in noticiam et amorem. Spiritus sanctus
inde nomine ignis appellatur pro eo quod in apostolorum
actibus per divisionem linguarum ut ignis
apparuit qui et insedit super unumquemque
eorum. Varia autem dispertitarum linguarum genera
apostolis dedit ut idonei efficerentur
fidelium eruditores apostoli. Quod vero
super singulos sedisse memoratur ideo tamen
est ut intelligatur plures non fuisse di-
visos sed mansisse in singulis totus spiritus sanctus
sed igneis modis est. Habet enim ille naturam
ignis aliquis ut cuncta ad eum cuncta ad
tenue purpureo splendoris apparuerit
tantis visu sue lucis impetrat tantus
in mystica sui muneris elevat et ipse
inconsolabilis in sui integritate perma-
neat. Spiritus sanctus nomine aque appel-
latur in evangelio domino clamante ac dicente
Si quis sitit veniat ad me et bibat.
Qui credit in me flumina aque vive
fluent de ventre eius. Evangelista enim
exposuit unde diceret secutus enim ait
hoc enim dicebat de spiritu quem accepturi
erant credentes in eum. Sed aliud
est aqua sacramenti aliud aqua que significat
spiritum dei. Aqua enim sacramenti visibilis
est, aqua spiritus invisibilis. Ista abluit
corpus et significat quod fit in anima. Per
illum autem spiritum sanctum ipsa anima mundatur
et saginatur. Spiritus sanctus ideo unctio dicitur
Iohanne apostolo attestante quod sicut ole-
um naturali pondere superfertur omni liquo-
ri ita in principio superferebatur spiritus sanctus
aquis. Unde et dominus oleo exultationis
id est spiritu sancto fuisse legitur unctus. Sed
Iohannes apostolus spiritum sanctum vocat dicens
Et vos inquit unctionem quam accepistis
ab eo permaneat in vobis etc. Et non unctio

specie ut aliquis doceat nos sed sicut unc-
tio eius docet nos de omni re. Ipse enim
spiritus sanctus est unctio invisibilis.

De sancta trinitate .iiii.

Trinitas appellata quod totum fiat unum
ex quibusdam tribus quasi triunitas
ut memoria intelligentia et voluntas in quibus
mens habet in se quandam ymaginem divine
trinitatis. Nam dum tria sint unum sunt
quia et singula in se manent et omnia in
omnibus. Pater ergo et filius et spiritus sanctus
et trinitas et unitas. Idem enim unum idem
et trinum. In natura unum in personis trina.
Unum propter maiestatis communionem, trina propter perso-
narum proprietatem. Nam alius pater alius
filius alius spiritus sanctus. Sed alius et alius
non aliud quia pariter simplex pariter im-
mutabile bonum et coeternum. Pater solus
non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus.
Filius solus de patre est natus, ideo solus
dicitur genitus. Spiritus sanctus solus de patre et filio
procedit, ideo solus amborum nuncupatur
spiritus. In hac trinitate alia appellativa no-
mina alia propria sunt. Propria sunt essentialia
ut deus, dominus, omnipotens, immutabilis, im-
mortalis, et inde propria quia ipsam substantiam
significat qua unum sunt. Appellativa vero
pater et filius et spiritus sanctus, ingenitus et geni-
tus et procedens. Eadem et relativa, quia
ad se invicem referuntur. Cum enim dicitur deus
essentia est quia ad seipsum dicitur. Pater et filius
et spiritus sanctus relative dicitur, quia ad se in-
vicem referuntur. Nam pater non ad seipsum
sed ad filium relative dicitur quia est ei filius,
et filius relative dicitur quia est ei pater. Sic spiritus
sanctus quia est patris filii que spiritus. His enim
appellationibus hoc significatur quod ad se invicem
referuntur, non ipsa substantia qua unum sunt.

Unde trinitas i relatis psonarum notis
deitas no xplicat sed i singularitate est
quod si xplicat deorum indicium plitatem
Nomine aut deorum i angelis et sctis sp
ritib; ideo pluralit dicitur pro quod no sunt
equales deo quibz i psalmo Ego dixi
dii estis De patre aut et filio et spu sco
pro et equalez diuinitate no nomine de
orum sed dei ee dicitur scd ait aplus
nobis tn unus deus ut scd vox diuina
testatur audi isrl dns deus tuus deus
unus e sz ut et trinitas sit et unus
dns deus sit confides apud grecos de tri
nitate hic mo est Una usia ac si
dicat una natura aut una essencia
Tres ypostases quod resonat i latinum ut tres
psonas ut tres substas Sz tamen latinitas
proprie no dicit de deo nisi essenciaz substanciam
uo no proprie dicit sed abusiue quo iu
scri apud grecos psona intelligitur no na

Sequitur de angelis .v.

a ngeli grece uocantur hebraice ma
laoch latine nuncii interpretantur
aeo quod dm uoluntatez ppls nunciant
Angelorum aut uocabla officii e nom
no nature Semp enim spus sunt sed cu
mittuntur uocantur angeli quibz ideo pictorum
licencia pennas facit ut celerem eorum in
cuncta discursum significet scd et ipsi
fabulas poetarum uenti pennas habere dicuntur
pro uelocitate sz unde scriptura sacra dicit
qui ambulat sup pennas uentorum Sz no
ue aut ee ordines angelorum sacre
scripture testatur i angeli archangeli
throni dnaciones uirtutes principatus pta
tes cherubin et seraphin e quorum of
ficiorum uocabla cur ita dca sunt intpta
ris exequamur Angeli uocantur eo quod de celis
ad annunciandu hominibz mittuntur Angelus
enim grece latine nuncius dicitur Archangel grece
lingwa summi nuncii interpretantur qui enim
parua ut minima annunciat angeli qui uo
summa archangeli nuncupantur Archangeli
dicti eo quod primatu teneat int angelos
Archos enim grece latine princeps intp
tatur Sunt enim duces et principes sb quo
rum ordine uniuersque angelorum officia
deputata sunt Sz tamen quod archangeli an
gelis psunt zacharias pphta testatur dicens
Ecce angelus qui loquebatur i me e
gredieba tur et alius angelus egrediebatur
i occursum eius et dixit ad eu curre
loquere ad puerum istu dicens Absque
muro habitabit ihrlm Si enim i ipis
offices angelorum nequaqua potestas i su
periores inferiores dispsuerit nullo mo
hic quod dicitur homini angelus ab angelo
cognouisset Quidaz archangelorum ppr
iis nominibz appellantur ut p uocabla
ipa i ope suo quid ualeat designetur
Gabriel hebraice i lingwa nram uer
titur fortitudo dei Ubi enim potencia di
uina ut fortitudo manifestatur gabriel
mittitur Unde et eo tpe quo erat dns
nasciturus et triumphaturus de mundo ga
briel uenit ad mariam et prcona ugiez
nunciaz ut illu annunciaret qui ad bel
landas aereas ptates humilis uenire
dignatus e Michahel interpretatur qs
ut deus quod aut aliquid i mundo mire
uirtutis fit hic archangelus mittitur ut
exopo ope nomine eius intelligatur
quod nemo valz facere quod pt facere deus
Raphael interpretatur cura uo ut medi

tina dei obviaret cum medicina curandi
et medendi opus necessarium est sicut
archangelus Raphael mittitur et inde medi-
cina vocatur. Unde et ad Thobiam idem
archangelus missus oculos eius curatos
adhibuit et cecitate detersa visum ei
restituit. Nomen eius interpretatur et
angeli officium designat. Throni autem
et dominationes et principatus et potestates et vir-
tutes quibus universitas celestis potestate
aptius compleatur ordines angelorum et
dignitates intelliguntur. Et quia ipsi distri-
bute officiorum alii throni alii domina-
tiones alii principatus alii potestates dicuntur
pro eius dignitatibus quibus invicem distinguntur.
Virtutes angelice quedam in specia pre-
tendunt per quos signa et mundo fiunt pro-
pter et virtutes dicuntur. Potestates sunt
quibus virtutes adverse potestate sunt et inde
potestatum nomine intituntur quia malignis spiritibus
eorum potestate coercent ne tantum mundo no-
ceant quantum cupiunt. Principatus sunt hii
qui angelorum agminibus presunt qui pro eo
quod subditos angelos ad exequendum mini-
sterium divinum disponunt principatus voca-
bulum acceperunt ita alii sunt qui admini-
strant alii qui assistant sicut per Danielem
dicitur millia millium ministrabant ei et decies
milies centena millia assistebant ei.
Dominationes sunt hii qui etiam virtutibus et
principatibus preminent qui pro eo quod ceteris
angelorum agminibus dominantur dominationes vo-
cantur. Throni sunt agmina angelorum que
latino eloquio sedes dicuntur et vocati
throni quia illis conditor presidet et per eos
sua iudicia disponit. Cherubin autem
et ipse sublimes celorum potestates et angelica

interpretantur plenitudo scientie que ebreo in lin-
gua vocantur interpretantur. Sic nominando sunt
eius sublimiora agmina angelorum qui pro eo
quod vicinius positi divina scientia ceteris amplius
pleni sunt cherubyn plenitudo scientie ap-
pellantur. Ipsa duo sunt illa animalia super
propiciatorium arche facta ex metallo pro
significatione angelorum presentiam in quorum
medio deus dicitur. Seraphym quoque
sunt multitudo est angelorum qui ex he-
breo in latinum ardentes vel incendentes
interpretantur qui ideo ardentes vocantur
quia inter eos et deum nulli alii angeli con-
sistunt et ideo quanto vicinius coram deo
consistunt tanto magis claritate divini lu-
minis inflamantur. Unde et ipsi velant
faciem et pedes sedentis in throno dei
et ideo angelorum turba videre
dei essentiam plene non valet quos che-
rubyn ita tegit. Hec igitur vocabula
agminum angelorum ita sunt specialia ordi-
num singulorum ut tamen sint eorum excepte
quia nam deum throni sedes dei in-
uidiam angelorum ordine specialiter desig-
netur tamen per psalmistam qui sedes super
cherubyn dicit. Hii ideo isti ordines
angelorum privatis nominibus appellantur quia
sunt ipsum officium in suo ordine plenius
acceperunt et tamen sunt omnibus officia
quamvis propria tamen nomina suis ordinibus
deputantur. Unusquisque enim sicut predixi
e propria officia in initio quod promisisse
eos in mundi constat exordio nam angeli
et locis et hominibus presunt per prophetam tes-
tatur angelus dicens princeps regni
persarum restitit mihi unde apparet nullum

ex locum cui angeli non praesint. Pos
sunt enim et aspectibus operum nomen habere. Hic
est ordo vel distinctio angelorum qui post
lapsum malorum in celesti virtute persistunt
Nam postquam apostate angeli ceciderunt
hii perseverantia eterne beatitudinis solida
ti sunt. Unde et post celi creationem in princip
io repetitur: Fiat firmamentum. Et vocatum
est firmamentum celum, nimirum ostendens quod
post ruinam malorum angelorum hii qui
permanserunt firmitatem eterne perseverantie
consecuti sunt nullo iam lapsu excussi ulla
iam superbia cadentes sed firmiter in dei amo
re et contemplatione manentes nichil a
liud sentiunt nisi cum a quo creati sunt.
Quod autem duo seraphyn in ysaya
leguntur figuraliter veteris et novi testamenti
significationem ostendunt. Quod vero faciem
et pedes dei operiunt, quia preterita ante mundum
et futura post mundum scire non possumus
sed media tantum eorum testimonio contemplamur.
Singuli senas alas habent quia de fabrica
mundi tantum que in sex diebus facta sunt in
presenti seculo novimus. Quod clamat est alter
alteri ad alterum trinitatis in una deitate
demonstrant misterium

De hominibus qui quodam presagio n[omen acceperunt]

P
lerique priorum hominum ex propriis cau
sis originem nominum trahunt. Sicut quibusdam
ita prophetice indita sunt vocabula ut ad
futuris aut preteritis eorum causis con
veniat. In quibus tamen manente spirituali
sacramento tamen nunc ad litteram intellectum
historie persequimur. Ubi autem ethimolo
gie interpretationem non attingimus solam
ipsam in latina ethimologia posuimus.
Quod autem unum nomen hebraicum

aliter atque aliter interpretatur, hic secundum affectum
et studium eruunt diversitatem ut in variis
significationibus nomina commutent. Adam
sicut beatus Jeronimus tradit homo sive
terrenus sive terra rubra interpretatur.
Ex terra enim facta est caro et humus hominis
sanguinis matrices sunt. Eva interpretatur
vita sive calamitas sive ve. Vita
interpretatur quia origo fuit nascendi. Cala
mitas et ve quia prevaricationis causa
extitit moriendi. A cadendo enim nomen
sumpsit calamitas. Alii autem dicunt ob id
Eva vita et calamitas appellata quia sepe
mulier viro causa salutis est, sepe ca
lamitatis et mortis quod est ve. Cain inter
pretatur possessio. Unde ethimologiam
ipsius exprimens pater eius ait: Cain, id est
possedi hominem per deum. Idem et lame
tatio pro eo quod interfecto abel interfectus sit
et penam sui sceleris dedit. Abel luctus
interpretatur, quo nomine prefigurabatur occi
dendus. Idem et vanitas quod cito solutus
est atque subtractus. Seth interpretatur
resurrectio eo quod per fratris interfectione
ex mortuis suscitaretur. Idem et positio
quia posuit eum deus pro abel. Enos
immo pro lingue varietatem homo sive
vir dicitur et congrue sic vocabulum sumit.
De eo enim scriptum est: Tunc initium
fuit nomine domini invocandi, licet plerique
Hebreorum arbitrentur quod tunc primum
in nomine domini et in similitudinem eius
fabricata sunt idola. Enoch dedicatio in-
terpretatur. In nomine enim civitatem primam edi
ficavit Cain. Cainan lamentatio ut pos
sessio eorum, sicut enim Cain possessio
ita derivatum nomen quod est Caynan facit

possessio eorum. Mathusalam interpretatur mor-
tuus est. eiusdem ethymologia nominis
Mundum enim tunc prope inundatum fuisse
et diluuium propinquare putauit. Ob hoc sig-
nat emittitur mortuus est ut uidetur
non uixisse eum post diluuium sed in eodem
cataclismo fuisse defunctum. Noe uero
octo homines in arca diluuium euaserunt.
Lamech percuciens. iste percussit et interfe-
cit Cayn quod etiam ipse postea perpetrasse uo-
cibus confitetur. Noe requies interpretatur
pro eo quod sub illo retro omnia opera quie-
uerunt per diluuium. Unde et pater eius uo-
cans nomen eius Noe dixit Iste re-
quiescere nos faciet ab omnibus operibus nostris.
Sem nominatus quod nomen ex presagio
posteritatis accepit. Ex ipso enim patriar-
che prophete apostoli et populus dei exeunt
quorum stirpe est et Christus cuius ab ortu
solis usque ad occasum nomen est in gen-
tibus magnum. Cham calidus et ipse
ex presagio futuri cognominatus. posteri-
tas enim eius eam terre possedit partem
que uicino sole calidior est. Unde et
Egyptus usque hodie egyptiorum lingua
Cham dicitur. Japheth latitudo. Ex eo quod
enim populus gentium nascitur. Que quia
lata est ex gentibus multitudo credentium
ab eadem latitudine dicta est. Chanaan
filius Cham interpretatur motus eorum. quod quid
est aliud nisi opus eorum. Commotum enim
patris in opere eius maledictus. Sefar
at sanas depopulationem. Chus ethi-
ops interpretatur hebraice a posteritate
sui generis nomen sortitus. Ex ipso enim
sunt progeniti ethiopes. Nemroth in-
terpretatur tyrannus. Iste enim prior arripuit
in subiectum in populis tyrannidem. et ipse
aggressus est aduersus deum impietatis edi-
ficare turrim. Heber transitus ethimo-
logia eius inposita est quod ab eius stirpe
transiret deus uel perseueraret in eis trans-
lata in gentibus gratia. Ex ipso enim sunt orti
hebrei. Phaleg diuisio. Cui propterea
ab eo nomen impositum quia tunc natus est
cum per linguas terra diuisa est. Thara
exploratio aspirationis. Melchisedech
rex iustus. rex quia ipse
postea imperauit salem. iustus pro eo quod
dispiciens sacramenta legis et euuangelii non
pecudum uictimas sed oblationem panis et
calicis in sacrificium obtulit. Loth decli-
nans. sas enim sodomorum non consensit
sed eorum illicita earum media declina-
uit. Moab ex patre et totum nomen ethi-
mologia sed Concepit enim eum primo-
genita filia de patre. Ammon cuius ca-
nonice reddit filius populi mei pro diuina
tamen ut ex parte sensus nominis exprime-
ret sit filius Ammi enim a quo dicti sunt
Ammonite uocatur populus meus. Sarai
interpretatur princeps mea eo quod esset unius
tantummodo domus materfamilias. Postea
causa nominis inmutata ablata de fine
i littera dicta est Sara id est princeps. Omnium quippe
gentium futura princeps erat. Sicut et
deus pollicitus fuerat abraham Dabo
tibi ex Sara filium et benedicam ei et erit
in gentem sed et reges populorum erunt ex ea.
Agar aduena uel conuersa. Fuit enim e-
gyptia concubina abrahe. Aduena dicta
grandi causa que post conceptum an-
gelo monente conuersa est ad Saram. Ce-
thura cinnamomum interpretatur Ismahel

interpretatur auditio dei sic enim scriptum est
Et vocavit nomen eius ysmahel quod
exaudivit eum dominus Esau trinomius
est et ex pluribus causis varie interpretatus dicitur
enim esau idem rufus ob electionem scilicet
rufesscentis ut appellatus cuius edulio
primogenita perdidit Edom autem abrui-
tum rubens dicitur est quod latine sangui-
neus dicitur Seir vero quod fuit hyspidus et
pilosus quod cum natus est totus quasi
pellis pilosus erat atque idem tribus
nominibus appellatur esau id est rufus e-
dom id est sanguineus seir id est pilosus quia
non semel levitate Rebecca patientia
sive que multa accepit Lia laboriosa
utique generando plurimos cum dolore
quam rachel fecunditate pariendi expers
est Rachel interpretatur ovis pro ea enim
iacob oves pavit laban Cefsaos
ysaias vel oviens Bala inveterata
Dina causa et tangit iurgii enim
in sichimis causa exortum Thamar
amaritudo primis mortuis eadem
et commutans mutavit enim se in habitu
meretricis cum in socero concubuit
Phares divisio ab eo quod diviserit
membranulas secundas dimisores unde
et phares scriptus est nomen Unde et
pharisei qui se quasi iustos a populo se-
paraverunt divisi appellabantur Zara fr-
ater eius cuius manu erat coccinum interpreta-
tur oriens sive quia prius apparuit sive quod
plurimi ex eo iusti nati sunt ut in libro
paralipomenon continetur Zara id est oriens
appellatus est Job in latinum vertitur dolens
et vere dolens pro percussionibus carnis et
passionibus dolorum Calamitates enim
suas nominis ethimologia presignavit

Pharao nomen est non proprium sed
honoris sicut et apud nos augusti ap-
pellantur reges cui proprius nominibus censeantur
exprimuntur autem in latinum pharao de-
negans eum utique deum sive dispensa-
tor eius Phiti enim dicitur fuit afflictor
Jamnes marinus sive ubi est signum
eius cessit enim et defecit signum eius
coram signis moysi unde et magi
dixerunt hic digitus dei est Mambres
mare pellicium sive mare in capite Mo-
yses interpretatur sumptus ex aqua invenit
enim adripam fluminis expositum filia
pharaonis que colligens adoptavit
sibi vocavitque nomen eius moyses
eo quod de aqua sumpsit enim Aaron mons
fortitudinis interpretatur pro eo quod thurribulum et
apices in medio supersteterit et intercepta
dominatione stetit et ruina mortis quasi
quendam mons fortis exclusit Eleazar
dei adiutorium Finees oris parcens tacens
enim pugione zambrin cum scorto madia-
nitide et deum furore placavit ut parce-
ret zambri lascivies sive amaritas
que enim amaritudine signatur quod
peccando amaricavit populum Raab la-
titudo vel fames sive impetus Josue
interpretatur salvator quia enim in figura
dei populum ad terram salvavit et in terram re-
promissionis induxit Caleb quasi cor
a cranus Othoniel quia eius deus
vel tempus dei Aoth gloriosus Baroch
fulgurans Debbora apis vel loquax
apis quod fuit ad bellum promptissima
dimicans adversus sisaram quo perempto
cecinit canticum inde loquax Jahel
ascensio vel ascensio Gedeon experimentum

iniquitatis eorum frequenter cum doctrine
tis informatus est quasi presagio contra
hostes futuram victoriam expediret ex
quo fuit ex puncto ethimologiam
nominis suscepit Abimalech pater meus
rex Thola vermiculus sive coccinum Ia
ir illuminans Iepte aperiens sive a
periens Esebon cogitatio sive vinculum
merens Abdo servus eius Sampson
solem ut solis fortitudo fuit enim
virtute clarus et liberavit Israel de hosti
bus Dalila paupercula ut situla Booz
in quo fortitudo sive in quo robur
Noemi quam interpretari possumus consola
tam eo quod marito et filiis peregre mor
tuis nurum moabitidem in consolationem
suam tenuit Ruth interpretatur festinans
alienigena cum esset ex propria gente
que relicta patria festinavit transire
ad terram Israel Elcana possessio sive quo
rum [illegible] pregnans Anna gratia eius
interpretatur quod dum prius esset sterilis iam
per modum dei gratia fecundata est Heli
deus meus Ofni discalciatus filius
eum fuit Heli clerus in [illegible] sacerdo
tii [illegible] amissionem suo exposcit [illegible]
[illegible] ipsius enim [illegible] calciati pedes
in [illegible] patris et ipsa
quam [illegible] pedes qui annuntiat pa
tem iste enim discalciatus interpretatur
ut eius nomine veteris testamenti sa
cerdotium archa ipso significaret ablatum
Finees frater Ofni os mutum interpretatur
quo significatur sacerdotium veteris et doctrine
silentium Samuel nomen eius deus
[illegible] ut [illegible] in sole [illegible] ut in
ceptum Saul petitus interpretatur notum est

cum quo hebreorum populus cum deo rege
peccavit et accepit nomen non secundum
deum sed secundum voluntatem suam David
manu fortis utique quia fortissimus in
preliis fuit ipse et desiderabilis in specie
sed sua de qua predixit propheta veniet
desideratus cunctis gentibus Salomon
tribus nominibus fuisse perhibetur primum voca
bulum eius salomon id est in pacificus eo quod
in regno eius pax fuit secundum nomen
ydida eo quod fuit dilectus et amabilis
deo tertium vocabulum eius coheleth quod
appellatur ecclesiastes latine concionator
quod ad populum loquebatur Jonathan colum
be donum Absolon patris pax per anti
frasim quia bellum adversus patrem egressus
sive quia in ipso bello paratum fuisse le
gimus filius adeo ut eum magno cum
dolore exitium plangeret Roboam
latitudo populi et impetum per antifrasim quia
decem tribubus ab eo separatis due tantum ei
relicte sunt Abia pater dominus ut pater fuit
Asa tollens sive sustollens Iosaphat
domini iudicium Ioram qui est excelsus
Ochosias apprehendens dominum Athalia
tempus domini Ioas spiratus ut domini robur
Amasias populum tollens Ozias fortitudo
domini Azarias auxilium domini Ozias autem
ipse est qui azarias duplici nomine
iste est qui illicitum sibi sacerdotium vendi
care conatus lepra in fronte percussus
est Ioatham perfectus pulchra ethimo
logia nominis fecit enim [illegible] in opere
domini et portam templi domini edificavit
excelsam Achas apprehendens Ezechias
fortis dominus Manasses obliviosus pro

multa enim scelera et sacrilegia reliquerat
et oblitus fuerat domini sive quia oblitus est
deus peccatorum illius Elimon fidelis vel ho-
nestus Iosias ubi est incendium domini secundum
ethimologiam nominis iste enim est qui
simulachra combussit Ioathaz robustus
Ioathim ubi est preparatio domini Eliachim
dei resurrectio Iechonias preparatio domini
Sedechias iustus domini Ierobeam iudi-
catio sive causa populi vel ut quidam
aiunt divisio interpretatur pro eo quod
in regno eius divisio fit populi israel
et percussus a regno sceptris decem. Divi-
sionis enim populi causa iste extitit Za-
bri psalmus vel canticum meum Ambi
crispius meus Elyab fuit procis Ie-
zabel fluxus sanguinis vel fluens san-
guine seu melius ubi est sterquilinium
Precipitatas enim deorsum comede-
runt canes eius teneris sicut predix-
erat helias Et erunt inquit carnes
iezabel sicut stercus super faciem terre
Ochosias apprehendens dominum Ieu ipse
Ioathaz robustus sella umbra eius
vel peccato Manazen quia peratus conte-
rendus ... aborsus domus dei ...
cia lagunculis angustie sive consectas
iste ... regum ... sed futura
que vidisse narratur et daniel interpreta-
tus est sive sessio in agnicione ... suplici
... qui in captivitate ab eo ducti
sunt Zorobabel apud hebreos ex ...
interpretatis nominibus traditur esse compositus
... iste ... magister babel que babilo-
nem sonat et efficitur nomen zorobabel
iste magister de babilone in babilone
enim ortus est ubi et princeps iudee
extitit **De ethimologiis nomi-**

num quorundam patriarcharum ethimologie
enim notande sunt ut sciamus quia in suo
vocabulo resonat quam plerique eorum
ex causis propriis nomina acceperunt. Patri-
arche interpretantur primi patres Archos
enim grece princeps est Abraham primi vo-
catus est pater videns populum quod israel sequitur
Postea appellatur abraham quod dicitur pater
multarum gentium quod erat adhuc per fidem
futurum gentium autem non habetur in nomine
sed subauditur inquit aliud erat nomen tunc
abraham quod patrem multarum gentium posui
te Ysaac ex causa nomen accepit risus
enim pater quando ei promissus est admirans in
gaudio risit et mater quando per illos tres
viros promissus est dubitans in gaudio
exultat hac ergo causa nomen accepit ysaac
interpretatur enim risus Hac dum autem quod
quatuor in veteri testamento absque ullo
velamine nominibus suis antequam nascerentur
vocati sunt Ysmahel ysaac salomon et io-
sias lege scripturas Iacob supplantator
interpretatur sive quia in ortu plantam nas-
centis fratris apprehenderit sive quia postea
fratrem arte decepit Unde esau dixit
iuste vocatum nomen eius iacob supplan-
tavit enim me ecce secundo Israel vir vi-
dens dominum tunc enim hoc nomen accepit quando
tota nocte luctatus vicit in certamine an-
gelum et oriente lucifero benedictus est in-
de visionem dei israel appellatus est sicut
et ipse ait vidi dominum et salva facta est
anima mea Ruben interpretatur visionis
filius sic enim quando peperit eum lia vocavit
nomen eius ruben dicens quod vidit
deus humilitatem meam Symeon in-
terpretatur auditio sic enim dixit lia quando
eum peperit quod exaudivit me deus
Levi additus dixit enim lia quando peperit

cum non ambiret de amore viri secundum
meum erit vir meus quia peperi ei tres
filios Juda confessio dicitur. Quem enim cum Lia
peperit laudem Domino retulit dicens: Modo
super hoc confitebor Domino et ob hoc vocatus
est Juda. Ex confessione itaque nomen eius est
datum quod est gratiarum actio. Ysachar interpreta-
tus est merces. Is quippe dicitur est mercedis
achar. Hec autem ideo quia mandragoris
filii Ruben introitum viri quem Rachel
debebat ad se emerat Lia. Unde et Ysachar
natus est dixit Lia: Dedit Deus mercedem
meam. Zabulon interpretatur habitaculum. Sex-
tum enim iste filium genuerat Lia propterea
iam secura dixit: habitabit mecum
vir meus. Unde et filius eius vocatus
est habitaculum. Neptalim de conversione
sive comparatione causa nominis eius est.
Unde et dixit Rachel cum ei peperisset
ancilla eius Bala: Comparavit me sibi Deus
in sorore mea. Dan interpretatur iudicium.
Bala enim Dan cum peperisset Rachel eius
domina: Iudicavit me Deus et exaudi-
ens dedit mihi filium. Causam nominis expressit
ut ideo quod iudicasset Dominus filio ancille
iudicii nomen imponeret. Gad ab eve-
tu sive procinctu vocatus est. Cum enim
peperit eum Zelfa dixit domina eius Lia
in fortuna, idest quod dicitur in procinctu vel e-
ventu. Aser beatus dicitur. Dum enim peperisset
eum Zelfa dixit Lia: Beata ego et bea-
tificant me mulieres, et ideo quod dicitur beata
ex ethimologia nominis beatum vocavit.
Joseph ideo quod dicitur alium addi mater
optaverat vocavit augmentum. Hunc Pharao
Saphaneth appellavit quod hebraice
absconditorum repertorem sonat pro eo quod
obscura sompnia revelavit et sterilitatem
predixit. Tamen quia hoc nomen ab egyptio
ponitur ipsius lingue debet habere rationem.
Interpretatur ergo Saphaneth egyptio sermone
salvator mundi eo quod orbem terre ab im-
minentibus famis excidio liberavit. Be-
niamin interpretatur filius dextere quod est
virtutis. Dextera enim appellatur iamin. Hunc
quippe moriens vocavit nomen eius
Benoni idest filius doloris mei, pater vero
hoc mutavit filium dextere nominans.
Manasses dicitur ideo quod sit pater eius
oblitus laborum suorum. Ita enim hebraice
vocatur oblivio. Effraym eo quod auxit
eum Dominus et ob hoc vocabulo in lingua nostra
transfertur augmentum.

De vatibus et prophetis. viii.

Quos gentilitas vates appellat
hos nostri prophetas vocant quasi pre-
fatores quia porro fantur et de futuris vera
predicunt. Qui autem a nobis prophete in
veteri testamento videntes appellabantur
quia videbant ea que ceteri non videbant
et prospiciebant que in mysterio abscondita
erant. Hinc est quod scriptum est in Samue-
le Eamus ad videntem. Hinc Ysayas
vidi inquit Dominum sedentem super thronum
excelsum et elevatum. Et Ezechiel a-
perti sunt celi et vidi visiones Dei. Quo-
rundam autem prophetarum ethimologie no-
minum adnotande sunt. Vocabula enim eorum
satis indicant quid in futurum sermonis dicturi
sunt prenuntiassent. Helyas interpretatur
Dominus Deus. Ex futuro igitur presagio sic vo-
catus est. Nam dum altercaretur in sacri-
ficio cum quadringentis sacerdotibus Baal
invocato nomine Domini descendit de celo
ignis super holocaustum. Quod cum
vidisset omnis populus cecidit in faciem

fuaz 2 ait dns ipe est deus Exhac
igit causa iste primus nome accepit p
eo qd pectum pta cognouit prius dum
dum Jdez 2 fortis dns interptat ut p
q interfecit eosdem sacerdotes ut p q
achab adulteratez tollerant Helise9
dni salus interptat vocabulum aut 2 ide
exfutum presagio suscepit Deniq 2 mlt
tas urbes fecit 2 fame pestes prius
amorte saluauit q Nathan dedit siue
dantis Esayas interptat saluator dni
Et uito cu saluatore uniusalis ge
tis eius sacramenta amplius qm ceteri
pdicat Jeremias excelsus dni pro q
dom e ei constitui te sup gentes 2 reg
na Ezechiel fortitudo dei Daniel iu
dicium dei siue qr i pfectorum indito se
ctaz dme examinationis exhibuit dii
repta eorum sinitate susanaz abintitu
liberauit siue qr visiones 2 sompnia qbz
p figura quedaz 2 enigmata futura
monstrabat sagaci mente disternes
aperuit Hic 2 desideriorum vir appellatus
e qr pane desidij no manducauit 2
vinu concupiscentie no bibit Osee sal
uator aut saluas dum eni iraz dei
i ppl'm isrl ob crime ydolatrie pphe
tasset domini inde salute pmitiaut
p q ezechias rex iuda solatie idol
quos predecces construxerat reges
templu dni purgasse ac purificasse
monstrat Johel dns siue incipies
deo ut sunt di Hic eni eius vocabu
lo resonat ethimologia initia Al
mos populus auulsus Michea eni
eius aduspm sunt isrl qr iaz aut
sus erat adno 2 aureis vitulis se
inclinabat siue auulsus aregno stir
pis dauid q Naum germen siue co
solator Increpat eni ciuitate sanguin

2 pt9 cufronez illius consolator syon di
cens ecce sup montes pedes euangeli
zates 2 annunciates pace Abacuk
amplexans qr exeo qd amabilis dni
fuit vocat amplexato ut qi i certa
cu dno contendit amplexatus ut luc
tatis fortiss e nome illius cu tam
audaci voce aufus e dm ad disep
tacom prouocare cur i rebz humanis 2
mundi istius tanta rerum iniquitas
Sophonias quis h ut quia ipse cornia
samarie ob hac causaz simulachrorum
illo mo dequo helyn dr quis e iste
i velucs siuius Aggeus festiu
ut archanu dni interptat verbaq ad
pphas querit ipi eni sunt mysteria
di Unde 2 ad ezechielez dr speculato
rez misi te 2 alibi no faciat dns
quidqm nisi reuelauit seruis suis in
pphetis Abdyas seruus dni sicud n
moyses famulus dni 2 aplus serue
ita iste legatus adgentes missus
vidit 2 pdicat que ppheciali digna
st iussio 2 fruitute unde seruus dni
Jonas interptat columba siue dolens
columba pgemitu qm in uetre ceti
eduo fuit dolens aut ut p sentacz
qm tulit de salute niniuitarum uel
p ederaz sancto arescentez cui obra
clo tegebat contra solis ardorem
hic e 2 d amathi sarepthene vidue
filius ut iudei affirmat que resusci
tauit helyas mire pea adeu di
cetez nuc cognoui qr vir di es tu
2 vbu di i ore tuo e verum ut vi
tas olbsat tamqz ipm puerum ama
thy vocaretu Amathi eni exhebr
i latina lingua veritas dr exeo quod

vnu helias fortis9 e ille qui sustitat9
e filius incinpatus e vitalis zacha
rias mearia dni Septuagesimo n
anno desolacionis tepli cpleto zacha
ria pdicatr meordi9 e dns ppli sui
inppuc dary regis e dei pplus 2
reedificata e vrbs 2 teplum Ag
geus i latim festin9 2 letus q2 post
Destructu cui templu edificadu
pphat 2 p9 luctu captiuitatis re
ssionis letica pdicat Malachias
iptat angelus dni .i. nuncius cu
quid cui loquebat quasi cent aduo
madata ma credebant 2 ita inde eu9
nome septuagita tistulerit dictes
assupto dni ubi sup ysrl i manu a
geli eius Esdras adiutor q Neemi
as cosolator aduo cui quodli ppa
gio futui noiua ista sortita sunt
Fuit cui i adiutoriu 2 cosolacone
omi pplo illi redeunti ad priaz q'a
e templu idez redificauit 2 muros
ac turrin opus ipi restauraucrut
Ananias gra di Cldem 2 sidrac lig
ua chaldea q' iptat decor9 meus
Azarias aut auxiliu dni idez 2 abde
nago q i latinu dr spuies tacco
Misael q pplus dni ipe 2 misaci
q iptat risus 2 gaudiu Azaria
sit meus sciencia audies dnm Aggi
Ezechiel Ethan robustus sive asteps
Mathias tisplices eos sive saties eos
Cuosdaz cui insipientes hmo tra
tus intrav 2 ea que i pmo se cogi
tares 2 i rebus tiscuttib spem po
natis tisilimit cuiusdo iste qui vst
tisplices Eman capies nt formido
nt fortitudo eoz Barachia tiudtus

dni nl tiudus dns Olda districcio
sive diuiticui Judith laudas nl cfi
tes Hester abscondsa Zacharias me
moria dni obli q tamt incorrale tes
tamenti sci sui Johes baptista dni
gra eo q sit limes ppheie pnuas9
gre sive inicium baptismatis p q
gra instruit iohis baptiste hij se
pphe veteris noui q testamenti quoz
finis xpus tui & apre 2 pphaz in
gentib dedi te Phetie aut gna
septe sc Primu genus extasis
q est mentis excessus sicud vidit
petrus vas illud sb inissu decelo i
stupe mentis cum varijs aialibus
Secudu genus e visio sicud legim9
apud esayam dicetez vidi dnm se
detez sup soliu excelsu Terciu ge9
e sopniu sicud iacob sb irxoaz in
celo scalaz dormies vidit Quartu
genus p nubez sicud ad moysen 2
ad iob p9 plagam loquit deus
Quitu genus vox decelo sicud
ad abrahaz sonuit dices ne mittas
manu tua i puez Et ad saulu
i via saule saule q me psequis
Sextu genus accita pabola sicud
apud salomone i pubijs 2 apud
balaa cu euocaret abalat Septim
genus replecco sci spus sicud sene
apud omes pphas alij tria gna
visionu ee dixerut vnu sedm o
clos corpis sicud vidit abraham
tres viros sb ilice mabre 2 moy
ses ignie i rubo 2 discipli tiusfi
gratu dnm i monte int moysen
2 helia 2 cetra huiusmoi Aliud sp9
spus quo ymaginam i ea q p cor9

sentiunt sicut vidit petrus discum illum submitti de celo cum variis animalibus et sicut esaias dominum in sede altissima non corporaliter sed spiritualiter vidit. Non enim deum forma corporea terminat sed quemadmodum figurate non proprie multa dicuntur ita etiam figurate multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est quod neque corporis sensibus neque illa parte qua corporalium rerum imagines capiuntur sed per intuitum mentis quo intellecta conspicitur veritas sicut daniel preditus mente vidit quod balthazar viderat corpore sine quo genere illa duo vel infructuosa sunt vel etiam in errorem mittunt. Omnia tamen hec genera spiritus sanctus moderatur. Hec autem prophetia non solum bonis sed etiam malis fuit nam etiam saulem regem prophetasse perleguntur cum sequeretur david et impletus spiritu sancto prophetare cepit.

De apostolis .ix.

Apostoli missi interpretantur. Hoc enim eorum nomen indicat. Nam sicut angeli grece latine nuncii vocantur ita grece apostoli latine missi interpretantur. Ipsos enim misit christus evangelizare per universum mundum ita ut quidam persas et indos penetrarent docentes gentes et facientes in nomine christi magna et incredibilia miracula ut attestantibus signis et prodigiis crederetur illis in his que dicebant et viderant. Habent enim plerique eorum ex causis suorum vocabulorum. Petrus a petra nomen accepit hoc est a christo super quem fundata est ecclesia. Non enim a petro petra sed petrus a petra nomen sortitus est sicut non christus a christiano sed christianus a christo vocatur. Ideoque dominus ait Tu es petrus et super hanc petram edificabo ecclesiam meam quia dixerat petrus tu es christus filius dei vivi. Deinde ei dominus super hanc petram quam confessus es inquit edificabo ecclesiam meam. Petra enim erat christus super quod fundamentum etiam ipse edificatus est petrus. Cephas dictus eo quod in capite sit constitutus apostolorum. Cephalin enim grece caput dicitur et ipsum nomen in petro syrum est. Symon bariona in lingua nostra sonat filius columbe et est nomen syrum pariter et hebreum. Bar quippe syra lingua filius iona hebraice columba utroque sermone dicitur bariona. Alii simpliciter accipiunt quod symon id est petrus filius sit iohannis iuxta illam interrogacionem symon iohannis amas me et voluerunt scriptorum vicio depravatum ut pro bariohanna hoc est filius iohannis bariona scriptum sit una detracta sillaba. Iohanna interpretatur domini gratia et fuisse petrus eundem petrum cephan et symon bariona. Symo autem hebraice interpretatur audiens. Paulus hebreo sermone dicitur temptacio eo quod primus in temptacione sit ecclesie constitutus. Persecutor enim erat unde nomen habebat istud quando persequebatur christianos. Postea mutato nomine de saulo factus est paulus qui interpretatur mirabilis sive electus. Mirabilis ut quia multa signa fecit vel quia ab illirico usque ad oceanum evangelium christi in omnibus gentibus predicavit. Electus sicut in actibus apostolorum spiritus sanctus dicit Segregate mihi paulum et barnabam ad opus quod elegi eos. Latino autem sermone paulus modicus

dico deus Unde et ipse ait Ego sum
minimus apostolorum omnium Cum enim paulus
superbus clarus qui uero paulus humi-
lis modicus ideo sic loquitur Pau-
lo post videbitis me i. modicum nam et
modicus fuit est ipse dicit Ego u-
sic nouissimus omnium apostolorum et michi
minimo omnium sanctorum Cephas autem et pau-
lus ideo mutato sunt nomine vocati
ut esset etiam ipso nomine nouum sic
abraham et sara Andreas frater petri
tamen et iohannes grata secundum hebraicam
ethimologia interpretatur decorus sive
virilis Symone autem grece amico vi-
lis appellatur Iohannes ex quodam vati-
cinio exquisito nomine accepit interpre-
tatur enim in quo est dei gratia apud
eum cum ceteris apostolis dilexit Ihesus
Iacobus zebedei apud cognominatur
quem relinquens et iohannes verbo patrem
secuti sunt Hii sunt filij tonitrui qui
etiam boanerges ex firmitate et magni-
tudine fidei nominati sunt Hic est iacobus
filius zebedei frater iohannis qui post
ascensionem domini ab herode manifes-
tatur occisus Iacobus alphei ob distinc-
tionem prioris cognominatus qui dicitur filius
zebedei secundum iste filius alphei Cog-
nomentum igitur ambo apud sumpserunt
Iste est iacobus minor qui in euangelio
frater domini nominatur quia maria uxor alphei
soror matris domini qua mariam cleophe
iohannes euangelista cognominat a
patre sive agnatione familie aut
quacumque alia causa ei nomen impo-
nens Alpheus autem hebreo sermone
in latinum exprimitur millesimus sive doc-
tus Philippus os lampadarum vel os

manuum Thomas abyssus vel geminus
unde et grece didimus appellatur Bartho-
lomeus filius suspendentis me aquas
syrum est non hebreum Mattheus
in hebreo donatus exprimitur idem et ap-
pellatus levi ex tribu ex qua ortus
fuit in latino autem ex opere publicani
nomen accepit qui ex publicanis
fuit electus et in apostolatum translatus
Symon chananeus ad distinctionem
symonis petri de vico galylee
chana ubi aquas deus mutavit
in vinum Hic est qui in alio euan-
gelista scribitur zelotes Chanaan
quippe zelum interpretatur Iudas
iacobi qui alibi appellatur lebbeus
figuratum nomen ex corde quod nos
corculum diminutive possumus appellare
Hic in alio euangelista tatheus scri-
bitur quem ecclesiastica tradit historia
missum edessam ad abagarum
regem Iudas scarioth est vel a
vico in quo natus est vel ex tribu
ysachar vocabulum sumpsit quodam
presagio futuri in condempnationem sui Y-
sachar enim interpretatur merces ut signi-
ficaretur precium proditoris quo ven-
didit dominum sicut scriptum est Et acce-
perunt mercedem meam triginta ar-
genteos precium quo appreciatus quem sum
ab eis Matthias qui inter apostolos
sine cognomine solus habetur inter-
pretatur donatus ut scilicet audiatur pro iuda
Iste enim in loco eius electus est ab
apostolis cum pro duobus sortes mitterentur
Marcus excelsus mandato utique
euangelium altissimi quod predicavit Lu-
cas ipse consurgens sive ipse eleuans

eo q(uod) elevavit p(re)dicatores evangelii p(re)t(er) alios Barnabas filius p(ro)phete ut filius

De v(ir)ginis nob(ili)b(us) .x. (consolacionis)

m Aria illuminatrix sive stella maris

genuit eum lumine mundi si= mone aut(em) syro maria d(omi)na nuncu= pat(ur). Et pulcherrime q(ui)a d(omi)n(u)m genuit E= lizabeth dei mei saturitas vel dei mei iuramentu(m) Magdalena turris s(ive) p(er)= tinax veritas p(ro)motas Grece aut(em) sy= ro interp(re)tat(ur) dnans Nathanael don(um) dei q(ui)a dolus i(n) simulato dono dei i(n) eo no(n) fuit Zebedeus donat(us) sive flu= ens iste Zatheus instus sive iustifi= cat(us) aut iustificandus syru(m) e(st) nome(n) no(n) hebreu(m) Lazarus adiutus eo q(uod) sit a morte resuscitat(us) Herodes pelli= ce(us) gloriosus Kayphas i(n)vestigator aut sagax aut fame(n)s ore iniquo eu(m) ore suo iustu(m) (con)dempnavit q(uonia)m(?) ius(?) th(?) mysterio p(ro)phetali nunciassent Pontius declinas (con)siliu(m) utiq(ue) iudeoru(m) accep= ta eu(m) aqua lavit manus suas dicens innocens ego sum a sanguine iusti hui(us) Pylatus os malleatoris q(ui)a d(omi)nu(m) x(ristu)m ore suo 2 iustificat 2 (con)dempnat in ore malleatoris utiq(ue) p(ro)prie fecit Bar= rabas filius magistri eoru(m) absq(ue) dubio iudeoru(m) magistri qui e(st) dyabol(us) homici= dioru(m) auctor q(ui) usq(ue) hodie regnat i(n) (e)is

De martirib(us) .xi.

m Artires grece lingwa latine

testes dicunt(ur) unde 2 testimonia grece martiria nuncupat(ur). Testes aut(em) ideo vocati s(un)t q(uia) p(ro) testimonium x(risti) passiones sustinuerunt 2 usq(ue) ad mor= tem p(ro) veritate certaverunt Quod vero no(n)

testes q(uod) latine utiq(ue) possimu(s) dicere s(ed) grece m(arti)res appellam(us) familiaros eccle= siis sic grecu(m) verbu(m) sonat sicud 2 multa greca nomina quib(us) p(ro) latinis utim(ur). martiru(m) p(ri)m(us) i(n) novo testame(n)= to stephan(us) fuit qui hebreo sermo(n)e interp(re)tat(ur) norma q(uod) prior fuit i(n) mar= tirio ad imitatione(m) fideliu(m) idem aut(em) 2 greco sermo(n)e i(n) latinu(m) v(er)tit(ur) coronatus 2 h(oc) p(ro)phetice ut q(uod) seq(ue)ret(ur) i(n) v(er)naculo quodam futuri p(ri)mus i(n) vocabulo resonaret passus e(st) eni(m) 2 q(uo)d vocabu(lo) accepit stephan(us) eni(m) corona d(icitu)r humilit(er) lapidatus s(ed) sublimit(er) coronat(us) Duo s(unt) aut martirii gen(er)a unu(m) i(n) ap(er)ta passione alteru(m) i(n) occulta animi v(ir)tute na(m) multi hostis insidias tollerantes 2 cunctis carnalib(us) desiderijs resistentes p(er) h(oc) q(uod) s(e) omnipotenti deo i(n) corde mac= taverunt eciam pacis t(em)p(o)re martires facti s(unt) qui eciam si p(er)secucionis t(em)p(u)s existeret martires e(ss)e potuerunt

De cleris i(n) clericis .xii.

c Leros 2 clericos hinc appellat(os) q(ui)a mathias sorte electus e(st) q(ue)m p(ri)mum p(er) ap(osto)los legim(us) ordina= tu(m) Clerus grece sors vel h(er)editas d(icitu)r p(ro)pt(er)ea g(o) d(icitu)r clerici q(ui)a s(unt) de sorte d(omi)ni vel q(ui)a d(omi)nu(m) p(ar)tem h(abe)nt Generalit(er) aut(em) cl(er)ici nuncupat(ur) omnes qui i(n) eccl(es)ia x(rist)i des(er)viunt quoru(m) gradus 2 nomina h(e)c s(unt) Hostiarius psalmista lector exor= cista acolit(us) subdyacon(us) dyaconus p(res)b(ite)r ep(iscop)us Ordo ep(iscop)oru(m) q(ua)drip(ar)tit(us) e(st) idem i(n) patriarchis archiep(iscop)is me= tropolitanis 2 ep(iscop)is Patriarcha

[gre]ca lingua summus pater interpretatur quia primum id est apostolicum teneat locum et ideo quia summo honore fungitur tali nomine censetur sicut romanus antiochenus et alexandrinus. Archiepiscopus greco vocabulo quod sit summus episcoporum. Tenet enim vicem apostolicam et presidet tam metropolitanis quam episcopis ceteris. Metropolitani autem a mensura civitatum vocantur. Singulis enim provinciis preeminent quorum auctoritati et doctrine ceteri sacerdotes subiecti sunt sine quibus nichil reliquos episcopos agere licet. Sollicitudo enim totius provincie ipsis commissa est. Omnes autem superius designati ordines uno eodemque vocabulo episcopi nominantur sed ideo privato nomine quidam utuntur propter distinctionem potestatum quas singulariter acceperunt. Patriarcha pater principum. Archiepiscopus princeps episcoporum. Metropolitanus a mensura civitatis. Episcopatus autem vocabulum inde dictum quod ille qui superefficitur superintendat curam scilicet subditorum gerens. Scopin enim grece latine intendere dicitur. Episcopi grece latine speculatores interpretantur. Nam speculator est prepositus in ecclesia dictus eo quod speculetur atque prospiciat populorum infra se positorum mores et vitam. Pontifex princeps sacerdotum est quasi via sequentium. Ipse et summus sacerdos ipse pontifex maximus nuncupatur. Ipse enim efficit sacerdotes atque levitas. Ipse omnes ordines ecclesiasticos disponit. Ipse quod unusquisque facere debeat ostendit. Antea autem pontifices et reges erant.

Nota q

Nam maiorum hec erat consuetudo ut rex esset etiam sacerdos vel pontifex. Unde et romani imperatores pontifices dicebantur. Vates a vi mentis appellatos cuius significatio multiplex est. Nam modo sacerdotem modo prophetam significat modo poetam. Antistes sacerdos dictus ab eo quod ante stat. Primus enim est in ordine ecclesie et supra se nullum habet. Sacerdos autem nomen habet compositum ex greco et latino quasi sacrum dans. Sicut enim rex a regendo ita sacerdos a sacrificando vocatus est. Consecrat enim et sanctificat. Sacerdotes autem gentilium flamines dicebantur. Hii in capite habebant pilleum in quo erat brevis virga desuper habens lane aliquid. Quod cum per estum ferre non possent filo tantum capita religare ceperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nephas erat. Unde a filo quo utebantur flamines dicti sunt quasi filamines. Verum festis diebus filo deposito pilleum inponebant pro sacerdotii eminentia. Presbiter grece latine senior interpretatur non pro etate vel decrepita senectute sed propter honorem et dignitatem quam acceperunt. Ideo autem et presbiteri sacerdotes vocantur quia sacrum dant sicut et episcopi qui licet sint sacerdotes tamen pontificatus apicem non habent quia nec crismate frontem signant nec paraclitum spiritum dant quod solis deberi episcopis lectio actuum apostolorum demonstrat. Unde et apud veteres idem episcopi et presbiteri fuerunt quia illud nomen dignitatis est hoc etatis. Levite ex nomine auctoris vocati. De levi enim levite exorti sunt a quibus in templo dei mystici sacramenti ministeria explebantur. Hii grece diacones latine ministri dicuntur quia sicut in sacerdote

consecratos ita in dyaconis ministerii dispe-
satio habetur. Hypodiacones grece quos nos
subdiacones dicimus qui ideo sic appellantur
quia subiacent preceptis et officiis levitarum.
Oblationes enim in templo dei a fidelibus
ipsi suscipiunt et levitis superponendas
altaribus deferunt. Hij apud hebreos
nathanei vocantur. Lectores a legendo psal-
miste a psalmis canendis vocati. Illi e-
nim predicant populis quid sequantur isti canunt ut
excitent ad compunctionem animos audientium.
Licet et quidam lectores ita miseranter pronun-
tiant ut quosdam ad luctum lamentationemque
compellant. Idem etiam pronunciatores
vocantur quod porro annunciant. Tanta enim
et tam clara erit eorum vox ut quamvis
longe positorum aures adimpleat. Can-
tor autem vocatus quia voce modulatur in
cantu. Huius duo genera dicuntur in arte mu-
sica sicud ea docti homines latine dice-
re potuerunt precentor et succentor. Precentor
scilicet qui vocem premittit in cantu, succentor
autem qui subsequenter canendo respondet. Con-
centor autem dicitur quia consonat; qui autem non
consonat nec concinit nec concentor erit. Acoli-
ti grece latine ceroferarii dicuntur a de-
portandis cereis quando legendum est evangelium
aut sacrificium offerendum. Tunc enim accen-
duntur luminaria ab eis et deportantur non
ad effugandas tenebras dum sol eodem
tempore rutilat sed ad signum letitie demon-
strandum ut sub typo luminis corporalis illa
lux ostendatur de qua in evangelio legitur:
Erat lux vera que illuminat omnem hominem
venientem in hunc mundum. Exorciste
ex greco in latinum adiurantes sive incre-
pantes vocantur. Invocant enim super cathe-
cuminos vel super eos qui habent spiritum

inmundum nomen domini Ihesu adiurantes
per eum ut egrediatur ab eis. Hostiarii idem
et ianitores qui in veteri testamento electi
sunt ad custodiam templi ut non ingrediatur
ad eum inmundus in omni re. Dicti autem
hostiarii quod presint hostiis templi.
Ipsi enim tenentes clavem omnia intus
extraque custodiunt atque inter bonos et
malos habentes iudicium fideles recipi-
unt respuunt infideles.

Sequitur de monachis xiii.

m Monachus greca ethimologia vo-
catus eo quod sit singularis. Monos
enim grece singularitas latine dicitur. Ergo
si solitarius interpretatur vocabulum mo- Nota
nachi quid facit in turba qui solus est?
Plura sunt genera monachorum. Cenobite
quos nos in commune viventes possimus
appellare. Cenobium enim est plurimorum.
Anachorete sunt qui post cenobialem vitam
deserta petunt et soli habitant per deserta
et ab eo quod procul ab hominibus recesserunt
tali nomine nuncupantur. Anachorite
Heliam et Iohannem, cenobite apostolos i-
mitantur. Heremite hij sunt qui et ana-
chorite ab hominum conspectu remoti heremum
et solitudines desertas appetentes. Nam
heremus dicitur quasi remota. Abba autem
syrum nomen significat in latinum pater,
quod Paulus Romanis scribens exponit
dicens in quo clamamus abba pater, uno
nomine duabus usus linguis dicit enim
abba syro nomine patrem et rursus
latine nominat eundem patrem.

De ceteris fidelium nominibus xiiii.

Cristianus quantum interpretatio ostendit
de unctione deducatur sive de nomine

auctoris et creatoris Christi. Christiani enim sic cognominati sicut a Iuda Iudei. De magistri quippe nomine cognomen sectatoribus datum est. Christianos olim Iudei quasi obprobrio Nazareos vocabant, pro eo quod Dominus noster atque Salvator a vico quodam Galilee Nazareo sit appellatus. Non se autem glorietur Christianus qui nomen habet et facta non habet. Ubi autem nomen secutum fuerit opus, certissime ille est Christianus qui factis se ostendit Christianum, ambulans sicut et ille ambulavit a quo nomen trahit. Catholicus universalis sive generalis interpretatur. Grece enim universale catholicum vocant. Orthodoxus est recte credens et ut credit vivens. Ortho enim Grece recte dicitur, doxa Grece gloria est, id est vir recte glorie. Quo nomine non potest vocari qui aliter vivit quam credit. Neophitus Grece, latine novellus et rudis fidelis et nuper venditus interpretatur. Cathecuminus dictus pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nec dum tamen baptismum recepit. Nam cathecuminus Grece auditor interpretatur. Competentes vocati quod post instructionem fidei competunt gratiam Christi, unde et competentes vocati. Laycus popularis. Laos enim Grece populus dicitur. Proselitus id est advena et circumcisus qui miscebatur populo Dei gentibus.

Explicit liber septimus

Incipit capitulum libri octavi

Incipit liber viii. De ecclesia et synagoga

Ecclesia est grecum quod in latinum vertitur convocatio, propter quod omnes ad se vocat. Catholica universalis, apo tou kath olon, id est secundum totum. Non enim sicut conventicula hereticorum in aliquibus regionum partibus coartatur, sed per totum terrarum orbem dilatata diffunditur. Quod etiam apostolus approbat ad Romanos dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis quod fides vestra annunciatur in universo mundo. Hinc et universitas ab uno cognominata est, propter quod in unitatem colligitur. Unde Dominus in evangelio: Qui mecum non colligit, spargit. Cur autem ecclesia cum una sit, Iohannes septem scribit, nisi quod una catholica septiformi plena Spiritu designetur? Sicut et de Domino novimus dixisse Salomonem: Sapientia edificavit sibi domum et excidit columpnas septem. Que tamen septem una esse non ambigitur, dicente apostolo: Ecclesia Dei vivi, que est columpna et firmamentum veritatis. Inchoavit autem ecclesia a loco ubi venit Spiritus Sanctus de celo et implevit in uno loco sedentes. Peregrinationis autem presentis ... ecclesia

syon dicitur eo quod absita peregrinationis longitudine posita promissionem rerum celestium speculetur. et ideo syon id est speculatio nomen accepit. Pro futura vero patria celestis pace iherusalem vocatur. nam iherusalem pacis visio interpretatur. ibi enim absorpta omni adversitate pace que est christus presenti obtinebit obtutu. Ihnc

Synagoga grece congregatio dicitur quod proprium nomen iudeorum populus tenuit. ipsorum enim proprie synagoga dici solet quamvis et ecclesia dicta sit. Nostram apostoli numquam synagogam dixerunt sed semper ecclesiam sive discretionis causa sive quod inter congregationem unde synagoga et convocationem unde ecclesia nomen accepit distet aliquid. quod scilicet congregari et pecora solent quorum et greges proprie dicimus. Convocari autem magis est utentium ratione sicut sunt homines. congregari

De religione et fide. ii.

Dogma a putando philosophi nominaverunt id est hoc puto esse bonum hoc puto esse verum. Religio appellata quod per eam uni deo religamus animas nostras ad cultum divinum vinculo servitutis quod verbum compositum est a relegendo id est eligendo ut ita latinum videatur religio sicut eligio. Tria sunt autem que in religionis cultu ad colendum deum in hominibus perquiruntur id est fides spes caritas. In fide quid credendum in spe quid sperandum in caritate quid sit amandum. Fides est qua veraciter credimus id quod nequaquam videre valemus. nam credere iam non possumus quod videmus. Proprie autem nomen fidei inde est dictum si omnino fiat quod dictum est aut promissum. et inde fides vocata ab eo quod fit illud quod inter utrosque placitum est quasi inter deum et hominem hinc et federis. Fides

Spes vocata quod sit pes progrediendi quasi est pes. Unde et contrario desperatio dicitur. deest enim ibi pes nullaque progrediendi facultas est quia dum quisque amat peccatum futuram gloriam non sperat. Caritas grece latine dilectio interpretatur quod nos in se liget. Nam dilectio a duobus incipit quod est amor dei et proximi de qua apostolus plenitudo legis est dilectio. Maior est autem habet omnibus quia qui diligit et credit et sperat. qui autem non diligit quamvis multa bona faciat frustra laborat. Omnis autem dilectio carnalis non dilectio sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantum in melioribus rebus accipi solet

De heresi et scismate. iii.

Heresis grece ab electione vocatur quod scilicet unusquisque id sibi eligat quod melius illi esse videtur ut philosophi peripatetici academici epicurei et stoyci vel sicut alii qui perversum dogma cogitantes arbitrio suo de ecclesia recesserunt. Inde ergo heresis dicta greca voce ex interpretatione electionis qua quisque arbitrio suo ad instituenda sive ad suscipienda quelibet ipse sibi eligit. Nobis vero nichil ex nostro arbitrio inducere licet sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxit. Apostolos dei habemus auctores qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt sed acceptam a christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt. Itaque etiam si angelus de celis aliter evangelizaverit anathema vocabitur. Secta a sequendo et tenendo nominata. nam sectas dicimus habitus animorum ac instituta circa disciplinam vel propositum quod tenendo sequuntur

longe alia et religiosior cultu optimates quique certe. Scisma a scissura animorum vocatum. Eodem enim cultu eodem ritu credit ut ceteri, solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem scisma cum dicunt homines: nos iusti sumus, nos sanctificamus inmundos, et cetera similia. Superstitio dicta eo quod sit superflua aut superinstituta observatio. Alii dicunt a senibus, quia multis annis superstites per etatem delirant et errant superstitione quadam, nescientes que vetera colant aut que veterum ignari adsciscant. Lucretius autem superstitionem dicit superstantium rerum et celestium et divinorum que super nos stant, sed male dicit. Hereticorum autem dogma ut facile possit agnosci, causas eorum ac nomina demonstrare oportuit.

De heresibus iudeorum .iiii.

Iudei confessores interpretantur. Multos enim ex eis sequitur confessio, quos antea perfidia possidebat. Hebrei transitores dicuntur, quo nomine admonentur ut de peioribus ad meliora transeant et priores errores relinquant. Pharisei et Saducei inter se contrarii sunt. Nam Pharisei ex hebreo in latinum interpretantur divisi, eo quod traditionum et observationum quas illi deuterosis vocant iustitiam preferunt. Unde et divisi vocantur a populo quasi per iustitiam. Saducei interpretantur iusti. Vendicant enim sibi quod non sunt, corporis resurrectionem negant et animam interire cum corpore predicant. Hii quinque tantum libros legis recipiunt, prophetarum vaticinia respuunt. Esseni dicunt ipsum esse Christum qui docuit illos omnem abstinentiam. Masbothei dicunt ipsum esse Christum qui docuit illos in omni re sabbatizare. Geniste dicti eo quod de genere se Abrahe esse glorientur. Nam cum in Babyloniam venissent, plurimi eorum relinquentes uxores suas Babyloniis mulieribus adheserunt. Quidam Israhelite eis tantum contenti generibus, cum ex eis gentis Babylonia discesserunt, se ab omni populo et assumpserunt sibi hoc nomen iactantie. Meriste appellati eo quod separent scripturas, non credentes omnibus prophetis, dicentes aliis et aliis spiritibus illos prophetasse. Samarite dicti eo quod legem solam custodiant, nam prophetas non recipiunt. Hemerobaptiste eo quod cotidie vestimenta sua et corpora lavent.

De heresibus christianorum .v.

Quidam autem heretici qui de ecclesia recesserunt, ex nomine suorum auctorum nuncupantur, quidam vero ex causis quas eligentes instituerunt. Symoniani dicti a Symone magice disciplinae perito, cui Petrus in Actibus apostolorum maledixit pro eo quod ab apostolis Spiritus Sancti gratiam pecunia emere voluisset. Hii dicunt creaturam non a Deo sed a virtute quadam superna creatam. Menandriani a Menandro mago discipulo Symonis vocati, qui mundum non a Deo sed ab angelis factum asserunt. Basiliani a Basilide appellati, qui inter reliquas blasphemias passionem Ihesu abnegat. Nicholaite dicti a Nicholao diacono ecclesie Hierosolimorum, qui cum Stephano et ceteris con-

sacratus est a petro qui propter pulchritudinem
relinquens uxorem ut qui vellet ea uteretur
versa est in stuprum talis consuetudo ut in
vicem coniugia commutarentur / quos in apo-
kalipsi iohannes improbat dicens sed hoc
habes quod odisti facta nycolaitarum Gnos-
tici propter excellenciam sciencie se appellari ita
voluerunt animam naturam esse dei dicunt
bonum et malum deum suis dogmatibus
fingunt Carpocratiani a carpocrate
quodam vocantur qui dixit christum homi-
nem fuisse tantum et de utroque sexu pro-
genitum Cherintiani a cherinto quo-
dam nuncupati sunt inter ceteram circumcisionem
observant mille annos post resurreccionem
in voluptate carnis futuros predicant
unde et greci chiliastas latine miliastas
ti sunt appellati Nazarei dicti quod dominum
christum qui a vico nazareus est appellatus
filium dei confitentur omnia tamen veteris le-
gis observant et custodiunt Ophite a
colubro nuncupati sunt coluber enim
grece ophis dicitur colunt enim serpentem dicen-
tes ipsum e paradiso induxisse virtutis
cognicionem Valentiniani a valentino
quodam platonico sectatore vocati qui
eonas id est secula quedam in origine dei
creatoris induxit christum quoque de virgi-
ne nichil corporis assumpsisse sed per eam quasi
per fistulam transisse asserunt Apellite quorum
auctor apelles princeps fuit qui creatorem
esse angelum nescio quem gloriosum superioris
dei facit deum legis israel illum igne-
um affirmat dicit christum deum non in dei-
tate sed hominem in fantasia apparuisse Ar-
chonciani a principibus appellantur qui in

universitatem quam deus condidit opera esse
archangelorum defendunt Adamiani
vocati quod ade imitentur nuditatem unde
et nudi orant et nudi inter se mares et fe-
mine conveniunt Cayniani proinde sic
appellati quod caym adorant Sethiani
nomen acceperunt a filio ade qui
vocatus est seth dicentes eundem esse christum
Melchisedechiani vocati eo quod melchi-
sedech sacerdotem dei fuisse non hominem
sed virtutem dei esse arbitrantur Angelici vo-
cati eo quod angelos colunt Apostolici hoc sibi
nomen ideo presumpserunt quod nichil pos-
sidentes proprium nequaquam recipiant eos
qui aliquid in hoc mundo utuntur Cerdoni-
ani a cerdone quodam nominati qui duo
contraria principia asserunt Marcioniste
a marcione stoico philosopho appellati qui
cerdonis dogmata secutus alterum bonum
alterum iustum deum asserunt tamquam duo prin-
cipia creatoris et bonitatis Artotirite
ab oblacione vocati / panem enim et caseum
offerunt dicentes a primis hominibus obla-
cionem de fructibus terre et a fructibus ovi-
um fuisse celebratam Aquarii appella-
ti eo quod aquam solam offerunt in calice
sacramenti Severiani a severo exorti
vinum non bibunt veteris testamentum et
resurrectionem non recipiunt Tatiani
a taciano quodam vocati qui et encra-
tite dicti quod carnes abhominantur Alo-
gii vocantur tamquam sine verbo logos enim
grece verbum dicitur deum enim verbum non credunt
respuentes iohannis evangelium et apokalip-
sim Catafrigis nomen provincia frigia
dedit quod ibi extiterunt auctores eorum

montanus prisca et maximilla fuit hij
aduentum sancti spiritus non in apostolis sed in se
traditum asserunt. Catharoe propter mundi-
ciam ita se nominauerunt gloriantes enim
de suis meritis negant penitentibus veniam
peccatorum in viduas si nupserint tamquam adulteras
dampnant mundiores se ceteris predicant qui
nomen suum si cognoscere vellet mundanos
se potius quam mundos vocarent. Pau-
liani a quodam paulo samosateno ex-
orti sunt qui dixit non semper fuisse christum
sed a maria sumpsisse initium. Hermogeni-
ani ab hermogene quodam vocati qui
materiam non natam inducentes deo non
nato eam comparauit matremque elementorum
et deam asseruit. Quos apostolus improbat
elementis seruientes. Manichei a quodam
persa extiterunt qui vocatus est manes
hic duas naturas et substantias introduxit id est
bonam et malam et animas ex deo quasi
ex aliquo fonte manare asseruit testa-
mentum vetus respuunt nouum ex parte
recipiunt. Kinoniani hij qui latine sic
lege dicuntur. Antropomorphite dicti pro
eo quod simplicitate rustica deum habere huma-
na membra que in diuinis libris scripta sunt
arbitrantur antropos enim grece latine homo
interpretatur ignorantes vocem domini qui ait
spiritus est deus incorporeus est enim nec
membris distinguitur nec corporis mole
censetur. Eracliite ab eracleo auctore
exorti monachos tantum recipiunt coniugia
respuunt regna celorum paruulos habere non
credunt. Nouatiani a nouato rome
urbis presbitero exorti qui aduersus corne-
lium cathedram sacerdotalem conatus inua-
dere heresim instituit volens apostatas
suscipere et rebaptizans baptizatos. Monta-
ni heretici dicti quod ipse presumptionis in moralis
latuit qua ecclesie se catholice ecclesie
corpore diuiserunt. Ebionite ab ebione
dicti sunt siue a paupertate. christum enim post prophetam
solum verum iustum putant esse unde et ipse
liber ebionei a paupertate intelligentie con-
uocata sunt hij semi iudei et ita tenent euan-
gelium ut legem carnaliter seruent. Adiungunt
quos ad galathas apostolus scribens increpat.
Fotiniani a fotino gallo grecie sirmiensis
episcopo nuncupati qui ebionitarum heresim
suscitans asserunt christum a maria per ioseph
nuptiali coitu fuisse conceptum. Aeriani
ab aerio quodam nuncupati sunt hij offerre
sacrificium pro defunctis spernunt. Ethiani ab
ethio sunt vocati idemque eunomiani ab
eunomio quodam dyalectico ethij disci-
pulo ex cuius nomine magis innotuerunt
dissimilem patri asserentes filium et filio spiritum
sanctum. Dicunt etiam nullum imputari peccatum
in fide manentibus. Origeniani origene
auctore exorti sunt dicentes quod non possit
filius videre patrem nec spiritus sanctus filium.
Animas quoque in mundi principio dicunt
peccasse et pro diuersitate peccatorum e celis
usque ad terras diuersa corpora quasi vin-
cula meruisse eaque causa factum fuisse
mundum. Noetiani a quodam noetho
vocato qui dicebat christum eundem esse
et patrem et spiritum sanctum ipsamque trinitatem
in officiorum nominibus non in personis accipi-
unt unde et patripassiani vocantur quia
patrem passum dicunt. Sabelliani ab eo-
dem noetho pullulasse dicuntur cuius dis-
cipulum perhibent fuisse sabellium ex cuius
nomine maxime innotuerunt unde et
sabelliani vocati sunt hij unam patris et
filij et spiritus sancti personam asserunt. Ari-

ani ab Ario vel ab Alexandrino presbytero
orti sunt qui coeternum patri filium non agnoscentes
diversas in trinitate substantias asserunt contra illud
quod ait dominus Ego et pater unum sumus. **Ma=
cedoniani** a Macedonio constantinopolita=
no episcopo dicti sunt negantes deum esse spiritum sanctum.
Apollinariste ab Apollinare vocati sunt
dicentes corpus tantummodo sine anima susce=
pisse. **Antidicomarite** appellati sunt pro eo
quod Marie virginitati contradicunt asserentes
eam post Christum natum viro suo fuisse
commixtam. **Metangis** nominati ideo tale no=
men acceperunt quia angeus grece vas dicitur
asserunt enim sic esse in patre filium tamquam
vas minus intra vas maius. **Patriciani**
a quodam Patricio nuncupati sunt qui substantiam
humane carnis a diabolo conditam dicunt.
Coluciani a quodam Colucio nominati sunt
qui dicunt deum non facere mala contra
illud quod scriptum est Ego dominus creans
mala. **Floriani** a Floriano qui e contrario
dicunt deum creasse mala contra id quod scriptum
est fecit deus omnia bona. **Donatiste**
a Donato quodam Afro nuncupati qui
de Numidia veniens totam pene Affricam
sua persuasione decepit asserens minorem
patre filium et minorem filio spiritum sanctum
et rebaptizans catholicos. **Bonosiani**
a Bonoso episcopo quodam exorti produntur
qui Christum filium dei adoptivum non
proprium asserunt. **Circumcelliones** dicti eo quod
agrestes sint quos Cotthopitas vocant
supradicte heresis habentes doctrinam. Hii amo=
re martirii semetipsos perimunt ut vio=
lenter de hac vita discedentes martires
nominentur. **Priscillianiste** a Priscilliano
vocati qui in Hyspania ex errore gnos=
ticorum et manicheorum permixtum dogma

compositum. **Luciferiani** a Lucifero sirmie
episcopo orti qui episcopos catholicos qui constan=
cii persecucione perfidie Arianorum consencientes
erant et postea correcti redire in catholicam
delegerunt dampnantes sive quod crediderant
sive quod se credidisse simulaverant quos
ecclesia catholica materno recepit sinu
tamquam Petrum post fletum negacionis hii
illi nimis tumide superbe accipientes eos
quod recipere noluerunt ab ecclesie communione re=
cesserunt et cum ipso Lucifero auctore suo
qui mane oriebatur cadere meruerunt.
Iovinianiste a Ioviniano quodam monacho
dicti asserentes nullam nuptarum et virginum
esse distanciam nullumque inter abstinentes
et simpliciter epulantes esse discrimen. **El=
vidiani** ab Elvidio nominati qui dicunt
post natum Christum alios Maria alios
de viro Ioseph peperisse. **Paterniani**
a Paterno quodam exorti qui inferiores
corporis a diabolo factas partes opinantur
Arabici nuncupati eo quod in Arabia ex=
orti sunt dicentes animam cum corpore mori
atque in novissimo utrumque resurgere.
Tertullianiste dicti a Tertulliano presbytero
Affricane provincie civitatis Karthaginensis
sed animam immortalem esse sed corpoream
predicantes et animas hominum peccatorum post
mortem in demones verti putantes. **Thes=
seresedecatite** dicti quod xiiii luna
pascha cum iudeis observandum contendunt
nam thessera quatuor deca x significat
Nictages a sopno dicti quod vigilias
noctis respuant superstitionem esse dicen=
tes iura temerari divina qui
noctem ad requiem tribuit. **Pela=
giani** a Pelagio monacho exorti sunt

liberum arbitrium diuine gratie anteponunt dicentes sufficere uoluntatem ad implenda iussa diuina. Nestoriani a nestorio constantinopolitano episcopo nuncupati qui beatam uirginem mariam non dei sed hominis tantummodo asseruit genitricem ut aliam personam carnis aliam faceret deitatis nec unum christum in uerbo dei et carne credidit sed separatim atque seiunctim alterum filium dei alterum hominis predicauit. Eutychiani dicti ab eutyche constantinopolitano abbate qui christum post humanam assumptionem negauit existere de duabus naturis sed solam in eo diuinam asseruit esse naturam. Acephali dicti id est sine capite quem sequantur heretici. Nullus enim eorum reperitur auctor a quo exorti sunt. Hi trium calcedonensium capitulorum impugnatores duarum in christo substantiarum proprietatem negant et unam in eius persona naturam predicant. Theodosiani et gaianite appellati a theodosio et gaiano qui temporibus iustiniani principis in alexandria populi peruersi electione uno die ordinati episcopi sunt. Hi errores eutychetis et dioscori sequentes calcedonense concilium respuunt ex duabus unam in christo naturam asserunt quam theodosiani incorruptam gaianite corruptam contendunt. Agnoite et tritoite a theodosianis exorti sunt ex quibus agnoite dicti ex peruersitate a quo exorti sunt id adiciunt quod diuinitas christi ignoret futura que sunt scripta de die et hora nouissima non recordantes christi personam in ysaia loquentis dies iudicii in corde meo. Tritoite uero uocati quia sicut tres personas in trinitate ita quoque tres asserunt deos esse contra illud quod scriptum est audi israel dominus deus tuus deus unus est.

Sunt et alie hereses sine auctore et sine nominibus ex quibus alie triformem putant esse deum alie christi diuinitatem passibilem dicunt alie christi de patre natiuitati initium temporis dant alie liberationem hominum apud inferos descensione non credunt alie animam ymaginem dei negant alie animas conuerti in demones et in quecumque animalia existimant alie de mundi statu dissentiunt alie innumerabiles mundos opinantur alie aquam deo coeternam faciunt alie nudis pedibus ambulant alie cum hominibus non manducant. Hec sunt hereses aduersus catholicam fidem exorte et ab apostolis et sanctis patribus uel conciliis predampnate que licet in multis erroribus diuise sibi dissentiant communi tamen nomine aduersus ecclesiam dei conspirant. Sed et quicumque aliter scripturam sanctam intelligit quam sensus spiritus sancti flagitat a quo conscripta est licet de ecclesia non recesserit tamen hereticus appellari potest.

De philosophis gentium. vi.

Philosophi greca appellatione uocantur qui latine amatores sapientie interpretantur. Est enim philosophus qui diuinarum et humanarum rerum scientiam habet et omnem bene uiuendi tramitem tenet. Nomen philosophorum primum a pictagora fertur exortum. Nam dum antea greci ueteres sophistas id est sapientes aut doctores sapientie iactant se ipsos nominarent iste int

rogatus quid profiteretur verecundo nomine phi-
losophum id est amatorem sapientie se esse
respondit quia sapientem profiteri arrogan-
tissimum videbatur. Ita deinceps posteris
placuit ut quantalibet de rebus ad sapientiam
pertinentibus doctrina quisque sibi vel
aliis videretur excellere non nisi philosophus
vocaretur. Idem autem philosophi triplici genere
dividuntur: nam aut physici sunt aut ethici
aut logici. Physici dicti quia de naturis
tractant, natura quippe grece physis vocatur.
Ethici quia de moribus, mores enim apud grecos
ethos appellantur. Logici autem quia in naturis
et moribus rationem adiungunt, ratio enim
grece logos dicitur. Divisi sunt autem etiam
in heresibus suis quidam nomina
ex auctoribus suis ut platonici epicu-
rei pitagorici, alii a locis conventiculorum
et stationum suarum ut peripatetici stoici
achademici. Platonici a platone
philosopho dicti. Hii animarum creatorem esse deum
corporum angelos asserunt et per multos anno-
rum circulos in diversa corpora redire
dicunt. Stoici a loco dicti, porticus enim
fuit athenis quam poy kattwa-
n appellabat in qua picta erant gesta
sapientum atque virorum fortium hystorie.
In hac porticu sapientes philosophi
claruerunt (?) ex quo et stoici dicti sunt, grece enim
porticus stoa dicitur. Hanc sectam primus
zeno instituit. Hii negant sine virtute
effici quemquam beatum, omne peccatum equale
esse asserunt dicentes sic ille nocens
erit qui paleas furatus fuit quam qui
aurum, qui mergum occiderit quam
qui equum, non enim animal crimen sed

animus facit. Hii etiam animam perire cum cor-
pore dicunt. Animam quoque virtutem contempnere
esse negant, affirmant gloriam eternam cum se
fateantur non esse eternos. Achademici
appellati a villa platonis achedemia
atheniensium ubi idem plato docebat. Hii
omnia incerta opinantur. Et quod fatendum
est multa incerta et occulta que voluit deus
intelligentiam hominis excedere, sunt tamen
plurima esse que possit et sensibus capi
et ratione comprehendi. Hanc sectam archese-
silaus cyrenaicus philosophus repperit
cuius sectator fuit democritus qui dixit
tanquam in puteo alto ita ut fundus
nullus sit ita in occulto iacere veritatem.
Peripatetici ab ambulacione dicti eo
quod aristoteles auctor eorum deambu-
lans disputare solitus erat. Hii dicunt
quandam particulam anime esse eternam de
reliqua magna ex parte mortalem. Cyni-
ci ab immundicia impudentie nuncupati
quibus contra verecundiam in propatulo coire
cum coniugibus suis mos erat censentes
licitum honestumque esse palam cum uxori-
bus coire quia coniugium iustum est pu-
blice id predicantes agendum ut canes
in vias et plateis unde et a canibus
quorum vitam imitabantur etiam voca-
bulum nomenque traxerunt. Epicurei dicti
ab epicuro quodam philosopho amatore
vanitatis non sapientie quem etiam
ipsi philosophi porcum nominaverunt quasi
volutantis in ceno carnali voluptate,
te corporis summum bonum asserens qui
etiam dixit nulla divina providencia
instructum esse aut regi mundum

sed originem rerum athomis et insensibilibus ac solidis corporibus assignant quorum fortuitis concursibus universa nascantur et nata sint. Asserunt autem deum nichil agere omnia constare corporibus animam nichil aliud esse quam corpus. Unde et dixit: Non ero postquam mortuus fuero. Gymnosophiste nudi per opaca indie solitudines perhibentur philosophiam adhibentes tantum genitalibus tegmina. Gymno enim greco dicitur quia nudi exercentur in campo ubi pudenda sola tantum operiunt hij et agnando se tollebant. Theologi autem idem sunt qui et phisici dicti. Dicti autem theologi quod in scriptis suis de deo dixerunt quorum varia extat opinio. Quid deus esset dum quererent. Quidam enim corporeum sicut mundum visibilem ex quatuor elementis deum esse dixerunt ut dionysius stoicus. Alij vero spiritualem intellexerunt mentem esse deum ut talesmilesius. Quidam animum in omnibus commeantem et lucidum ut pitagoras. Quidam deum sine tempore incommutabilem ut plato. Quidam mentem solutam ut tycero. Quidam et corpus et mentem ut varro. Hij vero cum philosophi deum non ut invenerunt exposuerunt quia evanuerunt in cogitationibus suis dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt. Item platonici quidam deum curatorem et arbitrum et iudicem asserunt. Epicurei ociosum et inexercitatum. De mundo autem platonici asserunt incorporalem. Stoici corporalem. Epicurus athomis. Pitagoras ex numeris. Eraclitus ex igne. Unde et varro ignem mundi animum dicit proinde eum in mundo omnia gubernet sicut animus in nobis quam vanissime qui cum est inquiunt in nobis ipsi sumus cum exit emorimur. Ergo et ignis cum de mundo per fulgura proficiscitur mundus emoritur. Alij philosophorum errores etiam et apud ecclesiasticos induxerunt hereses. Unde eonas et forme nescio que inde apud arrium trinitas nominis et apud valentinum platonicus fuerat. Inde marcionis deus melior de tranquillitate a stoicis venerat ut et anima interire dicatur epicurus observatur et ut carnis resurrectio negetur de vana omnium philosophorum scola sumitur et ubi materia cum deo equatur zenonis disciplina est et ubi quid de igneo deo legitur eraclitus intervenit. Eadem materia apud hereticos et philosophos volutatur ubi idem et retractatus implicatur.

Sequitur de poetis. vii.

Poete unde sint dicti sic ait tranquillus. Cum primum homines exuta feritate vite rationem habere cepissent seque et deos suos nosse cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi utriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora et simulacra corporibus ampliora faciebant ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putaverunt laudesque eorum et verbis illustrioribus et iocundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur que poetes dicitur poema vocatum est eius quia fictores poete. Vates a vi mentis appellatos varro auctor est vel a viendis carminibus id est

flectendis hoc est modulandis et proinde poete
latine vates olim scripta eorum vaticini
a dicebantur quod vi quadam et quasi vesania
in scribendo commoverentur vel quod modis verba
connecterent viere antiqui pro vincire po
nentes. Etiam per furorem divini eodem
erant nomine quia et ipsi quoque pleraque
versibus efferebant. Lyrici poete dicti apo
tu lirin id est a varietate carminum. Unde
et lyra dicta. Tragedi dicti quod ab inicio
canentibus premium erat hircus quem greci tra
gos vocant. Unde et Oratius. Carmine
qui tragico vilem certavit ob hircum. Iam
dehinc sequentes tragici multum honorem
adepti sunt et excellentes in argumentis
fabularum ad veritatis ymaginem fictis. Co
medi appellati sive a loco quia circum pagos
agebant quos greci comas vocant sive
a comessatione. Solebant enim homines
post cibum ad eos audiendos venire
sed comici privatorum hominum predicant acta
tragici vero res publicas et regum hys
torias. Item tragicorum argumenta ex rebus
luctuosis sunt comicorum ex rebus letis
et novi. Veteres qui et ioco ridiculares ex
titerunt ut plautus accius terentius. No
vi qui et satyrici a quibus generaliter
vicia carpuntur ut flaccus persius iuve
nalis vel alii. Hii enim universorum
delicta corripiunt nec vitabatur eis pes
simum quemque describere nec cuiuslibet peccata mo
resque reprehendere. Unde et nudi pin
guntur eo quod per eos vicia singula denu
dentur. Satyrici autem dicti sive quod
pleni sint omni facundia sive a saturi
tate et copia. De pluribus enim simul rebus
loquuntur seu ab illa lance que ple
diversis frugum vel pomorum generibus ad tem
pla gentium deferri solebat aut a sa
tyris nomen tractum qui in ebrietate fiunt
ea que per vinolentiam dicuntur. Eadem
aut poete theologi dicti sunt quoniam
de diis carmina faciebant. Officium
autem poete in eo est ut ea que vere
gesta sunt in alias species obliquis figura
tionibus cum decore aliquo conversa traducat.
Unde et lucanus ideo in numero poeta
rum non ponitur quia videtur hystorias con
posuisse non poema. Apud poetas autem
tres caracteres esse dicendi unum in quo
tantum poeta loquitur ut est in libris ver
gilii georgicorum. Alium dramaticum in
quo nusquam poeta loquitur ut in come
diis et tragediis. Tercium mixtum ut est
in eneide. Nam poete illic et inducte persone loquuntur.

De sibillis .viii.

Sibille generaliter dicuntur omnes
femine vates lingua greca.
Nam sios eolico sermone deus, bulem
greci mentem nuncupant quasi dei mentem.
Proinde quia divinam voluntatem hominibus
interpretari solebant sibille nominate sunt.
Sicut enim omnis vir prophetans vel va
tes sic omnis femina prophetizans sibilla
vocatur quod nomen ex officio non ex pro
prietate vocabuli. Decem autem sibille
a doctissimis auctoribus fuisse traduntur.
quarum prima de persis fuit. Secunda libis
sa. Delfica in templo delfici apollinis
genita que ante troiana bella va
ticinata est. Cuius plurimos versus operi suo
homerus inseruit. Quarta cimme
ria in ytalia. Quinta erictheia nomine

eo phila in babilone orta que grecis ilium
petentibus vaticinata est perituram esse
troiam et homerum mendacia eius scripturum
Dicta autem ericthea quia in eadem
insula eius inventa sunt carmina Sexta
autem samia que proprio nomine phemonoe dicta est
a samio insula unde fuit cognominata
Septima cumana nomine amalthea
que novem libros attulit tarquinio
prisco in quibus erant decreta romana
conscripta ipsa est cumea de qua virgilius
ultima cumei venit iam carminis
etas Dicta autem cumana a civitate
cumis que est in campania cuius sepul-
crum in sicilia adhuc manet Octava
ellespontica in agro troiano nata
que scribitur solonis et cyri fuisse tem-
poribus Nona frigea que vaticinata
est ancire Decima tyburtina
nomine albunea quarum omnium carmina
efferuntur in quibus de deo et de christo et
de gentibus multa scripsisse manifestissime
comprobantur Celebrior autem inter ceteras
ac nobilior ericthea perhibetur

Sequitur de magis .ix.

Magorum primus extitit zoroastes
rex bractanorum quem ninus
rex assyriorum prelio interfecit de quo
aristoteles scribit quod vicies centum milia
versuum ab ipso condita indiciis volu-
minum eius declarentur Hanc artem
multa post secula democritus ampli-
avit quando et ypocrates medicine disci-
plina effloruit Apud assyrios autem
magice artes copiose sunt testante
lucano quis noscere fibra facta queat
quis predicat aves quis fulgura celi
servet et assyrii scrutetur sydera cura
Itaque hec vanitas magicarum artium
ex traditione angelorum malorum in toto terra-
rum orbe plurimis seculis valuit per quan-
dam scientiam futurorum et infernorum et in voca-
tiones eorum inventa sunt aruspicia augu-
rationes et ipsa que dicuntur oracula
et nigromantia Nec est mirum de magorum
prestigiis quorum in tantum prodiere malefi-
ciorum artes ut etiam moysi simillimis
signis resisterent vertentes virgas in
dracones aquas in sanguinem Fertur
et quedam maga famosissima circe
que socios ulixis mutavit in bestias
Legitur et de sacrificio quod archades deo
suo liceo immolabant ex quo quicumque
sumerent in bestiarum formas convertebantur
Hinc apparet non esse in totum dictum
quod nobilis ille poeta scribit de quadam
femina que magicis artibus excelle-
bat Hec inquit se carminibus promittit
solvere mentes quas velit ast aliis
duras inmittere curas sistere aquam
fluviis et vertere sidera retro nocturnos
que ciet manes mugire videbis sub
pedibus terram et descendere montibus ornos
Quid plura si credere fas est de phi-
tonissa ut prophete samuelis animam de
inferni abditis evocaret et vivorum pre-
sentaret conspectibus si tamen animam prophete
fuisse credamus et non aliquam fantasmati-
cam illusionem sathane fallacia factam
Prudentius quoque de mercurio sic
ait traditur extinctas sumpto moderamine
virge in lucem revocasse animas ast
alios dampnasse neci et post paulum
adiecit Murmure nam magico tenues

coroe figulas atque sepulcrales faciunt in
cantare famillas vita inde spoliare a-
lios ars noxia nouit. Magi sunt qui
vulgo malefici ob facinorum magnitudi-
nem nuncupantur. Hij et elementa concu-
tiunt, turbant mentes hominum ac sine
ullo veneni haustu violencia tantum
carminis interimunt. Unde Lucanus: mens
hausti nulla sanie polluta veneni in-
cantata perit. Demonibus enim accitis au-
dent ventilare ut quisque suos perimat
malis artibus inimicos. Hij etiam
sanguine utuntur et victimis et sepe contin-
gunt corpora mortuorum. Nigromantici
sunt quorum precantationibus videntur resus-
citata mortui divinare et ad interroga-
ta respondere. Nicros enim grece mortuos
mancia divinatio nuncupatur. Ad quos sus-
citandos cadaveri sanguis adicitur. Nam
amare demones sanguinem dicuntur. Ideo-
que quociens nigromancia fit cruor
aqua miscetur ut colore sanguinis faci-
lius provocentur. Ydromantici ab aqua dicti.
Est enim ydromancia in aque inspectione
umbras demonum evocare et ymagines
vel ludificationes eorum videre ibique ab
eis aliqua audire ubi adhibito san-
guine etiam inferos perhibentur suscitare.
Quod genus divinationis a persis fertur allatum.
Varro dicit divinationis iiii esse genera
terram aquam aerem et ignem. Hinc geoman-
ciam ydromanciam aeromanciam piromanciam
dictam. Divini dicti quasi deo pleni.
Divinitate enim se plenos assimulant et
astucia quadam fraudulenta hominibus
futura coniectant. Duo sunt autem genera divina-
tionis ars et furor. Incantatores dicti
sunt qui artem verbis peragunt. Arioli qui

dicti propter quod circa aras idolorum nephandas
preces emittunt et funesta sacrificia offe-
runt hiisque celebritatibus demonum responsa
accipiunt. Aruspices nuncupati quasi
horarum inspectores. Dies enim et horas
in agendis negocijs operibusque custodiunt
et quid per singula tempora observare debeat
homo intendunt. Hij etiam exta pecudum
inspiciunt et ex eis futura predicunt. Au-
gures sunt qui volatus avium et voces
intendunt aliaque signa rerum vel ob-
servationes improvisas hominibus occurrentes.
Idem et auspices. Nam auspicia sunt que
iter facientes observant. Dicta sunt autem
auspicia quasi avium aspicia et augu-
ria quasi avium garria hoc est avium
voces et linguas. Item augurium
quasi avigerium quod aves gerunt.
Duo sunt autem genera auspiciorum unum
ad oculos alterum ad aures pertinens ad
oculos scilicet volatus ad aures vox
avium. Phitones a phitio apolline
dicte quod is auctor fuit divinandi. Astro-
logi dicti eo quod in astris augurantur.
Genetliaci appellati propter natalium
consideraciones dierum. Geneses enim hominum
per xij celi signa describunt siderumque
cursum nascentium mores actus
eventa predicere conantur id est quis quali
signo fuit natus aut quem effectum ha-
beat vite qui nascitur. Hij sunt qui vul-
go mathematici vocantur cuius supersti-
tionis genus constellationes latini vocant
id est notaciones siderum quomodo se habeant
cum quisque nascitur. Primum autem ei-
dem stellarum interpretes magi nuncupabantur
sicut de hijs legitur qui in ewangelio
natum christum annunciaverunt. Postea

hoc nomine postea mathematici. Cuius artis
scientia usque ad evangelium fuit concessa ut
Christo edito nemo exinde nativitatem
alicuius de celo interpretaretur. Horoscopi
dicti quod horas nativitatis hominum spe-
culantur dissimili et diverso fato. Sortile-
gi sunt qui sub nomine ficte religionis
per quasdam quas sanctorum sortes vocant
divinationis scientiam profitentur aut quarumcumque
scripturarum inspectione futura promittunt.
Salisatores vocati sunt quia dum eis
membrorum quecumque partes salierint ali-
quid sibi exinde prosperum seu triste signi-
ficari predicunt. Ad hec omnia pertinent
ligature execrabilium remediorum
que ars medicorum condempnat sive in
incantationibus sive in caracteribus vel in
quibuscumque rebus suspendendis atque alli-
gandis. In quibus omnibus ars demonum
est ex quadam pestifera societate hominum
et angelorum malorum exorta. Unde cun-
cta vitanda sunt christiano et omni penitus
execratione repudianda atque dampnanda.
Auguria autem avium Frigies primi in-
venerunt. Prestigium vero Mercurius primus
dicitur invenisse. Dictum autem prestigium quod
perstringat acies oculorum. Aruspicina-
artem primus Etruscis tradidisse dicitur
quidam Tages. Hic ex horis aruspici-
nam dictavit et postea non apparuit.
Nam dicitur fabulose arante quodam
rustico subito hunc ex glebis exilu-
isse et aruspicinam dictasse qua die
et mortuus est. Quos libros Romani
ex Tusca lingua in propriam mutaverunt.

De paganis. X.

Pagani ex pagis Atheniensium
dicti ubi exorti sunt. Ibi enim
in locis agrestibus et pagis gentiles lucos ido-
laque statuerunt et a tali initio vocabulum pa-
gani sortiti sunt. Gentiles sunt qui sine
lege sunt et nondum crediderunt. Dicti autem
gentiles quia ita sunt ut fuerunt nati id est sicut
in carne descenderunt sub peccato scilicet idolis servi-
entes et necdum regenerati. Unde primi-
tus gentiles inmolant Christi dicunt gente-
cismia qui in latinis interpretantur gentiles
ethnicos enim grece gens dicitur. Post fidem
autem non debent vocari gentes sive gentiles
eos qui ex gentibus credunt sicut per
fidem dicitur iam non est iudeus testante
paulo apostolo et dicente iam christianus quos
in gentes certis sunt et infideles. A-
postate dicuntur qui post baptismum Christi
susceptum ad ydolorum cultum et sacrificiorum
contaminationem revertuntur et dicit nomen hominum

Sequitur de diis gentium. XI.

Quos pagani deos asserunt olim
homines fuisse produntur et pro uniusque-
iusque vita vel meritis coli apud su-
os post mortem ceperunt ut apud Egip-
tum Ysis apud Cretam Iovis apud Mau-
ros Iuba apud Latinos Faunus apud
Romanos Quirinus eodem quoque modo apud
Athenas Minerva apud Samum Iuno
apud Paphum Venus apud Lemnos Vul-
canus apud Naxos Liber apud Delos
Apollo. Quorum etiam laudibus accesse-
runt poete et compositis carminibus in celum
eos sustulerunt. Nam quorumdam et
inventiones artium cultum peperisse dicuntur
ut Esculapio medicina Vulcano fabri-
ca. Ab actibus autem vocantur ut Mercurius
quod mercibus presit Liber a libertate. Fuerunt
etiam quidam viri fortes ut urbium
conditores quibus mortuis homines qui

eos dilexerunt simulacra finxerunt ut
haberent aliquod ex imaginum contemplatione
solatium sed paulatim hunc errorem persua-
dentibus demonibus ita in posteris irreps-
se ut quos illi pro sola nominis memoria
honoraverunt successores deos existima-
rent et colerent Simulachrorum usus ex-
ortus est cum ex desiderio mortuorum
constituerentur ymagines vel effigies tamquam
in celum receptis pro quibus se in terris de-
mones colendos supposuerunt et deceptis
et perditis persuaserunt sacrificari Simula-
chra autem a similitudine nuncupata eo quod
manu artificis ex lapide alia ve ma-
teria eorum vultus imitantur in quorum ho-
re finguntur Ergo simulachra vel pro eo
quod sint similia vel pro eo quod simulata atque con-
ficta sint unde et falsa sunt Et notandum
quod latinus sermo sit in hebreis apud
eos enim idolum sive simulachrum semel
sed Iudei dicunt quod ysmahel primus
simulachrum luto fecit Gentiles autem
primum prometheum simulacrum hominum de lu-
to finxisse perhibent ab eoque natam esse
artem simulachra et statuas fingendi
Unde et poete ab eo homines primum
factos esse confingunt figurate propter effigies
Apud grecos cecropes sub quo primum in
arce oliva orta est et atheniensium urbs
ex minerve appellatione nomen sortita
est Hic primus omnium iovem appellavit
simulachra repperit aras statuit victi-
mas appellavit nequaquam istiusmodi rebus
in grecia umquam visis Idolatria idolorum
servitus sive cultura interpretatur Nam la-
tria grece latine servitus dicitur que quantum
ad veram religionem attinet non nisi uni

et soli deo debetur Hanc sicut impia
superbia sive hominum sive demonum sibi
exhiberi vult vel iubet ita pia hu-
militas vel hominum vel angelorum sanctorum
et oblatam recusat et cui debetur
ostendit Idolum autem est simulachrum
quod humana effigie factum et consecratum
est iuxta vocabuli interpretationem Idos
enim grece formam sonat et ab eo di-
minutione idolum deductum eque apud
nos formulam facit Igitur omnis for-
ma vel formula idolum se dici exposcit
Inde idolatria omnis circa omne idolum
famulatus et servitus Quidam vero la-
tinorum ignorantes grece imperite dicunt
idolum ex dolo sumpsisse nomen quod
diabolus creature cultum divini nominis
invexit Demones a grecis dicuntur
quasi demoones id est periti ac re-
rum scii presciunt enim futura multa unde
et responsa solent aliqua dare Inest
enim illis cognitio rerum plus quam infir-
mitati humane partim subtilioris sensus
acumine partim experientia longissime
vite partim per dei iussum angelica re-
velatione Hii corporum aeriorum natura
viget Ante transgressionem quidem celes-
tia corpora gerebant lapsi vero in aeriam
qualitatem conversi sunt nec aeris illius
puriora spatia sed ista caliginosa te-
nere permissi sunt qui eis quasi carcer
est usque ad tempus iudicii Hii sunt preva-
ricatores angeli quorum diabolus
princeps est Dyabolus hebraice
dicitur deorsum fluens quia quietus in celi
culmine stare contempsit sed superbie pon-
dere deorsum corruens cecidit Grece

Capitulum xi

vero diabolus criminator vocatur quod vel crimina in que ipse illicit ad deum referat vel quia electorum innocentiam criminibus fictis accusat unde et in apocalipsi vox angelica dicit Proiectus est accusator fratrum nostrorum qui accusabat illos in conspectu dei nostri die ac nocte. Sathanas in latinum sonat adversarius qui est veritatis inimicus et semper sanctorum virtutibus contraire nititur ipse et transgressor quia prevaricator effectus in veritate in qua conditus est non stetit. Idem et temptator quia temptandam iustorum innocentiam postulat sicut in iob legitur. Antichristus appellatus est quia contra christum venturus est non quomodo quidam simpliciores intelligunt antichristum ideo dictum quod ante christum venturus sit id est post eum veniat christus. Sed antichristus grece dicitur quod est latine contrarius christo. Anti enim grece in latino significat contra. Christum enim se mentietur dum venerit et contra eum dimicabit et adversabitur sacramentis christi ut veritatis eius evangelium solvat. Nam et templum ierosolimis reparare et omnes veteris legis cerimonias restaurare temptabit. Sed et ille antichristus est qui negat esse deum christum. Contrarius enim christo est. Omnes enim qui exeunt de ecclesia et ab unitate fidei preciduntur et ipsi antichristi sunt. Bel ydolum babilonium est quod interpretatur vetus. Fuit enim hic belus pater nini primus rex assyriorum quem quidam baal appellant quod nomen et apud assyrios et apud afros postea cultum est. Unde et lingua punica bal deus dicitur. Apud assyrios autem bel vocatur quadam sacrorum suorum ratione et saturnus et sol. Belphegor interpretatur simulacrum ignominie. Idolum enim fuit moab cognomento baal super montem phegor quem latini priapum vocant deum hortorum. Fuit autem de lapsaco civitate ellesponti depulsus et propter virilis membri magnitudinem et in numero deorum suorum eum greci transtulerunt et in nomine sacraverunt hortorum unde et dicitur preesse hortis propter eorum fecunditatem. Beelzebub idolum fuit accaron quod interpretatur vir muscarum. Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum igitur idolum ideo virum muscarum vocatum propter sordes idolatrie sive pro immundicia. Belial behemoth ex hebrea voce in latina linguam animal sonat propter quod de excelsis ad terram cadit et in usu suo ut animal brutum effectus sit. Ipse et leviathan id est serpens de aquis qui in huius seculi mari volubili versatur astutia. Leviathan autem interpretatur additamentum eorum. Quorum scilicet hominum quibus in paradiso semel culpam prevaricationis intulit et hanc usque ad eternam mortem cotidie persuadendo adicit vel extendit. Quedam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere eaque in causis elementorum composita esse interpretantur. Sed hoc a poetis totum fictum est ut deos suos ornarent aliquibus figmentis quos perditos ac dedecoris infamia plenos fuisse historie confitentur. Nimio enim figmenti locus vacat ubi veritas cessat. Saturnus origo deorum et totius paganitatis posteritatis designatur. Hunc latini a

satu appellatum finxit quasi adimp-
satio diu pertineat verbo vel aliquis
longitudine quod saturetur annis vii et
cum greci chronos nomine tempore dicunt
id est tempus Cum filios suos fertur de-
vorasse hoc est annos quos tempus produ-
cit in se revolvit vel eo quod semina
unde oriuntur iterum redeunt Huic etiam
precisa abscidisse genitalia dicunt quod
nichil in celo de seminibus nascitur Falce
tenet inquiunt propter agri culturam sig-
nificandam vel propter annos et tempora que in se re-
deant vel propter prudentiam quod intus acuta
sit In aliquibus autem civitatibus Saturno
liberos suos apud gentiles immolabant
quod Saturnum poete liberos suos devorasse
solitum tradiderunt Iovem fere animam
do dicunt et imperat quasi iuvans patrem
hoc est omnibus prestans Huic et prelato
titulo Iovem optimum dixerunt Dum
fuisset incestor et in suis impudiciis et
commaculis quem modo taurum fingunt
propter Europe raptum fuit enim in navi
cuius insigne erat taurus modo Dana-
es per imbrem aureum appetisse gremi-
um ubi intelligitur pudicitiam mulieris
a thesauro fuisse corruptam modo in simi-
litudinem fuisse aquile propterea quod puerum
ad stuprum rapuit modo serpente quod
reptavit et cygnum quod cantavit et ideo
non figure iste sunt sed plane de veritate
scelera Unde turpe erat tales deos
credi quales homines esse non decet
Ianum dicunt quasi mundi vel celi vel
mensium ianuam Duas iam facies fa-
ciunt propter orientem et occidentem Cum
vero faciunt eum quadrifrontem et ianum

geminum appellant ad .iiii.or mundi
partes hoc refert vel ad .iiii.or elementa
sive tempora Sed dum hoc fingunt monstro-
sum deum faciunt Neptunum aquas
mundi predicant et deus aliis neptunus
quasi nube tonans Vulcanum volunt
ignem et deus vulcanus quasi volans
candor vel quasi volicanus quod per aerem
volet ignis cum nubibus nascitur
Unde etiam Homerus dicit eum pre-
cipitatum de aere in terras quod omne fulmen
de aere cadat Ideo autem vulcanus
de femore iunonis fingitur natus
quod fulmina de imo aere nascantur
Claudus autem dicitur vulcanus quod per naturam
numquam rectus est ignis sed quasi clau-
dus cuius natura propria motuque sit Ideo
quod in fabrorum fornace credunt vulca-
num dicunt auctores quod sine igne
nullum metalli genus fundi extendi-
que possit Plutonem grece latine diespi-
ter vel ditispater quem alii orcum
vocant quasi receptorem mortuorum
Unde et orca nuncupatur vas quod
recipit aquas ipse et grece Charon Li-
berum aliquando appellari volunt quod fe-
minas in coeundo per eius beneficium emis-
sis seminibus quod idem liber mulieribus et de-
licato corpore pingitur Dicunt enim
mulieres ei attributas et vinum propter
excitandam libidinem Unde et frons
eius pampino cingitur Sed ideo coro-
nam mitram et cornu habet quod cum grate
et moderate vinum bibitur letitiam pre-
stat cum ultra modum excitat libidi-
nem et lites id est quasi cornu invadat
Idem autem Lenius a potu leni quod

multo vino mentem solvat. Inde et iste
Dionisius a more Dionisio vini dicitur re-
nuncupatus. Cetim enim mensa civitas in qua
colitur idem liber. Unde Nisius dicitur.
Mercurium sermone interpretantur. Nam
ideo Mercurius quasi medius currens dicitur
appellatus quod sermo currat inter homines
medius. Ideo et Hermes grece quod sermo
vel interpretatio que ad sermonem utique per-
tinet ermeneia dicitur. Ideo et mercibus pre-
est quia inter vendentes et ementes sermo fit
medius. Qui ideo fingitur pen-
natus quia citius sermo discurrit. Unde
et velox et errans inducitur. Alas eius
in capite et in pedibus significare volunt
per aerem ferri sermonem. Nuncium dicunt quo
per sermonem cogitata enunciantur. Ideo autem
furti magistrum dicunt quia sermo animos
audientium fallat. Virgam tenet qua
serpentes dividit id est venena. Nam bella-
tores ac dissidentes interpretum oratione
sedantur. Unde secundum Livium legati pa-
cis caduceatores dicuntur. Sicut enim
per feciales bella indicebantur ita pax
per caduceatores fiebat. Hermes autem
grece dicitur apo tes ermeneias latine inter-
pres qui ob virtutem multarumque artium
scientiam Trimegistus id est ter maxime nomi-
natus est. Quod autem cum capite
canino fingunt hec ratio dicitur quod inter omnia
animalia canis sagacissimum genus
et perspicax reputatur. Marte deum belli
esse dicunt et Marte appellatum quod per vi-
ros pugnatur ut sit Mars mas licet con-
tra sit quia consuetudinem secundum fecerunt
ubi et femine et viri in pugna erunt
Amazonum nisi sole femine nominadorum

alicubi gentium ubi soli mares. Item
Marte quasi effectorem mortium. Nam
a Marte mors nuncupatur. Hunc et a-
dulterum dicunt quia belligerantibus incertus
est. Quod vero nudo pectore stat ut bel-
lo se quisque sine formidine cordis
obiciat. Mars autem apud Tracos Gra-
divus dicitur eo quod in bello gradum inferunt
qui pugnant aut quod impigre gradiantur.
Apollinem quamvis divinatorem et vellet
medicum ipsum Phebum solem dixerunt.
Quem solem ipsum Tytana quasi unum ex
Tytanis qui adversum Iovem non fecit.
Ipsum Phebum quasi ephebum hoc est
adolescentem. Unde et sol puer pingitur
eo quod cottidie oriatur et nova luce nas-
catur. Phitium quoque eundem appel-
lare voluerunt a Phitone interfecto
molis serpente cuius non magis vene-
na quam magnitudo terrebat. Sicut Ap-
pollo sagittarum ictibus serpens nominis
quoque spolia reportavit ut Phitius
vocaretur. Unde et ob insigne victorie
Phitia sacra celebranda constituit. Dia-
nam quoque germanam eius similiter lunam
et viarum presidem aiunt. Unde et virgine
volunt quod via nichil pariat. Et ideo ambos
sagittas habere fingunt quod ipsa duo si-
dera de celo radios usque ad terras e-
mittunt. Dianam autem vocata quasi
Duanam quod luna et die et nocte appareat.
Ipsam et Lucinam asseverant eo quod tribus
fungatur figuris. De qua Virgilius: tria
virginis ora Diane quia eadem luna
eadem Proserpina vocatur. Sed cum luna fingitur
pro lustrium splendoris amictu cum succincta

iacit calamos latonia virgo et cum sorore
iuxta sedet pro plutonia iuno. Lato-
nia autem diana eo quod latone fuit fi-
lia. Cererem id est terram creatricem frugibus
asserunt deam appellantes eam nominibus
pluribus. Dicunt etiam eam et opem quod
ope melior fiat terra proserpinam quod
ex ea proserpat fruges. vestam quod
herbis et variis rebus vestita sit vel
omnia vastandi. Eandem et tellurem et ma-
trem magnam fingunt turritam cum tym-
pano et gallo et strepitu cymbalorum
matrem vocatam quod plurima pariat mag-
nam quod cibum gignat almam quia
universa animalia fructibus suis alit et
eorum alimentorum mater terra. Quod si-
mulachrum eius cum clavi fingeretur quod tellus
yeme clauditur vere aperitur cum fruges
nascantur. quod tympanum habet significare volunt
orbem terre. Quod curru vehitur quia
ipsa est terra que pendet in aere. Quod
sustinetur rotis quia mundus rotatur et
volubilis est. Quod leones illi sub-
iciunt mansuetos ut ostendant nullum
genus terre esse tam ferox quod non sub-
ici possit aut superari illa. Quod in
capite turritam gestat coronam ostendit
suppositas terre civitates quasi in
singulis turribus constitutas. Quod sedes fingun-
tur circa eam quia cum omnia moveantur ipsam
non moveri. Quod coribantes eius
ministri cum strictis gladiis esse fingun-
tur significatur omnes pro terra sua debere
pugnare. Quod gallos huic dee
ut servirent fecerunt significat quod semine
indigeat terram operire semper in ea

quippe omnia reperiri. quod se apud ea
iactat proprie inquiunt ut qui terram
colunt ne sedeant semper enim esse quod agant.
Cymbalorum autem vocem sonitus fra-
mentorum crepitus in colendo et agro
et ideo erea quod terram antiqui ere
colebant priusquam ferrum esset in-
ventum. Eandem vestam et ignem esse
posuerunt quod terram ignem habere non du-
bium est ut ethna vulcano quod declarat
intelligi. et ideo virginem esse putant
quod ignis inviolabile sit elementum
nec quicquam nasci possit ex eo quippe
qui omnia que arripuerit absumat.
Ovidius in fastis nec tu aliud
vestam quam vivam intellige flammam
natamque de flamma corpora nulla vides
propterea et virgines ei servire dicuntur
eo quod sicut ex virgine ita ex igne
nichil nascatur. Iunonem dicunt quasi
ianonem id est ianuam purgationibus
feminarum eo quod quasi portas matrimo-
niorum pandat nubentium maritis.
Sed quidam philosophi per terre aut iunonem
iovis afferunt sororem et coniugem.
Ignem enim et aerem iovem. aquam et terram
iunonem interpretantur quorum permixtio-
ne universa gignuntur et sororem
dicunt quia [illegible] est et coniugem
quia [illegible] Unde et virgilius
Tum pater omnipotens fecundis ymbribus
ether coniugis in gremium descendit. Mi-
nerva apud grecos athenas dicitur id est
femina apud latinos autem minerva
vocatur quasi dea et munus artium
variarum. Hanc enim inventricem multorum

ingeniorum dicunt et inde eam arte et
ratione inspirant quia sine ratione ni-
chil potest contineri que ratio quia ex solo
animo nascitur animum quoque putant
esse in capite et cerebro ideo eam de
capite Iovis dicitur esse natam quia
sensus sapientie qui in veniit animi in
capite est ornamentum pectoris ideo caput
gorgonis fingitur quod illic est omnis pru-
dentia que confundit imperitos ac sax-
eos comprobat quod et in antiquis impera-
torum statuis cernimus in medio pectore
lorice propter insinuandam sapientiam et virtu-
tem. Hec minerva et tritonia dicitur
Triton enim Affrice palus est circa
quam fertur virginali apparuisse etate
propter quod tritonia nuncupata est unde
et tanto pronius dea credita quanto mi-
nus origo eius innotuit. Pal-
las autem dicta vel ab insula pallene
in tracia in qua nutrita est vel apo tou
pallein id est theodorum i. abhaste concutere
vel quod pallantem gigantem occiderit
Venerem quidam dicunt incorporatam
quia sine viro femina virgo esse non
desinat. Hanc greci afrodin vocant
propter spumam sanguinis generantem. Afro-
din enim grece spuma vocatur. Quod
autem fingunt saturnum celo patri genita-
lia abscidisse et sanguine fluxisse
in mare atque in eo spuma maris
concreta venus nata est illud aiunt
quod per tantum salsi humoris filia est et
inde afrodin venerem dicta quod
coitus spuma est sanguinis quod ex succo
viscerum liquido salsoque constat. Ideo
autem dicunt venerem vulcani uxorem
quia venereum officium non nisi calore constet
unde est frigidus in venerem senior natus
quod saturnus dicitur patri celo virilia amputas-
se que in mari cadentia venerem crea-
verunt ideo fingitur quia nisi humor de celo
in terram descendit nichil creatur. Cu-
pidinem vero filium fuisse propter amorem. Est
enim demon fornicationis qui ideo ala-
tus pingitur quia nichil amantibus levius
nichil mutabilius invenitur. Puer
pingitur quia stultus est et irrationabilis
amor. Sagittam et facem tenere fingitur
sagitta quia amor cor vulnerat facem
quia inflammat. Pan dicunt greci latini
silvanum deum rusticorum quem in nature
similitudinem formaverunt unde et pan
dictus est id est omne. Fingunt enim eum ex
universali elementorum specie. Habet enim cor-
nua in similitudinem radiorum solis et
lune distincta maculis habet pellem propter
celi sydera rubet eius facies ad simili-
tudinem etheris fistulam septem calamorum
gestat propter armoniam celi in qua septem
sunt soni et septem discrimina vocum villo-
sus est quia tellus convestita est agitata
ventis pes eius inferior feda est propter
arbores et feras et pecudes capras
ungulas habet ut soliditatem terre ostendat
quem volunt rerum et totius nature deum
unde et pan quasi omnia dicunt. Isis
lingua egyptiorum terra appellata quam
ysim volunt esse. Fuit autem ysis regina
egyptiorum ynachi regis filia que de
grecia veniens egyptios litteras docuit
et terras colere instituit propter quod et terram
eius nomine appellaverunt. Serapis

Cum maximus Egyptiorum deus ipse est Apis rex Argivorum, qui navibus transvectus in Egyptum, cum ibidem mortuus fuisset, Serapis appellatus est, propterea quia arca in qua mortuus ponitur, quam sarcofagum vocant, soros dicitur grece, et ibi eum venerari sepultum ceperunt priusquam templum eius esset instructum. Velud Soros ut Soros Apis Sorapis primo, deinde una littera commutata Serapis dictus est. Apis fuit Egyptiorum Serapi consecratus, et ab eo ita cognominatus, quem Egyptii instar numinis colebant, eo quod de futuris daret quedam manifesta signa. Apparebat enim in Memphis, quem centum antistites prosequebantur, et repente velud lymphatici precinebant. Huius capitis ymaginem sibi in heremo Iudei fecerunt. Fauni ut a fando ut apotesphones dici quod voce non signis ostendere videntur futura. In lucis enim consulebantur a paganis et responsa illis non signis sed vocibus dabant. Genium autem dicunt quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum seu a gignendis liberis, unde et geniales lecti dicebantur qui novo marito sternebantur. Hec et alia sunt gentilium fabulosa figmenta, que interpretata sic habentur, ut ea non intellecta damnabiliter tamen adorent. Fatum autem esse dicunt quidquid dii fantur, quidquid Iupiter fatur. A fando igitur fatum dicunt, id est a loquendo. Quod nisi hoc nomen iam in alia re soleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinare, rationabiliter possumus a fando fatum appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in litteris sanctis: Semel locutus est deus, duo hec audivi, et cetera. Quod enim dictum est semel locutus, intelligitur immobiliter, hoc est incommutabiliter est locutus, sicut novit incommutabiliter omnia que futura sunt et que ipse facturus est. Tria autem fata fingunt in colo et fuso digitisque fila ex lana torquentibus, propter tria tempora: preteritum, quod in fuso iam netum atque involutum est; presens, quod inter digitos nentis traicitur; futurum, in lana que colo implicata est, et quod adhuc per digitos nentis ad fusum tamquam presens ad preteritum traiciendum est. Parcas per antifrasin appellatas, quod nulli parcant. Quas tres esse voluerunt: unam que vitam hominis ordiatur, alteram que contexat, tertiam que rumpat. Incipimus enim cum nascimur, sumus cum vivimus, desinimus cum interimus. Fortunam a fortuitis nomen habere dicunt, quasi deam quandam res humanas variis casibus et fortuitis illudentem. Unde et cecam appellant, eo quod passim in quoslibet incurrens sine ullo examine meritorum et ad bonos et ad malos venit. Fatum autem a fortuna separant, et fortuna quasi sit in his que fortuitu veniunt nulla palam causa, fatum vero appositum singulis et statutum aiunt. Aiunt et tres Furias feminas crinitas serpentibus, propter tres affectus qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, et interdum cogunt ita delinquere, ut nec fame nec periculi sui respectum habere permittant. Ira, que vindictam

cupit cupiditas que desiderat opes
libido que appetit voluptates que
ideo furie appellantur quod stimulis suis
mentem feriant et quietam esse non si-
nant. Nymphas deas aquarum esse
putant dictas a nubibus nam ex nubibus
aque unde derivatum est. Nymphas deas
aquarum quasi numina lympharum. Nymphas
autem dicunt et musas quasi nymphas
nec immerito, nam aque motus musicam ef-
ficit. Nympharum apud gentiles nu-
mina sunt vocabula, nymphas quippe mon-
tium oreades dicunt, silvarum driades,
fontium amadriades, camporum naides,
maris nereides. Heroas dicunt a Iuno-
ne, Iunonis nomine grece enim Iuno Hera
appellatur et ideo nescio quis filius
eius secundum grecorum fabulam Heros fuit
appellatus, hoc nimirum velud mysticum
significante fabula quod aer Iunoni de-
putetur ubi volunt heroas habitare. Quo
nomine appellant alicuius meriti
animas defunctorum quasi aeroas
id est viros aereos et celo dignos
propter sapientiam et fortitudinem. Pena-
tes gentiles dicebant omnes deos
quos domi colebant et penates dicti
quod essent in penetralibus id est in secretis.
Hii dii quomodo vocabantur vel que
nomina haberent ignoratur. Manes
deos mortuorum dicunt quorum pote-
statem inter lunam et terram asserunt,
a quibus et mane dictum existimant,
quos putant esse quos manium
id est rerum est manes deus pure
per late manant per auras sive ex-

id est mites sunt et immanes contrario nomine
sunt appellati. Apuleius autem ait per contra-
ria antiphrasin dici manes hoc est mites
et modestos cum sint terribiles et im-
manes ut Parcas Eumenides. Larvas
ex hominibus factos demones aiunt qui
merito mali fuerint, quarum natura esse
dicitur terrere parvulos et in angulis garrire
tenebrosis. Lamias quas fabule tra-
dunt infantes vadere ac laniare
solitas a laniando specialiter dictas.
Pilosi qui grece panite, latine in-
cubi nuncupantur sive inui ab ineundo
passim cum animalibus, unde et incubi
dicuntur ab incumbendo, hoc est stuprando.
Sepe enim improbi existunt etiam
mulieribus et earum peragunt concubitum,
quos demones Galli Dusios vocant
quia assidue hanc peragunt immunditiam.
Quem autem vulgo incubonem vocant,
hunc Romani Faunum Ficarium dicunt.
Ad quem Oratius dicit: Faune nym-
pharum fugientium amator per meos fines
et aprica rura lenis incedas.

Explicit liber octavus

Incipit capitula libri noni

Incipit liber .ix. de linguis gentium

l Linguarum diversitas exorta est in edificatione turris post diluvium. Nam priusquam superbia turris illius in diversos signorum sonos humanam divideret societatem, una omnium nationum lingua fuit, que hebrea vocatur, qua patriarche et prophete usi sunt non solum in sermonibus suis verum etiam in litteris. Initio autem quot gentes tot lingue fuerunt, deinde plures gentes quam lingue, quia ex una lingua multe sunt gentes exorte. Lingue autem dicte in hoc loco pro verbis que per linguam fiunt, genere locutionis illo quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur, sicut os dicitur pro verbis, sicut manus pro litteris. Tres autem sunt lingue sacre: hebrea, greca, latina, que toto orbe maxime excellunt. His enim tribus linguis super crucem domini a Pilato fuit causa eius scripta. Unde et propter obscuritatem sanctarum scripturarum harum trium linguarum cognitio necessaria est, ut ad alteram recurratur, si quam dubitationem nominis vel interpretationis sermo unius lingue attulerit. Greca autem lingua inter ceteras gentium clarior habetur; est enim et latinis et omnibus linguis sonantior. Cuius varietas in quinque partibus discernitur, quarum prima dicitur koine, id est mixta sive communis qua omnes utuntur. Secunda attica, videlicet athenensis, qua usi sunt omnes grecie auctores. Tertia dorica, quam habent egyptii et syri. Quarta ionica. Quinta eolica, quam eolisca locutos dixerunt. Et sunt in observatione grece lingue eiusmodi certa distincta; sermo enim eorum ita est dispertitus. Latinas autem linguas esse

quattuor quidam dixerunt, id est priscam, latinam, romanam, mixtam. Prisca est qua vetustissimi Italie sub Iano et Saturno sunt usi, incondita ut se habent carmina saliorum. Latina quam sub Latino et regibus Tuscie ceteri in Latio sunt locuti, ex qua fuerunt XII tabule scripte. Romana que post reges exactos a populo romano cepta est, qua Nevius, Plautus, Ennius, Virgilius poete et ex oratoribus Gracchus et Cato et Cicero vel ceteri effuderunt. Mixta que post imperium latius promotum simul cum moribus et hominibus in romanam civitatem irrupit, integritatem verbi per solecismos et barbarismos corrumpens. Omnes autem orientis gentes in gutture linguam et verba collidunt, sicut hebrei et syri. Omnes mediterranee gentes in palato sermone feriunt, sicut greci et asiani. Omnes occidentales verba in dentibus frangunt, sicut itali et hispani. Syrus et chaldeus vicinus est hebreo in sonis consonans et plerisque litterarum sono. Quidam autem arbitrantur linguam ipsam esse chaldeam, quod abraham de chaldeis fuit. Quod si hoc recipitur, quomodo in daniele hebrei pueri linguam quam non noverant doceri iubentur? Omnem autem linguam unusquisque hominum sive grecam sive latinam sive ceterarum gentium aut audiendo potest tenere aut legendo ex preceptore accipere. Cum autem omnium linguarum scientia difficilis sit cuiquam, quam remota desidiosus est cum in sua gente positus sue gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandus est nisi animalium brutorum deterior

illa cum grece vocis clamorem exprimunt. Iste dictior qui grece lingue cunctarum notitia. Cuiusmodi autem lingua locutus est deus in principio mundi dicens fiat lux inuenire difficile est. Nondum enim erant lingue. Item qua lingua postea exterioribus hominum auribus insonuit maxime ad primum hominem loquens vel ad prophetas vel dum corporaliter sonuit vox dicentis dei tu es filius meus dilectus. Ubi a quibusdam creditur illa lingua una et sola que fuit quam esset diuersitas linguarum. In diuersis quippe gentibus creditur quod eadem lingua illis deus loquatur qua ipsi homines utuntur ut ab eis intelligatur. Loquitur autem deus hominibus non per substanciam inuisibilem sed per naturam corporalem per quam etiam hominibus apparere voluit quando locutus est. Dicit etiam apostolus si linguis hominum loquar et angelorum. Ubi queritur qua lingua angeli loquantur non quod angelorum alique lingue sint sed hoc per exaggeracionem dicitur. Item queritur qua lingua in futurum homines loquantur. Nusquam reperitur. Nam dicit apostolus sive lingue cessabunt. Ideo autem prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus quia ex linguis gentes non ex gentibus lingue exorte sunt.

Nota de descripcione linguarum

De gentium vocabulis. II.

Gens est multitudo ab uno principio orta sive ab alia natione secundum propriam collectionem distincta ut grecie asie. Hinc et gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum id est agnationes sicut nationes. Gentes autem a quibus diuisa terra xv sunt de iaphet xxx et una de cham xxvii de sem que fiunt lxxiii vel potius ut ratio declarat lxxii totidemque lingue que per terras esse ceperunt queque crescendo prouincias et insulas impleuerunt.

Sem

Filii sem quique singulariter gentes singulas procreauerunt quorum primus elam a quo elamite principes persidis. Secundus assur a quo assyriorum pullulauit imperium. Tercius arfaxat a quo chaldeorum gens exorta. Quartus ludi a quo lidi. Quintus aram a quo syri quorum metropolis fuit damascus. Filii aram nepotes sem quatuor hus et ul et gether et mesa. Hus traconitidis conditor qui inter palestinam et celesyriam tenuit principatum unde fuit iob secundum iob capitulum primum est vir erat in terra hus. Secundus ul a quo armenii. Tercius gether a quo carmeli siue carie. Quartus mesa a quo sunt hii qui vocantur meones. Posteritas arfaxat filii sem. Heber nepos arfaxat a quo hebrei. Iectan filius heber a quo indorum orta est gens. Sale filius iectan a quo bactriani licet eos alii scitarum exules suspicentur. Ismahel filius abraham a quo ysmahelite qui nunc corrupto nomine sarraceni quasi a sarra et aggareni ab aggar. Nabeoth filius ysmahel a quo nabathei qui ab eufrate in mare rubrum inhabitant. Moab et amon filii loth a quibus moabite et amonite

Edom filius esau a quo ydumei. hec
sunt gentes que de sem stirpe descendunt
possidentes terram meridianam ab ortu so-
lis usque ad phenicem. Filii cham iiii^or
ex quibus orte sunt gentes. Chethus a quo
ethiopes geniti. Mesraym a quo egyp-
tii perhibentur exorti. Phuth a quo
libyi unde et mauritanie flumen
usque in presens phuth dicitur omnisque circa eum
regio phutensis. Chanaan a quo afri
et phenices et chananeorum decem
gentes. Item ex nepotibus cham filius
chus nepotes cham sex filii chus et
sabba et euilath sabatha regma saba-
tha. Saba a quo progeniti et appellati
sabei de quibus virgilius solis est thu-
rea virga sabeis. hii sunt arabes.
Euilath a quo getuli in parte remotio-
ris affrice heremo coherentes. Saba-
tha a quo sabathei qui nunc asta-
bai nominantur. Regma vero et saba
thaa paulatim antiqua vocabula perdiderunt
et que nunc ab illis habeant ignoratur.
Filii regma saba et dadan. hic saba
per sin literam scribitur in hebreo. ille autem
superior saba per samech a quo appella-
tos sabeos interpretatur. Aut nunc saba
arabia. Dadan a quo gens ethio-
pie in occidentali plaga. Filii mesa-
rym labim a quo libyi qui quondam
phuthei vocabantur. Cesloim a quo philis-
tiim quos veteres allophilos nos mo-
do corrupte palestinos vocamus. Cetere
sunt gentes ignote sunt quia bello ethio-
pico subverse usque ad oblivionem pre-
teritorum nomina pervenerunt. Filii chanaan
xi. ex quo chananeorum decem gentes

quarum terram hii expulsis iudei posse-
derunt. Quorum primogenitus sydon a quo
sydones unde et urbs eorum in phenice
sydon vocatur. Secundus ethi a quo
ethei. tertius iebus a quo iebusei quorum
fuit iherusalem. Quartus amorreus a quo
amorrei. Quintus gergeseus a quo
gergesei. Sextus eueus a quo euei
ipsi sunt gabaonite a ciuitate gabaon
qui supplices venerunt ad iesum. Sep-
timus aratheus qui arethusam condidit
oppidum contra tripolim in radicibus
libani situm. Octauus asereus a quo
aserei. Nonus aradius a quo ara-
dii sunt qui aradum insulam posse-
derunt angusto freto a fenicis litore
separatam. Decimus amoreus a quo
syrie nobilis ciuitas que vocatur
tortis. Undecimus amattheus. Hee sunt
gentes de stirpe cham que a sydone
usque ad gaditanum fretum omnem
meridianam partem tenent. Nunc ergo
filiorum iapheth. Filii igitur iapheth
septem nominantur. Gomer ex quo
galathe id est galli. Magog ex quo
arbitrantur scythas et gothos traxisse
originem. Madai a quo medos ex-
ortos putant. Iuban a quo iones
qui et greci unde et mare ionium. Thu-
bal a quo hiberi qui et hispani licet
quidam ex eo et italos suspicentur.
Mosoch ex quo cappadoces unde et
urbs apud eos usque hodie mezaca
dicitur. Tyras a quo traces quorum non
satis immutatum vocabulum est quasi
tirraces. Filii gomer nepotes ia-
pheth asemaz a quo sarmate quos

Iafeth

que regiones vocantur. Riphat a quo pa-
flagones. Thogorma a quo sunt Phriges.
Filii Iavan. Elisa a quibus greci he-
lisei qui vocantur Eolides. Unde et lin-
gua quinta greca Eolis appellatur. Thar-
sis a quo Cilices ut Iosephus arbi-
tratur. Unde et metropolis civitas
eorum Tharsus. Cethim a quo Cethei
id est Cyprii a quibus hodieque urbs Cithi-
um nominatur. Dodanim a quo Rodii.
Hee sunt gentes de stirpe Iapheth que
a Tauro monte ad aquilonem me-
diam partem Asie et omnem Europam usque
ad occeanum Britannicum possident
nomina et locis et nominibus relinquentes
de quibus postea immutata sunt plurima
cetera permanent ut fuerunt. Nam
multarum gentium vocabula partim man-
serunt ita ut hodieque appareat unde
fuerant derivata sicut ex Assur A-
ssyrii ex Heber Hebrei. Partim vero
temporis vetustate ita mutata sunt ut
vix homines doctissimi antiquissimas
historias perscrutantes nec omnium sed
aliquarum ex istis origines gentium
possent reperire. Nam quod ex filio
Cham qui vocatur Mesraim Egyp-
tii sunt exorti nulla hic resonat
origo vocabuli sicut nec vocabuli Ethi-
opum qui dicuntur ad eum filium Cham
pertinere qui Chus appellatus est. Et
si omnia considerentur plura gentium
mutata quam manentia vocabula ap-
parent quibus postea nomina diversa
dedit ratio. Nam Indi ab Indo
flumine dicti sunt qui ab occidentali parte
eos includit. Seres a proprio oppido

nomen sortiti sunt gens ad orientem
sita apud quos de arboribus lana con-
texitur. De quibus est illud: Ignoti facie
sed noti vellere Seres. Gangaride populi
sunt inter Assyrios Indosque habitantes
circa Gangen flumen unde etiam Gan-
garide nuncupati sunt. Hyrcani dicti
a silva Hyrcania ubi sunt plurime ty-
grides. Bactriani fuerunt qui
suorum factione a Scythis suis pulsi
iuxta Bactram orientis fluvium
consederunt et ex vocabulo eius nomen
sortiti sunt. Huius gentis rex fuit Zo-
roastres inventor magice artis.
Parthi quoque ipsi a Scythis origines
trahunt. Fuerunt enim eorum exules quod
etiam eorum vocabulo manifestum est. Nam
Scythico sermone exules parthi dicun-
tur. Hii similiter ut Bactriani domesticis
seditionibus Scythia pulsi solitudines
iuxta Hyrcaniam primum furtim
occupaverunt deinde pleraque finium
etiam virtute obtinuerunt. Assyrii
ab Assur filio Sem vocati gens
potentissima que ab Eufrate usque
ad Indorum fines omnem in medio
tenuit regionem. Medi a rege
suo cognominati putantur. Nam
Iason Pellie regis frater Esonis
filius Thessalia pulsus est cum Me-
dea uxore sua cuius fuit privignus
Medus Egei Atheniensium regis filius
qui post mortem Iasonis orientis plagam
perdomuit ibique Mediam urbem con-
didit gentemque Medorum nomine
suo appellavit. Ex id est remunus

in genesi quod madai auctor gentis
medorum fuit a quo et cognominati ut
supra diximus. Perse a perseo rege
sunt vocati qui greciam ad asiam transiens
ibi barbaras gentes gravi diuturno
que bello perdomuit novissime victor
nomen subiecte genti dedit. Per
se autem ante cyrum ignobiles fuerunt et
nullius inter gentes loci habebantur. Chal
dei qui potentissimi fuerunt. Casdei qui
nunc chaldei vocantur a chased filio
nachor fratris abraham cognominati
sunt. Sabei dicti apo tou sebestai quod
est supplicari et adorare quia divinitatem
eorum thura veneramur. Ipsi sunt et ara
bes quia in monte arabie sunt qui vocatur
lybanus ubi thura colliguntur. Syri
ab assur vocati perhibentur qui fuit
nepos abraham ex cethura. Quos
autem veteres assyrios nos vocamus
syros a parte totum appellantes. Hebrei
vocati sunt ab heber qui pronepos fuit
sem. Israhelite vocati ab israhel filio
ysaac. Nam israhel primarcha hebreorum
fuit. ab isto duodecim hebreorum tribus
israhelis vocabulum sortite sunt. Iudeis
autem sortita de tribu iuda nomina po=
suit. Nam ante hebrei sunt ipsi
nuncupabantur. Ex quo autem in regna
duo dei populus est divisus tunc due
tribus que de stirpe iuda reges habu
erunt iudeorum nomine potite sunt. reli
que decem tribus que in samaria reges
constituerunt ob populi magnitudinem pristi
num nomen retinuit israhel. Sama
ritanorum gens sumpsit exordium ab

assyriis qui transmigrati habitaverunt in
samaria qui latine interpretantur custodes
eo quod captivato israhel ipsi in terra regionis
eorum ad custodiam collocati sunt. Fenices
cadmi fratre de thebis egyptiorum in syria
profectus apud sydone regnavit eos
populos ex suo nomine fenices eamque
provinciam fenice nuncupavit. Sydo
nes autem a civitate sydon vocabulum
perhibent. Sarraceni di
cti quod ex sarra genitos se predicant
vel sicut gentiles aiunt quod ex origine
syrorum sint quasi syrigene. Hii per
amplam habitant solitudinem. Ipsi sunt
et ysmahelite liber ad genesis docet
quod fuit ex ysmahele. Ipsi cedar a
filio ysmahelis. Ipsi agareni (agarem) ab
agar. qui ut diximus perverso nomine sar
raceni vocantur quia ex sarra se genitos
gloriantur. Philistei ipsi sunt palesti
ni quia p litteram sepe hebrei non habent
sed pro eo phi greco utuntur inde philistei
pro palestinis dicuntur a civitate utique
sua. Idem et allophili id est alienigene
ob hoc quod semper fuerunt inimici
israhel et longe ab eorum genere ac socie
tate separati. Chananei appellati a
chanaan filio cham quorum terram
iudei possederunt. Ex cuius origine
fuit emor patri sichem a quo amor
rei sunt nuncupati. Egyptii ab egypto
quodam rege suo vocati sunt. Nam
antea aerii dicebantur. interpretantur autem
lingua hebraica egyptii affligentes
eo quod afflixerunt dei populum prius quam
divino auxilio liberarentur. Armenii

ex thessalia uenus de numero ducum iasonis qui ad colchos profecti sunt recollecta multitudine que amisso rege iasone passim uagabantur armeniam condidit gentique ex suo uocabulo nomen dedit. Limes e persis qui scithas ab eis diuidit scithia cognominatus a quo limite scithe aquilonales phisicus uocati gens antiquissima fuit tanta. Hii pastores bactanos quos femine autem eorum amazonum regnum condiderunt. Massagete ex scitharum origine sunt dicti massagete quasi graues i. fortes gete. Nam sicut liuius argentum graue dicit i. massis. Hii sunt qui inter scithas atque albanos septentrionalibus iugis inhabitant. Amazones dicte sunt eo quod simul uiuent sine viris quasi amazoni siue quod adustis dexterioribus mamis erant ne sagittarum ictus impedirentur quasi amozonoi. Mundabatur enim quem adusserat mamma. thas quandam tyrannus unimamas dicat. mas tantum e amazonum quasi ante mazos i. sine mama. thas iam non eo quod ceterum prium ab hercule primum ab achille uel allexandro usque ad internitionem delete sunt. Hunnos asiatice scithie getes que posteros se iasonis credunt albo crine nascuntur ab assiduis niuibus et ipsius capilli color genti nomen dedit et inde dicuntur albani. Eorum glauca oculis i. picta in est pupilla adeo ut nocte plus quam die cernant. Albani autem uicini amazonum fuerunt. Hugos antea hunnos uocatos et postremo a rege suo abaros appellatos qui prius in ultima meotide inter glacialem thanaim et massagetarum inmanes populos habitauerunt deinde pernicibus equis caucasi rupibus feras gentes allexandri claustra cohibentes irruperunt et orientem xx annis tenuerunt captiuum et ab egyptiis atque ethiopibus annuum vectigal exegerunt. Troianorum gens antea dardania a dardano nominata. Nam dardanus et iasius fratres ex grecia profecti ex quibus iasius ad tracia dardanus ad frigia peruenit ibique primus regnauit. Post quem filius eius ericthonius deinde nepos eius tros a quo troiani nuncupati sunt. Galathe galli esse noscuntur qui in auxilium a rege bithinie euocati regnum cum eo facta victoria diuiserunt sicque deinde grecis admixti primum gallogreci nunc ex antiquo gallorum nomine galathe nuncupantur. Greci antea thessali a thessalo postea a greco rege greci sunt nuncupati. nam greci prius thessali fuerunt. Lapithas autem gentem thessalie fuisse aiunt circa pelion amnem olim inhabitantes a lapitha apollinis filio nuncupatos. Sicionii greci sunt nuncupati a sicionio rege. Hii primum egialei uocabantur a rege egialeo qui primus sicionis imperauit a quo et egialea ciuitas nuncupata est que nunc pelepolensis uocatur a pelope rege suo. Ipsi sunt et archades ab archade rege iouis et calistone filio dicti. Danai a danao rege uocati idem et argiui ab argo conditore cognominati. Postquam cum rex grecorum apis mortuus esset huic filius argus successit in regnum et ex eo

argini appellati sunt qui cum alteris post
obitum deus illorum cepit templo et sacrifi-
cio honoratus. Athei qui et athini ab
atheo iouis filio dicti. Pelasgi nominati
quod cum velis pelagi uerno tempore aduenis-
se italiam uisi sunt ut aues primo enim
eos italia appulisse comperimus. Alii vero
pelasgos a iouis et larisse filio perhibent
dictos. Myrmidones fuerunt achillis socii
dolo pereunte dicti autem sunt myrmidones
propter astutiam quasi myrmice id est formice.
Demostenes autem dicit dictos myrmido-
nas a myrmidone duce iouis et euri-
meduse filio. Cecropi atheniensium
regi successit cranaus cuius filia athis
nomine et regioni et genti dedit et
exinde athica cognominata quod sunt athe-
nienses. Ion vir fortis ex suo nomine
eosdem athenienses vocauit iones.
Macedones a nomine ematonis regis
antea ematia nuncupati sunt postea ma-
cedones a macedone rege deucalio-
nis materno nepote. Epirote a pirro
achillis filio pirride prius postea vero
epiro rege ad italiam transire presumpserunt.
Dorus neptuni et helepis filius fuit
inde dori et originem et nomen ducunt.
Sunt autem pars grece gentis ex quibus
etiam cognominata est tercia lingwa grecorum
que dorica appellatur. Lacedemones a la-
cedemone semeles filio dicti hii diu
pugnantes in bello contra messenios
veriti ne diminutione prolis amitterent
spem prolis preceperunt ut virgines eorum
cum iuuenibus domi relictis coirent.
Sicque ex promiscuo virginum et maiorum
concubitu iuuenes de incertis patribus
nati ex nota matrum pudoris sparthani

vocati sunt. Nam veteres spartanos quos
et lacedemonas. Spartanos vero pro-
repertinos aduersus athenienses quasi de
terra conuersos eorum pre confinitos
ita vocatos. Cretes a crete filio iapiteth
qui vocatus est cyretes et curete et cognominati
ut supinus deum esse prohibent. Hinc
gentiles eos ex mendacibus ita dictos ex-
istimant quod sunt cretes. Cretensium
vero omnium gentium fuit unde et multa
de eis fabula narratur quod captiuos
diis suis litarent et humanum sanguinem
in offeribus capitum potarent solicitati erant.
De quibus virgilius Heu fuge crudeles
terras fuge litus auarum. Cilicum crudelium
et auarorum. Ipsorum genus originem
a colchis ducunt qui missi ad argo-
nautas persequendos ut a ponto intra-
uerunt ystrum flumen deuecti a lannis
quo cum recesserunt appellati sunt.
Romani a romuli nomine inuenta-
ti qui urbem romam condidit gentique
et ciuitati nomen dedit. Hii antea
a saturno saturnii a latino latini vocati
sunt sed nam latinus italie rex fuit
qui ex suo nomine latinos appellauit
qui postea romani appellati sunt. Hii et
quirites dicti quod quirinus dictus est romu-
lus quod semper hasta utebatur que sa-
binorum lingwa chiris dicitur. Italus
quoque et sabinus et sicanus fratres
fuerunt ex quibus nomina populis imposi-
ta et regionibus sunt. Sed nam ab ita-
lo itali a sabino sabini a sycano
sycani cognominati sunt ita et siculi.
Tusci ytalie gens est a frequentia sa-
crorum et thuris vocata id est a theosyn

thesium. Umbri italie gens est gallorum
veterum propago qui apenninum montem
incoluerunt de quibus historie perhibent
eo quod tempore aquose cladis ymbri-
bus superfuerint et ob hoc umbrios grece
nominatos. Marsi gens italie dicta
a comite liberi marsya qui usum illis
vitium ostendit et ob hoc illi statuam fecerunt
quam postea romani victis marsis tu-
lerunt. Marsos autem grece oscos vocant
quasi o φ ε κ ι c quod multos serpentes
habeant et o φ ε κ ι c serpens dicatur. Illos
autem ee carminum maleficiis inexpugnabiles constat
aut plagam apennini montis si-
mul cum umbris. Gothi a magog
filio iapheth nominati putantur de simi-
litudine ultime sillabe quos veteres ma-
gis getas quam gothos vocaverunt.
gens fortis et potentissima. corporum
mole ardua. armorum genere terribilis.
de quibus lucanus sic dicit. premat
inde getes occurrat hibernis. Daci autem
gothorum soboles fuerunt et dictos putant
dacos quasi dagos quia de gothorum
stirpe creati sunt. de quibus est illud ibit
arctos procul usque dacos. Bessi
barbari fuerunt qui multitudine boum
sic vocati creduntur de quibus quidam qui
colit terre medium ut ille dives aut
to bene pelliceus ac solo rupe. Gi-
pides pedestri prelio magis quam
equestri sunt usi et ex hac causa
ita vocati. Sarmate patentibus
campis armati inequitabant prius
quam eos lentulus danubio prohibe-
ret atque inde a studio armorum sarmate
nuncupati existimantur. Danubius fluvius

fertur ultra danubium quod alani dicti sunt quod
et ipsi inhabitantes iuxta lemannum flu-
vium alemanni vocantur. De quibus lucanus
deserit et castra teutonica fera lemannus
Longobardus vulgo fertur nominatus a pro-
lixa barba et numquam tonsa. Vindelici
amnis ab extremis gallie erumpens iuxta
quem fluvium inhabitasse et ex eo traxisse
nomen vandali perhibentur. Germanie
gentes dicte quod sint inmania corpora
inmanesque nationes sevissimis durate
frigoribus qui mores ex ipso celi rigore
traxerunt feroces animis et semper indomiti raptu venatu
que viventes. Horum plurime gentes
varie armis discolores habitu linguis
dissone et origine vocabulorum incerte ut to-
losates ansivari quadi tungri marco-
manni bructeri camasi blangiani
tubantes quorum inmanitas barbarie
etiam in ipsis vocabulis horrorem quendam
significat. Suevi pars germanorum fuerunt
in fine septentrionis de quibus lucanus
fundit ab extremo flavos aquilone
suevos quorum fuisse centum pagos
et populos multi prodiderunt. Dicti autem
suevi putantur a monte suevo qui ab or-
tu initium germanie facit cuius loca
incoluerunt. Burgundiones quondam
a romanis subacta interiori germania
per castrorum limites posita a tiberio
cesare in magnam coaluerunt gentem
atque ita colonis nomen imposuerunt
quia crebra per limites habitacula consti-
tuta burgos vulgo vocant. hii postea
rebelles romanis effecti plus quam
octingenta milia armatorum ripe
reni fluminis insederunt et nomen

gentes obtinuerunt. Saxonum gens
in occeani litoribus et paludibus inviis
sita virtute atque agilitate habilis. Un-
de appellata quod sit durum et validissimum
genus hominum et prestans ceteris piraticis.
Franci a quodam proprio duce vocari pu-
tantur. Alii eos a feritate morum nuncu-
patos existimant. Sunt enim in illis
mores inconditi naturalis ferocitas
animorum. Brittones quidam latine
nominatos suspicantur eo quod bruta sit
gens inter occeanum interfuso mari
quasi extra orbem posita. De quibus
Virgilius: Toto divisos orbe Brittan-
nos. Scotti propria lingua nomen
habent a picto corpore eo quod aculeis
ferreis cum atramento variarum figurarum
stigmate annotentur. Galli a candore
corporis nuncupati sunt. Gala enim grece
lac dicitur. Unde et Sibilla sic eos appellat
cum ait de hiis: Tunc lactea colla au-
ro innectuntur. Secundum diversitatem enim
celi et facies hominum et colores et corporum
quantitates et animorum diversitates exis-
tunt. Inde romanos graves, grecos
leves, afros versipelles, gallos natura
feroces atque acriores ingenio pervide-
mus quod natura climatum facit. Gal-
li autem Senones antiquitus Xenones
dicebantur quod liberum hospitio recepis-
sent. Postea x in s litteram commutata. Vac-
cea oppidum fuit iuxta pirineum
a quo sunt cognominati Vaccei de quibus
creditur dixisse poeta late que vagantes
vaccei. Hii pirinei iugis pamplam
montis habitabant solitudinem. Idem et
vascones quasi vaccones c in s trans-

mutata. Quos gneus pompeius
edomita hispania et ad triumphum ve-
nire festinans de pirinei iugis de-
posuit et in unum oppidum congregavit et
unde convenarum urbs nomen accepit.
Hispani ab hibero amne primum hi-
beri postea ab hispano hispani cogno-
minati sunt. Gallici a candore unde et
galli. Reliquis enim hispanie populis
candidiores existunt. Hii grecam qui
originem asserunt unde et naturali
ingenio callent. Siquidem post finem
belli troiani teucrum morte aiacis
fratris invisum patri Thelamoni dum
non reciperetur in regnum cyprum ces-
sisse ibique urbem nomine antique
patrie salaminam condidisse. Inde ad
galliciam profectum et positis sedibus
ex loco genti nomen dedisse. Astu-
res gens hispanie vocati eo quod cir-
ca asturam flumen septi montibus silvisque
crebris inhereant. Cantabri gens
hispanie a vocabulo urbis et hiberi
amnis cui insident appellati. Horum
animus pertinax et magis ad latro-
cinandum et ad bellandum et ad patien-
dum verbera semper parati. Celtiberi ex gal-
lis celticis fuerunt quorum ex nomine
appellata est regio celtiberia. Nam
ex flumine hispanie hibero ubi
consederunt et ex gallis qui celtae
dicebantur mixto utroque vocabulo
celtiberi nuncupati sunt. Afri appellati
ab uno ex posteris abrahe qui vo-
cabatur Affer qui dicitur duxisse adversus
libiam exercitum et ibi victis hostibus
consedisse eiusque posteros ex nomine

altam et affros et affricam intumpsisse Peni autem kartaginenses sunt a phe-
nicibus nuncupati qui cum didone profecti
sunt Tyreus ab assyria urbe pheni-
cum nominatus de qua profecti sunt et in af-
frice litus venerunt Getuli gete di-
cuntur fuisse qui in genti agmine a
locis suis navibus conscendentes loca
syrtium in libia occupaverunt et quia
ex getis venerant diriuato nomine
getuli cognominati sunt unde et opinio
est apud gottos ab antiqua cognatione
mauros consanguinitate propinquos sibi
vocare Affricam autem initio habuere
libies deinde affri post hec getuli
postremum mauri et numidi ut aff-
ri putant sic supponunt exordium et vo-
cabulum nam postquam in hispania hercu-
les interiit exercitus eius compositus
ex variis gentibus amisso duce passim
sibi sedes quesiuit et ex eis medi et
medi persi armenii navibus in af-
fricam transvecti proxima mari loca
occupavere Sed perse dum materiam in
agris construendis domiciliis non in-
venirent et ignara lingua commercium
prohiberet patentes agros et diversas
solitudines vagabantur et conversabantur
vagabundos semet ipsos propria lingua lin-
gua numidas appellaverunt i. sine oppi-
do vagos et errones Medi autem
cum libiis se miscuerunt qui proxima
hispanie habitabant quorum nomen
libies corrupte barbara lingua mau-
ros pro medis appellantes licet mauri
ob colorem a grecis vocentur greci enim nigrum

mauron vocant Estifero quippe calore
afflati speciem atri coloris ducunt Mas-
silia civitas affrice est non longe ab
athlante et ortis esperidum de qua civita-
te massili vocati sunt quos nos cor-
rupte massilos vocamus De quibus
virgilius hinc michi massilie gentis
monstrata sacerdos Gaulaloi gentes
sunt a meridie usque oceanum esperium perua-
gantes his nomen gauloen insula
dedit que est iuxta ethiopiam ubi nec
serpens nascitur nec vivit Garamantes
populi affrice prope cyrenas inhabitantes
a garamante rege apollinis filio no-
minati qui ibi ex suo nomine gara-
mam oppidum condidit sunt autem proximi
gentibus ethiopum de quibus virgilius Ex-
tremi garamantes extremi autem quia seui
et a consortio humanitatis remoti Esperii
vero sunt qui circa hispaniam commorantur
nam hispania esperia Ethiopes dicti
a filio cham qui vocatus est chus ex
quo originem trahunt Chus enim
hebrea lingua ethiops interpretatur
hii quondam ab indo flumine consurgen-
tes iuxta egyptum inter nilum et occeanum
in meridie sub ipsa solis vicinitate in-
sederunt quorum tres sunt esperii gara-
mantes et indi Esperii sunt occidentis
garamantes tripolis indi orientis
Trogodite gens ethiopum ideo nuncu-
pata quod tanta celeritate pollet ut
feras cursu pedum assequatur Pa-
phagi et ipsi in ethiopia sunt quibus
esca est quidquid mandi potest et omnium
fortuitu gignentium et inde appellati

Ichtiofagi eo quod venando in mari valeant
et piscibus tantum alantur. Hii post Indos mon-
tanas regiones tenent quos subactos
Allexander magnus piscibus vesci
prohibuit. Antropofagi gens asperrima
sub regione Sericum sita qui quia huma-
nis carnibus vescuntur ideo antropofa-
gi nominantur. Itaque sicut hiis et ceteris
gentibus propria aut regibus aut a locis
aut moribus aut ex quibuslibet aliis
causis immutata vocabula sunt ita ut
prima origo nominis eorum temporum vetusta-
te non pateat. Iam vero hii qui antipo-
des dicuntur eo quod contrarii vestigiis nostris
esse putantur ut quasi sub terris positi
adversa pedibus nostris calcent vestigia
nulla ratione credendum est quia nec soli-
ditas patitur nec centrum terre sed neque hoc ulla
historie cognitione firmatur sed hoc poete
quasi ratiocinando coniectant. Titanas
aut quasdam in Grecia ferunt fuisse
robustos et excellentes viribus populos quos
ferunt fabule ab irata contra deos terra
ad eius ultionem creatos. Unde et tyta-
nes dicti i. abultione
quia quasi ulciscendi matris terre causa
in deos armata exstiterit quos fabula-
cione bello fuisse superatos atque extinc-
tos fingunt propter quod celo iactis fulminibus.

De regnis milicie · iii · incipit

Regnum a regibus dictum nam sicut
reges a regendo vocati ita reg-
num a regibus. Regnum universe nationes
suis quoque temporibus sunt ut Assyrii et
Medi et Perse Egyptii Greci quorum vices
sors temporum ita volutavit ut alterum ab
altero solveretur. Inter cetera autem regna
terrarum duo regna ceteris gloriosa tradun-
tur Assyriorum primum deinde Romanorum
ut temporibus et locis inter se ordinata
atque distincta sunt. Nam sicut illud
prius hoc posterius ita illud in oriente
hoc in occidente exortum est. Denique
illius fine huius initium confestim fuit.
Regna cetera ceterique reges velud ap-
pendices istorum habentur. Reges a regendo
vocati. Sicut enim sacerdos a sacrificando
ita et rex a regendo. Non autem regit
qui non corrigit. Recte igitur faciendo
regis nomen tenetur peccando amittitur.
Unde et apud veteres tale erat proverbium
rex eris si recte facias si non facias
non eris. Regie virtutes precipue due
iustitia et pietas. Plus autem in regibus
laudatur pietas nam iustitia per se se-
vera est. Consules appellati a consulen-
do sicut reges a regendo sicut leges
a legendo. Nam cum Romani regum
superbam dominationem non ferrent annua
imperia binos que consules sibi fecerunt.
Nam fastum regium non benivolentia
consulentis sed superbia dominantis erat. Sunt
igitur consules appellati a consulendo civi-
bus ut a regendo cuncta consilio. Quos
tamen ideo mutandos per annos singulos
elegerunt ut nec insolens diu maneret
et moderatior cito succederet. Inde autem
pares quia una rem civilem alter rem
militarem administrabat. Regnum
autem annis quadringentis sexaginta
septem. Proconsules suffecti erant consu-
libus et dicti proconsules eo quod vice consulis
fungerentur sicut procurator curatoris
in actoris. Exconsules autem dicti quia iam

a consulatu exierint vel desierint pacto
vices sue anno. Dictatores quinto anno
post reges expulsos romani creave-
runt dum gener tarquinii ad iniuriam
soceri vindicandam ingentem adversus ro-
manos collegisset exercitum. Hii quinquen-
nii temporis imperio utebantur. Plus enim
erat honoris quam consules qui annuas
potestates tenebant et dicti dictatores quasi
principes et preceptores unde et magistri
populi nominabantur unde et edicta dicuntur.
Cesarum nomen a iulio cepit qui bello
civili commoto primus romanorum singula-
rem obtinuit principatum. Cesar
autem dictus quod ceso mortue matris utero
prolatus eductusque fuit vel quia cum cesa-
rie natus sit a quo et imperatores
sequentes cesares dicti eo quod comati es-
sent. Qui enim secto utero exime-
bantur cesones et cesares appellabantur.
Iulius autem dictus est ab iulo enee
filio sicut confirmat vir-
gilius. Iulius a magno demissum
nomen iulo. Imperatoris autem nomen
apud romanos eorum tantum prius fuit
apud quos summa rei militaris consis-
teret et ideo imperatores dicti ab imperan-
do exercitui. Sed dum diu duces titulis
imperatoriis fungerentur senatus cen-
suit ut augusti cesaris hoc tantum nomen
esset eoque is distingueretur a ceteris gen-
tium regibus quod et sequentes cesares
hactenus usurpaverunt. Solet enim
fieri ut primi regis nomen etiam reliqui
possideant sicut apud albanos ex
silvii nomine omnes reges albanorum
silvii appellati sunt sicut persas arsacide

apud egiptios ptolomei apud athe-
nienses cecropide. Augustus ideo a-
pud romanos nomen imperii est eo
quod olim augerent rem publicam ampli-
ficando quod nomen primus senatus
octaviano cesari tradidit ut quia
auxerat terras ipso nomine et titulo
consecraretur. Dum autem idem octavi-
anus cesar et imperator appellaretur
vel augustus postea vero dum ludos
spectaret et pronunciatum illi esset ut
vocaretur a populo dominus statim manu
vultuque suo indecoras adulationes
repressit et domini appellationem ut homo
inclinavit atque in sequenti die omnem
populum gravissimo edicto corripuit dominumque
se post hec appellari ne a liberis quidem suis
permisit. Fuit autem filius atie que
nata est de sorore iulii cesaris. Re-
ges autem olim tyranni apud grecos
basilii vocantur quia tamquam bases populum
sustinent unde et bases coronas habent.
Quanto enim quisque magis preponitur
tanto amplius pondere laborum gravatur.
Tyranni grece dicuntur idem et latine
et reges. Nam apud veteres inter regem
et tyrannum nulla discretio erat ut pars
mihi pacis erit dextram tetigisse tyran-
ni. Fortes enim reges tyranni voca-
bantur. Nam tyro fortis de qualibus
dominus loquitur dicens per me reges reg-
nant et tyranni per me tenent terram.
Iam postea in usum accidit tyrannos
vocari pessimos atque improbos reges
luxuriose dominationis cupiditatem et cru-
delissimam dominationem in populis ex-
ercentes. Princeps et dignitatis modum

significat et ordinis sicut est illud Virgilii
um principes ardentem conicit lampada
Turnus primus. Dicitur autem princeps
a capiendi significatione quod primus capiat
sicut municeps eo quod munia capiat.
Dux dicitur eo quod sit ductor exercitus.
Sed non statim quicumque principes vel
duces sunt eorum reges dici possunt. In
bello autem melius ducem nominari quam
regem. Nam hoc nomen exprimunt
in prelio ducentem. Unde et Virgilius du-
cis Evandri Pallantis quo cupidus moe-
duas sese quisque bonum non dixit in
re consulis. Monarche sunt qui sin-
gularem possident principatum qualis
Alexander fuit apud Grecos et Iulius
apud Romanos. Hinc et monarchia
dicitur. Monos quippe singularitas Greco
nomine, archia principatus est. Tetrar-
che sunt quartam partem regni tenentes
nam tetra quattuor est qualis fuit apud
Iudeam Philippus. Patricii autem in-
cipiunt sunt pro eo quod sicut patres filiis
ita provideat rei publice. Prefecti
dicti eo quod pretoria potestate presunt. Pre-
tores dicti idem qui et prefecti quasi pre-
positores. Presides vero dicti qui
alicuius loci tutelam presidaliter tenent.
Tribuni vocati quod militibus sive ple-
bibus tribuunt iura. Chiliarche sunt
qui mille preesunt quos nos millena-
rios nuncupamus et est Grecum nomen.
Centuriones dicti eo quod centum preest
militibus sicut quinquagenarii qui in ca-
pite sunt quinquaginta militum sicut de-
cani ab eo quod decem militibus preerunt.
Miles dictus quod mille erat ante
in uno vel quod unus est ex mille.

electis Romulus autem primus ex populo mi-
lites fecit et appellavit. Liber vero primus
militie ordinem docuit. Miles autem
ordinarius dicitur aut extraordinarius. Or-
dinarius est qui per ordinem militat nec
adhuc aliquo consecutus est gradu honoris.
Est enim gregarius id est humilis militie.
Extraordinarius vero qui ob virtutem promo-
vetur ex ordine. Emeriti dicuntur vetera-
ni soluta militia qui iam in usu plu-
rimo sunt quod mereri militie et abstipe-
diis sunt que merent. Idem et veterani di-
cuntur quia iam in usu plus non sunt
sed per multos militie labores cuncti
suffragium consequuntur. Equestres mili-
tes dicti quod equo sedeat neque militat
ille in equestri ordine. Tyrones
dicuntur fortes pueri qui ad militiam eli-
guntur atque armis gerendis habiles
existunt. Hii enim non ex sola professione
nativitatis sed ex aspectu et valitudine
corporis existimantur. Unde et tyrones
dicti qui ante quam sacramento probati
et milites non sunt. Romane autem
militie mos fuit puberes primos exer-
cere armis. Nam xvi anno tyro-
nes militabat quo etiam solo extris-
todibus agebat de quibus Virgilius et pri-
mo flore iuventus. Si nos sane
minorem militasse constat nisi depor-
tata iuventute excepto Hannibalis mili-
tie tempore cum post Cannense prelium in
tanta necessitate fuisset Romani ut
ne liberandorum quidem servorum ducerentur
facultas. Desertores vocati eo quod
desertis militaribus officiis evocabantur
hii in alios minores militie nomen
dare prohibentur. Sed si non magni temporis

tuscianum conuenerunt terre inimicis suis resti-
terunt. Sed et qui se dediderunt certatim
ad hostes transeuntes et ipsi desertores
vocantur. Conscripti milites dicuntur quia
in tabulis conscribuntur ab eo qui eos duc-
turus est. Sed conscripti vocantur cum de a-
lia in aliam legionem transeunt et inde
conscripti quia nomina dant ut conscribantur.
Optiones dicti eo quod sint nunc opta-
re eligere et proinde illud optamus
totum in regno i. elegit. Excubitores
dicuntur pro eo quod excubias semper agunt.
Sunt enim ex numero militum et in portici-
bus excubant propter regalem custodiam.
Excubie autem diurne sunt, vigilie
nocturne. unde et vigiles. Velites
erant apud romanos genus militie
a volitando dicti. Electi enim agilitate
iuvenes cum armis suis post terga
equitum consedebant et mox cum ad hos-
tes ventum esset equis desiliebant
et continuo pedites ipsi ex alia parte
equitibus per quos advecti fuerant
dimicantibus hostem perturbabant. Ab hijs
igitur velitibus elephanti quondam
hanibalis retroacti cum regi iam
amplius non possent fabrili scalpro
inter aures adacto necabantur. Castra
sunt ubi miles steterit dicta autem cas-
tra quasi casta vel quod illic castra-
batur libido. Nam nunquam hijs intererat
mulier. Militia autem a militibus dicta
aut a militia quasi mollitia
cum militum aut a mole rerum molestia.
Legio sex milium armatorum est ab electo
vocata quasi lecta i. armis electa. Pro-
prie autem legio macedonum phalanx gal-
lorum caterva nostra legio. Legio autem

habet sexaginta centurias manipulos xxx. cohor-
tes xx. turmas ducentas. Centurias
et proprie centurio i. centenos milites di-
misit unde et qui hijs presunt centuri-
ones dicuntur. Succenturiati vero sunt
non qui in prima sed qui in secunda centu-
ria sunt quasi sub prima centuria. Ty-
strictim etiam ipsi et in secretis positi
in bello sunt ut si prima defecerit ista
quos sub secunda dimicans laborantibus pro-
uis subveniat. Unde et ad insidia-
dum ponitur succenturiatus quasi ar-
mis dolosis instructus. Manipulus
ductorum e militum manipuli autem
dicti sunt milites sive quod bellum primo
manu inciperent sive quod antequam
signa essent manipulos sibi i. fascicu-
los stipule vel herbe aliquam pro
signis faciebant a quo signo mani-
pulares milites cognominati sunt.
De quibus lucanus quodam armatos
exemplo ad signa manipulos. Tur-
ma xxx equites sunt. Romani enim
equites in una tribu terceni fuerunt.
De singulis enim centurijs x dati
et fiebat turma. Cohors quingentos
milites habet. Tria sunt militie genera
sacramentum evocatio coniuratio. Sa-
cramentum in quo post electionem iurat
unusquisque miles se non recedere a mi-
litia nisi post completa stipendia i.
militie tempora et hij sunt qui habent
plenam militiam nam xxv. annis
tenentur. Evocatio dum ad subitum
bellum non solum miles sed et ceteri
evocantur. Unde etiam consul solebat
dicere qui rem publicam salvam es-
se vult me sequatur. Coniuratio quod fit

tumultum quia virtutem urbis pectus sin-
gulos invalere non patitur sed repente colli-
git multitudo et tumultuosa ita confusa
fiet et tumultuatio. Quadre autem iste
sive forme sunt exercitus classis nodus
turma ale corona agmina cuneus que potius
et nomina a bipis velut de genibus transla-
ta sunt mutuatur. Acies dicta quod ferro ar-
mata sit et acumine gladiorum. Exercitus
multitudo ex uno genere ab exercitatione belli
vocata. Cuneus est collecta in unum militum
multitudo unde et quod in unum coit ipsa
coitio in unum cuneus nominatus est quasi
coneus eo quod in unum omnes cogantur.
Classes dicte propter divisionem exercitus que
postea manipuli dicti sunt unde et Virgilius
classibus hic locus est hic acies certare so-
lebant. Iam postea et classica navium dicta.
Nodus proprie est densa peditum multi-
tudo sicut turma equitum. Nodum autem
dictum pro difficultate quod vix possit resolvi.
Ale in exercitu xxx equites esse dicun-
tur. Ale autem equites dicti quod tegunt pedi-
tes alarum vice. Corona vocantur
conventiones exercitus quod in orbem fit.
Agmen dictum cum exercitus iter facit ab a-
gendo vocatum id est eundo. Unde Plautus
quo te agis et ipse est enim exercitus
ambulans. Nam agmen quod in longitudine
directum est quale solet esse cum exercitus
portis procedit. Quando fuit aliud abusi-

De nominibus civium .iii. sive dicitur

De impiis militaribusque vocabulis
expositis deinceps est civi-
um nomina summatim subiungamus.
Cives vocati quod in unum coeuntes vivant
ut vita communis et ornatior fiat et tu-
tior. Domus unius familie habitaculum
est sicut urbs unius populi sicut orbis
domicilium totius generis humani. Est
autem domus familia sive coniunctio
viri et uxoris. Incipit autem a duobus
et est nomen grecum. Nam domata
greca tecta dicunt. Familia est liberi
ex liberis legibus suscepti a femore.
Genus autem a gignendo et progenerando
dictum aut a definitione certorum progena-
torum ut nationes que propriis cogna-
tionibus terminate gentes appellantur. Po-
pulus est humane multitudinis iuris
consensu et concordi communione sociatus.
Populus autem eo distat a plebibus quod
populus universi cives sunt connumeratis se-
nioribus civitatis. Plebs autem reliquum
vulgus sine senioribus. Populus ergo
tota civitas est, plebs autem vulgus est.
Plebs autem dicta a pluralitate. Ma-
ior est enim numerus minorum quam seniorum.
Populus vero tanta moles dicitur id est civita-
tis. Unde et populus deus est greci
autem populus laos dicitur a lapidibus. Vul-
gus est passim inhabitans multitudo
quasi quisque quo vult. Tribus dicuntur
tamquam curie et congregationes distincte
populorum et vocantur tribus ab eo quod in princi-
pio Romani trifarie fuerunt a Romu-
lo dispertiti in senatoribus militibus et
plebibus. Que tamen tribus nunc mul-
tiplicate nomen pristinum retinent.
Senatui nomen etas dedit quod
seniores essent. Alii a sinendo dictos
accipiunt senatores. Ipsi enim agen-
di facultatem dabant. Senatus
consultus a consulendo et tractando est
dictus quod ita fit ut consulat et nocere
non possit. Patres autem ut Salus-

tivus dicitur acumine senectudine vocati
sunt nam sicud patres filios suos ita
illi rem publicam alebant. Patres
autem conscripti quod dum romulus decem
curias senatorum elegisset nomina eo-
rum presente populo in tabulas aureas
conscripsit atque inde patres conscripti vocati.
Primi ordines senatores dicuntur
illustres, secundi expectabiles tercii
clarissimi iam inferius aliquod genus
non est. Et quamvis autem senatoria
quisque origine esset usque ad legitti-
mos annos eques romanus erat
deinde accipiebat honorem senatorie
dignitatis. Censores apud veteres romanos
erat est enim nomen censoris dignitatis
iudicialis censere enim iudicare est
Censores sunt patrimoniorum iu-
dices a censu eris dicti. Iudices dicti
quasi ius dictans populo seu quod
iure disceptet. Iure autem discep-
tare est iuste iudicare non est autem
iudex si non est in eo iusticia. Pre-
sides dicti provincie sunt dicti quod
presunt. Pretores autem qui prepositores
civitatis et principes idem et questores
sunt questores eo quod questionibus
presunt. Consulum enim et causa apud eos
est. Proceres sunt principes civitatis
quasi procedes quod ante omnes honore
precedant. Unde et capita trabium que
eminent ex parietibus proceres dicuntur
eo quod primo procedant. Sunt et proceres
quasi vestibulo quod aliena multitudine pro-
minent. Tribuni dicti quod plebi vel
militibus iura tribuunt. Constituti
sunt autem sexto anno post reges exac-
tos. Dum enim plebs a senatu et consu-

libus premeretur tunc ipsa sibi tribunos quasi
proprios iudices et defensores creavit qui
eorum libertatem tuerentur et adversus adver-
sus iniuria nobilitatis defenderent.
Unde et defensores dicti eo quod ple-
bem sibi commissam contra insolenciam
improborum defendant. At contra nunc
quidam eversores non defensores ex-
istunt. Numerarii vocati sunt quod
nummos erariis inferant. Functi
ab eo quod fungantur officio et honore
aliquo dicti sunt et defunctos mor-
tuos dicimus quod compleverunt vite officia
nec ipsi iam sunt in eis. Municipes
sunt in eodem municipio nati ab officio
munerum dicti quod publica munia accipiunt
munia enim officia sunt. Unde et im-
munes dicuntur qui nullum gerunt of-
ficium. Municipales originales
cives et in loco officium gerentes.
Decuriones dicti quod sint de ordine curie
officium enim curie administrant. Unde
non est decurio qui primum non tribuit
ut curiam participavit. Curiales autem
idem et decuriones et dicti curiales quia
civilia munera procurant et exequuntur.
Principales dicti quod primi sint magistra-
tibus. Principales magistratus et duum-
virales curialium officiorum ordines.
Magistratus vero quod maiores sint reli-
quis officiis. Duumvirales tabellio
vocatus eo quod sit portator tabellarum
idem exceptor idem et scriba publicus
quia ea tantum que gesta publica scribit.
Burgarii a burgis dicti quia plurimi
tres habitacula constituta burgos vulgo
vocant. Unde et burgundionum genti

nomine inscripti quos quondam Sparta
Germania Romani praecesserunt dispo(suerun)t atque
ita nomine colonis supposuerunt Collegiati
dicuntur quod ex eorum collegiis custodiis et
deputantur qui facinus aliquod commiserint
Est enim sordidissimum genus hominum in
eo pro crimine Privati sunt extranei
ab officiis publicis. Est enim nomen ma-
gistratui contrarium, et dicti sunt privati quod
sunt ab officiis curie privati Mercen-
narii sunt qui serviunt per mercede accepta
idem et barones graeco nomine quod sunt
fortes in laboribus barin enim dicitur graece gravis
quod est fortis cui contrarius est levis id est in-
firmus Publicani appellantur conductores
vectigalium fisci vel rerum publicarum sive
qui vectigalia publica exigunt vel qui
per negotia saeculi lucra sectantur unde et cog-
nominati sunt Villicus proprie villae gub-
nator est unde et a villa villicus nomen
accepit Interdum autem villicus non
gubernationem villae sed dispensatorem univer-
sae domus Tullio interpretante significat quod
est universarum possessionum et villarum dispen-
satore Actores idem et curatores ab
agendo et curando vocati Procuratores
vero eo quod vice curatoris fungantur quasi
procuratores sicut proconsul et proconsule
Coloni sunt cultores advenae dicti a cultura
agri Sunt enim aliunde venientes atque
alienum agrum locatum colentes ac
debentes conditionem genitali solo propter
agriculturam sub dominio possessoris pro eo
quod his locatus sit fundus Coloni autem
quattuor modis dicuntur Nam coloni
aut Romani sunt aut coloni aut Latini
aut coloni auxiliares aut coloni rurales

privati Inquilini vocati quasi incolentes alie-
na Non enim habent propriam sedem sed in terra
aliena inhabitant Differt autem inter inqui-
linum et advenam Inquilinus enim est
qui emigrat et non perpetuo permanet
Advenae autem vel incolae adventicii perhi-
bentur sed permanentes et inde incolae quia
iam habitatores sunt ab incolendo Indi-
gena est inde genitus et in eodem
loco ubi habitat natus Incola autem
non indigenam indicat sed advenam
Peregrini dicti eo quod ignorentur eorum
parentes a quibus orti existunt Sunt
enim de longinqua regione Urbani
vocabantur qui Romae habitabant qui
vero in ceteris locis oppidani. Nam sola
urbs Roma cetera oppida Familici sunt
ex propria sua familia orti Vernae
autem vocabantur unde homines quod hi
qui inter bella possint occidi a victo-
ribus conservabantur et servi fiebant a servan-
do servi appellati Ancillae a sus-
tentando vocatae ancon enim graece
cubitus dicitur unde et anconem dicimus
Mancipium est quidquid manu capi
subdique potest ut homo equus ovis Haec
enim animalia statim ut nata sunt
mancipium esse putantur Nam et ea quae
in bestiarum numero sunt tunc videntur ma-
ncipium esse quando capi sive domari coe-
perint Ingenui dicti qui in genere habent
libertatem non in facto sicut liberti unde
et Graeci eos eugenees vocant quod sint
boni generis Libertus autem vocatus quasi
liberatus erat enim prius iugo servitutis
addictus. Libertini autem filii apud an-
tiquos libertini appellabantur qui de libertis

uideri servit aut libertinus aut alibi factus aut possessus. Manumissus dictus quasi manu emissus. Apud veteres enim quotiens manum mittebant alapa percussos circumagebant et liberos confirmabant. Unde et manumissi dicti eo quod manu mitterentur. Dediticii primum a deditione sunt nuncupati. Deditio enim dicitur quando se victi aut victuri hostes victoribus tradunt, quibus haec origo nominis fuit. Dum quondam adversus populum romanum servi armis sumptis dimicassent, victi se dediderunt, comprehensi varia turpitudine affecti sunt. Ex his quidam postea a dominis manumissi propter suppliciorum notas quae manifeste perpessi sunt, ad dignitatem civium romanorum non pervenerunt. Latini ante romana conditum apud latinos fiebant, non per testamentum sed per epistolam libertatem sumentes. Inde et quia per testamenta non fiebant, nec ex testamento alicuius capere nec suos heredes facere poterant. Cives romani postea sunt qualibet per testamenta in urbe romana effecti sunt. Dicti autem cives romani in quem testamento liberi effecti in numerum romanorum civium rediguntur. Hic primus additus erat in urbe romana quidam. Cives autem liberti postea habebantur nec vel in urbe roma vel intra septimum ab urbe miliarium manerent.

Sequitur de ~~heredibus~~ ·v· Hedibus

Heredes nomine imposito census rei. Plurimi enim vocantur auctoris iusti enim vocabulo prima successio est hereditatis, et quibus ut sunt filii et nepotes. Proheres est qui loco heredis fungitur, quasi pro herede. Est enim aut institutus aut substitutus. Pater est a quo initium nascitur. Pater autem dictus eo quod patratione peracta filium procreat. Patratio enim est rei veneriae consummatio. Lucretius: et Venus humana patrat. Parentes autem dicuntur quasi parientes. Idem et creatores. Crementum enim est semen masculi, unde animalium et hominum corpora concipiuntur, inde et parentes dicuntur creatores. Mater dicitur quod exinde efficiatur aliquid. Mater enim quasi materia, nam causa pater est. Paterfamilias autem dictus quia cunctis in familia sua positis servis tanquam pater filiis paterna dilectione consulit, servorumque conditionem a filiis non discernit, sed quasi unum membrum amplectitur. Hinc enim exortum est nomen patrisfamilias. Nam qui eum iniquo dominantur imperio, his se nomine nequaquam reputent appellari patresfamilias. Materfamilias inde vocata quia per quandam iuris sollemnitatem in familiam transit mariti. Tabulae enim matrimoniales instrumenta emptionis suae sunt. Alias sicut matrona est mater primi pueri, id est quae iam nata est, ita materfamilias illa quae plures enixa est. Nam familia ex duobus incipit. Avus patris pater est ab avo dictus, id est ab antiquitate. Proavus avi pater est, iam longe a vocabulo. Atavus proavi pater et attavi pater. Tritavus attavi pater, quasi tetravus, id est quartus super avum. Hic ultimum cognationis nomen. Familia enim oritur a patre. In primis filius et filia a familia dicti sunt; ipsi enim primi in ordine nascentium existunt. Unde et Cornelia familia, quorum ipsi omnes a Cornelio orta. Familia autem a femore; femur enim

genus et stirpe ducitur nam familia
plurimus abusive non proprie dicitur Stirps ex
longa generis successione vocatur Gnatus
dictus quia gnatus unde et p.g. scribitur
Proles eo quod porrectio sit prolis
quadrigemini autem est ordo filiorum ita
unigenitus primogenitus medius novis-
simus Primogenitus ante quem nullus
unigenitus post quem nullus medius inter
omnes novissimus post omnes idem et
minimus a monade novissimus autem pro
quod novus sit ceteris precedentibus antiquioribus
existit Quatuor etiam modis filii
appellantur natura imitatione adoptione
doctrina Natura velut cum dicuntur
filii abrahe iudei Imitatione velut
cum dicuntur filii abrahe fidem imita-
tes ex gentibus dicente evangelio Po-
tens est deus de lapidibus istis susci-
tare filios abrahe vel sicud eosdem
iudeos dominus filios esse dicat dyaboli
a quo non nati sed quem secuti sunt imita-
ti Adoptione quoque quod humana consuetu-
dine nulli licet nescire sicud nos deo
non natura sed adoptione dicimus pa-
ter qui es in celis Doctrina sicud
apostolus filios suos appellat eos quibus
evangelium predicavit Filii autem ideo in
legibus liberi appellantur ut isto vocabulo
secernantur a servis quia sicud servus in pote-
state est domini sic filius in potestate est patris
inde etiam filio fit emancipacio ut sit
liber a patre sicut fit servo manumisso
ut sit liberatus a domino Item liberi dicti
quod ex libero sint matrimonio exorti nam
filii ex libero et ancilla servilis condicio-
nis sunt Semper enim qui nascitur deteriorem

partis statum sumit Naturales autem
dicuntur ingenuarum concubinarum filii quos
sola natura genuit non honestas con-
iugii idem et puri appellantur Adoptivus
filius est qui aut patre iusto a domino
vel pavo cuius potestate per emancipacionem
est traditus in alienam potestatem qui
utriusque fert nomen ut fabius emilius
vel scipio paulus Gemini dicti non duo
tantum sunt nati sed etiam plures dege-
neris aut uno abortivo alter qui
legittime natus fuit nequisset nomi-
natur Postumus vocatur eo quod post
humacionem patris nascatur id est post obitum
iste et defuncti nomen accepit sic
enim lex voluit ut qui de functo nas-
citur defuncti nomine appellaretur No-
thus dicitur qui de patre nobili et de matre
ignobili gignitur sicut ex concubina
Est autem hoc nomen grecum et in latino
deficit Huic contrarius est spurius qui
de matre nobili et patre ignobili nas-
citur Item spurius patre incerto matre
vidua genitus velud tamen spurii fi-
lius quod muliebrem naturam veteres
spurium vocabant velut aπo tης
σπoρ hoc est seminis non patris nomine
Eosdem et sanionis appellabant quod con-
tumelia senonio fluxu haustu gignere
existimantur Unde et filii qui non sunt
de legittimo matrimonio matrem potius
quam patrem sequuntur Latine autem
spurii quasi extra puritatem id est quasi
inmundi Nepos est qui ex filio
natus est Dictus autem nepos quasi
quasi natus post primum enim filius
nascitur deinde nepos Gradus enim

sobrinorum est tamen et posteritas qui postea erunt nepos aut utriusque sexus est nam ut neptis dicamus in iure est propter successionis distinctionem admissum. Pronepos est qui ex nepote conceptus natus est et dicitur pronepos qui natus porro patris. Et si quidem supra vocantur et progenies qui porro patris geniti nam filii et nepotes non sunt progenies quia non est in eis longa posteritas sicud aut ipsius lege editi progenies dicuntur ita superius proavi attavi qui et progenitores appellantur qui porro generantes. Pronepos dicitur preter nepotem. Abnepos qui se iungit pronepoti est enim inter illum et nepote pronepos. Adnepos abnepotis filius. Trinepos est adnepotis filius quia post nepotem quintus in ordine est quasi tetranepos. Minores autem iam non dicimus nisi quorum gradum desit nomine ut pater filius nepos pronepos abnepos adnepos trinepos ubi isti gradus deficiunt minto iam dicamus minores sicud et patris patris avi proavi abavi attavi tritavi quia vocabula maiores

De affinitatibus

Auctor mei generis	meus pater est	ego illi filius aut filia
Patris mei pater	meus avus est	ego illi nepos aut neptis
Patris mei avus	meus proavus est	ego illi pronepos aut proneptis
Patris mei proavus	meus abavus est	ego illi abnepos aut abneptis
Patris mei abavus	meus atavus est	ego illi adnepos aut adneptis
Patris mei atavus	meus tritavus est	ego illi trinepos aut trineptis
Sequitur	**De**	**patruis**
Patris mei frater	meus patruus est	ego illi fratris filius aut filia
Patrui mei pater	meus patruus magnus est	ego illi filii fratris filius aut filia
Patrui mei avus	meus propatruus est	ego illi filii filie nepos aut neptis
Patrui mei proavus	meus abpatruus est	ego illi neptis filius aut filia
Sequitur	**De**	**amitis**
Patris mei soror	mea amita est	ego illi fratris filius aut filia
Amite mee pater	mea amita magna est	ego illi filie fratris filius aut filia
Amite mee avus	mea proamita est	ego illi neptis filius aut filia
Amite mee proavia	mea abamita est	ego illi neptis nepos aut neptis
Sequitur	**De**	**avunculis**
Matris mee frater	meus avunculus est	ego illi sororis filius aut filia
Avunculi mei pater	meus avunculus magnus est	ego illi filii sororis filius aut filia
Avunculi mei avus	meus proavunculus est	ego illi filii nepos aut neptis
Avunculi mei proavus	meus abavunculus est	ego illi neptis filius aut filia
De	**materteris**	
Matris mee soror	mea matertera est	ego illi sororis filius aut filia
Matertere mee mater	mea matertera magna est	ego illi sororis nepos aut neptis
Avie mee soror	mea promatertera est	ego illi sororis pronepos aut proneptis
Proavie mee soror	mea abmatertera est	ego illi neptis filius aut filia

					vii. Tritaui pater- ul mr	vii. Tritaue pater- ul mr						
				vii. Tpatru- us tri- auita	vi. Tritaui	vi. Ttaua	vii. Tritaun- clus t- mrtera					
			vii. Adpatrui adauite filij	vi. Adptus adaui- ta	v. Attaui	v. Atta- ua	vi. Attaun- clus atta- mrtera	vii. Attaun- cli atta- mrte fili(us) filia				
		vii. Abpatri abauun- te nepo- tes	vi. Abpatri abauite filij	v. Abpat- us ab- auita	iiii. Abauus	iiii. Abaua	v. Abaun- clus ab- mrtera	vi. Abauncli abmrte fili(us) filia	vii. Abaunc- cli abmr- te nepos neptis			
	vii. patrui pamite pnepo- tes	vi. patrui pamite nepo- tes	v. patrui pamite filij	iiii. ppatruus paua	iii. pauus	iii. paua	iiii. pauun- clus p- mrtera	v. pauncli pmrte fili(us) filia	vi. pauncli pmrte nepos neptis	vii. pauncli pmrte pnepos pneptis		
vi. patrui amitini abnepo- tes	vi. patrui amitini pnepo- tes	v. patrui amitini neptes	iiii. patrui amitini filij	iii. patruus Amita		ii. Auus	ii. Aua	iii. Auunclus mrtera	iiii. Auuncli mrtere fili(us) filia	v. Auuncli mrtere nepos neptis	vi. Auuncli mrtere pnepos pneptis	
vi. Fris abnepos	v. Fris pnepos	iiii. Fris nepo- tes	iii. Fris filij	ii. Frater	i. pater	i. mater	ii. soror	iii. sororis fili(us) filia	iiii. sororis nepos neptis	v. sororis pnepos pneptis	vi. sororis abnepos abneptis	vii. sororis adnepos adneptis
					i. filius	i. filia						
					ii. nepos	ii. neptis						
					iii. pnepos	iii. pneptis						
					iiii. Abnepos	iiii. Abneptis						
					v. Adnepos	v. Adneptis						
					vi. Trinepos	vi. Trineptis						
					vii. Trineptis fili(us) filia	vii. Trineptis fili(us) filia						

De agnatis et cognatis · vi ·

Agnati dicti eo quod accedant
pro natis dum desunt filii qui
ideo prius gente agnoscuntur quia
veniunt prius per virilis sexus personas velu-
ti frater eodem patre natus vel fratris
filius neposve ex eo item patruus
Cognati dicti quia sunt et ipsi propinquitate
cognationis coniuncti qui ideo post ag-
natos habentur quia per feminini sexus personas
veniunt nec sunt agnati sed alias naturali
iure cognati Proximus autem propter
proximitatem sanguinis appellatus Con-
sanguinei eo quod inter se uno sanguine id est
ex uno patris semine nati sunt Nam
semen viri spuma est sanguinis ad
instar aque in scopulos collise
que spumam candidam facit vel sicut
vinum nigrum quod in calice agitatum
spumam albentem reddit Fratres dicti
eo quod sint eiusdem fructus id est eiusdem
seminis nati Germani vero de eadem
genitrice manantes non ut multi
dicunt de eodem germine qui tantum fratres
vocantur Ergo ex eodem fructu germa-
ni ex eadem genitrice manantes
Uterini vocati quod sint ex diversis
patribus et in uno utero editi nam uterus
tantum mulieris est Quatuor autem
modis in scripturis divinis dicuntur fratres
natura gente cognatione affectu
Natura ut Esau et Iacob Andreas
et Petrus Iacobus et Iohannes Gente
ut omnes Iudei fratres inter se vocantur
ut est in Deuteronomio Si autem emeris
fratrem tuum qui est Hebreus Et apostolus
optabam inquit ego anathema esse
a Christo pro fratribus meis qui sunt cognati
mei secundum carnem qui sunt Israelite Por-
ro cognatione fratres vocantur qui sunt de
una familia id est patria quas Latini pa-
ternitates interpretantur cum ex una radice
multa generis turba diffunditur ut in
Genesi dixit Abraham ad Loth Non
sit rixa inter me et te et pastores
tuos et pastores meos quia omnes nos
fratres sumus Et certe Loth non erat Abra-
he frater sed filius eius Aram Quarto
modo affectu fratres dicuntur qui in duo scin-
duntur spiritale et commune Spiritale quo
omnes christiani fratres vocamur ut est
Quam bonum et quam iocundum habitare fratres
in unum Commune quo et omnes homines
ex uno patre nati pari inter nos ger-
manitate coniungimur scriptura loquente
Dicite his qui oderunt vos fratres
nostri vos estis Germana ita intel-
ligitur ut germanus eadem genitrice
manans Soror ut frater Soror autem
est ex eodem semine dicta quod sola
cum fratribus a sorte agnationis habe-
atur Fratrum filii patrueles
dicti eo quod patres eorum germani fratres
inter se fuerint Consobrini vero voca-
ti qui aut ex sorore et fratre aut ex
duabus sororibus sunt nati quasi con-
sororini Fratrueles autem ma-
tris filii sunt Consobrini consobrinorum
filii Patruus frater patris est quasi
alius pater Unde et moriente patre

pupillum prius patruus suscepit et quasi filium lege tuetur. Avunculus est matris frater cuius nomen formam diminutivi habere videtur quia ab avo venire monstratur. Amita est soror patris quasi alia mater. Matertera est soror matris quasi mater altera. Socer est qui filiam dedit. Gener est qui filiam duxit. Gener autem dictus quod asciscatur ad augendum genus. Socer autem et socrus quod generum vel nurum associant. Vitricus est qui uxorem ex alio viro filium vel filiam habentem duxit et dictus est vitricus quasi novitius quod a matre superducatur novus. Privignus est qui ex alio patre natus est. Et privignus dictus putatur quasi privigenus quia prius genitus. Unde et vulgo antenatus. Vocabula hec agnationum vide declinata. Genitor genitrix agnati agnate cognati cognate progenitores progenitrices germani germane.

Sequitur de coniugiis. VII.

Vir sexum significat non coniugium nisi adiectione ut vir eius. Maritus vero etiam sine adiectione coniugem sonat et autem maritus quasi mas. Est enim nomen prime positionis quod facit in diminutione masculus in derivatione maritus. Sponsus a spondendo vocatus. Nam ante usum tabellarum matrimonii cautiones sibi invicem emittebant in quibus spondebant se invicem consentire in iura matrimonii et fideiussores dabant. Unde admissum est ut sponsi dicamus virum a spondendo et sponsam similiter. Ceterum quod spondet velle est. Ergo sponsus non quod promittitur sed quod spondet et sponsores dat. Arrabo dictus quasi arra bona. Quod enim datur pro coniugio bene datur quia vero causa fornicationis aut adulterii malum est ideo arrabo non est. Dicta autem arra a re pro qua traditur. Est autem arra non solum sponsio coniugalis sed etiam pro qualibet promissa re data ut compleatur. Proci impudicarum petitores a procando dicti. Pronuba dicta eo quod nubentibus preest queque nubentem viro coniungit. Ipsa est et paranympha. Nam nympha sponsa id est nupta et nympha a planationis officio quod et ad nomen mulieris alluditur. Coniuges appellati propter iugum quod imponitur matrimonio coniugendis. Iugo enim nubentes subici solet propter futuram concordiam ne separentur. Coniuges enim verius appellantur a prima desponsationis fide quamvis inter eos adhuc ignoretur coniugalis concubitus sicut Maria Ioseph coniux vocatur inter quos nec fuerat nec futura erat carnis ulla commixtio. Nupte dicte quod vultus suos velent. Translatum nomen a nubibus quibus tegitur celum. Unde et nuptie dicuntur quod ibi primum capita nubentium velantur. Obnubere enim cooperire est. Cuius contraria innuba hoc est innupta que adhuc vultum suum non velat. Uxores vocate quasi unxores. Mos enim erat antiquitus ut nubentes puelle simul venirent ad limen mariti et postes antequam ingrederentur

ornarent laneis vittis et oleo unguerent et inde uxores dicte quasi unxiores. Que ideo velabantur flammea talaric quod ille ianue et tecat et separaret. Matrona est que iam nupsit et dicta matrona quasi mater nati vel que iam mater fieri potest unde et matrimonium est dictum. Distinguitur autem inter matronam et matrem et matrem familias. Nam matrone que iam in matrimonium convenit, matres que genuerunt, matres familias quia per quandam iuris solempnitatem in familiam mariti transierunt. Monogamus dictus quia unius tantum nupsit. Monos enim apud grecos unum dicitur, gamos nuptie interpretantur. Digamus autem et trigamus a numero uxorum vocatus quasi duarum vel trium maritus. Vidua vocata quod cum viro diu fuit non tamen concubitum alterius viri post mortem coniugis primi adhesit. Nam que alteri post mortem prioris viri nupserit vidua non dicitur. Item vidua dicta quod sola sit non tamen concubitum viri coniugalia iura custodiat. Fratris uxor fratrissa vocatur. Mariti frater levir dicitur. Duorum inter se fratrum uxores ianitrices vocantur quasi eandem ianuam terentes vel per eandem ianuam iter habentes. Quam priores galos appellant. Sororis viri speciale nomen non legitur nec uxoris frater. Matrimonium est nubilium iusta conventio et conditio. Coniugium est legitimarum personarum inter se coeundi et copulandi nuptie. Coniugium dictum quasi coniunctio vel a iugo quo in nuptiis copulantur ne resolvi aut separari possint. Conubium autem nomen a nuptiis secundum similitudinem formatum. Dicitur autem conubium cum equales in nuptiis coeunt ut puta cives romani pari utique dignitate. Conubium autem non est cum cives romanus cum latina iungitur. Quotiens autem conubium non est filius patrem non sequitur. Iunices dicuntur a quodam iunice qui primus post hoc usus est in nuptiis ut cristotoymenot que membrana est virginitatis claustrum. Contubernium est ad tempus coeundi conventio unde et thabernaculum quod modo huc modo illuc perfigitur. Repudium est quod sub testimonio testium vel presentia vel absenti mittitur. Divortium est quotiens dissoluto matrimonio alter eorum alteras nuptias sequitur. Divortium autem dictum a flexu viarum hoc est vias in adversa tendentes. Frivolum est cum eo animo separantur ut rursum ad se invicem revertantur. Nam frivolus est veluti quasse mentes et affluxe non stabiles. Sic autem frivola vocabantur fictilia vasa inutilia. Tribus autem causis dicitur uxor. Prima causa est prolis de qua legitur in genesi et benedixit eis dicens Crescite et multiplicamini. Secunda causa adiutorii de qua item in genesi dicitur non est bonum esse hominem solum faciamus ei adiutorium simile. Tertia causa incontinentie unde dicit apostolus ut qui se non continet nubat. In eligendo marito quattuor expectari solent virtus genus pulchritudo sapientia. Ex hiis sapientia potentior est ad amoris affectum. Refert enim maro virgilius de enea quod hiis dydo impulsa est

in amorem eius pulchritudinem propter
arte seu virtute quod forti pectore et armis
Didone heu qualis ille iactatus fatis
que bella exhaustus canebat Cre-
do equidem nec vana fides genus
esse deorum. Item in eligendam uxorem
quattuor res impellunt hominem ad amo-
rem pulchritudo genus divitie mo-
res. Melius tamen si in ea mores quam
pulchritudo queratur. Nunc autem ille que-
runtur quas aut divitie aut forma
non quas probitas morum commendat. Ideo
autem femine sub viri potestate consistunt quia
levitate animi plerumque decipiuntur. Unde
et equum erat eas viri auctoritate
reprimi. Inde et veteres voluerunt fe-
minas innuptas quamvis perfecte etatis
essent propter animi levitatem in tu-
tela consistere.

Explicit liber nonus

Incipit liber decimus. Origo quorundam nominum id est unde veniant que non pene omnibus patet. Proinde quedam noscendi gratia huic operi inicimus primum de quibusdam vocabulis nominum per denominacionem

Licet origo nominum unde ve-
niat a philosophis eam teneat
rationem ut per denominationem
homo ab humanitate sa-
piens a sapientia nominetur quia prius sa-
pientia deinde sapiens tamen claret et
alia specialis in origine quorundam
nominum causa sicud homo ab humo
unde proprie appellatur. Ex quibus ex-
empli gratia quedam in hoc opere posu-
imus. Heros vir fortis et sapiens

auctor ab augendo dictus. Auctoritatem
autem feminini generis dici non posse nam
quedam sunt que in feminino flecti non patiuntur
ut orator. Alumnus ab alendo vocatus
licet et qui alit et qui alitur alumnus
dici potest id est et qui nutrit et qui nutri-
tur sed melius tamen qui nutritur. Amicus
per derivationem quasi animi custos dictus. At
proprie amator turpitudinis est quem amore
torquet libidinis. Amicus ab hamo
id est cathena caritatis unde et hami quod
teneant. Amabilis quod sit amore dig-
nus. Amasius vero eo quod sit pronus
ad amorem. Astutus ab astu vocatus
quod est callidi et cauti hominis quod
possit sine periculo fortiter aliquid facere.
Argutus quod argumentum cito inveniat
loquendo. Alter in una quaque forma
negetur ac nimis. Alacer velocita-
te et cursu quasi dicitur aliger. Ala-
cris quod arma gerat. Alacris letus
alacer gestiens et intimus vi nomi-
tate turbatur. Agilis ab agendo aliquid
celeriter sicud vocalis. Emulus eiusdem
rei studiosus quasi imitator et ama-
bilis alias inimicus in bonum. Equus
est secundum naturam iustus dictus ab e-
qualitate. Hic est equus quod sit equalis
unde et equitas appellata ab equi-
tate quadam scilicet. Equevus quod
sit alteri equalis evo id est coetaneus.
Abrogans eo quod minus roget et ille
fastidiosus sit. Audax proprie per ar-
rogantiam ponitur. Animosus quod sit ani-
mis et viribus plenus. Animatus
quasi animo auctus vel quod animo firmatus.

Elatus pro eo q(uod) se ipsu(m) sup(er) mensura(m)
sua eleuet dei magnus & videtur
de hiis que agit Attolles q(uod) se eleuet
et erigat Ambiciosus q(uod) honores ambiat
Auidus deus ab auendo aue enim est
cupere sunt et auarus naz q(uod) e(st) auariu(m)
ce pergradi ulterius q(uo)d sufficiat Auarus
exced deus q(uod) sit auidus auri et nu(m)-
quam opibus expleatur et quantum plus
fuerit tam plus cupiat facti sup(er)
hic concordate sua qui ait Semp(er)
auarus eget et salustius q(uod) auari-
cia neq(ue) copia neq(ue) in opia minuitur
Amarus a sapore gustatu sz nome(n)
e(st) enim in suauis n(on) homi(n)i quecu(n)q(ue)
ad consortiu(m) sui aliqua in vitate dul-
cedine Adulter violator maritalis
pudoris eo q(uod) alterius thoru(m) polluat
Anceps sunt et illud fluctuans ac du-
bius istud an illud capiat et in qua
parte declinet anxius Atrox q(uod) sit
tetris moribus Abstemius a temeto i(d est)
vino q(ui) abstinet a vino Ablactat(us)
q(uod) sit a lacte ablatus Eger q(uod) agat
infirmitate ut egricia ad opus Eg(ro)-
tus q(uod) sit eger frequentius sicud ira-
tus ut iracundus Eruptuosus aru-
mine deus q(uod) principia(m) ... ...
efficiat et faciat Auspex eo q(uod) auiu(m)
auspicia intendat sicud auceps quod .b.
aues capiat Astrosus ab astro dec(tus)
quasi malo sydere natus Enormis
eo q(uod) norma et mensura excedit
Abactor e(st) fur iumentorum et pecoru(m)
que vulgo abiectu(m) vocat ab abige-
do scilicet Atramus et albutus ille a ves-
te iste ab alba Aduena eo q(uod) aliunde

aduenial Alienigena q(uod) aliene regi-
onis et no(n) eius vir e(st) item alieni-
gena qui ex alia gente genitus e(st) et
no(n) exced ubi est Accola eo q(uod) adue-
niens terram colat Agricola ab colendo
agros sicud silvicola Assecla eo quod
sequatur aliquem lucri causa Assiduus
dicebatur apud antiquos qui assibus
aderant expensis o(mn)ibus erat
et in negociis quibusz publicis frequens
unde et p(ro) ... no(n) p(ro) ... est Ap-
paritor nominatus e(st) q(uod) appareat et
videatur et presto sit ad obsequium
Attentus ut aliqu(is) audiens teneat
Attonitus velud furore quodaz i(n) sta-
tus et sz stupefactus deus aut atto-
nitus q(uod) attonitrus strepitu obstupe-
factus et ... fulgore a tactu prout
Affectus q(uod) sit palam ... Abactus
q(uod) sit abactu remotus Abortiuus eo q(uod)
no(n) oriatur sz aboriatur et excidat Ad-
optiuus q(ui) e(st) palaz optatus i(n) filiu(m)
Ambo dico q(uod) e(st) ambo nome(n) deo
latinu(m) ... decernitur ... Ali-
cumbus ... coduobus vocatur
Ambidexter apellatur qui tam utraq(ue)
manu gladio ... utitur

6 Eatus deus q(uod) benedictus
sz ab essendo q(uod) velit et nichil
paciendo q(uod) nolit ille aut vere beatus
e(st) qui et sz omnia que vult bona
et nichil vult mala Ex hiis enim du-
obus beatus homo efficitur Bonus a
venustate corporis creditur deus prima
et ad animu(m) translatu(m) e(st) nomine Cum ad-
dicimus bonu(m) tui no(n) ... malum

cuiq optimum qui pstat minimum Beg-
nus e vir sponte ad bnfaciendum
patus 2 dulcis eloquio nō aut mi-
tu dispat benignus albo nō qr 2 ipe
ad faciendu videt expositus Sed
i eo differt qr pt bonus ee 2 seuior
2 beneficiendo facie 2 pstare q posi
nō tn suauis ee nō esse olorid
benignus aut sua tactos nō
i vitare dulcedine Beneficus
a bene faciendo alei dicitur vnde 2 bn-
ficencia vocat que promo pdest
Beniuolus qr bn vult nō tamen
dicim benevolus si nō maliuolus
Bepe cum exclusa fratz opposituy
nome aut priore aut sequentem
tnam corrupit naz beneuol absur-
de sonat Blandus dulcis 2 i vi-
tas ad familiaritatez sui Brutus
qi obrutus qr sensu caret e
cum sine rone sine prudencia
vnde 2 ille iunius brutus expara-
tarqnij supbi gemitus cu eundez
casu timet que fr inciderit qui
obdimitas 2 prudenciaz abauncto
fuat ocasus talem tpi sentencia
silauit vnde cartum brutus e co-
nominatus dum vocat iunius
Balbus a balando potius qm loque
do dicitur vba enim nō explicat
vnde 2 blesus qr vba frangit B
togarrulus q cetos oris loquaci-
tate nō sensu expuet Bilosus
q sit ex tristis ab humore nigro
q bilis vocat Babirzus stultus
i cepis Briothanatus q e bis mor-
tuus thanatus n grco sonat mors

larus a celo q splendeat vnde
2 clara dies splendens a celi
Celsus a celo dicitur q sit sublimis
2 altus qi celestis Castus primum
a castracione nuncupatus pterea placuit
vetibus etiam eos fr nominari qui p-
petua libidinis abstinentiaz pollice-
bant Celebs dicitur qr iter 8 facit
ad celu celebs connubij expers q illa
sit immunis i celo que aliqr coniugijs
st 2 celebs dicitur quasi celo bitus
Celicola eo q celu colat e cum
angelus Continens nō solu 8 i
castitate si 2 in cibis 2 in potu 2 in
ira quasi 2 vexacione mentis 2
detrahendo libidine 2 continens dicitur
q se a multis malis abstineat Cle-
mens mitoris ab eo q eniat i pregen
2 tueat sicud solet priuus clictus
Cantors agnitione mentis appellatur
naz sicut corpus 8 qui forte ingit
ita ille cors 8 qui corde ingit
Concionator multitudis allocutor
Consolator vnius allocutor 2 inde
dicitur consolator q soli se applicat
qui loquitur 2 solitudine leuat al-
loquio suo tenue 2 solatium Consul-
tus e qui consulitur cui contrarius e
inconsultus qui nō accipit consilium
Constans dicitur q vndique stat nec
i aliqua ptem declinare potest
Confidens q sit i cunctis fiducia
plenus Vnde 2 tealius si confide-
ciaz tres confide dnia Cautus a
cauendo dicitur Callidus fraudulen-
tis qr celare nouit 2 male pit
callidum aut veteres nō pastura

cum per eciam pastura dotis ponebat
esse et ospitu ab eo quod cum cito inat
Cupidus a cupiendo intensum i. accu
piendo vocatus Clausosus quasi
calamosus a calamo scilicet qui ponat
Calumpniator falsi criminis accusator
a calumpniendo id est frustrando et decipiendo
dicitur Calculator a calculis id est
lapillis minutis quos antiqui
in manu tenentes numeros componebant
Compilator qui aliena dicta suis
permiscet sicut solent pigmentarii
in pila diuersa mixta contundere Hic
scilicet quodam accusabatur mantu
anus ille vates cum quosdam uersus
homeri transferens suis permiscuisset
ut compilator veterum a lemulis diceretur
ille respondit magnarum esse
virium clauam herculis extorquere
de manu Contumax ab eo quod
contempnat Chromaticus qui non confunditur
nec colorem mutat quia cum colerica
color videtur Continucliosus quia
velox est et tumet in verbis et iniurie
Contradosus a bimbriaco vocatur qui
non vacat aliquid per sola puritana videat
Contemptibilis ut qui contemptibilis
ut qui contemptus et vilis id est sine
ne honore Crudelis hic est crudus
quem greci homon appellant pecusla-
cum qui non coctus nec exhabilis
est cum asper et durus Carnifex qui
carne efficiat Cruciadus eo quod
sit cruce dignus Collega a collega-
tione societatis et amicicie complexum
dicitur Coetaneus qui compar etatis

Complex quia vno peccato ut tunc alia
est applicatus ad malum sicut ad bonum vo
numquam dicimus complice Consors eo
quod ad eum pars pertinet honoris nam
sortem vocatus partem posuit Celer
appellatus a celeritate quia adinsuo velo
cius fiat corporis ergo quod sit cuius
sorte sicud dispersis disperses sorte
Consanalis ab eo quod sit genere ut loco
affinis Colonus a colonia ut ab
agro colendo dicitur Cognitor a
cognoscendo causam dicitur Curator
quod curam gerat prius qui adsunt
eius etatis sunt ut negocia sua
satis administrare non possint Clientes
colentes prius dicebantur a
colendis prudentis Capitu dicitur qui
capite diminutus in geminatas for
tuna est ab eo quod excedit unde
et amicis patris capite diminutus dicitur
Colimpna a columpna vocatus eo quod
erectus et firmissimus Comatus a coma
dicitur quod sit formosus capillis uel
quia coma nutrit Calamistratus
a calamistro id est acu ferrea in cala
mi in similitudinem facta in qua crines
obtorquentur ut crispi sunt
quam in cinere calefacere solet cum
capillos crispat ut calamistrati
sunt Corpulentus quod sit corpore
validus et lentis carnibus Crassus
a sagina corporis acerrando carnes
Comessor a comedendo satis est
cum gule ac ventri immoderate de
ditus Caupo pessimus de vino aquas
faciens Candidus albus dicitur

acadido 2 candidus qi candoris sen-
dis cum accedit candor nam albu vocat
ur natur e Crispus clodus cecus
Cecus appellatus eo q carcat visu
e cum luminibz amissis cecus e qm
vtroq oclo no videt Caducus acade
do dcus i lunaticus eo q cito lune
tps parat Confusus agressione se
tis appellatus vnde 2 qfusio Commsus
d cum fuama aliq adimit unde 2
qmmsa namis cu eminencia vi tepes
tatis adimit vnde 2 vigilius Dis
persis qmmse vndis qi mutilate
Conspiptus qi totus sciptus 2 deno
ratus Conaliatus ob societate fla
gicose qsensionis dca eo q mtern
rat alicuius muudinet corpus sp
cram 2 lenone vocat Circumforanus
qui adulacionis causa cu fora 2
qventus vagatur collegiatus carpetarius
Diuinus predinacionis dcus eo
q diuini presit Disertus doc-
tus adiscendo dcus disposita cum
disserit Doctus adiscendo unde 2 doctor
Docilis no q sit doctus sz q doceri
pt est cu i igeniosus 2 ad discendum
aptus Discipulus adisciplina dcus
disciplina aut adiscendo vocatur Dis=
pensator vocatus cui creditur administro
pecunias 2 ideo dispensator est prius
qui dabant pecuniam no numerabant
cam sz appendebat Dunes abere
vocatus decorus prefatis aderez Dulcis
dictus qpositus aurum dicez dcus
lyme 2 decorus 2 dicabilis Dicablis
dictus eo q i retro vadit Dilectus
adiligencia dicet sc cum signa diligedi
Delibutus deolco vnctus ut athle
te solent ul inceriminate pini spt
2 delibutu gaudio i pfusu uel
plenum Deliciatus q sit delicijs pas-
tus vines i epulis 2 nitore corpus
Defessus semp infirmus qi diu
fessus Debilis quod plibus fortis
sit fragilis bilis cum tenor e affi
ces corpus Decolor q de sit illi
color Desperatus vulgo vocat ma-
lus at perditus ut iam ullius spe
spei d aut pertitudine egrorum
qui afflicti 2 spes spe deponunt q
sperando aut erat apud veteres ut
desperati ante ianuas suas collocarentur
ul ut extremum spm redderent tre ul
ut possit accumbentibz forte curari
qui aliqm pri laborauerant mor
bo Degener aut ignobilis aut
q sit impar genere aut si diu sit
genere optimo natus i honeste ta
vivit Decrepitus q mortis gpor
quasi de mortis tenebras vocat
sicud crepusculum tpus noctis Alij
dicunt decrepitu nisi qui senectute
aurilsus e sz qui iam crepide defi-
cit i loqui cessant Depactus
abcs q sit vilis ut aliquo precio
dignus Dirus parcus 2 tecer
qi diuina ira inductus nam dirus
d q diuina infertur ira Alias dirus
magnus Despicens i valde spiscs
de cum spet augetis e de amore
si ve Despicias eo q deorsum ay
spicat ul qcepterm scat Dolosus

insidiosus vel malignus alios quia
deludit ut eum decipiat occultam
maliciam blandis sermonibus ornat
Dubius incertus quasi duarum viarum
Delator dictus eo quod detegat quod
lateat Delator quasi differt ad perpen-
dum Desidiosus tardus piger
a desidendo vocatus i. valde sedendo
idem et residens a residendo de eo
quod [illegible] est Delirus mente
defectus per etate a [illegible] vel quod
a certo ordine et quasi a lira aberret
lira est enim arationis genus cum
agricola facta semente dirigunt sulcos
in quos omnis seges decurrat De-
mens idem quod amens i. sine mente
vel quod diminutionem habet mentis Decrepi-
tus eo quod minus sapere incipit quam
quod solebat Depravatus et deprava-
tus [illegible] addictus est fre-
quens [illegible] Degulator quod gule
loquens [illegible] sit deditus
eloquio Disertus i. loquendo
expeditus exire enim proferre vel
expedire est Eruditus quasi non
rudis sed eciam doctus Expolitus valde
politus ex enim hic pro valde ponitur
Expers vero qui est extra partem et in-
tellectum Exornatus valde ornatus
ex enim pro valde ponitur sicud excel-
sus quasi valde celsus et eximius
quasi valde eminens Efficax dictus
quasi nullam difficultatem habet in qualibet
re faciendo sunt et efficaces a facien-
do. dictus Expers quod sit sine parte
Expers quasi extra partem caruit eius parte

Exsors quia extra sortem est Exul quia
extra solum suum est quasi transsolium
missus aut extra solum vagus nam
exulare dicitur qui extra solum eunt
Exterris quia extra terram suam est quasi
exterris sive ipse est extorris tamquam ex
pulsus et in terre solo patrio eiectus
et extra terra sua pulsus extorris extra
terram aut extra terminos suos est quasi ex-
terris Exterminator non ille qui vulgo
dicitur [illegible] sed qui eicit et ex-
pellit a terminis civitatis Exterminatus
alius quod sit extra terminos suos eiectus
sit et externus eo quod sit aliene
terre Egenus et egenus sine gente
et sine terra indiges Egenus et exa-
genus multum egens ex enim pro valde
ponitur Exilis tenuis quod sit agilis
per angustum venire sine illis Exesus
quasi comesus est enim aridus tenuis et
exilis Exhaustus quasi consumptus est
et inanis effusus Exsanguis quod sit
extra sanguinem Exanimis est mortuus
exanimis autem et exanimus dicimus
sicud unanimis unanimus inermis
et inermus et hoc in tuo arbitrio pronuncia-
tur Exosus dicitur de quo nichil superest
est quasi valde usus ex enim pro valde
ponitur Exosus ab odio dictus nam
antiqui et odi dicebant et osus sum
hinc est exosus quo utimur sed iam
osus non dicitur Exiciosus eo quod
multa sit excitans Exactor ab exi-
gendo i. exactor Effractor quod
sit expugnator claustrorum Effe-
ritus quod sit more ferina efferus

2 ultra humanum modum extendens Ef
frenatus e abeo q sit pceps 2 ppus
2 sine freno roms Eunuchus cstrum
nome q e spado hor quedam excunt
2 tamen virtus z femine nulla est
liquor cum coeunt 2 emittunt f adgig
nendum z aucz 2 i validum Effeta
abeo q sit frequenti extrasucta fetu
pdus cum eam assiduus debile reddat
f Acmudus dens est facile sau
possit Facetus qui iocus 2
lusos gestus 2 fatus comedat afaci
endo dens Frugalis afruge noia
tus i afructu ut parsimonia sine
ut alij volunt amodestia 2 temperancia
Fenerator qui deponit pecuniam apud
debitore qui penoris actor naz fenus
pecunia e fenerator dicit latine der
2 qui dat mutuum 2 qui accipit
Flamines pontifices ydolarum Felix
dr qui felicitatem dat 2 felix qui
accipit 1 felix pceme datur ut felix
tempus felix locus Fidelis pco quod
fit abeo q dicit id ut pmittit bonum
Facilis afaciendo finnus ut tardus
vnde 2 formosus Fortis est fert ad
uersa ut quecumque accidunt sine afro
q sit durus ut molliatur Formosus
aforma dens naz formum dixerunt
veteres calidum 2 fuens finor cum sang
wine mouet 2 sanguinis pulchritudinem
Fedus nomen lz 2 absurdo 2 abhedo
f lra addita hat veteres i qui sig
nificatione ponebat ut sanguine fe
dantem quos ipse sacrauerat ignis
Fragilis dens eo q facile possit
frangi Fessus est fissus ut iam integer

salute e aut genitale dicimus cum fessus
animo ut mente fessus valle resedit 2
fessus corpe q magis e primum 2 fessus
rerum casu vincentum Fatigatus quasi
fatis agitatus Formidolosus afor
i sanguine dens cum se acute vel
apticordio fugiens subtrahit sanguis
naz timor sanguinem gelat q coactus
gignit formidinem vnde e illud ge
lidusque coit formidine sanguis for
midolosus aut cum sit timidus 2 time
dum significat Fatuus adeo cognomina
est necesse q fatur ipe neque q alij dicit
intelligit Fatuus dure origine quidam
putant a miratoribus fatue vxoris fauni
fatidice eos esse primum fatuos appella
tos q pt modum obstupefacti sunt vatici
nijs illis usque ad amenciam Fautor
abeo q faueat 2 genitalis Fictor
appllatus afingendo 2 componendo aliquid
sicud capillos mulieres linit 2 pectat
vngit 2 nitidat Fallax q fraudo
i decipiat loquendo Furibundus iratus
ira cum i flamat Frendens quod
nimando frangat dentes 2 comprimat
Fremens ferox abeo q ferialiter exer
cet ut bestia Fur afurno dictus
i afusco naz noctis vtitur tempore Facti
osus mente obprobria cum seditiosum
accipi nolumus cum vero graciosum
ac potentem qui magne factionis
Facinorosus apto quinque noiatur
fiat cum q alti noceat Femel
larius feminis deditus que anti
qui mulierarium dixerunt Flagi
ciosus eo q frequens flagitet atque

appetat libidine Furcifer dicebatur olim
qui ob leve delictum cogebatur ad hoie
ignominie magis quam supplicii causa
furcam circa viam ferre predicans peccatum
suum ut moneret ceteros ne quid tale
committerent Futilis vanus superfluus
loquax et est metafora a vasis ficti-
libus que cassa et rimosa non tenent
ea que in se sunt Fornicarius et for-
nicator cuius corpus publicum est et
vulgare hec sub arcuatis prostrabant
que loca fornices dicuntur unde et
fornicarie Virgilius atque adverso for-
nice Fetida a fetu dicta quasi fetu-
da est enim partu frequens feta ffles
quasi lacunas fluens Fugitivus ne-
mo recte dicitur nisi qui dominum fugit na-
m si puerulus parentes amiserit et a scola
discesserit fugitivus non est

G Gloriosus a frequentia claritatis
est dictus per c litteram g commutata
Gloriosus a laurea dictus que datur
victoribus Gnarus sciens cui contrarius
est ignarus nesciens Gravis vener-
abilis unde et contrario leves dicimus
gravis pondere et constancia dictus quia non
levi motu dissilit sed fixa constancie
gravitate consistat Gaudens quod sit
gaudiis ... Gratus gratiam servans
sed gratus tum amo gratissimus acio et cor-
pore dicitur Gratuitus ab eo quod gratis
faciat bonum Grapus quod plus vini
... quam mete tribuit Garrulus
... dicitur qui vulgo verbosus dicitur a ...
dete ... nec vates nec volens
... nomen agricultis ag-
... qui in ... loquacitate

semper strepit et nunquam quiescit G-
naneo luxuriosus quasi in oculis
locis et subterraneis que gnagia ...
vocat Glutto gula i gulosus

H Humilis quasi humo acclinis
Honorabilis quasi honore habilis
sit et aptus Honestus quod nichil habe-
at turpitudinis nam quid est honestas
nisi honor perpetuus i quasi honoris
status Humanus quod habeat circa homines
amorem et miserationis affectum unde
et humanitas dicta quod nos invicem
tueamur Habilis quod sit ad habendum
commodus atque aptus Honorosus plus
est quam honoratus sicut scelosus
scelestus Hirsutus ab eo quod sit
hirtus et pilis horridus Ypocrita
grece simulator in latinum interpretatur simula-
tor qui dum intus malus sit bonum
se palam ostendit Hypo enim falsum
crisis iudicium interpretatur nomen autem
ypocrite tractum est ab specie eorum
qui in spectaculis contecta facie in-
cedunt distinguentes vultum ceruleo
minioque colore et ceteris pigmentis
habentes ... oris linthea gip-
sata et vario colore distincta non-
nunquam ad colla et manus creta
per unguentes ad personae colorem perve-
nirent et populum dum in ludis agerent
fallerent modo in specie viri modo in specie
feminis modo tonsi modo criniti anili
et virginali ceteraque specie et etate
sexuque diverso ut fallant populum
dum in ludis agunt Hunc species

argumenti tuflata e in sepis q falso
vultu incedunt 2 simulant. q no sit ira
proprie dicti no sunt exequo fores
exierunt Humatus q sit humo tect
3 Ingeniosus q Verus i sepultus
intus vim habet gignendi quib arte
Inventor dicit q in ea q sunt venit
unde 2 ipsa que appellat inventio s
ipsum originem retinemus quid aliud
resonat nisi q in venire e venire
ad id q querit Inferus q int partes
medius sit duaz ligwarum dici tus
sit siquis aut dih q interpretat 2
thoces quib divina indicat mysteria
interpres vocat Juvidicus q ira
legum dicat Indoles q e yma
go quedam future virtutis Justus dcs
q iura custodit 2 secundum lege vivit
Innoxius q no noceat Innocens cui
nocitu no sit s apud veteres indif
ferens e Illarius nome gen Illorum
dictus eo q sit iocis aptus 2 ilaritati
frequenti scilicet iucundus Jocosus ioc
reus Inclitus gen nome e nam
cleos gr gloriam dicunt Illustris
nome e notice q clareat inlustre
splendore gnis ul sapientie ul a
tatis cui contrarius e obscure natus
Incolomis a columpna nome ls
q est firmus fortis 2 stabilis In me
ruptibilis i corruptus 2 semptius
q sit sine macula atq labore
Intemeratus i corruptus 2 nulla
venustate violatus Infirmus qua
sine firma i sine colore Imbecillus
q sine baculo fragilis 2 in constans

Juvans 2 levis i constans q no e sta
bilis s q placet et rursus displi
cet Inordinatus Jactans arrogans q
in adversis impatiens no digestit s quia
dat pax vita inspiratio 2 satietas inquit
Iracundus dicit q accepto sanguine i fu
rore expellit p et in flamma d 2 ira
i flammat Incitator alios q incedat
impetu inflammat i tentator q tor aliorum
anima suggestio ad via incendit
2 persuadendo instruit Inexpiabilis
q nunq expiatur nunq purgetur Il
laudabilis no q laudatus no sit
s laudari no meret Inlatus ira victus
Impius q sine pietate religionis e
Iniquus q e dcus q no e equus
s in equalis int impium aut 2 iniqui
hec distantia no nunq solis q omnis i
pius i iniquus no tu i iuste impius
Impius nunq pro infideles ponit 2 dco
impius q sit a pietate religionis alienus
Iniquus no d peo q no e equus
s prius opibus mactatus ul si iopi
antaliter noie censeat Inimicus q
no amicus s adversarius dicet at
res i inimicus patent fraus 2 tror
tror q timet fraudis malum q
passi sit Invidus dcus ab i videndo
felicitati alterius Invidiosus e qui
ab alio patit i vidiam Invisus odi
osus dcus ab i vidia 2 zelo Intesta
bilis cuius testimonium no val 2 quod
dixit iratum i probatur e Infamis
no ee fame Impunis dcus q instat
cum pestilentia Importunus i quietus
q no ls portu i quiete unde 2 in

portu qui in naufragium cito ferunt. In-
frenis sine freno quod freno non regitur ut Nu-
mide. Infrendes proprie est inter se comprimens
dentes namque et frendere significat proprie dentes
frangere unde illi frendent in fauces qui
non habent dentes sicut Ingluvios(us) et gu-
la et voracitate dictus. Inglorius qui
sit sine gloria id est sine triumphis vel in-
glorius id est melior gloria. Informis
ingens non quia careat non formam sed quia
ultra formam magnitudine careat. In-
veterator eo quod sit multi veteris ex usu
in malitia. Inhumanus quare non bonus sed
crudelis atque terribilis manium enim
bonum dicitur unde et tota antifrasim dii
manes minime boni. Inmunis mu-
ne immunitatis ut est in publico vecti-
In munere timens odiose fuit contemptus in
muneris qui non facit munia id est offi-
cia non fungitur est enim omni privile-
gio vacuus. Inculpatus qui sine dap-
no vivat et sine ulla culpa absque
peccato. Iners sine arte et absolute
non operi cuidam ulli aptus. Inermis
ut sine armis ut sine viribus
nam per arma viribus accipiuntur.
Ignavus ignarus vie id est rationis et vi-
te. Ignarus non gnarus id est inscius
id est sine naribus olfecisse enim veteres
fasse dicebant ignarus aut duo signi-
ficat et qui ignorat et qui ignoratur.
Inmemor qui oblitus est perdit enim memo-
riam. Iniustus enim qui sine scientia est
indicta inimicus est contrario inimicus
est sine premia. Inconsultus alia qui non
accipiat consilium vel id est consultus qui est
sine consilio et instinus verum atque ignarus
inceptus aptus contrarius est qui non aptus.
Inops qui sine terra est contrario enim terram
intelligamus quare ope fructificando fecit.
Alii in ope intelligunt non sepulturam.
Insepultus enim non in amis absentia tu-
mulus. Ignobilis eo quod sit igno-
tus et vilis et absque genus enim non
nomine quidem fatetur. Obscurus quare su-
dore corporis fetido putet. Ignotus ig-
nobilis ut comprimi so veniens. In-
purus dictus eo quod sordidus sit et non
porro ante visus. Index proditor
abundantia. Indigena vocatus qui
inde sit genitus id est in eodem loco
natus. Inpudens qui absque pudore
et pudicitia per vel ab hoc. Inpudicus
appetitor voluntatis putore enim fetore
dicunt. Incestus per illicita commix-
tione vocatus qui in castus fiendo
qui virgine sacratam vel affinita-
te suam proximam stupravit. Infa-
mia est qui falsum testimonium
facit et ob id nomen stat. Infi-
ciator negator quare non fatetur sed
contra veritatem mediatio nititur. In-
postor id est deceptor proprie dicitur qui inter du-
os de medio tollitur. Insidiosus qui
insidat nam proprie in fide est dolose
aliquid expectare unde et insidie
nominate sunt. Intimitta id est sine tetigu
quare pungi fecerit uterus non primit-
tit. Investis id est sine veste non
dum enim sed scolaris quod est signum
maturitatis. Intonsus vocatur quare ca-
ste quemquidam consectatur

[L]aRgo [A]dsolicus uniuersalis generum nomine est karus, genus in nomine
et sicud karitas unde et eukaristia i. gratia
[L] uuletus eo quod sit lingwa clarus
et nomine splendidus. Lector dicitur a
legendo i. percurrendo unde et natus dicitur
quia tunc nam legit tunc sit per id quod
eciam crebrius legimus legimus frequentatiua
genera dicuntur. Item lector a colligendo eo
que legit quasi collector sicud illud qui
legitis flores. Loquax uel eloquens
Lentus a latitudine. Locuples quasi lo-
ca plenus et possessionum plurimarum
possessor quod admodum dotes tulius
de re publica in libro secundo in lectione
edicione enim et bon quod tunc erat
res pecorum ut locorum possessio ex
quo pecuniosi et locupletes uocabantur.
Liberalis dicitur ab eo quod libenter donet
uel numerorum largus. Logus a loca
dicitur per quod sit porrectus. Longeuus quod
sit longa eui et longi temporis. Longa-
nimis siue magnanimis eo quod
nullis passionibus perturbetur sed adorni-
uersa sustinenda paratus est tamen contrarius
est pusillanimis augustinus et i. ualla
perturbatione conspectus decoquitur solutis pu-
sillanimis uehemens impiger. Leuis
ob inconstantiam uagationis appellatus quod
leui motu mentis nunc ista nunc il-
la deperdit. Lubricus ab eo quod labitur.
Labeo uelox ut labens ni-
phia polo et labens pennis cursu em-
lapsus celior est latro i. fessor
est uiarum a latendo. Melior autem

latere est insidiis alios ablatere insidiatur
uie. Lanista gladiator i. carnifex ex-
tra lingwe appellatus a laniando scilicet corpora.
Lacessitor per instigationem dicitur a lacinibus
uel aspis que solet lacerando pudicicia
ve Leno galiator stupri eo quod men-
tes miserorum blandiat et deliniendo
seducat. Libidinosus qui facit quod libet
uel a libidine qui puellarum corpora pingitur.
Luxuriosus quasi solutus in uoluptatibus et
unde membra molli loco luxa dicuntur.
Lascinius quod laxus i. solutus et uanus. Ly-
phaticus appellatur dicitur qui uitam ecraccum ge-
rit tunc uicium est hic aliter illud quibus
astinore aque suspecto uiuo sed poete
idem hic genus morbi profundo insurgit
lymphaticus quod aquam timeat que grece
ydrofobia dicitur uocatur. Lurudus quod sit palli-
dus a liuore dicitur quod huiusmodi efficat
tuterem lepprosus appropriate nomine ipsius
stablei dicitur unde et per petrum defect
lustrius quod luce carpere fecit sed lusca-
luscus qui uespere uidet uidens lustus
quibus codices dixerint antiquis um et
cyclopas codices legimus dicuntur quod
oculum habuisse perhibentur. Lotus lanatus
i. mundus. Lupa meretrix a rapacitate
quod ad se rapiat miseros et apprehendit.
m [M]isericors a compatiendo aliene
miserie uocabulum est sortitus
et sermo appellata misericordia quod miserum cor
faciat dolentis aliena miseria non
autem ubique occurrit hec ethymologia
nam est in deo misericordia absque ulla cordis
miseria. Mattus magis autem lingwa
et nomine tenuis est asperitas. Mact[us]

cum vinum aut thus super victima fu-
debatur dicebatur macte esse. Thaurus vino
uel thure hoc est cumulatus est hostia
et magis aucta. Item Munificus dicitur uel qui
alicui munera dat uel qui munus suum
id est officium quod debet adimplet et munifex qui
munia facit. Item Magnanimus ab eo quod sit
magnanimi et magne virtutis cui contrarius
est pusillanimis. Item Magnificus a magna fa-
ciendo vocabulum tenet. Item Mansuetus mi-
tis uel domitus quasi ad manum suetus.
Item Modestus dictus a modo et tempore non plus
quam opus est nec minus agens. Item Mitis lenis
et mansuetus et cedens id est pbitatibz et
ad sustinendam iniuriam tardus et qui
minutus. Item Mutus quod vox eius non est nimio
sed mugitus vocale cum spiritum per nares
quasi mugitus emittit. Item Memor uel
qui memoriam tenet uel qui in memoria
tenetur. Item Magister minor in statu nam
sterorum generum status dicitur. Item minor in
statu sive quod officium debitum male
exequuntur. Item Maior minor minimus a
uno monadis quod prius eum non sit aliud.
Maximus aut meritis uel etate uel ho-
nore uel facundia uel virtute uel omnibus
magis eximius. Item Modicus primus secundum ab-
usive certum tamen venabilius moderatus
a modo sit et temperamento. Item Mediocris quod
medium illi sufficiat. Miser ipse eo
quod omnem felicitatem amiserit secundum quod
Cicero autem ipse mortuos qui in tusculanis
miseros mortuos vocat propterea quod
iam amiserunt vitam. Item Miserabilis quod
sit misericordie habilis. Miseres naliter [illegible]
non casu est cum animo ac et mentis [illegible]
et modestus. Item Modicus dictus quod minus sit

unde vitam degat sive quod mos erat a-
pud antiquos ob claudendum et genu et manum
extendendum quasi manum dicere. Item Mendax quod
mentem alterius fallat. Malignus quod
malicie opus uel notum peragit. Item Malus
appellatus a nigro felle quod greci melan
dicunt. Unde et melancolici dicuntur homines
qui et conversationem refugiunt humanam et
civium amicorum suspecti sunt. Maliciosus
deterior malo quod frequenter malus a malo
aut peior dicitur. Albino deterior melior
dictus quasi mollior non durus uel frequens
nam melius quam mollius. Minax a fame
[illegible] quod furiose ardescunt ut aptius
videtur prominescat. Item Minator et mon-
itor sed monitor dicitur cum premoneat bona
minator cum minatur adversa. Mulcator
eo quod blandis verbis mulceat ad deci-
piendum animum tamen [illegible] i. quod
accepta levius solet fame delectus
vel oppletum prodit stomachum. Meta-
tores appellantur quod castra designant ante-
cedendo sicut ut Lucanus Hesperios audax
Nota veniam metator in agros. Molles quod
vigorem sexus enervati corpore dede-
coret et quasi mulier emolliatur. Item Mas
amare et mares amator eo quod im-
moderata libido matres faciat sive
amatorie. Mancus a manu antiquus
Item Moribundus moriens simul [illegible]
vitabundus vivens simul cum dicas
moriturus est moribundus aut non vere
sed veri similis morienti. Mechus dictus
eo quod prius libidinis mecatur et me-
retricis tabule nam et mulieres cum [illegible]
[illegible] accipiunt mercedem dicuntur [illegible]

amorte vocatus eo quod non vigeat tellu
ri Iulio dans annulis eo quod p'ridz thysz
vestictis ri Manifestum est quod mobilis non
velis eius et mani purpura est nomine et
Nobilis admiscendum / genus sit
Nabilis Nemo ab hoc titu
li nec homo quod est pusillus ullus aut
quasi nec unus Nubilum opertum cond
et velo tectum aut vapore aut superficie
medullam eius feriale quam quasi clerici n
ubi post vocat et sic dici apud nos m
tatu quod apud grecos videtur Nequam
animalis plerique distingunt aliud puniendum
aliud nugax existimantes ut ait mo
nacus ter adolescens neque non malus i.
nugax non puniendus alii confundunt quasi
utrumque unum idemque significet neque ex
eo quod nequam sit i. excors quod nichil
sit utiles esse dicitur noluerit Neutrum
neque ille neque iste quasi dicitur non utrum
Nefarius non fari quod primo tibi gene
vita hominis sustentabitur alias nefarius
non dicendus Nefandus i. non nominandus
quidem non dicendus Nutritor quasi nutu
eruditor Nuncius est et qui nunciat
et quod nunciatur idem angelus tum angelia
sed nuncius ipse homo genere masculino id
est nuncium quod nunciatur genere neutro ut hoc nunci
um et hec nuncia Nazareus i. sanctus d(e)i
nazareus olim dicebatur qui sanctam comam
nutriebat et nichil contaminatum accipie
bat abstinens se a vino super sicera
que metem ab integram sanctitate putat
Nugas hebreum nomine est ita eum
in aperte est expositum ubi dicit propheta
nias nugas que a lege retrassunt
ut nosse possemus lingua hebraica
sum lingua [illegible] Nugigeldus

appellatus absconditum quod sit turpis intuitus
Negligens quasi non eligens Nepos dicitur
a quodam genere scorpionum qui natos su
os comedit excepto eo qui dorso eius
insedit nam rursum ipse quos servatus fuit
consumit parentem unde homines qui bona
parentum in luxuriam consumunt nepotes
dicuntur sunt quoque nepotatio pluronia
primus qua tota quecumque res consumit
Nugi quasi nebuli quod non parentur sed
fusco opertus [illegible] et nubilum dicitur [illegible]
Hesiodorus vite gle / dictionum
genus est Orator ab ore vo
catus aporado nominatus i. dicendo nam
oratio dicitur est Obaudiens ab aure eo
quod audiat in parentem Oppes quasi in fine
ostio pedem Oppes sicuti aptus et os
tia patens unde et hospitalis eius d(icitur)
Osor in inimicus ab odio dicitur sicut a
mator ab amore et est generis communis O
dibilis odio habitus Obsitus obsessus
i. undique in sediis vallatus Obscenus
in pure libidinis dictus obsceno dicitur
Obtusus hebetator et obclusor quasi
ex omni parte tunsus Obnixus quasi in
et conatibus Obnoxius quasi obligatus est
nexibus culpe Oblectator quasi cum lac
te in fraude ut tenerus in me lactis
fecit etatem unde et oblectator dicitur
Obtrectator malignus et quod obstringitur
de efficacia quod non sinat opera progre
di et augescere Orbus quod liberos non
est quasi oculis amissis Opifex quod fa
ciat opus aliquod Opilio ovium pastor
Rudis quasi / qui omnino
porro videns prospicere est in
et incitat prudens Parens dicitur

aparendo pariē cum ferire e parit; cū tolleat ¶ Pennus cui nil adici pt̄ ſimo nomi cōparato apud ḡmaticos adici nō pt̄ qz ſi diceris ille pſtior e iſte pſto nō erit ¶ Pulcher a pulcher cutis d̄ q̄ e pellis pretea tunſit hoc nome i gen̄ na pulchitudo homīs a' i vultu est ut ōs ſimiles qz decos ſilio a' i capil lis ut nāq ȳe decora cesaries a' i oclis ut lētos oclis afflagrent ho nores a' i tactu ut ille man⁹ addit ebri decus a' i liniamentis ut tenui to plus ſigrā z liniamenta hoſpitis delectabat a' i procitate ut ſimis dn̄ i medijs z toto vite ſup e ¶ Pellax apellaciendo ¶ Pprax ſpledid⁹ eo q̄ p̄ lucecat ¶ Perennis pſēnis alio q̄ perennis anus ¶ Preſul vocat⁹ qz alio pest ſollicitudine ¶ Papit⁹ vocat⁹ eo q̄ ſit ſelectorß ac ſanitantem or dinator ut racz ¶ Proin aprilz da ſē q̄ huiuſmoi affectu clientilz exhi beat z q̄ pres illos regat ¶ Pe dagog⁹ cui pueli aſſignat⁹ ḡmny nome e cōpoitu alio q̄ pueros agat i ducat z laſciuientes refrenet etatez ¶ Preſes dictus q̄ ſit pſeſilz i pacis qui ſē ſg⁹ capis ¶ Prior q̄ primus ſit ordine z prim⁹ q̄ pri nes ¶ Potes rebz late pateis vn̄ z poteſtas q̄ pateat illi quīq velit z nec intercludat ullus obſiſte valeat ¶ Propim⁹ pctis opibz copios⁹ ¶ Pe cuoſus eos primi dicos reſt q̄ plu rima habuiſſet pecuniaz i pecora ui cum z antiq' eos appellauit paula tim aut pabuſom i aliud nomen

deuolutu est ¶ Pinitax ſpē d̄ q̄ i ſpirito ſuo aduictoriaz pſeuat antiq' cum vicia diceſſet quī uoſ victoriaz credo q̄ inde dicat̄ ſibi vicia i victorialis ¶ Pinx apinitedo totum e i i q̄d nat⁹ e ibi pſeuando alij pinitez i uelotez intelligunt pedibz naz pinitatis pedu e ut pinitaz agnea p lanas ſ̄d celi tas petmarß e ut celei fuga ſbſidij lapſe ¶ Piger q̄ pedibz eg̃ e cum tardus adinuedendū q̄ nome pui tunſit z ad aniaz ¶ Pinox pugilatis nocte pſeueras ¶ Ptinax i pudet ta nes q̄ preues ¶ Peculans aut ꝯdez pandati z impbo pomet olim aut alti ſlagitatores z ſpē argentariorß coactorß pui q̄ pcia ieß crebri⁹ z aſſinis ex igebat apetendo peculates vocati ¶ Pirax ſpē i q̄ petax naz petu e pete unde z impinarß pri petitores dicunt̄ ¶ Pdi gus ſuptuoſ⁹ atq; ꝯſumptor q̄ oia pro agit z q̄ ꝯuat ¶ Pfug⁹ ſpē d̄ qui paul a ſedibz ſuis vagat̄ q̄ porro fugat⁹ ¶ Peglinus longe aprim portus qui alienigena ¶ Pdict⁹ z q̄ longe paul iactat⁹ ſicud z pdiuoit q̄ porro illu duxit z pnocauit q̄ illu puocat pnectus porro eiect⁹ z pnectat⁹ unde pnectaloß ſaxa i porro iactata ¶ Pp tuis cui⁹ bona pdaz z apte ſebunitur pſcriptus ordine ſignificat ſicud z pſcriptio nes apud iuris ꝯſultus ¶ Pcinct⁹ ex pedit⁹ z armat⁹ unde z i pcinctu i ı̄ belli cauſa arma pnnebat ¶ Pncti⁹ eo q̄ ante ſe aliq̄ ponat quo pcingi unde z d̄ duo dicū est pcinct⁹ est

lintheo et lauit pedes discipulorum P
do est qui populando aliena provincia
invadit predo autem ab agendo predas dictus
est et predo qui predatur sed preditor est et
cui depreda debet aliquis Plagiator
a potu plagio i obliquo quia non recta
via grassatur sed pellitiendo dolis Pi
rate sunt maritimi predones a vincendo
navium incensum quo capiebant dicta na
pira ignis est Pugillator qui de ma
nu in manu numorum aliquid subtrahit
Peculator vero qui sit pecunie publi
ce defraudator Proditor vero qui de
tegit item proditor ut vim sibi veram
proditur Perfidus est fraudulentus et
sine fide qui perdit fidem Periurus
i qui periurat i male iurat periurus
autem i decepto et non sed nam peierare
et deierare dicimus Prevaricator malle
fidei advocatus et qui ut i attingendo
nocitura ut i defendendo profutura preterit
aut i velut dubie ponat intendis
gra sed corruptus Ciclops qui cum tenui
puaru i valde vanu Pellax dolo
sus et fallax a pelle i vultu foris ut
ut fallat arridens sed nequicia intus
gerit Pravus qui pravo animo fa
cit cum illi non licet inter Preva
ricator dicitur mistor [illegible] [illegible]
veres [illegible] [illegible] dicunt quo p
radiu et [illegible] i quocumque intelligi
possit cum sint [illegible] [illegible] preces
Pecuator non est pro malo ponitur
et precator pro [illegible] Publica
est qui vectigalia publica exigit
ut qui publica negocia et peculia

lucra sectatur unde et cognominatus est
Peccator apostate i inetre fugatus
qui perpellicator quia nomine apud antiquos
cum flagitiosum significabat preca iussit
sic vocabulum i appellationem cum i ignoros
Petulantes inetres a petendo i inetro
viso ut formabilis Pelex apud antiquos
ipse dicitur dilatimus cuiusque dicta autem a
fallacia i insana fidelositate ut me
dacio Pauranus qui prolongatur causus
Pauidus est que vexat trepidato meus
sed cum cordis pulsatione cordis mo
tu nam pavere ferire est unde et pavi
mentu Petra autem et rupes admira
a saxorum nominantur Pusillanimis
a pusillo dicto Peculeus a petendo
dictus unde etiam inetres pecuculas
vocamus eo quod petat necessitas
q
Raptor a rapiendo dicitur qui captor
Questuosus quamosus est
rubis est quelaz inste Quietus
quia sit ipse et [illegible] nemine tangens
r
Religiosus autem a Religione
dicitur appellatus qui retractat et sibi
relegit ea que ad cultum divinum per
tineat sicut sunt dicta religiosi ex re
legendo sicut eligendo eligentes et di
ligendo diligentes Ratiocinator dictus
vir magnus est de omnibus rebus quas
esse mirabiles constat possit redde
ratione Retractator receptator unius
veritatis et repetere quasi cuiusvis Re
scripsites eo quia inetres qui post i sa
nam recipiat a est recapitu ut est
saper desipuit castigat cum recipiens
dementie et confirmat animum suum ad

retentius vincendi tenax velatim cor-
ruat Repentinus arripere rupes et
et adiutorem esse potens et nomen Ro-
bustus fortis et validus a fortitudine
uel roboris arboris appellatus Rapi-
dus velox pedibus Raptor pro eo quod
corruptor unde et rapta eo quod cor-
rupta est Reus a re dicitur quam commisit
est et reatus dictus est nuncupatus Reus
maiestatis primum dicebatur qui adversus rem
publicam aliquid egisset aut cum hostibus hosta-
liter consensisset Dictus autem reus maies-
tatis quia maius est ledere patriam quam
cive unum parva enim est hic rei ma-
iestatis dicitur qui adversus principis
maiestatem egisse videntur ut qui le-
ges et utiles rei publice detulerant
ut utiles abrogaverant Rixosus
a ritu canino dictus semper enim ad contradi-
cendum paratus est et iurgio delectatur et
provocat contendentem Rusticus dictus
eo quod rus operetur id est terram
Sapiens dictus a sapore quia sicut
gustus aptus est ad discretionem
saporis ciborum sic sapiens ad dinos-
centiam rerum atque causarum quod unumquodque
dinoscat atque sensu veritatis dis-
cernat Cui contrarius est insipiens quod sit
sine sapore nec alicuius discretionis aut
sensus Studiosus qui studiis alicuius
Sanguinarius a crudelitate appellatus
eo quod hi qui purificari nolebant
sanguine hostie tingebantur et eo sibi
nomen acceperunt Sinceris quasi sine
corruptione cui contrarius est insinceris
veritatis corruptus Supinus primus alto

quod super emineat unde et supremus pro ul-
timus Sublimis ab altitudine vocatus
honoris nam quod sublime dicitur quasi in alto
est ut sublimemque ferens ad sidera celi
Speciosus ab specie ut aspectu sicut decoro
sicut a forma Sollers quod sit sollicitus
in arte et utilis Sollers enim apud an-
tiquos dicebatur qui esset omni bona arte
instructus Terencius adolescentem soller-
tem dabo Suppositores alii tyrocos ap-
pellant quod totos probabat et immolabat
ut dicit in libri suppositates centum Sol-
lertius quod sollers et totus atque in cunctis
Sodales dicuntur quod ad symbolum quie-
te conveniunt qui sua dantes vel quia
simul edunt alias quasi se-
dales quod simul sedeant ipsi porro dicuntur
et pueri aut operis societate qui in
unam colligantur et in uno vestigio manen-
tes Stultus hebetior corde sicut ait
quidam ego me stultum esse existimo
fatuum esse non opinor id est obstupidum
quidem sensibus non tamen nullius sensus Stultus
est qui per stuporem non movetur iniuria
Sevitia enim ipse nec ulciscitur nec ulla
ignominia commovetur dolore Segnis
id est sine igne ingenio tardus sed aut
sine significatione ut sedulus sine dolo
Securus quasi sine cura id est fidus pro
et utiles accipimus Stupidus quia stupe-
scit Simplex dictus quod sine plica vult
videri quam est quod cum vult supergredi
quod simplex est Susurro apud loquaces
appellatus quod non in facie alicui loquitur
sed in aure de altero detrahendo Seductor sub

qui dissensionem auctor facit et discordias
gignit quem greci diastolen dicunt Se-
nectus quasi sena vita Seuerus quasi
seuus verus tenens sine pietate seue-
ritatem Simulator dicitur assimulatiuo gestat
enim similitudinem eius que non est ipse
Suasor deceptor ut in sua sententiam
ducens suasor a suadendo quod vult dicitur
ipse Scrupulosus id est mitis et asper
scrupea est enim saxa durior Sacri-
legus dicitur ab eo quod sacra legit id est furatur
Sicarius vocatur qui ad perpetrandum scelus
telis armatus est sica enim gladius
est a secando vocatur Scenicus frustra
atque passus apocrisiarii est enim pes-
simi et crudelis animi Scenicus qui in
theatro agit theatrum enim est scena
Scorta quasi agrestis quoque sic vocabantur
que defricabantur pelles quibus cor-
rupta sit Sparcus qui sit in purus
Scelopus scelestus plenus ut lapi-
dosus locus et arenosus locus plenus at
est scelopus quasi scelestus Sator
seminator ut pro essenie Saura
qui sertam componit solet et greca ascop-
do Satelles qui ad latus alicuius sine a
lateris custodia Suffectus id est loco al-
terius suppositus quasi sub factus unde et
consules suffecti dicuntur eo quod pro alio
substituuntur Secundus quasi secus pedes et
lentus est sine asperitate sine prosperis-
simus unde et secunda fortuna dicitur quod secundum
nos est id est prospere unde et res secunde
id est prospere secunde aut a sequendo sic dicte
Stipulator promissor stipulatio enim est

promittendi verbis inter partes quod etiam
stipulum firmum appellauerunt Sanus a sag-
wine quasi sine pallore est Sospes sal-
uus Salus a sale nomen accepisse
putatur Subtilis ab extenuatione dicitur
Sequester dicitur qui certantibus medius
interuenit quod apud grecos omnes dicitur
apud quem pignora deponi solent
quod vocabulum a sequendo factum est quod eius
qui electus sit utrumque pro fide sequatur
Sensibilis quod non videtur sensu sed sensu
Surdus a sordibus humidis aure cap-
tis quibus multis talibus accidit non-
tis ergo ex sordo vitio retinentur Sicut
quod sit expiatus siue per antifrasim
quod sit siue sacris Sepultus dicitur
eo quod siue pulsatione vel siue
pulsu est id est siue motu Sauciabus ex-
igendo dicitur Sutor assuendo pelli-
bus dicitur Subulcus porcorum pastor
sicud bubulcus armentorum

T Vtor qui pupillum tuetur dicitur
in consuetudine vulgari dicitur quod
me monet et tutorem et pedagogum
[illegible] Testes dicti quod testamenta
adhiberi solent sicud signatores quod
testamentum signent Testis modo et
sabinus [illegible] vnde et testes ho-
mines [illegible] dicimus Taciturnus
in tacendo diuturnus Trutinator ex-
aminator ex iudicio libra perpendens
[illegible] trutina quod est genere
ponderum lancis Tenax minimi [illegible]
[illegible] quod teneat [illegible] et pertinax
Tornus tribulis eo quod sit torta [illegible]

et turbulentus asperum ut tornalecena
et divinus astutus nequissimus sine torno
Turbidus turbulentus. Teter ab obscura
tenebrosa quod vita teterrimus proprio ni-
mium tetrum enim veteres pro fedo dixerunt
ut ennius tetros elephantes. Terribi-
lis quod terrorem faciat et timeatur. Tergiver-
sator quasi animum qui tergum vertat sive et
alludit ne facile qualis sit intelligatur.
Temulentus a temeto id est vino dictus.
Timidus quod timeat dum id est sanguine-
nam timor gelat sanguinem qui coac-
tus gignit timorem. Turpis quasi sit
id est pravus et torpeat.

[V]tilis ab utendo dictus vel
quod bene uti possit. Vocabu-
lis qui docere possit. Vir a virtute. Ve-
rus a veritate sive a vero maiore est
quasi verus. Veridicus quod verum dicit et ve-
ritatis assertor est. Verecundus quod ve-
rum erubescit. Vermiscus pulcher a
vermis id est sanguine. Vinnes vinnus.
Viridis vi et succo plenus quasi viridis.
Vilis enim ancilla illinus enim vilis in-
tatus est. Vanus quasi non vanus vie si-
nitte mixtos sectis. Versutus eo quod
sit eius mens in quacumque arte ad quolibet
fraude facile vertitur. Unde et versutia
sed concilia secreta plantus versutor
est quasi rota fingitur. Versi pellis eo
quod in diversa vertit et versum vertat in
et versutus et callidus. Vinolentus quod vi in
se vectores mali cordis et male
conscientie. Vagus quasi sine via. Vanus a
venie ethimologia traxit nomen velut
inanis et falsus eo quod sit sine medio

evanescat. Vesanus non probe sanus.
Vinolentus quod satis bibit et difficile
inebriatur. Vexatus portatus ab eo quod
est velo vexo vecto ut vexasse sit
portasse. Veneficus eo quod venenum
mortis causa parat aut praestat aut
vendidit. Vector qui vehitur est aut
vector et qui vehit et qui vehitur. Ve-
nator quasi venabulator a venatione
scilicet quasi bestias premit. Quatuor
autem sunt venatorum officia vestigato-
res id est indagatores alatores pressores.

Explicit liber decimus

Incipit capitulum libri .xi.

Incipit liber .xi. de homine et partibus

[N]atura ab eo quod nasci aliquid
faciat gignendi enim et
faciendi potens est. Hanc
quidam deum esse dixerunt
a quo omnia creata sunt et existunt. Ge-
nus a gignendo dictum cui derivatum
nomine a terra ab qua omnia gignuntur. Ge-
nus enim grece terra dicitur. Vita autem propter vigo-
rem vel quod vim teneat nascendi
atque crescendi. Unde et arbores vitam
habere dicuntur quia gignuntur et crescunt.
Homo dictus quia ex humo est factus
sicut et in genesi dicitur. Creavit deus hominem
de limo terre. Abusive autem pronuntia-
tur ex utraque substantia homo totus id est ex societate

ae et corporis naturam quae homo ab hiis
Greci aut hominem antropon appellant
eo quod sursum spectat sublevatus ab hiis
ad contemplacionem artificis sui quod ovidius
poeta designat cum dicat pronaque cum
spectent animalia cetera terram os homini
sublime dedit celumque videre iussit
et erectos ad sidera tollere vultus quod ideo
erectus celum aspicit ut deum querat
non ut terram intendat velut pecora
que natura prona et ventri obediencia fe-
cit Duplex est autem homo interior et
exterior interior homo anima exterior homo
corpus Anima aut gentilibus nomen
accepit eo quod ventus sit unde et grece
ventus anemos dicitur quod de vasseres aerem
vivere videamur quod aptissime fieri est
quia multo prius gignitur anima quam con-
cipi aer possit de quia iam in genitalis
utero vivit non igitur aer anima quod qui-
dam putaverunt qui non potuit in corpore-
am eius cogitare naturam Spiritum idem
esse quod matheus ewangelista pronunciat di-
cens potestatem habeo ponendi animam meam
et rursus potestatem habeo sumendi eam
de hac quoque ipsa domini anima passionis
tempore memoratus ewangelista ita protulit
dicens et inclinato capite emisit spiritum
quod est aliud emittere spiritum nisi quod animam ponere
Sed anima dicta pro eo quod vivit spiritus aut
spiritualis natura vel pro eo quod inspiret in cor-
pore animum idem esse quod animam sed anima vite
est animus consilii unde dicunt philosophi etiam
sine animo vitam manere et sine mente
animam durare unde et amentes nam men-
tem vocari ut sciat animam ut velit etc

aut vocata quod emicat in anima ut quod me-
minit unde et i memores amentes quasi sp
non anima sed quod excellit in anima mens vo-
catur tamquam caput eius vel oculus unde et
ipse homo secundum mentem ymago dei dicitur ita
autem hii omnia adiuncta sunt anime ut una res
sit Dessinencijs enim causarum diversa
nomina sortita est anima nam et memoria
est unde et in memores amentes dum
ergo vivificat corpus anima est dum vult
animus est dum scit mens est dum recolit
memoria est dum rectum iudicat racio
est dum spirat spiritus est dum aliquid sentit
sensus est nam unde animus sapiens dicitur plus
quo sentit unde et sui nomen acce-
pit Corpus dictum est quod corruptum pe-
rit solubile enim atque mortale est et ali-
quando solvendum Caro autem a creando est appel-
lata crescendo enim semine est masculi
unde animalia et homines corpora gignun-
tur et parentes auctores vocantur Caro
aut ex quattuor elementis compacta est
nam terra in carne est aer in flatu hu-
mor in sanguine ignis in calore vi-
tali habent enim in nobis elementa
proprias partes suas quibus debetur compage
resoluta racio aut et corpus diversa sunt
in scala in carne aut quod corpus est
non omne corpus caro nam caro est que
vivit idem et corpus Corpus quod non vi-
vit idem non caro nam corpus dicitur quod post
vitam est mortuum aliter sine vita est quod
dicitur Iudicium et cum vita corpus et non
caro ut herba et lignum Sensus corporis
v sunt visus auditus odoratus gustus et
tactus ex quibus duo aperiuntur et clauduntur
duo sunt patentes sunt Sensus dicti quia per eos

anima spiritalis sive totum corpus agitat
vigore sentiendi. Unde et praesentia nuncu-
pantur quod sint praesensibus sicut porticus quae
pro sunt ostio versus est quod aspectus humor
vitreus appellatur. Visum autem sunt quidam
asserunt aut externa aetheris luce aut
interno spiritu lucido per tenues vias a ce-
rebro venire atque penetratis tunicis
in aera exeunte et commixtione similis ma-
teriae visum dante. Visus dictus quod viva-
cior sit ceteris sensibus atque praestantior sive
velocior amplius quod vigeat quantum memo-
ria inter cetera membris officia vicini-
or est enim cerebro unde omnia manant
ex quo fit ut ea quae ad alios pertinent
sensus inde dicamus videre quomodo (?) inde
quo sonat et cetera. Auditus appellatus
eo quod voces hauriat, hoc est aere verberato
suscipiat sonos. Odoratus quasi aeris
odoris attactus; tactus enim aere sentitur
sit olfactus quod odoribus afficiatur. Gus-
tus a gutture dictus. Tactus eo quod per-
tractet et tangat et per omnia membra vigorem
sensus aspergat. Nam tactu probamus
quod ceteris sensibus iudicare non possumus.
Duo autem genera tactus sunt, nam et ex-
trinsecus venit quod feriat et intus in ipso
corpore oritur ut feriat. Unicuique autem
sensui propria natura est; nam quod viden-
dum est oculis capitur, quod audiendum est
auribus; mollia et dura et aspera tactu
aestimantur, sapor gustu, odor nari-
bus ducitur. Prima pars corporis caput
datumque illi hoc nomen eo quod sensus
omnes et nervi inde initium capiant
atque ex eo omnis vigendi causa oriatur.

ibi enim omnis species apparet unde ipsius
aer (?) quae compulit corpus primo persona (?)
git. Vertex est ea pars capitis qua capil-
li colliguntur et in quo caesaries vertitur. Unde
et nuncupatur. Calvaria ab ossibus calvis
dicta per derivationem et naturaliter nuncupatur.
Occipitium capitis pars posterior quasi con-
tra capitum vel quod sit capitis retrorsum.
Capilli vocati quasi capitis pili facti ut
et decorem praestent et cerebrum adversum
frigus muniant atque a sole defendant.
Pilos autem dictos a pelle de qua prodeunt
sicut et pilum a pila ubi pigmenta
contunduntur. Caesaries a caedendo vocata
ideoque tantum virorum est, viris enim tonsura
decet, mulieribus non decet. Coma est proprie
non tonsi capilli et est Graecus sermo na(m)
comas Graeci crines a secando nominant,
unde et cirin tondere dicunt, unde
et cirri vocati quod cura idem Graeci mallo-
ne vocant. Crines proprie mulierum sunt,
dicti autem eo quod intus discriminentur, unde et
discriminalia dicuntur quibus divisi re-
ligantur. Tempora sunt quae calvariae dextra
laevaque subiacent quod ideo sit nuncupatum (?)
quia moventur utraque mobilitate quae per ipsa
quibusdam intervallis mutantur. Facies
dicta ab effigie; ibi est enim tota figura
hominis et uniuscuiusque personae cognitio.
Vultus autem dictus eo quod per eum animi
voluntas ostenditur. Secundum voluntatem enim in
varios motus mutatur, unde et dif-
ferunt sibi utraque; nam facies naturaliter
simpliciter de uniuscuiusque naturali aspectu
vultus autem animorum qualitatem significat.

Frons ab oculorum foraminibus nominata est
et ymago quedam cum mentis motu spe-
cula exprimunt dum vel leta vel tristis est
Oculi vocati sive quod eos aliorum tegmi-
na occultant ne quis incidentibus iniuria
offensione ledatur sive quod occultum luminis
habent id est secretum vel intus positum. Hii inter
omnes sensus viciniores anime existunt. In
oculis enim omne indicium mentis est
unde et animi perturbatio vel hilaritas
in oculis apparet. Oculi autem idem et lumina
quod ex eis lumen manet vel quod de ex-
terio sui clausam teneat lucem aut ex-
trinsecus acceptam visum proferendo refun-
datur. Pupilla est medium punctum o-
culi in quo vis videndi ubi quia parve ya-
gines a nobis videntur propterea pupille
appellantur nam parvuli pupilli dicuntur
Hanc plerique pupulam vocant vocatur autem
pupula quia sit pura atque impolluta ut
sunt puelle. Physici dicunt easdem pu-
pillas quas in oculis videmus imbibitiones
aque dum non habere quibus non visus ita
est desperatio. Circulus vero quo a pupilla
alie partes oculi separantur dicta [illegible]
corona dicitur quia rotunditate sui ornet am-
bitum pupille. Palpebre sunt sinus oculo-
rum a palpitatione dicte quia semper moventur
concurrunt enim in vicem ut assiduo motu
reficiant obtutum. Communite sunt autem val-
lo pilorum ut et apertis oculis si quid inci-
derit repellatur et sompno conniventibus tecti
velut quiescant latentes. Extremitate
autem palpebrarum loca quibus se utrique
clause coniungunt extant admoti or-
dine spatio cilii tutelam oculis minis-
trantes ne irruentes sordes faciant in iniurias
excipiat et ex eo noscatur ut pulveris
vel cuiuslibet transfusionis materie arceat
contactum. Alii ipsum quod acumen gaudendo
mitificet quod tenuitate quod sensum faciat
visum leniat quandam alacritatem inter-
pretatur dentes. Alii existimant ideo quod
quasi ... vocant cilia sunt tegmina
quibus operiuntur oculi et dicta cilia quod
celet oculos tegatque tuta custodia.
Supercilia dicta quod super posita sunt ciliis
que ideo pilis vestita sunt ut oculis
munimenta pretendant et sudorem a capite
defluentem depellant. Cilium vero est
medium illud inter supercilia quod sine pi-
lis est. Gene inferiores sunt partes oculorum
unde barba incipiat nam grece genos
barba sunt et gene quod inde incipi-
at gigni barbe. Male sunt eminen-
tes sub oculis partes ad protectionem eorum
supposite vocate male sive quod insu-
per oculos prominet in rotunditate quam greci
melan appellant sive quod sint supra
maxillas. Maxille per diminutionem
a malis sicut paxillus a palo tax-
illus a talo. Mandibule sunt maxil-
larum partes ex quo et nomen sumpsit. Bar-
bam veteres vocaverunt quod virorum sit non
mulierum. Auribus inditum nomen a vocis
hauriendis unde et Virgilius vocemque his
auribus hausi vel quod vocem ipsam greca
audem vocant ab auditu per
immutationem enim aures quasi audes
nuncupate sunt. Vox enim repercussa per
anfractus earum sonum facit quo sensum
excipiat audiendi. Pinnula summa
pars auris ab acumine dicta pinnum enim

antiqui aritu dicebant unde et bipennis
et penna construes ideo nominantur quod
per eas ut odor ut spiritus manare non
desinit sive quod nos odore admonent
ut noscamus aliquid aut sciamus unde e contrario
inscii ac rudes ignari dicuntur. Os
fecisse eum fasse veteres dicebant ten-
tius at non totis pro mensibus prius
alfecasse quoniam ille coquum cepit va
rium vero pro ipse quod equalitas sit in lon
gitudine et in rotunditate sit porrecta
columpna vocatur. Extremitas eius piru
la assimilata pomi piri. Hinc vo
datur lenacem sit penule abulans
plenitudine medium autem inter fimum.
Os dictum quod per ipsum quasi per ostium et
cibos intus mittimus et sputum foras
proicimus ut quod inde ingrediuntur cibi
et inde egrediuntur sermones. Labia a la
bendo vocata quod dum supinis e la
bia dicimus quod inferius est eo quod grossius
sit labrum. Alii virorum labra mulierum
labia dicunt. Lingue a ligendo cibo
putat Varro nomen impositum. Alii quod
particulatos sonos in illud liget sicut
enim plectrum cordis ita lingua illidit
dentibus et vocalem efficit sonum. Dentes
greca odontes vocant et inde in latinum
derivatum nomen videtur. Horum primi prascides
dicuntur quod omne quod accipitur ipsi primus
incidunt. sequentes canini vocantur quorum
duo in dextra maxilla et duo in sinis-
tra et dicti canini quod ad similitudinem ca-
ninorum existunt et canes ex ipsis ossa
frangunt sicut et hi ut quod non possunt pre-
cidere priores ipsis tradant ut confringant

hos usque plongitudine et rotunditate
columellos vocant. Ultimi sunt molares
qui confracta atque a prioribus confracta subigunt
et molunt atque in massant unde et mo-
lares vocati sunt. Dentium autem numerus dis-
cernit sexus nam in viris plures
in feminis pauciores existunt. Gingive
a gignendis dentibus nominate sunt sed hec sunt
autem iam ad decorem dentium ne nudi
horreant potius quam ornamento existerent.
Palatum nostrum sub celo est posuit et in
palatu Apollo predicationes suas et greci si-
militer palatii uranon appellant eo
quod pro sui concavitate celi similitudinem ha-
beat. Fauces a fundendis vocibus nominate
vel quod per eas fundimus voces. Arterie vocate
sive quod per eas aer spiritus a pulmone ad cor
feratur sive quod arctis et angustis meati-
bus spiritum vitalem contineat unde et voces
sonos emittunt quod si in uno modo sona-
rent lingue motus distinctas voces
efficit. Toles gallica lingua dicuntur
quos vulgo per diminutionem tursillos vocant
qui in faucibus turgescere solent. Inter
dictum quod inde maxille dicantur vel
quod cibi ingerantur. Gurgulio a gutture
nomen traxit cuius meatus ad os et na-
res pertingit habens viam qua vox ad
linguam transmittitur ut possit verba
collidere unde et garrire dicimus. Huic
est proximum gurgulio id est quo cibus et po-
tus devoratur hinc respice cibum in-
notat at in madunt rumina di-
cuntur. Sublinguium operculum gurguli-
onis quod supra lingua que foramen

lingue recludit corporisque. Collum dictum quod
sit rigidum et rotundum ut columna su-
stollens caput et sustentans quasi capitolium.
Cuius anterior pars gula vocatur, posterior
cervix. Cervix autem vocata quod per eam par-
tem cerebrum ad medullam spine dirigatur
quasi cerebri via. Veteres autem pluraliter
tantum cervices dicebant. Primus
Hortensius cervicem singulariter posuit. Cervix
autem singulariter membrum ipsum significat,
nam pluraliter contumaciam sepe demonstrat
in Verrinis: Pretoris tu cervices sub-
iecisti. Humeri dicti quasi armi ad
distinctionem hominis aptitudinibus mutis
ut homines humeros, ille armos habere di-
cantur; nam proprie armi quadrupedum sunt.
Ala sunt humeri pars posterior. Brachi-
a a fortitudine nominata; barin enim Gre-
ce grave et forte significat. In brachiis enim
thori lacertorum sunt et in figura musculorum
robur existit. In hiis sunt thori et muscu-
li, et dicti thori quod illic viscera torta
videantur. Cubitum dictum quod ad cibos su-
mendos in ipso accumbimus. Ulna secundum quos-
dam utriusque manus extensio est, secundum ali-
os cubitus, quod magis verum est, quia Grece
olenos cubitus dicitur. Ale sub brachiis sunt ap-
pellate eo quod exeat in modum alarum
motus brachiorum inficit; quas quidam as-
cellas vocant quod ex hiis brachia cillantur
id est moventur. Unde et oscilla dicuntur aliqua quia
cillantur, id est moveantur ora; nam
cille est movere. Has quidam subhircos
vocant quod in plerisque hominibus hirco-
rum fetorem reddunt. Manus dicta quod
sit munus corporis totius; ipsa enim cibum

ministrat. Ipsa operatur omnia atque dispen-
sat; per eam accipimus et damus. Abusive
tamen manus etiam ars et artifex un-
de manus pretium dicimus. Dextera vocatur
a dando; ipsa enim pignus pacis datur,
ipsa fidei testis atque salutis adhi-
betur; et hoc est illud apud Tullium: fidem
publicam iussu senatus dedi, id est dex-
teram. Unde et apostolus: dextras dederunt mihi
et Barnabe societatis. Leva quod aptior
sit ad levandum. Sinistra autem vocata
quasi sine dextra, vel quod rem fieri sinat. A si-
nendo enim sinistra est vocata. Palma
est manus expansis digitis, sicut contrac-
tis pugnus. Pugnus autem a pugillo
dictus, sicut palma a pansis palme
ramis. Digiti nuncupati vel quia de-
cem, vel quia decenter iuncti existunt. Nam
habent in se et numerum perfectum et ordinem
decentissimum. Primus pollex vocatus
eo quod inter ceteros polleat virtute et
potestate. Secundus index et salutaris
seu demonstratorius, quia fere eo saluta-
mus aliquid demonstramus. Tertius impudicus
quod plerumque per eum probri insectatio ex-
primitur. Quartus anularis eo quod in ipso
anulus geritur. Idem et medicinalis quod
eo trita collyria a medicis colliguntur.
Quintus auricularis quod eo aurem scal-
pimus. Ungulas ex quarto vocamus; illi
enim has onicen dicunt. Truncus
media pars corporis a collo usque ad
inguinem. De quo Virgilius: caput a collo re-
scitur, truncus sine nomine, coxis et ge-
nibus truncis. Thorax autem
anterior pars a trunco a collo usque ad

stomachum quem nos dicimus arcam eo
quod ibi arcanum i. secretum sit quod ceteri
nascere arcet unde et arca dicitur qui
res secreta tum eminentes pulpe ma-
mille inter quas per illa asscensa pectus
dicitur. scuta quasi toste Pectus autem
vocatum quod sit pexum inter eminen-
tes mamillas partes unde et pecten dicitur
quod pexos faciat capillos. Mamille
vocate quod rotunde sint quasi male per di-
minucionem scilicet. Papille capita ma-
marum sunt quas infantes sugentes com-
primunt et dicte papille quod eas in-
fantes cum pappant dum lac sugunt
unde mamilla est omnis eminentia
uberis papilla vel illud ubere unde
lac trahitur. Ubera dicta vel quod lacte
uberta vel quod uvida humore scilicet lac-
tis in more uvarum plena. Lac vim
nominis a colore trahit quod sit albus liquor
leucos enim grece album dicitur cuius natura
ex sanguine mutatur nam post partum si quid
sanguinis nondum fuerit uteri nutrimen-
to consumptum naturali meatu fluit in ma-
mmas et earum virtute albescens lactis
accipit qualitatem. Cutis est que in corpore
est prima appellata quod ipsa corpori sup-
posita maneat prima pateat. Cutis
enim grece ... dicitur. Hec et pellis que
exteriores et interiores corporis tegendo pel-
lat pluvias quod et veteres solebant dicere
... pecorat pellis autem mox detracta
et parata corium dicitur. Corium autem per deriva-
cionem carnis appellatur quod eo tegatur sed hoc
in brutis animalibus proprium. Coria corporis

eodem nomine appellantur quod latine pro spira-
menta dicuntur quod per eos vivifici spiritus intro-
rentur exterius. Arvina est pinguedo cuti
adherens. Pulpa est caro sine pinguedine
dicta quod palpitet. Hanc quidam et viscum
vocant quod glutinosa sit. Membra sunt
corporis partes. Artus quibus colligantur
membra ab artando dicti. Nervi greca
appellatione vel derivatione appellatione
quos illi neura vocant. Alii latine
nervos vocatos putant eo quod artuum
compagines i. vinctis coherent. Maxi-
ma autem virium substantiam nervos facere
constat. Nam quanto fuerint densi-
ores tanto propensius augescere firmita-
tem. Artus dicti quod colligati invicem
nervis artentur i. stringantur quorum
diminutiva sunt articuli. Nam artus dicimus
maiora membra ut brachia; articulos
minora membra ut digitos. Compago
capita sunt ossium dicta eo quod sint compacta
nervis velud glutino quodam coherent.
autem Ossa sunt corporis solidamenta in
his enim positio omnis robur consistit
ossa autem dicta ab usto quod cremabantur ab
antiquis sive ut alii putant ab ore eo
quod ibi pateant. Nam ubique cute vis-
ceribusque obtecta celantur. Medulla appel-
lata quod madefaciat ossa irrigat
enim et confortat. Vertebra sunt summe os-
sium partes nodis conspicuis conglobate
dicte ita eo quod ad inflexionem membro-
rum illa vertantur. Cartilagines ossa mol-
lia et sine medulla quas genus auricule
et narium discrimen et costarum extremitates

sicut sine operula scapulam quod movetur et
dicte cartilagines quod leni alterius caret
dolore dicuntur plectuntur Costas appellari
quidam putant quod ab ipsis interiora custo
diantur et tota mollities ventris valla
ta continetur Latus quod iacentibus nobis lateat
est enim leva corporis pars dextera autem la
teris habilior motibus est leva fortior
et oneri ferendo accomodatior et unum
pectra leva quod aptior sit ad sustinendum a
liquid et portandum ipsa enim gestat clipe
um ensem pharetram et reliqua onera
ut expedita sit dextera ad agendum Dor
sum est a cervice usque ad renes dictum au
tem dorsum quod sit superficies durior corporis
in modum saxi fortis et ad portandum
Terga quod in ea supini iacemus in terra
quod solus homo sit nam muta animalia
tantum in ventre aut a latere iacent unde
et in animalibus terga abusive dicuntur
inter scapulas spatium quod inter scapulas
est unde et nominatum Pale sunt dorsi
dextra levaque eminentia membra dicta
in luctando eas premimus quas greci palas
dicunt Spina est iunctura dorsi dicta
eo quod habeat radiolos acutos tamquam
metebre spondilia appellantur propter
cerebri quod fertur per eas longo tractu
et ad certas corporis partes Sacra
spina est ima pars spine quam greci
hieronostoun vocant quod primum infante
concepto nascatur ideoque ex ea id primum
agentilibus diis suis dabatur unde
et sacra spina dicitur Renes autem voca
ti quod rivi ab his obsceni humoris

nascantur nam et vene et medulle tenuem
liquorem insudant humorem in renibus qui
liquor rursum a renibus calore venereo re
solutus decurrit Lumbi ob libidinis lascivi
am dicti quia in viris causa corporee voluptatis
in ipsis est sicut in umbilico feminis unde
et ad Iob in exordio sermonis Dominus ait
accinge sicut vir lumbos tuos ut in
his esset resistendi paratio in quibus li
bidinis est opportunitas dominandi occasio
Umbilicus est medius locus corporis dictus quod
sit umbo iliorum unde et umbo appel
latur locus in medio clipei a quo pendet
Ex eo enim infans in utero pendet ex eo
etiam nutritur Ilium greco sermone appella
tum quod ibi nos ad nostram inguina in
ilios obvoluit Clunes vocate
quod sint iuxta colum quod est longanon
Nates quod in ipsis innitimur dum
sedemus unde et conglobata est in eis
caro ne premeret corporis mole ossa
dolerent Genitalia corporis partes ut
nomen ipsum docet gignende sobolis
acceperunt vocabulum quod his procreatur
et gignitur Hec et pudenda pro verecundia
sive a pube unde et indumento o
periuntur Dicuntur autem et inhonesta
quia non habent eandem speciem decoris sicut
membra que in promptu locata sunt Idem
et veretrum quia viri est tantum sive quod ex
eo virus emittitur nam virus proprie
dicitur humor fluens a natura viri Testiculi
per diminutionem a testibus dicti quorum numerus in
cipit a duobus Hi calamo semen
ministrant quod a spine medulla et
renibus et lumbis suscipiunt ad generandum

pe[illegible] visceris e pectus i. e. testiculi sunt
Posteriora vero vocata quod retro sunt et aver-
sa causa ne dum alvum purgamus tenera-
remus aspectum contaminatus. Unde appellatus
quod per eum meat id est egeritur stercus. Femo-
ra dicta sunt quod ea parte a sexu viri
discrepet femina. Sunt ab inguinibus usque ad genua.
Femina autem per derivationem partes femorum
sunt quibus in equitando tergis equorum in-
heremus. Unde et preliatores olim sub fe-
minibus equos amisisse dicebantur. Coxe
quasi coniuncte axes in ipsis enim femora
moventur quorum cava vertebra vocatur
quod in eis capita femorum vertuntur. Suffra-
gines quod subtus frangantur id est flectuntur
non supra ut in brachiis. Genua sunt quedam
commissiones femorum et crurum et dicta genua
eo quod in utero sunt genis opposita. Coherent
enim ibi et cognata sunt oculis lacrimarum
indicibus et misericordie. Nam a genis genu-
a dicuntur. Denique complicatum gigni forma-
rique hominem ita ut genua sursum sint
sive quibus oculi formantur ut cavi ac
reconditi fiant. Ut Ennius ait atque ge-
nua comprimit arta gena. Inde est quod
homines dum ad genua se prosternunt la-
crimantur. Voluit enim eos natura uterum
maternum rememorari ubi quasi in tenebris
considebat antequam veniret ad lucem.
Crura dicta quod in ipsis currimus et gressum
facimus. Sunt autem a genibus usque ad suras.
Tibie vocate quasi tube sunt enim et longitu-
dine et specie similes. Talus dicitur a tolo nam
tolus est dictus eminens rotunditas
unde et fastigium templi rotundi tolus
dicitur. Talus autem sub crure est et sub talo cal-
caneum. Pedes ex Greca ethimologia
nomen sortiti sunt. Hos enim Greci podas
dicunt quod alternis motibus solo fixi ince-
dunt. Planta a planitie nuncupata quod
non rotunda ut in quadrupedibus ne stare
non posset homo bipes sed plana atque longi-
ores forte sunt ut stabile corpus efficerent.
Sunt autem plante anteriores partes que
in exiguis ossibus constant. Calx prima
pars plante a callo illi nomen impositum
quo terram calcamus. Hinc et calcaneus.
Solum inferior pedis dicitur quod eo terre
vestigia imprimimus. Sed et solum dicitur omne
quicquid aliud sustinet quasi solidum
unde terra solum quod cuncta sustineat et
solum pedis quod totam corporis molem portat.
Viscera vitalia id est circumfusa cordi loca
quasi viscora eo quod ibi vita id est anima contine-
atur. Item viscera capita nervorum ex
sanguine et nervis copulata sunt. Dicti
sunt nervi quod sit in singulis membris
corporis et cordis loco sunt ut cor in me-
dio totius corporis sit vice appellantur
quod anime primum domicilium sub terra ad
hesperum [illegible] inde [illegible] amnium
pulchritudine. Item etiam thorax quod illic
viscera tecta videantur. Cor a Greca de-
nominatione appellatum quod illi cardian dicunt
sive a cura. In eo enim omnis sollicitu-
do et scientie causa manet.

Cor ideo pulmoni vicinum est ut
cum ira accenditur pulmonis humore tempe-
retur. Huius due arterie sunt e quibus sinistra
plus sanguinem habet dextra plus spiritum
unde et in dextro brachio pulsum inspi-
cimus. Precordia sunt loca cordi vi-
cina quibus sensus percipitur et dicta precordia

eo quod ibi sit principium cordis et cogita-
cionis. Pulsus vocatus quod palpitet cuius
indicio aut infirmitatem intelligimus aut
salutem. Huius duplex est motus: simplex
qui ex uno motu constat; compositus qui
ex pluribus motibus inordinatis et inequa-
libus existit. Qui motus certa sicut spacia
a dactilicum percussum quamdiu sine
vicio sunt. Si qui vero citaciores sunt ut
dorcadizontes vel leniores ut mir-
mizontes, mortis signa sunt. Vene
dicte quod vie sint natantis sanguinis atque
per corpus omne divise quibus universa
membra irrigantur. Sanguis ex greca e-
thimologia nomen duxit quod vegetetur
et sustentetur et vivat. Sanguis autem dum
in corpore est; effusus vero cruor dicitur. Nam
cruor vocatus eo quod effusus decurrit
vel ab eo quod currendo corruat. Alii
cruorem interpretantur sanguinem corruptum
qui emittitur. Alii aiunt sanguinem vocatum
quod suavis sit. Sanguis autem non est in-
teger nisi in iuvenibus. Nam dicunt phisi-
ci post medium sanguinem etate decrescere. In
senibus tremor est. Proprie autem sanguis
anime possessio est; inde genas lacerare
mulieres in luctu solent. Unde et purpuree
vestes et flores purpurei mortuis pre-
bentur. Pulmo ex greco sumpsit vocabu-
lum. Greci enim pulmonem pleumon vocant
eo quod cordis flabellum sit in quo pneuma
id est spiritus inest, per quem et agitetur et mo-
veatur. Unde et pulmones vocati sunt. Nam
grece pneuma spiritus dicitur, qui spirando et ex-
agitando aerem admittit et reddit. Quo
moventur pulmones et palpitant, ada-
periendo se ut flatum capiant et stringendo

ut eiciant. Est enim organum corporis. Iecur
nomen habet eo quod ignis ibi habeat sedem
qui in cerebrum subvolat. Inde ad oculos ceteros-
que sensus et membra diffunditur; et calore suo
ad se sucum ex cibo tractum vertit in sanguinem
quem ad usum nascendi nutriendique singulis
membris prebet. In iecore autem consistit
voluptas et concupiscentia iuxta eos qui
de phisicis disputant. Fibre iecoris
sunt extremitates eius sicud extreme partes
foliorum in intubis sive quasi lingue e-
minentes. Dictas autem fibras quod apud
gentiles in sacris ad phebi aras fere-
bantur ab ariolis quibus oblatis atque
succensis responsa acciperent. Splen
dictus a supplemento ex contraria parte ie-
coris ne vacua existeret; quem quidam
etiam risus causa factum existimant.
Nam splene ridemus, felle irascimur,
corde sapimus, iecore amamus. Quibus
quatuor elementis constantibus integrum est
animal. Fel appellatum quod sit folliculus
gestans humorem qui vocatur bilis. Sto-
machus grece os vocatur eo quod ostium
ventris sit et ipse cibum excipiat atque
ad intestina transmittat. Intestina
dicuntur eo quod corporis interiore parte con-
cluduntur, que ideo longis nexibus circulorum
ordinata sunt ut susceptas escas
paulatim digerant et superadditis cibis
non impediantur. Omentum membrum
quod continet intestinorum maiorem partem
quod epiploon greci vocant. Disseptum
intestinum quod discernit ventrem et ce-
tera intestina a pulmonibus et corde.
Cecum intestinum quod sit sine foramine

et dictum quod gracilior ceterorum dicitur
ieiunium tenue intestinum unde et ieiu-
num dicitur. Venter autem et alvus et uterus
inter se differunt. Venter est qui acceptos
cibos digerit et apparet extrinsecus per-
tingens a pectore ad inguina et dictus venter
quod per totum corpus vite alimenta transmit-
tat. Alvus est qui cibos recipit et pur-
gari solet. Salustius simulans sibi al-
vum purgari. Et vocatus alvus quod ab-
luatur id est purgetur. Ex ipso enim sordes
stercorum defluunt. Uterum sole mulieres
habent in quo concipiunt ad similitudinem
caliculi. Hunc autem auctores vero pro utroque
sexu usurpant plerumque ponunt nec poe-
te tantum sed et ceteri. Dictus autem uterus
quod duplex sit et ab utraque in duas se
dividat partes que in diversum diffuse
ac reflexe circumplicantur in modum cornu
arietis vel quod intus impleatur fetu.
Unde et uterum et alia animantia habent
ilicitus aut porci est ad uterum
circumflexo matrix dicitur quia fetus in ea gene-
ratur. Semen enim receptum confovet
conformat corpus corporatum in membra
distinguit. Vulva vocata quasi valva
id est ianua ventris vel quod semen recipiat
vel quod ex ea fetus procedat. Vesica
dicta quia vas est quod sicud vas aqua
ita de renibus urina collecta completur
et humore distenditur. Cuius usus in volu-
cribus non habetur. Urina autem dicta sive
quod urat seu quod ex renibus egeritur. Cuius
indicio et salus et egritudo futura
monstratur. Quem humorem vulgo lotium dicunt
quod ex eo lota id est munda vestimenta effi-
ciantur. Semen est quod iactum sumitur
aut a terra aut ab utero ad gignendum

vel fructum vel fetum. Est enim liquor ex cibi
et corporis decoctione factus ac diffusus
per venas atque medullas qui inde desu-
datus in modum sentine concrescit in renibus
eiectusque per coitum et in utero mulieris susceptus
calore quodam viscerum et menstrualis
sanguinis inrigatione formatur in corpus. Men-
strua supervacuus mulierum sanguis. Dicta
autem menstrua a circuitu lunaris luminis
quo solet hoc evenire profluvium. Luna
enim grece mene dicitur. Hec et muliebria nuncupan-
tur. Nam mulier solum animal menstruale est.
Cuius cruoris contactu fruges non germi-
nant, acescunt musta, moriuntur herbe,
amittunt arbores fetus, ferrum rubigo
corrumpit, nigrescunt era. Si qui canes
inde ederint in rabiem efferuntur. Glutinum
asphalti quod nec ferro nec aquis dissolvitur
cruore ipso pollutum sponte dispergitur.
Post plurimos autem dies menstruum
ideo non esse semen generabile quia iam
non est menstrualis sanguis a quo perfusum
inrigetur. Tenue semen locis mulie-
bribus non adherere. Labitur enim nec habet
vim adherendi. Similiter et crassum vim non
habet gignendi quia muliebri sanguini se
miscere non potest propter nimiam sui spissitu-
dinem. Hinc et steriles mares vel feminas
fieri vel per nimiam seminis vel sanguinis
crassitudinem vel propter nimiam raritatem.
Primum autem aiunt cor hominis figi
quia in eo sit omnis vita et sapientia.
Deinde quadragesimo die totum corpus
compleri quod ex abortionibus ut ferunt
collectum est. Alii fetus a capite sumere
dicunt exordium. Unde et in avium fetibus

pmi dictos fingi ? omis videm⁹ fetg
dut nomiatg q ad ft ? vto foncat
tu⁹ fede dunt⁊ foliculg q funt cu
? fonte nascit⁊ gtiuz q cu dcus eo
q cu edito sequat⁊ Nasci aut pa
triz sites dut si primi semen
validg fit mriz si mris sitat vec
sites exprimi vultus Qui aut ut
sites expmi vultus reddut ? q̄lit mix
usqz putis vultu reddut ? q̄lit mix-
to prio mrnoqz semie cōcipiut
Aucto paucorz qz sites fi qz sicud
? vtri semia multa scilta fit ? ? nob
semia celant⁊ figuras putu reddita
Ex prio aut semie puellas nasci
? cōmrio pueros q omis ptus
costat duplici semie cu⁹ pte maior
cu ? valuit occupat similitudie sex⁹
Interpte aut quedaz vtilitatis causa
tm facta st ut dusticia qdaz ? vtilitatis
? decoris ut q̄ ? facie ? ? corpore
man⁹ ac pedes quorz mebrorz ?
vtilitas magna e ? spes decetissia
quedaz tm decois ut mamlle ? vir
? vtriqz sexu umbilicus qdaz distitois
ut ? viris genitalia barba plixa
pectg amplu ? mulieribz lenes gen
? angustu pectg ad cōcipiedos aut
? portados fetg renes ? lata dila-
tata Quod ad homiez ? ad ptes
attinet corpis excepte deo e nuc
etates eius pstringam

De gradibz etatis · ii ·

Gradus etatis sex st ? ifatia
pueritia adolescentia iuventus
gravitas atqz senectus Prima etas
infatia e pmi nascetis ? luce que
porrigit⁊ ? septe aunis Secuda etas e
pueritia ? pura ? ut dn adgmadu
apta redens usqz ad qrtu decimu a-
nu Tcia adolescentia ad gignedu
adulta q porrigit⁊ usqz ad vigita
? octo anos Qrta iuvetus etatu
oiu firmissima finies ? quinquage-
simo ano Quita etas senois g-
vitas q e declinato iuvetute ?
senectute ut dum senex⁹ e iam
no iuvetg q senois etas e quz
gra psbiten vocat naz senex ap
grecos no psbit e geron dt q etas
a quiquagesimo ano incipies septua-
gesimo tmiat⁊ Sexta etas senect⁹
q nllo anorz tpe finit⁊ s pt⁹ quq
illas etates qutumqz vite e senec-
tuti deputat⁊ Seniu aut ps e ul-
tima senectutis dta aut q sit tmi⁹
sexte etatis In tbz igit⁊ sex spaciis
phi vita descripserut tmanaz i qbz
mutat⁊ ? currit ? ad mortis tmiu
tedit Pgam⁹ g° bnūt pdcos
gdus etatu etimologias eazz i hō
nue deriuates Infans dt ho
pme etatis dcus aut infas q adh
fari nesciat ? loqui no pt no dum
bn ordiatis dctibz mu⁹ e smois
expssio Puer apuritate vocatg
q purg e ? ut dn lanuginem
florezqz genar⁊ tnus hij st ephebi
? ephebo dta ut dum viri adoles-
tetuli lenes Puer aut illz mois
dr pudicitate ut esaias puer
natus e nobis petate ut octenis
decenis ut e illud Iaz pueile

ingn tenera virginitatem gerebat pro obsequio
et fidei puritate ut dominus ad ieremiam pu
er es tu noli timere dum iam ieiuni-
as longe pueritie excessisset annos Pu-
ella est paruula quasi pupilla unde et pu
pillos non pro conditione sed pro etate puellu-
ramus pupilli autem dicti quasi sine o
culis hoc est parentibus orbi Hij autem vere
pupilli dicuntur quorum parentes ante dies dispes-
sunt quam ab hijs nomina acceperunt
ceteri orbi vocantur Orphani idem quod
et pupilli illud enim grecum nomen est
hoc latinum nam et in psalmo ubi legitur
pupillo tu eris adiutor grecus habet orpha
no Pubes appendenda corporis pre
iuncipata quia ibi locatur primum lanu
ginem induunt quidam autem ex annis
pubertatem existimant id est eum pubem
esse qui xiiij annos expleuit quam-
uis tardissime pubescat Certissime
est autem pubem esse qui et ex habitu cor
poris pubertatem ostendit et generare iam
possit Puerpere sunt que annis primi-
bus pariunt unde et oratius laudatur
primo depse puerpera nata et dicte
puerpere ut quod primo partu grauantur vel
quod primi pueros pariunt Adolescens
dictus eo quod ad gignendum sit adultus
siue crescere et augeri Iuuenis dictus
quod iuuare posse incipit ut in bubus
iuuenci cum a uitulis discesserint
est enim iuuenis in ipso etatis incremento
positus et ad auxilium paratus Nam
iuuare hominis est opus aliquod conferre
sicud autem tricesimus perfecte etatis
annus in hominibus ita in pecudibus ac iu-
mentis tertius robustissimus Senior

tempatus quod maior in eo vis est quam in
femina unde et virtus nomen acce-
pit siue quod vi agit feminam Mulier
vero a mollitie tanquam mollier detra-
cta vel mutata appellata mulier Vir
enim fortitudine et in habilitate corporum
separantur Sed ideo virtus maxima viris
mulieri minor sit patiens viro esset
scilicet ne feminis repugnantibus libido cogeret
viros aliud appetere aut in alium sexum
proruere Dicitur igitur mulier secundum fe-
mineum sexum non secundum corruptionem
integritatis et hoc ex lingua sacre scriptu-
ram enim statim facta de latere viri
sui non dum contacta viro pro mulier
appellata dicente scriptura et formauit
eam in mulierem Virgo a viridiori
etate dicta est sicut virga sicud uitula
alias ab incorruptione quasi virago quod
ignoret femineam passionem Virago
appellata quod virum agit hoc est opera
virilia facit et masculini vigoris est
antiqui enim fortes feminas ita vocabant
virgo autem non recte virago dicitur si non
opera virilia faciat mulier autem si vi-
rilia facit recte virago ut amazona
Que vero nunc femina antiquitus vira
vocabatur sicud a seruo serua sicud a famulo
famula ita a viro vira fecit et virginis
nomen quidam putant Femina vero a par-
tibus femorum dicta ubi sexus species a
viro distinguitur Alij greca ethimolo-
gia feminam abyneca in dicam putant
quod vehementer concupiscat Libidinosi-
ores enim viris feminas esse tam in mu-
lieribus quam in animalibus unde nimius amor

apud antiquos femineos vocabant. Se-
nior est adhuc viridior, in libro vi.
ouidius senior mt iuuenesque senect
Terentius quam vir sum adolescentior
non utique magis adolescens sed minus
ut senior minus senex. ubi comparatiuus
gradus minus significat a positiuo. ergo
senior non satis senex, sicut iunior
quasi iuuene, sicut pauperior inter pau-
perem. Senes autem quidam dicunt pu-
tat a sensus diminutione eo quod iam p[re]
vetustate desipiant. Nam physici
dicunt stultos esse homines frigidioris
sanguinis, prudentes calidi. unde et
senes in quibus iam friget et pueri in
quibus nondum calet minus sapiunt.
Inde est quod conveniunt sibi in parvulo e-
tate et senium. Senes enim per nimiam
etatem delirant, pueri per lasciviam et
infantiam ignorant quid agant. Se-
nex autem tantum masculini generis est, si-
cut anus feminini. Nam anus dicitur sola mu-
lier. Anus autem dicta a multis annis, quasi a-
nosa. Nam si esset nomen com-
muna, dicit terentius senem mulierem, sunt et
vetula quasi vetusta. Sicut autem a sene
senectus, ita ab anu anilitas nomina-
ta est. Canities autem vocata a can-
dore quasi candities. Unde est illud florida
iuventus, lactea canities, pro dicere can-
dida. Senectus autem multa secum et bona
affert et mala. Bona quia nos a potentissi-
mis dominis liberat, voluptatibus imponit
modum, libidinis frangit impetus, auget
sapientiam, dat maturiora consilia. Mala
autem quia senium miserrimum est debili-
tate et odio. Subeunt enim morbi tristisque

senectus. Nam duo sunt quibus minuuntur
corporis vires, senectus et morbus. Mors
dicta quod sit amara vel a Marte qui est
effector mortium, sive a morsu primi hominis
quod vetite arboris pomum mordens mortem
incurrit. Tria sunt autem mortis genera:
acerba, immatura, naturalis. Acerba infantum,
immatura iuvenum, merita vel naturalis
senum. Mortuus autem ex qua parte orationis
declinetur incertum est. Nam sicut ait Caesar
ab eo quod est morior in preterito participio te-
mporis in tus exire debuit, per unum enim u
non per duo. Nam ubi geminata est
u littera nomen est, non participium, ut fa-
tuus, arduus. Convenienter itaque fac-
tum est ut quemadmodum id quod significat non potest
agendo, ita ipsum nomen non possit loqu-
endo declinari. Omnis autem mortuus
aut funus est aut cadaver. Funus est si sepe-
litur, et dictum funus a funibus accensis
quos ante feretrum papiro cera circumdatos
ferebant. Cadaver autem si insepultum
iacet. Nam cadaver nominatum a cadendo,
quia iam stare non potest. Quod autem dum
portatur exequias dicimus, crematum reli-
quias, conditum iam sepultum. Corpus autem
consuetudine dicitur, ut illud corpora luce ca-
rentum. Defunctus vocatus quia complevit
vite officium. Nam dicimus functos of-
ficio qui officia debita compleverunt. Unde
et honoribus functus, sunt ergo defunctus
quia ab officio vite sit depositus, sive
quod sit die functus. Sepultus autem
eo quod iam sine pulsu et palpitatione
est, i. sine motu sepelitur ergo
corpus iam supra obrutus dicitur et humum

Sequitur de portentis .iii.

Portenta esse Varro ait que contra naturam
nata videntur sed non sunt contra naturam
quia divina voluntate fiunt cum voluntas
creatoris cuiusque condite rei natura sit
unde et ipsi gentiles deum modo naturam
modo deum appellant. Portentum ergo fit
non contra naturam sed contra quam nota est natura.
Portenta autem et ostenta monstra atque prodi-
gia ideo nuncupantur quia portendere atque
ostendere monstrare ac predicare aliqua
futura videntur. Nam portenta dicta a
portendendo perhibent id est ab ostendendo. Osten-
ta autem quia ostendere quicquam futurum videantur.
Prodigia quia porro dicant id est futura pre-
dicant. Monstra vero a monitu dicta quod
aliquid significando demonstrant sive quod
statim monstrent quid appareat et hoc proprietatis
est abusione tamen scriptorum plerumque corrum-
pitur. Quedam autem portentorum creationes
in significationibus futuris constitute videntur.
Vult enim deus interdum ventura significare
per aliqua nascentium noxia sicut et per somp-
nos et oracula quibus premoneat et signi-
ficet quibusdam vel hominibus vel gentibus
futuram cladem quod plurimis etiam experi-
mentis probatum est. Xersi quippe
vulpes ex equa nata solvi regnum predixit.
Alexandro ex muliere monstrum creatum
cuius superiores corporis partes hominis sed mor-
tue fuerunt inferiores diversarum bestiarum
sed viventes significasse repentinam regis
interfectionem supervixerant enim deteriora melio-
ribus. Sed hec monstra que in significationibus
dantur non diu vivunt sed continuo ut nata
fuerint occidunt. Inter portentum autem et por-
tentuosum differt. Nam portenta sunt que transfi-
gurantur sicut fertur in Umbria mulierem
peperisse serpentem unde Lucanus matremque
suus conterruit infans. Portentuosa vero
levem sumunt mutationem sicut cum
cum sex digitis nati. Portenta ergo vel
portentuosa existunt alia magnitudine
totius corporis ultra communem hominum modum
qualis fuit Titiosus novem iugeribus
iacens Homero teste. Alia parvitate to-
tius corporis ut nani vel quos Greci pig-
meos vocant eo quod sint statura cubi-
tales. Alia magnitudine partium veluti
capite informi vel superfluis membrorum
partibus ut bicipites et trimani vel cino-
dontes quibus gemino ordine prodeunt
dentes. Alia defectu partium in quibus alia
pars plurimum deficit ab alia ut
manus una a manu pes a pede. Alia di-
cisione ut sine manu et capite genita
quos Greci steresios vocant. Alia
prenumeria cum solum caput vel crus
nascitur. Alia que in parte transfigurantur
sicut qui leonis habent vultum vel canis
vel taurinum caput vel corpus ut ex
Phasiphe memorant genitum minotaurum
quod Greci ethemorphian vocant. Alia que
ex omni parte transfigurantur in alienae cre-
ationis portentum ut ex muliere vitulum
dicit historia genitum. Alia que sine
transfiguratione mutationem habent locorum
ut oculos in pectore vel in fronte aures
supra tempora vel ut Aristoteles tradit
quedam in sinistra parte iecur in dextra

speciem genuisse traditur. Alia in complexione plurimarum diversarum sicut illud quod prediximus in Alexandro multiforme portentum. Alia precium in natura et in temptatione etatum sicut hii qui dentati nascuntur sive barbati sive cani. Alia generantur naturis rerum ut in alia membrorum dignita plures et confusi reperiuntur ut in alia minus sive in pedibus. Alia commixtione generis ut androgeni et ermafrodite vocantur. Ermafrodite autem nuncupata eo quod eis uterque sexus appareat. Erma quippe apud grecos masculus, afrodis femina nuncupatur. Hii dextram mamillam virilem sinistram muliebrem habentes vicissim coeundo et gignunt et pariunt. Sicud autem in singulis gentibus quedam monstra sunt hominum ita in universo genere humano quedam monstra gentium ut gigantes, cenocefali, ciclopes et cetera. Gigantes dicti iuxta grecam sermonis ethimologiam qui eos gegenees existimant, id est terrigenas, eo quod eos fabulose terra parens inmensa mole et similes sibi genuerit. Ge enim terra appellatur, genos genus, licet et terre filios vulgus vocat quorum genus incertum est. Falso autem opinantur quidam inperiti de scripturis sanctis prevaricatores angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse et exinde natos gigantes, id est nimium grandes et fortes viros, de quibus terra completa est. Cenocefali appellantur eo quod canina capita habeant quosque ipse latratus magis bestias quam homines confitetur. Hii in India nascuntur.

Cyclopes quoque eadem India gignit et dictis cyclopes eo quod unum habere oculum in fronte media perhibentur. Hii et agriofagite dicuntur propter quod solas ferarum carnes edunt. Lemnias in Libia credunt truncos nasci sine capite et os et oculos habere in pectore. Alios sine cervicibus gigni oculos habentes in humeris. In ultimo autem oriente monstruose facies gentium scribuntur. Alii sine naribus equali totius oris planitie informes habitus vultus. Alii labro subteriori adeo prominenti ut in solis ardoribus totam ex eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora esse modico tantum foramine calamis avenarum pastus haurientes. Nonnulli sine lingua esse dicuntur in vicem sermonis nutu utentes sive motu. Panothios apud Scithiam esse ferunt tam diffusa magnitudine aurium ut omne corpus ex eis contegant. Pan enim greco sermone omne, othi aures dicuntur. Artabatite in Ethiopia proni ut pecora ambulare dicuntur. Quadragesimum enim annum nullus supergreditur. Satyri homunciones sunt aduncis naribus, cornua in frontibus et caprarum pedibus similes, qualem in solitudine Antonius sanctus vidit qui etiam interrogatus Dei servus respondisse fertur dicens: mortalis ego sum unus ex accolis heremi quos vario delusa errore gentilitas faunos et incubos satyrosque colit. Dicuntur autem quidem et silvestres homines quos nonnulli faunos ficarios vocant. Sciapodum gens

Ferunt in ethiopia singulis cruribus
et celeritate mirabili quos inde sciopo-
das greci vocant eo quod per estum in terra
resupini iacentes pedum suorum magnitu-
dine adumbrantur. Antipodes in libia
plantas versas habent post crura et oc-
tonos digitos in plantis. Ypodes
in scithia sunt humanam formam et equinos
pedes habentes etc. In india ferunt
gentem que macrobii greci nuncupantur
xii pedum staturam habentes. Est et gens
ibi statura cubitali quos greci a cubi-
to pigmeos vocant de quibus supra diximus
hii montana in dicte tenent viciniosque
quibus est occeanus perhibent et in eadem
india esse gentem feminarum que quinquen-
nes concipiunt et octavum vite an-
num excedunt. Dicuntur autem et alia
hominum fabulosa portenta que non sunt sed
ficta in causis rerum interpretantur ut gery-
one hispanie rege tricor-
poreum. Fuerunt enim tres fratres tante con-
cordie ut in tribus corporibus quasi una ani-
ma esset. Gorgones quoque meretrices fuerunt
speciosi que aspicientes convertebant
in lapides habentes unum oculum quo
in vicem utebantur. Fuerunt enim tres so-
rores unius pulchritudinis quasi unius oculi
que ita in spectatores suos stupescere fa-
ciebant ut verteret eas putarentur in
lapides. Syrenas tres fingunt fuis-
se ex parte virgines ex parte volucres
habentes alas et ungulas quarum una vo-
ce altera tibiis tertia lyra canebat
que illectos navigantes sub cantu in

naufragium trahebant. Secundum veritatem
autem meretrices fuerunt que quod transeuntes
deducebant ad egestatem his ficte sunt
inferre naufragia. Alas autem habuisse et
ungulas quia amor et volat et vulnerat
quia inde in fluctibus commorate dicuntur quia
fluctus Venerem creavit. Scillam quoque ferunt
feminam capitibus succinctam caninis cum
latratibus magnis propter fretum Siculi maris
in quo navigantes verticibus in se concurren-
tium undarum exterriti latrare existimant
undas quas sorbentis estus vorago
colligit confingunt et monstrum incorpora-
bilem animatum ut cerberus inferorum
cane trina capita habens significantes
per eum tres etates per quas mors homi-
nem devorat id est infantiam iuventutem
et senectutem quem quidam ideo dictum
cerberum putant quasi creoboros id est carnem vo-
rantem. Dicunt et ydram serpentem cum
novem capitibus que latine excedra dicitur
quod uno ceso tria excrescebant sed constat
ydram locum fuisse evomentem aquas
vastantem vicinam civitatem in quo uno
meatu clauso multi erumpebant quod
hercules videns loca ipsa exussit et sic
aque clausit meatus nam ydra ab aqua
dicta est huius mencionem facit ambrosius
in similitudinem heresium inducens heresis
enim velud quedam ydra fabularum vulne-
ribus suis crescit et dum sepe reciditur
pullulat igni conburenda incendioque
peritura confingunt et chimeram triformem
bestiam ore leo postremis partibus draco
media caprea quam quidam physi non

ciuitas q(ue) altae montem ex dicunt q(ui)dam
tauros feroces et apros insequentes q(ui)dam
ardentes quibusdam plenum sp(irit)u sine
bellorum instabilis fuit unde estime-
runt d(icu)n(t) ... Centauros aut ipsos
uocabulum indidit. i. thoma... eos iuxta
quos q(ui)dam fuisse equites ... di-
cunt sed ipsos qui discurrentes i(n) bello
velud unum corpus equorum et hominum vi-
derentur unde centauros dicos assere-
rat. Petrus manducatorum nomen
sumpsisse

Incipit liber xii de pecoribus et iumentis

Omnibus animalibus adam primum vocabula indidit appellans unicuique nomen ex presenti institucione iuxta condicionem nature cui serviret. Gentes autem animalium unicuique ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundum linguam latinam atque grecam aut quarumlibet gentium barbararum nomina illa imposuit adam, sed illa lingua que ante diluvium omnibus una fuit que hebrea nuncupatur. Latine autem animalia sive animancia dicta quod animentur vita et moveantur spiritu. Quadrupedia vocata quia quatuor pedibus gradiuntur, que dum sint similia pecoribus tamen sub cura humana non sunt ut damme onagri et cetera. Sed neque bestie sunt ut leones neque iumenta ut usus hominum iuvare possint. Pecus dicimus omne quod humana lingua et effigie caret. Proprie autem pecorum nomen hiis animalibus accommodari solet que sunt ad vescendum apta ut oves et sues, aut in usu hominum commoda ut equi et boves. Differt autem inter pecora et pecudes. Nam veteres communiter in significacione omnium animalium pecora dixerunt. Pecudes autem tantum illa animalia que eduntur quasi pecuedes. Generaliter autem omne animal pecus a pascendo vocatum. Iumenta nomina inde traxerunt quod nostrum laborem suo adiutorio subvectando vel arando iuvent. Nam bos carpenta trahit et durissimas terre glebas vomere vertit; equus et asinus portant onera et hominum in gradiendo laborem temperant. Unde et iumenta appellantur ab eo quod iuvent homines. Est enim magne virtutis animalia. Item et armenta vel quod sunt apta armis id est bello vel quod hiis in armis utimur. Alii armenta tamen boves intelligunt ab arando quasi aramenta vel quod sint cornibus armata. Discretio est autem inter armenta et greges. Nam armenta equorum et boum sunt, greges vero camelorum caprarum et ovium. Ovis molle pecus lanis et corpore inerme, animo placido, ab oblatione dictum eo quod apud veteres initio non tauri sed oves in sacrificio mactarentur. Ex quibus quasdam bidentes vocant quod inter octo dentes duos altiores habent quas maxime in sacrificio gentiles offerebant. Vervex vel a viribus dictus quod ceteris ovibus sit fortior, vel quod sit vir id est masculus, vel quod vermem in capite habeat quorum excitati pruritu invicem se concuciunt et pugnantes cum magno impetu feriunt. Aries vel apo tu areos id est a marte vocatus, unde et apud nos in gregibus masculi mares dicuntur, sive quod hunc pecus gentiles primum aris imolarent. Aries quod aris imponeretur. Unde et illud aries mactatur ad aram. Agnus quamquam et greci vocant apo tu agnu quasi pium, Latini autem ideo hoc nomen habere putant quod pre ceteris animantibus matrem agnoscat, ideo ut etiam si in magno grege erraverit statim balatu recognoscat vocem parentis. Hedi ab edendo vocati, parvi enim pinguissimi sunt et saporis iocundi, unde et edulium vocatur. Hircus lascivum animal et petulcum et fervens semper

ad coitum eius oculi oblibidine in sanguinem
aspiciunt vnde et nomen trahit [illegible] hirci
sunt oculorum anguli secundum Suetonium cuius
natura adeo calidissima est ut adamantem
lapidem quem nec ignis nec ferrum domare
potest solus huius cruor dissolvat. Ma-
iores hirci cinifei dicuntur a flumine Ci-
nife in Libia ubi grandes nascuntur. Capros
et capreas a carpendis virgultis quidam dixe-
runt. Alii quia captent aspera. Non nulli
a crepitu crurum. Unde et capreas vocitatas
quas agrestes capre quas Greci pro eo quod acu-
tissime videat id est oxyderkes [illegible] dorcadas
appellavit. Morantur enim in excel-
sis montibus et quamvis de longinquo videt omnes qui
ibi venient. Idem autem et capree
idem et ibices quasi avices eo quod ad instar
avium ardua et excelsa teneant et subli-
mia inhabitent ita ut de sublimitate
vix humanis obtutibus pateant. Unde et
meridiana pars ibices aves vocat qui
fluenti inhabitant. Hec itaque ut dixi-
mus animalia in petris altissimis commo-
rantur et si quando ferarum vel hominum adversi-
tatem persenserit de altissimis saxorum
cacuminibus sese se precipitantes in suis se
cornibus illesa suscipiunt. Cervi dicti
apo ton ceraton id est a cornibus. Cerata enim
Grece cornua dicuntur. Hii serpentium inimi-
ci cum se gravatos infirmitate persenserint
spiritu narium eos extrahunt de cavernis
et superata pernicie veneni eorum pabulo
reparantur. Diptamnum herbam ipsi prodiderunt
nam ea pasti excutiunt acceptas sa-
gittas. Mirantur autem sibilum fistularum.
Erectis auribus acutissime audiunt, submis-
sis nichil. Si quando immensa flumina vel
maria transnatant capita clunibus precedentium
superponunt sibique invicem succedentes nullum
laborem ponderis sentientes. Tragelaphus
agrestis nominatur cum sit idem genus cervi
villosos habent armos sicut ut hirci
et menta prolixis hirta barbis qui non
alibi sunt quam circa Fasidem. Hinnuli filii
sunt cervorum filii ab innuere dicti quia ad nu-
tum matris absconduntur. Damula vocata
quia de manu effugiat timidum animal et
imbelle de quibus Marcialis: Dente timetur aper
defendunt cornua cervum imbelles dame quid
nisi preda sumus. Lepus levipes quia velociter
currit. Unde et Grece pro cursu lagos dicitur. Velox
est enim animal et satis timidum. Cuniculi
genus agrestium animalium dicti quasi caniculi
eo quod canum indagine capiantur vel exclu-
dantur a cavernis. Sus dicta quod pascua
subigat id est terra subacta escas querat. Ver-
res quod grandes habeat vires. Porcus quasi
spurcus. Ingurgitat enim se ceno luto
quod immergit limo illinit. Oracius: et amica
luto sus. Ab immundicia spurcicia ut spurcus
nuncupatur. Porcorum pilos setas vocamus
et setas a sue dictas a quibus et sutores vo-
cantur quod ex setis suant id est consuant pelles. Aper
a feritate vocatus ablata f littera et subroga-
ta p. Unde et apud Grecos siagros id est fe-
rus dicitur. Omne enim quod ferum est et im-
mite abusive agreste vocamus. Iuvencus
dictus quod iuvare incipiat hominem usus
in excolenda terra vel quod apud gentiles
Iovi semper victimis iuvencus immolabatur numquam
taurus. Nam in victimis etiam etas conside-
rabatur. Taurus Grecum nomen est sicut
et bos. Indici tauri coloris fulvi sunt
volucris pernicitatis pilis in contrarium versis

capud circumflectunt flexibiliter qua volunt
ergo animal omne dorsum despiciunt in
mutui feritate. Bovem graeci boete dicunt
hunc latini trionem vocant. Nevius
terionem eo quod terram terat trionem hic
moderator rusticus. Cuius latitudo pellis
una a mento ad crura palearia dicuntur
a pelle ipsa quasi pellearia quod est generositatis
in bove signum. Boum in sociis eximia
pietas nam alterum alterius inquirit cum quo
ducere collo aratrum consuevit et frequenti
mugitu pium testatur affectum si forte
defecerit. Vacca dicta quasi boacca est enim
ex qualitate mobilium nominum sicut leo leena
draco dracena. Vitulus et vitula a viridi-
tate dicti id est etate viridi sicut virgo vitu-
la ergo parvula est et non dum enixa na-
m enixa iuvenca est aut vacca. Bubali
vocati per derivationem quod sint similes boum
adeo indomiti ut prae feritate iugum cervi-
cibus non recipiant. Hos procreat Affrica.
Uri agrestes boves sunt in Germania habentes cor-
nua in tantum extensa ut regiis mensis
in capacitate eorum gerule fiant. Ca-
melis causam nominis dedit sive quod
quando onerantur ut breviores et humiles
fiant accubant quia graeci camin humile et breve
dicunt sive quod curvus est dorso camur
in verbo graeco curvum significat. Hos licet
et alie regiones mittant sed Arabia plu-
rimos. Differunt autem sibi nam arabici bi-
na tubera in dorso habent reliquarum regio-
num singula. Dromeda genus camelo-
rum minoris quidem stature sed velocioris
unde et nomen habet nam adromos
graece cursus et velocitas appellatur. Centum
milia et amplius uno die pergere solet.
Quod animal sicut bos et ovis et camelus ru-
minat. Ruminatio autem dicta est a rumine
eminente gutturis parte per quam dimissus
cibus a certis revocatur animalibus. Asinus
et asellus a sedendo dictus quasi asedus sed
hoc nomen quod magis equis conveni-
bat ideo ab antiquis hoc animal suscepit quia
prius quam equos caperent homines hunc
presidere ceperunt. Animal quippe tardum
et nulla ratione renitens statim ut voluit
homo subdiderunt. Onager interpretatur a-
sinus ferus. Ferus quippe graeci agri-
um vocant agrium ferum. Hos Affrica habet
magnos et indomitos et in deserto vaga-
ntes. Singuli autem feminarum gregibus pre-
sunt. Nascentibus zelant et testiculos morsu de-
truncant quod caventes matres eos in secretis
locis occultant. Asinus Arcadicus dictus
eo quod ab Arcadia primum vecti sunt magni
et alti. Minor autem asellus agro plus
est necessarius quod et laborem tolerat et ne-
gligentiam prope modum non recusat. Equi
dicti eo quod quando quadrigis iungebantur equa-
bantur paresque forma et similes cursu co-
pulabantur. Caballus dictus a cavo quod
gradiens ungula impressa terram cavat quod
reliqua animalia non habent. Inde et soni-
pes quod pedibus sonat. Vivacitas equorum
multa. Exultant enim in campis odorantur
bellum excitantur sono tube ad prelium voce
accensi ad cursum provocantur. Dolent cum
victi fuerint exultant cum vicerint. Quidam
hostes in bello sentiunt adeo ut adver-
sarios morsu petant. Aliqui etiam proprios

duos reginos sunt obliti mansuetudinis si
mutetur aliquis post dominum alium recipiunt
inspectis ut morientibus dominis multi lacri-
mas fundunt. Solus enim equus propter homines
lacrimat et doloris affectum sentit et constat
unde in centauris equorum et hominum natura
permixta est et solent etiam ex equorum vel
alacritate eventum futurum dimicaturi colligere.
Etas longeva equis Persas Hunnos
ac Epirotas ac Siculos in annos ultra
quinquaginta brevior Hispanis ac Numidis
ac Gallis frequens opinio est. In generosis
equis ut aiunt veteres quattuor expectantur: Nota de cognitione equorum
forma pulchritudo meritum atque color. Forma
ut sit validum corpus atque solidum robo-
ri conveniens altitudo latus longum sub-
stricte maxime rotundi clunes pectus
late patens corpus omne musculorum
densitate nodosum pes siccus et cornu
concavo solidatus. Pulchritudo ut sit ex-
iguum caput et siccum pellis ossibus ad-
herens aures breves et argute oculi mag-
ni nares patule et recta cervix coma et
densa et cauda ungularum soliditate ro-
tunditas fixa. Meritum ut sit animo
audax pedibus alacer trementibus membris
quod est fortitudinis indicium quique ex sum-
ma quiete facile concitetur vel excitata
festinatione non difficile teneatur. Mo-
tus autem equi in auribus intelligitur virtus
in membris trementibus. Color hii precipue
est expectandus badius aureus roseus mir-
teus gilvus glaucus scutulatus canus
cervinus candidus albus guttatus niger.
Sequenti autem ordine varius ex nigro
badioque distinctus reliquus varius color

ut cinereus deterrimus. Badium autem antiqui
vadium dicebant quod inter cetera animalia for-
tius vadat. Ipse est et spadix quem phe-
nicatum vocant et dictus spadix a colore
palme quam Syri spadicam vocant. Gl-
aucus vero est velut pictos habens oculos et
quodam splendore perfusos. Nam glaucum
veteres pictum dicebant. Gilvus autem
melinus color est subalbidus. Gutta-
tus albus nigris intervenientibus punc-
tis. Candidus autem et albus invicem sibi
differunt. Nam albus cum quodam pallore
est; candidus vero niveus et pura luce per-
fusus. Canus vero dictus quod ex candido co-
lore et nigro est. Scutulatus vocatus propter
orbes quos habet candidos inter purpureos.
Varius quod varios habeat colores impares.
Qui autem albos tantum pedes habent pe-
tilli appellantur; qui frontem albam calidi.
Cervinus est quem vulgo guaranem dicunt;
eritie? quem vulgus vocat quasi in modum
erei sit coloris. Mirteus autem est
pressus in purpura. Dosinus autem dictus
quod color eius de asino vel cinereus.
Sunt autem hii de agresti genere orti quos
equiferos dicimus et proinde ad urba-
nam dignitatem transire non possunt. Mau-
rus niger est; nigrum enim Greci maurum
vocant. Mannus vero equus brevior est
quem vulgo brunitium vocant. Veredos
antiqui dicebant quod veherent redas
id est ducerent vel quod vias publicas cur-
rerent per quas et redas ire solitum erat.
Equorum tria sunt genera: unum generosum Nota
prelio et oneribus aptum; alterum vulga-
re atque gregarium ad vehendum non ad

equitardum aptum cum commixtione diversi generis ortum et de bigeneris que ex diversis nascuntur ut mulus. Mulus autem a greco tractum vocabulum habet, grece enim hoc vel quia iugo pistorum subactus tardas molendo ducit in gyrum molas. Iudei asserunt quod Ana nepos Esau equarum greges in deserto ab asinis primus fecit ascendi ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoque ab hoc admissos esse ad asinas et ipsum huiusmodi repperisse concubitum ut velocissimi ex hiis asini nascerentur. Industria quippe humana diversa in coitum animalia coegit sicque commixtione adulterina genus aliud repperit sicut et Iacob contra naturam colorum similitudines procuravit. Nam tales fetus oves illius conceperunt quales umbras arietum desuper ascendentium in aquarum speculum contemplabantur. Denique et hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur ut generosos obiciant equos visibus concipientium quorum similes concipere et creare possint. Nam et columbarii diversis depictas ponunt pulcherrimas columbas in hiis locis quibus ille versantur quo rapiente visu similes generent. Inde est quod quidam gravidas mulieres iubent nullos intueri turpissimos animalium vultus ut cenocephalos et simias ne visibus occurrentes similes fetus pariant. Hanc feminarum esse naturam ut quales perspexerint sive mente conceperint in extremo voluptatis estu dum concipiunt talem sobolem procreant ut enim animal in usu venereo foris species extrinsecus intus transmittit earumque saciata typis rapit species earum in propriam qualitatem. In animantibus bigenera dicuntur que ex diversis nascuntur ut mulus ex equa et asino, burdo ex equo et asina, ibride ex apris et porcis, titirus ex ove et hirco, musmones ex capra et ariete. Est autem dux gregis.

Sequitur de bestiis n.

b Bestiarum vocabulum proprie convenit leonibus pardis tygribus lupis et vulpibus canibus quoque et simiis ac ceteris que vel ore vel unguibus seviunt exceptis serpentibus. Bestie dicte a vi qua seviunt. Fere appellate eo quod naturali utuntur libertate et desiderio suo ferantur; sunt enim libere earum voluntates et huc atque illuc vagantur et quo animus duxerit eo feruntur. Leonis vocabulum ex greca origine inflexum est in latinum; grece enim leon vocatur et est nomen notum quia ex parte corruptum. Leena vero totum grecum est sicut et dracena. Ut autem leena lea dicatur usurpatum est a poetis. Leo autem grece et latine rex interpretatur eo quod princeps sit omnium bestiarum. Cuius genus triphariam dividitur: quibus breves et iuba crispa imbelles sunt, longi et coma simplici acres animis. Eorum frons et cauda indicat virtus, in pectore eorum firmitas, in capite fortitudo. A venatoribus terram contuentur quo minus aspectis venabulis terreantur. Rotarum timet strepitum sed ignis

magis cum dormierit vigilat oculis
cum ambulant cauda sua cooperiunt ves-
tigia sua ne eos venator inveniat
cum genuerit catulum tribus diebus et
tribus noctibus catulus dormire fertur
tunc deinde patris fremitu vel ru-
gitu veluti tremefactus cubilis locus
suscitare dicitur catulum dormientem. Circa
homines leonis natura est talis ut nisi
lesi nequeant irasci patet enim cot-
tidianis exemplis assiduis prostratis
enim parcit captivos obvios patriam
redire permittunt. Hominem non nisi in
magna fame interimunt. De quibus sin-
orcis summuneque leonum. Tygris vo-
cata propter volucrem fugam ita enim nomi-
nant Persi et Medi sagittam est enim
bestia variis distincta maculis virtu-
te et velocitate mirabilis ex cuius no-
mine flumen tygris appellatur quod is
rapidissimus sit omnium fluminum has
magis Hircania gignit. Panthe-
rus sive quod omnium animalium sit amicus
excepto dracone sive quod sui generis so-
cietate gaudet et ad eandem similitudinem
quicquid accipit reddit pan enim omne dicitur
Bestia minutis orbiculis superpicta
ita ut oculatis ex fulvo circulis nigra
vel alba distinguatur varietate haec semel
omnino parit. Cuius causae ratio mani-
festa est nam cum in utero matris catuli
maturescere adque vigere viribus
coeperint odiunt tempus morae itaque quasi one-
ratam fetibus vulvam tamquam obstaculum partui
unguibus laceratam effundit illa partum
seu potius dimittit dolore cogente ita
postea corruptis et cicatricatis sedibus
genitale semen in se susceptum non est ac-
ceptum sed irritum resilit. Quamvis Plinius
dicat animal cum acutis unguibus saepe
parere non posse vitiantur enim intus se
moventibus catulis. Pardus
secundus post pantherem est genus varium
ac velocissimum et praeceps ad sanguinem
saltu enim ad mortem ruit. Leopardus
ex adulterio leene et pardi nascitur et tertiam
originem efficit sicut et Plinius dicit
in naturali historia leonem cum parda
aut pardum cum leena concumbere et con-
tamen per totum degeneres partus creari ut
mulus et asinus. Monoceron a Grecis
vocatur latine interpretatur unicornis
idem et monoceron id est unicornis eo
quod unum cornu in media fronte habeat
pedum quattuor ita acutum et validum ut
quicquid impetierit aut ventilet aut
perforet nam cum elephantis saepe certa-
men habet et in ventre vulneratum pro-
sternit. Tantae autem est fortitudinis
ut nulla venantium virtute capiatur sed
sicut asserunt qui naturas animalium
scripserunt virgo puella proponitur quae
venienti sinum aperit in quo ille fe-
rocitate omni deposita caput ponit sic-
que soporatus velud inermis capitur.
Elephantem Grecis a magnitudine corporis
vocatum putant quod formam montis prae-
ferat grece enim mons elefio dicitur apud
Indos autem a voce barro vocatur
unde et vox eius barritus et dentes ebur-

rostrum autem promuscidem dicitur quo illo ori pabula admovet, et est angui similis vallo munitus eburno. Hos boves lucas dicebant antiqui romani; boves quia nullum animal grandius videbant, lucas quia in lucania illos pirrus primus in prelio obiecit romanis. Nam hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In his enim persi et indi ligneis turribus collocatis tamquam de muro iaculis dimicant. Intellectu autem et memoria multa vigent. Gregatim incedunt. Motu quo valent salutant. Murem fugiunt. Aversi coeunt. Cum autem parturiunt in aquis vel in insulis dimittunt fetus propter dracones, quia inimici sunt et ab eis implicati necantur. Biennio autem portat fetus, nec amplius quam semel gignit, nec plures sed tantum unum. Vivunt autem annos CCC. Apud solam affricam et indiam prius nascebantur; nunc sola india eos gignit. Griphes vocantur quia sit animal pennatum et quadrupes. Hoc genus ferarum in yperboreis nascitur montibus. Omni parte corporis leones sunt, alis et facie aquilis similes; equis vehementer infesti. Nam et homines visos discerpunt. Cameleon non habet unum colorem sed diversa est varietate conspersus ut pardus. Dicitur autem ita. Huius cameleontis corpus ipsum ad colores quos videt facillima conversione variatur, cum ceterorum animalium non est ita ad conversionem facilis corpulentia. Camelopardus dictus quod dum sit pardus albis maculis superaspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite cum camelo est similis. Hunc ethiopia gignit. Lincis dictus quia in luporum genere numeratur; bestia maculis terga distincta ut pardus sed similis lupo; unde et ille licos, iste lincis. Huius urinam convertere in duritiam preciosi lapidis dicunt, ut ligurius appellatur. Quod et ipsas linces sentire hoc documento probatur. Nam egestum liquorem harenis in quantum potuerint contegunt, invidia quadam nature ne talis egestio transeat in usum humanum. Linces dicit plinius secundo partu non admittere fetum. Castores a castrando dicti sunt. Nam testiculi eorum apti sunt medicaminibus, propter quod cum presenserit venatorem ipse se castrat et morsibus vires suas amputat. De quibus cicero in scauriana: redimunt se ea parte corporis propter quam maxime expetuntur. Iuvenalis: qui se eunuchum ipse facit cupiens evadere dampno testiculi. Ipsi sunt et fibri, qui et canes ponticaces vocantur. Ursus fertur dictus quod ore suo formet fetus, quasi orsus. Nam aiunt eos informes generare partus et carnem quandam nasci quam mater lambendo in membra componit. Unde est illud: sic format lingwa fetum cum protulit ursa. Sed hoc immaturitas partus facit. Denique tricesimo die generat; unde evenit ut precipitata fecunditas informes procreet. Ursorum caput invalidum; maxima vis in brachiis et lumbis, unde interdum erecti insistunt. Lupus greca derivatione in lingwam transfertur. Lupum enim illi licos dicunt; licos autem grece a morsibus appellatur, quod rabie rapacitatis quecumque invenerit trucidet. Alii lupos vocatos aiunt quasi leopos, quod quasi leonis ita sit illis virtus in pedibus; unde et quicquid presserit pedibus non vivit.

Capax autem bestia et devoratrix appetens
de qua rustici aiunt vocem hominem perdere si
eum lupus prior viderit unde et tacenti
subito dicitur lupus in fabula Certe si se pre-
visum senserit deponit feritatis audaci-
am Lupi toto anno non amplius quam diebus
xii coeunt famem diu portant post longa
ieiunia multum devorant Lupos Ethio-
pia mittit cervice iubatos varios ut
nullum colorem illis dicat abesse Canis
nomen latinum graecam ethimologiam habere
videtur graece enim cenos dicitur licet enim quidam
a canore latratus appellatum existiment
quod insonet unde et canis Nichil autem
sagacius canibus plus enim sensus ceteris ani-
malibus habent namque soli sua nomina
recognoscunt dominos suos diligunt dominorum
tecta defendunt et pro dominis suis se morti
obiciunt voluntarie cum domino ad predam currunt
corpus domini sui et non relinquunt quorum
postremo natura est extra homines esse non
posse In canibus duo sunt expectanda aut
fortitudo aut velocitas Catuli abusive
dicuntur quorumlibet bestiarum filii nam proprie catu-
li canum sunt per diminutionem dicti Licisce autem
dicuntur ut ait Plinius canes nati ex
lupis et canibus cum inter se forte misceantur
Solent et Indi feminas canes noctu in
silvis alligatas admittere ad tigres bes-
tias a quibus insiliri et nasci ex eodem
fetu canes adeo acerrimos et fortes
ut complexu leones prosternant Vulpes
dicta quasi volupes est enim volubilis pe-
dibus et numquam rectis itineribus sed tortuosis
anfractibus currit fraudulentum animal
insidiisque decipiens Nam cum non ha-
buerit escam fingit mortem sicque descendentes

quasi ad cadaver aves rapit et devorat Sy-
mie grecum est nomen id est pressis naribus
sicut et feda facie rugis follicantur
follicantibus licet et capellarum pressum habere na-
sum Hii simias latino nomine vocatas
arbitrantur eo quod multas in eis similitudines
rationis humane sentiant sed falsum est ne
elementorum presagas nova luna exul-
tant media et cava tristantur Fetus quos
amant ante se gestant neglecta cetera ma-
tri heret Harum genera quinque sunt cerco-
bus capetia caudas habent simia enim
sine cauda est quam quidam oldura vocant
Sphinges villose sunt comis mammis emi-
nentibus dociles ad feritatis oblivionem
Cenocephali et ipsi similes simiis sed facie
admodum canis sunt et nuncupati Saty-
ri facie admodum grata et gesticulationibus
inquieti Callitrices toto pene
aspectu a ceteris distant sunt enim in facie pro-
lixa barba et lata cauda Leontofon
bestia modica et exinde ita vocata quia
capta exuritur cuius cineres aspersae
carnes et posite per compita simiarum le-
ones necant si quantulumcumque eodem
sepperit Histrix animal in Affrica qua-
tu pile vocatum a stridore spinarum quas
tergo laxatas emittit canes vulneret
insequentes Enidrox bestiola exeo
nuncupata quod in aquis versetur maxime
et in Nilo quia si invenerit dormientem
corcodrillum volutat se in lutum primum
et intrat per os eius in ventrem et carpens
omnia interanea eius sic moritur
Hyenecomon grece vocatur eo quod odore
suo et salubria abicit et venenosa pro-
dantur Dracontopodes draconteus aut perdit similis

viri tuscos z veneni Sirullus aut ascō-
tes e nūcupatū sicut etiā serpētes in-
sequnt' qui cū adūsū aspidē pugnat
caudā erigit qm̄ aspis maxime caput
obsūrat qi minatē ad quā cū viri
sua cuspid' decepta corrumpit' Musio
appellat' q mures i fetus e sicut vul-
gus captu acceptiā vocat Alij dicūt
q captat i videt nā tā acute cernit
ut fulgore lumis noctis tenebras supet
unde z agro venit catus i ingeiosus
cuatoy kades z al' cfurio afurno des
unde z fur tenebrosos eni z occlos
cuniclos effodit z ciat pdā qm̄ in
veneit zelo ut q sit rotūdissimo
mebro ut q semos petat z assidue

De minutis aīalibz

mella peptet
Us pusillū aīal gēn alli nome
e quidā ab eoco sicut latinu
fit Alij dicit mures q ex humore t-
re nascūt' nā mus tra ūj z humus
Hys z i plenilunio iecur crescit sicut
quedā maritima augent' q rursus
minuēte luna deficiūt Sorex latinu
e eo q rodit z i modū serre pcidit
antiqui eni sorrā sauriē dicebāt
sicud z dudū clandū Mustela dca q̄i
mus lagus nā telu alogitudie dicū
ē ingeiosa subdola i domibz ubi nutrit
catulos suos cuspid' mutatqz sedē
serpētes z z mures psequit' Duo
sūt gna mustelarū Alterū eni silvestre
e distās longitudie q̄ua gci ictidas
vocat altiū i domibz oberrās cfalso
aut opinat' qui dicit mustelā ore
gcipe aure effūde ptu Musiramen
cu' morsu aranee moriunt' e i par-
dina aīal peregrinū aranei forma q̄
soli fuga dr q diē i fugiat i metal-
lis argentariis plurima e occultū rep-
tās p in prudētiā sup sedētibz pestē
facit Calpa dca q sit dapnata ceci-
te ppetua z tenebris e eni absqz oculis
sp̄ terrā fodit z humū egerit z radices
subtra de frugibz comedit q gci thassal-
tam vocat Glires dca sūt q pingues
eos efficiat sopnus nā gliscit diciuus
crescit hyeme eni tota dormiunt z i
mobiles q̄i mortui iacet tp̄e estivo
reviviscunt Hericius aīal spinis co-
opertū q exinde dr noiatū eo q sb-
rigit se qm̄ spinis suis clauditur q̄bz
undiqz ptectus e qt isidias nā stati-
ē ut aliquid psenserit pmū se subrig'
atqz i globū cūsus i sua se arma
recolligit huius i prudetia quedā est
nā cū abstraxerit uvā devite supinus
se se volutat sup eā z sic eā ex-
hibz natis suis Grillus nome a
sono vocis hz hic retro ambulat z
terrā terebrat strident noctibz Venator
eu formica alligata capillo i caverna
gectā afflato prius pulue ne ab-
scodat ita formice complexibz extrahit'
Formica dca ab eo q micas ferat
farris cui' solercia multa Provideet
eni i futurū z pparat estate q yeme
comedat In messe aut colligit tri-
cū ordeū no tangit dū pluit eas
de desup frumentū totū eiat Dicunt'
i ethiopia formice ee ad formam
canis que arenas aureas pedibz
exerunt quas custodiunt ne qs auferat

captatque adueniens perimitur. Formico-
leon ob hoc vocatus quia formicarum leo est
vel certe formica et leo. Est enim animal
paruum formicis infestum quod se in pulue-
re abscondit et formicas frumenta
gestantes interficit. Proinde autem et leo et
formica vocatur quia aliis animalibus ut formica
est, formicis autem leo est.

Sequitur de serpentibus .iiij.

[A]nguis vocabulum omnium serpentum genus
quod plicari et torqueri possit, et
inde anguis quod angulosus sit et numquam
rectus. Angues autem apud gentiles pro-
genius locorum erat habitus semper. Unde
Persius: Pinge duos angues, pueri sa-
cer est locus. Colubrum dictus ab eo
quod colat umbras vel ab eo quod in lubricos
tractus flexibus sinuosis labitur; nam lu-
bricum dicitur quidquid labitur dum tenetur ut
piscis, serpens. Serpens autem nomen ac-
cepit quia occultis accessibus serpit non
manifestis nexibus repit. Illa autem
que in quattuor pedibus nituntur sicut lacerti
et stelliones non serpentes sed reptilia
nominantur. Serpentes autem reptilia
sunt quia pectore et ventre repunt. Quorum
tot venena quot genera, tot pernicies quot
species, tot dolores quot colores habent. Dra-
co maior cunctis serpentibus sive omnibus
animantibus quae reptant super terram. Hunc
greci dracontam vocant unde et diriuatum
est in latinum ut draco diceretur. Qui saepe
ab speluncis abstractus fertur in aerem concita-
tur aer propter eum. Est autem cristatus, ore
paruo et arctis fistulis per quas trahit spiritum
et linguam exerit. Vim autem non dentibus
sed in cauda habet et verbere potius quam rictu nocet.
Innoxius est autem a venenis sed ideo huic
ad mortem faciendam venena non esse ne-
cessaria quia si quem ligaverit occidit.
A quo nec elephans tutus est sui corporis
magnitudine. Nam circa semitas delites-
cens per quas elephanti soliti gradiuntur cru-
ra eorum nodis alligat ac suffocatos pe-
rimit. Gignitur autem in ethiopia et india
in ipso incendio iugis estus. Basilis-
cus grece, latine interpretatur regulus eo
quod rex serpentum sit adeo ut eum viden-
tes fugiant quia olfactu suo eos necat.
Nam et hominem vel si aspiciat interimit.
Siquidem ad eius aspectum nulla avis
volans illesa transit sed quamvis procul sit
eius ore conbusta deuoratur. A mustelis
tamen vincitur quas illic homines inferunt
cauernis in quibus delitescit. Itaque
eam visa fugit quam illa persequitur et
occidit. Nichil enim parens ille sine
remedio rerum constituit. Est autem longi-
tudine semipedalis albis maculis
lineatus. Reguli autem sicut scorpiones
arentia quaeque sectantur et postquam ad aquas
venerint ydrophobos et lymphaticos
faciunt. Sibilus idem est qui et regulus;
sibilo enim occidit antequam mordeat
vel exurat. Vipera dicta quod vi pariat.
Nam cum venter eius ad partum intumu-
erit, catuli non expectantes maturam
naturae solutionem corrosis eius late-
ribus erumpunt cum matris interitu. Lu-
canus: Viperei coeunt abrupto corpore
nodi. Fertur autem masculus ore inser-
to vipere semen expuere. Illa autem

ex voluptate libidinis in rabiem versa
caput maris ore receptum precidat. Unde
fit ut parentes utrique pereant masculus dum
coit femina dum parit. Ex vipera autem fiunt
pastilli qui tiriaci vocantur a grecis. Aspi-
s vocata quod morsu venena immittat
et spargit. Ios enim greci venenum di-
cunt et inde aspis quod morsu venenato
interimat. Huius diversa genera et species et
dispares effectus ad nocendum. Fertur
autem aspis cum ceperit pati incantatorem
qui eam quibusdam carminibus propriis evocat
ut eam de caverna producat, illa cum exire
noluerit unam aurem in terram premit, al-
teram cauda obturat atque operit, ita
voces illas magicas audiens non
exit ad incantatorem. Dipsa genus
aspidis que latine situla dicitur quia quem
momorderit siti perit. Ypnalis genus
aspidis dicta quod sompno necat. Hanc
et sibi Cleopatra apposuit et ita mor-
te quasi in sompno soluta est. Emorreis
aspis nuncupatus quod sanguinem sudat
qui ab eo morsus fuerit ita dissolutis
venis quidquid vite est per sanguinem
evocat. Grece enim sanguis emath dicitur.
Prester aspis semper ore patenti et vapo-
rata currit cuius poeta sic meminit:
Oraque distendens avidus fumantia
prester. Sic quem percusserit distenditur
enormique corpulentia necatur. Extu-
beratum enim putredo sequitur. Seps
tabificus aspis quem dum momorderit
hominem statim eum consumit ita ut
liquefiat totus in ore serpentis. Ceras-
tes serpens dictus eo quod in capite cornua

habeat similia arietum. Ceras enim greci vocant
cornua. Sunt autem illi quadrigemina cor-
nicula quorum ostentatione veluti escam il-
lectis sollicitata animalia perimit. Totum enim
corpus tegit harenis nec ullum indicium
sui prebet nisi ex ea parte qua invitatas aves
vel animalia capit. Est autem flexuosior
plus quam alii serpentes vocatus eo quod tan-
ta prefulget tergi varietate ut notarum
gratia aspicientes retardet et quia reptando
pigrior est quos assequi non valet
miraculo sui stupentes capit. Tanti autem
fervoris est ut etiam hiemis tempore exuvi-
as corporis fervens exponat. De quo Luca-
nus: Et scitalis sparsis etiam nunc sola pru-
inis exuvias positura suas. Amphisi-
bena dicta eo quod capita habeat duo, unum
in loco suo et alterum in cauda, currens ex utroque
capite tractu corporis circulato. Hec sola
serpentium frigori se committit prima omnium
procedens. De qua idem Lucanus: Et gravis in ge-
minum vergens caput amphisbena. Cuius
oculi lucent veluti lucerne. Enydros co-
lubra in aqua vivens. Greci enim ydros
aquam vocant. Ydros aquatilis serpens a quo
icti obturgescunt. Cuius quidam morbum
boam vocant eo quod ei fimo bovum me-
dicetur. Ydra draco multorum capitum
qualis fuit in Lerna palude provincie
Archadie. Hec latine excedra dicitur quia uno
ceso tria capita excrescebant. Sed hoc fabulo-
sum est nam constat ydram esse locum evo-
mentem aquas vastantes vicinam civita-
tem in quo uno meatu clauso multa
erumpebant. Quod Hercules videns loca ipsa

exussit et sic aque meatus clausit. nam ydra antiqua dicta est. Chelidros serpens qui et cersidros quasi cerim et in terris et in aquis moratur nam cersom dicunt greci terram ydor aquam. Hic per quem labitur terram fumare facit. Hunc sic Macer describit: Seu terga expirant spumantia virus seu terra fumat qua teter labitur anguis. Et Lucanus: Tractique via fumante chelidri. Qui dum ambulat nam si torpit se dum erit statim crepat. Natrix serpens aquam veneno inficiens in quocumque enim fonte fuerit eum veneno inficiet. De quo Lucanus: Et natrix violator aque. Cencris serpens in flexuosa qui semper rectum iter efficit de quo Lucanus: Et semper recto lapsurus limite cencris. Parias serpens qui semper in cauda ambulat et sulcum facere videtur unde idem Lucanus: quo contentus iter cauda sulcare parias. Boas anguis Ytalie in(m)ensa mole persequitur greges armentorum et bubalos et plurimo lacte riguis se uberibus innectit et sugens interimit atque inde a boum depopulatione boas nomen accepit. Iaculus serpens volans de quo Lucanus: iaculique volucres. Exiliunt enim in arboribus et dum aliquod animal obvium fuerit iactant se super illud et perimunt unde et iaculi dicti sunt. In arabia autem serpentes sunt cum alis que syrene vocantur que plus currunt quam equi sed et volare dicuntur quorum tantum virus est ut morsum eorum mors sequatur quam dolor. Ophites dicta quod colorem harene habet de qua poeta: quam parvis pictus maculis thebanus ophites concolor exustis

atque indiscretos harenis. Seps exiguus serpens qui non solum corpus sed et ossa quoque veneno consumit cuius poeta meminit: sic ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps. Dypsas serpens tante exiguitatis fertur ut calcatus non videatur cuius venenum ante extinguit quam sentiatur facies preventa morte nec tristiciam induat morituri de quo poeta: signiferi iuvenis tyrreni sanguinis auli torta caput retro dipsas calcata momordit. Vix dolor aut sensus dentis fuit. Scaliga serpens est que non videt. Cecula dicta quia parva sit et non habeat oculos. Centipeda a multitudine pedum dicta. Lacertus reptile genus est vocatus ita quia brachia habet. Genera lacertorum plura ut botrax salamandra saura stellio. Botrax dicta quia rane faciem habet. Nam greci ranam botrachum vocant. Salamandra vocata quod contra incendia valet. Cuius inter omnia venenata vis maxima est cetera enim singulos feriunt ista plurimos pariter interimit nam si arbori irrepserit omnia poma inficit veneno et eos qui exinde comederit occidit que etiam si in puteum cadat vis veneni eius potantes interficit. Ista contra incendia repugnans ignes sola animalium extinguit vivit enim in mediis flammis sine dolore et consumptione et non solum quia non uritur sed extinguit incendium. Saura lacertus qui senescit cecantur oculi eius et intrat in foramen parietis aspicientis contra orientem et orto sole intenditur et illuminatur. Stellio de colore inditum nomen habet est enim in tergore pictus lucentibus guttis in modum

stellarum de quo Solinus aptiusque colori
nomen sic varius stellatus corpore guttis
sicut autem scorpionibus adeo contrarius esse dicitur
ut visu eos pavorem stuporis inferat et tor-
porem. Sunt et alia serpentum genera ut ad
modum elephantie comedratontes
Dyascorides Constantinus nominatus taceus mortuum
modo omnes autem serpentes natura sua
frigide sunt non perimunt nisi cum calescunt
nam cum sunt frigide nullum tangunt. Unde
et venena eorum plus die quam nocte no-
cent. Torpet enim noctis algore et merito
quia frigide sunt. Nocturno rore insuper enim
adiuvat vapore corporis gelide pestes
et nimia frigide. Unde et hyeme in nodos
torpent estate solvuntur. Inde est quod dum
cumque veneno serpentum percussi primum ob-
stupescunt et postea in illo ubi ipsum virus
calescens exarserit statim homines extin-
guit. Venenum autem dictum eo quod per venas
pestis eius vegetative corporis aucta
discurrerit et animam exigit. Unde non potest
venenum nocere nisi hominis tetigerit
sanguinem. Lucanus: Nox mortifera serpentum
est admixto sanguine pestis. Omne autem
venenum frigidum est et ideo anima ignea
est fugit venenum frigidum. Cum natura-
libus bonis que nobis et irrationabilibus
animalibus videmus esse communia in natura-
te quibusdam sensus serpens excellit. Un-
de legitur in Genesi: Serpens autem erat sa-
pientior cunctis animantibus terre. Dicit
autem Plinius. Sunt creditur quod serpentis ca-
ca si cum duobus evaserit digitis nichi-
lominus vivit. Unde et totum corpus obiicit
pro capite ferientibus agentibus vivacitas ser-
pentibus est usque ratio in adversum tenent.

nec frustum quod occides non in fronte serpen-
tis intestinis adeo ut vix audiatur cum inspi-
ratur. Sic cursum autem animal in tanta celeritate
lingue motu movet ut serpens adeo ut triplices
linguas habere videatur cum una sit. Serpentum
vitalis corpora adeo ut contigue terris via
humore depinguent. Vestigia serpentum etiam
sunt ut cum pedibus careant videantur costis
tamen et squamarum nexibus per reptant quas
a summo gutture usque ad imum alvum quam
pari modo dispositas habent. Squamis
vero quasi unguibus costis quasi cruribus in-
nituntur. Unde si in qualibet corporis parte
ab alvo usque ad caput ictu aliquo colli-
datur debilis redditur cursu hec non potest
quia ubicumque ille ictus inciderit spinam
solvit per quam costarum pedes et motus
corporis agebat. Serpentes autem annue
senium dicuntur adeo ut deposita vetere
tunica senectute deponere atque in iu-
ventutem redire. Tunice serpentum ex-
uvie vocantur eo quod his quas serpentes
aut exuunt sive quibus exutis iuven-
tutem redeant. Dicitur enim et exuvie
et induvie quia exuuntur et induuntur. Pi-
tagoras dicit de medulla hominis mor-
tui quod in spinam est serpente creata quod etiam
Ovidius in Methamorphoseon libro quinco-
rat dicens sunt qui cum clauso putrefacta
spina sepulcro mutari credant huma-
nas anguine medullas quod credit merito
cuncaude ut sicud per serpentem mors hominis
ita de morte hominis serpens crearetur ac
certum quod hominis modum serpens non sit aucis
Sequitur de vermibus · v · genere

Vermis autem est animal quod plerumque
de carne vel ligno vel de quacumque
re terrena sine ullo concubitu gignitur li-
cet nonnumquam et de ovis nascantur sicut scor-
pio. Sunt autem vermes aut terre aut aque aut
aeris aut carnium aut frondium aut lignorum
aut vestium. Aranea vermis aeris ab aeris
nutrimento cognominata que exiguo cor-
pore longa fila deducit et tele semper intenta
numquam desinit laborare perpetuum sustinens
in sua arte suspendium. Sanguisuga
vermis aquatilis dicta quod sanguinem sugat.
Potantibus enim insidiatur cumque labitur
faucibus vel ubi primum adheserit sanguinem
haurit et cum nimio cruore tumuerit
evomit quod sumpsit ideo ut recentiorem
denuo sugat. Scorpio vermis terrenus
qui potius vermibus ascribitur quam serpentibus animal
armatum aculeo et ex eo grece vocatum
quod caudam figat et arcuato vulnere vene-
na diffundat. Proprium autem est scorpionis
quod manus palmam non feriat. Cantari-
de vermis terrenus qui dum humano corpore
fuerint applicati statim sui adustione
vesicas efficiunt plenas humore. Multi-
pes vermis terrenus dictus ex multitudine
pedum vocatus qui contactus in globum
complicatur nascitur sub petris ex humore
et terra. Limax vermis dictus limus quod
de limo vel in limo nascatur unde et sor-
dida semper et immunda habetur. Bombix
vermis frondium ex cuius textura bombi-
cinum conficitur. Appellatur autem hoc nomine
ab eo quod evacuetur dum fila generat et
aer solus in ea remanet. Eruca fro-
ndium vermis in olus et in pampino involu-
ta ab erodendo dicta de qua meminit Plau-
tus imitatus nequam bestia et malefica
involutam in pampino implicat se. Videlicet
non ambulat ut locusta ut huc illuc
discurrens semipasta dimittat sed perma-
net pereuntibus frugibus et tardo lapsu
pigris quoque morsu universa consumit. Tere-
donas grece vocantur lignorum vermes quod teren-
do comedat. Hos nos termites di-
cimus. Ita enim apud Latinos ligni ver-
mes vocantur quos tempore importuno cese
gignuntur arbores. Tinea vestimento-
rum vermis dicta quod teneat et eo usque
insidat quo erodat unde et pertinax
quod in eandem rem identidem urgeat.
Vermis carnium cunigneus lubricius
ascaride costi pediculi pulices lendex
tarmus ricinus usia cimex. Cunig-
neus vermis capitis. Lubricus vermis in-
testinorum dictus quasi lubricus quod labitur
vel in lumbis sit. Ascaride costi pedi-
culi vermes cutis a pedibus dicta unde pe-
diculosi dicuntur quibus pediculi dicuntur
in corpore effervescunt. Pulices vero
vocati sunt quod ex pulvere magis nutriantur.
Lendex. Tarmus vermis est lardi. Rici-
nus vermis est canis vocatus eo quod
edit in auribus canum. Ceyros enim grece
canis est. Usia vermis porca appellata
quod urit nam ubi momorderit adeo
locus ardet ut ibi vesica fiat. Cimex
de similitudine cuiusdam herbe vocatus cuius
fetore sit. Grece autem vermis in carne pu-
tri nascitur. Tinea in vestimentis. Eru-

ca in olere cernendo in ligno carinque in lar-
do. Vermis non aptus passibus ut serpens
vel squamarum nexibus repit quia non est
illis spine rigor ut colubris sed in
diversum corpusculi sui partes contrahendo et
tractus contrahendo porrectas motum expli-
cat sicque agitatus perlabitur.

Sequitur de piscibus .vj.

Pisces dicti unde et pecus a pascen-
do scilicet. Reptilia ideo dicuntur que
que natant eo quod reptilia speciem habent
et naturam quamvis in profunda se demergant re-
pant tamen in natando. Unde et David ait
Hoc mare magnum et spatiosum illic rep-
tilia quorum non est numerus. Amphibia sunt
genera quedam piscium dicta eo quod ambulan-
di in terris usum et natandi officium in aquis
habeant. Amphi enim grece utrumque dicitur id est quia
in terris et in aquis vivunt ut foce, coco-
drilli, ypopotami id est equi fluviales.
Pecoribus autem et bestiis et volatilibus
antea homines nomina imposuerunt quam
piscibus quia prius visa et cognita sunt.
Piscium vero paulatim postea cognitis generibus
nomina instituta sunt aut ex similitudine
terrestrium animalium aut ex specie propria sive
moribus seu colore vel figura aut sexu.
Ex similitudine terrestrium ut rane, vituli
et leones et nigri meroli et pavi diver-
so colore et dorso et collo picti et turdi
albo varii et cetera que sibi invicem species
terrestrium animalium nomina vendicaverunt.
Ex moribus terrestrium ut canes in mari
a terrenis canibus nuncupata eo quod mordeant
et lupi quod voracitate insequantur alios pis-
ces. A colore ut umbre quia coloris umbri
sunt et aurata quia in capite auri colorem
habent varii et anchieta que vulgo truitas

vocant. A figura ut orbis quia rotundus est
totus quia in capite constat ut folia ut sunt
adinstar calciamentorum solee. Appellant mus-
culus quod sit balene masculus eius enim co-
itu concepta belua prolificat. Sunt et mus-
culi coclearum quarum lacte concipiunt ostree.
Balena autem est immense magnitudinis
bestia obmittendo et fundendo aquas vocata.
Ceteris enim bestiis maris altius iaciunt
undas. Balena enim grece emittere dicitur. Cete
dce tob kn. tob aut abbre. hoc est
ab immanitate. Sunt enim in genere grandia
beluarum et equalia montium corpora qualis
cetus excepit Ionam cuius alvus tante
magnitudinis fuit ut instar obtineret
inferni dicente propheta: Exaudivit me
de ventre inferi. Equi marini quod pri-
ma parte equi sunt posterior solvuntur in
pisces. Phocas dicunt eos marinos
boves quia boatus. Ceruli a colore
appellati. Nam ceruleum est viride cum nigro
ut est mare. Delphines certum habent vo-
cabulum quod voces hominum sequantur vel quod
ad symphoniam gregatim conveniant. Nichil
in mari velocius istis. Nam plerumque sa-
lientes naves transvolant. Cum autem pre-
ludunt in fluctibus et undarum se molibus
saltu precipitem referunt tempestates
significare videntur. Hii proprie simones no-
minantur. Est et delphinum genus in Nilo
dorso serrato qui cocodrillos teneriores
ventrium secantes interimunt. Porci
marini qui vulgo vocantur suilli quoniam
dum escam querunt more suis terram sub aquis
fodiunt. Circa guttur enim habent oris
officium et nisi rostrum harenis

in mergat pastum non colliget Cornu-
te a more cordis dicte quod gerunt pectore
suaque voce proditi capiuntur Cinni grecum
nomen habent sunt ingrediuntur vere ponto
intrant dextro latere levo exeunt hoc
inde creditur fieri quod dextris oculis acu-
tius videant quam levis Gladius dic-
tus quod rostro mucronato sit ob hoc naves per-
fossas mergit Serra nuncupata quod
serratam cristam habet et subternatans naves
secat Scorpio dictus quod ledit dum ma-
nu tollitur tradunt decem cancris cum
ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi
sunt scorpiones ad eum locum congregari Ara-
nea genus piscis dictus quod aure fe-
riat habet enim stimulos quibus percutitur
Cocodrillus a croceo colore dictus gig-
nitur in Nilo animal quadrupes in terra
et in aquis valens longitudine plerumque
xx. cubitorum dentium et unguium immani-
tate armatum tantaque cutis duritia
ut quamvis forti ictus lapidum tergo
repercussos non sentiat nocte in aquis
die humi quiescit ova in terra fovet
masculus et femina vices servant
hunc pisces quidam serratam habentes
cristam tenera ventris secantes inte-
rimunt solus ex animalibus superiorem movet
maxillam Ypotamus dictus quod equo similis
dorso iuba et hinnitu rostro resupina-
to aprinis dentibus cauda tortuosa die
in aquis commoratur nocte segetes de-
pascitur et hunc Nilus gignit Pager
quem greci fagrum nuncupant qui duos
dentes habeat ita ut ostrea in mari
alat Dentrix pro multitudine et granditate
dentium dicitur Lepus a similitudine capitis
nuncupatus lepori ut dicunt et amicitias
appellant in capturam ingeniosum denique
rete circundatus fertur harenas arte cau-
de atque conditus transire rete Mullus
vocatus quod mollis sit atque tenerrimus
cuius cibo tradunt libidinem inhiberi oculo-
rum aciem hebetari homines vero sepe pas-
tos piscem olere mullum in vino neca-
tos hic qui inde biberint vini tedium
habent Mugilus nomen habet quod sit
multum agilis nam ubi dispositas pisca-
torum senserit insidias confestim retrorsum
rediens ita transilit rete ut volare
piscem videas Melanurus eo quod
nigram caudam habeat et pennas nigras
in corpore lineas nigras melan enim
greci nigrum vocant Blancus a colore
dictus quod albus sit grece enim album leu-
con dicunt hic estate rarus apparet
in toto in nebulis Timallus ex flore
nomen accepit tymum quippe flos
appellatur nam cum sit specie gratus et sapo-
re iocundus tamen sicut flos flagrat
et corpore odores aspirat Escarus dictus
eo quod solus escas ruminare videtur
denique alii pisces non ruminant Cre-
ditur enim esse ingeniosum nam in-
clusum nassis non fronte erumpit nec
infestis ictibus caput inserit sed ad
versum crebris ictibus caude laxat
fores atque ita retrorsum redit quem
luctantem si forte eius alius escarus
extrinsecus videat apprehensa mordicus
cauda adiuvat nisus erumpentis
Sparus a lancea missili nomen
accepit quod eius species figure sit consimilis
cum piscis in venta sit quasi marina

nam partes coelum respicientium insignile
ab aspiciendo dictum. Australis piscis sive
quod aquarum undam ore susceperit sive quod
tunc hic piscis oritur quo tempore tendit in
occasum pliades recipiunt. Scamio sancti-
tibus dextra sinistraque lateribus virgulis
puniceis. pectus aliisque discoloribus
designatur. Dictus amio quod non capitur in
hamo. Echeneis parvus et semipedalis
pisciculus nomen sumpsit quod navem adhe-
rendo retineat. ruant licet venti licet saevi-
ant procelle navis tamen quasi radicata in
mari stare videtur nec moveri non reti-
nendo sed tantum adherendo. Hunc latini
moram appellaverunt eo quod cogat stare
navigia. Uranoscopus vocatur ab o-
culo quem in capite habet quo semper super
intendit. Milago vocatur quod evolat
super aquas. quotiens autem videtur extra
aquam volitans tempestates mutari. Squa-
tus dictus quod sit squamis acutis. unde
et eius cute lignum politur. Civitas
Syrie que nunc tyrus dicitur olim sarra
vocabatur a pisce quodam qui illic ab-
undat quem lingua sua sar appellant. ex
quo derivatum est huius similitudinis pis-
ciculos sardas sardinasque vocari. Allec
pisciculus ad aliquorum est salsamento-
rum idoneus unde et nuncupatur. Aforus
pisciculus qui pro exiguitate hamo
capi non potest. Anguille anguis similitu-
do nomen dedit. origo eius ex limo
unde et cum capitur adeo lubrica est ut
quanto fortius presseris tanto citius elab-
itur. ferunt autem orientis fluvium Gangem
anguillam tricenis pedibus gignere. Ang-
uille vino necate qui ex eo bibe-
rint tedium vini habent. Draco
marinus aculeos in branchiis habet ad caudam
spectantes. qui cum percusserit quaqua ferit
venenum fundit. unde et vocatus. Mure-
nam greci myrinam vocant eo quod complicet
se in circulos. hanc femininum tantum sexus
esse tradunt et concipere a serpente. ob id a
piscatoribus tamquam a serpente sibilo evocari
et capi. ictu autem fustis difficile in-
terimi. ferula protinus. animam esse in
cauda manifestum. nam capite percusso
vix causa interimi. cauda statim exanima-
ri. Congrus. polypus idem est quod mul-
tipes. plurimos enim nexus habet. iste in-
geniosus hamum appetens brachiis com-
plectitur morsu nec prius dimittit quam
escam circumroserit. Torpedo vocata eo quod
corpus torpescere faciat si eam quis
viventem tangat. narrat plinius secundus
ex indico mari torpedo etiam procul
et e longinquo ut si hasta virgave tan-
gatur quamvis prevalidos lacertos torpescere
quamlibet ad cursum veloces alligare pedes.
tanta enim vis est eius ut et aura
sui corporis afficiat membra. Sepia dicta
quod sepius intricata difficilius capitur.
in rotundo obscurum genus est cum con-
cepit sicut sepia cuius atramenti tanta
vis ut lucerne addito et ethiopas videri
ablato priore lumine quidam tradant. Lo-
ligo dicitur in oceano mauritanie non
procul a litore semel tantaque multitudine
lolliginum evolare extra aquam ut et naves
demergere possint. Conche et cocle vocate
a causa vocate quod deficiente luna
cavantur id est evacuantur. Omnium enim clauso-
rum maris animalium atque ostrearum in

cremento lune membra cumcrescunt defici-
ente eadem vero in augmento sunt aucti-
ores cum vero in defectum veniunt carnes
minuuntur. Sicut enim phisici dicunt Conche
aut purpure in prandiis nomine et coclee
vero promiscuum conchule conchilarum
natura genera sunt inter que et margarite sunt
petre que celle dicuntur in quarum carne
preciosus calculus solidatur de quibus dicunt
hii qui de animalium scripsere naturis
eo quod nocturno tempore litora appetunt et ex ce-
lesti rore margaritum concipiunt unde et
celo nominatur. Murex est coclea est
maris dicta ab acumine et asperitate que alio
nomine conchilium nominatur propter quod circumcisa ferro
lacrimas purpurei coloris emittat ex
quibus purpura tingitur et inde ostrum ap-
pellatum quod hec tinctura ex teste humore
eligitur. Cancros vocari quod conche sunt
articulatus? inimica ostreis animalia
eorum enim carnibus vivunt miro ingenio.
Nam quia validam testam eius aperire non
possunt explorat quando ostrea clausum tes-
tarum aperiat tunc cancer latens lapillum
inicit atque impedita conclusione ostree
carnes erodit. Tradunt decem cancros
cum ocimi manipulo alligatis omnes qui ibi
sunt scorpiones ad eundem locum convenire.
Duo sunt autem genera cancrorum fluviales
et marini. Ostrea dicta est quod a testa quibus
mollities interior carnis munitur. Greci
testam ostrea vocant ostrea autem neutro
carnes autem femino dicuntur. Musculi ut prediximus
coclee sunt ut premisimus cuius aquarum lacte
concipiunt ostree et dicti musculi quasi mas-
culi. Pellores appellate parvitate sua
sic ubi fundant congruitate sunt enim
cum terras angusta a pede pellori
Ungues a similitudine humanarum unguium dicte.
Testudo dicta eo quod tegmine teste sit
adopertus in camere modum. Sunt autem quat-
tuor genera terrestres marine lutarie id est in ceno
et paludibus viventes quartum genus flu-
viales que in dulci aqua vivunt. Fe-
runt aliqui quod incredibile est tardius
ire navigia testudinis pedem dextrum
vehementia. Echinus a terreno echino no-
men sortitus quem vulgus ericium vocat
huius testula duplex spinis aculeata
in modum castanearum quando ad hoc aperte
de arboribus cadunt caro eius mollis et
minima. Peloris vero nomen dicitur ut tes-
tudo ac peloris et conchilia ut quod
edimus et ubi cavo in est et utrumque dicitur
pelloris. Rane a garrulitate vocate
eo quod circa genitales strepunt paludes
et sonos vocis in pertinacibus clamoribus
reddunt. Ex his quedam aquatice
dicuntur quedam palustres quedam
rubete ob id quod in vepribus vivunt
grandiores cunctis. Alie calamites
vocantur quia inter harundines fruticesque
vivunt minime omnium et viridissime
mute et sine voce. Agredule
rane parve in sicco vel agris morantes
unde et nuncupate. Negant quidam
canes latrare quibus in offa rana vi-
va fuerit data. Spongia a fingere id est
nitidare ut extergere dicta. Afranius
accedo ad te ut te cunctam fingam
linteo et extergam. Ceteris et fugelin
spongis paginas i extergebant. Animal
autem esse docet cruorem inherentem pe-
tris unde et dum abscinditur cruorem
emittit. Nam alia sunt vincta in aquis

et dispergunt ut pisces alie que stant fixe
ut ostree echinus fungie Exossys alias
madas dicta eo quod temerarie se fistule
supponentes alias siccas que in arioribus
fistulis se at pectinis alias durioribus
quas greci appellant tragos et nos histo-
rias dicere possumus ob asperitatem sui mol-
lissimum genus tam penicilli volunt eo
quod apte se adaptent tumoribus et adhe-
dant lippitudinibus utiles. Candide fu-
erunt sunt per estate cum adplexe
fuerint et sicut cera puncta cadorum
bibunt. Animalium omnium nociva in aquis vi-
vencium C. xl. iiii^or. Plinius autem dicit com-
pota in generibus beluarum spectaculum animum et
terre et aque tamen ovorum colorum locusta
rum pelloidum polyporum solearum lacerto-
rum ut lulligo et sunt sepia crocibus
notata quedam natura mutilem ordine
quorum plura cognoscunt quodque vero in suis
locis sine mutatione vagantur. Inpiscibus
aut feminis alie conmixtione masculi con-
cipiunt et pariunt catulos alie pariuntur
ova sine masculi commixtione suscepta que
idem in pisces sui feminis lacte perfun-
duntur et que hec minime perfusa fuerint ad
fetum generabilia fiunt quod perfusa non
fuerint sterilia pepererat atque putrescunt

Sequitur de avibus viij.

Avium nomine avium est genus
diversum nam sicut specie sic differe-
runt ita et nature diversitate. Nam alie
sunt simplices ut columbe alie astute ut
perdix alie ad manum se subiciunt ut
accipiter alie reformidant ut garamantes
alie hominum delectantur conversatione ut hy-
rundo alie in desertis secretam vitam diligunt
ut turtur alie ipso solo semine pascuntur
ut anser alie carnibus vescuntur et rapinis
intendunt ut milvus alie in tunc que ma-
net in locis ut corvi alie advenientes que
propriis temporibus veniunt ut ciconie et hiru-
dines alie congregate idem gregatim ut stur-
nus et coturnices alie solivage id est
solitarie propter insidias deprehendendi ut
aquila accipiter et quecumque ita sunt alie
vocibus strepunt ut hyrundo alie can-
tus edunt dulcissimos ut cygnus et
merula alie verba et voces hominum imitantur
ut psitacus et pica sed et alie sunt
genere ita et moribus innumerabiles.
Nam volucres quanta genera sint invenire
quemquam non posse neque enim omnes
Indie aut Ethiopie aut Scithie deserta
quis penetrare potuit quod earum genera
et differentias nosset. Aves dicte quod
vias certas non habent sed per avia queque
discurrunt. Alites quod alte alta pete-
dunt et ad sublimia alarum remigio con-
scendunt. Volucres a volando nam
inde volare et inde ambulare dicimus vola
enim media dicitur pars pedis sive manus et
manibus media pars alarum quarum motu
penne agitantur unde volucres. Pulli
dicuntur omnium avium nati sed et animalium quadru-
pedum nati pulli dicuntur et homo parvus pul-
lus vocatur. Ideo igitur nati pulli dicuntur eo quod
polluti sunt unde et vestis nigra pulla dicitur.
Penne a pendendo dicte sunt id est volando. Alie sunt in avibus pe-
ne pondere fixe volandi compositis
usum voltate aut alie que tanquam operculas
aves alant ac foveant pullos in penna
a pendendo id est volando dicta unde et prede
volucres in pennarum auxilio moventur

quam aeri incedat. Pluma est piluma
nam sicut pili in quadrupedum corpore ita
pluma in avibus. Avium nomina multa a sono
vocis constat esse composita ut grus corvus
cignus pavo milvus ulula cuculus graculus
et cetera. Varietas enim vocis eorum docuit
homines quid nominarentur. Aquila ab acumine
oculorum vocata. Tanti enim contuitus esse dicitur ut
cum super maria immobili penna feratur nec
humanis pateat obtutibus de tanta sublimi-
tate pisciculos natare videat ac tormenti
instar descendens rapta predam pennis ad
litus pertrahat. Nam et contra radium solis
fertur obtutum non flectere. Unde et pullos
suos radiis solis ungue suspensos ob-
icit et quos viderit immobilem tenere
aciem ut dignos genere conservat. Si quis
vero inflexerit obtutum quasi degeneres ab-
icit. Vultur a volatu tardo nominatus
putatur. Magnitudine quippe corporis prepe-
tes volatus non habent. Horum quasdam
dicunt concubitu non misceri et sine cul-
pa concipere et generare natosque eorum usque
ad centum pene annos produci. Vultures
autem sicut et aquile etiam ultra maria
cadavera sentiunt. Altius quippe vola-
tes multa que montium obscuritate celantur
ex alto illi conspiciunt. Gradipes apud
grecos vocatur avis apud nos tarda eo
quod gravi volatu detenta nequaquam ut cetere
volucres attollitur velocitate pennarum.
Grues nomen de propria voce sumpserunt
tali enim sono susurrant. Hee autem dum
pergunt unam sequuntur ordine litterato
de quibus Lucanus et turbata perit dispersis
littera pennis. Excelsa autem petunt quo facilius

videant quas petant terras. Castigat autem
voce que cogit agmine. Ubi raucescit
succedit alia. Nocte autem excubias dividunt
et ordine vigilantium vices faciunt tenen-
tes lapillos suspensos digitis quibus sop-
nos arguant. Quid cavendum est clamore
indicant. Etatem illarum color prodit nam
senectute nigrescunt. Ciconie vocate a
sono quo crepitant quasi cicanie. Quem son-
um oris esse potius constat quam vocis quia eum qua-
tiente rostro faciunt. Hee veris nuntie
societatis comites serpentium hostes. Ma-
ria transvolant et in Asiam collecto agmine
pergunt. Cornices duces eas precedunt
et ipse eas quasi duces precedunt exercitus
prosequuntur. Eximia illis circa pullos pietas
nam adeo nidos impensius fovent ut
assiduo incubitu plumas exuant. Quantum
enim tempus impenderint in fetibus et tan-
tum et ipse invicem a pullis suis aluntur.
Olor avis est quam greci cignum vocant. Olor
autem dictus quod sit totus albis plumis
nullus enim vel meminit cignum nigrum
olos enim totum dicitur. Cignus autem a canendo
est appellatus eo quod carminis dulcedinem
modulatis vocibus fundit. Ideo autem
suaviter eum canere dicunt quia collum longum
et inflexum et varias reddat modula-
tiones. Ferunt in hyperboreis partibus pre-
canentibus citharedis olores plurimos
advolare apteque admodum concinere.
Olores autem latinum nomen est nam
grece cigni dicuntur. Naute vero sibi hunc
bonum prognosticum facere dicunt sicut Emi-
lius ait cignus in auspiciis semper letis-
simus ales hunc optant naute quia non

se mergit in undis. Strucio greco nomine
dicitur quia amat solitudinem. Avis pennas habere
videtur tamen de terra altius non elevatur. Ova
sua fovere negligit sed proiecta tantummodo fotu
pulveris animantur. Ardea vocata quasi ardua
id est per altos volatus. Timidus quippe supra
volare ardea formidat enim imbres
et super nubes evolat ut procellas nubium
sentire non possit. Cum autem altius vola-
verit significat tempestatem. Hanc autem multi
tantalum nominant. Fenix Arabie avis
dicta quod feniceum colorem habeat vel quod sit in
toto orbe singularis et unica. Nam Arabes
singularitatem fenicem vocant. Hec quingentos et
ultra annos vivens dum se viderit se-
nuisse collectis aromatum virgultis
rogum sibi instruit et conversa ad radium
solis alarum plausu voluntarium sibi ince-
ndium nutrit seque iterum de cineribus suis
resurgit. Cinnamolgus et ipsa Arabie
avis procedere ita vocata quod in excelsis
nemoribus texit nidos ex fructibus cinna-
mi et quia non possunt illuc homines conscen-
dere propter ramorum altitudinem et fragilitatem
eosdem nidos plumbatis appetunt iaculis
ac sic cinnamama illa deponunt et pretiis
amplioribus vendunt eo quod cinnamomum
magis quam mercatores probant. Psitacus
in Indie litoribus gignitur colore viridi
torque puniceo grandi lingua et ceteris
avibus latiore. Unde et articulata verba
exprimit ita ut si eam non videris ho-
minem loqui putes. Ex natura autem sa-
lutat dicens have vel chere. Cetera nomina
institutione discit. Psitacus avibus aliorum
nomina discit ut didicit primo dicere Cesa-
re. Alcyon pelagi volucris dicta quasi

alcyonea eo quod in stagnis hyeme oceani
nidos faciat pullosque educat. Qua excuba-
te fertur extentis equoreis pelagus silentibus
ventis continua septem dierum tranquillitate
mitescere et eius fetibus educandis obsequi-
um ipsa rerum natura prebere. Pellicanus
avis egyptia habitans in solitudine Nili
fluminis unde et nomen accepit. Nam canopos
Egyptus dicitur. Fertur si verum est eam occidere
natos suos eosque lugere per triduum deinde
se ipsam vulnerare et aspersione sui san-
guinis vivificare filios. Stymphalides aves
a Stymphalidibus insulis appellate ubi pluri-
mum habundant adversus quas Hercules e-
sus sagittis fertur. Cum pelagi volucres
in insulis habitent. Diomedias aves a
sociis Diomedis appellatas quos ferunt
fabule in easdem volucres fuisse conversos.
Forma fulice similes magnitudine cignorum
colore candido duris et grandibus rostris.
Sunt autem circa Apuliam in insula Diomedia
inter scopulos et saxa volitantes iudicant
inter suos et advenas. Nam si Grecus est
propius accedunt et blandiuntur si alienige-
na morsu impugnant et vulnerant ut la-
crimosis quasi vocibus dolentes vel suam
mutationem vel regis interitum. Nam Dio-
medes ab Illyriis interemptus est. Hec
autem aves latine Diomedie nuncupantur
greci eas herodias dicunt. Memno-
nides aves Egypti appellate a loco ubi
Memnon periit. Nam catervatim advolare
dicuntur ex Egypto ad Ilium iuxta Memnonis
sepulchrum et proinde Ilienses Memno-
nidas eas vocant. Quinto autem anno ad
Ilium veniunt et cum biduo circumvolaverint

tria die menses purgant. Vehementissime ungu-
ibus rostrisque dilacerat. Hercinie aves
dicte ab Hercinio saltu Germanie, ubi nascuntur,
quarum penne adeo per obscurum emicant
ut quamvis nox sit obtecta densis tene-
bris ad presidium luminis dirigendi proiecte
mox luceant cursus quia pateat via indicio
plumarum fulgentium. Onocrotalorum genera
sunt longo rostro quarum duo sunt genera
unum aquatile aliud solitudinis. Ibis avis
Nili fluminis que semetipsam purgat ros-
tro in anum aquam fundens. Hec serpentium
ova depascitur gratissimamque ex eis escam
nidis suis deportans. Merops eosdem
quos et gaulos qui parentes suos re-
condere atque alere dicuntur. Coredulus quasi
volatile quasi cor edens. Monedula
avis quasi monetula quia cum aurum invenit
aufert et occultat. Cicero pro Valerio
Flacco: non plus aurum tibi quam monedule
committendum. Vespertilio pro re nomen acce-
pit eo quod lucem fugiens crepusculo ves-
pertino circumvolet pauperi motu acta et te-
nuissimis brachiorum membris suspensa.
Animal murium simile non tam voce reso-
nans quam stridore. Species quasi volatilis
sunt et quadrupes quod in aliis animalibus
reperire non solet. Luscinia avis inde
nomen accepit quia cantu suo significare
solet diei surgentis exortum quasi lucinia
candens et acredula de qua Cicero in pro-
gnosticis et matutinos exercet acredula
cantus. Ulula avis ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν
id est a planctu et luctu nominata. Cum enim cla-
mat aut fletum imitatur aut gemitum.
Unde et apud augures si lamentetur

fert tristiciam, si taceat, fert prosperitatem.
Bubo a sono vocis compositum nomen habet,
avis feralis onusta quidem plumis
sed gravi semper detenta pigricia in sepulchris
die noctuque versatur et semper commorans in
cavernis. De qua Ovidius: Fedaque fit vo-
lucris venturi nuncia luctus, ignavus
bubo, dirum mortalibus omen. Denique
apud augures malum portendere fertur.
Illa autem in orbe visa fuit solitudinem
significare dicitur. Noctua dicta pro eo quod
nocte circumvolat et per diem non possit
videre. Nam exorto sole visus illius he-
betatur. Haut autem insula Creta si non
habet et si veniat aliunde statim moritur.
Noctua autem non est bubo, nam bubo est
maior. Nicticorax ipsa noctua
quia noctem amat. Est enim avis lucifuga et
solem videre non patitur. Strix noctur-
na avis habens nomen de sono vocis
quando enim clamat stridet. De qua Lucanus:
quod trepidus bubo, quod strix nocturna
querunt. Hec avis vulgo amma dicitur ab aman-
do parvulos unde et lac prebere fertur nas-
centibus. Corvus sive corax nomen
accepit a sono gutturis quod voce coraci-
net. Fertur hec avis quod editis pullis
escam non plene prebeat antequam in
eis pennarum nigredine similitudinem
sui coloris agnoscat. Postquam vero eos
tetris plumis aspexerit in toto agni-
tos habundancius pascit. Hic prior
in cadaveribus oculorum petit loca. Cornix
annosa avis apud Latinos Greco
nomine appellatur, quam aiunt augures
hominum curas significationibus agere

insidias vias monstrare futura predicere
¶ Magnum nephas sic credere ut deus
consilia sua cornicibus mandet. Inter
multa auspicia tradunt ut cauda plumas
pendat vocibus unde est illud Tunc cor-
nix plena pluviam vocat improba voce
Graculos a garrulitate nuncupatas no-
lunt quidem eo quod gregatim vo-
lent cum sit manifestum ex voce eos
nuncupari. Est enim loquacissimum genus
et volucribus importunum. Pica quasi poetica
quod verba in discrimine vocis exprimat
ut homo per ramos enim arborum pen-
dula carum importune garrulitate so-
nantes et si linguas in sermone nequiunt
explicare sonum tamen humane vocis imi-
tantur. Deinde congrue quidam ait Pica
loquax certa dominum te voce saluto si
me nunquam videas esse negabis avem
Picus a pico saturni filio nomen sump-
sit eo quod in eo in auspiciis utebantur. Ha-
bent enim hanc avem quidam sic divinum
illo indicio quod in quacumque arbore nidi-
ficavit clavum ut quidquid aliud fixum
diu inherere non potest quin statim excidat
ut ea exciderit iste est picus marti-
us alia est pica. Pavo nomen a so-
no vocis sumpsit cuius caro tam dura
est ut putredine vix sentiat nec
facile coquatur. De quo quidam sic ait
Miraris quotiens gemmantes expli-
cat alas si potes hunc tradere dure
coquo. Fasianus a Fasiana insula gre-
cie unde primum asportatus est appellatus
Testatur idem vetus dictio illud Argiva
primo sum transportata karina ante
michi notum nil nisi Phasis erat. Gal-

lus a castratione vocatus inter ceteras e-
nim aves hic solus testiculis adimitur. Veteres
enim abscisos gallos vocabant. Sicud autem
a leone leena et a dracone dracena ita
a gallo gallina cuius membra ut ferunt
quidam si auro liquescenti misceantur co-
sumunt. Anas ab assiduitate natandi
aptum nomen accepit ex qua quedam
[illegible] dicitur quod plus ceteris nutriat
Anseris nomen anas dedit per similitudinem
vel a similitudine vel quod iure natandi habeat
consuetudine. Iste vigilias noctis ca-
ntis assiduitate testatur. Nullum autem
animal ita odorem hominis sentit ut
anser unde illius clangore gallorum ascen-
sus in capitolio deprehensus est. Fulica
dicta eo quod carne leporina sapiat
lagos id est lepus dicitur unde et apud gre-
cos lagus vocatur. Est autem avis stag-
nensis habens nidum in medio aque vel
in petris quos circumdant maritimos
et delectatur profundo et dum tempestatem
presenserit fugiens in vadis ludit. Mer-
gulus ab assiduitate mergendi nomen
accepit. Ipse autem demisso in profundum
capite auratum signa sub fluctibus col-
ligunt et providentes equoris tempestatem
in ad litora clamorem tendunt. Nam
in pelago gravissima esse tempestate ad
ad litora confugierit inquietum est
¶ Accipiter avis plus armata quam
unguibus virtutem maiorem in minore
corpore gestans sic ab accipiendo id est
accipiendo nomen sumpsit. Est enim capi-
endis avibus aliis avibus avida ideo
vocatur accipiter id est raptor unde et Paulus

ap(osto)l(u)s dicit sustinetis enim si quis vos
accipit dicendum dicat si quis rapit dicit
si quis accipit. Ferunt autem accipitres
suos pullos suos impios esse. Nam
dum viderit eos temptare posse volatus
nullam eis prebent escam sed verberant pe-
nnis et a nido precipitant atque a teneris
compellunt ad predam ne forte adulti pi-
grescant. Capus italica lingua dicitur a-
capiendo. hunc nostri falconem vocant eo
quod incurvis digitis sit. Milvus autem
mollis est viribus et volatu quasi mollis avis
unde et nuncupatus rapax semper et
quod domesticis avibus insidiatur. Ossi-
fragus vulgo appellatur qui ossa oblata
dimittit et frangit unde et a frangendo
ossa nomen accipit. Turtur a voce no-
men accipit avis pudica et semper in mon-
tium iugis et in desertis solitudinibus commorans
tecta enim hominum et conversationem fugit et
commoratur in silvis. Hieme deplumata
in truncis arborum cavis habitare perhi-
betur. Contrario columba hospitia hu-
mana diligit domorum blanda semper habita-
trix. Columbe dicte quod earum colla ad
singulas conversiones colores mutent
aves mansuete et in hominum multitudine
conversantes ac sine felle quas antiqui
venerias nuncupabant eo quod nidos
frequentent et osculo amorem concipiant.
Palumbes eo quod sint pace a pabulo
quas vulgus tuticas vocat. Turtur
avis casta cognominibus appellatur quod comes
castitatis sit. Nam dicitur quod amisso corpora-
li consortio solitaria incedit nec carna-
lem copulam ulterius requirat. Perdix de

voce nomen sumpsit avis dolosa atque immunda
nam masculus in masculum insurgit et ob-
liviscitur sexum libido precipitat adeo autem
fraudulenta ut alteri ova diripiens foveat
sed fraus fructum non habet. Denique dum pul-
li sunt voce genitricis audita naturalia
quodam instinctu hanc que fovet relin-
quunt et ad hanc que genuit revertuntur.
Coturnices a sono vocis dicte quas greci
ortigias dicunt eo quod vise fuerint primum
in insula Ortigia. hec advenarum habent tempora nam
estate deposita maria transvolant. Orti-
gometra dicitur que gregem ducit cum terra
appropinquante terre accipiter videns rapit
et propterea cura est omnibus ducem sollicitare
generis externi per quem caveant prima dis-
crimina. Cibus gratissimus eis semina ve-
nenorum quam ob causam eas veteres vetiter
interdixerunt. solum enim hoc animal sicut
et homo caducum patitur morbum. Upu-
pam greci appellant eo quod stercora humana considit
et fetido pascatur fimo avis spurcissima
capite cristis extantibus galeata semper in sepulcris
et humano stercore commorans cuius sanguine
se quis perunxerit dormiturus vigiles
demones se suffocantes videbit. Cuculi
quos hispani cuculos vocant de voce
sua nominatus hi tempore certo veniunt
quod milvorum scapulis suscepti propter exi-
guos et parvos volatus ne prolixo aeris
spatio fatigati deficiant. Horum saliva
cicadas gignit. Ova passeris nido sup-
posita comedit ea et sua obicit que
ab illis suscepta et fovet et nutrit. Pas-
seres sunt minuta volatilia a parvitate vocata
unde et parvuli et pueri. Merula an-
tiquitus medula vocabatur eo quod

modulet. Alii merulam autem vocatam quod
sola volat quasi mera volans. Hec cum in
omnibus locis nigra est, in achaya candida est.
Hyrundo dicta quod cibos non sumat residens
sed in aere capiat escas et edat. Garrula
avis et per tortuosos orbes et flexuosos
circuitus provolans et undique instruendis
educandisque fetibus solertissima sentiens
etiam quedam presentim quod lapsura deserat
ut appetat culmina. avibus quoque ambz
non impeditur ut preda est maria transvolat
ibique hyeme commoratur. Turdus dictus a
tarditate hyemis cum se inferunt confi-
nio. Turdela quasi maior turdus cuius
stercore viscum generari putatur. Unde et
proverbium apud antiquos erat malum sibi
avis cacat. Furzo vocatur quod farre
in farina redacto pascitur. Ficedule
quod ficus magis edat. Plaudit vernaculo
illo versu cum me ficus alat cum pascar
dulcibus uvis cur potius nomen non
dedit uva michi. Carduelus quod spinis
et carduis pascitur. Unde et apud grecos
acanthis dicta est ab acanthis id est spinis
quibus alitur. Auguries autem dicunt et
in gestu et in motu et in volatu et in voce
avium signa esse constituta. Oscines
aves vocat que ore cantuque auspi-
cium faciunt ut corvus cornix picus.
Alites que volatu audent futura vide-
que adverse sunt inhibe dicuntur quos
inhibeant id est vetent aliquid fieri. Prepetes
et ideo prepetes quod omnes priora petunt
volantes. Tertiam faciunt speciem duo-
rum mixtura qui quedam voce coniunctum
permixtum id est cum aves voce et volatu
auguria faciunt sed fides non sit.
Omnium autem genera volucrum bis nascuntur.
Primum enim ova gignuntur inde calore
materni corporis formantur et animantur. Ova
autem dicta quod sint umida. Unde et uva
eo quod interius humore sit plena. Na-
humidum esse quod exterius humorem, sed uvidum
quod interius. Ovorum autem putant quidam
grecam habere originem nominis. Illi enim sa-
dicunt v. littera ablata. Ova autem quedam
in ani vento concipiuntur, sed non sunt genera-
bilia nisi que fuerint concubitu mascu-
lino concepta et seminali spiritu penetrata.
Ovorum tantam vim dicunt ut lignum perfu-
sum non ardeat ac ne vestis quidem
que aduruntur admixta quoque calce
glutinare feruntur vitri fragmenta.

De minutis volantibus. viii.

a Apes dicte vel quod se pedibus in-
vicem alligent vel pro eo quod sine
pedibus nascantur. Nam postea et pedes
et pennas accipiunt. Hec sollertes generandi
mellis officio assignatas incolunt se-
des domicilia inenarrabili arte compo-
nunt et variis floribus favum condunt
textisque ceris innumera prole castra
replent exercitum et reges habent prelia
movent fumum fugiunt tumultu ex-
asperantur. Has plerique experti sunt de
boum cadaveribus nasci nam pro eandis
vitulorum occisorum carnes verberantur
ut ex putrefacto cruore vermes procreentur
qui postea efficiuntur apes. Proprie tamen
apes vocantur orte de bubus sicut
crabrones de equis, fuci de mulis,
vespe de asinis. Custrones greci appel-
lant qui in extremis partibus favorum
maiores creant et quos antiqui reges
putant dicta quod castra ducant. Fucus

ep maior ape scrabrone minor. Deus
aut fucus qui alienos labores edit qui
fagus depascitur cui qui non laborat dicitur
Virgilius ignavum fucos pecus a presepibus
arcet. Et ipsi scabrones vocantur a cabo
i. caballo quia ex ipsis oriuntur sicut et
scabrones nascuntur de carnibus equorum
putridis ita ex ipsis item sepe nascuntur
scarabei unde et cognominati sunt. Tauri
vocantur scarabei terrestres cornibus similes
Buprestis animal parvum in italia scilicet maxime
scarabeo longipedi fallit inter herbas
maxime boves unde et nomen est devorato
quia tacto felle ita inflamat ut rumpat.
Cicendula scarabeorum genus est eo quod
gradiens aut volans lucet. Blacte a co-
lore intemperate sequuntur et comprehense ma-
num tingunt unde et blatteum colorem
dicitur. Hec autem animal lucem videre non
patitur contrarium musce nam musca lucem ap-
petit et blacta lucifuga est pinolesta cam-
eram ambulat. Papiliones avicule sunt
que maxime habundant floribus mal-
vis quorum vermiculos sordes suo faciunt
nata locusta quorum pedibus sicut longe
velud hasta unde et eam greci terra mari-
timam quam terrestrem asstagon appellant
Cicades ex culicibus nascuntur sputo hec
in italia apud reginos mitos sunt nec
usquam alibi. Et musca ex greco venit sed
et minus hec sicut et apes in aqua necate
aliquociens post unius hore spacium revi-
viscunt. Cynomia a greco vocatur musca
canina nam cenos grece canis dicitur. Culex
ab aculeo dictus quia sanguinem sugat sed
cum in ore fistulam in modum stimuli qui
carnem terebrat ut sanguinem bibat

Sciniphes musce minutissime sunt acu-
leis pinolestissime qua tertia plaga super-
bus egiptiorum populus cesus est. Oestrus a-
mal armatis aculeis pinolestum est
oestrum autem grece est qui latine a plerisque
vulgo tabanus vocatur. Bibiones sunt
qui in vino nascuntur quos vulgo
mustiones a musto appellant unde a-
fronius. Cum dixe expectas et simula-
te incipis cede i. occide tunc bibiones
i. vocat Sanguisuga dicitur quia pene nichil
aliud est nisi guttur

Explicit liber duodecimus

Incipiunt capitula libri tredecimi

De diluviis xxii·

Incipit liber tredecimus

In hoc vero libello qui in quadam brevi tabula quasdam celi causas situsque terrarum et maris spacia annotavimus, ut in modico tempore eam percurrat et compendiosa brevitate ethymologias eorum causasque cognoscat.

De mundo i

Mundus est celum terra mare et que in his sunt opera dei, de quo dicitur et mundus per ipsum factus est. Mundus latine appellatus dicitur quod in perpetuo motu sit, ut celum sol et luna aer maria. Nulla enim requies eius elementis concessa est, ideoque semper in motu est. Unde et auctori Varroni videntur elementa quasi per semet ipsa inquieta moveri. Greci vero nomen mundo de ornamento accommodaverunt pro diversitate elementorum et pulchritudine siderum. Appellatur enim cosmos apud eos quod significat ornamentum. Nichil enim mundo pulchrius carnis aspicimus oculis. Quatuor autem sunt climata mundi, id est plagas: orientem, occidentem, septentrionem et meridiem. Oriens ab ortu solis est nuncupatus; occidens quod diem faciat occidere atque interire. Abscondit enim lumen mundo et tenebras superinducit. Septentrio autem a septem stellis axis vocatur que in ipso revolute rotantur. Hic proprie et vertex dicitur eo quod vertitur sicut porta aut vertitur intra celum. Meridies vel quia ibi sol facit medium diem quasi medidies, vel quia tunc purius micat ether. Merum enim purum dicitur. Ianue due sunt celi, oriens et occasus; nam una porta sol procedit, alia se recipit. Cardines vero mundi duo, septentrio et meridies, in quibus volvitur celum.

De athomis ii

Athomos philosophi vocant quasdam in mundo corporum partes tam minutissimas ut nec visui pateant nec athomum, id est sectionem, recipiant, unde et athomi dicti sunt. Hii per inane totius mundi inquietis motibus volitare et huc atque illuc ferri dicuntur, sicut tenuissimi pulveres qui infusi per fenestras radiis solis videntur. Ex his arbores et herbas et fruges omnes oriri, ex his ignem et aquam et universa gigni atque constare quidam philosophi gentium putaverunt. Sunt autem athomi aut in corpore aut in tempore aut in numero. In corpore ut lapis: dividis eum in partes et partes dividis in grana velut sunt harene, rursusque ipsa harene grana divide in minutissimum pulverem, donec pervenias si possis ad aliquam minutiam que dividi iam vel secari non possit. Hic est athomus in corporibus. In tempore vero sic intelligitur athomus: annum verbi gratia dividis in menses, menses in dies, dies in horas; adhuc partes horarum admittunt divisionem quousque venias ad tantum temporis punctum et quandam momenti stillam ut per nullam morulam possit extendi, et ideo iam dividi non potest. Hic est athomus temporis. In numeris ut puta octo dividuntur in quatuor, rursus quatuor in duo, deinde duo in unum. Unus autem athomus est, quia insecabilis est. Sic et littera: nam orationem dividis in verba, verba in sillabas, sillabas in litteras. Littera pars minima athomus est, nec dividi potest. Athomus ergo est quod dividi non potest, ut in geometria punctus. Nam thomus grece

grece diuisio latine indiuisio

Sequitur de elementis iii

Ylen greci quandam primam materiam dicunt nullo prorsus modo formatam sed omnium corporalium formarum capacem ex qua visibilia hec elementa formata sunt unde et ex eius diriuatione vocabulum acceperunt hanc ylen latini materiam appellauerunt ideo quia omne informe unde aliquid faciendum est semper materia nuncupatur. Unde et eam poete siluam nominauerunt nec incongrue quia materie silue sunt. Greci autem elementa vocant stoicheas eo quod sibi societatis concordia et communione quadam conueniant nam sicud ea inter se quadam naturali racione dicuntur iuncta ut modo ad originem ab igne recurrentes usque ad terram modo a terra usque ad ignem ut ignis quidem desinat aer in aqua densetur aqua in terram crassescat rursusque terra diluatur in aquam aqua rarescat in aerem aer in ignem extenuetur. Quapropter omnia elementa omnibus inesse sed unumquodque eorum ex eo amplius habet accepisse vocabulum sunt autem diuina prouidencia propriis animantibus distributa nam celum angelis aerem volucribus mare piscibus terram hominibus ceterisque animantibus creator ipse impleuit

Sequitur de celo iiii

Celum vocatum eo quod tanquam vas celatum impressa lumina habeat stellarum velut signa nam celatum dicitur vas quod signis eminencioribus refulget. Distinxit enim eum deus claris luminibus et impleuit sole scilicet et lune orbe fulgenti et astrorum micantium splendentibus signis adornauit alias superiora celando. Hoc autem grece uranus dicitur anazia patia id est a videndo eo quod aer perspicuus sit et ad speculandum purior. Celum autem in scripturis sacris firmamentum appellatum eo quod sit cursu siderum et ratis legibus fixus quod firmamentum. Interdum et celum et pro aere accipitur ubi venti et nubes et procelle et turbines fiunt unde Lucrecius celum quod dicitur aer et psalmus volucres celi appellat cum manifestum sit aues in aere volare et nos in consuetudine sic aerem celum appellamus nam cum de sereno aut nubilo querimus aliquando dicimus qualis est aer aliquando quale

De partibus celi. e celum

Ether locus est in quo sydera sunt et significat eum ignem qui a toto mundo in altum separatus est. Hanc etiam esse ignis elementum ethera vel splendor etheris et est summo gradus. Sphera celi dicta eo quod species eius in rotundum formata est et quandoque celum est volubilitate sphera dicta sicud et pile quibus ludunt infantes nam philosophi dicunt celum in spere figuram undique esse conuexum omnibus esse equalem concludentem terram in media mundi mole libratam. Hunc moueri dicunt et cum motu eius sidera in eo fixa ab oriente usque ad occasum circuire septentrionibus breuiores giros iuxta cardinem peragentibus. Axis est septentrionis recta linea que per mediam pilam sphere tendit et dicta axis quia in eo spera rota voluitur ut currus ubi plaustri. Cardines celi extreme sunt partes axis et dicta cardines eo quod per eum voluitur celum

Poli sunt circuli qui cingunt paxem horum alter est septentrionalis qui nunquam occidit appellatur et arcticus alter australis qui nunquam videtur et antarcticus nunquam est dextera celi altior sunt propria australi connexa extrema celi sunt circumitate dicta nam que circuli cingunt est et inclinata et in modum circumflexum lacteus circulus est que in ipsa videtur candore dicta quia alba est quam aliqui dicunt viam esse qui cernit sol et ex splendoris ipsius transitu ita lucere

De circulis celi · vi ·

Habitacio ipsa celi circulorum distincta zonis quasdam tempore sua partes incoli permisit quasdam negant enormitate frigoris vel caloris zone autem ipse quinque sunt que ideo zone vel circuli appellantur eo quod in circumductione sphere existunt Quorum primus circulus ideo arcticus appellatur eo quod intra eum arcturi signa inclusa perspiciuntur que a nobis morantur et semper sicca septentriones appellantur Secundus circulus est estivus tropicus vel quod in eo circulo sol aquilonis finibus estate facit ultra eum circulum non transeat sed statim revertitur et inde tropicus appellatur Tercius circulus hymerinus qui a latinis ideo equinoctialis appellatur eo quod sol cum ad orbem pervenit equinoctium facit hymerinus enim latine vel quod nox est circulo dimidia pars sphere constituta perspicitur Quartus circulus antarcticus vocatur eo quod contrarius sit circulo qui arcticon nominatus Quintus circulus hymerinus tropicus qui a latinis hyemalis

sive brumalis appellatur ideo quia sol cum ad eum locum pervenit hyeme facit quia austeri partibus quomodo zodiacus autem est

Sequitur de aere vii sculus est

a Aer est inanitas plurimum habens raritatis admixtum quam cetera elementa de quo Virgilius longum permanet Aer dictus ab eo quod ferat terram vel ab eo quod feratur hic autem proprie ad terrenam partem pertinet non ad celestem materiam pertinet nam ille subtilis ubi ventorum ac procellarum motus non possunt existere ad celestem partem pertinet Iste vero turbulentior qui exalationibus humidis corporum sit ut demutatur quibus exemplis multas species reddit Nam commotos ventos facit vehementius concitatus ignes et tonitrua concitus nubila conspissatus pluvias congelatus dein spissioribus nubibus grandines desperatus serenum efficit Nam aerem densum nubes esse nubes rarus serenum et solutum aerem nubes vel obumbrando i aperiendo celum unde et Iuppiter quod velut suos velet vel et Neptunus quod nubilat in terram inde tegat nubes aut aeris densitas fiunt Venti enim aerem conglobant nubesque faciunt unde et illud atque in nubes cogitur aer Tonitruum dictum eo quod sonus eius terreat nam tonus sonus dicunt qui ideo interdum tam graviter concutit omnia ut celum discississe videatur quia cum procella vehementissimi venti nubibus se repente immiserit

turbine invalescente exituque querente
nubem quam excavavit impetu magno
perscindit ac sic cum horrendo fragore de-
fertur ad aures quod mirari quis non de-
beat cum vesica quamvis parva magnum
tamen sonitum displosa emittat. Cum toni-
truo autem simul et fulgura exprimun-
tur sed illud celerius videtur quia clarum est
hoc autem ad aures tardius pervenire.
Lux autem que apparet ante tonitruum
fulgetra vocatur que ut diximus io
ante videtur quia clarum et lumine tonit-
ruum autem ad aures tardius pervenit.
Fulgur et fulmen ictus celestis iacti
a feriendo dicti fulgere non ferire est atque
pertinere. Fulmina autem collisa nimia
faciunt nam omnia rerum collisio ig-
nem creat ut in lapidibus vel attritu
rotarum vel in silvis arborum. Sic et-
iam in nubibus ignis unde et prius
nubila sunt deinde ignis. Excutit autem
et ignem fulmina in nubibus si et a pulsu
ventorum emitti. Ideo autem fulmina ignem
vim habere maiorem ad penetrandum quia
subtilioribus elementis factus est quam in-
de qui nobis in usu est. Certa autem
sunt eius nomina fulgus fulgur quod
incendit fulmen. Fulgus quod tangit
fulgur quod incendit et urit fulmen
quod findit. Ideo et cum telum radiis
fingitur. Arcus celestis dictus a simili-
tudine arcus curvati. Iris autem
proprium nomen est et dicta iris quasi aeris
quia per aera ad terras descendit. Fit
autem a sole resplendente dum tamen nu-
bes exadverso radium solis accipiunt
et arcus speciem fingunt cum varios

colores illa dat terris quia aqua tenuis aer
lucidus et nubes caligates irradiata
in varios generat colores. Pluvie
dicte quia fluant quasi fluvie nascuntur enim
de terre et maris exhalatione que cum altius
elevate fuerint aut solis calore resolu-
te aut ventorum vi compresse stillantur in
terras. Nimbus est densitas nubis
intempesta et obscura et inde nimbus
a nube est autem imber impetuose et pre-
cipites pluvie nam pluvias vocamus
lentes et iuges que fluctus limbres
aut et ad nubes et ad pluvias pertinet
dicta greco vocabulo quod terram inebriet ad
germinandum ex quibus cuncta generantur
herbe et arbores. Exigui terra atque aqua
nascuntur et umbri est autem nomen grecum
Grando appellata quia forma eius granorum
similitudinem habeat. Nix autem ventorum
rigore duratur ac in nube solidatur
et inde rupto quasi de solvitur. In niv-
ibus nube vi venit et glacies a gelu
et aqua quasi galaquies vel gelata aqua
Gelu autem quod stringatur terram tellus
est quippe terra dicitur tunc autem maiori
gelu stringitur terra cum fuit nox se-
rena. Pruina est matutini temporis fri-
gus et inde pruine nomen accepit
quia sicut ignis urit perurit enim ignis
et urere enim ad frigus et ad calorem perti-
net nam uno vocabulo duo diversa signi-
ficantur pro eo quod unum effectum habent
cum vis est et caloris et frigoris unde
et utrumque sacra rumpuntur nam calor urit
ut est urit infelix dido nec frigus
urit ut est aut boree penetrabile frigus
adurit. Ros grecum est quia illi drosos

dicunt alii putant vero dici ee grauius
e et non spissus ut pluuia Nebula
inde dicta unde et nubila ab obnubendo
scilicet sicut est operiendo terram siue quod multas
loisates sepius exalant tam valles sun-
unde nebulas et fiunt nubes inde
nubilum inde nimbus nebule autem una
potentia in serenitatis est pluuia in nu-
bilum Caligo umbra est de spissitudine
aeris effecta et dicta caligo quod maxime ca-
lore aeris gignatur Tenebre dicuntur
quod teneant umbras nichil autem sunt
tenebre sed ipsa lucis absentia tene-
bre dicuntur sicut silentium non aliqua
res est sed ubi sonus non est silentium
dicitur sic tenebre non aliquid sunt sed ubi
lux non est tenebre dicuntur Umbra
est aer carens sole dicta autem quod fiat
de solis obiectione radiis est autem mo-
bilis et incerta et ex solis lumine et ex
motu locorum sed mutetur quociens moue-
mur et sole nobiscum moueri videtur
sed ubi quocumque loco a radiis solis ob-
sistimus procedit illi lumine aufferimus
sequi et ingredi nobiscum umbra et
gestus nostros videt imitari lux ipsa
solis lumine quod a luce manat id est calor
lucis sed sic confundunt auctores

Sequitur de ventis viii

v Uentus est aer commotus et agi-
tatus et pro diuersis partibus celi
nomina diuersa sortitur Uentus autem ve-
tus quod sit vehemens et violentus vis
enim tanta eius est ut non solum saxa
et arbores euellat sed etiam celum et terram
conturbet maria commoueat ventorum iiii
principales spiritus sunt quorum primus ab

oriente subsolanus a meridie auster
ab occidente fauonius a septentrione eiusdem
nominis ventus spirat habentes geminos
hinc inde ventorum spiritus Subsolanus
a latere dextro vulturnum habet a leuo eu-
rum auster a dextris euroaustrum
a sinistris austroafricum fauonius
a parte dextra affricum a leua chorum
porro septentrio a dextris circium a sinis-
tris aquilonem Hii xii venti mun-
di globum flatibus circumagunt quorum no-
mina ex propriis causis signata sunt
nam subsolanus vocatus eo quod sub ortu
solis nascatur Eurus eo quod ab eoo
flat id est ab oriente est enim coniunctus
subsolano Vulturnus quod alte tonat
de quo lucretius Altitonans vulturnus
et auster fulmine pollens Auster
ab hauriendo aquas vocatus unde et
crassum aerem facit et nubila nutrit
hic grece nothus appellatus quod per inter-
dum corrumpat aerem nam pestilencia
que ex corrupto aere nascitur auster
flante in reliquas regiones transmittitur
sed sicut auster pestilenciam gignit sic
aquilo repellit Euroauster dicitur
quod ex una parte flat euro et ex al-
tera austro Austroafricus quod in-
tus sit hinc et inde austro et affro
vel libonothus quod sit calidus hinc
et inde nothus Zephirus appellatus
greco nomine eo quod flores et germina
eius flatu viuificet Hic latine
fauonius dicitur quod foueat que nascuntur
austro autem flores soluuntur a zephiro
fiunt Affricus a regione affrice vocatus

in affrica cum initium flandi sumit
corosum qui absconderit estum flat
et vocatur corus quod ipse ventorum circulum
claudat et quasi chorum faciat. Hic antea
chaurus dicitur quem plerique argestem
dicunt non ut imprudens vulgus agrestem.
Septentrio dictus eo quod a circulo septem-
stellarum consurgit que invicem se inun-
do resupinato capite fuerit videtur. Circius
dictus eo quod choro sit iunctus. Hunc ipsi
in galliam vocant propter quod eis a parte gal-
lie flat. Aquilo dictus eo quod stringat
aquas et nubes dissipat est enim geli-
dus ventus et siccus. Idem et boreas
quia ab hyperboreis montibus flat. Inde
enim origo eiusdem venti est unde et
frigidus est. Natura enim omnium sep-
tentrionalium ventorum frigida et sicca
australium humida et calida. Ex omnibus
autem ventis duo cardinales sunt septen-
trio et auster. Ethesie autem flabra
aquilonis sunt quibus nomen inditum est
quod toto anni tempore flare incipiunt. Omnia
tus cum certe anni latine dicitur ant-
arcen cum a borea in egyptum ferunt
quibus auster contrarius est. Duo sunt autem
extra hos ventis spiritus magis quam venti
aura et altanus. Aura a grecis dicta quasi
aera quod levis sit motus aeris. Agita-
tus enim aer facit auram unde et lucre-
tius aereas auras. Altanus qui ex pe-
lago est per derivationem ablato in mari
vocatus. Nam altum est flatus in ripis quod
dicimus auram nam aura terre est. Tur-
bo est volubilitas ventorum et turbo dicitur
a terra quotiens ventus consurgit et terram
in circuitu mittit. Tempestas autem

pro tempore dicitur sicut ubi historiographi solet
dici dicunt ea tempestate ab statu celi
ex magnitudine sui multis diebus oritur
Serenum aut autumnali tempore quam maxime
fiunt quam vernali plena est hieme unde
confine utrumque tempus commotione aerum
generosa efficiunt tempestates. Fragor
a fractorum rerum nominatus est sonitu
ex parte quecumque et arida facile frangit.
Procella a bello quod procedit percellat et
excellat est enim vis venti cum pluvia
procelle aut ad defluviis ut dementes
sint multi aut velocius ventis unde
ex celeritatem in ventos quam pluvia
alata frangit parte ut aliis austri

Desinitur de aquis .ix.

a qua dicta quod superficies eius equa-
lis sit. Hinc et equor appellatum
quod equaliter sursum est. Duo autem
validissima esse humane elementa
ignis et aqua unde graviter damnatur
quibus ignis et aqua interdicitur. Aquarum
elementum ceteris omnibus imperat. Aque
enim celum temperant terram fecundant aerem
exalationibus suis incorporant scandunt
in sublime et celum sibi vindicant. Quid enim
mirabilius aquis in celo stantibus. Parum
sit in tantam venisse altitudinem rapi-
unt et secum piscium examina effuse
omnium in terra nascentium causa fiunt. Fru-
ges gignunt arbores frutices homines
producunt sordes detergunt peccata
abluunt potum cunctis animantibus tribuunt.

De diversitate aquarum .x.

a quarum natura diversitas multa
est. Alie enim salse alie nitrate
alie aluminose alie sulphurate

alie bitumine alie curant morborum ad-
hibentes sanitatem mota ramam albu-
ine que medetur oculis. In italia
fons ciceronis oculorum vulnera curat.
In ethiopia lacus est quo perfusa cor-
pora velud oleo nitescunt. Zamie fons
est in affrica canoras voces facit. Ex
clitoreo lacu italie qui biberit vini
tedium sentit. In chio insula fontem
esse quo hebetes fiant. In beotia duo
fontes alter memoriam alter oblivionem
affert. Licia fons amorem veneris tollit.
Boetij lacus sinalis est de quo qui
biberit ardore libidinis exardescit.
In campania sunt aque que sterilitatem fe-
minarum et virorum insaniam abolere
dicuntur. In ethiopie fonte rubro qui
biberit lymphaticus fit. Lethius fons
archadie abortum fieri non patitur. In
sicilia fontes duo sunt quorum unus ste-
riles fecundas alter fecundas steriles facit.
In thessalia duo sunt flumina ex uno
bibentes oves nigras fieri facit ex
altero albas ex utroque varias. Clitumnus
lacus in umbria maiores boves
gignit. Reatinus paludis aqua iumen-
torum ungulas indurat. In asphaltide
lacu iudee nichil mergi potest quod animam
habet. In indis sideri vocatur stagnum in quo
nichil natat sed omnia merguntur. Atque
in alee lacu propter densitatem omnia flui-
tant nichil in mergitur. Garamantide fons
in frigida ... gerit. In athamania aqua
... Styx appellata que
illico potata interficit. Colonum stag-
num italie retro ... ambigit. Pri-
mates fons est in affrica circa tepidum

ammonis qui nocturnis caloribus fervens
stringit simul calida in tepide spi-
rat. Fons iob in ydumea quater in
anno colore mutatur scilicet in pulverem
sanguineum viridem et limpidum tinctis
mensibus in anno tenens colores omnium
colorem. In trogodites lacus est ter
in die fit amarus et deinde totus dulcis.
Fons in siloa arabie montis syon no-
nnullis aquis sed incertis horis diebusque
ebullit. In india quedam rivus sabbatis
omnibus siccatur. In sardinia fontes
calidi oculis medentur fures arguunt ma-
nifestantque sacramenta de eorum facinus.
In epyro esse fontem in quo faces ex-
tincte accenduntur accense et extingwuntur ac-
cense extincte. Apud garamantes fon-
tem esse ita algentem die ut non bibatur,
ita ardentem nocte ut non tangatur. Iam
vero in multis locis aque manent pre-
tium fervientes tanta vi ut balnea ca-
lefaciat. Quedam enim terre sunt que
multum sulphuris et aluminis sicut ita-
que cum per venas calentes aqua frigida
vicinos sulphuris colore contacto exca-
lescat nec talis aliquando effluit
sed permutata venit. Sulphur-
em admixtum ferunt aque virtutem
et materiam igneam plenam nimiumque mo-

De mensis nomine

[m]are est aquarum generalis collectio.
omnis enim congregatio aquarum
sive salse sint sive dulces abusi-
ve maria nuncupatur iuxta illud congrega-
tiones aquarum appellavit maria. Proprie autem
mare appellatum eo quod aque eius amare

sunt. Equor autem appellatum quod equaliter
est sursum et quamuis ad eius fluctuationes
velud montes erigitur sedatius rur-
sum tempestatibus adequatur. Altitudo ve-
ro maris diuersa est sed dispectio tamen dorsi eius
equalitas. Ideo autem mare incrementum
non capit cum omnia flumina omnesque fon-
tes recipiat, tum causa est partim quia
in fluctibus undarum ipsa magnitudo eius
non sentiat. Deinde quia amara aqua
dulcem fluentum consumit vel quia ipse nubes
multum aquarum ad se attrahunt siue quia
illam partim auferant venti partim sol ex-
siccet. Postremo quia porcata quedam
lice foramina percolatus et caput aquarum
fontesque inuolutum reuertat. Maris
autem certum esse colorem sed pro qualitate
ventorum mutari, nam modo flauum est, modo
lutulentum, modo atrum.

Sequitur de oceano ·xv·

Ceanum greci et latini ideo no-
minant eo quod in circuli modo
ambiat orbem siue a celeritate eo quod
ocius currat. Item quia ut celum purpureo
colore nitet. Occeanus quasi cianeus
i. qui horas terrarum amplectitur alternisque
estibus accedit et recedit respirantibus
enim in profundo ventis aut reuomit ma-
ria aut resorbet quique ex proximis
regionibus diuersa vocabula sumpsit ut
gallicus germanicus sciticus caspius hir-
canus athlanticus gaditanus. Nam gadi-
tanum fretum a gadibus dictum ubi primum
ab oceano maris magni limina aperiuntur.
Unde et hercules cum gadibus peruenisset
columpnas ibi posuit sperans illic esse
orbis terrarum finem.

De mediterraneo mari ·xvi·

Are magnum est quod ab occasu
et oceano fluit et in meridiem
vergit deinde ad septentrionem ten-
dit quod inde magnum appellatur quia cetera
maria in comparatione eius minora sunt. Iste
est et mediterraneus quia per mediam terram
usque ad orientem profunditur Europam
et affricam asiamque disterminans. Cuius
prime partes sinus qui in hispanias per-
funditur hibericus et balearicus appellantur
deinde gallicus qui in narbonensem
prouinciam alluit mox ligusticus qui
iuxta genuam est proximus post hunc tirenus
qui ytaliam attingit quem greci ionium
itali inferum vocant. Inde siculus qui
a sicilia usque ad cretam vadit deinde
creticus qui in egiptum et pamphiliam
pertendit inde egeus ponticus qui in sep-
tentrionem retorquetur cum fractibus
magnis iuxta grecos et illiricum in angus-
tias vii stadiorum stringitur quo xerses
ponte nauibus facto in greciam commeauit.
Ibi est abidus unde diffusus equore
patente rursus stringitur et facit pro-
pontidem qui mox in quingentis passibus
coartatur. Sic fit bosforus tracius quo
darius copias transportauit. Unde por-
ticus sinus amplissimus atque meo-
tidis paludis quia multitudine flu-
minum dulcius quam cetera nebulosum
quia et brevius unde et ponticum vocatum
quod brevior eo atque pigrior focas et tu-
nnos atque delfinos alias beluas
maiores non patitur. Quod autem terra-
rum una pro diuersis locis varie appellatur
vocabulis tam et regionibus hic mare

magnum diversis nominibus nuncupatur ut
ybericum et asiaticum a provinciis deinde
ab insulis balneariticum siculum creticum
cyprium egeum carpatium. Secundum hoc inter
chium et tenedum saxum cum in mari po-
situs quam insula quod in similitudine caprae
esse creditur quam greci egan nuncupant
unde egeum mare est dictum. Sic et carpa-
tium mare inter egyptum et rodum ab insu-
la carpathos. Illud porro atque geticum galli-
cum massiliensium dalmaticum liburnicum ab
oppidis argolicum corinthicum tirrenum
adriaticum nam adria quedam civitas
illirico mari proxima fuit que adriati-
co mari nomen accepit. A positione etiam
ut superum et inferum quia est oriens su-
perior occidens inferior. Est autem tirrenum
et adriaticum ancoria regis ut ioni-
um. Io quippe rex fuit tirrenum
deinde est sive quod tuscia alluit tirre-
niam sive a tirreno nauta qui se in
hoc mari precipitavit. Et secundum io-
nium sinum esse in mensum ab ionia
usque ad siciliam et huius partes esse adria-
ticum achaicum et epyroticum. A moribus
accolarum eusinus axenus antea ap-
pellatus. A casibus hominum qui ceciderunt
in mari ut elles pontum icarium mirte-
um. Secundum hoc nam mirteum mare deinde a mirti-
li lapsu quod illuc abenomia precipitatus
est. Icarius vero cretensis ut fabule fe-
runt altiora petens pennis solis calo-
re solutis mare in quo cecidit nomen
imposuit. Erixus quoque cum elle
sorore fugiens sua insidias noverca-
les conscendit navem signum arietis ha-
bentem qua libratus est. Elles autem soror
eius pressa naufragium dedit in mari
et mortua esset ponto mari nomen
dedit. Altitudine fluctis propontidis na-
dem propontum quod pontum precurrit id est a-
tusum ut angustus medialis bon bos-
forus. Egiptinus autem pellagus asie
datur gallicus europe affricus libi-
cus ut quecumque provincie proxime ponatur
partes. Pellagus autem est latitudo
maris sine litore et portu greco nomine
apotu plagia hoc est a latitudine dictus
unde et plagia quod sunt in portuosa.

De sinibus maris xiiii

Sinus dicuntur maiores recessus
maris ut in mari magno io-
nius in oceano caspius indicus persicus
arabicus qui et mare rubrum quod oceano
ascribitur. Rubrum autem vocatum eo quod
sit roseis undis infectum non tamen
talem naturam habet quale videtur sed
a vicinis litoribus maculatur gurges
atque inficitur quia omnis terra que circumstat
pellagus rubrum est et sanguineo colori
proxima ideoque inde minium acutissi-
mum excipitur et alii colores quibus
pictura videatur. Ergo cum terra habun-
danter trahat naturam fluctibus proinde dilu-
itur et quicquid adhesum est in colorem
tradit. Ob hoc et in ipsis litoribus gemme
rubre inveniuntur lapillus nam est de
hiis in volutus cum inter harenas acci-
pit terre colorem sic et maris. Hoc mare
in duos sinus scinditur ex quibus qui ab
oriente est persicus appellatur quod litora illius
perse inhabitant. Alter vero arabicus dicitur quod sit

De estuariis et fretis xv.

[E]stua arabicus sinus ad occeanum pertinet. Fretum adversum mare. Nam estus est maris accessus vel recessus, id est concursus, unde et estuaria per que mare vicissim tum accedit tum recedit. Fretum appellatum quod ibi semper mare fremat. Nam fretum angustum et quasi fervens mare, sicut gaditanum vel siculum. Nam freta dicit Varro ab eo quod fervida, id est fervens, et motu fervoris tumida. Fretum Sicilie quod Regium dicitur Salustius tradit excursu veterum sepe dictis Italie olim Siciliam coniunctam fuisse, et dum esset una tellus medium spatium quod per humilitatem obrutum est aquis quod per angustias scissum est. Et inde Regium appellatum quod grece abruptum nominatur Rhegium. Est autem artissimum tum intus spatium Siciliam ab Italia dividens, fabulosis in parte monstris cuius sunt inde Scilla et Caribdis. Scillam autem accole saxum in mare eminens appellant, simile celebratis forme procul inspectibus, unde et monstruosam speciem fabule dederunt quasi forma hominis capitibus succincta caninis, quia ubi collisi fluctus latrare videntur. Caribdis dicta quod gurgitibus occultis naves absorbeat. Est enim mare vertiginosum, et inde ibi latenter naufragia confusa emergunt. Ter autem in die erigit fluctus et ter absorbet; nam accipit aquas ut vomat, vomit ut rursum accipiat. Sirtes sunt harenosa in mari loca. Sirtes autem Salustius a tractu vocari dicit, quod omnia ad se trahant et appropinquantia vadoso mari hereant. Hec autem ad mare egiptum vicine sunt. Vada vero sunt per que in mari vel in fluminibus incedentes peditibus vel animalia vadunt, que Virgilius brevia appellat, grece brachea.

De lacubus et stagnis xvi.

[L]acus autem et quedam maria que non miscentur occeani fluctibus dicuntur lacus magnus. Et dicitur lacus et stagnum. Lacus est receptaculum in quo aqua retinetur nec miscetur fluctibus, ut lacus appellati ut lacus Benacus et lacus et ceteri. Quod grece limo id est stagnum vocatur. Nam fontes labuntur, id est fluminosa flumina in freta discurrunt, lacus stat in loco nec profluit. Et dicitur lacus quasi locus aque. Lacus Asphalti appellatus idem est mare mortuum vocatum propter quod nichil gignit vivum nichil recipit ex genere vivorum, nam neque pisces neque assuetas aquis et lacubus ingredi volucres patitur aves. Sed et quecumque viventia immergenda temptaveris, quamlibet arte demersa statim resiliunt et quamvis vehementer illisa statim excutiuntur. Sed neque ventis movetur resistente bitumine, quo aqua omnis stagnatur. Neque navigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet nisi que bitumine illinitur. Lucernam accensam ferunt supernatare, extincta demergi. Hunc et mare salinarum dicunt. Prope lacus Asphalti, id est bituminis, et est in Iudea inter Iericho et Zoaram. Longitudo eius usque ad Zoaram Arabie dirigitur stadiis septingentis octoginta, latitudo stadiis centum quinquaginta usque ad viciniam Sodomorum. Lacus

tyberiadis ab oppido tyberiade vocatus
quod quondam herodes in honore tyberii ce-
saris condidit Est autem in iudea ceteris
lacubus salubrior et ad sanitatem corporis
quam aliis efficacior dicunt stadia Ge-
nesar lacus amplissimus in iudea
longitudine c. xl. extenditur stadiis la-
titudine xl. quadraginta diffunditur
crispantibus aquis auram non ventis sed
de se ipso concipiens unde et genesaret
dicitur greco vocabulo quasi generans sibi auram
Denique per diffusiora spacia lacus fre-
quentibus auris spirantibus agitatur vi et puri-
or haustus eius et ad potandum dulcis
et habilis Benacus lacus ytalie in
venecia de quo fluvius nascitur mincius
qui lacus magnitudine sui tempestates
imitatur marinas Lucrinus et avernus
lacus campanie Sed lucrinus autem dictus
quod olim propter copiam piscium vectigalia
magna prestabat Avernus autem lacus
vocatur quod aves ibi volare non possint
nam antea plurima densitate silve am-
biebatur ut exhalantibus inde per angus-
tias aque sulphureus odor gravissimus
supervolantes aves alitu suo necaret
Quam rem augustus cesar intelligens
deiectis silvis ex pestilentibus amena
reddidit loca Lacus autem idem et stagnum
ubi aqua in mensa convenit nam idem
est stagnum alio quod illic aqua stet nec

De abyssis

decurrat

Abyssus profunditas est aquarum
impenetrabilis sive spelunce
aquarum latentium e quibus fontes et flu-
mina procedunt vel que occulte subterra currunt
unde et abyssus dictus nam omnes aque

sive torrentes per occultas venas ad matricem
abyssi revertuntur Fluctus dicti quod flatibus
fiant ventorum cum enim impulsu agitantur aque
fluctuant Aqua stativa est et sine mo-
tu equalis unda vero eminens et ligatur
quia semper in motu est Lucretius dicit
undas ipsum motum et corpus illud quod re-
fluat nam unda aqua est proprie sed aqua
in motu in motu quidem et agitatione
quia ascendendo et recedendo unda vocatur
Latex proprie liquor fontis est et dictus latex
quia in venis terre lateat Gutta est que
stat stilla que cadat sicut salustius dicit
quia stilla cadens saxa cavat Gutta enim
gutta inde fit diminutivum ut dicamus
stilla Dicitur autem gutta que pendet de tectis
vel arboribus quia glutinosa gutta est
dum ceciderit stilla est Spuma dicta
est albeo quod spumatur sordes cum sit un-
darum vitium et ea que coquuntur
spuma purgantur sicut et spumatum est

Sequitur de fluminibus xviii.

Flumen est perennis aquarum de-
cursus a fluendo perpetuo dictus
Proprie autem flumen ipsa aqua fluvius
cursus aqua prius autem flumen quam flu-
vius prior aqua quam decursus Duo
sunt autem flumina genera unum torrens
alterum vivum Torrens est aqua veniens
cum impetu dictus autem torrens quia
pluvia crescat siccitate torrescat id est
arescat de quo pacuvius flammeo vapore
torrens torret cui gratia nomine ab
hyeme nos alescitate dederunt ille
autem ante quos putescit nos ateunere
quos sitantur Amnis est fluvius nemore

frondibus redimitur et corpora amenitate
dampnis vocatus. Decursus apte fluuius est
sub pene aquarum sit siue quarumlibet rerum
fluuii dicti quod deriventur ad irrigandum vel
adinducendum aquas in agris nam irri-
gare inducere est. Gurges apte latine al-
ueus in flumine. Puteus latine diffusio
ex quo hauritur aqua appotatoe dictus fons
caput est aque nascentis quasi aquas fun-
dens. Omnium autem fluminum quibus ex
causis nomina acceperunt exponitur ne-
cessarie notandi sunt qui in historiis cele-
bres incorantur. Geon fluuius de para-
dyso exiens atque uniuersam ethiopiam
cingens vocatus hoc nomine quod incremento
suo exundacionis terram egipti irrigat
ge enim greco latine terram significat. Hic apud
egiptios nilus vocatur propter limum quem trahit
qui efficit fecunditatem unde et nilus
dictus est quasi ni-li-on nam antea ni-
lus latine melo dicebatur. Apparet autem
in nilo de lacu de quo meridiem versus
excipitur egipto ubi aquilone flante
repercussis aquis retro inflatus inrigat
et inundatione egipti facit. Ganges flu-
uius quem sacra scriptura phison cognominat et
de paradyso exiens pergit ad indie regiones
dictus autem phison id est caterua quod decem
fluminibus sibi magnis est adiunctis impletur
et efficitur unus. Ganges autem vocatus
a rege indie gangaro fertur autem nilo
modo exaltari et super orientis terras eru-
pere. Tygris fluuius mesopotamie de pa-
radyso exiens et pergens contra assirios et
post multos anfractus in mare mortuum in-
fluens vocatus autem hoc nomine propter veloci-
tatem bestie instar nimia pernicitate
currentis. Eufrates fluuius mesopotamie
de paradyso exiens copiosissimus gemmis
qui mediam babiloniam influit hic a
frugibus vel vbertate nomen accepit nam
ebraice eufrata fertilitas interpretatur mesopo-
tamiam enim in quibusdam locis ita irrigat
sicud nilus alexandriam. Salustius autem
auctor certissimus asserit tygrim et eufraten
uno fonte manare in armenia per diuersa
euntes longius diuidi spacio medio re-
licto multorum milium. Quae terra que
ab ipsis ambitur mesopotamia dicitur ex quo
ieronimus animaduertit aliter de paradisi flu-
minibus intelligendum. Indus fluuius orientis
qui rubro mari accipitur. Ydaspes fluuius
medorum vero antiquissimus ex quo amnis
nomen accepit orientis qui inter ydas-
pes dicitur de quo lucanus vastis indus aquis
mixtum non sentit ydaspen qui dicitur sit
fluuius persarum dictus quasi orientem de tyre.
Araris fluuius orientis de quo virgilius
aut ararim parthus bibet aut germania tigrim.
Bactrus fluuius orientis a rege bactro vocatus fertur a quo
bactria et urbs eorum. Cassi persarum fluuius
vocatus eorum lingua quod mira aque dul-
cedine sit adeo ut persarum reges quam-
diu inter ripas persidis fluunt ex eo
pocula vendicant. Exigit amnem quidam
tigrim celere flumen derivare existi-
mat. Araxis amnis armenie qui
ab uno monte cum eufrate diuersa specu
oritur dictus quod rapacitate cuncta prosternit
unde et cum alexander cum transiturus esset
ponte fabricato tanta vi inundauit ut
pontem dirueret. Hic breuibus interuallis
ab eufratis ortu caput tollit ac deinde

tappum fertur in mare. Orontes fluvius Syrie
qui vocatur orientis iuxta antiochie
muros decurrens qui a solis ortu decurrens
oriens non longe ab urbe mari conditur que
de originis sue situ orontem latine ve-
teres appellaverunt cuius fluctus corpore in
tempore frigidioribus et zephiris assidue in-
spirantibus tota civitas omnibus estate men-
sibus refrigeratur. Jordanis Iudee fluvius
a duobus fontibus nominatus quorum alter vocatur
Ior alter Dan. Hys igitur procul a se dis-
tantibus in unum alveum federatis Iordanis
deinceps appellatur. Nascitur autem sub li-
bano monte et dividit Iordanis Iudeam et A-
rabiam qui post multos circuitus iuxta
Ierico in mare mortuum influit. Eufra-
tes caucasus montibus surgens cum pluribus
aliis in eufratem se precipitat mare unde
et incipitur. Cignus amnis Cilicie
Tauro monte progrediens miram aquarum
sed suavitatem et est cygno candidior. Cig-
num gentili lingua Syri dicunt unde et
cigni nomen amnis sumpsit datum quia an-
tiquo et estate quoque nives solvuntur in-
mersit aliquis aut tepidus ductus est
et tenuis Dilas est fluvius asie. Pac-
tolus est fluvius asie harenas aureas
trahens de quo Virgilius Pactolusque irri-
gat auro quem pauranto fluvio alii
crisorroan vocant. Ermus fluvius asie
qui smirneos secat campos et iste fluc-
tibus aureis et harenis plenus aquis
et smirna vocatur. Meander amnis a-
sie flexuosus qui reciprocis ripis inter
asiam et ioniam perpetuatur in sinum qui
miletum dividit et pieriam. Meander
dicitur quod sit flexuosus et numquam rectus

De quo Ovidius curvis meander ludit
in undis. Tanais fuit rex scitarum primus
a quo tanais fertur fluvius nuncupatus qui
ex ripheis veniens fluvius dirimit eu-
ropam ab asia inter duas partes mundi
medius currens atque in pontum fluens.
Inachus achaie amnis argolicos ir-
rigans agros quem rex Inachus ap-
pellavit qui exordium argive gentis
primus dedit ibi et erimantus ab erima-
to monte demissus. Padus italie est
fluvius alpium surgens ex radicibus
fontibus oritur. Ex quibus uni vocabu-
lum est padus qui diffusus in modum
stagni amne suum digerit aquas et
padus est nuncupatus hic a grecis eridanus
cognominatus ab eridano solis fi-
lio quem phetontem dicunt qui fulmine
percussus in eodem fluvio decidit et
extinctus. Augetur hic exortu canis
liquescentibus nivibus et cum accessione xxx.
fluminum circa ravennam in adriaticum
diffunditur mare. Tyberis italie fluvius
a tyberino rege albanorum dictus appellatus
qui in illud flumen cecidit et de eorum
suo nomine accepit nam aut albula
antiquum nomine accepit fuit quod
nivibus albus sit. Iste est autem tybris
sed tyberis incorporatione tibris et
ubique ponitur. Danubius germanie fluvius
vocatur fertur amnium copia quibus magis
augetur. Iste est enim in europa plus
sed omnibus fama Ister et aster est du-
pro vias videt gentes mutat et no-
mina et ambiendo colligit vires
oritur germanicis iugis et occidentalibus
silvis barbarorum progrediens est orientem

sexaginta in se flumina rapit septem
ostiis in Ponticum influit. Rodanus Gal-
liae fluvius ab oppido Rodo cognominatus
quod coloni Rodiorum posuerunt qui rapido
cursu citatus Tirreni aequoris freta
scindens modicum saepe navigantium pe-
riculum dum inter se fluctus maris et amnis
fluenta decertant. Renus arcada in
pacitate fert vocatus quo in corona
punica oritur. Est autem Germaniae fluvius
inter tres Europae maiores fluvios com-
putatus qui a iugo Alpium usque ad Ocea-
num profunda cursus suos dirigit. Hi-
berus amnis qui quondam toti Hispaniae
nomen dedit. Garumna fluvius Gal-
liae nomen a colore pignicta sumpsit
qui in eo plurimus et venitur. Durius
aquis qui diutius cognominatus. Tagum
fluvius Kartago Hispaniae nuncupavit
ex qua ortus procedit fluvius harenis
auriferis copiosus et ob hoc ceteris fluviis
Hispaniarum prelatus. Betis fluvius qui
et Beticae provinciae nomen dedit de quo
Marcialis Betis olivifera crinem re-
dimite corona aurea qui nitidis vel-
lera tingis aquis eo quod ibi lanae pur-
pureo colore tinguntur. Getas aut Donis
eo quod Tiguli solo decurrat. Geta · n ·
gentes inde ut incepto venit. Crudeliter
aut flumina in diluviis soluta more
tractus pelliga se quaedam ubi quae non
erat abyssi cum ruptis meatibus

De diluviis XXII. Eruperunt

Diluvium dictum quod aquas clade
omnia quae inundavit deleat.
Primum diluvium extitit sub Noe cum
hominum scelibus omnipotens offensus toto orbe
contecto deletis cunctis unum spatium fuit
celi ac pelagi. Cuius indicium hactenus
videmus in lapidibus quos in remotis
montibus conchis et ostreis concretos saepe
etiam cavatos aquis visere solemus. Secundum
diluvium fuit in Achaia Iacob patriar-
chae et Ogigii temporibus qui Eleusinae condi-
tor et rex fuit nomen quod loco et tem-
pori dedit. Tertium diluvium fuit in Thessalia
Moysi vel Amphictionis temporibus qui tertius
post Cecropem regnavit. Cuius temporibus a-
quarum illuvies maiorem partem populorum
Thessaliae absumpsit paucis perfugio
montium liberatis maxime in monte Par-
nasso in cuius circuitu Deucalion tunc
regno potiebatur qui tunc ratibus ad
se confugientes susceptos per gemina
Parnasi iuga fovit et aluit. A quo
propterea genus humanum creatum fabule
ex lapidibus reparatum ferunt propter hominum
inserta cordibus duritiam. Et flumina etiam
in solutis aucta imbribus ultra consue-
tudinem vel diuturnitate vel magnitu-
dine redundat multaque perierunt
et ipsa diluvium dicuntur. Sed tamen at
quod ad primum modum extitit non tamen adprime
impleret sapientia et et alia futura significat

Explicit liber tredecimus
Incipiunt capitula libri XIIII.

De montibus ceterisque locorum vocabulis
De inferioribus terre · viii ·

Incipit liber decimus quartus

Terra est in media mundi
regione posita omnibus partibus
celi in modum centri equali
intervallo consistens que singula-
ri numero totum orbem significat plurali
vero singulas partes cuius nomina diversa
dat ratio. Nam terra dicta a superiori
parte qua teritur humus ab inferiori vel
humida terra ut sub mari tellus autem
quia fructus eius tollimus unde et ops dicta
eo quod fert frugibus eadem et arva
ab arando et colendo vocata. Proprie autem
terra ad distinctionem aque arida nuncupatur
sicud scriptura ait quod vocavit deus aridam
terram. naturalis enim proprietas siccitatis est terre
nam ut humida sit ab aquarum affinita-
te sortitur. Cuius motum alii dicunt ventum
esse in concavis eius qui motus eam movet.
Salustius ventus prima terre vitata rupti
quod aliqui montes tumulique sederunt. Alii aquam
dicunt genitalem in terris moveri et eas simul
concutere sicut vas ut dicit Lucrecius. Alii
fungosam eandem terram volunt cuius plerique
latentes ruine superposita cuncta concutiunt.
terre quoque hiatus aut motu aque in sub-
ditis fit aut crebris tonitruis aut de
concavis terre erumpentibus ventis. De orbe

Orbis a rotunditate circuli dictus quia
sicud rota est unde brevis et rotel-
la orbiculus appellatur. Undique enim ocea-
nus circumfluens eius in circulo ambit fines. Di-
visus est autem trifarie e quibus una pars
Asia altera Europa tercia Affrica nuncupatur.
quas tres partes orbis veteres non equaliter
diviserunt. Nam Asia a meridie per orientem
usque ad septentrionem pervenit. Euro-
pa vero a septentrione usque ad occidentem
atque inde Affrica ab occidente usque ad meri-
diem. Unde evidenter orbem dimidium
due tenent Europa et Affrica alium vero
dimidium sola Asia. Sed ideo iste due par-
tes facte sunt quia inter utramque ab oceano
mare magnum ingreditur quod eas intersecat.
Quapropter si in duas partes orientis
et occidentis orbem dividas Asia erit in
una in altera vero Europa et Affrica

De Asia et partibus eius · ii ·

Asia ex nomine cuiusdam mulieris
est appellata que apud antiquos
imperium tenuit orientis. Hec in tercia parte
orbis disposita ab oriente ortu solis
a meridie oceano ab occasu nostro mari
finitur a septentrione Meotide lacu et
Tanay fluvio terminatur. Habet autem provincias
multas et regiones quarum breviter nomina
et situs expediam sumpto inicio a para-
dyso. Paradysus est locus in orientis
partibus constitutus cuius vocabulum ex greco in
latinum vertitur ortus. porro hebraice
eden dicitur quod in nostra lingua delicie inter-
pretatur quod utrumque iunctum facit ortum
deliciarum. Est enim omni genere ligni et
pomiferarum arborum consitus habens etiam et
lignum vite. non ibi frigus non estus
sed perpetua aeris temperies. e cuius me-
dio fons prorumpens totum nemus irri-
gat dividiturque in quatuor nascencia flumina
cuius loci post peccatum hominis aditus interclu-
sus est. Septus enim undique romphea

flammea i. muro circumcinctus igneo ita ut eius pene in celo iungat incendium. Cherubin quoque presidium angelorum arcendis spiritibus malis super rumphee flagrantia ordinatum est ut homines flamme, angelos vero malos angeli summoveant ut nec carni vel spiritui transgressionis aditus pateat.

India vocata ab Indo flumine qui ex parte occidentali clauditur. Hec a meridiano mari porrecta usque ad ortum solis et a septentrione usque montem Caucasum pervenit habens gentes multas et oppida, insulam quoque Taprobanem gemmis et elephantis refertam, Crisam et Argirem auro argentoque fecundam, utilem quoque arboribus foliis numquam carentibus. Habet enim fluvios Gangem et Indum et Ypanem illustrantes Indos. Terra Indie Favonii spiritu saluberrima in anno bis metit fruges; vice hiemis et estatis etesias patitur. Gignit autem tincti coloris homines, elephantes ingentes, monoceros bestias, psittacum avem, ebenum quoque lignum et cinamomum et piper et calamum aromaticum et ebur, lapides quoque preciosos, berillos, crisoprassos et adamantem, carbunculos, lignites, margaritas et uniones quibus nobilium feminarum ardet ambitio. Ibi sunt et montes aurei quos adire propter dracones et grifas et immensorum hominum monstra impossibile est.

Parthia ab Indie finibus usque Mesopotamiam generaliter nominatur. Vicit enim virtutem Parthorum et Assiria et proxime aliquas regiones eius nomine tenuerunt. Sunt in ea Aracusia, Parthia, Assiria, Media et Persida, que regiones initium sunt ab Indo flumine, finiunt in Tigri, clauduntur locis montuosis et asperis, habent fluvios Idaspem et Arbem. Sunt in finibus suis inter se et distincte nomina a propriis auctoribus ita sortite.

Aracusia ab oppido suo ita vocata. Parthia: Parthi a Scithia venientes occupaverunt eamque ex suo nomine vocaverunt. Huius a meridie rubrum mare est, a septentrione Hircanum salum, ab occidente solis plaga Media. Regna in ea decem et octo sunt porrecta a Caspio litore usque ad Scitas.

Assiria vocata ab Assur filio Sem qui eam regionem post diluvium primus incoluit. Hec ab ortu Indiam, a meridie Mediam tangit, ab occidente Tigrim, a septentrione montem Caucasum ubi porte Caspie sunt. In hac regione primum usus purpure inventus est, inde primum crinium et corporum unguenta venerunt et odores quibus Romanorum atque Grecorum effluxit luxuria.

Media et Persida a regibus Medorum et Persarum cognominate qui eas primitus bellando aggressi sunt. Ex quibus Media ab occasu circumsepta Parthia regna amplectitur, a septentrione Armenia cingitur, ab ortu Caspios videt, a meridie Persidam. Huius terra medicam arborem gignit quam alia regio minime profert. Sunt autem Medie due, maior et minor.

Persida tendens ab ortu usque ad Indos, ab occasu rubrum mare habet, ab aquilone vero Mediam tangit, ab austro Carmaniam que Perside annectitur. In qua est urbs oppidum nobilissimum Susis. Persida primum orta est ars magica ad quam Nembroth gigas post confusionem linguarum abiit ibique Persas ignem colere docuit. Nam omnes in illis partibus solem colunt qui eorum lingua

el 3 Mesopotamia greca ethimologia
possidet eo quod duobus fluminibus ambiatur nam
ab oriente tigri sed ab occidente eufraten
Incipit autem a septentrione inter montem
taurum et caucasum cuius a meridie sequitur
babilonia deinde chaldea novissime
arabia eudemon. Babilonie regionis
caput babilon urbs est a quo et nuncu-
pata est tam nobilis ut chaldea et assi-
ria et mesopotamia in eius nomen ali-
quando transierunt. Arabia appellata id est sacra sive
vel sancta interpretatur eo quod sit regio
thurifera odores creans. Hinc eam greci
eudemon nostri beatam nominant in cuius
saltibus et mirra et cinamomum provenit. Ibi
nascitur autem fenix sardonix gemma et
iris melochites et pederota ibi in ter-
tia est et saba appellata a filio chus
qui nuncupatus est saba. Hec autem an-
gusto terre tractu ab oriente usque ad per-
sicum sinum extenditur cuius septentrionalia
chaldea claudit occiduus sinus arabicus.
Syriam situs quidam perhibetur indigena
a siro vocabulo nuncupasse. Hec ab oriente
flumine eufrate ab occidente mari nostro et
egipto terminatur tangens a septentrione
armeniam et capodociam a meridie sinum
arabicum. Situs eius porrectus in longum se-
d lato angustior. Hec autem in se provincias
comagenam feniciam et palestinam cuius
pars est iudea absque sarracenis et naba-
theis. Comagena prima provincia a sirie
a vocabulo comagene urbis nuncupata que
quondam ibi metropolis habebatur. Huius
a septentrione aliorsum mesopotamia
a meridie siria ab occasu mare magnum.
Fenix cadmi frater de thebis egiptiorum
profectus in syriam apud sydonem regnavit
eamque feniciam ex suo nomine feniciam
appellavit. Ipsa est ubi est tyrus adiacens
ysaias loquitur. Hec ab oriente arabiam
a meridie mare rubrum. Palestina pro-
vincia philistinorum urbem metropolim habuit
que nunc dicitur ascalon ex qua civitate cir-
ca eam regio palestina est nuncupata
huius ab oriente mare rubrum occurrit a
meridiano latere iudea excipitur a sep-
tentrionali plaga tyriorum finibus clau-
ditur ab occasu egipto limite terminatur.
Iudea regio palestine ex nomine iude
appellata ex cuius tribu reges habuit
hec prius cananea dicta a filio cham sive
a decem cananeorum gentibus quibus expulsis
eandem terram iudei possiderunt. Huius
longitudinis eius a vico arsa usque ad
vicum iuliadem porrigitur in quo iudeorum
pariter ac tyriorum communis habitatio est
latitudo autem eius a monte libano usque
ad tyberiadis lacum extenditur. In medio
autem iudee civitas iherosolima est quasi
umbilicus regionis totius terre variarum
opum dives frugibus fertilis aquis illus-
tris opima balsamis. Unde secundum cle-
mentem grecum existimaverunt iudei eam
promissam patribus terram fluentem lacte et melle
tum sicut dixit deus progenitura in resurrec-
tionis pollicetur. Samaria palestine ab
oppido quodam nomen accepit quod vocabatur
samarie civitas quondam regalis in ysrael
que nunc ab augusti nomine sebastia
dicitur. Hec regio inter iudeam et galile-
am media iacet incipiens a vico
cui nomen est eleas deficiens in terra
agrabath. Situs eius natura est similis

nec ullo differens a iudea Galilea regio
palestine vocata quod gignat candidiores
homines quam palestina. Est autem duplex
scilicet superior et inferior sunt tamen conexe sibi
et fenicie adherentes terra eorum optimis
frugibus et ferax et satis fecunda. De-
capolis regio in confinio arabie et pa-
lestine sita decem atque civitatibus in p̄
orta quam celesti igne consumpte sunt terra
amplius abierosolimis olim uberrima
nunc autem deserta atque exusta. Nam
propter scelera incolarum de celo descendit ignis
qui regionem illam in eternos cineres
dissolvit cuius umbra quedam et species
in favillis et arboribus ipsis etiam adhuc
videtur. Nascuntur enim ibi poma viri-
dia sed tanta specie maturitatis ut edendi
desiderium gignat sed si carpas fatiscunt
ac resolvuntur in cinerem fumumque exhalat
quasi adhuc ardeat. Nabathea regio
est a nabaioth filio ismahel nuncupata
iacet autem inter iudeam et arabiam et fi-
nes ab eufrate in mare rubrum porrigit
et est pars arabie. Egyptus que prius aeria
ab egypto danai fratre ibi regnante
nomen accepit. Ab oriente syrie et ru-
bro mari coniuncta ab occasu libia sed a
septentrione mare magnum a meridie vero
introrsus recedit pertendens usque ad e-
thiopes celi ymbribus insueta et plu-
viarum ignara. Nilus solus eam circumflu-
ens irrigat et inundatione sua fecundat
unde et ferax frugibus multam partem ter-
rarum frumento alit ceterorum quoque negociorum
adeo copiosa ut impleat necessariis
mercibus in orbem terrarum. Confines egypti
canopea a canopo menelai gubernatore

sepulto in eadem insula libie principium et
ostium nili facit. Seres orientis oppidum
a quo et gens serum nuncupata est. Haec
ab scitico oceano et mari caspio ad ocea-
num orientalem in flictibus nobilibus frondibus
fertilis ex quibus vellera decerpunt que
ceteris gentibus ad vestes ad usum vestium
vendunt. Bactrie regioni proprius amnis
bactros vocabulum dedit. partes eius que
plane sunt montibus ingentibus ambiuntur que
adversa sunt indi fluminis fontibus terminantur
reliqua includit oxus fluvius. Mittit
bactria fortissimos camelos numquam atte-
rentes pedes. Scithia sicut et gothia
a magog filio iaphet fertur cognominata
cuius terra ingens olim fuit. Nam ab oriente
indie a septentrione per paludes meotides
inter danubium et oceanum usque ad germanie
fines porrigebatur. Postea vero minor
effecta a dextra orientis parte qua oceanus
sericus tenditur usque ad mare caspium quod
est ad occasum. dehinc a meridie usque caucasi
iugum deducta est cui subiacet hircania
ab occasu habens gentes multas propter
terrarum infecunditatem late vagantes ex quibus
quedam agros incolunt quedam portentuose
et truces carnibus humanis vivunt
et eorum sanguine. Scithie plures terre sunt
locupletes inhabitabiles tamen plures. Nam
dum plerisque in locis auro et gemmis af-
fluunt griphorum immanitate accessus
hominum rarus est. Smaragdus autem optimus
hec patria est. Cianeus quoque lapis et cri-
stallus purissimus scithie est. habet et flumina
magna oscorum fasidem atque araxem.
Hircania dicta a silva hircania que scithie
subiacet habens ab oriente mare caspium

a meridie armeniam a septentrione albaniam
ab occasu yberiam. Est autem silvis aspera
copiosa inmanibus feris tygribus pardis et
pantheris. De qua virgilius hircanque ad
morunt ubera tygres. Albania a colore populi
nuncupata eo quod albo crine nascantur. Haec
ab oriente sub mare caspium surgens per oram
oceani septentrionalis usque ad meotides
paludes per deserta et inculta extenditur.
Huius terre canes ingentes sunt tanteque feri
tatis ut thauros premant leones perimant. Arme
nia nuncupata ab armeno iasone thessali
comite qui amisso rege iasone collecta
multitudine cuius [?] passim vagabantur
armeniam cepit ex suo nomine nuncupavit.
Sita est autem inter thaurum et caucasum a cap
padocia usque ad caspium mare protensa ha
bens a septentrione ceraunios montes ex cuius
collibus tygris nascitur fluvius et in cuius mon
tibus archa post diluvium sedisse fertur.
Duplex est autem armenia superior et infe
rior sicut due pannonie. Hiberia regio asie
est prope pontum armenie iuncta in hac herbe
tincture utiles nascuntur. Capadocia ur
bis proprie nomine sed que in capite sirie si
ta ab oriente armeniam tangit ab occasu
asiam minorem ab aquilone mare cimerium
et themisterios campos quos tenuere ama
zones a meridie vero thaurum montem cui sub
iacet cilicia et ysauria usque ad cilicum si
num spectat quod insulam cyprum. Terra
eius ante alias nutrix equorum. Alis
amnis per eam fluit qui quondam lidie regna
distinxit a cappadocibus. Asia minor ab orien
te capadocia cingitur a ceteris partibus un
dique mari clauditur nam a septentrione pon
to euxino ab occasu propontide a meridie

egyptio mari. Habet provincias bitiniam frigiam
pamphiliam et ysauriam liciam atque ciliciam.
Prima asie minoris bitinie [?] que prius ex
ordio ad partem solis orientis adversa tracie
iacet multis antea nominibus appellata nam
prius berecintia dicta deinde migdonia mox
a bitinio rege bitinia nuncupata. Ipsa
est et maior frigia. Nicomedia urbs
in ea est ubi hanibal fugiens veneni
haustu vitam exspiravit. Galacia dicta
a priscis gallorum gentibus a quibus possessa [?]
occupata nam in auxilium a rege bithi
nie evocati regnum cum eo parta
victoria diviserunt sicque deinde grecis
admixti primum gallogreci nunc ex antiquo
quo gallorum nomine galathe dicuntur
et eorum regio gallacia nuncupatur. Frigia
dicta a frigia europe filia. Hec et dar
dania dicta a dardano iovis filio de quo
homerus ait quem primum genuit celes
ti iupiter arce. Hic cum corytho de corytho
Italie civitate primus venit in frigiam.
Est autem regio supra galatiam ab aquilonis
parte galatie a meridiana vero
est licaonie ab oriente lidie adiacet
ab ellespontus [?] finibus terminatur
Huius regio troia est quam ex suo no
mine appellavit tros troianorum rex
ganimedis pater. Sunt autem due fri
gie maior et minor. Maior frigia smi
rnam [?] sed minor vero ilium. Licaoniam et
ream [?] corinthus [?] fluvius distinxit a frigia.
Lidia sedes antiqua regnorum quam pac
tolus unda extulit et divitias cor[?]a
ta [?] aureis. Hec antea meonia dicebatur

que dum principatum duos fratres reges Lidiam et tirrenum ferre non posset, exorta sorte Tirrenus cum ingenti multitudine profectus loca Italie occupavit et Tirreniam nominavit. Lidia autem a Lido rege fertur que in provincia in magnitudine conuolata est. Coniungitur autem ab oriente minori frigie, ab ortu Smirna urbem habet quam eciam flumina cir cuius arenas Pactolus et Hermus fluvii aureis arenis ditissimi. Pamphilia ysauria est cui loca proficiunt, que nominata quod undique apta aurarum flatibus pateat. Metropolim urbem Seleuciam habet. Cilicia antiquitus quodam nomine dicta que ortu fenicie dicitur anthiocenum ione fuisse asserit. Plurima iacet campis vapidis ab occidente Licia, a meridie mare, a septentrione montis Tauri iuga. Habet oppidum civitatem urbem Tarsum, in eam Corycos oppidum est unde et crocum plurimum et optimum venit spiritu fragrancior et colore plus aureo. Licia inhabitata que ab oriente adiuncta Cilicie est, unde est ab ortu Caria, ab occasu et meridie mare, ex septentrione Cariam. Ibi est mons Chimera qui nocturnis estibus ignem exhalat sicut in Sicilia Ethna et Vesuvius in Campania.

De europa et partibus eius ·ij·

Post asiam et europam stilum vertamus. Europa quippe agenoris regis filia libie fuit quam Jupiter ab affrica raptam cretam adduxit et partem tertiam orbis ex eius nomine appellavit. Iste est autem agenor libie filius ex quo libia et affrica fertur cognominata. Unde et apparet prius libiam accepisse vocabulum postea europam. Europa autem

mediam partem orbis dimisit. Incipit autem a flumine tanai descendens ab occasu per septentrionalem oceanum usque in fines ispanie, cuius pars orientalis et meridiana a ponto consurgens tota mari magno coniungitur et insulas gades finitur. Prima europe regio Scithia inferior que a meotidis paludibus incipiens inter danubium et oceanum septentrionalem usque ad germaniam porrigitur, que terra generaliter propter barbaras gentes quibus inhabitatur barbarica dicitur. Huius pars prima alania est que ad meotides paludes pertingit. Post hanc dacia ubi et gothia. Deinde germania ubi plurimam partem suevi incoluerunt. Germania prius superior a danubio inter renum flumen occasum conclusa cingitur. A septentrione et occasu oceano, ab ortu vero danubio, a meridie reno flumine dividitur. Terra dives virum ac populis numerosis et inmanibus, unde et propter fecunditatem gignendorum populorum germania dicta est. Gignit aves hircanias quarum penne nocte perlucent, uros quoque feras et ursos atque alces, preterea mittit et gemmas cristallum et sucinum, callaicum quoque viridem et ceraunium candidum. Due sunt germanie, superior iuxta septentrionalem oceanum, inferior circa renum. Moesias autem quas danubius a borealico ad mediterraneum mare secludit. Prima est misia a messium proventu vocata unde et eam veteres cereris horreum nuncupaverunt. Hec autem ab oriente ostiis danubii iungitur, ab euro vero terra, a meridie macedonia, ab occasu istrie copulatur. Post misiam vero pannonia est. Inde noricus ager frigidus et parcius fructuosus per

quem veteres frugibus feracem qui excipit
galliam belgicam. Tracie tyras Japhet
filius veniens nomen dedisse perhibetur.
Alii a crimina incolarum traciam appellatam
dixerunt. Sunt autem ab oriente propontis et urbs
constantinopolis opposita est. A septentrione
hister obtenditur. a meridie vero egeo mari
adheret. ab occasu macedonia illi subia-
cet. Cuius regionem olim scitharum
populus massagete sarmate scite et alie
nationes plurime incoluerunt. ampla est
enim ideoque quam plurimas obtinuit gen-
tes. Ebrus flumen traciam fudit qui
circa gentes barbarorum plurimas tangit.
Grecia a greco rege vocata qui cum ea
regionem regno incoluit. Sunt autem pro-
vincie grecie septem quarum prima ab occidente
dalmatie. inde epirus. inde ellades. in
thessalia. inde macedonia. inde achaia
et due in mari creta et cyclades. Illiricus
autem generaliter omnis grecia est. Dalma-
cia a dalmia maxima eiusdem provincie
civitate traxisse nomen existimatur.
adheret autem ab oriente macedonie. a sep-
tentrione mesie. ab occasu istria terminatur.
a meridie vero adriatico sinu clauditur.
Epirus a pirro achillis filio cognominata
cuius prius caonia que ante molossia dicta
est a molosso filio pirri quem de andro-
macha susceperat. postquam enim pirrus or-
restis insidiis andromacham elenus
accepit. tenuitque regnum privigni qui
successit patri a quo molossia dicta est
postea epirus quam elenus postea a fratre troiano
quam in vendacione pignoratam dicitur credidisse
caoniam vocavit quasi ad solacium fratris
defuncti. Ellades dicta a rege ellena
deucalionis et pirre filio a quo et prius

greci ellenas nuncupati sunt. ipsa est et at-
tica terra attica prius vocata. nam grecorum
prius quidem gratia indigena fuit ex cuius
filia actis nomen attica terra vocata est
que inter macedoniam et achaiam media ia-
cet. arcadie a septentrionali parte coniunc-
ta est. Hec vera grecia ubi fuit athenas civi-
tas liberalium mater et philosophorum nutrix qua
nichil fuit in grecia clarius atque nobilius
in ea est et marathonius campus opere quon-
dam belli cruentissimus. Ellades autem due
sunt provincie beocia et peloponensis. Beocia at-
tica coheret causa dicti catthmus agenoris
filius europam sororem a iove raptam
ex precepto genitoris querit nec reperiret
patris iram formidans concepto animo eleg-
exilium. nam forte bovis conspecte secutus
vestigia amplexus est sedem ubi illa re-
cubuerat. proinde locum de nomine bovis beo-
ciam vocavit. ubi et thebas urbem condidit
in qua olim civilia bella dectarunt et
ibi nati sunt apollo et hercules ille maior
thebanus. Caldam est Aonia vocata a
fonte quodam apollini et musis consecra-
to qui in eadem beocia est. Peloponensis
scita post cladis a pelope rege nata-
litque vocata. Thessalia a thessalo rege
cognominata qui ad meridianam plagam ma-
cedonie coniuncta est cuius dictio pieria est.
multa in thessalia flumina et opida inter
que papua est thessaloga et theba. ibi
est et mons parnasus quondam apollini conse-
cratus. Thessalia patria achillis et origo
lapitharum. fuit de quibus fertur quod hii
primum equos frenis domuerunt. un-
de certum dicitur in thessalia primum
solidi aurei fuit sunt domaridon quoque

equorum usus repertus est. Macedonia in
exordio ab Emathio rege Emathia nomine
dicta. Sed Macedo Deucalionis maternus nepos
postquam ibi principatum suscepit, mutavit
vocabulum Macedoniamque a suo nomine dixit.
Est autem ab oriente confinis Egeo mari, a
meridie Achaie, ab occasu Dalmatie, a septen-
trione Mesie. Patria Alexandri magni
et regio divitis venis argenti, optima
lapide que peanites vocatur ista gignit.
Mons Olimpus in ea est, qui excelsi
vertice tam attollitur ut in cacumine eius
nec nubes nec venti sentiantur. Achaia
ab Acheo rege et urbs et provincia appellata.
Hec pene insula est; nam absque septen-
trionali parte que Macedonie iungitur,
undique septa est mari. Ab oriente enim
Mirteum mare, ab euro Creticum, a meridie
Ionium, ab affrico occasu Cassiopas insulas,
a sola septentrionali parte Macedonie
et Actice terre adiungitur. Cuius caput est
Corinthus urbs Grecie decus. Huius pars
Achaie, fluminis Arcadie, vel sinus A-
chaie est, ut platani folium inter Ionium
et Egeum mare exporrecta, quam Archas Io-
vis et Calisto filius, Pelasgis indomitis
subactis, ex suo nomine Arcadiam nuncu-
pavit. Ipsa est et Sicionia a Sicione rege,
a quo et primorum regnum est appellatum. Est
autem Arcadia plurimum maxime arborum,
lapidem asbeston gignit, qui semel accen-
sus nunquam extinguitur. Candidissime et
merule ibi nascuntur. Pannonia ab Al-
pibus Appenninis est appellata, quibus ab I-
talia secernitur; regio viris fortis et solo lata,
duobus fluviis acribus, Dravo Sa-
voque vallata. Coniungitur autem Norico et
Retia; habens ab oriente Misiam, ab austro

Istriam, ab affrico Alpes Appenninas, ab
occasu Galliam Belgicam, a septentrione
Danubii fontem et limitem qui Germaniam a
Gallia secernit. Histria vero ab Histro amne
vocatur qui in eam influit. Ipsa est
Danubius. Habet autem Istria a septentrione
Pannoniam. Italia olim a Grecis populis oc-
cupata magna Grecia appellata est; deinde
a regis nomine Saturnia, mox et Latium
dicta eo quod idem Saturnus ab Iove sedibus suis
pulsus ibi latuerit. Postremo ab Italo
Siculorum rege ibi regnante Italia nun-
cupata est. Cuius situs longitudine est amplior
quam latitudine, atque in Eurum extenditur;
a circio Tirreno mari, ab aquilone Adri-
atico clauditur, ab occasu Alpium iugis
finitur. Terra omnibus rebus pulcherrima, soli
fertilitate, pabuli ubertate gratissima.
Habet lacus Benacum, Avernum atque Lucri-
num; fluvios Eridanum et Tiberim et tepen-
tibus fontibus lavacra. Gignit gemmas sir-
tites, lingurium et corallum, boas quoque serpentes,
lincem feram et diomedias aves. Italia
autem et Hispania ideo Hesperie dicte quod Gre-
ci ab Hesperio stella navigantes in Italiam et in Hi-
spaniam, quia et utrique dicuntur. Aut enim
Hesperia sola dicitur, et significat Italiam,
aut addis ultimam, et significat Hispaniam,
que in occidentis est fine. Tuscia pars Itali-
e, Umbria vero pars Tuscie. Tuscia autem a
frequentia sacrorum et turis vocata, ἀπὸ
τοῦ θύειν. Umbria, ut historie narrant,
quod tempore aquose cladis imbribus super-
fuit, et ob hoc Umbria grece cognominata
est, cingens Appennini montis sita iuxta
Italie mediterranea. Flaminia pars
Italie dicta quia eius partes tendebat usque

adriaticum tuscis qui ante portum iam anteriores significat aliqui arcus finis uocatur. Roma cui fines antea usque tyberis ripam tenebantur. Alii etruriam dictam ab etrusco principe putant idem et tyrreniam a tyrreno lidie filio qui ex parte cum populi parte de meonia uenit ad italiam. Hec est et tuscia sic tusciam dicunt non demum ex augurum legendis. Tuscia autem a frequentia sacrificiis et thuris dicta est a theocitate alii et aruspicina dicunt esse repertam. Apulia ubi brundisium quod etholi diomede duce condiderunt. Campania sub trab hyeme dum atque estate uernantes sol ibi mitis grata tempore aer purus et blandus. Gallia a candore populi nuncupata est gala enim grece lac dicitur montes enim et rigor celi ab ea parte solis ardorem excludunt quo fit ut candor corporum non coloretur. Hec ab oriente alpium iugis ab occasu oceanus includitur a meridie prerupta pyrenei a septentrione fluenta reni atque germania cuius initium belgica finis aquitania est regio gleba uberi et pabulosa et ad usum animantium apta fluminibus quoque et fontibus irrigua perfusa duobus magnis fluminibus rodano et reno. Belgis autem ciuitas est gallie a qua belgica prouincia dicta est. Cis alpina quasi citra alpes est transalpina i. trans alpes contra septentrionem. Aquitania uero quod sit circa eam uel aquitania autem ab obliquis aquis ligeri fluminis appellata qui ex plurima parte terminus est eius circulum prope in orbem cingit. Hispania prius ab hibero amne iberia nuncupata postea ab hispalo rege hispania

nuncupata est. Ipsa est et uera hesperia ab hespero stella occidentali dicta. Sita est autem inter galliam et affricam a septentrione pyreneis montibus clausa a reliquis partibus undique mari conclusa salubritate celi equalis omnium frugum generibus fecunda gemmarum metallorumque copiis ditissima. Influunt eam flumina magna betis minius iberus et tagus aurum trahens ut pactolus. Habet prouincias sex terraconensem carthaginensem lusitaniam galliciam beticam et transfreta in regione affrice tingitaniam. Due sunt hispanie citerior que in septentrionis plaga a pyreneo usque ad carthaginem porrigitur alterior que in meridie a celtiberis usque ad gaditanum fretum extenditur. Citerior autem et ulterior dicta quasi citra et ultra sed citra quod terra citras et ultra ut quasi ultra ut quod non sit prius hac ulla hoc est alia terra

De lybia et partibus eius .iiii.

Lybia dicta quod inde libs flat hoc est affricus. Alii aiunt epaphi filium qui memphim in egypto condidit ex cassiopa uxore procreasse filiam libiam que postea in affrica regnum possedit cuius ex nomine terra libia est appellata. Affricam autem quidam nominatam inde existimant quasi apricam quod sit aperta celo uel soli et sine horrore frigoris. Alii dicunt affricam appellari ab uno ex posteris abrahe de cethura qui uocatus est affer de quo supra meminimus. Incipit autem a finibus egypti pergens iuxta meridiem per ethiopiam usque ad athlantem

montem, a septentrionali vero parte mediterra-
neo mari cuncta clauditur et in Gaditano
finitur freto. Huius provincias Libiam Cirene-
sem Penthapolim Tripolim Bizantium Car-
thaginem Numidiam Mauritaniam Tingi-
taniam et circa solis ardorem Ethiopiam.
Libia Cirenensis in parte Affrice prima est
a Cirene urbe metropoli que est in eius
finibus nuncupata. Habet ab oriente E-
giptum et ab occidente Sirtes maiores et
Trogoditas, a septentrione mare Libicum, a
meridie Ethiopiam et barbarorum varie
nationes et solitudines inaccessibiles
que etiam basiliscos serpentes creant.
Penthapolis greca lingua a quinque
urbibus nuncupata, id est Beronice, Cirenia,
Appolonia, Ptolomaidis, ex quibus Ptoloma-
is et Beronice a regibus nominate sunt. Est
autem Penthapolis Libie Cirenensi ad-
iuncta et eius finibus deputata. Tri-
politana quoque provincia quam greca lingua
sua signat a trium magnarum ur-
bium ... Sabrete, Leptis Magna. Habet
ab oriente Sirtes maiores et Trogoditas,
a septentrione mare Adriaticum, ab occasu
Bizantium, a meridie Getulos et Gara-
mantes usque ad oceanum Ethiopicum per-
tendentes. Bizantena regio ex duobus
nobilissimis oppidis nomen sortita
est, ex quibus unum Adrumetus vocatur, quod
... et patet passim ducenta et
amplius milia stadia ... et glebis
ita pinguis ut iacta ibi semina incre-
menta pene centesimi frugis renascantur.
Zeugis, ubi Carthago magna ipsa est et
vera Affrica, inter Bizantium et Numidiam sita,
a septentrione mari Siculo iuncta et a meridie

usque ad Getulorum regionem porrecta, cuius
prima quoque frugifera, sed ulteriora
bestiis et serpentibus plena atque onagris
magnis in deserto vagantibus. Getulia autem
Affrice pars mediterranea est. Numidia ab incolis
passim vagantibus sic vocata est, quod nullas
certas sedes haberent; nam lingua eorum incerte
sedes et vage Numidie dicuntur. Incipit
autem a flumine Amsiga in Zeugitanie
finibus; desinit hic in ... Sirtes
minores, a septentrione mare quod intendit
in Sardiniam, ab occasu Mauritaniam Si-
tifensem, a meridie Ethiopum gentes. Regio
campis pinguibus. Ubi autem silvestris
est feras educat, ubi iugis ardua equos
et onagros procreat. Eximio etiam marmore
predicatur, quod Numidicum dicitur. Habet autem urbes
precipuas Yponem Regium et Rusicadam.
Mauritania vocata a colore populorum;
Greci enim nigrum mauron vocant; sicut enim
Gallia a candore populi, ita Mauritania
a nigro nomen sortita est. Cuius prima
provincia Mauritania Sitifensis est,
que Sitifi habet oppidum, a quo et voca-
bulum traxit. Mauritanie
Cesariensis colonie Cesaree civitas
fuit et nomen accepit provincie. Ambe
igitur provincie sibi contigue ab oriente
Numidiam habent, a septentrione mare mag-
num, ab occasu flumen Malvam, a meridie
montem Astrixim, qui discernit inter
fecundam terram et harenas iacentes usque
ad oceanum. Mauritania Tingitania
a Tingi metropolitana huius provincie
civitate vocata est. Hec ultima Affrice
exurgit a montibus septem, habens ab ori-
ente flumen Malvam, a septentrione fretum

gaditanum ab austro oceanum athlanticum
a meridie garamantum gentes usque ad egypti-
um oceanum perveniens regio gignens
feras simias dracones et strutiones olim
etiam et elephantes plena fuit quos sola
nunc india profert. Garamantis regio-
nis caput garama oppidum fuit. Est
autem inter cirenensem et ethiopiam ubi
est fons qui friget calore diei et calet
frigore noctis. Ethiopia a calore
populorum dicta quos solis vicinitas tor-
ret denique vim syderis prodit hominum
color est in ingens estus ibi namque cons-
cius sub meridiano cardine est. Circa occi-
dentem autem montuosa est. Harenosa in
medio ad orientalem vero plagam deserta.
Cuius situs ab occiduo athlantis mon-
tis ad orientem usque ad egypti fines
porrigitur a meridie oceano a septentrione
Nilo flumine clauditur plurimas habens
gentes diverso vultu et monstruosa specie
horribiles et ferarum et serpentum referta
est multitudine. Illic quippe rinoceronta
bestia et camelos pardos basiliscus dra-
cones ingentes et ex quorum cerebro gem-
me extrahuntur. Jacinctus quoque et criso-
passus ibi reperiuntur cynamomum quoque
ibi colligitur. Due sunt autem ethiopie una
circa ortum solis altera circa occasum in
mauritania. Extra autem tres partes orbis
quarta pars trans oceanum interior in meridie
que solis ardore nobis incognita est
in cuius finibus antipodas fabulose in-
habitare produnt. Provincie autem maurita-
nia hispanie est deinde numidia in
regione Karthaginensis post quam getu-
liam accipimus post ea ethiopia inde
loca exusta solis ardoribus. [illegible]

sive quod quedam provincie primi domini nomine
auctoris appellate sunt provincia germania gens
nomine est ferum. Namque ab italo italia
et rursus ab italia italus et sic utrumque pa-
nonia getis quo sunt primi nomine auc-
toris unde dinatur e nomine provincie
ex quo accidit ex uno nomine nominari
et civitatem et regionem et gentem. Provincie
autem ex causa vocabulum acceperunt. Quin-
tipartitus namque genus quin ad reges ali-
os pertinebat cum victis fuerunt romani
vincendo redigerent procul positas regio-
nes provincias appellaverunt. Patria autem
vocata quia communis sit omnium qui in ea
nati sunt. Terra autem superficialiter positum
elementum vocatur vero singulas partes ut
italia affrica eadem et loca namque loca et
terre spacia in orbe terrarum multis in se con-
tinet provincias spacium in corpore locus est
una pars multa in se continens membra
spacium et domus multa habens in se cubicula
sic terra et loca dicuntur terrarum spacia quedam
partes sunt provincie spacium Asia frigia
in gallia recia in hispania betica namque
asia locus est provincie asie frigia eius
regio frigie ilium civitas troie. Item
regiones partes sunt provinciarum quas vul-
gus conventus vocant spacium in frigia troia
in gallicia cantabria asturia. Territorium
autem regio nuncupata est cuius partes
territoria sunt. Territoria autem vocata
quasi trituria tritum bobus et aratro
antiqui enim sulco ducto et possessionum et
territorium limites designabant.

Sequitur de insulis v.

Insule dicte quia in salo sint hoc est mari
ex quibus quoque notissime et maiores quibus

plurimi veterum sollerti studio indagaverunt no-
tande sunt. Britannia oceani insula interfu-
so mari toto orbe divisa a vocabulo sue
gentis cognominata. Hec adversa gallias parte
ad prospectum ispanie sita est. Circuitus eius
quadragies octies septuaginta quinque mili-
a. Multa et magna flumina in ea fontes
calidi metallorum larga et varia copia. Et
agates lapis ibi plurimus et margarite.
Tanatus insula oceani freto gallico a
britania estuario tenui separata frumenta-
riis campis et gleba uberi. Dicta autem
thanatos a morte serpentum quos dum ipsa
nesciat asportata inde terra quoque gentium
necata sit angues illico perimit. Tyle
ultima insula oceani inter septentrionalem et
occidentalem partem ultra britaniam a sole
nomen trahens quia in ea estivum solsticium
sol facit et nullus ultra eam dies est. Unde
et pigrum et concretum est mare eius. Orch-
ades insule oceani intra britaniam po-
site numero xxxiii. quarum xx deserte
sunt xiii. coluntur. Scotia idem et hiber-
nia proxima britanie insula spacio terrarum
angustior sed situ fecundior. Hec ab affrico
in boream porrigitur. Cuius partes priores hiberiam
et cantabricum oceanum intendunt unde et
hibernia dicta. Scotia autem quod ab sco-
torum gentibus colitur appellata. Illic nulla
anguis avis rara nulla apis adeo ut
advectos inde pulveres sive lapillos
si quis alibi sparserit inter alvearia exa-
mina favos deserant. Gadis insula
in finibus betice provincie sita que dividit
europam ab affrica in qua herculis in fine
columpne et inde tyrreni maris faucibus
oceani estus immittitur. Est autem a contine-
nti terra c. xx. passibus divisa quam tyri

a rubro mari profecti occupantes in lingua
sua gadir id est septa nominaverunt pro eo quod
circumsepta sit mari. Nascitur in ea arbor
similis palme cuius gummis in pectu vitri
ceraunium gemma redditur. Fortunatarum
insule vocabulo suo significant omnia ferre
bona quasi felices et beate fructuum ubertate.
Sua apte enim natura preciosarum poma silvarum
parturiunt fortuitis vitibus iuga collium
vestiuntur ad herbarum vicem messes et olus
est. Unde gentilium error et secularia carmina
poetarum propter soli fecunditatem easdem pa-
radisum esse putaverunt. Site sunt autem in
oceano contra levam mauritanie occiduo
proxime inter se interiecto mari discrete.
Gorgades insule oceani obverse promonto-
rio quod vocatur hesperiterus quas incoluit
gorgones femine alitum pernicitate insu-
to et aspero corpore et cultis insule cogno-
minate. Distant autem a continenti terra bidui
navigatione. Hesperidum insule vocate
a civitate hesperide que fuit in finibus
mauritanie. Sunt enim ultra gorgades site
sub athlanteum litus in ultimum maris
sinus. In his ortis fingitur draconem fa-
bule pervigilem aurea mala servasse.
Fertur enim ibi sinus maris esse natium adeo
sinuosis lateribus tortuosum ut in serpentibus
pauci lapsos angues imitetur. Crisa et
argira insule in indico oceano site a-
deo fecunde copia metallorum ut plerique
eas aurea superficie et argenteam habe-
re dixerint unde et vocabula sortite sunt.
Taprobana insula indie subiacens a-
d eurum ex qua oceanus indicus incipit
patens in longitudinem dccc. lxxv. mi-
lia passuum in longitudinem xxv. stadi-
orum scinditur amni interfluo tota mar-

margaritis repleta et gemmis propter eius bestijs
et elephantis repleta est preterea vero ...
tenet. In hac insula dicitur in uno anno
duas esse estates et duas hyemes et bis
floribus vernalem totum. Tyles insula
Indie virens omni tempore folia. Britannie
oceani insule que ab Ilio(?) posite usque
ad Gades in mari magno sunt constitute.
Cyprus insula a civitate Cypro que
in ea est nomen accepit ipsa est et Paphos
Veneri consecrata in Carpathio mari vicina
austro famosa quondam divicijs et eris
maxime. Ibi enim prima huius metalli
inventio et utilitas fuit. Creta Grecie
pars est in mergens contra Peloponnesum que primum
Aerie celi temperamento prius appella-
ta est deinde Creta dicta a Crete quodam
indigena quem volunt Curetum
fuisse a quo ibi Iupiter absconditus et
nutritus est. Est autem insula Grecie ab
ortu et occasu longissimo tractu por-
recta a septentrione Grecie ab austro
Egyptius undis interfusa. Fuit autem
quondam centum urbibus unde et Hecatompolis
dicta. Prima enim remis et sagittis
claruit prima litteras iura fuerunt, equestres
turmas prima docuit studium musicum
ab Ideis Dactylis in ea ceptum. Capreis
copiosa cervis eget lupos et vulpes
aliaque ferarum noxia nusquam gignit. Ibi
serpens nulla nulla noctua et si venerit
statim moritur. Larga est autem vitibus et ar-
boribus. Diptamnus herba in Creta nascitur
et abinde que ad morsum ... famosa
phalangios autem venenatos gig-
nit et lapidem qui Ideus dactylus dicitur.
Abidus insula in Europa super Elles-
pontum ponte angusto et periculoso mari

separata et Abidus Grecie dicta quam sic intercidit
Ellesponti maris in quo Xerxes Persarum rex pontem
ex navibus fecit et in Greciam transivit. Coos
insula adiacens provincie Attice in qua Ypo-
crates medicus natus est que ut Varro
testatur arte lanificij prima in ornamen-
ta feminarum claruit. Ciclades insule
antiquitus Grecie fuerunt quas in medio Ciclades
continuat dictas quod licet spacijs longio-
ribus a Delo circumiecte in orbe ... de-
tur sunt. Ciclades vero non quod in orbe
digeste sunt sed propter scopulos qui circa easdem
sunt Delas putat Ciclades ... Melos po-
to ... et ... in mare constitute
... eorum pelago ... incipiunt
omnes in medio ... tenentes a septentrione
Tenedum a meridie scilicet Carpathum ab oriente
metropolis earum Rodus. Delos insula
in medio Cicladum sita. Dicta fertur Delos
quod post diluvium quod Ogigij temporibus notatum
tum multis mensibus continua nox ... um-
brasset, ante omnes terras radijs solis
illuminata et aperta sit. Ex eo nomen
accepit quod prima manifesta fuisset. Insu-
lis namque Delon Grece manifestum dicitur. Ipsa
est et Ortigia eo quod primum ibi visi sunt
coturnices aves quas Greci ortigias
vocant. In hac insula Latona enixa
est Apollinem et Dianam. Delo autem civi-
tas dicta insula. Rodus Cicladum prima
ab oriente in qua ... capitulum dicitur centum
... civitates ... ex quo
et urbs insula Rodus est appellata. In
hac urbe solis colossus fuit ereus, colos-
sus autem ... lxx. cubitorum altitudine
fuit et alij centum in eadem insula co-
lossi erant minores. Tenedos una ex

cycladibus a septentrione sita in qua olim
civitas esse quondam condita est unde no-
men urbis illius vel potius insule fuit
Tenedos tenes iste a [illegible] qui cum nover-
ca sua [illegible] fugiens hanc insulam
vacuam cultoribus obtinuit unde tene-
dos dicta est et per [illegible] Tenne [illegible] cuius
ex nomine tenedos vocatur Carpathus vel
ex cycladibus a meridie posita contra egipti
aqua carpathium mare appellatum est voca-
ta per celerem fructuum maturitatem et in-
ter egiptum et rodum est hec insula
dicuntur et carpathie naves magne et
spaciose Cythera insula una ex cycla-
dibus a parte australi sita cuius prius
antea nomen erat [illegible] aut vocata
quia ibi Venus fertur orta Icaria insula
una ex cycladibus que Icario mari nomen
dedit in qua [illegible] sancti et [illegible] [illegible]
saxis in hospitalis est et illius [illegible] por-
tuosa [illegible] aut [illegible] [illegible] ubi naufra-
gio incidisse et decoctu [illegible] imposuit
nomen loco. Naxos insula a Naxo
post dicta quam dyonisiam quod fertilitate vinea-
rum [illegible] [illegible] est aut a delo xv. m. mi-
lia passuum separata ex qua [illegible] [illegible]
fertur adinventas [illegible] Melos
ex una cycladum una earum insularum
rotundissima unde et [illegible] [illegible]
dicunt Coragone natum fuisse philo-
melum et plurimum [illegible] [illegible]
tam genitum qui de suo nomine pharo
insulam et oppidum appellavit Parius
[illegible] demum pharos dicta de qua
Virgilius [illegible] pharo Gignit etiam
marmora candidissimum quod parium dicunt
mittit et sardos lapides marmoribus [illegible]
dem [illegible] inter gemmas [illegible]

Chios insula quam Syri lingua appellant eo quod
ibi mastix gignitur Syri enim mastic
chion vocant Samos insula est in mari
egeo ubi nata est iuno ex qua fuit
sibilla samia et pittagoras samius a quo
philosophie nomen est inventum in hac insula
inventa primus vasa fictilia traduntur unde et
vasa appellata samia. Sicilia a Sicano
rege sicania vocata est deinde a siculo
itali fratre sicilia primus ante trinacria dicta
propter tria acria promunctoria pelorum pachi-
num et lilibeum Trinacria enim grece est
quod latine triquetra dicitur quam a metres (?) [illegible]
divisa fecit ab italia exiguo freto
divisa afflatum mare [illegible] tres
[illegible] auro [illegible] [illegible] ty
et fistulis penetrabilibus ventis ac et sul-
phure plena unde et ethne ibi exestuat
montis incendia In cuius freto scilla
est et caribdis quibus navigia aut sorbentur
aut colliduntur fuit autem patria quondam
ciclopum et postea nutrix tyrannorum frugum
fertilis ac primus omnium gleba scindi-
tur aratro prossa promaque urbium su-
racusis [illegible] fonte arethusa et alpheum
flumen magnorum genitorum equorum
in ea insula primum inventa comedia
achatem lapidem ipsa primum exaltate
(?) nomine dedit profert et mare eius cora-
llium gignit et sales agrigentinos
igne solubiles crepitantes in aquis
omnis ambitus eius clauditur stadio-
rum tria milia Salustius autem dicit
italiam coniunctam fuisse sicilie sed me-
dium spacium impetu maris divisum
et per angustias scissum. Cypros insula
stadiis xc a Cilicia remota iacet et

planior unde et incorrupta de qua virgilius
[illegible] ideoque. Eolie insule italie ap-
pellate ab eolo ypote filio que parte fu-
erunt reges et ventorum quos ut varro di-
cit fuerunt rectores insularum et ex eorum ne-
bulis et fumo futura predicebant flatus
ventorum ab imperitis vulgus eum ventos sua
potestate retinuisse credidit insule vul-
cane appellantur eo quod ipse plane ethna ar-
deat. Sunt autem novem quarum prima vocatur
quarum prima lipparis quidam lipparus
nominant qui eam eis totum rexit. Altera
geran vocatur quod sit collibus eminentissimis
relique vero in strongile dividuntur est
fusa flamma fremitus luminosis [illegible]
[illegible] et non nocte ardet eolie sine
vulcanie dicuntur. Gorgones quedam ab
[illegible] non fuerit per [illegible] usque
adinvicem [illegible]. Stecades insule
massiliensium lx milium spacio agitantur
in fronte [illegible] prope rodanus
fluvius in mare exit. Dicte autem grece stecha-
des quod in ope in ordine sit posite. Sardinia
insula [illegible] cum magna multitudine ab
his profectus sardinie occupaverunt et a suo
nomine insule nomen dedit hec in affrico
mari [illegible] vestigii humani in oriente quam
in occidente latior prominet ferme paris
lateribus que in meridiem et septentrionem ver-
titur ex quo ante quam ceterum [illegible]
grecorum ychnusa appellata est. Terra patescit in
longitudine clx in latitudine xl. In ea
neque serpentes gignuntur neque lupus [illegible]
[illegible] exiguum hominibus [illegible]
[illegible] quoque ibi non nascitur nisi
[illegible] plurimas et preterea [illegible]
[illegible] et qui videntes [illegible] fontes [illegible] sardinia
calidos infirmis medelam prestantes furibus
cecitatem si sacramento dato oculos aquis eius
tetigerint. Corsica insule exordium incole
ligures dederunt appellantes eam cognomine
ducis nam quedam corsa nomine ligus mu-
lier cum thaurum exinde que prope litora
regebat transnatare solitum atque post mo-
mentum corpore aucto remeare videret cu-
piens scire incognita sibi pabula taurum
a ceteris digredientem usque ad insulam
navigio prosecuta est cuius regressu in-
sule fertilitatem cognoscentes ligures
ratibus ibi profecti sunt eamque nomine mulieris
auctoris et ducis appellaverunt. Hec autem
insula grece cerne dicitur a cirno herculis
filio habitata de qua virgilius cirnea taxos.
Dividitur autem a sardinia xx milium
freto cincta ligustico equore sinum ad
prospectum italie. Est autem multis promunctoriis
angulosa gignens letissima pabula et la-
pidem que catochites grece vocatur. Ebusus
insula hispanie dicta quod amaro non procul
sit cuius cursus non lxx stadiis alta
dispar cum [illegible] serpentes fugiunt hinc
contra est colubraria que referta est angui-
bus. Baleares insule hispanie due
sunt affrosades et gemnas id est maior et
minor unde et vulgus eas maioricam
minoricam vocant. In his primum insula in-
venta est funda quibus lapides emittuntur
et unde baleares dicte sunt balle enim grece
emittere dicitur unde et balista qua missa
fundibalum virgilius balearis verbera funde.

De promunctoriis xi.

Commune est insulis ut primo
ne dicatur unde et loca earum promunc-
toria dicuntur sicut palinurus de sardinia

in orientem quam in occidentem latior prominet
Sigeum promunctorium Asie ubi Achilles po-
situs dicitur. Dictum autem Sigeum
propter Herculis taciturnitatem quia perhibetur cum
Priamo a Laomedonte Troianorum rege filium
absceptum et inde quasi tacitum cum silentio
venit quod dicitur sige. Maleum promunctorium
Grecie quod mittitur inter mare et peninsulam protenditur
ubi valde tempestas est ut periculum naviga-
tes videatur. Hoc autem promunctorium a Maleo
Argivorum rege vocabulum accepit. Pelorum
promunctorium Sicilie in spectans aquilonem sedum
Salustium dictum a gubernatore Hanibalis
illic sepulto. Pachynum promunctorium
Sicilie austrum spectans a laetis transfusi-
dine dictum nam valde est serenus et expers
austris id est perflatur. Lilybeum promunctorium
Sicilie solis occasum intendens vocatum
a Lilybeo dictum civitate que est ibi sita.
Boreum promunctorium Numidie vocatum
quod ad aquilonem intendat. Hoc opponere regi-
one ipsa dictum greco quod sit equaliter in me-
ridie. Calpe Hispanie est promunctorium

De montibus ceterisque locis vocabulis

Montes sunt tumores terrarum altis-
simi dicti quod sint eminentes. Quo-
rum autem ex propriis causis vocati sunt qui
egregie materia celebrantur. Caucasus
Caucasus ab India usque ad Taurum porrectus
pergens ac regionum varietate quo
usque vadit diversis nominibus nuncupatur.
Ubi autem ad orientem in excelsiore consur-
git pro sublimitatem nivium candore Cau-
casus nuncupatur. Nam orientali lingua
Caucasum significat candidum id est nivibus
densissimis candidatum. Unde et eum Scithe
qui eidem monti iunguntur Croucasim voca-
verunt. Casimen apud eum candor sive
nix dicitur. Mons Taurus quoque a plerisque vocatur
et Caucasus. Libanus mons Fenicum altis-
simus cuius meminerunt prophete. Dictus autem Liba-
nus quod ibi colligitur thus. Cuius ea pars que est
super ad orientalem plagam respiciens
Antilibanus appellatur id est contra Libanum. Ara-
rat mons Armenie in quo archam istoria-
tores post diluvium sedisse testantur. Unde et
usque hodie ibidem lignorum eius videntur
vestigia. Acroceraunii montes propter alti-
tudinem et propter fulminum iactus vocati sunt.
Grece enim fulmen ceraunos dicitur. Sunt autem
inter Armeniam et Hiberiam in Porte
Caspie usque ad fontem Tigridis
fluminis. Hyperborei montes Scithie dicti
quod supra id est ultra eos boreas flat. Ri-
phei montes in capite Germanie sunt a perpe-
tuo ventorum flatu nominati. Nam ripen
Grece impetus et ormem dicitur a motu appetitur(?).
Olympus mons Macedonie nimium
precelsus ita ut sub illo nubes esse dicantur
de quo Virgilius nubes excedit Olympus.
Dictus autem Olympus quasi ololampus id est quasi
celum. Hic mons Macedoniam dividit a Thra-
cia. Athos mons Macedonie et ipse
altior nubibus tantoque sublimis ut in
Lepnum umbra eius pertendat que
ab eo lxxvi milibus separatur. Par-
nasus mons Thessalie iuxta Boeotiam
qui gemino vertice est erectus in celum.
Hic in duo scinditur iuga Cyrrham et Nisam
unde nuncupatus eo quod in singulis iugis
colebantur Apollo et Liber. Hec iuga a du-
obus fratribus Cetheron et Eliconem appellantur.
Nam Elicon dictus ab Elicone fratre
Cetheronis. Item Ceraunii sunt montes
Epiri a crebris dicti fulminibus. Grece enim

ceraunis fulmine dicitur. Appenninus mons appel-
latus quasi Alpes penine qua Hanibal veni-
ens ad Italiam easdem Alpes aperuit unde
et Virgilius Alpes inimitit aperuit has in-
Hanibal post bella Hyspanie aceto rupit
ut Iuvenalis ait et montem rupit aceto
et inde loca ipsa que rupit Appennine
Alpes vocantur quasi divise. Ethna ex igne
et sulphure dictus unde et gehenna conflat-
ur. Sunt alia pars qua eurus vel affri-
cus flat habere cavernas plenas sulphu-
ris et usque ad mare deductas que flu-
ctus recipientes ventum creant
qui agitatus ignem gignit ex sulphure
unde est quod videtur incendium. Pireneus et
ipse a crebris fulminum ictibus nuncupatus
grece enim pyros ignis vocatur. Iste est qui
inter Gallias atque Hyspanias quasi de industria
meminit incidat. Solurius a singula-
ritate dictus quod omnibus Hyspanie montibus
plus altior videatur. Sunt qui oriente
sole ante radios eius inde esse quasi ipse cerni-
tur. Calpes mons in ultimis finibus
oceani qui dividit Europam ab Affrica
quem Athlantis finem esse dicunt de quo
Lucanus Hesperium calpen summumque implet
Atlantem. Athlas frater Promethei fuit et rex
Affrice a quo astrologie artem primus dicitur
excogitatam idcirco dictus est sustinuisse
celum. Ob eruditionem igitur disciplinae
et scientiam celi nomen eius in montem Affrice diriva-
tum est qui nunc Athlas cognominatur qui propter
altitudinem suam quasi machina celi atque astro-
rum sustentare videtur. Alpes autem proprie montes
Gallie sunt de quibus Virgilius aerias al-
pes et dictas aerias ubi corripuit de
verbo nam Gallorum lingua alpes montes
alti vocantur. Hec sunt autem que Italie

murorum vice obsistere videntur. Colles sunt promi-
nenciora iuga montium quasi colla iuga et
montium excelsa appellata sunt quod proximitate
sui minuatur. Tumulus est mons brevis
quasi tumens tellus sive ager tumulus terra
aggesta ubi nulla memoria est. Valles
sunt humilia loca quasi vulsa habentes et quali-
ter depressa loca vocatur inter montes
dictus. Campus quod humus sit pedibus
vel ereptus ut lenos se pateat spatio
suo porrectus et iaceat unde et con-
pedium dicitur. Sumpsit autem nomen contra
ethymologiam tamen non quod celi vicine dicitur.
Solum est omne quod sustinet a soliditate
dictum unde Virgilius aut subtrahitur
solum. Saltus autem vasta et silvestria
loca ubi arbores excelsant in altum.
Fauces sunt aditus angustorum locorum
inter arduos montes locata et lima et
angusta dicta a faucium similitudine quasi
fores. Confragosa loca in que venti
undique currunt ac sese frangunt
ut venius autem in montibus ubi venti fran-
gebant loca. Salebra sunt loca scru-
posa unde et salebres dicuntur a corporum asperi-
tate. Lustra obscura latibula ferarum
et luporum cubilia sunt unde et lupanaria
lustra dicuntur per contraria videlicet quasi parum il-
lustrantur. Lucus est locus densis arboribus septus
solo lucem detrahens potest et a col-
lucendo cremis lumibus dici quod ibi propter
religionem gentilium cultus fiebat. Deserta
vocata quod non serunt et ideo quasi
deseruntur ut sunt loca silvarum et montium
contra ubertatem terrarum que sunt uberrime

crescebat. Deuia sunt loca secreta et abdita
que extra viam posita sunt et inuia. Inde et
diuerticula secreta loca quasi remota et
accessibilia tantum amicis. Unde est illud in
cultus rubet Anglia baccis. Amena
loca Varro ait dicta eo quod solum amorem
prestent et ad se amanda alliciant. Unde
verbus (?) flactus quod sine munere sit ut
quidam scribis officii quia amoena sunt et
sine fructu. Inde et illa nos fructus expol-
luntur inde et inclusi prestantes immune
vocantur. Aprica loca que sole gaudent
quasi absque pruina nec frigore eo
quod sint aperto celo. Operta loca que
operta celo aperto contraria. Sublimia dicta lo-
ca alta loca alta quasi quis ibi habitet.
Estiua sunt loca umbrosa in quibus per
estatem vitant pectora solis ardorem
secessus et umbrosa pascue estiua
dicta. Item Naualia sunt loca in quibus na-
ues fabricantur que et textrinum statio
est ubi ad tempus stant naues portus
ubi hyemant. Importunum autem ubi
nullum refugium quasi nullus portus. Portus
autem locus est ab accessu vectorum nomina-
tus ubi hyberna apponere solet et dictus
portus ab exportandis commerciis. Hunc
veteres a baiulandis mercibus baias voca-
uerunt illa declinatione a baia baias ut
a familia familias. Litus est terra aque
et mari vicina quod et dicitur litus quod fluc-
tu eliditur uel aqua alluitur. Cicero in
topicis litus est qua fluctus eliditur.
Circumluuium locus quem aqua tenuit.
Alluuium congestione pulueris exaggeratur. Item Mar-
go est pars extrema loci ut puta maris
unde et nomen accepit. Item Maritima

que maris intima. Ora dicitur finis ipsa et exitus
fluminis dicta in mari. Continens perpetua terra
id est nullo mari discreta quod Greci ypiron vocant.

De inferioribus terre. vii.

Specus est fissura sub terra que
spirata (?) proprie Spelunca Greci spelunca
Latine. Spiracula appellata omnia loca
pestiferi spiritus que Greci paronia dicunt
vel acherontica eadem Varro spiracula
dicit quiuscemodi locum et spiracula exco-
dicuntur loca ex terra spiritus exit. Hiatus
propter terre profunda quasi hiatus. Item specus at
hiatus est omnis vis apud vastata spa-
tius quarum auditas oris adaptione
vocatur. Profundum proprie est cuius
sit fundus abusiue autem profundum
uel sursum uel deorsum dicitur ut maris ac
terra celique profundum. Barathrum nimie
altitudinis nomine est et dictum barathrum
quasi vorago atra scilicet a profunditate. Erebus
inferorum inferior profunditas atque recessus.
Stix amoynche est tristicia id est tristicia dicta
eo quod tristes faciat uel quod tristiciam gig-
nat. Cocitus locus inferorum de quo Iob
loquitur. Cocitus autem nomen accepit greca
interpretatione luctu et gemitu. Chaos
uel quia illic omnia turbata sunt et chaos.
tartarizin dicitur quod est tremulus chaos
tardatione id est a tremore frigoris quod est
algere et rigere scilicet quod luce solemque caret
nam neque illic aure sunt qui ex solis
luce gignuntur neque flatus qui eiusdem
motibus incitatur sed perpetuus semper tar-
tarizin id est rigor horroris et tremore
legitur illic id est fletus et stridor dentium.
Gehenna est ignis locus et sulphureus
que appellatione prouenit a valle ydolis

consecrata que est iuxta muros ierusalem repleta
olim cadaveribus mortuorum. Ibi enim hebrei
filios suos immolabant demonibus et appella
batur locus ipse gehennon futuri id est suppli
cii locus ut peccatores cruciande sunt huius
loci vocabulo designatur. Dupliciter autem ge
hennam ignis et frigoris. Infernus ap
pellatus eo quod infra sit. Sicut autem
corporis seu ponderis ordine teneat
inferiora sunt omnia graviora ita inferiora
sunt secundum spiritum omnia tristiora unde et igitur
lingua origo nominis quo appellatur infernus
alios quod in medio sui manent alios penarum
plectuntur. Sicut enim cor animalis in medio
est ita infernus in medio terre esse perhibetur.
Unde et in evangelio legimus in corde terre.
Philosophi autem dicunt quod inferi ideo dicuntur
quod anime illuc inferantur.

Explicit liber decimus quartus

Incipiunt capitula libri xv

Incipit liber xv. De civitatibus. i.

c

onditores urbium plerumque dis
sensio in errorem adduxit adeo ut
nec urbis quidem rome
origo possit diligenter
agnosci. Nam salustius dicit urbem ro
mam sicut ego accepi condidere
atque in initio troiani et cum his abori
gines. Alii dicunt ab evandro secundum quod
virgilius tunc rex evandrus romane
conditor urbis. Alii a romulo ut eius
nomine urbs illa inclita roma.
Ergo si tante civitatis certa ratio non
apparet non mirum si in aliarum opinione
dubitatur. Unde nec historicos nec comme
tatores varia dicentes imperite condempnare
debemus quia antiquitas ipsa creavit errorem.
Sunt quedam deinde que a scriptura sacra
aut historie gentium certa digne refe
runt pauca admodum his contexere
oportet. Primus autem ante diluvium cain
civitatem enoch ex nomine filii sui in nai
dia condidit quam sola multitudine
sue posteritatis implevit. Primus post
diluvium nemroth gigas urbem babilo
nem mesopotamie fundavit. Hanc semi
ramis regina assiriorum ampliavit
murosque urbis bitumine et cocto latere fecit.
Babilon autem nuncupata est eo
quod ibi confuse sint atque permixte lin
gue edificantium turrim. Iudei asserunt
filium sem noe quem dicunt melchisedech
primum post diluvium in syria condidisse
urbem salem in qua regnum eiusdem fuit
melchisedech. Hanc postea tenue
runt iebusei ex quibus et sortita est

sortita iebus postea duobus nominibus copulatis
iebus et salem vocata est unde postea a
salomone ierosolima est appellata quasi
ierosalemonia quod corrupte et apocope est
solima nuncupata et postea modo ab elio
adriano elia vocata est et syon que
hebraice interpretatur speculatio eo quod in sublime
constructa sit de longe venientia contempletur
Ierusalem autem pacifica in nostro sermone
transfertur. Oppida autem nobilia que condi-
derunt Dyonisius et liber pater in india
victor panthalassi nysam urbem ex suo
nomine iuxta indum flumen condidit et quin-
quaginta milia stadiorum adimplevit Me-
dus autem egei filius mediam construxit
unde et origo eius media sortita est
Persepolim urbem caput persici regni
perseus danes filius condidit famosissimam
confertissimamque opibus a quo et persida
dicta est Ctesiphontem quoque parthi
apud parthiam condiderunt in emulationem
babilonie urbis Susis oppidum persi-
de aiunt memnonis fratres constituisse
dictum autem susis quod immineat suse flu-
mini ibi est regio cyri lapide candido
et vario cum columpnis aureis et lacuna-
ribus gemmis quoque distincta continens et
simulachrum celi stellis micantibus presignatum
et cetera humanis mentibus incredibilia.
Bactrum oppidum bactriani condiderunt
ex suo amne cognominantes qui
bactros vocatur Carra civitas meso-
potamie trans edissam condita a parthis
ubi quondam romanus cesus est exercitus
et crassus dux captus Edissam
urbem mesopotamie condidit nebroth fi-
lius chus postquam de babilone migravit

in qua et regnavit que antea arech cog-
nominata. Ipse construxit et calanne que postea
usque nomine a seleuco rege dicta est seleu-
cia. Filadelphiam urbem arabie condidit
raphsaim genus antiquissimum quem interfe-
cerunt filii loth. Seleucus unus ex princi-
pibus alexandri occupato regno orientis
urbem in syria condidit eamque ex antiocho
patris sui nomine antiochiam nuncu-
pavit et syrie caput instituit Ipse quoque
laodiceam et seleuciam apamiam et
edissam urbes construxit. Damas-
cum syrie conditam et nuncupatam a damas-
co dispensatore abrahe filio quod antea
in omni syria tenuit principatum. Non-
dum enim florebat ubi antiochia lao-
dicia et apamia quas urbes post alexan-
drum constructas esse cognoscimus. Hic
est damascus que habraham fuit servi
heredem dixit antequam ipse esset ibi pri-
mus. Gazam oppidum palestine
condiderunt euei in qua habitaverunt ca-
padoces prioribus cultoribus interfectis
vocata est autem gaza eo quod ibi cambi-
ses rex persarum thesauros suos posuit
cum bellum egiptiis intulisset Persarum
enim lingua thesaurus gaza nominatur.
Philistinum urbem condiderunt allophi-
li ipsa est aschalon de qua superius me-
moravimus nuncupata ex nomine ceslonim
qui fuit nepos cham et filius mes-
raim Dor urbs fuit quondam poten-
tissima et ipsa vice stratonis turris
postea ab herode rege iudeorum in hono-
rem cesaris augusti cesarea nuncupata
est in qua cornelii domus christi ecclesia
et philippi ediculam et cubiculum iiii or

virgini completur Joppe oppidum Palesti-
ne maritimum idem Palestini edificave-
runt ubi saxum ostenditur quo vinctorum Andro-
mede adhuc vestigia testatur retinet cuius
belue forma eminentior elefantis fuit.
Jericho a Jebuseis condita dicitur cuius
nomen Josue prophetizat. Hanc subvertit
Ihesus pro qua exstruxit aliam Ozam
de Bethel ex tribu Effraym. Sed et hec eo tem-
pore quo urbs impugnabatur ardentius propter
perfidiam civium capta atque destructa est
pro qua tertia edificata est urbs que hodie
permanet. Sychem Samarie urbem
que Latine et Grece Sicima vocatur edifi-
cavit Emor appellavitque nomine Sychem
filii sui. Ipsa est Neapolis nunc civi-
tas Samaritanorum. Bethel urbem
Samarie condiderunt Jebusei que primo
vocabatur Luza, sed postea quam dormiens
Jacob vidit scalam innixam celo
et dixit vere domus Dei hic est et porta ce-
li, hac occasione locus nomen accepit
Bethel, id est domus Dei. Quod autem ibi Je-
roboam vituli aurei fabricati sunt
vocata est Bethaven, id est domus idoli, que
antea vocabatur domus Dei. Bethlehem
Juda civitas David, que mundi genuit
salvatorem, a Jebuseis condita fertur
et vocata Effrata prius. Quod autem ibi
Jacob pecora sua pavit, eidem loco
Bethlehem nomen quodam vaticinio
futuri imposuit, quod domus panis nun-
cupatur, propter eum panem qui ibi de celo
descendit. Ebron civitas Judee que
quondam Arbe condita est a gigantibus
ante septem annos quam Tanis

urbs Egypti condita. Ipsa est Arbe a nume-
ro ita vocata quod ibi tres patriarche sepul-
ti sunt et quartus Adam. Ipsa est et Mambre
vocata ex uno amico Abrahe. Sa-
maria a qua et regio que circa eam
sita est nomen accepit. Sannacherib rex
Assyriorum expugnavit, vocanturque Samarita-
ni, id est custodes, quia Israel transtulit in Me-
dos ibi custodes posuit. Hanc obsidione
captam Antiochus solo coequavit,
quam postea Herodes a fundamentis instauravit
in honore Augusti Augustam, id est Sebaste-
am Greco sermone vocavit. Ibi sepulti sunt Eli-
zeus et Abdias prophete et quo maior inter
natos mulierum non fuit Baptista Johannes.
Tyberiade vero alius Herodes in Judea
in nomine Tyberii Cesaris condidit. Tyrus
urbs Fenicum condita a Fenicibus fuit.
Hec est civitas de qua aurum regi Salo-
moni deferebant, in qua optima purpura
tingitur. Unde et Tyria dicitur nobilis purpu-
ra. Fenices a rubro mari profecti Sy-
donem opulentissimam condiderunt, quam
a piscium copia Sydonem appellaverunt,
nam piscem Fenices Sydon appellant.
Ipsi et Tyrum in Syria, ipsi Uticam
in Affrica, Yppone, Leptim aliasque ur-
bes in ora maritima condiderunt. Ipsi
Thebas in Beotia, duce Catthimo, ipsi
postremo in ultima orbis tederes ce-
lez in occeano construxerunt eademque lingua
sua Gades nominaverunt. Nam inter [?]
antiquius Fenices gentis multos sunt
inveniendi causa a Cadmo profecta et tu-
molatam [?] generatio rerum hys
antea incognitas [?] ... appellaverunt [?]

que congestis vrbibus videbantur ydonea ta-
le exilijs apta et dido in littus affrice
vrbem condidit et cartadam nominauit quod fe-
nicea lingwa exprimit ciuitatem nouam
mox sermone verso carthago est dicta hanc
Scipio deleuit Que autem nunc est postea
a romanis condita est carthago autem birsa
antea post tyrus dicta est deinde cartha-
go est Menfyn ciuitatem egypti edifi-
cauit epafus iouis filius cum in egipto
regnaret hec est vrbs vbi ter-
tha nascitur vbi et optimi mathematici
fuerunt nam hec vrbs magicis artibus
dedita prestitit vsque adhuc eius vestigia
erroris ostendit Thanis metropolis egyp-
ti vbi pharao fuit et moyses cuncta sig-
na fecit que in exodo scribuntur hanc construxisse
perhibentur tytanes id est gigantes quod ex [illegible]
tione vocauit Eliopolis vrbs egypti
quod latine interpretatur ciuitas solis septuaginta
interpretes arbitrantur edificata est ab hijs
in qua putifares sacerdos fuit cuius
meminit ezechiel Vrbem allexandrinam
allexander magnus condidit cuius et nomen
detinet hanc in confinibus affrice
et egypti constituit et caput esse regionis e-
gipti iussit situata autem inter egyptum
et mare quasi claustrum et portuosa hec est
vrbs egypti nam prius ipsa est alexandri-
nam Thebas egyptias condidit cathinus
que inter egyptias vrbes centum portarum
nobiliores fuerunt ad quas commercia arabes
vndique conuehebant vnde regio egypti the-
baida dicta est Thebe autem et boecie et
et egyptie vno eodemque auctore condite Pto-
lomais et beronice a regibus egyptijs
nominate a quibus condite sunt Cesarea
capadocie tarsum cilicie ciuitates [illegible]

persens edificauit de qua ciuitate fuit
paulus apostolus natus inquit tarso cili-
cie Cumdam et locus inde tharsus
vocatur Seleuciam ysaurie condidit se-
leucus qui et anthiochiam Illum autem appel-
latus filius in frigia ilium condidit Amazo-
nes magna effesum construxit Theseus
vero smirnam construxit que omeros poete
patris extitit vocata smirna quod eius
campos ermus flumen secat Dioscoriam
colchorum vrbem amficus et circius au-
rige castoris et pollucis fabricauit ex
quorum nomine eam cognominantes nam cas-
tor et pollux grece dioscuri appellantes
Nicomedia a nicomede rege bithinie
edificata est Bithinia condita a fenice
que prius mariandina vocabatur Consta-
tinopolim vrbem tracie constantinus ex nomine
suo instituit solam rome meritis et po-
tentia adequatam hanc conditam primum a
pausania rege spartanorum et vocatam
bizantium vel quia pars terre inter adriaticum
mare et propontidem vel quod sit receptaculum
terre marisque copijs vnde et eam conditores
aptissimam condere iudicauerunt ut receptaculum
terre marisque fieret vnde et nunc romani
imperij sedes et totius caput est orientis
post roma ciuitatis Epirus ciuitas
tracie condita est a pirro et cognominata
Athenas in helladas cecrops condidit et
ex suo nomine cecropiam nominauit hanc
amfixion id est qui in grecia tercius post ce-
cropem regnauit minerue sacrauit
et nomen ciuitati athenas dedit
nam minerua grece id est athena vocatur
assumit dictum quod et hec et artes diuerso-
rum studiorum et ipsa philosophia veluti templum
athenas habuit Chorinthum in achaia

condidit corinthus horestis filius. hec quidem corinthum vult hoc est administratrix rei publice. Thebas boecie cathmus veniens a fenicibus condidit. thebas egyptus prius ab eo constructas. Lacedemonia condita a lacedemone semele filio. Sparta a sparto phoronis filio vocata qui fuit filius macha(?) ipsam autem esse spartam quam et lacedemoniam civitatem atque inde lacedemonios spartanos. Achaiam ab achea condita. Pelops qui apud argos regnavit peloponesum urbem condidit. Cecrops in insula rodi rodum edificavit. carpathius thianum(?) cosisanus(?) filius papaphium(?) angeus ligurgi filius samum. Dardanus autem condidit dardaniam. thessalonicam thessalus quidam filius edificavit in qua et regnavit. Brundusium autem dicunt esse grece quod greci construxerunt quod brunda caput cervi dicatur. sic est enim ut cornua videantur et caput et lingua in fronte ipsius civitatis. Italia autem a iano(?) ianiculum(?) et saturnus saturniam atque latium condidit eo quod ibi fugiens latuisset cognominatum abscon-se(?). in campania prenestia(?) qui victor ex [illegible] propter [illegible] dixit(?). Eneas autem post excidium troie italiam veniens ab uxoris nomine lavinia condidit. Ascanius vero relicto lavinie noverce sue albam longam regno edificavit. Alba autem vocata pro colore sui. longa quod longum oppidum est in maiori prolixitate collis in quo sita est. ex qua et urbe reges albanorum appellari ceperunt. Capuam capis filius rex albanorum construxit appellatam nomine conditoris. sed et qui dicunt a capacitate esse capuam dictam quod eius terra omnem vite fructum capiat. ut

alii a locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput urbium campanie inter tres maximas romam karthaginemque numerata ex quia(?) et [illegible] italie capua dicta est. Romulus cum interfecto(?) apud albam amulio avum numitorem in regno restituisset in eum locum ubi nunc roma est devenit ibique sedes posuit. menia composuit urbem ex suo nomine romam vocavit. hanc autem antea evander dicitur condidisse. unde est illud tunc pater evander romane conditor arcis. Ancus marcius ostiam(?) [illegible] populi natus urbem in exitu tyberis condidit que et peregrinas merces exciperet et hostes moraretur quam ab ipso situ hostiam appellavit. Galli quondam intestina discordia et assiduis dissensionibus suorum permoti sedes novas querentes italiam ipsam sedibus que propriis tuscis expulsis mediolanum aliasque urbes condiderunt. vocatum autem mediolanum ab eo quod ibi sus medio lanea perhibetur inventa. Hipporie(?) plagam(?) a messapo greco messapie dicta origine [illegible] postmodum in nomine calabrie que in exordio [illegible] fr(?) penteus(?) penitentia indicaverat. Manto tyresie filia post interitum thebanorum dicitur delata in italia mantuam condidisse. est autem in venetia que gallia cisalpina dicitur. et dicta mantua quod manes teneat. Parthenopa a parthenope quadam virgine illic sepulta appellata quod oppidum postea augustus neapolim esse voluit. apud puteolorum civitatem in quo etiam apollinis templum fuit. beatum(?) augustus quod antonium cepit(?) quo victo urbem in actiaco sinu

condiderunt quam anticiram metropolim appella[verunt]. Pallanteique partheniorum duce parthenias condiderunt. Tharas neptuni filius fecit a quo tarentum civitas condita et appellata est. Cum tyrus maritimas urbes grecie occuparet et persicis aliquas expugnaret, ad angustias pervenientes invenerunt ut profugerent quam longissime ab imperio persarum ubi nec quidem nomen eorum audierunt atque ita in ultimos gallie sinus profecti navalibus armis se adversus gallicam feritatem tuentes massiliam condiderunt quam ex nomine ducis nuncupaverunt. Hos varro trilingues esse ait quod et greca loquantur et latine et gallice. Narbonam zarclacii et pictavis coloni greci condiderunt. Burdigalam appellatam dicunt quod burgos gallos primum colonos habuit qui antea alta adimpleta est. Terraconam in hispania scipiones construxerunt ideo caput est tarraconensis provincie. Cesar augusta tarraconensis hispanie oppidum a cesare augusto et situm et nominatum est loci amenitate et deliciis prestantius civitatibus hispanie cunctis atque illustrius florens sepulcris martirum sepulturis. Afri sub hanibale maritima hispanie occupantes Karthaginem spartariam construxerunt que mox a romanis capta et colonia facta nomen et provincie dedit. Nunc autem a gothis subversa atque in desolationem redacta est. Saguntum greci a zacintho insula profecti in hispania condiderunt quam afri post bello interitam deleverunt. Emeritam cesar augustus edificavit postquam lusitaniam et quosdam oceani insulas cepit dans ei nomen ab eo quod ibi milites veteranos constituisset nam emerita dicuntur veterani solutique militia. Olisipona ab ulixe condita est et nuncupata quo loco sicut historiographi dicunt celum a terra et maria distinguuntur. Hispalim cesar iulius condidit quam ex suo et rome urbis vocabulo iuliam romulam nuncupavit. Hispalis autem a situ cognominata est eo quod in solo palustri suffixis in profundo palis locata sit ne lubrico atque instabili fundamento caderet. Gades oppidum a penis conditum qui et carthaginem spartariam condiderunt. Cepte oppidum a montibus vir qui a similitudine fratres vocati quod ditanos imminent freto. Tingis civitatis et pro antheus extitit auctor in que hercules fertur lucte libie superatus interfecisse. Lix autem altera (?) civitas mauritanie ubi antheus regia et sala quod imminet sale flumini. Cesaream mauritanie oppidum iuba rex mauris in honore cesaris augusti condidit quam ex eius nomine cesaream appellavit sicut herodes aliam cesaream in palestina que nunc urbs est. Cadigena (?) cesariensis mauritanie oppidum Sitafe illuc tiphenta (?) accommodatum eius desiderantes construxerunt. Sitae ne quis in porto a se non (?) gloriaretur de (?) uno orbi (?) nomen datum est. Cyrene regina fuit libie que ex suo nomine civitatem cirena condidit. Aqua et libia cirenensis vocata est.

De edificiis publicis secundo

Civitas est hominum multitudo societatis vinculo adunata dicta a civibus id est ab ipsis incolis urbis pro eo quod plurimorum consciscat et contineat vitas. Nam urbs ipsa menia sunt; civitas autem non saxa sed habitatores vocantur. Tres autem sunt societates familiarum urbium gentium. Urbs vocata

ab orbe quia antique civitates fiebant in orbe
vel ab urbo parte aratri quo muri designa-
bantur unde et est illud comparaverunt locum reg-
no et concludere sulco locus vero future civitatis
sulco designabatur id est aratro. Catho qui
urbem incipit novam condidit taurum et vac-
cam arat ubi vertit aratra murum faciat
ubi portam vult esse aratrum sustollat et
portat et porta vocatur. Ideo autem urbs
aratro condebatur dispari sexu iuvencorum
propter commixtionem familiarum et imaginem se-
rentis fructum que redderetur. Urbs autem
aratro conditur aratro diruitur unde Oratius
imprimeretque muris hostile aratrum. Oppi-
dum quidem ab oppositione murorum dixe-
runt alii ab opibus recondendis eo quod sit
munitum alii quod sit in ea conventus habi-
tationis opem det mutuam contra hostem. Na-
primum homines tamquam nudi et inermes nec
contra beluas presidium habebant nec receptacula
frigoris et caloris nec ipsi inter se homines
ab hominibus satis erant tuti. Tandem
naturali sollertia speluncis silvestribus tegumi-
nibus et compositis tuguriis sibi et gaza (?) vir-
gultis harundinibusque contexerunt quo esset vita
tutior nec hiis qui nocere possent esset
aditus. Hec est origo oppidorum que quod
opem darent ideo oppida nominata dixe-
runt. Oppidum autem magnitudine et menibus
discrepare a vico et castello et pago. Civi-
tates autem aut colonie aut municipia aut
vici aut castella aut pagi appellantur. Civi-
tas proprie est quod vos advene sub eadem
in unum [illegible] condiderunt. Ideoque urbes aut
propriis civibus condite civitates nominantur aut
colonie nuncupantur. Colonia vero quod de-
ficiente indigenarum novis cultoribus adimpletur
unde et colonia a cultu agri est. Mu-
nicipium est quod manente statu civitatis

ius aliquod maioris vel minoris officii impe-
tratur. Dicitur autem municipium a muniis id est of-
ficiis quia tantum munia id est tributa et debita
vel reddat munia (?) liberales
et famosissime cause et que coperta (?)
pe perficiuntur ubi non conventus sunt ad
dignitatem civitatum pertinet vici et castel-
la et pagi hii sunt qui nulla dignitate
civitatis honorantur sed vulgari hominum
conventu incoluntur et propter parvitatem sui ma-
ioribus civitatibus attribuuntur. Vicus
autem dictus ab ipsis tantum habitationibus vel
quod vias habeat tantum sine muris est au-
tem sine munitione murorum licet et via dica-
tur habitatores urbis. Dictus autem vicus
eo quod sit vice civitatis vel quod vias
habeat tantum sine muris. Castrum an-
tiqui dicebant oppidum loco altissimo
situm quasi casam altam cuius pluralis numerus
castra diminutivum castellum est sive
quod castrabatur licentia inhabitantium
ne passim vaga hostis pateret. Pa-
gi sunt apta edificiis loca inter agros
habitantibus hii et conciliabula dicta a conventu
et pacatate (?) multorum in unum. Compita
sunt ubi usus est conventus fit rusticorum
et dicta compita quod loca multa in agro in
eodem competunt et que conveniunt rustica-
(?) Suburbana sunt circumiacentia civitatis
edificia et quasi sub urbe. Menia sunt
muri civitatis et dicta ab eo quod muniunt
civitatem quasi munimenta urbis id est tuta-
menta. Munimen autem dicitur quasi manufac-
tum et muri munitione dicti quod muniunt
quod muniat et tueatur interiora urbis
Menia autem duplicem habet significa-
tionem nam interdum menia abusive dicun-

omnia edificia publica ciuitatis ut
omnibus muris et menia padimus urbis
que autem menia sunt tum muri murus at
tiuris propugnaculis quod ornatur Turres
vero vocate quod teretes sunt et longe teres
enim aliquid rotundum cum proceritate
ut columpna non quamuis quadrate et late
construatur procul tamen videntur rotunde ex
estimatur ideo quod omne cuiusque anguli
simulacrum quod per longum aeris spatium eua-
nescit atque consumitur et totum rotundum videtur
Propugnacula pinne murorum sunt dicte quod
ex his propugnatur Pinnarum vero eo quod
sit prominentie muri cum non murus proprius
dicuntur Porta dicitur quod per eam potest
ut exportetur aliquid propter quod ante
porta ab orbis conditoribus vocatur sed
superius dictum est Vicus ut predictum est
ipse habitatores urbis sunt unde et vicini
dicti sunt Vie sunt spacia angusta que
inter vicos sunt Platee autem plateae ac
latiores ciuitatum vie sunt iuxta proprietatem
lingue grece a latitudine nuncupate pla-
tos enim greci latum dicunt Quintane partes
platee quinta est qua carpentis progredi
potest Cloace dicte quod his perlauantur aq-
ueas primum rome fecisse tarquinium priscum
ut colluuies pluuiarum inundatio ex-
pateret per eas aque extra ciuitatem cum
teneatur ne maxime aquarum tempestatibus
planitie ut fundamenta urbium stagnis
aquarum submittuntur Similiter ut quod sub no-
tuie sunt ut quod sub his ambulant sunt in
porticus hinc inde platearum Forum
est exercendarum litium locus a fando dictus
siue a foroneo rege qui primum grecis
leges dedit Rostra et rostrata vocatur
ideo quod ex bello punico captis nauibus

karthaginensium rostra ablata sunt et in foro
romano prefixa ut essent signum et insigne
victorie Curia dicta eo quod ibi cura propona-
tur decuriis administrationis Pretorium quod
ibi pretor resideat ad discutiendum Gym-
nasium locus est generalis exercitiorum tamen
apud athenas locus erat ubi disciplina
philosophia et sapientie exercebatur Stadium namque
Gymnasium grece vocatur quod latine exerci-
tium dicitur id est meditatio Gymnasia et balnea
et loca cursorum et athletarum gymnasia
sunt eo quod athlete ibi (?) in hac artis studi-
um exercentur Capitolium rome voca-
tum eo quod fuit romane urbis et religi-
onis caput summum Alii dicunt cum
tarquinius priscus capitolii rome funda-
menta aperiret in loco fundamenti caput
hominis lineis tinctis inuentum inuenit et pr-
inde capitolium appellauit Arces sunt
partes urbis excelse atque munite nam
quecumque tutissima urbium sunt arces
dicte arces vocantur unde et arx et ara
Circum romani dicunt putant ambi-
tum equorum eo quod ibi circum metas currunt
equi Theatrum autem a spectaculo nomina-
tum est theatron (?) quod in eo populus stans
ludos scenicos contemplaretur Amphithe-
atrum vero vocatum quod ex duobus theatris
sit compositum nam amphitheatrum rotundum
est theatrum vero ex medio amphitheatro
est semicirculi figuram habens Labirintus
est perplexis parietibus edificium qualis
est apud cretam a dedalo factus ubi fuit
minotaurus inclusus in quo si quis in-
trauerit sine glomere lini exitum inueni-
re non valet Cuius edificii talis situs
ut aperientibus fores tonitruum intus
terribile audiatur Despenditur ubi cadaver (?)

centenis ut simulacra et monstra effigies in partes diversas transitus innumeros preve-hens et tetri ad errorem in gradientium facta ita ut tenebris eius exire ad lucem impossibile videatur. Quatuor autem sunt laberinthi: primus egiptius secundus creticus tertius lemnius quartus italicus omnes ita constructi ut dissolvere eos nec secula quidem possint. Pharus turris est maxima quam greci ac latini in comune ex ipsius rei usu farum appellaverunt eo quod flammarum indicio longe videatur a navigantibus qualem ptolomeus iuxta allexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Usus eius est nocturnis navium cursui ignes ostendere ad prenunciada vada portusque introitus ne decepti tenebris navigantes in scopulos incidant. Nam allexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Has igitur in portibus machinas ad prelucendum constructas pharos dicunt. Nam fos lux est, oros visio dicitur. Unde et lucifer grece fosforus dicitur. Coclee sunt alte et rotunde turres dicte coclee quasi cyclee quia in eis tamquam circulum orbem conscendant, qualis est rome et ccxv pedibus. Termas appellatas quod calide sint; greci enim termon calidum dicunt. Balneis vero nomen inditum a levatione meroris. Nam greca balaneon dicunt quod animi anxietatem tollat. Sed et gymnasia dicuntur quod ibi athlete uncto corpore et perfricato manibus exercitantur. Nam gymnasium grece latine exercitium dicitur. Gymnas vero nudus. Apoditerium ubi lavantium vestimenta ponuntur ab exponendo scilicet dictum. Nam grece exue dicitur. Pipinas primo gratus est quod apud nos est rupte proserpina. Est autem locus iuxta balneas publicas ubi post lavacra a fame et siti reficiuntur. Unde et popina et popinare dicitur. Popina autem grece famem significat eo quod sitim famemque tollat. Taberne olim vocabantur edicule plebeiorum parve et simplices in vicis axibus et tabulis clause. Unde et tabernacule quod ibi solebant consedere dicte, ac taberne quod ex tabulis lignisque erant constructe. Que nunc etsi non specie nomen pristinum retinent. Macellum dictum quod ibi mactentur pecora que mercatoribus venundantur. Mercatum autem a commercio nominatum. Ibi enim res vendere vel emere solitum est. Sicut et theloneum dicitur ubi merces navium et nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vectigalis exactor sedet pretium rebus inpositurus et voce a mercatoribus flagitans. Carcer est a quo exire prohibemur et dictus carcer a coercendo. Sunt et proposito ut greci poenis amenis locis qui coercere carcere videntur.

De habitaculis quarto

Habitacio ab habitando vocata ut gaius. Domus ex greca appellatione vocata nam domata grece dicuntur tecta. Domus autem unius familie habitaculum est sicut urbs unius populi et sicut orbis domicilium totius generis humani. Domum edificium antiqui et edem appellaverunt. Alii edem ab edendo dictam existimant dantes exemplum de plauto si vocassem te ad edem ad prandium. Hinc et edificium eo quod fuit prius ad edendum factum. Aula domus est regia sive spaciosum habitaculum porticibus quatuor conclusum. Atrium magna edes est sive amplior et spaciosa domus et dictum est atrium

eo quod addantur ei tres porticus extrinsecus.
Alii atrium quasi ab igne et ligno atrum dix-
erunt. atrum enim fit ex fumo. Et pallatium
appellatur principis archadum. Alii tamquam
Euander archades pallanteum construxit
oppidum et regiam ex primus nomine civitatis
pallatium vocavit. Thalamum ex hac
causa fuit vocatum cum in rapte sabinarum
a romanis sabine ex quibus cum una ceteris
alias prae nobilis cum magna cum ad-
miratione thalamum duca crederetur oraculo
[illegible] Ex quo hec nuptie
feliciter cessarit institutum est ut in omnibus
nuptiis thalami nomen iteretur. Egypti
quoque ligneas sua loca in quibus inve-
ctos ponebant et incubabat thalamum vo-
cat. Cenaculum dicitur a cenatione(?) [illegible]
unde et cenobium est congregatio antiquis in
publico et in quo vescebantur. Nam nullum
convivium singulare erat ne in occulto de-
licie luxurias gignerent. Triclinium est
cenaculum a tribus lectulis discumbentium dictum
apud veteres enim ubi convivii apparatus co-
ponebantur tres lecti strati erant in quibus
discumbentes epulabantur. Clinon enim grece
lectus vel accubitus dicitur ex quo conus est
ut triclinium dicatur. Cella dicta quod nos
occultat et celat. Cubiculum vero quia in eo
cubamus dum dormientes requiescimus.
Cubile vero cubandi locus est ut recessus
quod sit locus secretus et sine accessu.
Diversorium dictum eo quod ex diversis viis
conveniatur. Hospitium Grece [illegible] ubi
quis ad tempus hospitali iure inhabitat
et inde transiens migrat. Inde et metatum
quod inmutat. Unde et legitur et castra meta-
ta sunt et mutavit non enim aliter [illegible]
exercitus [illegible] Nemaus collega

crassi in foro fuerat mattas ut essent loca
in quibus expectantes insisterent. Que et coenos
eius mediana appellata est. Hec et sola-
ria quod pateant soli. Postquam alii lapide et a-
lia materia alia edificare portibus medi-
ana et foribus et domibus adiecerunt eo ca-
tilata olim ligneae domus fiebant unde
nomen pinnae et tabulatorum. Ypogeum est
constructum sub terra edificium quod nos anti-
qua specularium dicimus. Solarium quod soli
et aure pateat qualis fuit locus in quo
david bersabee lavantem aspexit et adama-
vit. Cum iherosolimam anthiochus obsideret
et ianus princeps iudeorum in sepulcro david
sepulcro tria milia auri talenta in-
de abstulit ex quibus ccc. anthiocho de-
dit ut obsidionem relinqueret atque ut
sui in iudicii demeret factum ex reliqua
pecunia instituisse primus exenodochia
in quibus advenientium susciperet pauperum et
peregrinorum. Unde et vocabulum sumpsit. Nam
xeno in latinum xenodochium peregrinorum
susceptio interpretantur. Ubi autem egrotantes
de plateis colliguntur [illegible]
[illegible] medicus [illegible] membra foveantur.

De sacris edificiis V. c°

[S]acra sunt loca divinis cultibus
instituta ut potest ea in quibus
altaria [illegible] demum a pontificibus conse-
crantur. Sacra autem veteres excelsiora templi
sunt sancta sanctorum locus templi secretior ad
quem nulli erat accessus nisi tantum sacerdoti.
Dicta autem sancta sanctorum quod exterioris oraculo
sanctiora sunt sicut cantica canticorum quod can-
tica universa precellunt. Sanctum autem sanc-
timoniae hostie interpretatum. Nichil enim
apud veteres dicebat sanctum nisi quod hostie

regione est conspectum ad conspiciendum siue
sicut quod exstat est factum sanctae aut
considerandi et rogandi penes abbatem uniuersa de-
cendi, per et leges sunt et mores et uniuer-
sa esse dicuntur. Propitiatorium quasi propitia-
tionis oratorium, propitiatio enim placatio est.
Oracula dicta quod inde responsa redduntur et
oracula ab ore. Penitentia secreta sunt ora-
torum et penitentia dicta sunt ab eo quod secretus
est locus et penes intus. Oratorium orationi
tantum est consecratum, in quo nemo aliquid
agere debet nisi ad quod est factum, unde et no-
men accepit. Monasterium unius monachi
habitatio est. Monos enim apud grecos solus,
sterion statio, id est solitaria habitatio est. Cen-
obium uero grecum et latinum, unde
compositum est, id est habitatio plurimorum in quo
uiuentium. Cenos enim grece commune dicitur. Templum
nomen generale, locus uel constructum
magnum. Antiqui templa dicebant loca,
templa dicta quasi tecta ampla. Sed et loca
designata ad orientem a contemplatione tem-
plum dicebatur, cuius partes .iiii. erant: ante
antica ad ortum, postica ad occasum, Si-
nistra a septentrione, dextra ad meridiem
expectans. Unde et quando templum construebatur
orientem spectabat equinoctialem, ita
ut linee ab ortu ad occidentem missi
sicut partes celi dextram sinistramque equales
ut qui consuleret atque deprecaretur rectum
aspiceret orientem. Fana dicta a faunis
quibus templa eorum gentilium construebant,
unde et consultores demonum responsa audi-
rent. Delubra ueteres dicebant templa
fontes habentia quibus ante ingressum dilu-
ebantur, et appellata delubra a diluendo.
Hec sunt edes nunc cum sacris fontibus
in quibus fideles regenerati purificantur.

Et bene quodammodo presagio delubra sunt
appellata; sunt autem in ablutione peccatorum. Sedes
autem in delubris graduatorum locus est in
quo septem gradus in honore sancti misterio
formantur, tres in descensu et tres in descensu.
Septimus uero est et quartus, id est
similis filio hominis extinguens fornacem
ignis, stabilimentum pedum, fundamentum
aque, in quo plenitudo diuinitatis habitat
corporaliter. Basilice prius uocabantur regum
habitacula, unde et nomen habent; nam basileus
rex et basilice regie habitationes. Nunc autem
ideo diuina templa basilice nominantur
quia ibi regi omnium deo cultus et sacrificia
offeruntur. Martyrium locus martyrum grece
deriuatum, eo quod in memoria martyris sit con-
structum, uel quod sepulchra sanctorum ibi sint
martyrum. Ara uocata quidam dixerunt
quod ibi incense uictime ardeant. Alii aram
dicunt a precationibus, que grece aras dicuntur,
unde e contrario catara dicitur. Alii uo-
lunt ab altitudine aram, sed male. Al-
tare enim ab altitudine constat esse nominatum,
quasi alta ara. Pulpitum quod in eo lector
uel psalmista positus in publico conspectu
populi stat quo liberius audiatur.
Tribunal eo quod inde a sacerdote tribuantur
precepta uiuendi. Est enim locus in sublimi
constitutus unde uniuersi exaudire possint.
Alias tribunal aliud denotatum quod
illic tribus conueniunt. Anologium dictum
quod sermo inde predicatur, nam logos grece
sermo; quod propterea altius situm est.

Sequitur de repositoriis. vi.

Sacrarium proprie locus est templi
in quo sacra reponuntur, sicud
donarium est in quo collocantur.

oblata sunt lectisternia dicitur ubi thesau-
ri sacri conderentur. Abinfundis igitur
et depositis sacris sacrarium vocatur.
Donaria vero eo quod ibi dona reponantur
que in templis offerri consueverunt. Era-
rium vocatum eo quod prius ex figuratum
ubi reddebant scilicet nondum aliquis in usu erat
auro argentoque nondum signato cognitis
metallis quibus prius facta fuisse pecunia
nomen est erarium prima fuit ab eo me-
tallo unde pecunia etiam suscepit. Ar-
marium locus est ubi quarumcumque artium
instrumenta ponuntur. Armamentarium
vero ubi tela armorum. Unde invenitur
quod sunt tela armamentaria teli
dicta aut ab armis i. a brachiis quibus
...ntur. Bibliotheca est locus ubi
reponuntur libri; bibliotheca grece lib-
rorum repositorium dicitur. Promptuaria
dicta eo quod ibi necessaria victui promuntur
hoc est proferuntur. Cellarium quod in eo
colliguntur impensa mensarum vel quod necessaria
victui sunt vel promptuarium aut et
cellarium hoc vel est quod cellarium est
pantorum dicitur promptuarium vero ...
... apotheca aut vel horrea grece
libri cibis repositoria vel reconditoria
dicta sunt eo quod in his horreis elabora-
tas fruges recipiunt. Unde et ...
tas greco nomine repositum vel capsam

De operariis scilicet appellantur

Ergastulum locus est ubi opus
aliquod fit greco nomine unde ergastu-
...um ... Ergastula est et ipsa
greco vocabulo nuncupatur ubi deputati
noxii ad aliquod opus faciendum solent

gladiatores et ... qui marmora se-
cant et tamen vinctorum custodiis alliga-
ti sunt. Genetium grece dicitur eo quod ibi gene-
tes feminarum ad opus lanificii conve-
niunt quemadmodum ... genere dicitur. Pis-
trinum quod prius pilo ante tun-
debat granum unde et apud veteres non
molitores sed pistores dicti quasi pinsores
a tundendis granis. Siccata mole non
usus non dum erat sed granum pilo tun-
debat. Unde Virgilius tunc torrete
igni tunc fruges frangite saxo.
Clibanus a clino dictus ... in certo
ne fit coctus dum non ... dia-
... flexuosum. Furnum pistrinator
a farre dictum quod panis a farre fit
ubi coquitur. Torcular dictum eo quod
uve calcentur atque exorte exprimantur.
Forus est locus ubi uva calcatur dictus
hic ubi feratur uva vel quod ibi pedi-
bus premitur unde et calcatorium dicitur
sed hoc nomine ... significat. Prima ...
... locus in civitate ad exercendas ...
... dictus ... ob magistrum ...
... scilicet ... qui ... quod
calcatorium nominamus. Area spacia
plana in navibus de quibus Virgilius lax-
osque forus ... dictus ... ibi ...

De aditibus vel ... frugum liquor

Aditus ab adeundo dictus est per
ingredimur et admittimur. Vesti-
bulum est aditus domus private vel spa-
cium adiacens edibus publicis. Vestibulum
dictum eo quod illo fores vestiuntur vel adi-
tu tecto vestita vel ... Porticus quod
transitus sit magis quam ubi stetur sit
quod portet et porticus eo quod sit apertus

Ianua a Iano quodam appellabatur cui gentiles omnem introitum et exitum sacraverunt. Unde licet ianua proprie intelligi competat limina iani est autem ianua primus domus ingressus. certa interdum ianua ostia adita vocantur generaliter quidem ostium est per quo aliquo accessum ingressum ab ostando dictum sive ostium quod ostendit aliquid intus. Alii autem ostium appellari quod hostes tum morantur ibi id est ab adversariis nos obicimus sunt et ostia tilerima quod hospitibus sit opposita. Fores et valve clausura sunt sed fores dicuntur que foris valve que intus revolvuntur et duplices complicantur quod sit generaliter opus voluta ista corrupit. Clausura autem ab eo quod clauditur dicta. Fenestre sunt quibus pars exterior angusta et interior diffusa est quales in horreis videmus dicte eo quod in luce ferunt lux enim grece fos dicitur ut quod per eam intus positus homo foras videt. Alii fenestram putant dictam eo quod domui lucem ministrat composito nomine ex greco latinoque quidem fos enim grece latine lux est. Cardo est locus in quo hostium vertitur et semper movetur dictus a potu cardias quod grece cor hominis totum ita ille cum se ianua regat atque moveat unde et proverbiale est in cardine re esse. Limina ostiorum dicta eo quod transversa sit ut limites et prima sit in agro cum intratur aut cum foris exeat. Postes et antes quia post se ante et antes quod ante stant quod hec eas cardinibus per quos domum ingrediuntur postes quia post ostium stat

f

De fundamentis etc.

Fundamentum domus quod fundus sit domus idem et cementum a cedendo dictum eo quod crasso lapide surgat. Parietes nuncupati quod pro duce sunt partes ut alacre ut a fronte sive in tetragono sive exagono sit cum se comparant corpori sit aliter in structura fit deformis. Parietinas dicimus quasi parietum ruinas sunt enim partes stantes sine tectis sine habitatoribus. Angulus quasi duos parietes in unum coniungat. Culmina dicta sunt quod apud antiquos tecta culmo tegebantur ut nunc rustica sunt tecta summitas culmine dicta. Camera sunt volumina introrsum respicientia appellata a curvo camur enim grece curvum est. Laquearia sunt que cameram subtegunt et ornant que et lacunaria dicuntur principaliter a lacus est dicta ut lucidius respiciat edes latus quod diminutio lacunar facit ut caribus quasi aureum in ea resideat in domo lacunar. Inde sit alia diminutio lacunarium et pauci sciunt laquear facit. Absida grecus sermone latine interpretatur lucida eo quod lumine accepto parva resplendeat sed absida utrum an abside dicendum quia ubi genus ambiguum quidam doctorum existimat. Testudo camera est templi obliqua id est in modum testudinis veteres tectorum tecta faciebant quod idem sit fiebat ut celi ymaginem redderet quod constat esse quod aliis testudine volunt esse locum in parte atrii adversum venientibus. Arcus dictus quod sit arta conclusione curvatus quasi fornices. Pavimenta apud grecos originem tenet elaborata arte picture lithostrata parvulis crustis ac tessellis tinctis in varios colores ornata aut pavimenta eo quod paviantur id est cedantur et pavior quod cedo est. Ostracus est pavimentum

testacium eo quod fractis testis calce admix
to perficiatur testarum. in grece ostraca dicuntur
Compluuium dicitur quo aque pluuiales que
tecta sunt eo conueniunt. Thessella sunt que in
domicalia fiunt ac tessellis uocata .i. qua
dratis lapillis per diuisiones. Bases sunt
fulcimenta columpnarum que a fundamento consur
gunt et supposite fabrice sustinent pon
dus. bases autem nomine e greco sumpsit
sine pedes. Columpne proprie longi
tudine et rotunditate uocate in quibus tocius
fabrice pondus erigitur. antiquo modo erat
columpnarum altitudinis tercia pars altitudi
nis. Bria rotundarum iiii.or dorice ionice
tuscanice corinthee inter se crassitudi
nis et altitudinis distantes. Inter se quin
tum genus est earum que vocantur attice
quaternis angulis vel amplius paribus late
rum interuallis. Capitella dicta quod sint
columpnarum capita sicut super collum ca
put. Epistilia sunt que super capitella colump
narum ponuntur et est grecum .i. super missa
Tegule quod tegant edes et imbrices
quod accipiant imbres. lateres et laterculi
quod late formentur circumactis undique iiii.or
tabulis. Canalis eo quod caua sit in
modum canne. sunt canales uel
que ferreo quam marmoreo perforantur
Fistule aquarum sunt dicte quod aquas fundant
emittantque. nam fisa grece mitte est.
forme earum pro magnitudine aque et
capacitatis modo. De munitionibus
m Munitum ut munimentum dicitur quod
maniat et ferri. Chorus uero
ut quod coarceat tuta que intus sunt .i.
concludat ut quod arceat obiectu suo
comminus et adire prohibeat. Vallum
est quod mole terre erigitur ut custodia
protendatur. dicitur autem vallum a vallis
Nam valli sudes sunt quibus vallum
munitur. et valli dicti quod figuntur et euelluntur.
Interualla sunt spacia inter capita uallorum in
structum quibus vallum sit. unde et recta est
spacia dicuntur a simplicibus scilicet aggere et
cuneis vel armatis. unde fosse quoque val
les sunt replete. Agger proprie dicitur terra
aggesta que uallo fit. pro quibus ponitur
sed abusiue et muros et monimenta
urbium aggerem dicimus. Macerie
sunt parietes longe quibus vinee aliquando
clauduntur. longum in greca macros dicitur
Formatum sine formaceum in affrica et in
spania parietes appellant de terra quod
in forma circumdatis duabus utrimque tabu
lis inferciuntur uerius quam instruuntur ad
durant incorrupti ventis ignibus omnique
fortiores. Sepes munimenta parietum
sunt unde et appellate. Caulas munime
ta ouium ut sepimenta ouilium est autem
grecum nomen et tractum deriuata nam greci
aulas uocant ut atria in septa

Sequitur de tentoriis xix

t Tabernacula tentoria sunt in quibus
in ionie solis ardores tempestatesque
umbrarum quoque frigoris in murias uitat dicta
autem tabernacula quod tabernae diuisere similis
stabulis inter stabulis appendentur quod et tecto
ria sustineantur. Tentorium uocatum eo
quod tendatur funibus atque palis unde et
tendice pretende dicuntur. Papiliones ani
malis a similitudine paruuli animalis uolantis quem
ulamne tendunt floribus malius sunt
sunt amicte que tunc tecto conueniunt
et ita uolitantes obiungue ... intra
cogunt. Sequitur de sepulturis xx
s Sepulcrum a sepulto dictum pro
aut quod ipse aut in domo sua
sepeliebantur. postea uetitum est legibus ne
fetore ipso corpora uiuentium contacta inficerent

Monumentum ideo nuncupatur eo quod mentem
moneat ad defuncti memoriam. Cum enim non vide-
ris monumentum, illud est quod scriptum est: excidi
tamquam mortuus a corde. Cum autem videris, mo-
net mentem et ad memoriam te reducit
ut mortuum recorderis. Monumenta ita
quidem et memorie pro meritis admonitione dicta.
Tumulus dicitur quia tumet tellus facta.
Sarcophagum grecum est nomen eo quod ibi corpora
assumantur. Sarca enim caro, fagus comede-
re. Mausolea sunt sepulcra sive monu-
menta regum a Mausoleo rege Egyptiorum
dicta, ubi eo defuncto uxor eius mire mag-
nitudinis et pulchritudinis construxit sepulcrum,
intantum ut usque hodie omnia monumenta
pretiosa ex nomine eius mausolea nuncupentur.
Pyramis est genus sepulcri quadratum
et fastigiatum ultra omnem celsitudinem
que fieri manu possit. Unde et mensura
sua umbras excedit; nullam habere umbram
dicuntur. Ex edificio surgunt ut a lato inci-
piat et in angusto finiantur sicut ignis.
pyr enim dicitur hos egyptius [illegible] Apud veteres
enim maiores aut sub montibus aut in montibus sepe-
liebantur. Unde tractum est ut super cadavera
aut pyramides fierent aut ingentes columpne
collocarentur.

De edificiis rusticis

Casa est agreste edificium palis atque
virgultis harundinibusque contextum
quibus possint homines tueri a vi frigoris
vel caloris iniuria. Tugurium casula est
quam faciunt sibi custodes vinearum ad tegi-
men sui, quasi tegurium, sive quod ad arbores
solis et radios declinandos, sive ut inde
vel homines vel bestiolas que insidiari solent
natis frugibus abigant. Hanc rustici ca-
pannam vocant, quod unum tantum capiat. Ca-
sa quondam putant et tuguria quondam
loca aspera et prerupta. Magalia edificia
numidarum agrestium oblonga incurvis
lateribus tecta quasi navium carine sunt, et maga-
lia dicta quasi magaria, quod magar punica
novam villam dicunt, quod littera commutata l
pro r magaria tuguria.

De agris

Ager latine appellatur quod in eo aliquid
agatur. Alii agrum ex greco nomina-
ri manifestius credunt. Unde et villa di-
citur grece cortagros. Villa a vallo, id est terra ag-
gere nuncupata, quod pro limite constitui solet.
Possessiones sunt agri late patentes pu-
blici privatique, quos initio non mancipatio
sed quisque ut potuit occupavit atque pos-
sedit; unde et nuncupati. Fundus dictus
quod eo fundatur vel stabiliatur patrimonium.
Fundus autem et urbanum beneficium et rus-
ticum intelligendum. Predium quod ex omnibus
patrisfamilias maxime providetur, id est apparet,
quasi providium. Vel quod antiqui agros quos
bello ceperant ut prede nomine habebant.
Omnis autem ager, ut Varro docet, quadri-
fariam dividitur: aut enim arvus ager, id est sa-
tionalis, aut consitivus, id est aptus arboribus,
aut pascuus, qui herbis tantum et animalibus
vacat, aut floreus, qui sunt orti apibus
congruentes et floribus, quos Virgilius et in
quarto libro Georgicorum secutus est.
Rura veteres agros incultos dicebant,
id est silvas et pascua. Agrum vero quod colebant,
nam rus est quo mel, quo lac, quo pecus
haberi potest. Unde et rusticus nominatur. Hec
agrestium prima et occupata felicitas. Se-
ges ager est in quo seritur. Unde et Vir-
gilius: Illa seges demum votis respondet
avari agricole. Compascuus ager dicitur
qui a divisoribus agrorum relictus est ad
pascendum communiter vicinis. Alluvius
ager dicitur qui paulatim fluminis

i. agrum reddit. Arcifinius ager dictus quod certis
limitarum mensuris non continetur sed arcentur fines
eius obiectu fluminum montium arborum. Unde
et in hiis agris nullum subsecivorum intervenit.
Novalis ager est primum proscissus sive qui
alternis annis vacat. Novalia autem sibi invicem
causa novenalis non sit cum frumenta erunt et
sit vacua. Squalidus ager quasi excolidus quia
iam cultura excidit sicut exsul quia a solo
suo discessit. Uliginosus ager est qui semper humidus
nam humidus dicitur qui aliquid sentit. Uligo vero
terre humor est naturalis ab ea numquam recedens.
Subsiciva sunt proprie que sutor de materia precedens
quasi supervacua abiciat. Unde et subsicivi
agri quos in partita divisione remansit quasi
superfluos ut palustres. Item subsiciva que
in divisione agri non exstiterint centuria i.
iugera. Directa area vel tabula equalis
dicta aut areola aplanata atque equalitate.
Unde et ara aliis area vocatur et dicitur quod
pertriturandis frugibus area datur vel quod teri-
venitur vel ea nisi arida. Pratum est cuius fe-
copia armenta tuetur cui veteres Romani
nomen indiderunt alio quod peritus ... paratus
ut magnum laborem culture desiderat prata
autem ea que parata sunt. Paludes dicte a
pale pastorali dicta quod palea id est pabula.

De finibus xiiii. · initiale [illegible]

Fines dicti eo quod agri funiculis divi-
si sunt mensurati in lineas in terras partite
tendantur ut divisionis equitas teneatur.
Limites appellata antiquo verbo tuisse
nam transversa omnia antiqui lima dicebant
aquo et limina ostiorum per que foris vel
intus itur. Et limites quia per eos in agros
foras eatur sive et limus vocabulum accepit
ex ingulo quod servi publici togae
obliqua purpura. Decimani dicte quod terre me-
suras distinguit atque declarant. Hys non tes-
timonia finium intelligit et agrorum interdictum et etiam
ne auferatur. Limites agrorum maximi duo sunt
cardo et decimanus. Cardo qui a septentrione
directus cardine celi est. Nam sine dubio ce-
lum vertitur septentrionali orbe. Decimanus est
qui ab oriente in occidentem per transversum dirigitur
qui per eo quod forma decimum faciat decima-
nus appellatus. Ager in duo divisus figuratur
denarium numerum efficiat. Arca ab arcendo vocata
fines [in] custodire agri eos admi-
[illegible]. Terminum dictus eo quod terram possessorum
fines adspiciat sive et quadrifinium quod qua-
tuor. Reliqui limites angustiores et intra
se distant in partibus intervallis et nominibus designata.

De mensuris agrorum xv.

Mensura est quidquid pondere capacitate
longitudine altitudine latitudine animo-
que finitur. Maiores itaque orbem in partes partes
in provincias provincias in regiones regiones in
loca loca in territoria territoria in agros
agros in centurias centurias in iugera
iugera in climata deinde climata in actus
perticas passus cubitos gradus pedes
palmos uncias et digitos diviserunt.
Tanta enim eorum fuit sollertia. Digitus est pos-
tremum agrestium mensurarum. Inde uncias
habens digitos tres palmus autem quatuor
digitos sed pes sedecim passus pedes quin-
que pertica passus duos id est pedes decem. Pertica
autem a portando dicta quasi portica. Omnes enim
precedentes mensure in corpore sunt ut palmus
pes passus et reliqua. Sola pertica portatur.
Est enim decem pedum ad instar calami in
Ezechiele templum mensurantis. Actus est
minimus latitudine pedum iiii longitudine
c xx. Clima quoque undique versum pedes
sunt lx. [aut] lx. Actus quadratus undique
finitur pedibus c xx. c xx. [aut] c xx. Hunc
vero Arapenne vocant cxx. clima ... arando
sit. Actus duplicatus iugerum facit ab eo

q(uo)d est medium iugeri nomen accepit. Iugerum autem constat longitudine pedum .cc.xl. latitudine .cxx. ita cxx. Actum provincie betice rustici agrum vocant porcam. Idem betica xxx pedum latitudine et lxxx longitudine definiunt xxx. Sed xxx est porca que in latitudine extat lxxx que deorsum est. Arva galli candetum appellant. In urbanis spatium est pedum quasi centum. In agrestibus autem pedes c.l. quadratorum. in s(ecun)d(u)m candetum vocant. Porro stadialis ager habet passus c.xx.v. i(d est) pedes d.c.xxv. cuius mensura octies computata miliarium facit quod constat v. milia pedum. Centuria autem ager est ducentorum iugerum quod apud antiquos centum iugeribus vocabatur. sed postea duplicata est mensura. nomen tamen pristinum retinuit. i(d est) modo autem centuria multiplicata sed nomine unitatis

De itineribus xvi [ñõ potuerit]

m Ensuras viarum nos miliaria dicimus. grece stadia. galli leucas. egyptii signes. perse parasangas. Sunt autem propriis queque spatiis. Miliarium mille passibus terminatur et dictum miliarium quasi milearium. habens pedes v.m. Leuca finitur passibus mille d. Stadium octava pars miliarii est constans passibus .c.xxv. Hunc primum herculem dicunt statuisse. eo spatio determinasse quod ipse sub uno spiritu confecisset. atque inde stadium appellasse. Via est qua potest ire vehiculum. et via dicta a vehiculorum incursu. Nam duos actus capit propter euntium et venientium et incursum vehiculorum. Omnis autem via aut publica est aut privata. Publica est que in solo publico est. et iter actus populo patet. Hec autem aut ad mare aut ad oppida pertinet. Privata est que in agro municipio data est. Strata est dicta quasi vulgi pedibus trita. Lucretius: strata quoque vulgi pedibus detrita viarum. Ipsa est et delapidata. i(d est) lapidibus strata. Primum autem peni dicuntur lapidibus vias stravisse. postea romani eas per omnem pene orbem disposuerunt propter rectitudinem itinerum et ne plebs esset otiosa. Agger est media strate eminentia coaggeratis lapidibus strata. ab aggere i(d est) coacervatione dicta. quam historici viam militarem dicunt. ut: qualis sepe vie deprensus in aggere serpens. Iter est initum et via quamvis iter ab homine quo itur. Potest iter autem itineris duplicem significationem habere. id est et locus transitu facilis. unde et appellamus aditum. itineris. autem est actus longe vie. et ipse labor ambulandi. ut quo velis pervenias. Semita dimidium itineris est a semitu dicta. Semita autem hominum est. callis ferarum et pecudum. inter montes angustum et tritum a callo pedum iter. vel sine callo pecudum perductum. Transversus est transversa in agris itinera. sive in recta directa que transmittat. Diverticula sunt flexus viarum. hoc est vie in diversa tendentes. Item diverticula sunt hoc est diverse ac diverse vie. sive semite transverse que sunt a latere vie. Bivium quia duplex est via. compita quia in ea plures conveniunt vie quasi trivium. Ambitus inter vicinorum edificia locus duorum pedum et semipedis ad circumeundi facultatem. relictus ab ambulando dictus. Orbita vestigium currus ab orbe rote dicta. Porro actus quo pecus agi solet. Amosu? est flexum opus vestigia sunt pedum signa primis plantis impressa. unde et vestigare investigare dicimus. i(d est) agnoscentes.

Explicit liber quintusdecimus.

Incipiunt capitula libri xvi.

Incipit liber decimus sextus

Pulvis quod in pulsu venti tollatur, est enim levis flatu et non resistat nec stare valeat sicut ait propheta: Tamquam pulvis quem proicit ventus a facie terre. Limus vocatus quod sit levis. Cinis a voragine dicta. Cinis ex incendio dicitur cinis. Sit favilla quod post ignem calefacta sit; nam fos ignis est. Gleba quod sit globus pulveris in collectione compingitur et in uno globo coadunatur. Terra autem ligata gleba est, soluta pulvis. Sabulum quod ambulantibus lapsum inferat dicta per diminutionem. Alias lutum vocatum quidam pavimentum rasi putant quod non sit mundum; nam omne lutum est immundum. Volutabra appellata quod ibi apri volutentur, vulgo sordes limi vel aque sunt. Cuius tamen levissimum terre genus argilla ab Argis vocata, apud quos primum ex ea vasa confecta sunt. Creta ab insula Creta, ubi melior est. Creta Cimolia candida est et a Cimolo Italie insula dicta, quam albam vestimentorum propriis coloribus emollit et confricata sulphure quorundam nitores excitat. Alia generis nitore prestat. Creta argentaria et ipsa candida appellata eo quod nitorem argento reddit. Terra Samia a Samo insula dicta glutinosa et candida et lingue levis et medicamentis et vasculis necessaria. Pulvis Puteolanus in Puteolis Italie colligitur, colligitur opponiturque ad frangenda maria fluctusque frangendos, nam immersus aquis protinus lapis fit undisque cotidie fortior efficitur et in saxum mutatur. Argilla in igne in lapidem vertitur. Sulphur vocatum quod igne accenditur; vis enim ignis in eo est. Nascitur in insulis Eoliis inter Siciliam et Italiam, quas ardere dicunt. In Venere et in aliis locis effossum. Huius genera iiii. Est vivum quod effoditur translucidum et viride, quo solo ex omnibus generibus medici utuntur. Alterum quod appellant glebarum, usibus tantum familiare fullonum. Tertium liquore et usus eius ad lanas suffiendas, quia candorem molliciemque prestat. Quartum ad lumina conficienda maxime aptum. Sulphuris tanta vis est ut morbos comitiales deprehendat nidore suo in prunis ignibus ardentibus; et calorem vini inde subdita conferre et exardescentibus impresso pallore durum reddit.

De glebis terre xi. (de fructibus effudit)

Itinere in media Italia et Falisco cernit cuius glebis suppuratas

nante spatiis approximantes colligunt. Insuper at-
tamen est pessimum atra extinctis spissitudine autem
vitri et densitate coguntur et vitri gemma spissa asf-
faltum appellant. natura eius ardens et igni
cognata et neque aqua neque ferro rumpitur
nisi solis incisionibus menstruatis utilis ad
compages navium. Alumine vocatur alumen quod
prestat coloribus tingendis. Salsugo est autem
ut effectis ymbre exoritur et limo et estivis
solibus maturatur cuius species due sunt liquidum et
spissum. Sal quidam aliquando putant quod in igne
solidatur fugit non igne dum sit igneus sed na-
scuntur quia ignis et aqua sepe in unita sunt. Inter
alia sal a sole et salo vocatum existimat-
ur aque maris sponte gignitur spuma in
extremis litoribus scopulis derelicta et sole de-
cocta est et lacus et flumina in sale et putei
quibus stagnant. Delphinus in salinis et gestis
salis siccatur et flumina desinunt in sale amne
aliquo congelato fluente. Illic quoque detectis
arenis colligitur species cum lune noctibus. In na-
tronica ammoniaci sub harenis inveniun-
tur et montes nativi salis in quibus ferro ceditur
ut lapis in carris magis tante albedinis dum
ac ut muros domusque massis salis faciunt
Gerris in Arabia. In natura quoque salis dif-
ferentia est nam alibi candidus alibi salsissimus. Communis
sal in igne crepitat. Tragaseus non crepitat
in igne nec exsilit. Agrigentinum Sicilie flammis
patiens in aqua exsilit in igne fluit. Quantum naturaliter
est et coloris differentia memphiticus rufus
est in parte Sicilie ubi Ethna est. In purpureus et
in eadem Sicilia in Pachyno adeo splendidus et
lucidus ut ymagines reddant. In Cappadocia
crocinus effoditur. Salis natura nativa est ad
omnem escam pulmentis in sapore dat exci-
tat aviditatem et appetitum in omnibus cibis fiat
ergo ipse omnis victus delectatio et summa
hilaritas sunt et salis nomine interpretantur. In-
tantum nichil utilius sale et sole. Denique

coriacea videmus corpora nautarum qui in piscandis
arinerita et innineta sale maxime pinguescunt
ad pastum multo largiores lacte multoque gratiores
casei dote. Corpora etiam sal astringit siccat et
alligat defuncta etiam a putredine sale vin-
dicat ut durent. Nitrum alioquin super sit vocabu-
lum nascitur in oppidis et regione Egypti
nitraria excoquunt et medicine fiunt et sordes cor-
porum vestiumque lavant. Huius natura non multum
a sale distat sed in virtute salis fiunt omnia
tamen spectabilius secretate litoribus. Afronitrum
grece et latine spuma nitri est de quo quidam
aut rusticus es nescit quod greco nomine dicatur
spuma. Vocant vitri generis es afronitrum
colligitur autem in Asia speluncis distillans.
Deinde sole siccatur optimum putatur simi-
nus fuit ponderosum et maxime friabile
colore pene purpureo. Calle autem cum dem ga-
latitis est Tymum i. flos unde et apud
latinos aeris flos appellatur fit autem in nitri
regionibus olim in puteis Hispanie vel stag-
nis i. genus aque stillatim quod decoquitur
et in piscinas ligneas funditur appendentes
super eas restes lapillis extentas quibus
limus in similitudine vitreis acinis adherebit
semper exiccatum siccabitur diebus xxx. fit at-
tamen alibi in speluncis quod liquide collectum
deinde diffusum in quosdam botros solidatur
fit et in scrobibus cavatis quorum elateribus
decidentes gutte coalescunt fit et salis modo
exflagrantissimo sole adeo autem constrictum
virtutis est ut inlectum et urendo omnia sanguini
tantum vim habeat ad stringendum ut non in

De lapidibus vulgaribus

legat mordet

Lapis alia ratione devenior etiam vulgo
dicitur. Lapis autem dictus quod ledat
pedem. Lapis mollis est pumex saxa
sunt et amonibus excidibus. Petre autem grece
est silex est durus lapis dictus quod exiliat
de eo ignis. Scopulus a saxo eminenti est

aspectando dictus sive aggregato nomine apo
tacta non Spelea grece spelunca latine est. Aut
rupes cauta. Crepido est extremitas saxi
abrupta unde et crepido vocata quod sit ab
rupta. Saxi altitudo praeruptum sicut pede pes
dentibus unde et vocatur. Cautes aspera saxa
in mare dicta a cavendo quasi cavete. Murices
petre in litore site muricibus vivis acutissime
et navibus perniciose. Icon saxum est quod sonitu
vocis formam captans et verba loquentium imitatur
non autem grece latine ymago vocatur eo quod
ad vocem videntis alium efficiatur ymago.
Pumex lapis est quidam et coloris natura eius
est de pluribus qualitatibus. Calculus est lapil
lus terre admixtus rotundus atque durissimus
et omni puritate levissimus. Dictus autem cal
culus quod sine molestia lenitate sua calcetur
cui contrarius scrupulus lapillus minutus et
asper qui si inciderit in calciamento nocet animo
lesa est animo unde et animi molestia scru
pulum dicimus. Hinc scrupea saxa id est aspera.
Cotis nomen accepit quod ferrum ad incidendum
acuat. Cos enim grece incisio dicitur. Ex his
autem alie aquarie sunt alie oleo indiget
in acuendo sed oleum leve aque acie atrima
reddunt. Pumex vocatur eo quod spume
densitate concretus fiat. Et est aridus candore
perspicuus tamen natura refrigeratoria ita ut in
vase missus musti defervere desinat. Rudus
artifices appellant lapides contusos et calce
admixto quos in pavimento fracidis super
fundunt unde et ruderatio dicitur. Gypsus
cognatus calci et grecum nomen plurimum in Syria
cuius autem optimum lapidi spectari est aut
signis edificiorum et coronis gratissimus. Cal
cis viva dicta quia cum sit tactu frigida intus
occultum continet ignem unde et perfusa aqua
statim latens ignis erumpit. Natura eius
mira aliquid facit postquam arserit aquis
incenditur quibus solet ignis extingui

oleo extinguitur quo solet ignis accendi. Usus
eius structuris fabrice necessarius nam lapis la
pidi non potest adherere fortius nisi calce coniunctus.
Calcem ex lapide albo et duro meliorem structure
ex molli utilem tectoriis. Arena ab hauriendo dicta
non ab adherendo in fabricis ut quidam vo
lunt. Hanc comprobatio si manu in sparsa stridat
et si in veste candida sparsa nichil sordis

De lapidibus insignioribus. viii.

Magnes lapis indicus ab inventore
vocatus. Fuit autem in India primum
repertus ita clavis crepidarum baculique
cuspide herentibus cum armenta idem Magnes
pasceret. Postea passim inventus est. Ferrugi
neum habens colorem. Apprehendit ferrum ut catenam
faciat anulorum unde eum vulgus ferrum
appellat vivum. Liquore in vitro quam ferrum
tamen creditur cuius tanta vis est ut refert
Augustinus quidam eundem magnetem
lapidem tenuit sub vase argenteo ferrumque
super argentum posuit. Deinde subtus movente
manum cum lapide ferrum desuper ipsum movebatur.
Unde fit etiam ut in quodam templo simulacrum
ex ferro in aere pendere videatur. Est quippe
et alius in Ethiopia magnes qui ferrum
non audit respuitque omne. Quanto autem magis
ceruleus est magnes tanto melior est. Ga
gates lapis primum inventus est in Sicilia Ga
gatis fluminis fluore reiectus unde et nomen
traxit licet in Britannia sit plurimus. Est autem niger
planus levis et ardens igni admotus.
Fictilia ex eo scripta non delentur. Incensus
serpentes fugat demoniacos prodit. Mirumque
quod accenditur aqua oleo restinguitur. Alio
ardentes prehendit. Chaldee lapis fer
coloris ab igne nomen sortitus eo quod ac
census semel nunquam extinguitur. De quo la
pide mechanicum aliquid ars humana no
vitatem et quam gentiles capta sacrilegio mirantur.
Denique in templo quodam fuisse Veneris

fanum ibique candelabrum et in eo lucernam sub
divo ardentem ut eam nulla tempestas vel
ymber extinguat. Pyrites persicus lapis
fulvus aeris similans qualitatem cuius
plurimus ignis siquidem facile scintillas
emittit sed tenentis manum si vehementius
prematur adurit unde quod ab igne nomen acce-
pit. Est alius pyrites vulgaris quem vivum
lapidem appellant qui ferro vel lapide per-
cussus scintillas emittit que excipiuntur
sulphure vel aliis fungis vel foliis et
icto celerius prebet ignem hunc vulgus foca-
rem petram vocant. Selenites quod latine
lunaris interpretatur eo quod interiorem eius cando-
rem cum luna crescere atque deficere aiunt. Gig-
nitur in perside. Dyonisius lapis fuscus
et rubentibus notis aspersus vocatur. Autem
tritus aque mixtus generat vinum fra-
grat et quod illo mirum contra ebrietatem resistere.
Thracius niger et sonorus nascitur in flumine
cuius nomen est pontus in scythia. Frigius
lapis ex loco dicitur vocabulum nascitur enim in
Frigia colore pallidus mediocriter gravis.
Est autem gleba pumicosa uritur autem
vino perfusus flatusque follibus donec ru-
bescat ac rursum dulci vino et extingui-
tur vestibus tingendis vestibus tantum utilis.
Syrus lapis ab Assyria ubi reperitur appella-
tus est integer fluctuat comminutus mergi-
tur est similis ebori sine ulla macula hic defunc-
tus ardente sicut dimittitur croco similis.
Iudaicus lapis albus est atque in formam
glandis lineis sibi invicem modulatus quem
greci tecolitas appellant. Samius a Samo in-
sula ubi reperitur vocatur et est gravis et candidus
polienda auro utilis. Memphites vocatus
a loco egypti et est gemmantis nature huius tritus
atque in hiis que urenda sunt et secanda ex
aceto illinitus ita obstupescere facit corpus
ut non sentiat cruciatum. Sarcofagus
lapis dictus eo quod corpora defunctorum in ea condita
infra xl dies absumunt sarcos enim grece car-
ca dicitur fagus comedere nascitur autem in troade
fissilibus vena scinditur. Est et eiusdem generis in
oriente saxum quod et vinctis alligata ero-
dunt corpora [illegible] quadris corporibus non
absumendis. Ematites appellatus eo quod arte
resolutus in colorem vertatur sanguinis. Est autem
lividus et ferrugineus nascitur in ultra babilo-
nia egipto et ispania. Androdamantus
niger colore pondere et duricia insignis unde
et nomen duxit. Pyrrhinus reperitur in affrica
est autem [illegible] argenti et eius dicitur quamquam acceptus
ut ematites in colore vertatur sanguinis.
Schistos reperitur in ultima ispania croco similis
cum levi fulgore facile friabilis. Amiantus
appellatus [illegible] eo quod si ex eo vestes
fiunt contexta quod ignem resistat et igni
imposita non ardeant sed splendore accepto
nitescat est [illegible] similis veneficiis
resistens omnibus specialiter magorum. Batra-
trices similis est terre lanuginose [illegible]
Galactites colore cinereus gustu suavis
sed ideo sic vocatus quod quidam de se lacteum
attritus dimittat. Obsianus lapis niger est
translucidus et vitri similis similitudinem ponitur
in speculis parietum pro ymaginum umbras
reddendas gemmas ex eo multi faciunt nas-
citur in india et in samio italie. Hieridas
lapis eufrates sole repercussus coloribus
micat variis. Etides lapides reperiuntur
in nidis aquilarum aiunt binos inveniri
marem et feminam nec sine hiis parere aquilas.
Horum masculus durus similis galle subru-
tilis femineus vero pusillus ac mollis. Alli-
gati parientibus celeritatem faciunt aquilis et aliis
[illegible] excidunt [illegible] periculis auferuntur.
Fengites cappadocie lapis duricia
marmoris candidus atque translucidus ex quodam

tempestu continuit et aliquod rege poitibus aureis
quibus clausis clavibus intus divina sunt. Che-
nites ebori similis nisi quod Darium conditum fert
Pario quoque similis candore et duritia minus tamen po-
derosus qui poiosus vocatur. Ostracites lu-
catus quod similitudinem teste habeat usus eius pro
pumice. Melanites lapis dictus eo quod mel-
leum et dulcem succum emittat. Nisumiris lap-
is et in domibus et omnia attentus ex quo lapide
gemme teruntur. Creptes colore similis sorice
invenitur in egypto et arabia. Ut nascitur
in ethiopia velud vidi similis lacte cui inpol-
itus inmordes vehementer. Corainus allis
e durior quam pario simplatinus velud vidis
et gravidis invenitur in egypto. Cusulanus
alocus italie dictus dissilire igni traditur.
Sapinus lapis fustus addito oleo etiam
lucem fert et quidam vidi lapis vehe-
menter igni resistens. Sifumius mollis et
candidus si calefactus oleo nigrescat atque du-
rescat. Lapides quoque mediatinatur mor-
talium quam et pigmentorum usibus apti. Edestus
papirius et inde colaticos thelitus quam et te-
phanites lapides necessarios ex se remittentes.
Specularis lapis vocatus eo quod vitri more tra-
luceat repertus primum in yspania citiori circa
segobricam urbem. Invenitur autem sub terra et
effossus excidit atque finditur in quas tenues crustas

De marmoribus

p Post lapidum genera veniemus ad mar-
mora. Nam inter lapides et marmora
differentia est. Nam marmora dicuntur exim-
ie lapides qui maculis et coloribus commendantur.
Marmor primo generis est a viriditate vocatus
et quamvis postea et alii colores inveniantur nomen
tamen pristinum a viriditate retinuerunt marmo-
rum colores et genera innumerabilia sunt nec tamen
omnia rupibus excidantur sed multa sparsa
sub terra et pretiosissimi generis sicud lacedemo-
nium viride cunctis hylaris repertum primus apud
lacedemonios unde et vocabulum trahit. Ophi-
tes serpentum maculis similis est unde et vocabulum
suscepit. Duo eius genera molle et candidum nigrum
durum. Augusteum et tybereum in egypto au-
gusti et tyberii temporibus primum principatus rep-
erta sunt. Differentia eorum est ab ophite cum ille ut
predixi serpentum maculis sit similis hec
maculas diverso modo colligunt. Nam augusteum
tenuiter undatum crispum in vertices tyberium
sparsa non convoluta canitie. Porphirites
est in egypto est rubens candidis intervenientibus
punctis. Nominis eius causa quod rubeat ut
purpura. Basanites ferri colorem habens et du-
ritiam unde et nomen ei datum est. Invenitur
in egypto et ethiopia. Alabastrites lapis
candidus intinctus variis coloribus. Ex quo
evangelica illius unguenti vascula sunt cavat
ut sint ad vasa unguentaria quo optime
servat incorrupta. Nascitur circa thebas
egyptias et damascum syrie ceteris candidior
et probatissimus vero in india. Parius cando-
ris eximii lygdinus cognominato hic apud
paron insulam nascitur unde et parius nominatur.
Magnitudo eius quam lances crateras
quod non excedat unguentis et ipse aptus. Co-
ralliticus in asia repertus magnitudine non ultra
cubita bina candore proximo eboris
ad quandam similitudinem. Ex diverso niger Alaban-
dicus terre sue nomine nuncupatus quamvis ad
pectum similis ipse in oriente igne liquatur
atque ad usum vitri funditur. Thebaicus inter-
punctus aureis guttis invenitur in parte
egypti ascripta coticulis ad terenda collyria
quadam utilitate naturali conveniens. Sienites
circa syenen ut thebas nascitur trabes ex
eo fecere reges. Marmor lunense quod in officiis
rupibus quam gignuntur ex quibus ita primis
diversis coloribus maculis distinctis in primum
visu cyclades insule dederunt. Lesbius
lividior paulo. Hec sunt diversi colores

maculas huius Corinthios annumerant gut-
te fulvis in valle [illegible] duriori colore corvino
primum repertus [illegible] constituere in [illegible] lima
quod sunt ac [illegible] Carysteum viride opti-
mum nomine [illegible] huius [illegible] fit
[illegible] quod gemmas sculpunt eius viriditas re-
ficiat oculos. Numidicum marmor Numi-
dia mittit ad instar croci rutilans unde
nomen accepit non crustis sed
in massa liminum usui apud. Luculleum
marmor nascitur in Melo insula cui Lucullus
consul nomen dedit qui delectatus illo
primus Romam invexit solum quod pene hoc mar-
mor ab amatore nomen accepit. Et [illegible]
[illegible] tephrias appellatus a colore cinere-
o cuius lapidis alligatos [illegible] species laudant.
Ebur a barro id est elephante dictum [illegible]
quod tantus [illegible] magnus [illegible] barrus

Sequitur de gemmis vi

Post marmorum genera gemme se-
quuntur que multum auro decorem
[illegible] venustate coloris. Primordia
eius Arabie [illegible] fabule ferunt Prome-
theum primum fragmentum saxi eius inclusis-
se ferro ac digito circumdedisse hisque initiis
cepisse anulum ac gemmas. Gemmarum
vero innumerabilia esse dicuntur genera ex quibus nos
ea tantum que principalia sunt et que notissima
[illegible] gemme vocate quod instar gum-
mi transluceant. Preciosi lapides ideo dicti sunt
quod care valent sive ut vilibus dissimi-
les sunt seu quod rari sunt. Omne enim quod rarum est
magnum et preciosum vocatur sicud et in Sa-
muelis volumine legitur et sermo domini erat
preciosus in ipsis diebus hoc est rarus

De viridioribus gemmis vii

Omnium gemmarum virentium smarag-
dus principatum habet cui veteres tertium
post margaritas et uniones dig-
nitatem dederunt. Smaragdus a nimia viriditate vocatus.
Omne enim satis viride amarum dicitur. Nullis enim gemmis
vel herbis maior quam huic austeritas est.
Nam herbas virentes frondesque exsuperat
inficiens circa se viriditate repercussum aerem.
Sculpentibus quoque gemmas nulla gratior oculorum
refectio est. Cuius corpus si extentum est ut spe-
culum ita imagines reddit. Quippe Nero
Cesar gladiatorum pugnas in smaragdo spec-
tabat. Genera eius xii sed nobiliores Scythici
qui in Scythia gente reperiuntur. Secundum locum te-
nent Bactriani colliguntur in commissuris saxo-
rum flante aquilone. Tunc enim tellure detec-
ta intermicant quia his ventis maxime hare-
ne moventur. Tertium Egyptii habent. Reliqui in me-
tallis erariis inveniuntur sed vitiosi. Namque ut
[illegible] plumbi vel capillamenti vel salis
[illegible] notas habent. Sicut smaragdi meliores comprobantur
alios oleo quamvis non imbuantur. Calco-
smaragdus dicta quod viridis sit et turbida aeris
venis hic in Egypto vel Cypro insula nascitur.
Prasius prasini coloris [illegible] vilis [illegible]
alterum genus sanguineis punctis abhorren-
tem [illegible] tertium virgulis candidis. Be-
rillus in India gignitur gentis sue lingua
huius nomine viriditate similis smaragdo sed
cum pallore. Poliuntur autem ab Indis in sexangulas
formas ut hebetudo coloris repercussu angulorum
excitetur. Aliter politus non habet fulgorem. Genera
eius xi. Crisoberillus dictus eo quod pallida
eius viriditas in aureum colorem resplende-
at et hunc India mittit. Crisoprassus
Indicus est colore porri succi, respersus aureis
intermicantibus guttis unde et nomen accepit
quem quidam berillorum generibus India vectant.
Jaspis de greco in latinum viridis gemma in-
terpretatur. Jaspis quippe viride, prasinus gemma
dicitur, et est smaragdo similis sed crassi colo-
ris, genera eius xvii. Voluit autem quidam
iaspidem gemmam et esse tutelam (?) [illegible]

quod credere non fidei sed superstitionis est. Topazion
ex virenti genere est omnique colore resplendens
inventa in arabia insula primum in qua trogodite
predones fame et tempestate fessi cum herbarum
radices effoderent eruerunt. que insula postea
quesita nebulis cooperta tandem a navigantibus
inventa est et obscuritate locus et gemma nomen
ex causa accepit. nam topazin trogoditarum
lingua significatione sua querere dicunt. est amplissima
gemmarum eademque sola nobilium limam sentit.
[illegible] sunt duo calcagra colore viridis et pallens
et nimis crassa nichil iocundius auri decenti
unde appellata est. Nasamonites in india ut gemma
[illegible] in rupibus gelidis [illegible] [illegible] excidentis.
Molochites [illegible] crassior et crassior quam
smaragdus a colore malve nomen accepit
in reddendis laudata signis naturaliter contra
infantium pericula. Elitropia viridi colore et nubila stellis
puniceis sparsa cum sanguineis venis.
causa nominis de effectu lapidis est. nam deiecta
in labris eneis radios solis mutat sanguineo
repercussu. extra aquam autem speculi modo
solem accipit deprehenditque defectus eius sub-
euntem lunam ostendens. Magorum impudentie
manifestissimum est in hac exemplum est quo ad-
mixta herba electropia quibusdam additis
precantationibus gerentem conspici negat. Gignitur
in cypro et insula sed melior in ethiopia.
Sagda gemma prasini coloris apud caldeos
cuius tanta vis est ut preterentes naves e
profundo petat et carinis ita tenaciter adhere-
at ut nisi abrasa parte ligni vix separetur.
Myrrites dicta est quia in ea murre color est.
compressus autem usque ad colorem nardi spirat
suaviter. Aromatites reperitur in arabia et
in egypto murre colore et odore unde et
nomen sumpsit. Melicros bicolor est una parte
viridis altera mellei coloris. Crisopras a
flamme specie dicta est e viridi fulgoris auri.

De rubris gemmis et purpureis. VIII.

Corallius gignitur in mari forma
ramosus colore viridis et maxime ru-
bens. Bacce eius candide sub aqua et molles
detracte confestim durantur et rubescunt tactu-
que protinus lapidescunt. Itaque occupari evellique
retibus solet aut acri ferramento precidi quare
corallus nuncupatur. Quantum autem apud nos
margaritum indicum preciosum tantum apud indos
corallus. sunt magi fulminibus resistere affirmant
ut creditur. Sardius dictus eo quod primum reperta
sit a sardis. est et rubrum est colore marmoris
inclitus prestans sed inter gemmas vilissima.
Gemma etiam quoque Onix appellata quod habeat
in se permixtum candorem in similitudinem ungu-
is humani. Greci enim unguem onicha dicunt. Hanc
india vel arabia gignit. distat autem in utroque.
nam indica igniculos habet albis cingentibus et
zonis. Arabica autem nigra cum candidis
zonis. Gemma etiam quoque Sardonix ex duorum
nominum participatione vocata est. nam ex onichis cando-
re et sardo constat. autem tribus coloribus sub-
terius nigro medio candido superius mineo.
hec sola in signando nichil cere evellit. reperitur
autem apud indos et arabes detecta torrentibus.
Gemma etiam Emaitites rubens sanguineus
ac propterea ematites vocatus. ema quippe
sanguis est. Gignitur in ethiopia quidem
sed principaliter in arabia et affrica invenitur.
de qua promittunt magi quedam ad coargue-
ndas barbarorum insidias. Succinum quod greci
appellant electrum fulvi cereique coloris
fertur arboris sucus esse et ob id sucinum ap-
pellari. Electrum autem fabulosa argumenta-
tio locum dedit. nam phetonte fulminis ictu
interempto sorores eius luctu mutatas
in arbores populos lacrimis electrum omnibus
annis fundere iuxta eridanum amnem et
electrum appellatum quod sol vocitatus sit
electo. plurimi dixerunt. constat autem non
esse sucum populi sed pinee arboris nam accensum

tede nitore flagrat nascitur autem in insulis
occeani septemtrionalis sicud gummi desca-
tur ut cristallum rigore et tempore ex eo finitur
deraius gemma agrestium femmarum monilia
vocant autem aquilonares carpagite eo quod actu
digitorum accepta calorem tria folia paleas
quae et vestium fimbrias rapiat sicud magnes
ferrum. Quotiens autem ab ea libeat tingitur
ca anatis aradice cocthilonique inficitur
Lygurius vocatur quod fiat ex urina lincis
tempore tempore indurata est autem sicud succinum
fulvum attrahens sicut folia propinquata

De purpureis gemmis .ix.

Inter purpureas gemmas principatum amactistus
indicus tenet. Amactisus purpureus est permix-
to molioso colore et quasi rose nitore et leniter
quasdam flammas fundens. Alterum eius genus
descendit adiacintos causam nominis eius
asserunt quod sit quidam in purpura illius non
ex toto igneum sed vini colore habens est autem
sculptoribus facilis gemma eius quoque saphirus
ceruleus est cum purpura habens pallores au-
reos species Optimus apud medos invenitur
Jacintus ex indis sui floris
vocatur hic et in ethiopia invenitur ceruleum
colore habens optimus non rarus non densitate
obtunsus sed utrumque temperamento lucem purpuream
refulgens hic autem non rutilat equaliter
Sereno in purpureus atque gratus est in nubilo
coram oculis evanescit atque marcescit. In
nos in infusus frigidus est in sculptoribus durissimus
non tamen invictus nam adamante scribitur et signatur
Jacinctizonta indicus est iacinctu
quasi fusus quidam colorum constelle sites capil-
lamentis instetibus obscuratur ex quo
et inde corporum nomine Amatisjacintus
appellatus quod eius extremus igniculis iacin-
ctia violam exit. Calcedonia ex illa rau-
dum colore vocata et duarum est generum quarum
vna expallida purpura nigris intervenientibus
maculis Clauca scithie gemma ceruleo co-
ruscans nitore purpureo intersita et punctulis mu-
nitatibus aureis pulmisculis varias rodicas
vocata est et ex eo nomen accepit

De candidis gemmis Decimo

Margaritha prima candidarum gemmarum
que inde autem margaritum vocatum quod
in conculis marinis hec gemmis lapidum invenitur
est In est non in carne conche calculus natus
sicud in cerebro piscis lapillus gignitur autem
de celesti rore quem certo anni tempore conche hau-
riunt. Ex quibus margaritis quedam uniones
vocantur appellatum nomen habentes quod tan-
tum unus numquam duo uel plures simul reperiantur
meliores autem candide margarite quam que
flavescunt. Illas vero autem inucterata ma-
turinus ros conceptus reddit candidas has
fenescentis ut vespertinus aer gignit obscuras
Pedoros gemma post margaritas candidarum
gemmarum dequa queritur in quo colore innam
deat totus iactans per alienas pulchritudines
nominis adeo ut decoris prerogativa vocabulo
facta sit Asterites candida est inclusa luce
genitus velud stellam intus ambulante reddit
quod solis candidates radios unde et nomen
invenit. Galactites lactens est quod attritus
reddit sucum album ad lactis saporem feminis
mittentibus alligata fecundat ubera in fetum
quoque suspensus collo saliuam facit sed
in ore autem liquescit et memoriam adimere
dicuntur eam inlius et achelotes invenies sunt
et quasi smaragdum albis venis circumligatum galac-
titem vocant Galaces grandinis candore
profert et figura durata quoque invicta ut
adamas et in igne posita manet semper frigida
Solis gemma candida est traxit nomen ad
speciem solis in orbem fulgentis spargit radios
Selenites translucens candido melleoque fulgore

continens lune ymaginem que iuxta cursum astri
ipsius proficit. Indicus succinos ~~vini~~ minii
etatis ambiguum nascitur in persida. Eumechia in ve-
nitur in tribus persis eiusdem nominis candida
et oblonga perspicue hoc magi ferunt supra
tranquillitatibus et tempestates. Beloculos albi-
cantis pupillam cingit nigram e medio au-
reo fulgore lucentem et propter speciem assyriorum
regi belo dicata unde et appellatur. Epime-
las dicitur eo quod in candida gemma purpure nigrescit
color unde et nomen habet. Exochelenus pre-
ciosa et candida qua artifices aurum poliunt

De nigris gemmis .xi.

a gates reperta primum in sicilia iuxta
flumine eiusdem nominis postea plurimis
in terris est autem nigra speciebus in medio habens
nigros et albos venas sibi emulantes ma-
gi suffragium eam [illegible] tempestates e-
vitat flumina sistit. Absictus nigra et pon-
derosa distincta venis rubeis vel albis
semel calefacta igni septem diebus calorem
tenet. Cristalla nigra e radice cerulea
faciem expressit ubi in venis [illegible] me-
dia nigra e commedia alba fabulosa in-
venta est venas aerii coloris sudantes reddit
crocei saporem vini. Cemencana (?) italica
gemma est albis inspersa nigra facia (?)
bus intermicantibus notis. Baripus (?) nigra
est sanguineis et albis notis. Veronce-
tas nigra vena cum colore [illegible] pauc-
dias veneris crines nigerrimi nitoris que
tines [illegible] in se rufrimis. Cricamis (?) co-
[illegible] nigra est per tres suas reddit albidas
nigram e medio sanguineum extremo orte.
Dionisia nigris minutis rubetibus notis
ex aqua tritamini flagrat et odore suo
ebrietati resistere putatur. Ceritis (?) nigra
quidem sed attritu digitis advrit.

Sequitur de variis gemmis .xii.

c [illegible] varius pene coloribus co-
loribus constat et varietas. Olca ba-
bai (?) nomen ex fulvis et nigris viridis et candidis
e nigridus ex pole percussa coloribus
micat variis gignitur in persida. Dros (?) se-
licis (?) varius nomen causa quod si adigne ap-
plicetur velut sudorem emittit. Opalus
distinctus diversarum gemmarum coloribus [illegible]
carbunculi tenuior ignis amethisti fulgens
purpura smaragdi nitens viriditas et cuncta
pariter sub quadam varietate lucentia nomen ex
patria sola [illegible] tantum parturit india. Pontice
[illegible] dicitur que diverso nunc sangui-
neas nunc auratis guttis intermicantes alie-
[illegible] stellas alie longius colore duc-
tibus lineate. Exacontalitus in parva magnitu-
dine multa color unde et sexaginta nomine adoptat
tam diversis in notis [illegible] est ut xl (?) ge-
marum colores in parvo orbiculo eius deprehenda-
ntur nascitur autem in libia apud trogoditas.
Tarmia (?) apud parthos gignitur sed propria
in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
colora unde et nomen suscepit varietas
eius in purpura candore et igne cum quodam
colore [illegible] quali in celesta aeu ex-
[illegible] cuius [illegible] causa [illegible] facit ex-

De cristallinis [illegible]

c ristallus in pretiosis et aquosus
colore traditur quod ex sit glacie
durata per annos unde et ei nomen greci
dederunt gignitur autem in asia et cypro maxime
in septentrionis alpibus ubi nec estate sol
[illegible] in venis lapis ipsa duritia et a-
nosa duritia reddit [illegible] speciem quod cristallus
dicitur opposita radiis solis adeo rapit
flammam ut aridis fungis vel foliis ignem
prebeat. Usus eius ad pocula destinatur
[illegible] autem aliud quam frigidum pocula patitur.
Adamas indicus lapis primus et in decoris

et fragmen eius colorem et splendorem cristalli
numquam autem ultra magnitudinem nuclei avellane
reperitur. Sic nulli cedit materie nec ferro quidem
nec igni nec umquam incalescit unde et nomen
interpretatione greca indomita accepit. Sed
dissilit in ictu ferri, ignium contemptor. hir-
cino rumpitur recenti et calido madefacta sanguine
multis ictibus sed perfringitur cuius fragmenta
sculptores expetunt in gemmis includenda perfora-
dis quibus utuntur. Sic autem dissidet cum magnete
lapide in tantum ut iuxta positus ferrum non pa-
tiatur abstrahi magneti aut si admotus
magnes apprehenderit rapiat atque auferat
ferri quoque in electri sentitur venena dep-
rehendit metus vanos expellit maleficiis
resistit artibus. Sunt eius iii gallacia
candidum et candore et figura adamantine
durior tamen in igne et positus manet sine
frigus. Ceraunius duo genera sunt. unum
quod Germania mittit cristallo simile splendet
tamen ceruleo et si sub divo positum fuerit ful-
gorem rapit siderum. Ceraunium alterum His-
pania in Lusitanie litoribus gignitur cuius
color piropo rutilanti similis ut ignis
hic adversus vim fulgurum opitulari fertur
si credimus. Dicta autem ceraunia quod alibi
non invenitur quam in loco fulminis ictu proxi-
mo. Grece enim fulmen ceraunos dicitur. Iris apud
Arabiam in mari Rubro nascitur coloris
cristallini sexangulata dicta ex argumento
nam sub tecto percussa sole species et colo-
res arcus celestis in proximos parietes
imitatur. Asterites ex India est cristallo pro-
pinqua in cuius centro stella lucet fulgore
lune plene. Sumpsit autem nomen quod astris
opposita fulgorem rapit ac regerit. Elec-
tria que electoria in ventriculis gallorum
invenitur cristallina specie magnitudine fabe
hic in certaminibus invictos se magi volunt fa-

credimus. Enhydros ab aqua vocata exun-
dat enim aquis ita ut clausam in ea putes
fontanea scaturigine. Omnium ardentium gemma-
rum principatum habet carbunculus. Autem dictus
quod igneus ut carbo cuius fulgor nec nocte
vincitur. lucet enim in tenebris adeo ut flammas
ad oculos iaciat. genera eius xii sed prestantiores que videntur
fulgere et velud ignem emittere. Carbunculus autem
grece anthrax dicitur gignitur autem in Libia apud
Trogoditas. Anthracites vocatus quod sit et ipse
coloris ignei ut carbunculus sed candida vena
precinctus cuius proprium est quod iactatus igni velud
intermortuus extinguitur ac quod aquis perfusus
exardescit. Sandarisius nascitur in Indis lo-
co eiusdem nominis species quod velud in vitro lucido
igni intus fulgente auree gutte constat
intus omnes quibus numerus stellarum accedit
tanto et precium accedere legimus. excode ignee
ardentium est appellata a lucernarum flagrantia
gignitur in multis locis sed probatissimus apud
Indos. Quidam eam remissiorem carbunculum
esse dixerunt. Huius duplex species. una que
purpura radiat altera que cocci rubore. Ex
sole calefacta aut digitorum attritu paleas
et cartarum fila ad se rapere dicitur. Sculpturis
resistit ac si quando sculpta est dum signa im-
primit quasi quodam animali morsu partes re-
tentat. gemma eius minor. Carchedonia hec quoque
et legimus fuit dicta quoniam multo vilior predictis
nascitur apud Nasamonas imbre ut fe-
runt divino inveniuntur ad repercussum lune
plene. Dura autem gemma sculpture resistit.
Alabandina dicta ab Alabanda Asie regione
cuius color ad calcedonium vadit sed rarus. Dra-
contites ex cerebro draconis eruitur que
nisi viventi abscisa fuerit non ingemmescit. unde
et eam magi dormientibus draconibus amputant.
audaces enim viri explorant draconum
specus spargunt ibi gramina medicata ad in-

citandum draconum soporem atque ita sopitis
capitis capita desecat et gemmas extrahunt
sunt autem candore translucido vsu eorum orientis
reges precipue gloriantur Crisoprasius
ethiopicus quem lapidem lux celat prodit ob-
scuritas nocte enim igneus est die aureus Flo-
gites cuspida et ostentans intra se quasi
flammas estuantes que non exeunt Sirtites
vocata quod in littore sirtium primum est
inventa et est lucanie color eius croceus
intus continens stellas languidas et sub
nubilo similitate Enmuseroy inter quasdam
gemmas aspicitur exigue colore radians
aureo portans ... in extremitatibus candida luce

De aureis gemmis xiiii

Sunt quedam gemmarum genera ex se
metallorum vel lapidum contendata
Crisopis aurum tantum videtur esse Crisolitus
auro similis est cum marini coloris similitudine
quam ethiopia mittit Criselectrus similis
auro sed in colorem electri vergens matu-
tino tantum aspectu iocundus rapacissimus ig-
nium et si iuxta fuerit celerrime ardens
Crisolampis excandens et igni vocata quia
est in die et nocte ignea quam ethiopia gignit
Hammonis cornu aureus intimorum(?)
inter beatificarum ... prelucens(?) sed convu-
tas gignitur in persida Leucorisus colore au-
ro intercedente candida vena Melicrisus
dicta quod veluti panem fert(?) hec gemma translucens
Crisocolla gignitur in India ubi formi-
ce eruunt aurum est auro similis et habet
naturam magnetis nisi quod augere aurum traditur
vnde nuncupatus Argirites similis argento
sunt ... signata aurea Androdamas ar-
genti nitorem habens et sicut adamas quadrata
semper tesseris magi putant nomen impositum
ab eo quod animorum impetus et iracundias eius
et refrenare dicat sed cordinus(?) gignitur
in mari rubro calcatis aerei coloris est Cal-
cofanus nigra est sed lapidi illisa aeris tin-
nitum reddit Ballanites duo genera sunt sub-
viridis et corinthici aeris similitudinem media
secante flammea vena Siderites agitata
...re sed magis dissonat in maleficiis q...
...mo in serat discordias excitat Ideus
dactilus ex insula creta est ferrei coloris
causa nominis eius est pollicem humanum ex-
primit Ethiopicus ferrei coloris est quem
dum teritur nigrum succum emittit Zmi-
laces in eufrate fluvio legitur proco-
nesio marmori similis medio colore glau-
co veluti oculi pupilla intuentibus Zea
alba expurra dicta apparet eburnea est
Epestites speculi naturam habet in reddendis
imaginibus quamquam rutilat experimentum eius
si ferventi aque addita refrigeret
aut si soli opposita aridam materiam accendat
nascitur in corintho Ostracites lapides sunt
colore testaceo durior alter achate similis
nisi quod achates politura pinguescit durior
tanta in est vis ut alie gemme sculpantur
fragmentis eius Colussa petra similis
est lingue humane vnde et nomen sumpsit et
crescere aut deficere luna cum creditur cu-
no medica magi ... perstate ... ex
ea lunaris motus exortum putatur sunt et
quedam gemmarum genera congeniata ab
animalibus Echites in ... vipere maculas
exprimit Caronia marini cancri
colorem est Scorpitis scorpione colore
et effigie ... Mirmicites formice
reptantis effigiem imitatur Pavos pa-
voni est similis Ieracites accipitris
colore Etites aquile Egoptalmos ca-
prino oculo similis Licoptalmos iiii co-
lorum ex rutilo sanguineo in medio nigro

candido cingit ut superiores oculos. Cerato-
nites zapata exprimit se et quedam gem-
me quas et gentiles in superstitionibus quibusdam
utuntur lyperia sufficit aliquas leporis
evocare traduntur. Anachitide in ydro-
mantia demonum ymagine evocari di-
cunt. Sinochitide umbras inferorum evoca-
tas teneri aiunt. Celonites oculus est indice
testudinis varius et purpureus. Hunc magi in-
posita lingue futura predicere fingunt.
Brontia a capite testudinum et tonitribus cadi
putatur et restinguere fulminis ictus creditur. Hiena
lapis in oculis bestie hyene invenitur qui si
sub lingua hominis subditus fuerit futura cu-
precinere dicunt et si corallus tempestati
et grandini resistere fertur. Pontica est ge-
mma que quedam livore pluvida stel-
lla rubias intendit et aureas dicunt
per eam demones interrogare et fugare in quibus
gemmarum generibus verum a falso discernere
magna difficultas est quippe cum in vitro
fit ex vero genere alterius mala falsa
traducunt ut sardonices qui tribus gluti-
nantur gemmis ita ut deprehendi non possunt.
Fingunt enim eas ex diverso genere candido et
nigro miniove colore quedam et per lapide
professio smaragdo quidam vitro arte in-
ficiunt et fallit oculos sub dole quedam certa
veritas quo adversus non est quia prebet certa-
tim et arguet. Fit et alia alio atque alio
modo neque est fraude ulla vita nocentior.
Videntes autem non translucidas gemmas ce-
cas appellari eo quod densitate obscurantur.

Sequitur de vitro · xv · capitulo.

V Vitrum dictum quod visui perspicuitate
translucet. In aliis enim metallis
quicquid interius continetur absconditur. In vi-
tro quilibet liquor vel species qualis sit in-
terior talis exterius declaratur quasi in patet.
stagnum cui nomen origo hec fuit in parte Syrie
que Fenices vocatur Fenicina Iudee circa
radices montis Carmeli palus est ex qua nascitur
Belus amnis quinque milium passuum spacio in
mare fluens iuxta Ptolomaidem cuius harene
decurrente fluctu sordibus eluuntur. Hic ut fa-
ma est pulsa navi mercatorum nitri fortu-
per littus epulas parant nec cum essent attol-
lendis vasis lapides glebas nitri navibus
subdiderunt quibus accensis permixta harena
litoris translucentes novi liquoris fluxisse
rivos et hanc fuisse originem vitri. Mox
ut est ingeniosa solercia non fuit contenta
solo nitro sed et aliis mixturis hanc artem
studuit. Levibus enim aridisque lignis coquitur
adiecto cipro ac nitro continuisque forna-
cibus ut es liquatur masse que fiunt postea
ex massis rursus funditur in officinis et a-
flatu figuratur aliud torno teritur aliud ar-
genti modo celatur. Tinguitur etiam multis modis
ita ut iacinctos saphirosque virides imitetur
et onices vel aliarum gemmarum colores neque
est alia speculis aptior materia vel picture
accommodatior. Maximus tamen honor in candi-
do vitro proximo quia in cristalli similitudine
unde et ad potandum argenti metalla et auri
repulit vitrum. Olim fiebat et in Italia et per
Gallias et in Hispania harena mollissima
pila molaque terebatur. Deinde miscebatur
tribus partibus nitri pondere vel mensura ac li-
quata in alias fornaces transfundebatur que
massa vocabatur ammonitrum atque hec
recocta fiebat vitrum purum et candidum.
In genere vitri et obsianus lapis annumeratur.
Est autem virens et interdum niger aliquando et trans-
lucidus crassiore visu et in speculis parietum
pro ymagine umbras reddente. Gemmas
exeo multi faciunt. Hunc lapidem in India et

in Italia et ad ortum in Hispania usque
dum ferunt autem sub Tiberio cesare quendam
artificem excogitasse vitri temperamentum ut
flexibile esset et ductile qui dum admissus
esset ad cesarem porrexit fialam cesari
quam ille indignatus proiecit in pavimentum ar-
tifex autem sustulit fialam de pavimento
que complicaverat se tamquam vas eneum de-
inde marculum de sinu protulit et fialam
correxit hoc facto cesar dixit artifici
numquid alius scit hanc conditionem vitrorum
postquam ille negans iuravit alterum hoc scire
iussit eum cesar decollari ne dum hoc cognitum
fieret aurum pro luto haberetur et omnium metallorum
precia abstraherentur et revera quia si vasa
vitrea non frangerentur meliora essent quam aurum

De metallo XVII

Metallum dictum quod natura eius ea sit ut ubi una
vena apparuerit ibi spes sit et aliam inquirendi
Septem sunt autem genera metallorum aurum
argentum es electrum stannum plumbum et quod

De auro XVIII

domat omnia ferrum
Aurum dictum ab aura id est a splendore
eo quod repercusso aere plus fulgeat
unde et Virgilius discolor unde auri per
ramos aura refulsit hoc est splendor auri
naturale enim est ut metallorum splendor plus
luceat luce aliena repercussus et hinc aurea
dicta quorum splendidos videt Obrizum
aurum dictum quod obradiet splendore est enim co-
loris optimi quod Hebrei ophaz Greci cirron
vocant Bractea dicitur tenuissima lamina au-
ri apo tou bremein quod est tonitruans et
crepitat Numularios ne auctien lamina
Pecunia prius de pecudibus et proprietate sumsit
et nomen de corio enim pecudum nummi inci-
debantur et signabantur postea a Saturno ereus nummus
inventus ipse enim signare nummos et inscribere
constituit propterea et erarium Saturno agrestes
constituerunt Alij ut supplices pecudum aere
additis appellaverunt quasi dimidiando nummetur
sic dicta Sunt in principio apud anti-
quos peculium appellabatur dicebat inquit
corium unde constabat pecunia unde et pecu-
niarius vocabatur qui erat dives in pecu-
ore Antiquissimi non dum auro argentoque
in usu ere utebantur nam prius erea
pecunia in usu fuit post argentea inde
aurea subsecuta est sed ab ea qua cepit
et nomen retinuit unde et erarium dictum quod
prius es tantum in usu fuit et ipsum solum re-
debatur auro argento que non dum signato
ex quorum metallis quamvis postea sumpsisset pe-
cunia nomen tamen erarij permansit ab eo
metallo unde initium sumpsit Thesaurus auri
immo(?) quarumcumque rerum opes(?) appositio est apud
hoc est a reposito nominatur nam thesaurus po-
situs dicitur et est nomen compositum latinum quod compo-
situm sonat nam thesaurus greci repositionem dicunt
Latini aurum quod iunctum sonat repositum aurum
aurea nomine hoc ab auro Tributa dicta
eo quod antea per singulas tribus exigebantur
sicut nunc per singula territoria fiunt aut in
tres divisa partes fuisse Romanum populum
constat ut qui preerant in singulis partibus tri-
buni dicerentur unde et sumptus quos dabant
tributa nominaverunt Vectigalia sunt
tributa a vehendo dicta sicut dudum astipen-
dia a pendendo nominata antiquitus enim appendebatur pe-
cunia soluta erat magis quam numerata
Moneta appellata est quod moneat ne
qua fraus in metallo vel in pondere fiat
Numisma est solidus aureus vel ar-
genteus sive ereus qui ideo numisma
dicitur quod nominibus principum effigiebus signatur

primus nummus argenteus incipit quia plurimum ex argento percutiebatur. Nummum autem a Numa Romanorum rege vocatum fuit qui primus eos apud Latinos ymaginibus prenotavit et titulo nominis sui prescripsit. Folles dicuntur a sacculo quo conduntur a continenti id est contentis appellati. In numismate tria queruntur metallum figura et pondus. Si ex hiis aliquid defuerit numisma non erit. Massa est autem glebe auri argenti et eris nondum signati. Ferrum infectum signatum est quasi in multis factum quam in vasis et signis. Infectum quasi in massis est et que dicitur massa. In noticiam autem formarum metalla ita venerunt. Dum incensis campi ardentibus silve extorquerent terram que calefacta venis fudit rivos cuiuscumque structure. Sive igitur eis illud fuerat sive auri sive in locum terre depressionem dederit suscepit figuram. Quem illud ut profluxit eius rivis vel ex quibus lacunam fecerat quarum rerum splendore capti homines cum ligatas attollerent massas viderunt in eas brevem vestigia sigillata. Inde excogitaverunt liquefacta ea in quamque formam posse.

De argento xviij

Argentum non longe a specie appellatione distat. Unde et argyrum vocant. Est in modum illud ut dum candidum sit in pressum corpori lineas nigras reddat. Argentum vero dictum eo quod excedat materias in vetustate et liquidum quam pervenit. In venis et metallis similiter sive in argentariis fornacibus guttarum genere testis invenitur et in sectione vetustissimo edificiorum ut platearum limo fit et ex minio in ponto confusum fit ere patentia testea superposita in crudo vasculo tundatur carbones super argentum vivum ex minio distillat. Sive sicut vero argentum vero eis in aurum fit. Candentem autem vivus est

ut si super sextarium argenti vivi centenarium pondus superponas omnium statim in se superficiem suam. At si scripulum auri superponas statim recipit ex quo intelligitur non pondus sed naturam eius aut cedit. Sinat autem melius in vitreis vasculis nam ceteras materias perforat. Probum autem inficit pondus eius tamquam argentum purgamenta fit argentum quasi non spuma argenti appellatum est.

De ere xx

Aes ex argento et plumbo mixtum est appellatum ab splendore aeris vocatum. Nam aurum et argentum apud antiquos aut priores eis quam fieret cognitus usus eris. Ex ipse primum pondere libram terre ere et cuncta belli gerebat. Edicto in [illegible] aurum vero et argentum propter multitudinem percuciebant. Sunc ipsa vero hec ex aurum primo tesseris honore sit volueda etas convertit tamquam ut que sunt in [illegible] sit ullo demum honore usus eius postea transit in pavimentis et vasis et edificiorum. Sic tantas maiore et ad preciositate monumentorum et publice in eis generatores scripte sunt. Cyprium est in Cypro insula primus repertum et vocatum fonte ex lapide aereo quem cadmiam vocant et est ductile sicut et addito plumbo colore purpureo fit et muralem deinde et splendore aureum et dimidia eius et dum nomine separatum ex lingua latina et genera eius non sunt ignota. Calido vocatur sit autem exere et igni victo et mediocritatis produttus et aureum colore Corinthium est commixtio omnium metallorum quod casus primum miscuit Corinthio cum caperetur incensa unde dum haberet civitate Hanibal repositis omnibus statuas enee et aureas et argenteas in unum rogum congessit et eas incendit ita colliquit quinque fabri sustulerunt et fecerunt pavimenta sic Corinthea vero et crevit ex omnibus in unum et sicut aurum illud unde et nunc in Hodie eum dicunt

sive corpore sive compositione eius est corinthea
sive corinthia vasa dicuntur Huius tamen genera
tria tradidit ad argenti nitorem accedens al-
terum in quo splendor auri fulva natura dicitur
tertium in quo equalis auctoritas temperies Coro-
nario ductilis ere tenuatur in laminas tau-
rorum felle tinctum spetiem auri in coronis histrio-
num prebet unde et appellatum Regulare est dictum
quod ab aliis ductile appellatur quale omne ciprium
est Ductile autem dicitur eo quod malleo producatur sicut
est fusile quod tamen funditur nam malleis fragile
est Eximendum omne est diligentius purgatis
igni vicijs excoctisque regulare efficitur Ca-
panum quoque inter genera eius computatur a campa-
nia Sicilie provincia que in italie partibus vicesim-
bus et vasis omnibus gratissimum Est omne frigore
magno melius funditur est rubiginem
celius trahit nisi oleo perungatur Servari
aut id in optime in liquida pice tradunt
Inter omnia metalla est notalissimum et
maxime probatis ideo et eneas lumina vel et vigi-
gilius in foribus cardo stridebat eneus Virgo
eis caltimita calatros et Purgamenta
eis caltimia erugo et eis flos caltimia
gignitur in metallorum eius atque fornacibus in
fideret nitor nam ut ipse lapis exquo fit
est carina vocatur fit rursus in fornacibus
existat et nomen sui originem recipit eius flos
fit seu gignitur conflatoribus resoluto atque
liquato ere superfusa frigida mistima in
separatione tamquam desputo reparatur flos erugi-
ne quoque est creatur nam lamine eree sup-
vas acerrimi fermentis supposite atque ita de-
stillatis quod exce tradit et ipso aceto teritur ut

De ferro xx capitulo

[seribatur] (marginal note)

F Errum dicitur quod farra i semina frugum
ere condat idem et calibs a calibe
flumine ubi ferrum optimum acie temperatur unde
et abusive dicitur calibs ipsa materies ut nulli

fiat quam calibs et ferri usus post alia me-
talla repertus cum prima arva ere colebantur
prius et ere radii unde jovis tellus teretabatur inde
tunc cruor effunditur multum aut corporis
tam densis inter se cohesurus et in plicatis e-
lementis quam ferrum unde est illi duricia
tum frigore ferrum aut metallum pene ubique
reperitur Si extremis generibus palma serico ferro
datur Seres in et cum vestibus suis pellibusque
mittunt secunda parthico necque alia genera ferri
ex mera acie temperatur ceteris in admiscetur mol-
lior complexus dura ferrum plurima unius terre
genus nam aliud molle plumbioque vicinum
rotarum et clavorum usibus aptiusque aliud fragile
et erosum terre cultum et ripemere aliud brevi-
tate sola placet clavis quod calgarium a
rubigine fervet celius ferrum notum
Eminet quod non in aliis metallis astringe-
do apte vocabulo in ponto Aquarum vero
summa diversa est quibus ferrum candens in in-
guitur quo valitor fiat sicut bilbilis in
hispania et thirasis Comitus in italia
in ducedo ferro oleo delectorum fit acies
unde et tenuiora ferramenta oleo restringui
mos est ne aliquam fragilitate durentur Ad
re sanguinis humanis sese ulciscatur contactu
usque celius trahit rubiginem cum ferro
magnes lapis concordiam habet sola in ter
materia vires ab lapide accepit retinetque
quam longo tempore excoder lapide architectus
cumdam alexandrine templi conamen
unde et eos simulacrum ferro in aere pendens
videtur ferrum acerrimum igni non duretur et utilibus
corrumpitur rumpetur non est habile ad
tundendum necque amplius allisum inopiat
aceto ut alumine illini ferrum fit ei proprie
purgamentum ferri rubigo et scoria rubi-
go est vicium rodens ferrum ut segetes
que rodigo nimium vincula terra est aerugo

a berodendo est eius erugo mentem e ferri
a berodendo dicta non aberramento ferri non
purgamenta et sordes sunt que igni excoquuntur
et dicta scoria quod excoquendo excolantur. Rubigine autem
careant si cerusa et gypso et liquida
pice perunguntur. Item rubigo frumenta non
vitiant si eadem medulla cerrina et cerusa
mixta rosaceo unguntur.

De plumbo xxii

[P]lumbum dictum quod ex eo primum pilis
fas maris alti et ideo temptata est.
Huius duo sunt genera nigrum et candidum. Sed me-
lius candidum quod primus in Atlantica maris
in insulis inventum est. Siquidem et in Lusita-
nia et Gallecia gignitur summa terra harre-
nosa et coloris nigri et pondere gravis. Inter-
veniunt et minuti calculi maxime torrentibus
siccatis. Lavant eas harenas et quod subsidit
coquunt in fornacibus. Inveniuntur et in aurariis
metallis aqua missa calculi nigri et graves
et dum aurum colligitur cum eo remanet postea
separata conflantur et in plumbum album resolvuntur.
Unde et eadem gravitas que auri. Nigrum plum-
bum terra Cantabrica exundat cuius origo du-
plex est aut enim suo provenit vena aut cum
argento nascitur mixtisque venis conflatur.
Huius primus in fornacibus liquor stannum est
secundus argentum quod remanet in fornacibus addita vena
rursum conflata fit nigrum plumbum. Indica
necesse est neque plumbum. His gemmis eius et mar-
garitas hec permutat. Est nigro plumbo fistu-
las laminasque utimur. Laboriosius in hyspa-
nia et in gallia eruitur plumbum. Nam in Brita-
nia summo terre tergoris.

De stanno xxiii

[S]tanni ethimologia anox pyzon
id est separans et secernens mixta. Nam et ad-
ulterata inter se igne metalla dissociat et
ab auro et argento es plumbum separat. Alia
quoque metalla ab igne defendit et cum sit
eris natura durissima si absque stanno fuit
uritur et eruginat. Stannum illitum eris vasis sa-
porem facit gratiorem et compescit virus eruginis
speculum et ex eo temperatur. Cerussa quoque ex eo
sicut ex plumbo conficitur.

De electro xxiiii

[E]lectrum vocatum quod ad radium solis
clarius auro argentoque reluceat.
Sol enim a poetis electron vocatur. De eo tria
genera sunt. Hoc metallum omnibus metallis pretio-
sius quia unum quod ex pinu arboribus fluit
quod sucinum dicitur. Aliud metallum quod naturale inve-
nitur et in pretio habetur. Tertium quod fit de tribus partibus
auri et argenti una, quas partes et si naturale sol-
vas tormentis, unde nichil interest naturale an
factum utrumque et cum et eiusdem nature est. Electrum
quod est naturale eius nature est ut in convivio et
ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat
et venenum prodat. Nam si eo infundas venenum
stridorem edit et colores varios in modum
arcus celestis emittit.

De ponderibus

[P]ondera ac mensuras inmutat quis-
que modum nam omnia corporalia sub-
scriptum est omnia nempe ad ymaginem mensura
et numero et pondere disposita sunt atque formata.
Cunctis enim corporibus velut pondus naturam dedit
sum quoque regit omnia pondus. Primum
Moyses qui omnes antecedit gentium phi-
losophos hec novit numeros et mensuras et pon-
dera divinis scripturis ut locus narravit.
Primum Fidon Argivus ponderum rationem in Grecia
constituit et licet alii antiquiores extiterint
sed iste hac arte expertior fuit. Pondus
dictum eo quod in statera libratum pendeat hoc
et pensum ab hinc. Autem pondus libra una est
unde et dipondius dictus quasi duo pondera quod
nomen ad hunc in usum remansit. Centena et
genia pondera libras ex equali examine
pendens statera ex talenta et centenaria appen-
da sicut monetaria sparna modica sed

pecunia est et moneta vocata eadem statera nomen
ex numero sumpsit quia duabus lancibus et uno in medio
stilo librata equaliter stet. Campana a regione
Italie nomen accepit ubi primo eius usus est
repertus. Hec duas lances non habet virga est sig-
nata libris et unciis et vago pondere men-
surata. Examen est filum medium quo trutina
statera regitur et lances equantur. Unde et Lu-
cilius anectum dicit qui cuiusque aut ponderi
credis est modus nostris prius designatur. Cal-
cus minima pars ponderis quarta pars oboli
est constans lentis granis quis appellatur ac-
calus quod sit primus parvus et lapis calculus
qui adeo minimus est ut sine molestia premi
calcetur. Siliqua vicesima pars est solidi
ab arbore cuius semen est vocabulum tenens.
Ceratis pars oboli media est habens siliquam
unam semis. Hunc latinitas semiobolum vo-
cat. Ceratin autem grece latine siliqua cornu
interpretatur. Obolus siliquis tribus appenditur habens
ceratis duos calcos quattuor. Fiebat enim olim
ex ere ad modum sagitte unde nomen a grecis
accepit id est sagitta. Scripulus sex sili-
quarum pondere constat ut apud grecos gram-
ma vocatur scripulus autem dictus per diminutionem
a lapillo brevi qui scrupus vocatur. Dragma
octava pars uncie est et denarii pondus argen-
ti tribus constans scripulis id est decem et octo siliquis.
Denarius autem dictus quod pro decem nummis im-
putabatur. Solidus enim nuncupatus quia nichil
ei deesse videtur. Solidum enim veteres integrum dice-
bant et totum. Ipsum vulgus aureum vocat pro eo quod
nominibus principum effigiis signetur. Ab
inicio nummus nomisma vocatur argenteus
unus fuit hoc enim ab assyriis cepit dicunt
autem ideo quod abraham in terra chanaan primus
sic adinvenit formatam. Solidus autem latinis
alio nomine sextula dicitur quod sex eis uncia
completur. Hunc ut diximus vulgus aureum

solidum vocant. Cuius tertiam partem ideo dixerunt
tremissem eo quod solidum faciat tremissis. Sex-
tula bis assumpta duellam facit ter sumpta
staterem reddit. Stater autem medietas un-
cie est appendens aureos tres unde et vo-
catur quia tribus solidis stet. Est et semuncia quasi
semis est de uncia et semissis quod pondus
semis est quasi semis assis. Conduntur celebra
et mittitur quadratum dicunt et vocatur quadrans
quia uncie quartam partem appendunt. Siclus
quem latinus sive sicelus corrupte appellatur
hebreum nomen est apud eos uncie pondus
apud latinos autem et grecos quarta pars est un-
cie et staturis medietas dragmas appendens
duas unde et in diminutivo legitur siclus
uncia est cui vero in argenteum quarta pars est
Uncia dicta quod universitatem minorum ponderum
sua unitate vinciat id est compleat constat autem
dragmis octo id est scripulis xxiiii. Quod primum
legitimum pondus habetur quia numerus scripulorum
eius horas diei noctisque metitur ut quia
libra constat duodecim compuntatis libra
xii unciis perficitur et inde habetur perfectum pon-
deris genus quia tot constat unciis quot
mensibus annus dicta autem libra quod sit libera
et cuncta intra se ponderea predicta concludit
Mina in ponderibus centum dragmis appen-
ditur et est nomen grecum quod se [...] id est centum
tremisses centum xxv solidi lxxv stateris
xxv. Talentum summum est pondus apud latinos
et grecos. Nam nichil est talento maius nichil
talento maius cuius variam apud diversas
gentes pondus habetur apud romanos cuius
talentum est septuaginta duarum librarum sicut
plautus ostendit qui ait duo talenta cen-
tum xliiii libris est autem triplex id est minor
medium summum minor quinquaginta medium
septuaginta duarum librarum summum cxx.
constat. Centenarium nomen est eo quod

librarum ponderis sit quod pondus propter perfectionem
centenarij nomini instituerunt romani·

Sequitur de mensuris xxv· ·C

m Ensura est res aliqua modo suo
ut hic accipitur aut corporis est
uel temporis corporis ut statura lignorum et colump-
narum longitudo et latitudo sic et spacia ter-
rarum per orbis circuitum mensura quam geome-
tria per scientiam audent Temporis ut me-
sura hore et dierum et annorum unde et me-
tri pedes horarum dicimus hec est mensu-
ralis que aut mensura uocata quod ea
fruges metiuntur atque frumenta id est humi-
da et arida ut modius urnas atque
amphoras Et de mensuris primo minima co-
clear quod est dimidia pars dragma appe-
dens siliquas nouem qui triplicatus ceulam
facit Conchula dragmam unam et dimidiam
adimpletur qui idem pondus x· drag-
mis appendit qui et acetabulum appellatus
nominatur Dosfalus sit sic quinque dragme
adiuntur ad x· acetabulus greca pars emine
est· xij· dragmas appendens Cotula
emina est spatius cyathos sex que ideo
cotula uocatur quod dicere greci uas unde in
masculo dicitur et emina sextarij id duo equa incidit
cotulam facit Emina autem appendit unam
libram que geminata sextarium facit sex-
tarium duarum librarum est quam bis assumptus
nominatur id est libris assumptus qualis sit greco
nomine cenix quinque complexus quinam
sugomer facit addice sextarij congium
dicit nam congius sex unitis sextarijs a
quo et sextarius nomen dederunt Congium
autem a gerendo id est pauginentum extendendo uocatur
unde et preda per una lustri gradati capita
congiarium appellatum est unum quosque id est sui temporis
imperator fauore ipsi capitis adiciebat
ut largior uideretur in domus congiarium ac
specialis mensura liquidorum cuius et rerum sunt
et nomine aromatis id est pretium id est uenit illius me-
trum est mensura liquidorum sed a mensura uocabulum
accepit metron namque mensura dicitur greca et
inde appellata metra sic et urna et amphe-
ram et reliqua tamen inter nota mensurarum
sunt tamen ista hec modo adenarij numeri perfectae
nomine accepit metrum adomicum mensura
pertinet metrum id est greca latine mensura dicitur
Irram et cathinus mensura et amphora
mensura est et quasi plus minus ne capit
mensura est sic hic ideo nomen specialis esse
assumpsit quod sit mensura perfecta numeri dena-
rij et modius dictus alios quod sit suo mo-
perfectus est aut mensura librarum· xliiij·
id est sextariorum xx· duorum cuius numeri causa
inde tracta est eo quod in principio dei xxij·
opera fecit nam prima die septe opera fecit
id est materiam in forma angelos lucem celos su-
periores terram aquam atque aerem secunda die fir-
mamentum solum tercia die quatuor maxima sola
fontes atque plantaria quarta die tria solem
lunam et stellas quinta die tria pisces et rep-
tilia aquarum et uolatilia sexta die iiij·
bestias pecudes reptilia terre et hominem
et facta sunt omnia xxij· in diebus sex et xxij·
generationes sunt ab adam usque ad iacob ex cuius
semine nascitur omnis gens israel et xxij·
ueteris libri testamenti usque ad hester
et xxij· litterarum sunt elementa quibus constat
diuine legis doctrina His igitur exemplis
modius xx· duorum sextariorum a moyse
sedij sacre legis mensura effectus est
et quamuis diuerse gentes tamen mensure
pondus ut adiciat ignorantis illis dicta-
tur apud hebreos constitute diuina
tali ratione fuit modius id est a modo dicitur

sicut et modica et modicata modicas id est modi-
ca ... nomen ... modica ... ab usque
nos ... dicimus. Satum genus est mensure
iuxta morem provincie Palestine unum et di-
midium modium capiens, quod nomen ex hebreo
sumptum est. Satum enim apud eos nominatur
sumptio sive levatio, eo quod qui metitur eandem
mensuram sumat ac levet. Est et aliud satum
mensura sextariorum xxii capax quam modius.
Bathus vocatur hebraica lingua ab olearia
mola, que bethsia apud eos ut bathsia nominatur,
capiens quinquaginta sextaria, que mensura una
vice mole preteritur. Amphora vocata quod
hinc inde levetur. Hec autem figura quadrata
quod cuius ... capacitate videatur. Urnas vini
recipit aut viginti aque pedem quadratum.
Frumenti vero modios italicos tres. Urna
mensura est quam quidam quartarium dicunt. Urna
autem vas est quod pro ossibus defunctorum
cineribus adhibere solet, de quo poeta ce-
lo tegitur qui non habet urnam. Medimna
mensura est quinque modiorum. Medimna
autem latina lingua vocatur i dimidia co-
rus, quinque modios recipit qui est dimidius
corus ipsius. Artaba mensura
est apud egyptios sextariorum septuagin-
ta duorum composita ... lxx et duas
gentes ut linguas que orbem impleverunt.
Gomor xv modiorum cuius appendit cho-
rus. xxx. modiorum mensura completur.
Est et ex hebreo sumptum nomen quod
vocatur chora a similitudine collis. Corra enim
hebraice colles appellantur, coacervati enim
modii xxx instar collis videntur et onus.

De signis ponderum. Kameli efficiunt.

Ponderis signa plerisque ignota
sunt et inde errore legentibus fia-
nt, qua propter formas eorum et caracteres
ut auctoribus signata sunt subicimus et littera
significat dimidium obolum. Virgula equaliter
iacens et porrecta supplicat significat obu-
lum et geminata virgula duos obulos. Signum c
latinum significat obolos tres. f latinum
significat obulos quattuor. c latinum demonstrat
obolos v. Obuli sex greca caracter non
sunt eo quod una dragma sit velatur quod
est pondus denarii argentei. + latinum
significat nummisma quod est i solidum ...
et alia significat siliquas octo id est tremissem
id est ... iota ad ... bethsia significat dimi-
dium solidum ... duo ... cornus angulo
alecua i dextrum ... significat dragma
quam et ... appellant ... latinum ad
medio i gamma greco significat semiunciam
... labda greca prima ... id est latinum ad
... significat libram ... gamma autem grece
... o latinum in fine adiuncta significat unciam
... kappa greca ... fine ... adiuncto
latinum significat ... latinum ha-
bens adiunctum ... demonstrat quam greci
... vocant ... accepit adiunctum c
latinum significat sextarium ... latinum
adiunctum indicat acetabulum quod greci oxifalon
vocant ... greca supposito latino significat
unciam ... in latinum i fine ... labda
greca significat talentum ... alfa greca i dextro
brachio ... la ...

Explicit liber decimus sextus

Incipiunt capitula libri xvii.

Incipit liber xvii. de auctoribus rerum

Rerum rusticarum scribendi precipu-
am apud Grecos primus Esiodus
Boecius humanis studiis intulit
deinde Democritus. Mago quoque
Karthaginensis in xxviii. voluminibus studium agri-
colationis conscripsit. Apud Romanos autem de
agricultura primus Catho instituit quam deinde
Marcus Terentius expolivit mox Virgilius
laude carminum extulit. Nec minus studium
habuerunt postmodum Cornelius Celsus et Iulius
Atticus Emilianus sive Columella insignis
orator qui totum corpus discipline eiusdem
complexus est. Primum adinventum boves iungendi
quidam ferunt Osirim et Fulmatum nomine
Romagirum. Quidam autem opera dicunt esse
artis Saturni inventorem, quidam Triptolemum
et hec questio est quo prima Ceres in Grecia
pro victu hominum instituit. Et pro qualibet
ne operalis vomere aut aratro. Stercoran-
di agri rationem primus indixit quidam
nomine Stercutius in Italia cuius ara apud De-
dicata est Rome. Hic plura instrumenta
agri culture repperit primosque agros seminat.
Eundem quidam fatuum putaverunt ut ma-
iore nobilitate ferretur. Hic nomine quoque ple-
bs de senatu et dignitate titulis comparat.

Sequitur de agricultura ii.

Cultura est qua frumenta tellus vio
magnus labor quesivit ab incole-
do vocata. Prima enim antiquorum nichil
... erat tibi parce et leve ... Civis

est medium per quod ager in utilem singulis exu-
dat. Aratio dicta quasi prius arere cultoriarum
agrorum exercebant antiqui sicut Ennius (?) usus
repertus. Duplex est aratio verualis et autup-
nalis. Intermissio qua alternis annis vacuus
ager vires recipit. Stercoratio est leta-
mini appositio, stercus autem vocatum ut quidam
sunt quod agris ut quasi extergi oportet
quicquid sordidum et cumtate ruendat. Sive quod
veteres alii Stercorem qui primus dedit et ideo
primus dedit et qui pagliros iactat primus
dedit quod facias anni id est sterne quod vulgo leta-
men vocatur eo quod suo intincto leta faciat
agmina reddatque arva pinguia et fecunda.
Occatio est cum rustica ratione sata bobus
dimissis graves glebas cedunt atque ligonibus
frangunt et dicta occatio quasi obcecatio quod operat
semina occare est operire terram seia vites et
arbores. Runcatio est aura fferbas euelle-
mini rus terra est. Sulcus a pole vocatus
quod pressus solem capiat. Delactu dictum quasi
delectatur id est ictus aratri. Porca est
arato prima cum adsitur ager duris stacio
dicta qui fecimus atto qui faturam atto Here
aut vocatur quod si sernuo celo fracedum
est nos pyribus sunt et illud Virgilianum
mudus ara sere nudus. Occupes amerando
dicta id est arundando segetes aut dicta a prime
quod iacimus metra sine actione

Sequitur de frumentis iii.

Prima Ceres cepit uti frugibus
in Grecia et sere segetes vestatis
alimde seminibus sunt invenit unde et dictus
Prima Ceres unco glebam dimovit a-
ratro prima dedit fruges alimentaque
mitia terris. Frumenta sunt proprie quod habent aristas
sunt fruges aut a frumento ita est dictus
cedo dicte nam frumine id est summa parte gule

Primicie appellate sunt que frugibus percipiuntur. Triticum ut triticum quod purius sit in horreo condatur ut quia granum eius quolibet et conteritur. Far dictum eo quod initio frangeretur. Apud n. antiquos molarum usus non dum erat sed frumentum in pila missum frangebatur et hoc erat genus molendi. Adoreum tritici genus quod idem vulgo dicitur semen ador quondam appellatum aliquando quod eo primo usi sunt homines sine quo in sacrificio primus genus panis adoreus offerebat. Unde et adorea sacrificia dicuntur. Siligo genus tritici a electo dicta quia in pane species eius precipua est. Trimestre triticum eo nuncupatum quod satum post tres menses colligitur. Ubi propter aquam alta nix diu nimia satio omissa est. Pisodum ob hoc petitur. Alica granum nomen est. Alicastrum simile est alice pondere et bonitate precipuum. Ordeum dictum quod pre ceteris granibus frumenti antea fit aridum ut quod spica eius ordines habeat quod quidam cantherium appellant quo animalia melius quam tritico pascuntur et homines salubrius quam male tritico. Alterum disticum quod duos ordines habeat sive plerique galaticum vocant. Trimestre mense quo cum cogit necessitas verno seminatur et celeriter colligitur. Scandula a discissione vocata duplex est id est scandiler i. dicitur. Centenum appellatum eo quod in plerisque locis iactus seminis eius in incrementum frugis centesimum renascatur. Est enim et milium antiqui fructus vocatum. Panicum dictum quod multis regionibus ex eo panis vice homines sustentatur quasi pani vicinum. Pastum a pasto dicitur grecum nomen. Farrago a farre dicta est id est herba hordeacea adhuc viridis nec dum granis ad maturitatem turgentibus. Spica dicta a maturis frugibus a brine dicimus nam arista spicarum est. Dicitur pro culmi salicum i. extremum tumuerit aristas adhuc teneras in modum spicule eminent. Arista appellata quod prius ipsa arescat. Culmus est ipse calamus spice qui nascitur a radicibus et dictus culmus quasi calamus. Folliculus est tega frumenti ne granum fundatur interius. Hec sunt spica vallo id est structura munimine protendit ut avium minorum morsibus spica [illegible] fructibus exuatur aut vestigiis pereat. Stipula est folie seu vagine quibus culmus cingitur atque fulcitur ne pondere frugis curvetur que ambiunt culmum et dicta stipula quasi usta et quasi usupta stipula dicta ab usto collecta n. messe urit propter culturam agri. Item est stipula ut quod post eius usum post messionem palea percipitur. Palea a quibusdam vocata quod pala ventiletur ut frumenta purgetur. Ventiles autem paleam aquadam pale frangit id est ventila nominant quod terram esse volunt de qua vigilias te quoque magna pales [illegible] memoranda canemus. Item alii a palla tunc dicunt palea quod ea prius sola in pastoribus animalibus prebebatur cuius natura ex contrario tanto est frigida ut obrutas nives fluere non sinat adeo calida ut maturescere poma compellat.

De leguminibus capitulo quarto

Legumina a legendo dicta quia electa veteres n. melius quod legebant sive quod manu legantur ut percoquerentur. Equi-valet leguminum plurima sunt genera ex quibus lenticula pisum faseolum cicer lupinum conforta in usu videntur hominum. Faba greca ethimologia a negando vocabulum sumpsit quasi faga fage n. grece comedere est. Primum n. homines hoc legumine usi sunt. Huius species due una quies alia egyptia. Faba fresa dicta eo quod eam homines fredant n. frangat et molendo comminuatur. Lentis vocatur quod humida et lenta est ut quod adhereat. Huic faselum autem et cicer greca nomina sunt.

lupinum grecum et ipsum nomen est de quo Virgilius tristes quia lupini quia in tactu gustatus amaritudine contristat unde eos pro amaritudine nec vermis nec ullum animal comedit. Medica virga [illegible] pabula optima set medica autem dicta quia a medis translata est in greciam que semel sata decies [illegible] per annum [illegible] set semel et decem annis permanet ita ut quater aut sexies post annum radi. Vicia dicta quasi vix adpliciter procreat fructum cum alia legumina procreata sint fertilia unde et Virgilius vel tenuis fetus vicie. Pisa quia ea pe[...] pabula aliquando cum minutum non pertinet autem [illegible] Sicut agro sit vocabulum hoc cum illi orobum dicunt quod dum fit cum [illegible] [illegible] tauros et pinguius fit.

Sequitur de vitibus quinto capitulo

Vitis plantationem primus noe instituit. Vidi adhuc petris apud grecos autem iniuncte vitis liberi appellari unde et in gentiles post mortem deum colunt vitis dicta quia vim habeat cicius radicandi. Alij putant vites dictos quia in vite se vites invicem vicinis quia arboribus reptando inligetur est enim ea flexibilis quia in brachijs quibusdam quasi complexerint stringunt. Labrusca est vitis agrestis quia in terre marginibus nascitur unde et labrusca dicta a labris et extremitatibus terre. Codex dicitur quia caudex fit in vetes et clodum et claudum dicebant sormentum a serendo id est quasi armentum. Malleolus est novellus palmes innatus prioris anni flagello cognominatus quia obscitudinem rei quia in ea parte qua deciditur exstanti sarmento prominens utrimque mallei speciem prebet. Spadones sunt fructi priuge careres ex ipsa appellatione quia sunt insibiles fructum et fecunditate affi

Sagittam rustica vocant novissima parte sed sive quia longius recessit ambor et quasi profiliit seu quia acumine tenuitate celi pre[...] profert similitudines vitem et fructum flagella nuncupantur eo quod flatu agitetur. Palmes vitis materia mollis qui prouella brachia mittit fructum affert unde ideo rustica pars vitis palmite vocant palmes in diminutivum nomine est quia nos pargogon dicitur quasi a palma dicitur. Palmite in hoc nos pampinum quia dicitur principale alios quasi exco [illegible] fiat. Pampinus est folium cuius propendia fructus ut vitis afrigore ut ardore defendimus atque adversus omnes iniuriam muniunt et ideo alioquin interquasi est ut et solem admaturitate fructus admittat et umbra faciat et dicitur pampinus quasi de palmite pendeat. Capreoli dicti quia capiant arbores sunt in tintinni sive uncinuli quibus sese in nectere vites et suspendere solent in arboribus quo ad minute frea palmites ventos et turbines contineri que aut et sive lapsu pictorum sustineat. Corimbi sunt anuli qui proxima queque ligat et complendunt ne longius laxata palmites ventorum flatibus dispergenter. Sunt dicte quia intrinsecus humore sunt plene sucaque et pinguedine unde humidum est quia exterius humorem hic humidum quia intius. Ultima botrus racemus est botrus pars et botro genu est Suburbane vue quedam dicuntur quia fructus carum adeo tam veluti pomum in urbibus venditur. Columedat in eas et pres et saporis iocunditas exquisitos sunt pa[...] sive duracine purpuree dactili rodie libie cerautie stephanite typediane vinacie tidonite durables dicit proterea hyeme unde et munificate. Preco que vestate quia cito maturescat et [illegible]

omnes sole coquantur. Lageas greci lageos dicunt
quod transeant ad maturitatem velociter ut lepus.
Purpuree a colore dicuntur. Unciale a magnitu-
dine dactili a longitudine stephanite
a rotunditate. Rodie et Libie a regionibus
nuncupantur. Ceraunie vero quod rubeat velut
ignis. Greca autem uvarum que vinis desig-
nent plurima exequuntur. Aminea dicta quasi
sine minio, id est sine rubore; album enim
vinum reddit. Qui enim sit vini genus non
non uva speciem reddit. Aminee due
gemine ab eo dicte quod duplices uvas mit-
tunt. Aminea lanata quia plus omnibus
lanescat lanugine. Bubilana dicta quia
eius materia rubet. Precia minuta acini
et dure cutis uvas sed nobilitate aminea
sequitur, fecunditate precedit; quam pro inde preca-
nia vocat quod plus quam cetere precox
appareat. Apiane vinum dulce faciunt, quas
nisi cito colligant pluviis et ventis et max-
ime apibus infestantur, quarum depredatione
apiana cognominata est. Balanite
a magnitudine nomen sumpserunt; balane
enim grece glande vocantur. Biturite a regione
nomen sortita est; turbines et pluvias et
et calores fortissime sustinet, nec in matu-
ritate defluit, semper vitis dura, et basilica est.
Argitis greca vitis genus albi salis
nascitur materiam et bucce et latum folium mit-
tens; cuius fructum nisi primo tempore colligas
aut ad terram dependet aut humore putrescit.
Inerticula nigra est quam greca amariciam
vocant; bonum vinum et levius aquo et nomen
traxit quod mero in intemptatis animis
hereat et animis gustas non sit hebes.
Mareotica a regione Egypti Mareote
dicta, unde primus venerunt; sunt enim et albe et
nigre. Albole quas quidam valdas ap-
pellant, neque purpuree neque nigre, ab albo

colore ita dicte. Subalba tum minus albi nec est
nigre, candidumque colorem; nec album nec nigrum
nec candidum est. Cenus locus est vitium que
sola fecunditate quemdam commendatur copi-
a utrique vini fluens. Vitis Tacina uvas
grandes magis quam multas fert nomen a
inde sic fumeus quod multum vini fluat. Gra-
riata ut ex de spera ablata ut nigra
est. Multa autem genera vitium sunt que cum muta-
tione loci et qualitate et nomen amittunt.
Vitibus multa etiam magis ista conveniunt: obla-
queatio, putatio, propaginatio, fossio. Obla-
queare est circa cortice terram aperire et velud
lacus efficere; sic ex conditione appellant.
Putare est virgas ex vite superflua
recidere, cuius flagellis luxuriat. Putare
nam dicitur purgare, id est amputare, educare, educere.
Propagare vero flagellum vitis terre summi-
ttere et quasi porro pangere. Sunt propagines
a propagando et prendendo dicte. Fodere vero est foveam

De arboribus VI. facere, id est fovere.

a Arborum nomen sive herbarum ab ar-
vis id est [illegible] creditur, eo quod terre
fixis radicibus adhereant. Utrique autem ...se
pene similia sunt; ex uno altera gignuntur.
Nam cum semen in terram ieceris herba
prius oritur, deinde conferta surgit in arbo-
rem et infra primum tempus quam herbam vide-
ras arbusta suspicias. Arbustum arbor
novella et tenera nunquam messis fit et
dicta arbusta quasi arboris hasta. Alii arbus-
tum locum in quo arbores sunt volunt acci-
pere, sicut salictum sit et iunceta ubi virgulte
novelle et virentes sunt. Arbor autem fruc-
tifera et sterilis; arbor autem non nisi fruc-
tifera. Genere autem femino arbores dicimus,
poma vero neutro genere. Nemus vero
est appellatum quod terram fronde tegat, cuius

pluraliter nomen fructeta. Arbor alta est sil-
ua vero spissa nemus est et siluis silua vero
dicta quasi saxila quod ibi ligna exciduntur nam
greca vocabula ligna dicunt. et iulia [illegible] in la-
tina nomina greca plerumque ethimologia
recipiunt. Nemus a numinibus nuncupatur quia
pagani ibi ydola constituunt. Est enim nemus
arboris maioris umbrose frondibus. Lucus
est arborum densitas solo lucem detrahens
tropos antifrasin eo quod non luceat propter
altitudinem quod in ea lucebat et terrarum propter nemorum
tenebras. Saltus est densitas arborum
vasta vocata hoc nomine eo quod exaltat celum
et in sublime consurgat. Auiaria secreta ne-
mora dicta quod ibi aues frequentant. Re-
cidiua arborum sunt que aliis sectis alia re-
pullulant. Alii recadiua a cadendo dicuntur
quod post casum nascuntur alii a recidendo et re-
pullulando exponunt. ergo recadiua ubi a
more a casus. Inuasio dicitur cum fisso trunco
surculus fecunde arboris sterili inseritur uel
ocdorum imposito cum integro cortice libro
alterius arboris germine immittitur. Plante
sunt de arboribus plantatione quod expressumitur
nata sunt cum radicibus alia propria transferuntur.
Cespites frutices sunt quasi cuspides ut quasi
circa pedes frondes quod ferant virgulas uel
umbras sunt aut causa umbre ociis fuerunt
nodi quibus frondes exeunt. Radix ap-
pellatur quod quasi radiis quibusdam sub terris
in profunda defigitur nam physici dicunt parem
esse altitudinem radicum et arborum. Alii ra-
dicem a latitudine radiorum dictam putant
ut quasi fit eradicata non repullulat. Trun-
cus est statura arboris in superficie radicum.
Cortex veteres corticem vocabant deinde
aut cortex quasi corium ligni teneat.
Liber est corticis pars interior dictus a libro
cortice id est ablata. est in medio quidam inter

ligni et corticis. Rami sunt qui de trunco
nascuntur sicut diuersi sunt quod est quidem
a parte sterile nuncupata. Virgultum est quod
de radice pullulat ramus qui de ipso robore
arboris virgulta que de ramis sunt aut virgul-
tum appellatur quod a radice arboris nascitur
et quasi in vtilia amputantur et hinc dictum vir-
gultum quasi exigua tollitur. Virga ut quidam
dicunt dicta quod vim insit multam habeat ut qui-
dem dicunt ut patris indolem quod vim regat
unde habeat virtutem magne applicationis in-
ter serpentes et ideo in ea sustinet hos
illigatos habent et pelli ad reges et inigni
et inimici et legati vtuntur. Flagella dicuntur
ut perplexius summe arborum partes alios quod
crebros ventorum sustinent flatus. Comas
vocamus quasi comas folia greci filla dicunt
unde et ad nos hoc nomen perlinatum trans-
latum. Flores nominati quod cito defluat de ar-
boribus quasi fluores quod cito soluantur de arbori-
bus. Iulii dum ex greca volantes et de arboribus et tus-
cum floribus soluuntur et crispiro fuit. Sine
dicta eius fructum pignatus afferendo unde
et suiatos fructus nomen accepit a primne
et gustinus pro eminentia quod nascitur inde
et fruges et fructus aut proprie dicuntur agrorum
et arborum quibus utique utimur in animalibus vel
aliquibus et translatiue vocati fructum. Po-
ma dicta ab opimo id est a copia vbertate ma-
tura dicuntur quasi apta sunt ad manducandum
ipse et inmatura quasi ipsius quamuis matura
fiat dura sunt ad manducandum. Ligna dicta
quasi incensum quod dicuntur in lumen versa et lignum dicitur
quod lumen det. Assula ab astellendo nuncupata quasi
albastula flamines est quod assula que ab
arboribus excutiuntur assule arboris
ter a ligna caudata a fugitiis nomen accep-
tum quod etiam capiat ignem de quo virgilius rapuitque

in fomite flammam. Torris lignum adustum
quem vulgus titionem vocat ex porro extinctum
semiustum et extinctum. Cremium fruticum sarpte
in minute surculis ac foliis aridis sed aut
sarmenta trahit. Caries putredo lignorum
dictum hoc nomine quod convenit lignis vetustate ca-

De propriis nominibus arborum [illegible]

p Alma dicta quia manus victricis ornatur
est vel quod oppansis ramis in modum
palmae hominis est. Haec arbor insigne vic-
toriae procero ac decoro virgulto diuturnisque
vestita frondibus et folia sua sine ulla
successione conservat. Hanc Graeci phoenicem dicunt
quod diu duret ex nomine avis illius Arabiae
quae multis annis vivere perhibetur. Quae autem in
litoribus nascatur non in omnibus profert
maturitatem frequenter autem in Aegypto et Syria
et fructus autem eius dactili a digitorum simili-
tudine nuncupati sunt. Quorum et nomina varia
sunt. Nam alii appellabantur palmulae sicut mi-
robolani, alii Thebaica qui et myrobalani
alii nicolai quos Graeci caryotas vocant.
Laurus a verbo laudis dicta. Hac enim cum laudi-
bus victorum capita coronabantur. Postea d littera subtra-
cta et subrogata r. Dicta est laurus ut au-
riculae quae antea audiculae dictae sunt et me-
didies qui nunc meridies dicitur. Hanc Graeci
arborem daphnen vocant quod numquam deponat
viriditatem. Unde illa potius victores coro-
nantur. Sola quoque haec arbor fulgure fulmi-
nari minime creditur. Malum Graeci dicunt
quod sit pomorum omnium rotundissimum. Unde
et haec sunt vera mala quae vehementer rotun-
da sunt. Mala matiana a Matio vocata
qui primus advecta sunt. Nam multae arbores
nomina ex provinciis ut [illegible] ex quibus
ablata sunt acceperunt. Virgilius amaricis
quod cremata quasi soleat ardere. Mala cy-
donia nomen sumpsit ab oppido quod est in insu-
la Creta de qua dicitur quia solet urbium
creberrime matrem Cydoniam. Ex eius pomis
Cydoniatum conficitur. Fit quoque cocta et mixta quo-
que [illegible] de Cydonia [illegible] nam [illegible] et gus-
tu et odore cum vini veteris ymaginem re-
putat. Malo melle adulcandi appellatum
quod fructus eius mellis sapore conficiatur ut
quod in melle servetur. Unde et quidam dicunt
tempore saturata Cydonia melle ponere
dicas quod mellimella placent. Malum Puni-
cum dictum eo quod ex Punica regione sit genus
eius translatum, id est malum granatum eo quod
intus cortices rotunditatem granorum contineat
multitudinem. Arbor autem malus granata
est cuius ferunt pomum ut dicunt genus est
cuius flos malorum granatorum appellatur quod cum nascitur
statim caducum vocatur. Balaustium autem ma-
lorum flores Graeci balaustion appellant quorum
alii albi alii purpurei alii rosei inveniuntur
similes floribus mali punica vocant medici
mali punica alis corpora [illegible] sic eo
sit optimum utendum ut medicamentum potius
non ab alio videatur. Malum persicum cuius arbor
admodum vita et parva et tamen eius fructus
est duracinum dulcis nam ad praecipue du-
racinum nuncupatur eo quod pomum eius in
gustu aquosum diuturnum permaneat. Armeniacum dicitur
quod primum eius Armenia sit ad-
vectum. Persicum vocatum quod eam arborem
primus in Aegypto sevit Perseus a quo Ale-
xandrinos Ptolomaei perpetrabant, id est in Perside
fructum creat mortiferum apud nos autem
innocuum ac suave. Horum aliud praecox a-
vocatur citius. Medica arbor cuius nomen
et carminibus Mantuanus insinuavit appellata
primum a Medis, unde et vocabulum sumpsit,
hanc Graeci citromalam, Latini citriam vocant
quod eius pomum ac folia cedri odorem
repraesentat. Natura eius nimium venenis contra-

quod idem poeta intelligi voluit cum tradat
callo fouci amid'. Hec arbor aliis preceteris
plena est pomis que in ea primum maturantur
primum acerba primum ad flavum colorem postea
in vectis arboribus varia est. Melimela quam
greca cotthon appellatur quod magis (?) forma
et colore simula sunt. Dicitur arbor est in mag-
na fructum afferens quem satis tibi maturum
gustu suavem unde et mella vocata est.
Cytomella quam Latini ob colorem pomum
vocant alii cinticum. Cuius fructus iuxta
appellant cuius genus Damascena melior
a Damasco oppido unde prius asportata
est. Dicta autem solum pomum commandeso me-
dicinae probatur ... nocua esse prodesse
hec sola arbor gummi glutinosum et spis-
sum distillat quod et medicinae et ceteris utile.
Olecomella nascitur in Palmira Syriae
civitate ex eo quod ita appellata quod ex eius
trunco oleum defluat in mellis crassitudine
sapore suavi. Domesticida fortasse similis ar-
bor mediocris flore est candida quod dulcis
sit eius fructus et acuto sapore quinetiam
haec arbor estate durat exigua meloforis
arbor in Asia punica lingua vocata eius
posuit lentius sucus quod aliorum dividitur
hominibus. Mespila arbor spinosa fruc-
tus similitudine malorum sed paulo levior
est et appellata quod pusulae formulam teneat
eius poma. Pirus vocata videtur
quod in ignis speciem deformata est, nam hoc genus
pomi ab amplo incipit et in angusto
finit sicut ignis. Pirus autem arbor est,
fructus eius pira est, cuius multae species ex
quibus Crustumina sunt pira ex parte rube-
ntia ab oppido Crustumio vocata. Poma
piri in vectis in composita ut sic pauca ve-
hementer et acerba dicuntur. Cerasus
a Cerasunta urbe Ponti vocata, nam Lucullus

cum Cerasunta civitate Ponti deleta hoc genus
pomi inde advexit et a civitate cerasum
appellavit. Arbor autem cerasus, pomum cera-
sum dicitur. Hoc et ante Lucullum erat in Italia sed
durum, unde et cornum appellatum est. Cornus autem arbor
apta hastilibus, unde et Virgilius: Bona bel-
lo cornus. Ficus Latine a fecunditate vo-
catur. Feracior est enim ceteris arboribus, nam ter quaterque
per singulos annos generat fructum atque altero
maturescente alter oritur. Hinc et ca-
rice a copia nominate. Ficus Egyptia fe-
cundior fertur, cuius lignum in aquam missum
illico mergitur, et cum in limo aliquamdiu iacuerit,
deinde in superficie sustollitur, versa vice
natare, quod madefactum debuit humoris
pondere residere. Antea adlectae ficus
alebantur primo quibus eos Pythagoras ex-
ercitator athletarum usum cum fortior esset talibus
transtulisse. Asserit in albo senibus sumpte ficus
ferunt rugas eorum distendere. Tauros
quoque ferocissimos ad ficum arborem col-
ligatos repente mansuescere dicunt. Capri-
ficus appellata eo quod parietes quibus in-
nascitur carpit, erumpit, id est et prodit ex
lateribus quibus conceptus est. Alii ca-
prificum putant dictum quod ficus arbor est in
medio pendet. Sicomorus Egyptus vocata quam
Latini rubicem appellant eo quod fructus ut vin-
gulta eius rubet. Est enim mora silvestris
fructus afferens quibus indesito pastores in
fame et penuria sustinentur. Huius folia si-
lacerata speciem ferunt. Latini enim Sicomori
sicut et morus greca nomina sunt. Dicta autem syco-
morus eo quod folio moro habeat. Latini celsam
appellant ab altitudine quia non est humilis ut
morus. Nux appellata quod umbra vel stil-
licidium foliorum eius arboribus proximis
noceat. Hanc alio nomine Latini iuglandem
vocant quasi Iovis glandem. Sunt enim haec arbor

contecta omni cuius poma tanta vim habent ut mis-
sum inter suppectus herbarum ac frigorum alias
quasi in eis inrufectum est conditur rapiat
atque extinguat. Nuces autem generaliter dicun-
tur omnia poma tecta corio duriore ut pinee
nuces avellane glandes castanee a-
migdale. Hinc et nuces dicte quod sint duro
corio tecte. At contra poma omnia mollia
mala dicta sunt tam adiecto terrarum in quibus
antea nata sunt ut persica punica matiana
adonia et cetera. Amigdala grecum nomen est
que latine nux longa vocatur. Hanc alii nu-
cidam vocant quasi minorem nucem. De qua
Virgilius cum se nux plurima silvis induet
flore. Cunctis enim arboribus prior se in flore
gerit ut admittenda poma arbusta sequan-
tur. Avellane ab avellano campanie
oppido ubi habundant cognominate sunt. Has greci
ponticas appellant eo quod eas ponticum mare
habundant. Castanea latinum a greco appellant
vocabulo. Hanc enim greci castaneam vocant pro eo quod
fructus eius gemini in modum testiculorum intra
folliculum reconditi sunt qui dum eiciuntur quasi
castrantur. Hec arbor si et excisa fuerit tamquam
silva expullulare convenit. Ilex ab eligendo
vocata. Huius enim arboris fructum homines primum
ad victum elegerunt. Unde et poeta mortales
primi ructabant gutture glandem. Sunt
enim quod fructu usus est antiquis homines glande
vivebant. Subercies arbor cuius validissimus
natatorius cortex existit et ideo appellata
subercies eo quod fructus eius sues edunt por-
corum enim est alimenta non hominum et dicta sube-
res quasi subedies. Fagus et esculus arbores
glandifere ideo vocate creduntur quod harum fructibus
olim homines vivebant cibumque sumpserunt escamque
invenerunt. Nam esculus ab esca dicta. Fagus
vero greco vocabulo sumpsit fage vero grece come-
dere dicitur. Xilocon quam latini corrupta siliquam
vocant ideo grecus hoc nomen accepit quod
lignum eius fructus sit dulcis. Xilo quippe

dicitur lignum licon dulce. Huius arboris po-
mum expressius vocata agrestis dicitur. Persi-
ca quod cortex pomi eius nardi persice odorem
reddat. Pinus arbor picea ab acumine
foliorum vocata. Pinum enim antiqui acutum
nominabant. Pinum autem alii acupictum vocant
alii grece pitinem quod nos piceam dicimus eo
quod destillat picem. Nam et ipse sed differunt
in figura aut in foliis. Huius arboris
lacrima electrum gignitur gutta enim defluens
rigore aut tempore in solidita durescit
et genus sunt de qualitate sua et nomen
mutant. Picium ea quod pinus fit ar-
boris pinus creditur prodesse contra qui in ca-
put sicut per nomen similiter. Abies dicta
quod pre ceteris arboribus longe eat et excelsa
premineat. Cuius natura expers est terreni hu-
moris atque inde habilis atque levis habetur.
De qua Virgilius et casura in sua marios ex-
conducens sunt. Hanc gallici quidam vocant
pro cidorem est aut sive nodo. Cedrus
quam greci cedros vocant quasi cremens dicitur
sive in arboribus maior ardentis cuius fo-
lia ad cupressi similitudinem vident lignum
vero odore est et diu durans necnon
atinea umquam extermatur. De qua Persius et cedro
digna locutus est, scilicet pro durabilem per-
petuitate. Unde et in templis pro diuturnitate
sit exiguo lacrimacia sunt huius ligni
resina cedria dicitur quod in conservandis libris
adeo est utilis ut plinius cocta ac tine-
as patiatur neque tempore senescat nascitur
in creta affrica atque syria. Cipressus grece
dicitur quod caput eius a rotunditate in acumine
erigitur unde et conon vocatur id est alta rotun-
ditas huic et fructus eius conus ex rotun-
ditas eius talis est ut conum imitetur.
Unde et corpora eius spargit diu huius ligni
cedro pene proxima sit virtute templorum

quoque tribus apta inpenetrabili soliditate
nunquam antiquitate cedit sed ea qua in principio
placuit firmitate perdurat. Antiqui cypressi ra-
mos pro rogum construere solebant ut odo-
rem cadaveris dum uritur comprimerent circumdi-
tates odoris sui. Juniperus grece dicta sive
quod ab amplo in angustum finit ut ignis
sive quod conceptum diu teneat ignem adeo
ut si prune ex eius cinere fuerint operte
usque ad annum perdurent. Pyr enim apud
grecos ignis dicitur. Juniperus autem alia parva
alia magna est. Ebenus in India et Ethi-
opia nascitur que cesus durescit in lapidem
cuius lignum nigrum est et cortex levis ut
lauri sed Indicum maculosum est in parvis
distinctionibus albis ac fulvis. Ethiopicum
vero quod prestantius accipitur nullo est macula-
tum sed est nigrum leve ac corneum. Est autem
mareotica palus in India unde ebenus
venit. Lucanus ebenus mareotica ingi
ebenus autem orpimentus alligatus ad infantes
visu nigro non timeant. Platanus a latitu-
dine foliorum dicta vel quod ipsa arbor patula
sit et ampla nam platanus greci latini
latum exponunt. Huius arboris scriptura dicens
et nomine et forma quasi platanus dilatata
sum in plateis. Est autem tenera frondibus
et mollibus et vitium similis. Quercus sive
quernus quod soluta ea erat diis gentium que
redderet responsa. Est arbor autem ab ea
sicut legitur deceptum mambre sub qua
habitavit Abraham que fertur usque ad con-
stantinum imperatorem in tempore plurima secula per-
durasse. Huius fructum galla appellatur ex
quibus una agrestis. Hanfaticus dicta parva
forma sed firmo corpore atque nodoso que
medicinalibus atque incausti adhibetur
altera balanus levis ac lenis et minus
perforata. Lucanus unde et nutria Fraxinus

vocari fertur quod magis in aspera loca montana
quam frigida nascatur. Hinc poeta: fraxinus
fecit amore montanus. Sequitur deinde et
fraxinus utilis hastis. Taxus venenata
arbor unde et toxica venena exprimuntur ex
hac arbore perpitii et alie gentes faciunt unde et
poeta inter eos taxi torquentur in arcus. Ce-
teros autem dixit partitos ater caloribus
impar. Robur autem generaliter dicitur quodcumque
fortissimum ex omni materia. Alnus vocatur
quod alatur amne. Ex omnia enim aque nascitur
nec facile extra undas vivit. Est et tenera
et mollis quod in humecto loco nutritur. Ulmus
nomen accepit quod uliginosis locis et
humidis melius prosperat nam in montanis
et asperis minus leta est. Larix nomen hoc
a castello Lariciano inditum est. Eius tabule
tegulis in fronte flammas repellunt neque ex
se carbonem conburi efficiant. Populus
dicta quod ex eius caule multitudo nascatur.
cuius genus duplex est nam alta est alba
alta nigra. Alba populus dicta quod folia eius
una parte sunt alba alta viridia. Hec ergo bico-
lor habet quasi noctis et diei notam. Que
circa ortum solis occasumque constat gignatur et
in sinu circa Eridanum flumen ut Itali
memorant in finibus fere. Cytisum dicunt
vocatum eo quod utilis sit ad usum celorum
nitore et levitate lactandi est non genus
materie levissime. Salix dicta quod celeriter
saliat hoc est velociter crescat arbor letam
albis velabilis vinaclis cuius semine
hac dicitur esse natura ut siquis illud in po-
culo hauserit liberis careat sed et feminas
infecundas efficiat. Populus autem et salix et
tilia molles materie sunt et ad sculpturam
apte. Vimen vocatum eo quod vim habeat
tantam viroris nata. Nec eius talis est ut et
arida abscisa et virescat. Deinde cupressus

atque in summo fixa radicibus sese ipsa demer-
gat. Myrice quam latini tamaricem vocant
ex amaritudine vocata. gustus est enim eius intus
amarus. haec arbor in solitudine et saxoso loco
nascitur cognita et arbor maleficiis utilis
mixtura est odia inotata dicuntur. Myrtus a
mare dicta eo quod magis litoreis sit arbor.
unde Virgilius litora myrtetis laetissima et
amantes litora myrta. haec est quae regreatis
myrtee dicitur medicorum autem libri hanc
arborem aptam ferunt mulierum necessitatibus ple-
nis. Lentiscus quod acumen eius lentum sit et
mollis. nam lentum dicimus quicquid flexibile
est. unde et lentum vimen et Virgilius:
et lentae vites. perflexibiles tamen fructus
oleum desudat. cortex resinam quae mastix
appellatur cuius plurima in Chio insula est
gignitur. Resinus arbor grecum nomen est
qualis resina cuius resinarum praestantior.
Boxus grecum nomen est ex parte a latinis
corruptum. pyxos enim appellatur. hec arbor quae
viret et lenitate materie elementorum apicibus
apta. unde et scriptura ferunt boxos. Rodandrum
quod corrupte vulgo lorandrum vocatur quod sit
foliis lauri similibus flore ut rosa. arbor ve-
nenata interficit enim animalia et medetur
hominum vexationibus. Ebulum vocaverunt pas-
tores eo quod virtute herbe exsiccat pecoribus vel
pastura desit. Ebulum quod de vino aspirite
eius multe virgule consurgunt quae tum Sappa
vocata quippe quod exeat super terram sit et
saepta per dimensiones. Harundo dicta quod cito
arescat. hanc veteres cannam vocaverunt arun-
dine praeterea veteres dixerunt. Sed canna nomen
quod canna de lingua hebraica sumpsit.
apud eos enim calamus dicitur. Cicuta autem est
quae est inter cannarum nodos dicta quod lateat.
Indicas stagnis nasci arundines catala-
ntur ex quorum radicibus expressum suavis-
simum succum bibunt unde et Varro ait indica

non magno in arboribus crescit arundo illius et
lentis premitur radicibus humor dulcia cui
nequeunt succo contendere mella. Sabucus noscitur
et pura arbor. Ramnus genus est rubi
quod vulgo sentem ursinam appellant asperrimum
nimis et pungentem. Sentix dicta asperitas quod
est terra in aerea longe se sentitur pungens
nascitur maiores autem nostri omnes arbores
spinosas nequam dicebant quod impediat.
Oleaster dictus quod sit foliis olive similibus
sed latioribus. arbor inculta atque silvestris
levis amara atque infructuosa cuius insertus
olive ramus vim mutat radicis et vertit
eam in suam qualitatem. Lacrima oleastri
arboris duplex. alia enim gummi similat sine
ullo qualitatis morsu. alia ammoniaci
gutta ex distillatione collecta acrimoniore
dente. Oliva greca elaion dicitur ex quo
latinum tractum est ut oliva diceretur. olea
autem ipsa arbor est. fructus oliva. succus
oleum est. autem arbor pacis in signis cuius
fructus diversis nominibus appellatur. Orchades
olive greca ethimologia a similitudine
testiculorum vocata quos greci orchis vocant. Radiole
pro eo quod oblonge sint in modum radiorum. Pa-
phie a Papho insula dicta unde prius allate
sunt. Licinie eo quod optimum dent lumen nam
lucinus lumen est unde et aliam nominant
quod aptum est flammis et lumini. Pausia quam
corrupte rustici pusia vocant viridi oleo et
suavi aptum et dicta pausia quod pausetur id est
tundatur vel tundatur unde et pavimentum.
Syria dicta pro eo quod de Syria est allata
sive quod nigra est. Campsimia id est et Vo-
lemus dicta eo quod volam impleat magni-
tudine quod est media manus unde et invo-
lare dicimus. quidam autem volemum gallica
lingua bonum et magnum intelligunt. Colum-
bades appellantur. oleum autem ab olea nominatur
ut dicimus olea est arbor unde oliva
eo fit oleum sed quod ab his fuit olivis ex-

pressa vocatur spatium agrestis oleastrum
appellatur quod aut ex fuluis et non dum matu
ris fuit expressum vide appellatur quod vero
ex nimium maturis quibus dicitur ex hoc est ad usum
vite primum est spatium sedium vide tamen que
Amurca olei pars aquosa alienigenis dicta
que quod ab oleo purgatur et fex sit eius sicut
greca amurcam vocant ex latina lingua tra
hentes vocabulum Humor greca nomen est
quasi ... ille gomi dicitur resina greca renam
dicitur rei ... grece dicitur quicquid manat est
cum lacrima sudore exalata liquoris ut ce
rasis lenticula balsami ut reliquarum ar
borum sine virgultorum que sudare produntur
sicud odorata orientis signa sicud gutta
balsami atque ferularum ut sucinarum omnis
lacrima durescat et gemma fit omnis resina
therebintina omnium preciosior Affertur aut
in arabia petra atque iudea et syria cipro
et affrica et insulis quoque ciclades Secunda
est mastina que mastix vocatur hec ex
chio insula deportatur Tercia pinalis quarum
alia pitinos alia piceine alia liquide
alia arida et affertur ex terrena colo
fonia unde et nomen colofonia resina
suscepit Pix grecum nomen est quam illi pis
sa vocant alii volunt ex pinu picem vo
cari hec agrestis appellatur glomeos Ra
malem dicere possimus cuius probabiles pote
dens levis et munda Creandarum arborum
natura ea sit quia aut cum sua sponte
nascuntur aut ex semine fortuitu lateribus
surgunt aut ex radicibus pullulant nam
certa vsus in venit faucate nata Domina
latine semi gens sit exceptis paucis
ut hec oleastri hic siler virgilius ut
molle siler Item hec buxum lignum et hec buxus
ut dicatur nam ... quidam volunt fare
differencie ut hec buxus de arbore dica
turum vo dearboris
de ligno composito

De arboribus aromaticis

Aromata sunt quecumque fraglantis
odoris in india vel arabia mittit
sine alie regiones Aromen
aut aromata tenere videntur sine quod aris
in posita diuinis in vocacionibus apta videantur
sed quod se se aeri in serere ac miscere putantur
nam quod ea odor nisi aer contactus Thus
arbor arabie in mensa atque ramosa le
uissimi corticis ramis ad acris qualitatem
amigdale modo succum aromaticum fundens
album et masticantem ut et in pulverem re
solutum confringitur inter pingue et igni appo
situm facile ardescens et appellatur apud nos
masculus eo quod sit naturaliter rotundum in modum
testiculorum reliquum planum et pene scabiosum
minus optimum Adulteratur aut admixta
resina sine gummi sed dinoscitur sua proprietate
Nam thus igni in positum ardescit re
sina fumescit gummi vero liquescit cale
factum thus aut a tundendo dictum est et
libanum vocatum a monte arabie ubi sa
bei sunt nam mons eorum libanus dicitur ubi
thura colliguntur Mirra arbor arabie
altitudinis ad quinquaginta cubitorum similis
spine quam acanthum dicunt cuius gutta
viridis atque amara unde et nomen accepit
mirra gutta eius sponte manans pre
ciosior est elicita corticis vulnere indi
cata Sarmenta eius arabes ignibus
fovent quorum fumo satis noxio nisi
ad odorem storacis occurrant plerique
insanabiles morbos contrahunt Mirra aut
trogodite ab insula dicta arabie ubi
melior colligitur et purior Storax ar
bor arabia similis mala cotoniae cuius virgulte
intra cannae orta concreati lacrimaz
fluunt distillacio eius in terram cadens
munda non est sed in proprii corticis perole
suidatur Illa aut que virgis et calamis
inheserit munda est et albida deinde fulua

fit solis causa et ipsa storax calamites pin-
guis resinosa odoris iocundi humecta
et veluti melloso liquore emittit. Storax
autem dicta quia fit gutta arboris profluens et con-
gelata est. Nam ista hyspania gutta dicitur
grece autem ysturix latine storace. Sandal-
la unde et arabice arbor cuius latina medi-
or arabica est cum lucida subalida lenis
pinguis equaliter cerea et que facile mol-
latur neque ligno ut ter gumosa amara
odoris boni nam ex india sordida et nigra
et maior gleba. Adulteratur autem admixto
gumi qui non ita amarificat gustum. Mas-
tix arboris lentisci gutta est que mas-
tix dicta quia in modum gumorum est melior
autem in chyo insula gignitur odoris boni
candoris cerei punice unde et splendorem
cutis pulcrificat. Adulteratur interdum
resina vel thure. Piper arbor nascitur
in india in latere montis caucasi qui soli
obversus est folia iuniperi similitudinem
cuius silvas serpentes custodiunt sed incole
regionis illius cum matura sunt incendunt
et serpentes igne fugantur et inde ex flamma
nigrum piper efficitur. Nam natura
piperis alba est cuius quidem diversus est fruc-
tus quia immaturum est piper longum vocatur
quod incorruptum ab igne piper album quod vero
cute rugosa et torrida fuerit ex calore
ignis traxit et colorem et nomen piper
si leve est vetustum si grave novellum est.
Cavendum est a venditorum fraude solent
enim vetustissimo piperi sparso argenti spuma
aut plumbi aspergere ut ponderosum fiat.
Alia in india alia arabia gignitur arbor
odoris suavissimi ac summi demum lignum
ipsius nisi thimiamatum altaribus adoletur
unde et nomen thuris traditur. Cinnamomum
dictum quia cortex eius in modum canne sit
rotundus et gracilis gignitur autem in india

et ethiopie regionibus frutice brevi duorum tan-
tum cubitorum colore subnigro vel cinereo tenuis-
simarum virgarum nam quod in grossitudine distenditur
despectum est quod vero gracilius precellit eximium.
Quod cum frangitur visibile spiramentum
emittit ad ymaginem nebule seu pulveris.
Amomum vocatum quia veluti odorem timiamatis
refundit nascitur in syria et armenia fru-
tex botrinosum semine reddens et convexum
flore albo veluti viole foliis similis bryonie
odore et bono sopores suavificat. Cassia vo-
cata nascitur in arabia virga robusta cortice
et purpureis foliis et piperis est autem virtus cyn-
namomi similis sed potentia inferior unde et
pro cynnamomi. sunt duplex eius pondus
in medicamentis adinscitur. Calamus aro-
maticus a similitudine calami vulgaris vocatus
gignitur in india multis nodis geniculatus
fulvus fragrans spiritus suavitate quem cum frangis
in multas fit partes cassie similis gustu
cassia cum levi acrimonia remordenti. Bal-
sami arbor in india erat infra terminos tantum xx. cat
iugerum postea quo eandem regionem romani
potiti sunt et latissimis collibus propagata est
stirpe similis viti foliis similis rute sed albioribus
semperque manentibus. Arbor autem balsamum
lignum eius xilobalsamum dicitur fructus sive
semen carpobalsamum succus opobalsamum
quia ideo cum adiectione significatur eo quod percus-
sis ferreis ungulis cortex ligni per cavernas
eximii odoris gutta distillat. Cavenda eum
quo simile opo dicitur cuius guttam adulterat
admixto cyprino oleo vel melle. Sincerita-
tem probatur a melle si cum lacte coagulaverit
a liquido si instillatum aque in motum facile
fuerit resolutum. Preterea et si lanceolas tetigit
corpus polluere non maculentur. Adulteratum
quidem nec cum lacte coagulat et ut oleum
in aqua supernatat et vestem maculat. Balsa-
ma autem si pura fuerit tanta est vis eius ut
si sol excandit sustinere in manu non possit.

De herbis aromaticis sive communibus x.

venit et quarundam herbarum nomina
que ex aliqua sui causa respondeant
sicut et nominum compositionum non tamen
herbarum ethimologia invenies. Nam
pro locis mutantur et nomina. Folium dictum
quod sine ulla radice innatans in Indie li-
toribus colligatur quod lino perforatum siccant
Indi atque reponunt. Fertur autem paradisi esse
herba gustu nardum referens. Nardus
herba est spinosa unde et Greci nardosta-
chyn appellant quarum alia Indica alia
Syriaca vocatur non quod in Syria nascatur
sed quod mons in quo invenitur alio latere
Indiam conspectat alio Syriam. Est autem
Indicum multiforme sed melius Syriacum leve
fulvum comosum spica parvum odoratissimum
cyperum simulans quod si tactum in ore tarda-
verit linguam siccat. Nam est et Celticum
a regione Gallie nomen trahens nascitur
enim sepius in Liguriae Alpibus et in Sirie
fruticat parvis radicibus in manipulos collectis
ligamentis flos eius tantum pro odore laudatur
Thyrsus eius atque radicis valens probatur
usibus multis. Costum radix herbe est nascens
in India Arabia et Syria sed melius Arabicum
est cum album leve et fulvum iocundi odoris
Indicum colore atro et leve ut ferula Sy-
riacum vero ponderosum colore buxeo odore
acro. Summum tamen album leve candidum gustu
incendens. Crocum dictum a Corycio Cilicie
quod vocatur Corycium quamquam et alibi nascatur
sed non tamen talis qualis in Cilicia unde
et a potiori parte nomen accepit nam multe
res nomina sumpserunt a locis ubi plus
proveniunt et melius. Aliqui optimum autem
est quod fuerit recens odoris boni albedine
parva portione longitudinis integrum et neque
in fragmenta comminutum et inficiens lingua
et cum carpitur manus inficiens et leniter acre.
Quod si eius modi non fuerit aut vetus
aut in fusum aquis aut adulteratum aut admix-
to croco magmate augendi ponderis
causa spuma argenti contrita adiectum et plumbi
si pulverulentum reperitur atque decoctum abarbitrare
quia fuit lapsum. Croco in aqua compressis
aromatibus croci unguenta atque formata fecis
in parvas testulas fit et ideo sic appellatum. Asa-
rum nascitur in umbrosis montibus floribus
capre similibus inter que flos iuxta radicem
purpureus in quo semina continentur uvarum simile
radicibus pluribus atque tenuissimis et bene re-
dolentibus et est virtute similis nardo. Fu
nascitur in Ponto foliis olusatri similibus ca-
parum agrestis vocatum quod herbe virtute fue-
rit. Radix est una triangula foliis
porri similibus et radicibus nigris sine ga-
gnis et similitudine olivarum odoratissimis
atque acerrimis nascitur in paludibus et in va-
riis locis. Traditur et aliud species cyperi
que in India nascitur et appellatur lingua
eorum gingiber. Iris et Illirica a simili-
tudine iridis celestis nomen accepit unde
et a Latinis arcuma dicitur eo quod flos eius
coloris varietate eundem arcum imitetur
celestem. Illirica autem dicitur quia in Illirica
plurima et odoratissima est species eius folia
ut gladioli similibus radice aromatica
odoris boni. Acorum foliis iridis similibus
radicibus acerrimi odoris iocundi propter quod et a-
romatica est et calefactione dentium et optimum
melior quod in Eufrate nascitur quam quod in Ita-
lia fulva multiforma purpurea tenue
odoris boni. Cum manu conficitur interim
incendit linguam atque mordet. Ansflos
quinquinantes dicitur antos non grece flos inicipi
altimum appellatum quod flos eius odorem
referat. Sequens Virgilius redoletque thimo

fragrantia mella Epitimum grecum nomen est
quod latini dicunt florem timi nam flos grece thimum
vocatur est enim flos thimi ambre similis Amarantum
flores quem latini amarantum vocant eius
nominis versum Virgilius tamen advenerit
versum refellis aut ubi mollis amarantus
ille floribus assurgit amplectitur umbris
apta est autem ista herba unguentis unde et
nomen sortitur amaracus a puero quodam re-
gis qui casu lapsus dum ferret unguenta
maiorem et gratissimum ex confectione odorem creavit
Jacinctus herba est cuius florem purpureum
traxit autem nomen a puero quodam nobili
qui in palatiis inter purpureos flores repertus
est interfectus dedit que nomen herbe prius
funeris casus est autem radice et flore bulbi
similis prius apud bactra inventus est Narcissus
herba fabulose a postea nomen sic a puero
quodam cuius membra in hunc florem transferri
ipsum et nomen narcissi in appellatione custodit
et decus pulchritudinis in candore retinet
florum Rosa a specie floris nuncupata quod
rutilanti colore rubeat Lilia lactei coloris
herba unde et nuncupata quasi lidium Cuius
dum candor sit in foliis auri tamen species intus
effulget Viola propter vim odoris nomen
accepit Huius genera sunt tria purpureum album
melinum Acantus herba egyptia semper
frondens spinis plena flexibile virgulta
cuius imitatione ars vestis ornatur
que acantina dicitur et acantis dicta Edera
dicta quod arboribus reptando adhereat De qua
Virgilius inter victrices ederas tibi serpere lau-
ros Alii ederam autem vocatam quod hedis
prius lactis habundantiam in estam ancefilii
plebat ede frigide dicunt indices se esse
nam antiformacionem ebrietatis est sed quod
potus edera conatus elleborum incedunt
herba dicta elleborum quedam flumini plurimum
gigni dicitur unde et grece appellatum hunc romani

alio nomine veratrum dicunt eo quod sumptu
mentata mentem in sanitatem reducit Duo sunt
autem genera album et nigrum Aconitum
est bitumine qui precedit malorum germine usque
adeo celebris est ut noxias herbas aconita
illinc nominatas nam toxica venena eo
dicta quod ex arboribus taxeis exprimuntur max-
ime apud Cantabriam Euforbiam dicunt
quod cuius succus claros acuat visum cuius vis
tanta est ut duris carnibus prius adiecta
ocius coqui appellatur Radicitus cum in
multis locis sit plurima in mauritania Laser
herba nascitur in monte Ostobagri ubi et ga-
des fluminis ortus cuius sucus dicitur primum
lacrit quod manat in modum lactis deinde
vero dimato laser nominatus est hec et ag-
busdam opium cerenticum appellatum quod
apud Cirenas nascitur Aleon herba ama-
rissimi succus Panaces herba flagrantis
odoris tirso ferule similis ex quo profluit
succus qui opopanaces dicitur candidus et pinguis
et odore gravis et amarissimus Dictamnum
dicta a monte Crete ex quo dictamnum herba
nomen accepit propter quam apud Virgilium capra
vulnerata silvis pergit dictamnos tante
enim potentie est ut ferrum a corpore expellat
sagittas excutiat unde et eius pabulo
fere percusse sagittas corpori inherentes
eiciunt Herbam quidam latinorum poleium
martis dicunt propter belli tela excucienda
Mandragora dicta quod habeat mala suaveolentia
in magnitudine mali matiani
unde et eam latini malum terre vocant Hanc
poete antropomorfos appellant quod habeat
radicem formam hominis simulantem cuius cor-
tex vino mixto ad bibendum datur quorum cor-
pora propter curam secanda sunt ut soporata dolo-
rem minime sentiant Huius species duo femina
foliis lactuce similibus mala generans in simi-
litudine prunorum masculus vero foliis
bete similis Papaver herba somnifera

de qua Virgilius lethea perfusa papavera
sompno soporem enim languentibus prestat cuius est
alia sativa alia agrestis ex cuius fructus
profluit quod opium appellant Coloquintis
cucurbita agrestis et vehementer amara
que similiter ut cucurbita agrestis per terram
flagella tendit dicta autem coloquintida
quod sit fructu rotunda atque foliis ut cucumis
vulgaris Centaurea greca vocatur quod a chi-
rone centauro fertur reperta eandem et fi-
niscos quod lateribus humectis nascatur eandem
et fel terre propter amaritudinem Glicirica grece
greco dicta quod dulcem radicem habeat glici enim
greci dulce dicunt eandem adipsos quod sitien-
tibus sitim sedat Dracontea vocata quod
virga eius varia sit in modum colubri simi-
litudinemque draconis imitetur ut quod ea herbam
vipera timeat Celidonia ideo dicta ut quod
adventu hirundinum videtur erumpere ut quod
pullis hirundinum si oculi auferantur matres
eorum illis ex hac herba mederi dicuntur
Eliotropium nomen accepit primo quod estivo
solsticio floreat ut quod solis motibus folia
circumacta convertat unde et a latinis solse-
quia nuncupatur nam et sole oriente flores
suos aperit idem et flores claudit cum sol oc-
cubuit ipsa est quam latini intubam silvati-
cum vocant her et urticaria quod extinguant
vermes ex qua pota ut in cataplasmate
te posita absterget Pentafilon a numero
foliorum dicta unde et eam latini quinquefolium
vocant herba adeo munda ut templis
et purificationi adhibera agricultoribus solita
est Ysopus herba purgandis pulmonibus
apta unde et in veteri testamento per ysopum sa-
crificos aspergebantur agni sanguine qui munda-
ri volebant nascitur in petris herens saxo
radicibus Reu barbarum sive reu pon-
ticum illud quod trans danubium in solo barbarico
istud quod circa pontum colligitur nominatum
reu autem dicitur quod sit radix barba quasi

radix pontica Hoc est quod agrestis dicta ala-
tinis herba talictaris quod talicti eius in figuram
cantarorum nascantur ut est mali punica quasi
ora serrata sunt habentes intinguentes semina
papaveris Satia est herba et in seria vocatur
quod virgis eius picturis est Demique si bi-
batur vel edatur insaniam facit vel sompnia yma-
gine turbidam habentia vulgus non lunnaticos
dicit propterea quod alienationem mentis inducit
utilis autem contra humorem nimis sanitu(?) sed custo-
diendus est qui eam accipit usque in crastinum
ad eandem horam qua illam bibit ne post in
saniam aliqua contrarietate excitat Saxi-
fraga vocata eo quod semine eius petras in
vesica frangat atque comminuat Henaana(?)
suscepit nomen ut medici memorant ab
in ventre radicibus aristolocie similis nascitur
sub alpibus atque in galatie asie Satur-
na calida et quasi ignita unde illi et nomen
medici tradiderunt quod amores faciat in venerem
Satirion dicta agrestis propter incendium
libidinis quam vulgus ysmittu vocat venerem
non superat Orchis et orchis quod radix eius
in modum testiculorum sit quam greci orchin vo-
cant idem et leporina propter quod eandem mol-
lem emittit Urtica greco vocata quod tac-
tus eius corpus adurat est enim ignee na-
ture et tactu perurit unde et pruriginem
fugandam(?) Artemesia herba diane a
gentilibus consecrata est unde et imposita
greci diana artheamis dicitur est enim apta
medicis et potum suppita aufert dolorem
cordis Camimelos grece dicta quod mali
matiani odore licet sit tenuis atque vicina
Camidrios agrestis appellata quod sit brevis
et super terram strata et minutis foliis pinnis
similis Peonia quidam medicis sunt
a quo peonia sive peonella herba perhibetur
inventa ut homerus dicit hanc quidem
graciapidem vocant quod dulcis saporis sit vel

pecto supinatur cuius genus est aliud ut alii
dactilos ad digitorum similitudine est nuncupatur
similis. Buglossus agrestis dicta eo quod fo-
lia asperrima ad modum lingue bovis habeat
quem vinum in modum obsequiam mittendam
vino in fundendam ancillis medetur quam
quoque hilaritatem plerique facere potare eam
sumunt. Arnoglossus idem agni lingua
que a romanis plantago dicitur quod planta eius
cito adhereat terre habet multa potere nascitur
Serpillos que apud nos serpillum vocatur
pro eo quod radices eius longe serpant eadem
et medicamiola pro eo quod menstrua moveat
Aristolochia dicitur quod mulieribus fetis optima
sit nam sine fessa post partum matricem sim
pras vapores expurgat huius herbe
genera sunt duo quarum una aristolochia ro-
tunda dicitur pro eo quod rotundam radicem habeat
altera aristolochia longa ex radice longam
habeat cum ramis et foliis longioribus quam
etiam dactilum vocant quod sit radice robore
digitali et longa. Erigeron quod vere primo
senescat unde et eam latini senecionem
vocant ... zaspatis ... Pulia
dicta quod semine sit pulicis habeat unde
et eam herbam latini pulicariam vocant
Geralborane agrestis hoc nomen accepit quod
in remediis ac ligamentis hominum et purifica-
tionibus sacerdotum agrestibus apta probatur
unde et priores sacram appellabant quod sacra-
tam herbam et verbena ex puria efficiat cum
fricolentiis per vilitatem. Paliurus herba
asperrima et spinosa. Strutiones quam
quidam herbam lanariam vocant eo quod ple-
que habeamus exce laucet nascitur locis
cultis. Splenos dicta quod splenem aufert
Ciminia pro similitudinem ciminis dicta
unde et eam greci ciminum vocaverunt nascitur
in locis apertis atque cultis. Marrubium quod
greci prasium dicunt id est vocatum pro amaritu-
dinem nascitur in campis cuius vis

mixtus cum oleo tussis et tussientibus proficit
et noxius vanitudine tollit. Puleium apud indos
preciosior pipere est. Absinthium grecum nomen
est cuius probabilius est quod in ponto regione nascitur
unde et absinthium ponticum nominatur est autem ama-
rum gustu fugans odorem temperamentum corpo-
ris prestans cuius copiosa potata aufertur doloribus
ut quamque corporum utilissima comprobantur
Simphitus dicitur gerite eo quod tantam in radice
virtutem habeat ut frustra carnis apposita in ca-
cabo coaguletur. Polypodion herba cuius
radix hirta atque crinita ut est polypus
ex quo dicitur est ut pulipondion dicitur
nascitur in teneris petrarum et in spatiis sive
quercinis arcuis. Policos agrestis alchimis
sinorbia dauos multis morbis sanciat
nascitur in montibus et duris locis. Saxifrica
quam latini ardeam vocant herba sua plena
quod collegitur plebanata radice denique circum
rotundam cavitate fodiunt cum supponitis a
cubicis aut unus foliis coxibus suis atque
sericatis aufertur temnat aut scripsit probatus
comissa aspice hinc germinis atque salsis
cognita ut media. Daucus foliis feniculi
similis tyrso bipalmis. Cycocenia vocata
quod venorum cito purgat quod vulgus corrupte
abrotanum vocat. Lappa dicta quod habeat cau-
lem ingerentem petram dispositam herba
agrestis silantropos vocatur quod vestibus hominum
inheream ob asperitatem sui nascitur iuxta
muros. Capillus veneris vocatur sive quod
elapsus per alopaciam capillos revocat
ut quod capillorum fictos constringat ut quod sit
virgultis nigris lenibus cum splendore quasi
capilli nascitur in aquosis locis. Rubru-
dom quod radix eius sit rubra unde et
tolerare lanas preparatur est cum valles
pulvis excecens radice semen sive in abu
supcius sive potum datus adeo quod rabiem
paratur. Anchusa cuius radix genera digitos

inficiat et cum colore sanguineo unde etiam
picturis adiungitur effitiendam ipsi et Ca-
meleon que latine viscarago vocatur
eo quod viscum gignat in quo sicut aves que
ipsa viscositate detinentur adhesiam Cycuta
quod in tyrso geniculatos nodos habeat
occultos ut canna sicud dicitur fossa terra que
occulta et sicut potio data inficiat hanc in
carcere Socrates bibit et expiravit unde
Persius dicit sorbitio tollit quem dira cy-
cute sed dum hominibus venenum sit capellas
efficit pingues Trifolion que greca trifil-
lon vocatur quod sit foliis trinis per singulas
adunationes Flomos quam latini herbam
luminarem vocant alio quod ad lucinia apta
ac candelis et lucubris quod lucem prebeat u-
sibus Piretron grece dicta eo quod habeat
radicem mediocrem atque concavatam
et est utilis in eccta purgandis a flegmatibus
capitibus Molon alta malva agrestis sive
malve viscus sed altea quod in altum surgit
quia glutinosa est nascitur in locis humec-
tis cuius radices decocte diligenter admix-
to porcino adipe ad sublevandos dolores
ut tumores ulcerum valde utiles comprobantur
Origanum quod latine colena interpretatur quod
infusa colorem vini Tytimallum vocabulum
sumpsit quod coma foliorum ad radium solis c-
linata convertat nam greci solem tyta vocant
mallon comam ex quo compositum est ut ty-
timallum dicitur et nascitur in locis humectis
sive aque proximis et utilis in confectione
ad purgandum omnia ventris humoris species
septem sed diversis in locis nascuntur Strig-
nos que latine herba salutaris vocatur
quod dolorem capitis auferat et stomachi
incendium mitigat idem et uva lupina pro-
pter quod semen eius uve similiter sit Poli-
gones que latini herbam sanguinariam
vocant quod missa in naribus sanguinem moveat

Ambrosia quam latini apium silvaticum vocant
de qua Virgilius ambrosieque come divinum
vertice odorem spiravere Apiago quod florem eius
maxime apes appetunt Porallacaros ma-
rinus quam aliqui latini aleffau herba sa-
lutarem vocant folia semente sicca atque aspera
et rotatim in terra porrecta Colocasia menta
agrestis quam greci aclamatim vulgo
nepeta vocaverunt maioris virtutis et vehe-
mens in calore Xemitaris herba proprius
ob scorpionum vim repellendam gladiolus
quod foliis gladii similibus cirpo tubali flo-
ribus purpureis Dexlaspu agarrai radix
vitis alba Calamentis lappa lappago lap-
pellas neucola orabota mirobalanum
Affodillum quam latini acolos albucium
vocant Scilla quod nocens sit de qua supposi-
to gratum dicit quod si in tegmine ad limen
suspendatur omnia mala fugat Canipe-
tos agrestis dicta quod terre adhereat et odore
pini habeat hanc latini cucurbitariam
vocat quod corpore odorem accumbere inferat
Fructisfagaria nascitur locis amenis Sple-
nos dicta quod splenem auferat sive scolope-
drios eo quod folia eius scolopendro ani-
mali sit similia nascitur in humidis petris Do-
lius appellatur quod sit radix eius volubilis
et rotunda Stecas in insulis stecadibus
nascitur unde et nuncupatur Ciclaminos
grece dicta aquodaz quam ictos vocatur et
qui primus ventrem huius herbe invenit
sive quod habeat radicem rotundam grece enim
ciclos rotundum vocatur cuius radix si fuerit
in vino fuerit admixta ebrios facit nas-
citur in locis silvosis et agris Ampelos
leuce sive brionie quam latini vitem albam
vocant ut agilitate coloris ut quod eius
radix contrita et corpori infricata teneriorem
et candidiorem cutem reddat nam et fructus

bacarum eius sal ulceribus siccis reddit. Sed et
folia eius aqua calida tepefacta sanguinem
ut liquorem expressae corpus spargit. Am-
pelos melena id est vitis nigra. Haec est la-
brusca folia edera similia et aurilis maior
quam vitis alba bacas ut racemos facit. Hic enim
que in maturitate nigrescunt unde et vocabulum
sumpsit. Auricella a latinis herba appellata
quod flos vitis quasi granum fuit apprehendat
corimbis quos anulos appellamus. Sunt al-
mon florem habent croceum albo similem unde
et agrestis nomen accepit. Est autem caule
molli foliis coriandri similibus nascens in mo-
numentis civitatum. Conflomos quam latini ver-
biscum vocant quarum altera est masculus al-
bidioribus foliis atque angustioribus, altera
femina foliis latioribus atque nigris. Fe-
rula vocata a medulla nam dicit Varro esse
ferulae medullam quam spoledon greci
vocant nos vero feriendo ferulam dicunt
de hac enim pueri et puellae vapulare solent.
Huius semen est galbanum. Papirum dictum
quod igni et cereis est aptum. Piron enim greci
ignem dicunt. Iuncus eo quod iunctis radicibus
haereat. Scirpus eo quod segetes tegunt
sine nodo de qua cirinus quaerunt. In cor-
po solita quod dicitur nodum et in publico qui
in irritis est etiam nodum in scirpo quaerit.
Fucus genus est herbae de qua tingitur
vestis dicta quod mentitur alienum colorem
unde et Virgilius dicit mentiri lana co-
lores. Alga nascitur in aquis stantibus ita
demum nomen sumpsit ab alligatione aquae ut
quod alliget pedes. Est crassa et foliis aquis
cespite surgentibus. Ulva et typhus herbae
etiam fontes et paludes et stagna nascuntur
cognatus ulva id est alga mollis et quod animo
fugus dicta ab uligine. Typhus vero quod se
ab aqua inflat unde etiam ambitio superbiae
et sibi placentium hominum tumor typhus dicitur.

Carex herba acuta et durissima sparto
similis de qua Virgilius et carice pastus
acuta. Spartus frutex virgosus sine
foliis ab asperitate vocatus. Volumina enim
funium quae ex eo fiunt aspera sunt. Gramen
aptum potius dictum quod plurimi agri eius sint
unde et etiam gracia agrestem vocamus. Licet
omnis herba gramen vocetur, alio quod germi-
net sicut robur omnis ligni robur vocatur
tus et spes alio sit simillima. Filix a
singularitate formae dicta. Denique corona u-
glans altitudine cubitali unum surgit folium
gignitur res implicata velud pinna. Lolium
na lolium zizania quam poete sepe infelix
lolium dicunt quod sit inutile et infecundum. Fe-
num dictum quod eo flamma nutritur. Fenum enim
flamma est. Manipulum dicimus fascem feni
et dictum manipulum quasi manum impleat.

Sequitur de oleribus XI

Hortus est nominatus quod semper ibi
aliquid oritur. Nam in alia terra
semel in anno aliquid creatur, hortus
numquam sine fructu est. Olus ab olendo dic-
tum eo quod primi homines oleribus alebantur
antequam fruges et carnes ederent. Tum enim
pomis arborum et oleribus alebantur sicut
animalia herbis. Caulis est generaliter her-
barum ut olerum medius frutex quem vulgo
tirsus dicitur quod alia super contendit erigi
dicatur. Est ut specialiter quoddam genus
olerum caulis dicitur. Est tirsus eius aptus
oleribus magulesti. Est autem generale
nomen omnium enim frutex caulis. Cima
dicitur quia coma est cuius summitas olerum ut
arborum magis vigens virtus nativitatis.
Malva ex greco vocabulo appellatur
apotum malasin eo quod molliendi alvum sol-
vendique naturam habeat cuius suco si quis se o-
leo admixto perunxerit ab apibus negatur

feri folia eius cum alio trita et imposita
scorpionibus occurrunt apposita corpori. Pas-
tinaca vocata quod eius radix pastus sit
pastus hominis est enim odoratu iocundus
cibo delectabilis. Rapa dicta a rapiendo
i. comprehendendo est autem amplior radice
napo sapore dulcior et foliis tenuis. Na-
pus a similitudine rape vocatus nam quod
foliis latior et radicis gustu suavior
est nominis autem assumptum in utrisque inde
vene communis quia utriusque semen in alterius
brassicam mutatur nam rapa in alio solo
ut Emilianus ait post biennium mutatur in
napum alio vero napus transit in rapam. Ra-
pacaulis edulis olerum compositum nomen
est quia dum sit sapore napo similis non in
radice sed in virgam concedit ut caulis.
Sinapis appellatur quod foliis similis sit
napis. Raphanum greci hoc radice vocant
eo quod totus deorsum mittatur dum reliqua
olera in summa capitat magis cuius facie
mercato quas manus et pertinuit
serpentes impune tractabunt siquidem
corporis radice et ebur albescit et aliis
quoque venenis obsistit nam contra venena
radices vice lupini contra aspidem vero
prosunt sed quia fructum non quia acrem vene-
rem videre et apud veteres ante alias epu-
las tantum solebat mensis apponi. Lactuca
dicta est quod habundantia lactis exundet seu
quod lacte nutrientes feminas impleat vel
quod venerem coherceat. Lactuca
agrestis quam serraliam nominamus quod
tergus eius in modum serre est. Intubus
grecum est nomen et intubus quod sit intus tubus.
Cepa vocatur quia non est aliud nisi caput. As-
calonia nuncupata ab Ascalone urbe Pales-
tine que Ascalon dicitur unde prius adducta
est. Allium dictum quod oleat. Ulpicum appellatum
quod alium odorem oleat. Pastos vocant autem

a grecis in insula Crete ubi non provenit nisi
alpicum est. Porrum cuius duo genera capi-
tatum et sectilis sectilis prius capitatum
maior. Beta apud nos oleris apud grecos
herba. Blitum genus oleris saporis evanidi quasi
vilis beta. Cucumeres quod sint intimi ad-
ri qui dicitur nasci pepones et lacte
mellito eorum ei semine infundatur. Cucur-
bita pepones sane pepo melopepo. Ocimum
greca nomina sunt et origo eorum latinis
incerta. Olus molle atriplex brassica
oleastrum nasturcium sapore appellatum quod
acrimoniam sui nasum torqueat. Fungi
quod aridi igne acceptum concipiat fomes cum
ignis est unde et ustores ignis dicitur quod sit
fomes ignis et incitamentum. Alii dicunt
fungos vocatos quod sunt eorum genera quedam
interemptoria unde et defuncti. Tubera
tumor terre prodit causa nomine illi
dedit. Bolum appellant quod sint volubiles
et rotundi. Asparagus quod spinosus et asper sit
frutex eius ex quo gignitur. Capparis
agrestis nomine suscepisse videtur quod sceat
in summitatibus virida seminum capitula.
Herbatica quod est lapsana lapistonis ca-
para quod mala stomachum compensat
venenum reprimit. Eradices eruca quasi
urens quod ignee sit virtutis et in cibo sepe
sumpta veneris incendium moveat. Huius species
due quarum altera sativalis altera agrestis a
ceteris virtutis utraque veneris quamquam

De odoratis oleribus xij

A pium dictum quod eo apex id est caput
triumphantium antiquorum coro-
nabatur. Hercules autem hanc herbam primus
capiti circumtulit nam nunc populi capite
procerabat nunc oleaster nunc apium cuius
radices efficaciter pugnat quia insidias

venenorum. Cuius genera sunt petroselinon, yp-
poselenon et oleoselenon. Petroselenon
vocatum quod sit plus ymo et nascatur in petris
montibus et scrupis quod nos petrosinum dici-
mus. Selenon enim greci apium dicunt. Est
firmum et probabile ... domitum quod gustu
suave et odore aromaticum. Hypposelenon
dictum quod sit durum et austerum. Oleoselenon
quod mollior folio et caule tenerior. Feniculum
Latini vocant quod eius tirsi seu radices fa-
cis acuat visum cuius virtus tradidit ut serpen-
tes amissam senectutem eius gustu depellant.
Hunc alius greci maratro vocant. Ligusticum a
regione nomen accepit, nascitur in plurimum
in liguria odore aromatico et gustu acris.
Anetum ut greci dicunt sive ut latini ane-
sum herba omnibus cognita acrimine sicce
... Cuminum. Coriandrum
ex greco nomine sumptum quod alii corian vocant
cuius semen in dulci vino datum promovere
reddit. Verum si supra modum dederis
amentiam movet. Canos et ex coriandro
infra dictum est. Abrotanum certe folium.
Ruta dicta quod sit ferventissima cuius altera
agrestis atque virtute acrior. Et utrique ferven-
tissime comprobantur. Quam vetustis repugnat
... que dum eum ... dum iam
cauteris ab eius acrimonia. Inula
quam rustici alam vocant radice aromatica
odoris suavi et cum leni acrimonia. Et hec
ea herbis ... Explicit liber xvii

Incipiunt capitula libri xviii.

Incipit liber xviii de bellis. i.

Primus bella intulit Ninus rex
Assyriorum. Ipse enim finibus suis ne-
quaquam contentus humane societatis
federis irrumpens exercitus ducere aliena
vastare liberos populos aut trucidare aut
subicere cepit universamque Asiam usque ad Libie
fines nova servitute perdomuit. Hinc iam orbis
studuit in mutuo sanguine alterna
cede grassari. Quatuor autem sunt genera bel-
lorum id est iustum iniustum civile et plus quam civi-
le. Iustum bellum est quod ex predicto geritur
de rebus repetitis aut propulsandorum hostium
causa. Iniustum bellum est quod de furore
non legitima ratione initur. De quo in re-
publica Cicero dicit: Illa iniusta bella
sunt que sunt sine causa suscepta. Nam extra
ulciscendi aut propulsandorum hostium causam
bellum geri iustum nullum potest. Et hoc idem Tullius
parvis interiectis subdidit: Nullum bellum
iustum habetur nisi denunciatum nisi indictum
nisi de repetitis rebus. Civile bellum est
inter cives orta sedicio et concitati tumultus
sicut inter Sillam et Marium qui bellum civile
in una gente gesserunt invicem. Plus quam
civile bellum est ubi non solum cives
certant sed et cognati quale actum est inter
Cesarem et Pompeium quando gener et socer
invicem dimicaverunt. Siquidem in hac
pugna frater cum fratre dimicavit et pater
adversus filium arma portavit. Lucanus:
In fratrum ceciderunt premia fratres. Et iterum:
Cognatas acies et parentes cedes. Bella
vero dicuntur intestina externa servilia socia-
lia piratica etc. Nam piratica bella
sunt sparsa latronum piratica myoparonibus
levibus et fugacibus non solum navibus com-
meatus sed et insulas provinciasque vasta-
bant, quos primum Gneus Pompeius
post multam vastationem quam tota maria
diu egerat mira celeritate compes-
cuit ac superavit. Duellum autem bellum vocatum

q contra hostes agitur ita tumultus q cum
li sedicione concitatur nam sedicio e disse-
sio ciuium dicta q seorsum alij alios cauil-
lelij comminatur dissensione animorum sediciones
vocant quas greci diastasin vocant Quid
aut differat utrumque Cicero docet potest
enim inquit esse bellum ut tumultus non sit
tumultus aut esse sine bello non potest
q e enim aliud tumultus nisi perturbacio tan-
ta ut maior timor oriatur unde etiam
dictus tumultus quasi timor multus gemi-
aut esse tumultum quam bellum constat nam in
bello nationes valent in tumultu non
valent Differt aut bellum pugna et
prelium nam bellum uniuersum dicitur ut punicum
cuius partes sunt pugne ut cannensis trasime-
nsis rursum in una pugna multa
sunt prelia aliud enim in cornibus aliud
in media aliud in extrema acie geritur Bellum
igitur est totum pugna unius dicitur prelium pars
pugne Bellum antea duellum eo quod
due partes sunt dimicancium uel quod alterum faciat
alterum victum Postea mutata et detracta
littera bellum dictum Alij per antifrasin dictum pu-
tant eo quod sit horridum unde illud bella
horrida bella sic bellum dicitur sit pessimum
Prelia dicuntur ab imprimendo hostes hoste
unde et plura signa quibus una dimicatur
Pugna vocata eo quod inicio usus fuisset
in bello pugnis contendere uel quod primo bel-
lum pugnis incipiebat unde et pugna
etiam duorum e aliquando etiam et sine ferro
Quatuor aut et in bello aguntur pugna
fuga victoria pax pacis vocabulum videtur
a pacto sumptum posterius aut pax accipitur
fedus primum initur Federis e pax que
fit inter dimicantes uel a fide uel a feciali-
bus i. a sacerdotibus dictum per quos enim fiebat
federa fiunt per seculares bella Alij federa
dicta putant a porca fede et crudeliter occisa
cuius mortem optabat ei qui a pace resilisset
Virgilius et cesa iungebant federa porca
Federis partes indutie et dicte indutie quasi in
dies ocia

De triumphis r.

Hec regum sicut cuius bellis quam
victorijs comparatur Victoria dicta
quod vi et virtute adipiscatur hoc est ius gen-
cium vim vi repellere nam turpis e dolo
quesita victoria Certa aut victoria e
uel occiso hoste uel spoliato uel utrumque
Nam e aut iocunda victoria que per
magna merita contingit et hoc est quod
laudat cuius ducis victoriam in incolumi
exercitu deportasse Pompa dicta e greca
significacione anotoyuono hoc est publice
conspectum procedit aut victoria pompam
ideo quod iterum adhuc cecinit primum e vic-
torie notum Trophea dicta a porta tro-
pes i. a conversione hostis et fuga nam ideo
qui hostes quis fugasset merebatur tropheum
qui occidisset triumphum que dictus e a tri-
umphales i. a exultacione plene enim
victorie triumphus debetur semiplene
tropheum quia non dum plena victoria e
concertatus non enim obtinuit sed fugavit
exercitum licet tamen nomina superioribus confun-
dat Tranquillus aut triumphus latine
dicitur potius appellatur quod is qui triumphabat
urbem ingredieretur tripartito iudicio hono-
raretur nam primum de triumpho ducta conten-
dendo exercitum iudicare solitum erat
secundo senatum tercio populi Erat aut roma-
norum mos ut triumphantes quadrigis
veherentur eo illo quod soliti sunt priores du-
ces hoc habitu bella inire Vincens
aut in conflictu vittis palma aurea

coronabantur quod victores palma sive qui viso
sine conflictu fugiebant contrastis laurea
eo quod sit arbor sine spinis. Est et
tunicam et palmatam togam triumphantes
induebantur et scipionem cum sceptro in
manu gerebant ad imitationem victoriae
Scipionis. Scipio et scipio baculus fit quo honores
innitentur. Unde et ille primus Cornelius
Scipio appellatus est quod in foro pater eius
cecus innixus eo ambulabat. Super
scipionem autem aquila supersedebat ob
indicium quod per victoriam quasi ad supernam
magnitudinem accederent. Unde et colore
rosso perliniebantur quasi imitarentur divini
ignis effigiem. Quod vero a carnifice
contingebantur id est inditum ut ad tam fasti-
gium evecti mediocritatis humanae com-
monerentur. Duelli autem generaliter delerentur
exitus autem in victoria vel dissensione.
Salustius hostes inquit oppressi aut
delapsi forent. Sic et utrumque Virgilius
intimat [...] obvie pupp[...]
Dissensione autem acie divisis et dissipa-
tis corporibus. Spolia hostium praeda ma-
nubiae partes exuviae praeda depraedando vo-
cata. Manubiae eo quod manibus detrahuntur.
Sunt et exuviae ab exuendo dicte quod exuun-
tur et partes a parte divisione propter equali-
tatem et laborum iusta decisione. Spolia
autem appellantur quod expolia victis cum
detrahuntur.

De signis .iii.

Signa autem bellorum dicuntur quod ex eis exercitus
et pugnandi et victoriae recepturi
accepit simbolum. Nam ut proficiscantur tube
aut proximo simbolum admonetur exercitus. Legi-
onum principalia signa aquile dracones
et pile. Aquile ideo quod eadem avis in o-
mnibus marinis auspicio fuit. Nam dum Ide-
ronis adversus Titanas proficisceretur
aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt
quam ille pro indicio victoriae accepit. Cum tute-
le sue auspicatus eam legionum signum dedit.
Quo factum est ut deinceps militum signis
committeretur. Cuius meminit Lucanus dicens signa
pares aquilas et pila minantia pilis.
Draconum signa ab Apolline morte Pitho-
nis serpentis inchoata sunt. Dehinc a Grecis
et Romanis in bello gestari ceperunt. Pilam
a se signo constituisse fertur Augustus propter nati-
ones sibi in cuncto orbe subiectas ut in
aliis figuram orbis ostenderet. Vexillum
et ipsum signum bellicum tractum nomen habens
a velo diminutive quasi velexillum. Sibrunto (?)
autem fasciculos fenis pro vexillis milites ha-
bebant. Hinc et manipuli appellantur mani-
pulos enim dicimus fasces feni quod manum
impleant. Cetera signa diversis pro locis va-
gabundi habent militare consuetudine ex-
stiterunt prius ex natura primitiae prelio rum.

De bucinis .iiii.

Signa est qua signum datur in hos-
te dicta autem quasi vocina. Nam
pagani agrestes que adamicos usu bu-
cina ad compita convocabantur. Proprie ergo hoc
agrestibus signum fuit. De quo cornu
bucina cogebatur pastores ad arma convocans
cuius clangor bucinum dicitur. Tubam Tir-
reni primi invenerunt. Unde et Virgilius
Tirrenusque tube mugire per ethera clan-
gor. Habent enim Tirreni piratis (?) cum predantibus
ex confinibus tum dispersi circa maritimas
oras non facile ad quemque per dem (?) conclama-
tione vocis aut bucina convocantur vento
plerumque obstrepente. Hic prima bellorum
tumultibus adhibita est ad enuntianda signa
bellorum ut inpsi (?) exaudiri pro tumultu
non poterat sonitus tube clangentis attigeret.
Tubam autem dictam quasi tofam id est cavam

Item tubam q̄i tibiam. Iuᵉ tubam aut ꝛ bucina ꝛ vetes distinguebant. Nã bucina i pacãs sollicitudine ad bella excitabat. Virgilius quã bucina signum dira dedit. Tuba aut plium indicabat. ut ataba tubibꝫ sonitu curuꝰ sonitꝰ variꝰ ē nã inter dum incitatꝫ ut bella committant. inter dum ut i sequant᷑ eos qui fugiunt. inter dum receptui ꝫ. Nã receptus dᶻ quo se exatus recipit. vnde ꝛ signa recepti canēre dr̄. Classica sᵗ cornua que quocũde cãpu erãt fca ꝛ a calendo classica dicebant᷑ de quibꝫ Virgilius. classica iãq̄ sonãt. apud amazonas aut nõ tube sicud a regibꝫ ꝫ a regina sistro vocabat᷑ feminarꝰ exatus.

Sequitur de armis v capitulo

a Arma gn̄alit̄ oīu rex instrumēta sᵗ vnde ꝛ vbi reponūt᷑ armaria dca sᵗ. Item arma ꝛ tela oīu gn̄m ꝫ. arma sᵗ quibꝫ ipi tuenũ᷑ tela sᵗ q̄ emittimꝰ. Nã arma duplicia sᵗ ul quibꝫ pcutimꝰ ul quibꝫ tegim᷑. Arma aut ꝓpᵉ dca sᵗ eo q̄ armos tegunt. nã ab armis ut ab armis dr̄ i. ab humeris ut legit᷑ ꝑ ista ꝑ armos acta tremēdos ut apctu armos i. arūds

De gladijs vi

g Gladius gn̄alit̄ dᶻ ensis a ꝑlio ꝫ ensis ferru tm̄ gladius vero totus ꝓprᵉ aut appellatus gladiꝰ quod gulãz diuidit i. cutē secat. ad hoc eni pmu ē fcus ꝫ. Nã cetia magna pcedibꝫ magis cedunt᷑ collu gladio tm̄ acies aut gladij a ḃacumme dca. Capulus vocatꝰ ut q̄ capit ē gladij ut q̄ ibi capit᷑ ut teneat᷑ ꝫ na alias acies ferri nõ sunt. Mucro nõ tm̄ gladij ē ꝫ ꝛ omībꝫ teli acume dicit᷑ a cogitu dine. Nã gla macron longu vocat hic ꝛ macra macra aut ē gladius longus ex vna pte acutus. Framea vᵒ gladiꝰ ex vtraq̄ pte acutus que vulgus spatam vocat ipa ē ꝛ rompheia. Framea aut dca q̄ᶻ ferrea ē. nã sicud frumētu sit f᷑ mea dᶻ ac p̄inde omīs gladius. Sulca. Spata a passione dᶻ gco verbo quo pati grece dᶻ pati ꝛ inde ꝛ patior ꝛ patit᷑ dicimꝰ. Alij spatam latine autumāt dcam eo q̄ spaciosa sit i. ampla ꝛ lata vnde ꝛ spatula i pecodibꝫ. Semispatium gladius ē a media spate longi=tudine appellatu. nã i prudēs vulgus dicit si=ne spatu dum sagitta velocior sit. Pugio a pungēdo ꝛ trãsfigēdo vocatꝰ ē. Cui gladius puus ꝛ bis acutꝰ lateri adherens idem ꝛ clunabulu dcm̄ q̄ rele=gat᷑ ad clune. Celi donatꝰ gladius ferru cuiꝰ duplex inīt ac biforcus i modū cũde inuēnit formaᵗ᷑ vn ꝛ celi donatꝰ dᶻ. Sica a secãdo dca ē i. gladius breuis quo maxīe vtu=tur apud ytalos latrunia exercent a quo ē sicarij dca. Tranquillus aut dicit dum quidam gladiatorij i ludu emissum gladius curuatꝰ fuiss. exacie recta pcedit vnus ad id corrigedu tutaꝫ repugnante rursum ē sic hac pugna ab inde sicce nomē datu. Secures signa sᵗ que ante consules ferebantur quas hyspani ab vsu fca co2um ꝑdi=nacõnez franciscas vocat ea signa paratu nc aut vsum pderet belli ꝛ vocatus aspectu amitter gladiorum

Sequitur de hastis vii

h Hasta ē contus cu ferro cuiꝰ dimi=nutiu facit hastilla nomē ac hasta ab hastu suppsit inde ꝛ

et acuta. Contus ferrum non habet sed tantum cuspide acuto est. Virgilius ferratasque sudes et acuto cuspide contos. Contus autem quasi conitus est cum conitum acuta rotunditas. Trudes autem sunt ab uncinato ferro que in aplustria dicuntur a trudendo. Aut autem quod trudant et detrudant. Virgilius ferratasque trudes. Venabula dicta quasi venatui habilia vel quod venientes excipiunt quasi excipabula. Excipiunt enim apros expectantque leones irrumpunt ursos sit tantum firma manus. Lancea est hasta habens in medio amentum. Dicta autem quod equa lance id est equali amento ponderata vibratur. Amentum vinculum est iaculorum habitum quo mediis hastilibus aptatur, et inde aptatum amentum quod media hasta religatur et iaculetur. Clava est qualis fuit Herculis dicta quod sit clavis ferreis invicem religata et cubito semis facta in longitudinem. Hec et cateia quam Horatius caiam dicit. Est autem genus Gallici teli ex materia que maxime quo iactu quidem non longe propter gravitatem evolant sed quo pervenit vi nimia perfringit. Quod si ab artifice mittatur rursum redit ad eum qui misit. Huius meminit Virgilius dicens Teutonico ritu soliti torquere cateias. Unde et eos Hispani et Galli teutonos vocant. Falarica est telum ingens torno factum habens ferrum cubitale et rotunditatem de plumbo in modum spere in ipsa summitate. Dicitur et ignem habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus quas falas dici manifestum est. Juvenalis consulis ante falas delphinorumque columnas. Falas igitur dicta est falarica sicut a muro muralis. Sane falaricam Lucanus dicit nervis mittitur tortilibus et quedam machina ut vibrata falarica venit. Virgilius aut certe

ut vibrata falarica iaculasse. Pila sunt arma iaculorum atque telorum a torquendo vel emittendo vocata. De quibus Lucanus pugna pares aquilas et pila minantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur. Telum vocatum secundum Grecam ethimologiam a volando. Tele enim Grece longe. Quod longe iaci potest. Quamquam abusive dicatur et gladium ut est illud at non hoc telum in ea quo in dextra utatur. Propter autem telum a longitudine dictum. Unde et umbilicum dicimus quod longior sit quam unus cuspis. Cuspis autem dicta est quod est virgulta. Virgilius et pastoralem prefixa cuspide myrtum. Propter autem cuspis posterior pars haste est.

De sagittis

Sagitta a sagittando id est iactu vel velocitate vocata. Penna vero fertur quod ita celeriter mortem perferat. Ad hominem primum turtures usi sunt quibus penne ut diximus ideo adglutinantur ut leves sint et prevolent. Spicula sagitte sunt ut lancee breves ab spicarum similitudine. Scorpio est sagitta venenata arcu vel tormentis excussa que dum ad hominem venit virus quo figit infundit. Unde et scorpio nomen accepit.

Sequitur de pharetris etc.

Pharetra sagittarum theca a ferendo iacula dicta sicut et feretrum ubi funus defertur. Que id est ethimologia quidam sunt quod pharetra mortem ferentem mortem portat. Corytus proprie est arcuum theca sicut sagittarum pharetra. Vagina appellata eo quod in ea umero ut gladius baiuletur. Theca ab eo quod aliquid receptum tegat t littera pro b posita. Alii Greco nomine thecam vocari asserunt quod ibi reponatur aliquid unde et bibliotheca librorum repositio dicitur. Dolones sunt vagine lignee intra quas latet pugio sub baculi specie. Dolones autem a dolo dicti sunt quod fallat

z decipiat ferro cu speciem pferat ligni
hos vulgus gto uoie gode vocat .i. am
tos morbos acu vocat. Arcus vocatus
eo q arceat adusarm vnde z arces
dicunt quibz arcebant hostes nec arcus
obpposita q sunt curuata arcus. De funda
f Funda dicta eo q exea funduntur
lapides .i. emittuntur. Balista genus
tormenti a iaciendo dicta dicta bali cum
gte mitte dr torquetur cum nerbis neruorum
magna vi iacit aut hastas d' saxa z
inde fundibalus qi fundes z emittes gta
balistarum testudo velut fornices u fit armorum

De ariete xi
Tunibus unibz intege colli

a Aries nome sres dedit eo q
cu impetu impingit muru i mo
du arietu pugnantu nalide at uedas
arboris caput ferro vestitur casz suspensa
funibz militorum manu adiuuatur i pellitur
deinde retrorsu ducta maiori impetu
destinatur. Sicqz crebris ictibz ceussum
muri latus cedit tanden qz rumpit
ac fenestra facit. Contra impulsu arietis
remedium e saccus plenus paleis z i
eu locu dimissus quo aries pcutit
Laxa cum sacco sinu ictus arietis il
lisus mollitur dimora cum molliorsibz
facilius cedunt. Pluteri se crates ex vio
mindo intexte que i ope faciendo hosti
obiciuntur c. musculus tunicis fit gplis qo
murus pfoditur exq° z appellatur quasi mu

De clipeo xii.
Trusculus

c Clipeus e scutu maius dcus
abeo q clipet .i. celet corpus
periculisqz subducat inceterum. Oppositus
cum defensione fua ab hostes z iaculis
corpus munit clipeus aut peditu est
scutu equitu. Scutu appellatu eo q
ast excurrat telorum ictu ut cum telis
resistatur clipeus aut fertur umbo scuti
ps media e qi umbilicus. Antile vocatur
scutu breue z rotundum de quo virgilius
leue antile gerebat z antile dom aban
cistae q sit breue pre uelud antisci z
rotundum. Omidius idqz antile vocant
q abomi pte recisu q' de notes octos
anglius omnis abest. Pelta breuissimum
scutu i modu lune medium de quibz
libri in ueniunt regum fecit rex salomo
ducenta scuta de auro puro z ccc pel
ta ex auro glbato. Scetus scutu loreu
sine ligno quo utuntur afri z mauri de
quo pacta leuam secet tegit parma
leuia arma qi plum clipeu z aut dr
testudo scutu naz i modu testudis iste
clipeus e z testudo scutor quedam dicta
i testudinis modu nam marmor gm
lz milites z ab animalibz nomina sumunt
ut aries z salustius inquit i modu

De loricis xiii.
Tireu militaris

l Lorica uocata eo q loris cacat
solet cum ceuchis fociis gtexta
e Squama e lorica ferrea ex lamis
ferreis aut ereis gtatenata i modu
similitudine piscis z corpo splendore squa
marum z similitudine nuncupata. De laliis
aut expolientur lorice z teguntur

De casside i gallea xiiii. capitulo

c Cassis de lamina e galea de corio
naz galerus corui dr Casside
aut a cusis nominatur alij cum galea
cassim nominant credo a capite dictum
e q i summa galea eminet quo figitur
Crista qui circa conum vocatur ita conus
e acuratura que i galea prominet sr

De foro xv
qui triste sunt

f Forus circumdatus situ locus a
fando dictus qui locus z prospera

vocatur alias quod ex bello punico captis
navibus carthaginensium rostra ablata
sunt et in foro romano praefixa ut esset huius
insigne victoriae. Constat autem forensis
causa lege et iudicio. Causa vocata a ca-
su quo evenit. Est enim materia et origo
negotii nec dum discussionis examine
patefacta. Quae dum proponitur causa est, dum
discutitur iudicium est, dum finitur iustitia.
Vocatum autem iudicium quasi iuris dictio et
iustitia quasi iuris status. Iudicium autem
prius inquisitio vocabatur. Unde et auctores
iudiciorum et praepositos quaestionum quaesitores vocamus.
Negotium multa significat, modo actum rei
alicuius cui contrarium est otium, modo actionem
causae quod est iurgium litis, et dictum negotium
quasi necotium id est sine otio. Negotium autem
in causis, negotiatio in commerciis dicitur,
ubi aliquid datur ut maiora lucretur. Iur-
gium dictum quasi iuris garrium, eo
quod hi qui causam dicunt iure discep-
tent. Lis a contentione limitis prius nomen
sumpsit. De quo Virgilius: limes erat posi-
tus litem ut discerneret agris. Causa
autem argumentis vel probatione constat. Argu-
mentum numquam testibus, numquam tabulis dat
probationem, sed sola investigatione invenit
veritatem. Unde et dictum argumentum id est ar-
gutum inventum. Probatio autem testibus et
fide tabularum constat. In omni autem iudicio
sex personae quaeruntur: iudex, accusator,
reus et tres testes. Iudex dictus qua-
si ius dicens populo sive quod iure disceptet.
Iure autem disceptare est iuste iudicare. Non
est autem iudex si non est in eo iustitia.
Accusator vocatus quasi adcausator, qui
ad causam vocat eum quem appellat. Reus
a re quam petitur nuncupatus, quia quamvis se-
celeris conscius non sit, reus tamen di-
citur quamdiu in iudicio pro re aliqua petitur. Testes

antiquitus superstites dicebantur eo quod super
statu causae proferebantur. Nunc parte ablata
nominis testes vocantur. Testis autem consideratur
condicione, natura et vita. Condicione, si liber, non
servus, nam saepe servus metu dominantis tes-
timonium supprimit veritatis. Natura, si vir,
non femina, nam varium et mutabile semper
femina. Vita, si innocens et integer actu,
nam si vita bona defuerit, fide carebit,
non enim potest iustitia cum scelerato homine so-
cietatem. Duo autem genera sunt testium: aut dicendo
id quod vidit, aut proferendo id quod audivit.
Duobus autem modis testes aut
falsa produnt aut vera silendo obtegunt.

Incipiunt capitula libri xix

Incipit liber xix de spectaculis i

Spectacula ut opinor genera-
liter nominantur voluptates
quae non per se inquinant, sed
per ea quae illic geruntur. Dicta
autem spectacula eo quod hominibus publica
ibi praebeatur inspectio. Haec et ludicra nuncu-
pata quia in ludis geruntur. Autem ludorum
ludorum origo sic traditur. Ex asia lidios

transeuntes in etruria consedisse duce tir-
reno qui fratri suo concesserat regnum. Conti-
gerunt igitur etruria inter ceteros ritus sup-
stitionum suarum spectacula quoque religionis
nomine instituerunt. Unde romani
accersitos artifices mutuati sunt et inde
ludi a lidis vocati sunt. Varro autem dicit
ludos a lusu vocatos quod iuvenes per dies
festos solebant ludi exultatione populum
delectare. Unde et eum lusum iuvenum et di-
ebus festis et templis et religionibus reputant.
Nihil iam de causa vocabuli dicatur dum re-
rum causa ydolatria sit. Unde et promiscue
ludi liberalia vocabantur ob honorem libe-
ri patris. Ob hoc despicienda est origo macta
ne bonum estimes quod initium a malo acce-
pit. Ludus autem aut gymnicus est aut circensis
aut gladiatorius aut scenicus

De ludo gymnico secundo capitulo

Gymnicus ludus est velocitatis
ac virium gloria cuius locus gymnasium
dicitur ibi exercentur athlete et cursorum veloci-
tas comprobatur. Hinc accidit ut quum apud
athenienses exercitia gymnasia dicantur. Ante
enim in locis certantes accincti erant ne vide-
rentur. Postea relaxato cingulo repente prostra-
tus exanimatus est quidam cursor. Unde
ex consilio decreto tunc archon proponens
ut nudi deinceps omnes exercitarentur
permisit. Exinde gymnasium dictum quod iuvenes
nudi exercentur in campo ubi sola
tantum verecundia operitur.

De generibus gymnicorum III

Genera gymnicorum quinque id est saltus
cursus iactus virtus atque luc-
tatio. Unde ferunt quendam re-
gem tot filios adolescentes habentem tot
i. de regno genitis iussisse contendere

Sequitur de saltu IIII

Altus dictus quasi exilire in altum
est cum saltus altius exilire

De cursu V

qui longius
Cursus a velocitate virium vocatus
est cum cursus celeritas pedum
Iactus dictus a iaciendo. Unde et persecuto-
rum rete iaculum dicitur sicut arcus usus
est arcuatus lapides fundis ferre hastas
pondere librato iacere sagittas arcu e-

De virtute VI

de [illegible] emittere
Virtus est in mesitas virium in
labore et pondere corporis
vectato.

De luctatione VII

A lateri complexu vocata quibus
comminus certantes committunt qui greca
appellatione athlete vocantur

Sequitur de palestra VIII

Locus autem luctantis palestra dicitur.
Palestra ut apud palesi i.
a motu luctionis sortis nominatur dicitur
est in luctando cum medios arripiat fe-
sis [illegible] quatiat. Idem apud grecos palin vocat.
Quidam opinantur arcum luctandi ingro-
rum [illegible] mostratur [illegible] inter-
certatus ferant eos [illegible] et erigi [illegible]
et subpede celeriter ac venti et [illegible]
bus reperire in vertem [illegible] complexum abige-

De agone IX

[illegible]
ne latini certamina genera agones
vocant a frequentia qua celebrantur
scilicet et omnem certum atque quendam
agona dicunt alii quod in circulis et quasi
agonis id est sine angulo loci sedeant
interpretantur agones putant.

De generibus agonum decimo

genera que fuisse in mensitas virium cursum celeritatis sagittandi peritia standi patientia ad cytharam quoque vel tibias incedendi gestus demonstratur quoque de forma decantandi modulatione terrestris quoque belli et navalis prelii pertractatores quoque suppliciorum certamina

Incipit liber de ludis circensibus i

Ludi circenses sacrorum causa ac deorum gentilium celebrationibus instituta sunt. Unde et qui eos expectant demonum cultibus inservire videntur. Nam res equestris antea simplex agebatur et utique communis usus reatus non erat. Sed cum ad ludos coactus est naturalis usus ad demoniorum cultum translatus est. Itaque Castori et Polluci deputati sunt ludi equestres quibus equos a Mercurio distributos historia docet. Sed et Neptunus equestris ludi est quem greci yppon appellant. Sed et Marti et Iovi in ludis equi consecrati et ipsi quadrigis presunt. Circenses autem ludi ideo dicti circuendo vel quia ibi ubi nunc mete sunt olim gladii ponebantur quos quadrige circuibant et inde dicti circenses a circuitu ensium quos circuibat sequendo et in litore circa ripas fluminum currus agitabant gladiis ensis medie in litore ripe ponebant et circa actus equum circa dicta torquere inde et circenses dicti putantur quasi circuientes.

Sequitur de circo secundo

Circus soli principaliter consecratus in cuius medio spacio et effigies de fastigio edis eminebat quia eum putaverunt sub tecto consecrandum non esse. Est autem circus omne illud spacium quod circuire equi solent. Hunc Romani circum putant dictum eo quod ibi circum metas equi currerent. Greci vero Circen Solis filiam que patri suo huius generis certamen instituit asserunt atque ab ea circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga et venefica et sacerdos demonum in cuius gestis et opere magice artis et cultus ydolatrie recognoscitur.

De ornamentis circi iii

Ornamenta circi ova, meta, obeliscus, carceres. Ova honori Castoris et Pollucis ascribunt qui illos ovo editos credendo de Iove non erubescunt. Fingunt autem circensia Romani ad cursus mundi referre ut sibi ipse superstitiones vanitatem suam excusent. Metas quippe terminos appellatione supra(?) designant designari volunt ab eo quod aliquis(?) cum suo cursu et fine ad terminum

orientis occidentisque solis

Sequitur de obelisco v.

o [O]beliscum solis Mesres rex egyp-
ti primus fecisse fertur ex causa
tali quodam tempore visus violenti inunda-
te egyptum vicinisque indignatus est rex
tamquam a flumine eiecit sagittam in undas
mersit hic visto post tamen valitudine cor-
reptus lumine amisit qui precatem
visu recepto duos obeliscos soli sacravit
Obeliscus enim sagitta dicitur qui ideo in
medio circo ponitur quod per medium mundi
sol curret medio autem spacio ab utrisque
meta institutus obeliscus fastigium su-
mitate quod celi significat et sol ab utrisque
spacio medius horizontis discrimine transcendat
In uno obelisco super positum est quiddam
auratum in modum flamme formatum quo
sol plurimum inest caloris atque ignis

Sequitur de carceribus vi.

3 [C]arcer unde emittebantur equi carceres
dicuntur ab ea re quia et ille carcer qui
in civitate est ut ibi homines deputati
atque inclusi ita ibi equi cohercerentur ne
exeat antequam signum emittat. De aurigis
a [A]urigis circi auriga et currus equites
ut pedites Auriga ipse dictus quod
currum agat ut regat sive quod feriat cir-
tos equos nam auriet ferit et idcirco au-
rit aptum ipse est et agitator i. vehica-
tor ab agendo dictus Aurige autem duobus
coloribus sunt quibus ipse ydolatrie vestiun-
tur primus viridis venetos celo et mari a

De equis quibus currunt | paganis dictus

e [E]rictonius autem qui regnavit athe-
nis primus iunxit equos invenisse
fertur sicut virgilius auctor est dicens

Primus erictonius currus et quattuor ausus
iungere equos rapidisque rotis insistere
victor constituit autem minerve et vulcani filius
de caducia inter terram libidine fabule fert
poratus portentum demonium vero dya-
bolus qui primo numini currum dedicavit
tali auctore quadrige producte sunt

Sequitur de curru vii.

c [C]urrus autem a cursu dictus vel
quia rotas habere videtur unde
et currum quasi cursum. Quadrigarum
vel currus duplex alium temone erat
preciosus et qui similiter equis per iniciis
iugo Primus curtasteus stadionius
tum medios iungavit ceteros singulos ex-
utraque parte simplici vinculo applicavit
quos greci seiraphoros latini funales
vocant agricole vinculi quo preme alliga-
bantur

De quadrigis vii.

[Q]uadrige et bige et trige et se-
iuge a numero equorum et iugo dicte
ex quibus quadrigas soli bigas lune
trigas inferis seiugas iovi desultores
veneri marti et castro sacraverunt Qua-
drigam ideo soli iungunt quia per iiii or
tempora anni vertitur vere estate autumpno
et hyeme Bigas lune quo geminio
cursu cum sole contendit sive quod et in nocte
et die videtur iungunt enim unum equum
nigrum alterum candidum Trigas dys
inferis quibus per tres etates homines
ad se rapit in infancia inventutem
atque senectutem Seiugam maximum ergo
currit iovi quod quem maximum deorum suorum
eum esse credidit Ideo autem rotis quadri-
gas currere dicunt sive quod mundus iste
circuli sui celeritate transcurrat sive quod
soles quia volubili ambitu rotatur sicud

aut cum ius. Inde patefiunt radiis rota

De septem spaciis. candida celum

S Septem spatia quadrige circuitus
referentes sunt ad cursum septem
stellarum quibus mundum regi dicunt sive ad
cursum septe dierum per quam quibus spatiis
vite tempus consummatur quorum finis est

De equitibus xi. certa .i. iudicium

D Deno equites singulares idcirco
currere dicuntur quia singulariter
unusquisque cursum vite huius peragit atque
transit alius alio ut sequens alium preca-
tam viam mortalitatis usque ad ipsa me-

De sultoribus xii. tam mortis

D Desultores nominati quod olim post
quinque cursus venerat desilie-
bat et currebat sive quod de equo in equum

De peditibus xiii. transiliebat

P Pedites autem antiqua pede
currere quod pedibus currerent morta-
litate obliti asumpnare per currunt ad
inferiorem .i. ab oriente ad occidente
quia mortales oriuntur et occidunt. Un-
de currunt quod et homines in seculo ille
reliquie sunt. Recto spatio currunt
quia inter initium et mortem nichil dis-
tat. Sed hec igitur propria fingunt ut va-
nitates suas et privilegia extollere

De coloribus equorum. concinnantur

C Circa causas quoque elementorum
idem gentiles et colores consti-
tuerunt. Russeos cum sole .i. igni
albos aeri prasinos terre venetos mari
assimulantes. Item roseos estati quia
rubuerunt quod ignei coloris sunt et tunc
cuncta flavescunt. Albos hiemi quod sit
glacialis et frigoribus omnia canescat
veri prasinos viridi colore quod tunc papulis

densatur. Item roseos currere marti sacra-
uerunt aquo romani exorti sunt et quod vexil-
la romanorum cocco decorantur sive quod
mars gaudet sanguine. Albos et cephiris
et sirenis tempestatibus prasinos floribus et
terre venetos aquis vel aeri quia ceruleo
sunt colore. Russeos .i. croceus igni et soli
prasinos vero sacraverunt que artem
diuinus quod et plures colores habeat sicut
dum expectatione habeat deorum cultibus atque
elementis mundalibus prefamavit eosdem
deos atque eadem elementa per quibus diversis
colores nostrum. Unde animadvertere debes
sane quod terra munia in munda possede-
ant. Circa per alienus est a locus quod
plurimi satisfacere operibus occupaverunt totum
enim illud diabolus et angeli eius repleverunt

Incipit primum capitulum de theatro

T Theatrum est quo scena inclu-
ditur semicirculi figuram
habens in quo stantes omnes
inspiciunt. Cuius forma pri-
mum rotunda erat sicut amphitheatri
postea ex medio amphitheatro theatrum
factum est. Theatrum autem ab expectaculo
nominatum ano teo. piat quod in eo populus

tamus desuper spectans qui ludos contemplarentur
Idem vero theatrum idem et prostibulum
eo quod post ludos peractos meretrices ibi
prostrarentur. Idem et lupanar vocatum ab e-
isdem meretricibus que per vulgati corporis
licentiam lupe nuncupabantur. Dicte autem lupe
meretrices sunt a rapacitate vocate quod
ad se rapiunt miseros et apprehendant. Lu-
panaria enim a paganis constituta sunt ut
pudor mulierum infelicium ibi publicaretur
et ludibrio haberentur tam ille quam paterentur

De scena ii. et quibus que paterentur

Scena autem erat locus infra the-
atrum in modum domus instructa
cum pulpito qui pulpitus orchestra voca-
batur ubi cantabant comici tragici atque
saltabant histriones et mimi. Dicta autem
scena greca appellatione eo quod in speciem domus
erat instructa unde et apud hebreos
tabernaculorum dedicatio a similitudine domi-
ciliorum scenopegia appellabatur

Sequitur de orchestra iii.

Orchestra autem pulpitus erat scene
ubi saltator agere posset aut duo inter
se disputare. Ibi enim poete comedi et tra-
gedi ad certamen conscendebant hisque cane-

De tragedis iiii. ntibus alii gestus edebant

Officia scenica tragedi comedi et theme-
lici histriones mimi et saltatores. Tra-
gedi sunt qui antiqua gesta atque facinora
sceleratorum regum luctuoso carmine specta-

De comedis v. nte populo concinebant

Comedi sunt qui privatorum homi-
num dicta aut gesta cantabant atque stu-
pra virginum et amores meretricum suis fa-

De themelicis vi. bulis exprimebant

Themelici autem musici scenici qui in
organis et liris et cytharis preciniebant

et dicti themelici quia olim in orchestra stantes
cantabant super pulpitum quod themele vocabatur

Sequitur de histrionibus vii.

Histriones sunt qui muliebri indumento ges-
tus impudicarum feminarum exprimebant
hii autem saltando etiam historias et res ges-
tas demonstrabant. Dicti autem histriones sive
quod ab histria id genus sit adductum sive quod
perplexas historiis fabulas exprimerent quasi histriones

De mimis viii.

Mimi sunt dicti greca appellatione quod
rerum humanarum sint imitatores
nam habebant suum auctorem qui antequam
mimum agerent fabulam pronunciaret. nam
fabule ita componebantur a poetis ut aptissime

De saltatoribus ix. essent motui corporis

Saltatores autem nominatos Varro dicit
ab Arcade Salio quem Eneas in Yta-
liam secum adduxit quique primo docuit Ro-
manos nobiles adolescentes saltare.

De ludo scenico x capitulo

Hec plane in artibus scenicis liberi et
veneris patroni quod pudenda et prava
sunt scenice de gestu et corporis flexione
mollitia libero et veneri immolabant illi
pro flexione illi pro flexione dissoluti que vero
illi vocibus et modis et organis et liris trans-
iguntur appollines et musas et minervas
et mercurios patronos habent quod spectaculum
tu odire debes quorum odisti auctores

De gladiatoribus i
De amphitheatro ii
De laqueatoribus iii
De fere certamine iiii
De secutoribus v
De retiariis vi
De ludo equestri vii
De velitibus viii
De horum execratione ludorum viiii

Amphiteatrum locus est spec-
taculi ubi pugnant gladia-
tores et inde ludum gladia-
torum dictum quia in eo iuuenes
usum armorum diuersis motibus discunt et mo-
do se aut gladiis aut pugnis aut
certantes modo cum bestiis decernentes ubi
non odio sed premio accepti sevient ferale
certamen. Amphitheatrum dictum quod
ex duobus theatris sit factum nam amphi-
theatrum rotundum est.
Theatrum vero ex medio amphithe-
atro est semicirculi figuram habens.
Gladiatorum genera plura quorum primus
ludus equestrium. Duo enim equites
precedentibus prius signis militaribus unus
a porta orientis alter ab occidentis procede-
bant in equis albis cum aureis gale-
is minoribus et habilibus armis sicque
atrocem perseverantia pro virtute sua in-
ibant pugnam dimicantes quousque alter
in alterius morte prosiliret ut haberet qui
caderet casum gloriam qui vinceret. Que
armatura pugnabat martis duellum.

Sequitur de retiariis. iii.

Retiarius a iaculi armatura
genere in gladiatorio ludo contra
alterum pugnantes ferebat occulte re-
te quod iaculum appellatur ut adversarium
cuspide impetentem operiret implicatumque
viribus superaret. Que armatura
pugnabat Neptuno tridentis causa.

Sequitur de secutoribus. iiii.

Secutor ab insequendo retiarium
dictus gestabat enim cuspidem
et massam plumbeam que adversarii
iactum impediret ut antequam ille feriret
retem iste expugnaret. Ista armatura
sacrata erat Vulcano. Ignis enim semper
insequitur ideo quod cum retiario componebatur
quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt.

Sequitur de laqueatoribus. v.

Laquariorum pugna erat fugientes
in ludo homines iniecto laqueo in-
petitos consequentesque prosternere amictos umbo-

De velitibus vi. sive pellitis.

Velitum pugna erat ut ultro citroque
tela obiectarentur erat enim contu-
max pugna et spectabilis genere quam
reliqua. Velites autem nuncupate sunt
a volitatione sive a civitate etruscorum
que velites vocabatur.
Ferarum pugna erat emissas
bestias iuvenes excipere pugnare
adversus eas ultroneo sunt certare non
crimine sed furore.
Hec quippe spectacula crudelitatis
et inspectio vanitatum non solum
hominum viciis sed et demonum iussis insti-
tuta sunt. Proinde nihil esse debet christiano
cum circensi insania cum impudicitia thea-
tri crudelitate amphitheatri atrocitate
cum luxuria ludi. Deum enim negat qui
talia presumit fidei christiane prevaricator
effectus qui id denuo appetit quod in lava-
cro iam pridem renunciavit i. diabolo.

De pila · De alea · i ·

[A]lea · i · lusus tabule inventa
a grecis in ocio troiani belli
a quodam milite alea nomine
a quo et ars nomen accepit
Tabula luditur pirgo calculis tesserisque
[P]irgus dictus quod per eum tessere
proiciantur sive quod turris speciem habeat
nam greci turrem pirgum vocant
[C]alculi vocati quod leves sint et rotun-
di unde et calculus dicitur lapis bre-
vis qui sine molestia sui tenuitate cal-
catur item calculi quod per vices ordinales eant
[T]essere vocate quia quadre
sunt quadrate ex omni latere
has alii lepusculos vocant eo quod exili-
endo discurrunt olim autem tessere
iacula appellabantur a iaciendo
[Q]uidam autem aleatores sibi videntur
physiologie per allegoriam quandam
rerum nature et subquadrata rerum similitu-
dine fingere nam tribus tesseris lude-
re perhibent propter tria tempora seculi presentia preterita
et futura quia non stant sed decurrunt sed
et ipsas vias senariis locis distinctas
propter etates hominum ternariis lineis propter
tria argumentantur unde et tabulam ternis
descriptam lineis dicunt
[I]actus quisque apud lusores veteres a numeris
vocabatur unio trio senio postea appellatio
singulorum mutata est et in monade canis
trione suppus quadrione planus
vocabatur [I]actus tesserarum ita aptus
aleatoribus componitur ut appareat quod volu-
erit ut puncta semione qui est in actu
bonum afferet vitat aut canem qui dep-
rimit quem omnem eius facit
[C]alculi partim ordine moventur
partim vage inde alios ordinarios
alios vagos appellant At vero qui omnino
moveri non possunt incitos dicunt unde
et egentes homines incitos vocant quibus
spes procedendi ultra nulla restat
[H]abet autem ars fraus et mendacium
atque periurium numquam ab ea expers est
mo et odium et dampna rerum unde et ali-
quando propter has fraudes interdicta legibus fuit
[P]ila proprie dicitur quod sit pilis plena
et spera a ferendo vel feriendo
dicta de cuius genere et pondere Dorcatius
sic tradidit ne tu parte pilas minutas
condere terni mittia docuet est geminam
superaddita libram Inter species pilarum sunt
trigonaria et arenata Trigonaria est
quia inter tres luditur Arenata que in circulo
dum ex circulo astantium expectatione
ultra metam quamquam spatium pilam extra
percussione extra metam conicierunt Cubitalem
ludum appellant cum duo cominus ex pro-
ximo ac prope quotiens cubitis pilam
ferunt Geminam dicitur qui pilam
certam platam feriendam collusoribus

Incipit liber xix ca° · i · [P]relocuti

[A]rtium quarundam notabilia
quibus aliquid fabricatur
et instrumenta artificum
et que ministerium eorum exhibent
atque aliquid huiusmodi deinceps ex
parte notanda studui [A]rtifex dictus
nomine vocatus quod arte faciat sicud
aurifex qui aurum fabricat sicut prisca
antiquitas dicebat [N]auclerus dictus
navis est appellatus ita quod navis in
tante eius sit cleros · n · grece pars
dicitur aut in navi gubernare sit
[G]ubernio qui et gubernator qui ... guberna-
tor quod tollat prudentia sua gubernia

i. tempestates maris. Nauta a navi
dictus per derivationem. Nauita autem pro nau-
ta poetice dicitur sicut Mavors pro Mar-
te. Proprie est nauta. Remex vocatur
quod remum gerat. Sunt autem remiges quo-
rum dicitur uno cantu. Epibata greco
nomine quod latine dicuntur supernumerarii hii
nichil sibi negotii sibi navali dato in aliud
curam tuisse deponunt. Nauclerum
quidam perhibent dictum eo quod gnarum
ordinem queat i. periti sapientiam sit
nium quod contine et gubernare nomine pro
maritima picta et tasus unde est
aliud Palinurus interfectus gubernacula
possederit. Ladon autem primum navem
edificavit pelagusque inventa pretextus
primum mare ... homines fecerunt. Ra-
tes primum et antiquissimum navigium ge-
nus rudibus tignis asseribusque consertum ad
cuius similitudinem fabricate naves. Rata
re dicte inde ... rates ab usu naves
na ... rates sunt queque ... rates
Trieris navis magna quam greci
Dulconem vocant de qua in scriptura non
invenimus per trieres magna. Carpasia
navis a Carpathos insula nominata sicut
Rhodo Rhodia sicut ab Alexandria Alex-
andrina. Biremes dicte a libris. Na-
ves enim sunt negotiatorum de quibus ora-
tius alius liburnis inter alta navium.
Rostrate naves vocate alias quod in fron-
te rostra erea habeat propter scopulos ne fe-
riant et collidantur. Longe naves sunt
quas dromones vocamus dicte quod longi-
ores sint ceteris cui contrarius musculus
breve navigium. Droma autem a decur-
rendo dictus cursum enim greci dromon
vocant. Classis dicta est a greco vocabulo

dromon ... i. lignis unde et celones
navicule qui ligna militibus portant. An-
quiromachus dictus pro eo quod celeritatis et an-
choris et instrumentis reliquis navium
ascendis sit aptus. Phaselus est navigium
quod nos corrupte baselum dicimus de quo
Virgilius pictisque phaselis. Cumbaphus qui
et catascopus navigium quod latine specula-
torium dicitur scopos enim latine intendere. Bar-
ca est que cuncta navis commercia ad litus
portat. Hanc navis in pelago propter nimi-
as undas suo suscipit gremio ubi at
appropinquant ad portum reddet vero bar-
ca navi quod accepit in pelago. Paro
navigium piraticum aptum corsis ita vo-
catum. Cicero ... fluviatile tradit
mandatum paroni et alibi parvulis ad
litus ludens celeriter. Hic paro quasi
minimus paro. Est enim scafa ex minimis
sta quod contecta viminis corio genus navi-
gii prout quales utuntur Germanorum pira-
te in oceani litoribus vel paludibus ob agi-
litatem de qualibus istoria ... inquit
... paronibus non viribus utuntur
fuge potius quam bello parati. Celoces
quos greci celetras vocant i. veloces
biremes vel triremes agiles et ad mini-
sterium classis apte. Cum ... liburni-
ca ... per quo arma veloces
Biremes autem naves sunt habentes remo-
rum ordinem geminum. Triremes et
quadriremes trium et quattuor ordinum sunt
et penteres et exeres quinos et senos
ordines habentes. Actuarie naves sunt
que velis simul et remis aguntur. Hippa-
gines in quo equos transvehere solitum
est. Ponto navigium fluminale tardum
et grave quod non nisi remigio progredi potest

flumine et trahentes i(d est) extentis est cum lat(er)is
unde et [illegible] dicitur extollitur funis. Ly-
sis navicula brevis quae alio appellatione
dicitur cimba et caupulus sicut et lintris i(d est)
carabus quae in paludibus [illegible] utuntur.
Carabus parva scapha ex vimine facta quae
contecta crudo corio genus navigii praebet.
Parthemia navicula [illegible] gravis lata
et sine carina comportando commeatu utuntur
[illegible] in Pannonia. Trabariae amnicae na-
ves quae ex singulis trabibus cavantur
que alio nomine litorariae dicuntur. Hec
et caudice ex uno ligno cavate fiunt et
inde caudice quae a quattuor usque ad decem homines capiunt.

De partibus navium .ii.

Puppis posterior pars navis est quasi
post. Prora anterior quasi porta.
Cumba locus imus navis quia in aquis
incubat. Carina a currendo dicta quasi
currina. Coriamentum latera [illegible] a se-
rendo onere dicta. Sunt tabula navium
que [illegible] dicta ab eo quod in [illegible] ferat
ut foris emineat de quibus Virgilius.
Columbaria in summis lateribus navium loca
cava per quae eminent remi dicta credo
quod sint similia latibulis columbarum in quibus
nidificent. Agea sunt loca in navi per
que ad remiges hortator accedit de quo
Ennius: multa foro ponet et agea longa
repleto. Transtra sunt tabule ubi sedent
remiges quod in transversum sint dicte que
vulgus [illegible] appellat. Remi [illegible]
dis et detinendis fluctibus dicti sunt [illegible]
[illegible] et [illegible] et detinendis [illegible]
pelle. Palmula est extrema latitudo re-
mi a palma dicta aqua maris impellitur.
Antemne autem dicte quod ante amnem sunt
[illegible] eas [illegible] Cornua ex-
treme partes antemnarum sunt dicte [illegible]
Malus est arbor navis qua vela susti-
nentur. Malus autem dictus quia sit instar
mali in summitate ut quod quibusdam quasi mal-
leolis lignis cingitur quorum volubilitate
vela facilius elevantur. Modium est cui ar-
bor insistit ob similitudinem mensuralis
vasis dictus. Carchesia sunt in summitate
arboris trochie quasi f[illegible] [illegible] per que funes
trahuntur summa lucida [illegible] alii car-
chesia mali. Trochie autem a rotate quod
rotulas habeant trochos enim grece rota
dicitur. Parastatae stipites sunt pares sta-
tes quibus arbor sustinetur tanto malum
deligatum pariete [illegible]. Clavus est
quo regitur gubernaculum de quo Ennius:
et clavum rectum teneas navemque guberna.
Portisculus malleus in manu portatur
quo signum datur remigantibus de quo
Plautus: adloquendum atque tacendum tute
habeas portisculum. Tonsilla uncinus ferreus
vel ligneus ad quem in litore defixa funes
navium alligantur de quo Ennius: tonsillas
rapiunt, configunt litus aduncas. Ancora
dens ferreus exigit ethimologia
nomen ducit quod quasi manus homines con-
prehendit vel populos vel harenas nam
grece kyra dicitur apud Hebreos autem aspi-
racionem non habet nam anchira dicitur unde et
apud maiores sine aspiracione profertur.
Pulvini sunt machine quibus naves de-
ducuntur et subducuntur in portu. Pons scala
navium.

De velis .iii.

Vela greca armena dicuntur quia
aere moventur apud Latinos
autem vela a volatu dicta unde est illud:
velorum pandimus alas. Genera velorum:
acaton, epidromus, dolon, artemon,
siparum, mediana. Ex quibus acation ve-
lum maximum et in medio navi constitu-
tum. Epidromus secundum amplitudinem [illegible]
ad puppim datum minimum velum et ad proram

desiron artemos dirigendo portus navis causa conctatam quam celeritatis Supparum genus veli unum pedem suis que innatant navigia solent in navigatione quo acius venti laxescit de quo lucanus summa que tendens suppara velorum perituras colligit auras quod ex separatione existimat nominatum Pes extremus angulus veli quem sic naute loquuntur

De funibus navium ·iiii·

[F]unes dicti quod antea in usu lumi nium fuerint tenuata cera unde et funalia Restes sive quod rates continent aut sive quod his rates tendantur Rudentes sunt funes navium ex nimio stridore ita dicti Spire funes quos in tempestatibus utuntur quas nautici suo more anchorbas vocant spire aut ab aspero vocitate Propes funis quo pes alligatur quasi prope pedes de quo torpilius quando ventus ferit navem in mari pedes si quis propedem misit si veli misterium Tormentum funis in navibus longus qui a prora ad puppim extenditur quo magis constringatur tormenta aut a torcu dicta restes funes sunt Saxum funis in prora positus de quo tecilius vencio cursu vem plato pede mox adsaxum Opisfera funes que tormentis ante mune dextra sinistra tenduntur retro in se Prenesus funis quo navis in litore alligatur ad palum Anchora funis qua navis media mettitur Anquina quo admatum ante na constringitur de qua cinna atque anquina regat stabile fortissima cursum Retinaculum funis qua deligata navis continetur remi de qua nalgius hec mea mec longo pendebit prora remulco letatam grates ipsatq in hospicijs Stuppe

vincta loro ut limo facta quibus remi ad scalmos alligantur de quibus lunus tamquam remos misit religate scrupis Catapo rates linea cum massa plumbea qua altitudo maris temptatur lucilius hanc catapo ratiam tam pence eadem desicut te cum plumbi pauxillum rudus linique matax

Sequitur de retibus quinto ·v·

[R]ete iaculum sive arcumedis piscatibus sive arcatibus quibus tenduntur nomina aut retes in pelagum dicte aplagis nam ipse plagas dicit funes illos quibus rete tenduntur ita unde et funda piscatoria genus retis dicta abeo quod in fundum mittatur idem et mattado iacum dicit Plautus plimus quod ante iaculator eras Tragum genus retis abeo quod trahitur incipatum ipsum et verriculum verriendo cum trahitur est Nassa cassis tamen venatorie retis quod capiat sive eo quod in cassum dicimus vana sive causa quia sive cassibus sive quod venatio Canopum rete que culices excluduntur in modum tentorum quo magis allexandrini utuntur eo quod ibi ex nilo culices copiose nascuntur unde et canopum dicitur nam canopea egyptus est

De fabrorum fornace ·vi·

[F]aber a faciendo ferro impositum nomen sive a fine dicatum nomen et ab aliis artium materias ut fabros dicat ut fabricas sed cum adiectione ut faber lignarius et reliqua propter operis sui similitudinem In fabrorum arte fornace gentiles vulcanum auctorem dicunt figurate per vulcanum ignem significantes sine quo nullum metallum genus fundi extendique potest Inesse enim quod igne non efficiatur aliud enim vitrum aliud argentum

alibi plumbum alibi minium alibi pig-
menta alibi medicamenta efficit. Igne
lapides in aera solvuntur igne ferrum
gignitur et domatur igne aurum perficitur ig-
ne cremato cimenta et parietes ligantur
lapides nigros ignis coquendo candificat
ligna candida urendo obfuscat carbones
ex pruina fulgidos nigros facit. De
lignis duris fragiles de putribilibus
inputribiles reddit stricta solvit soluta
constringit dura mollit mollia durat red-
dit. Habet et medicaminis usus nam saepe vi
prodest. Pestilentiae quoque quae obscuratione
solis contrahuntur auxiliatur. Est et in opere
quoque aliud gignit primus ignibus aliud
scandis aliud terris hic quoque et aliam
in se diversitate ignis nam alius est qui
usui humano aliud qui iudicio apparet
divino sive quod de caelo fulmine astringit sive
quod terra prorumpentes montium eructant.
Ignis autem dictus quod nichil gigni possit
ab eo est enim inviolabile elementum conti-
nens cuncta quae rapit. Fabrica dua-
bus rebus constat ventis et flama. Flama-
rum vero per se formatus est dicta quod solo flatu
excitatur. Fornax vero ab igne vocata sive
est in ignis. Caminus fornax quaestu est
dicta camina. Favilla est desperata ig-
nis scintilla prima est quando dum ardet.
Ea autem extincta fuit carbo nominatur.
Pruna autem a perurendo dicta est carbo
vero quod flama caret cum dum intus sit
dictus minoris sit virtutis nam iterum
incensus fortior luce calescat cuius est
et tanta sine igne firmitas ut nullo hu-
more corrumpatur nulla vetustate vincatur
extinctus enim incorruptibilis dicitur
ut hii qui limites figunt eos in suppositos
terra substernant et lapides desuper figant
ad convincendum litigatorem post quantalibet
secula fixosque lapidem limitem esse agnoscant.

De fabricis instrumentorum

Incus in qua ferrum tunditur accedendo
dicta eo quod illic aliquid cudamus i. feriendo
producamus. Incude enim cedere et ferire est
veteres enim non incudem vocabant sed
incudem eo quod in ea metallum cudatur
hoc est tundatur. Unde et cudis malleus
a cudendo i. tundendo dictus. Malleus
vocatur quia dum quid calet et molle
est cedit et producit. Marcus malleus
maior et dictus marcus quod maior sit
ad cedendum et fortior. Marcellus me-
diocris marculus malleus pusillus mal-
leus et velud in fabrica ferrum tamen mal-
leolus fixor malleus magnus icibus tundit.
Forceps quasi ferriceps eo quod ferrum
candens capiat teneatque sive quod ab
hiis aliquid formum capimus et tenemus
quod formum capis nam formum est calidum
unde et frondum unde et formosum dicimus
quibus color sanguinis excrucialis pulch-
ritudinem creat. Lima dicta eo quod leve fa-
ciat nam limare leve est. Salum est unde
operatur argentarius aquo et celata napa dum

Incipit capitulum de fabricis pictura

N fabricas picturę atque tec
torum grecj et vitorium
dedalum asserunt iste enim
primus didicisse fabricam
minervam dicitur fabros autem
sive artifices greci tectones vocant
id est instructores Architecti autem cementa
rii sunt qui disponunt in fundamentis vnde
et apostolus de semetipso quasi sapiens
inquit architectus fundamentum posui
Machiones dicti a machinis in quibus
assistunt propter altitudinem parietum.

Sequitur de dispositione ·u·

Edificiorum partes sunt tres disposi-
tio constructio venustas Disposi-
tio est area vel soli et fundamentorum

De constructione et descriptione

Constructio est laterum et altitudinis
edificatio Constructio autem vel
instructio vocata eo quod instigat et
cohęrere faciat ut lapides luto et lig-
na et lapides in vicem sibi unde et e con-
trario si magna instructura congeri-
em eandem tingatur instigi et cohere-
nam per ferrum Item constructio antiqui-
tudine lapidum et lignorum dicta vnde
strues Aliud est enim edificatio aliud
instauratio unde edificatio noua constru-
ctio est instauratio non quod reparatur ad
instar prioris nam instar veteres
pristitudine ponebant vnde et instau-
rare dicebant Constat autem funda-
mento lapidibus calce harena et lignis
Fundamentum dictum quod fundus sit
edificij Idem et cementum accedens
dictum quod crasso lapide surgit lapi-
des instructuris apti albus tyrbur-
tinus columbinus numidicus (?) ut fingerea
rubeus et reliqui Alius lapis aliud

durus alius mollis mollis dealbata fra-
gilitas tractabilis et apte est ita ut in
eo quasi in ligno serre studebat Ty-
burtinus a loco italie dictus qui durus sit
ad fabricam fortis vapore tamen dissilit
Tofus edificijs inutilis est fundamentis
aptus mortalitate ac mollicie Exces-
tu enim et aliter maris sciatur et vlceratur
ymbribus arenatis generatus maris ha-
renis sicut et bibulus dicitur prout enim hu-
more acceptum id est electica gaditanus
a binsula oceani vbi plurimus oritur
Pipirinus sub albinus cum punctis nigri
dum quod atque fortissimus Cotleatius coclearis
lapillus quod et harena generatus asperi(us)
et medium fistulosus Columbinus a colo-
ris inmiprudentia (?) natura virius gypso
et mollicie similimus et Solatis in pictibus
vtilis quod est quedam pigmentorum natura
cuius duritia et aspera ex quo eam et mo-
le fuit vnde et nomine traxit Numicus
num rubra genera albus niger permixtus et fis-
tulosus et tamen aptus Silex durus
lapis ex quibus genera nigri silices optimi
quibusdam in locis et rubentes albi sili-
ces contra vetustate incorrupti idem
et in monumentis sculpi et incorrupti
permanent quibus nec ignis quidem nocet
vnde et lapis et permanent in quibus
era fundunt Viridis silex vehementer
et ipse igni resistens sed nusquam copiosus
et vbi inuenitur lapis non saxa est Pal-
lidus in (?) rara utilis globus est
in iuncis fortis et in structura in fidus id
fuit vita conservacione deuinctus Flu-
minalis silex semper velut madens
est sicut estate consiliari oportet non an

[illegible] inserere instructiuis domorum fict-
tum apium ad parietes et fundamenta cortis
latericiis adiecta in ubiregulis tegulisque
aptatur. Tegule vocate quod tegant domus
et ymbrices quod accipiant ymbres. Te-
gle autem prime positionis nomen cuius di-
minutiuum tegillum. Laterculi vocati quod
lati formentur circumactis undique tabulis. La-
teres autem crudi sunt qui et ipsi laminate inde
quod lati ligneis formis efficiantur quorum cru-
dos dicunt inquilini luti ingredi latericibus
crudis parietes fiet. Sunt enim quedam
iones cameras dicta apotocratum id est quod
se in vicem teneat. Lutum autem vocatum
quidam pontificium putant quod non sit
mundum nam omne lutum immundum est. Cal-
cis viua dicta quia dum sit tactu fri-
gida intus occultum continet ignem unde
perfusa aqua statim latens ignis eru-
pit. Natura eius miro aliquo facit postquam
igne enim arserit incenditur aquis. Cuius solum autem
de usus eius in structuris fabrice necessarius
nam lapis lapidi non potest adherere fortius
nisi calce iunctus. Gypsum cognatum
calci et est grecum nomen. Plurimum eius gra-
cium autem optimum lapidi speculari est. Cum
signis edificiorum et coronis gratissimum.
Harena ab ariditate dicta non ab adhe-
rendo in fabricas ut quidam volunt. Cuius
probatio si manu impressa strideat aut si
in vestem candidam sparsa nihil sordis
relinquet. Columpne a longitudine et
rotunditate vocate in quibus totius fabrice
pondus erigitur. Antiqua ratio erat colump-
narum altitudinis tertia pars latitudinum. Genera
rotundarum iiii^or dorice ionice tuscanice
constructe mensura crassitudinis et altitu-
dinis distantes. Quintum genus est earum que

vocantur attice quaternis angulis aut amplius
paribus laterum interuallis. Bases ful-
cimenta sunt columpnarum que a fundamento
consurgunt et supportare fabrice sustinent
pondus. Nam basis autem nomen petre est
fortissime siue firme. Capitalia que
sunt columpnarum capita quasi super collum
caput. Epistilia sunt que super capitel-
la columpnarum ponuntur et est grecum. Pa-
uimenta originis apud grecos sunt.
Vocata autem pauimenta eo quod paueantur
id est cedantur unde et pauor quod cedit cor.
Ostratum est pauimentum testaceum eo
quod fractis testis calce admixta feriatur
testam enim greci ostra dicunt. Rudus
artifices appellant lapidem contusum et
calce admixtis quos pauimentis fa-
ciendis super fundunt unde et rudera dicuntur.
Canalis alueus quod caua sit in modum
canne siue canale melius quam fecit
quem magistris preferimus. Fistule aquarum
sunt dicte quod aquas fundant et mittant
nam isola grece mitte fornice earum per a-
que magnitudine et capacitate sunt per
quas aque per certos modulos diuiduntur
equilibus vncia est et quinaria digitus qua-
dratus digitus rotundus et certi modi.

De venustate iiii

Venustate usque per constructionis sequitur
de venustate edificiorum. Venus-
tas est quicquid illis ornamentis et
decoris causa edificiis additur ut tec-
torum auro distincta laquearia et preciosi
marmoris crustae et colorum picture.

Sequitur de laquearijs v.

Laquearia sunt que cameram subte-
gunt et ornant que et lacunaria
dicuntur quod lacus quosdam quadratos

vel rotundos ligno vel gypso vel coloribus
fictos pictos cum signis intermicantibus
Diapalis autem latus dicitur vel lacunis
repletum exceptis latus cum diminutio
lacunar facit ut oracunis neque aurum
mea renidet in domo lacunar. Unde
fit alia diminutio lacunarium pancis-

De crustis xi | tam laquearium facit

c Crustae tabulae sunt marmoris
unde et marmorata parietes crus-
tati dicuntur. Primus autem marmora
secandi in crustas artem excogitaverit
non constat fuit harena et ferro serra
quae in praetenuem lineam premente harena
tractuque ipso secante. Crassior harena
plus erodet marmoris, nam tenuis
salvitas et politurae accomodata est.

Sequitur de lithostrotis xii ;~

l Lithostrota sunt elaborata arte
picturae parvulis crustis ac tessel-
lis tinctis in varios colores. Tessellis
autem a tesseris nominati i. quadratis

De plastis | lapillus per diminutionem

l Plastice est pictura ex gypso effi-
gies signaque exprimere pingi-
que coloribus. Plastice dicitur quod
latine est fingere terra vel gypso similitu-
dines. Nam et impressa argilla for-
mam aliquam facere plastis est. Unde et
protoplastus dictus est homo qui ex limo

De pictura xiii | primo est conditus

p Pictura autem est imago expri-
mens speciem rei alicuius quae dum
visa fuerit ad recordationem mentem
adducit. Pictura autem quasi fictura est.
Est imago non veritas. Hinc et fucata
i. ficta quodam colore allita nihil fi-
dei et veritatis habentia unde et sunt quedam
picturae quae corpora veritatis studio coloris
excedunt et fidem dum augere contendunt ad
mendacium provehunt sicut qui chimeram
tricipitem pingunt vel Scyllam hominem
sursum caninis autem capitibus cinctam
deorsum. Picturam autem Egyptii exco-
gitaverunt primum umbra hominis lineis
circumducta. Itaque initio talis, secunda singulis
coloribus, postea diversis sicque paulatim se
se ars ipsa distinxit et invenit lumen
atque umbras differentiasque colorum. Unde et
nunc pictores prius umbras quasdam
et lineas futurae imaginis ducunt, de-
inde coloribus complent tenentes ordinem

De coloribus xiiii | inventae artis

c Colores autem dicti quod calore
ignis vel solis perficiuntur sive quod
initio celabant vel fingere subtilitatis
existeret. Colores autem aut nascuntur aut
fiunt. Nascuntur ut sinopis rubrica pa-
raetonium melinum eretria auripigmentum.
Ceteri finguntur aut arte aut permixtione.
Sinopis inventa primum est in Ponto, in-
de nomen a Sinope urbe accepit. Spe-
cies eius rubra et minus rubea et inter has
media. Rubrica vocata quod sit rubra et
sanguineo proxima. Hec plurimis locis gig-
nitur sed optima apud Pontum, unde et Pontica
dicitur. Siricum rubei coloris pigmentum
ex quo et librorum capita scribuntur. Ipsum est
et siricum appellatum ita eo quod in Siria
colligatur in litoribus rubri maris. Sunt se-
meses intersistunt. Aliud est autem siricum
aliud siricum. Nam siricum lane est quam
seres mittunt, siricum vero pigmentum
quod Syri Phenices in rubri maris litoribus
colligunt. Est autem inter facticios nam fit
fit autem sinopide aut sandice mixtis

Minium greci primum in ephesiorum solo in-
venisse traduntur. Cuius pigmenti hispania
ceteris regionibus plus habundat unde etiam
nomine proprio flumini dedit. Huius distilla-
to liquidum argentum dedit. Minium
aut sicut quidam dicunt esse cinnabarim
Cinnabarim a dracone et barro id est ele-
fanto cognominatum. Aiunt enim draconem
sanguine esse dum implicant elefantes
ruunt enim belue et dracones obruuntur
quorum fusus cruor terram inficiat atque
pigmentum quidquid solo tinxerit. Est
autem pulvis coloris rubri. Prasin
id est creta viridis et fit in aliquibus terris
purissime generatur optima tamen in libia cire-
nensi. Crisocolla colore purissima est dicta
quod vena eius aurum habere traditur. Fiet
in armenia nascitur sed ex macedonia plu-
ribus venit. Effoditur enim cum ex metallis eris
tamen inventio degenerum atque inditum reddit
nam vene eius de his sunt ultime
paucitate. Cypria ab insula cypro ubi
plurima reperitur. Sandaraca in insula
rubri maris topazo nascitur colores cinna-
bari odore sulphureo. Invenitur autem
in aureis et argentariis metallis me-
lior quo magis rufa quoque magis vi-
rus redolet quam quam et cerusa si torreatur
in fornace sandaracam facit unde et color
est flammeus. Si torreatur equa parte
rubrica admixta sandicem facit. Arse-
nicon quod latini ob colorem auripigmentum
vocant colligitur in ponto ex aurea ma-
teria ubi etiam sandaraca optimum est quod
in aureum colorem transit purum et fissile
quasi venarum distinctum. Quod vero palli-
dius aut sandarace similis est deterius iu-
dicatur est enim tertium genus squamosa quo
miscetur aureus color inscriptum ut sandarace

sit color. Ocra in ipsa in insula rubri ma-
ris topazion gignitur ubi et sandaraca fit
quoque et ocra excusta rubrica mollis
novis lutis coctis que quanto magis in
caminis arserit tanto melior fit. Cerusa
terraticum primum alexandria reperit in
italie cobarrae pulvere et nitri flore
idem faciunt sed cipria in fornace adusti
fiunt purissimum tam de sic historiarum fal-
tudo est. Purpurissum creta ar-
gentaria cum purpure pariter tinguitur bibitque
eum colorem celerius lanis precipuum est
tamen aliud quod adheret vaso crudibilem medica-
mentis in ebriatum proximum est egesto
eo addita creta in vas idem quod acces-
sit fit et ebibatur. Bonitas prosisse
superiore causa est quod istius madere infi-
cit rubri aque. Indicum indicis in
venitur calamis spuma adherente limo est
autem coloris cyanei mixturam purpure ceruli-
que mirabile reddens. Est aliud genus in
purpurariis officinis spuma innatans cortinis
in natans quam infectores detrahentes sic-
cant. Atramentum dictum quod sit atrum cuius
species et picture et cotidiano usui necessaria
fiunt nam fuligo est. Fit enim in fal-
gine pluribus modis sup adustis tedis
resina adiecta laterculos edificata quod
fumum retineat. Sunt pictores eum aqua
admisceat glutinum ut illustrius splen-
deat ad scriptionem autem opus etiam
sarmentorum veteres carbones conglutino etiam
in diversis picturis atramentum speciem red-
dunt. Sunt et qui vini fecem siccatam
excoquunt affirmantque si ex bono vino
fex sunt indica speciem id atramentum
prebet sed et sarmentum vite nigro vino
optimo tinctum pretiosa quam sanctitate aru-
erit si excoquas et conteras addito glutine

sitorem medici reddit, nusquam plurima vena
nullo negotio invenit quam Yspaniam et glebas sili-
cas leni igne excoquas et aceto acerrimo
superfusam extinguas, inalesta confugia
colorem purpureum reddit et ubi generis
usta erit. Hunc autem atramentum sole per-
ficitur, similes colores talis admixtione
corrumpuntur. Melinum autem dicitur quod
eius metalli ferax sit una Cicladi-
bus insula Melos nomine, et cum candi-
dum sit, non utuntur eo pictores propter nimiam
pinguedinem. Anulare quod vocatur candidum
est, quo muliebres picture luminantur, fit
et ipsum ex creta admixtis vitreis ge-
mmis. Cerussa fit hoc modo: in vase cum
aceto acerrimo impleto sarmento ami-
nea in eodem vase collocabis ut super
sarmenta tabulas plumbi tenuissimas
ponas. Deinde vas diligentissime claudes
illinesque ne aliquid inspirari
liceat, post dies autem xxx aperies et ex-
cussa de tabulis innata cerussa in
ventum quod ablatum et arefactum teritur
atque iterum aceto admixto in pastillos
dividitur et in sole siccatur. Fiat aliquando
per laminas eneas sarmentis suppositas
eruginem creant calcanthum.

De instrumentis edificiorum xv

Structura autem iuncta adornari
fieri et ad perpendiculum videre
oportet. Norma dicta a Greco vocabulo
extra quam nichil rectum fieri potest. Componitur
autem ex tribus regulis ita ut due sint
binorum pedum, tertia vero pedes duos un-
cias decem, quas equali crassitudine
politas extremis cacuminibus sibi iungit
ut schema trigoni faciat. Id erit norma.
Regula dicta quod sit recta quasi recula
et impedimentum non habeat. Perpendiculum
est quod semper perpendit. Denique in fabrica
nisi omnia ad perpendiculum et etiam regulam
fiant, nec recte et electa materia instruantur,
ut aliqua prava sint, aliqua curvata,
prona non nulla, aliqua supina, et propter hoc omni-
a sunt constructa. Linea agitur quo ap-
pellata quia ex lino fit. Trulle nomen
factum eo quod trudit et detrudit, id est includit
calce vel luto lapides. Marcellus ma-
china. Scale a scandendo vel ascendendo
vocate. Sicut enim pieculis scale autem
dicuntur aut unde sed plures ex numero
tantum pluralis est nomine ut epulas.

De lignariis xii que significant

Lignarius generaliter ligni opi-
fex appellatur. Carpentarius no-
men est speciale, carpentum enim solum
facit, sicut navicularius qui tantum naves
et fabricator et artifex. Sarracator
dictus quod dentatis serrat et inde conectis
tabulis unum tecti parat corpus. Idem
et tignarius quia tectoria ligna in-
ducit. Lignum vocatum est ethimolo-
gia quia incensum in lumen vertitur et in
flammam. Unde lucinium dicitur quod lumen dedit.
Materia unde dicitur omne lignum quod exca-
liquid efficiatur, ut si ad ianuam vel fenestras
ut ad statuam materia erit ad aliquid enim
quod materia accipienda est, sicut elementa
materiarum rerum dicimus quia inde ea
que sunt facta videmus, et materia quasi mater
dicta. Trabes dicte quod in transverso parte
utrosque parietes contineat. Aliud autem
sunt tigna, aliud trabes; tigna enim iunc-
ta trabem faciunt; trabes autem sunt con-
iuncte dolate. Tholus quippe est veluti scu-
tulum breve quod in medio tecto est in quo

trales tornum Runcine vocate quod runcent
inse luctates luctates quod creta sunt in vice
teneat inde luctatum agirantes Asseres
abasse dicti quod soli ponuntur neque quitti
Scindule eo quod scindantur id est dividantur
exigiri et clavi sunt quibus lignum ligno ad
serit Clavi autem dicti quasi talabi quia
talide fiunt id est ferro talibus cum ferru
Tabule anterioribus tegule vocabantur a
tegendo scilicet unde et tegule Commissura dicitur
tabularum coniuncto facto aut dicta a scribendo
ea que tegit nam sertac sertac et segm
Serre autem nomen de sono factum est
id est stridere ferrum curvum quod usui perdo
quidam adolescens invenit quem puerum
Dedalus sororis nutrio sue studiis producendum
tepat cuius prima tantum ingenium fuit ut dum
natura dividende componendum quereret spi-
nam piscis imitatus effitio laminam ex
asperans dentium mordacitate armavit
cuius serram artifices nuncupant primus
artis inventione Dedalus magister eius
in medie lindie pinotus precipite puerum
ex arce deiecit deinde exulatus creta
abiit ubi aliquamdiu fuit ut fabule fe-
runt exorta pennis volavit et in aliam
venit Terebrum dictum quod terendo effi-
ciat circulum huius modi duplicitate linea
fit que simplex platitudine extensa
fiat pertica aut in medio circini Ce-
tra agrestis dicitur in cuius medium cuncta q
nergunt Securis vocatur eo quod arbores
ea succidantur quasi succuris Item securis
qui semi orbis cavea cum parte acuta e
exclita species sicut apud veteres penna
vocabatur utraque parte acuta bipennis na
bipennis dicitur quod ex utraque parte habeat acutam
aciem quasi duas pennas pennum autem
acutum antiqui dicebant unde et amni

quia acute et ecce nomen quod respirat an-
tiquitatem quia veteres pennas dicebant pin-
nas Hoc et dolabra quod habeat duo labra
nam securis simplex est Dextralis dextra
habilis Ascia ab assulis dicta quas a ligno
eximit cuius diminutivum est asciola est
autem manubrio brevi et adversa parte re-
simus vel simplice malleum aut cavatum
ut bicornis rastrum Scalprus dictus
quod scalpturis et formulis sit aptus quasi
scalporus cuius diminutivum est scalpellus
Terebra vocata aurine ligni qui in-
cipabatur que Greci teredonem vocant Hec
dicta terebra quod ut vermis teredo forat
quasi terefora quasi transforans Caracter
quasi terato Scofina dicta quod habendo
scobem facit Canterum cuneum

Incipitur liber xx de inventione i

m Invenerunt quidam gentiles
artes ingeniis perditam
sicut cum primum lanificii u-
sum monstrasse sicut dicta

telam ordisse et colorasse lanas perhibet. Hinc quoque hanc dicunt in textrice et fabrice multarumque artium repertrice. Ideoque illi vulgo opifices supplicant. Et poetice fingitur non enim Minerva est astari dicunt principes et quia sapientia in capite dicitur esse hominis et Minerva de capite Iovis nata fingitur. Sic est ingenium ideoque quia sapientis quod invenit omnia in capite est. Ideo et dea artium Minerva dicitur quia nichil excellentius ingenio quo reguntur universa.

De sacerdotali veste .xxi.

[Q]uattuor sunt in lege genera sacerdotalium vestimentorum. Podoris est sacerdotalis linea corpori astricta et usque ad pedes descendens unde et nuncupata quam vulgo camisiam vocant. Abanet cingulum sacerdotale rotundum polimita arte ex cocco purpura iacintoque contextum ita ut flores atque gemme in eo esse videntur distincte. Pilleum est bissino rotundo quasi spera media caput tegens sacerdotale et in occipitio vitta constrictum. Hoc greci et nos tyaram vel galeam vocant. Machil quod est tunica talaris tota iacintina habens ad pedes lxx tintinabula totidemque mala punica ac dependentia mala punica. Ephoth quod latine interpretatur superindumentum erat enim pallium superhumerale ex quatuor coloribus auro quoque contextum habens in utroque humero lapides duos smaragdinos auro clausos in quibus sculpta erant nomina patriarcharum. Logium quod latine dicitur rationale pannus duplex auro et quatuor coloribus textus habens magnitudinem palmi per quadrum cui intexti erant xii preciosissimi lapides. Hic pannus superhumerale contra pectus pontificis annectebatur. Petalum aurea lamina in fronte pontificis que nomen dei tetragramaton hebraicis litteris habebat scriptum. Bathin sive feminalia linee usque ad genua pertingentes quibus verenda velabantur.

De diversitate vestimentorum

labantur

[D]iversitas vestimentorum tegmen tegumentum indumentum vestimentum et reliqua. Tegmen dictum eo quod tegat membra sicud tegumenta que tegunt corpora. Vestimentum vero est quasi usque ad vestigium pertendens quasi vestigimentum ut est tunica talaris. Hec consuetudo plurimis auctorum confudit. Indumentum est intus quia ad corpus induitur quasi intumentum. Amictus dicitur autem vestis cultu quo lautius intelligitur cultus vero a cultu abstentus ut sericum adnatura pertinet cultus ad homines. Plerique vestium autem atque que maxime in usu sunt appellantur a locis ubi vel primum confecte vel maxime vendicantur aut a qualitate coloris aut a nomine repertorum. Vestis antiquissima hominum fuit parisomatum id est succinctorium quo tunc genitalia tegebantur. Sic primum primi mortales ex foliis arborum sibi fecerunt quia post prevaricationem erubescentes pudenda velabant. Cuius usum quedam barbare gentes dum sunt inde usque adhuc tenent. Hec et campestria nuncupantur pro eo quod iuvenes qui nudi exercebantur in campo pudenda operiunt. Tunica vestis antiquissima appellata quod in motu incedentis sonum faciat tonus enim sonus est. Primum autem fuere pellicie tunice quibus post offensam et eiectionem de paradyso adam et eva induti sunt. Talaris tunica dicta eo quod talos usque descendat et ad pedes defluat sicud pectorales que apud antiquos tunice

ciat ut tm̄ pectus operit hec mīc p(re)-
ssior ē. Mamuleta tunica · i · manicata
eo q(uod) h(abe)at manicas q(ua)m cirodotam g(re)ci
vocant. Dalmatica vestis p(ri)mum i(n) Dal-
matica p(ro)uincia g(re)cia texta ē tunica
sacerdotalis candida cū clauis ex purpura
Russata quā greci fenicea vocant
nos coccinea r(e)pertam a Lacedemonijs
ad celandam coloris similitudine(m) sanguinis
quociens quis i(n) acie vulneraretur ne co(n)tra-
positi aduersarios animus augesceret. Hac
sub consulibus romani usi s(un)t milites unde
etiam et russati vocabantur. Solebant
etiam p(ri)die quam dimicandum eet ante
principia p(ro)poni q(ua)si admonitio et indiciu(m)
future pugne. Laculata ē que latus q(ua)-
dratos quosdam cū pictura h(abe)t intextos
aut additos ~~satto tēp~~ Laquirina vestis
aereo colore resplendens. Molocinia
que e malvarum stamine c(on)texit(ur) q(ua)m alij
molochinam alij manicatam vocant. Bambi-
cina e bombice vermiculo qui longissima
ex se fila generat quorum textura bombici-
num d(icitu)r c(on)ficit(ur) ꝫ i(n) insula ciido apocala-
ma Serica a sericis dicta ut q(uod) eam
seres p(ri)mi miserunt. olosirica tota se-
rica olo(s) enim totum. Tramoserica stamine
lino trama ex serica. olosphora tota
ex purpura olo(s) enim totum. Byssina can-
dida confecta ex quodam genere lini gros-
sioris s(un)t et enim genus q(uo)dam lini bissu-
ec exprimat fibrina carpina mastici-
na et linea. linea qua ex solo lino
fit. Linostema vestis ē ex lana lino q(ue)
contexta et dicta linostema quia i(n) stamine
linum i(n) trama lanam h(abe)t. Recta dicitur
vestis quam sursum versum stantes texe-
runt. Segmentata zonis quibusdam et q(ua)si

p(re)cisos amentis ornata. [illegible] & p(re)textas
quecumq(ue) materie abscisas p(er)egrinas vocant
Leudensis q(uia) raro filo fit leniterq(ue) de-
sata. Pauitensis contra leudensis dicta q(uia)
g(ra)uius spissa atq(ue) calcata. Citrosa quasi
corrugata ad similitudine(m) citri. Sic enim
pulcherrimamq(ue) [illegible] vestem citrosam.
Talencepis tunica ē que affert ex i(n)-
sulis. exotica vestis peregrina de foris
veniens ut i(n) hispania a grecis. Polimi-
ta multi coloris polimitus enim textus
multorum colorum ē. Acupicta vestis arte
textilis ut acu ornata eadem et frigia
[illegible] cum artis dinces frigij p(ri)mi dui-
sine q(uia) i(n) frigia i(n)venta ē. Unde et ar-
tifices qui eam faciunt frigiones dicu(n)t(ur).
Virgilius frigiaq(ue) clamidem. Trilicis
auratis liciis quia ē et simplex et bilex
villa que vulgo rapsus d(icitu)r inepolla
vestis illa vocatur que dum fit textus
adnodatur spem retexitur. Pannucia in-
cupata eo q(uod) fit diversis pannis dissuta
Colobium dictum q(uia) longum ē s(i)ne manicas
antiqui enim hoc magis utebantur. Lani-
tonarium ē colobium lineum sine manicis
quale egyptij monachi utuntur. Subac-
dicitur q(uia) lumbis restringitur ut quod
lumbis h(abe)at hoc i(n) egipto et siria
no(n) tm̄ femine s(ed) et viri utebantur unde
et Jeremias tu(m) Eufrate iubet lubare
suum ab illud i(n) foramine petre abs-
condit et p(ost)ea scissum repperit. Hoc et ali-
q(ua)ndiu renale d(icitu)r quia i(n) renibus alligatur.
Limum ē vestis que ab umbilico usq(ue)
ad pedes p(ro)ducitur. Hec aut(em) vestis h(abe)t
i(n) imo sui purpuram lineam · i · flexuosa(m)
unde et nome(n) accepit. Nam limum obli-
quum dicimus. Licium vocatur q(uo)d textura

ty ligata eius sit, mitra quasi diceret
ligam .c. per .g. littera mutata. Armelau-
sa vulgo vocata quod ante et retro divisa
atque aperta est, in armos tantum clausa, quasi
armiclausa, r littera ablata. Camisias
vocatas quod in his dormimus in camis,
id est in stratis nostris. Femoralia appellata
eo quod femora tegant. Ipse et brace quod sint
breves et verenda corporis his velantur. Tu-
brucos vocatos quod tybias bracasque te-
gant. Tubrucia quod a bracis ad tibias usque.

De vestibus quarundam gentium

[Q]uibusdam autem nationibus sua cuique
propria vestis est, ut parthis sarabare, galli[s]
linne, germanis renones, hispanis strin-
ges, sardis mastruge. Sarabare sunt
fluxa ac sinuosa vestimenta, de quibus
legitur in Daniele: et sarabare eorum non
sunt mutate, quem publius ut quod ergo in ve-
rbe tuo parthi sarabaram suffede-
runt. Apud quosdam autem sarabare dicuntur
capitum tegmina, quales vi-
demus in capita magorum picta. Linne
quadrangula et mollia sunt. De quibus
plautus: linna cooptas est textrino galli-
a. Renones sunt velamina humerorum
et pectoris usque umbilicum, atque intortis
villis adeo hispida ut ymbrem respuant,
quos vulgus reptos vocat eo quod lon-
gitudo villorum quasi reptat. De quibus
Salustius: germani intectum renonibus cor-
pus tegunt. Dicti autem renones a reno
germanie flumine, ubi frequenter utuntur.
Mastruga vestis germanica ex pellibus
ferarum, de qua tyceo pro scauro: quem purpura
regalis non commovit, eum sardorum mastru-
ga mutavit. Mastruga autem quasi mons-
truosa, eo quod qui induantur quasi in ferarum
habitu transformantur. Dimostuit [?] et gentes ita
habitu sicut et lingua discordes. Persae brach[ia]
et crura linamentis, caput thiara tegunt.
Eminent apicibus sagati Alani. Sordet
et male tecti cum lateralibus linguis Sco-
tici. Sagati sunt Almani. Linteati Indi,
gemmati Persae, sericati Seres, pharetrati
Armenii. Non nullae etiam gentes non solum
in vestibus sed in corpore aliqua sibi propria quasi
insignia vindicant, ut videmus cirros
germanorum, granos et cinnabar gottorum, et
stigmata brittonum. Circumcidunt quoque iu-
dei preputia, pertundunt arabes aures, fla-
vent capitibus intectis gete, nitent al-
bani albentibus crinibus. Mauros habet tetra
nox corporum, Gallos candida cutis. Sine
equis inertes exstant alani. Nec abest
genus pictorum nomen a corpore, quod minutis
opifex punctis et expressos nativi gra-
minis sucos includit, ut has ad sui spe-
cimen cicatrices ferat pictis artubus
maculosa nobilitas. Habet et feminis insigni-
ta propria, sicut in viris tonsura capilli,
in mulieribus redundantia crinium; quod
maxime virginibus in specie quadrat, et orna-
tus ipse proprie sic est, ut convolute in ver-
ticem ipsum capitis sui arcem ambitu
crinium contegant.

De palliis

[P]allium est quo ministrantium scapule
conteguntur, ut dum ministrant expe-
diti discurrant. Plautus: si quid facturus es,
appende in humeris pallium et pergas quantum
valet tuorum pedum pernicitas. Dictum autem
pallium a pellibus, quia prius super indumen-
ta pellicia veteres utebantur, quasi pellea,
sive a palla per derivationem. Clamis
est que ex una parte induitur, neque consuitur,
sed fibula infrenatur; inde et Greci nomen accepit.

Toga dicta quod velamento sui corpus tegat
atque operiat est autem pallium purum forma ro-
tunda et fusiore et quasi in undante sinu et sub dex-
tro veniens super humerum sinistrum ponitur
cuius similitudine in operimentis simulacrorum
vel picturarum aspicimus easque statuas to-
gatas vocamus toga autem romani in pace
utebantur belli autem tempore paludamentis me-
sura toge iuste sex ulnas habebat toga
palmata dicebatur quam utebantur hij qui
reportabant de hostibus palmas ipsa vero voca-
batur et toga picta eo quod victorias cum pal-
mis intextas haberet toga candida eadem
quod cretata in qua candidati id est magistratum
petentes ambiebant addita creta quo
candidior insigniorque esset Cicero in
oratione qua habuit contra competitores in toga
candida scripsit Cinctus gabinus est cum
ita imponitur toga ut toge lacinia que
postea retro reiicitur attrahitur ad pectus ita
ut ex utroque latere humeros picture pendeat
ut sacerdotes gentilium faciebant aut
tingebantur pectores Trabea erat toga
ex purpura et cocco qua opertis initio
romanorum reges procedebant hanc primum
romulus adinvenisse perhibetur ad discretionem
regij habitus trabea autem dicta quod in maiori
gloria hominem transbearet hoc est ultra et in
posterum ampliori dignitate honoris beatum
faceret Paludamentum erat insigne pal-
lium imperatorum cocco purpuraque et auro
distinctum de quo et salustius toga inquit
paludamento mutavit erat autem pallium
bellicum dictum quod in bellum pergentes videbatur quod
in ductus eo palam fieret imperator bel-
lum futurum Circumtextum est quod grece
cyclas dicitur de quo virgilius et circumtextum
croceo velamen achanto circumtextum autem

dictum quia rotundum est pallium Diplois
grecum nomen habet eo quod duplex sit amictus
Oratius quem duplici panno patientia
velat est autem vestis militaris cuius usus
gallicis primum expeditionibus cepit eo quod
dat hostili de qua mos est illa senatum
togis depositis quirites ad saga fuisse
Sagum autem gallicum nomen est dictum
autem sagum quadrum eo quod apud eos
primum quadratum vel quadruplex esset
Penula est pallium cum fimbrijs ancis
Lacerna pallium fimbriatum quo olim soli
milites utebantur unde et in distinguenda
castrensi urbana que turba hos togatos
illos lacernatos vocabat unde autem lacer-
ne quasi amputatis capucijs fimbrarum
neque ita laxis ut sunt penularum Man-
tum hispani vocant quod manus tegat tantum est
enim breve amictum Pretexta puerile
est pallium quousque ad sedecim annos
pueri nobiles sub disciplina tutum utebantur
unde et pretextati pueri appellati sunt dicta
autem pretexta quia pretexebatur ei lator
purpura Casula est vestis cucullata dicta
per diminutionem a casa quod totum hominem
tegat quasi minor casa unde et cucul-
la quasi minor cella Sic et greci planetas
dicunt quia horis erraticis evagantur
unde et stelle planete id est vage eo quod
vage suo errore motuque discurrunt
Birrus agresto vocabulum habet illi
enim birros dicunt Melotes que etiam
pera vocatur pellis est caprina a collo
pendens precincta usque ad lumbos est
enim habitus aptus necessarius ad opus
exercendum fiebant autem primus ut quidam
existimant de pellibus melorum unde
et melotes vocate sunt fimbria veste

hoc est fuces cogito notabilium sicut greca
eum omnium omnia vocant

De palliis feminarum .vi.

Egellum est ... reginarum amictum unde et appellatum peplum matronale pallium ex purpura signatum cuius fimbrie aurei staminis summitate splendent. Palla est quadrum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia quod a(f)fixis in ordine gemmis et palla dicta a mobilitate .i. a mobilitate que est circa finem huiusmodi indumenti sive quod in rugis mobilibus fundata est. Stola matronale operimentum quod cooperto capite et scapula a dextro latere in levum humerum mittitur. Stola autem grece vocatur quod superemittatur. Idem et recinium latino nomine appellatum eo quod dimidia eius pars retro reicitur quod vulgo mavortem dicunt. Dictum autem mavortem quasi martem. Signum enim maritalis dignitatis et potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est. Inde et super caput mulieris est. Amiculum est meretricum pallium lineum. Hoc apud veteres matrone in adulterio deprehense induebantur ut in tali amictu potius quam in stola polluerent pudicitiam. Erat enim apud veteres signum meretricie vestis nunc in Hispania honestatis. Theristrum pallium est quo usque hodie Arabie et Mesopotamie mulieres velantur quibus in estu tutissimo teguntur umbraculo. De quo in ... Anabolagium amictorium lineum feminarum quo humeri operiuntur quod greci et latini sindonem vocant.

De vestibus que in usu habentur .vii.

Stragulum vestis est discolor quod manu artificis diversa varietate distinguitur. Dictum autem quod et instratui et in amictu aptus sit. De quo Salomon: Stragulatam vestem fecit sibi. Lodices paludes ... tyrcatiis vocatas quidam existimant tum cum egrediebantur deludi pusillo iuncis ... vestimento tegebat caput et faciem quia solent erubescere qui lupanar intrarent. Stragula ... ornamenta lectorum dicta quod in ipsis fulcimentis sustentent ut quod thoris fulciant sive caput que reclinatoria vulgus appellant. Cervicalia ab eo quod ponatur sub cervice ut cubito pulvillus dicitur ... pulvinar qui est diminutivus. Culcite vocate quod calcentur .i. farciantur pluma sive tomento quo molliores calidiores sint. Tapeta dicta quod pedibus primum sternuntur quasi tapedia. Sipla ... peta ex una parte villosa quasi simpla. Amphitapa ex utraque parte villosa tapeta. Lucilis simplex ... amphitapa villis ingentibus molles. Mantelia nunc propinantis mensis sunt que ut nomen ipsum indicat olim tergendis manibus prebebantur. Mappe quoque et cenarum apposite sunt quasi manipe atque ob id nominate. Cuius diminutivum mapella. Toralia longe protense mappe dicta. Dicte Sabanum grecum faciatergium et manitergium ... [illegible] vocatum. Vela dicta quod obiectu suo interiora domorum velent. Aulea vela picta et grandia que ideo aulea dicta sunt quod primum in aula Attali regis Asie cui successit populus Romanus inventa sunt. Cortine sunt aulea .i. vela de pellibus qualia in Exodo leguntur quibus tabernaculum extrinsecus tegebatur. Dicte autem cortine a corio quod prius ex pellibus fuissent facte. Unde et in eodem tabernaculo leguntur in...

cortinas sicut expellis albu rubris
2 expellibus iacintinis Ciliciat arabes
nuncupat velamenta pilis caprarum contex
ta ex quibus sibi tentoria et faciunt

Sequitur de lana .viii.

Lana alimendo i. ancilando vo
cata sunt 2 vellus dum quod
prius lane vellentur non tonderentur
Linum autem ornamentum deplorum namque
eius agrestis nam linum grece linarum sunt
quod molle 2 leue Stuppa vero canabi est
sive lini hec 2 stupa antiquum orto graphiaz
stuppa dicta quod stipa rime navium stipatur
unde 2 stipatores dicuntur qui in vallibus
eam componunt Tormentum appellatum
quod aut in filo aut in tela tinneat vel
subtilitate liceat Canabu asperitudine
tamen vocatum sive graeca ethimologi
nam illi canabu cannabim vocant Bis
sum genus est quoddam lini nimium can
dide 2 mollissimi quod greci papatem vocant
Fibrinum lana est dicatum quos fibros
vocant ipsos 2 castoreos existimant
quos dum venatores sequuntur ipsi sibi
testiculos adimunt Aranea vocata eo
quod aeris infusione in frondibus nutriatur
Sericum dictum quia id seres primum mi
serunt vermiculi enim ibi nasci perhibentur
a quibus hec circum arbores fila ducuntur
Vermes autem ipsi grece bombices nominantur
plaum est stuppa 2 quasi operosa sicca 2

De coloribus vestium x. · · Grecu nome

Tinctura vocata eo quod tingit
2 in aliaz speciem primi nitoris
gratia coloratur Coccum grece nos rubrum sive
vermiculum dicimus est enim vermiculus ex sil
vestris frondibus Conchilium dictum eo quod
ex conchis marinis color eius colligitur
idem 2 ostrum vocatur ostrum quod preciose

purpure tinctura pluris quidem in litoris
est optimum in insula typo gignitur sive
in Spiis quos prior plus tirius illitat
Conchilia autem sive marinis quae conosa
ferro laedunt purpurei coloris est inter
eut quibus collectus color purpureus reperiatur
2 ostrum exinde appellatum dicunt quod ex
teste humore elicitur Purpura apud
latinos a puritate lucis vocata apud
grecos autem porfira dicta ab asperitione
apud nos purpura sive asperitione effecta
rugo color est purpure subnigre quae fit
in hispania ut ferruginei obscurius sit
dicta autem ferrugo quod omnis purpura
prima tinctura eiusmodi coloris existat
Blaucus color est ferrugine subnigra
Elbidum ab albo color vocatum est enim
medius color inter nigrum 2 album 2
elbu de albo dicitur Luteus color in
biridus quod et croceus nam croceum
lutei coloris est ut croco mitatur
uellera luto Alicum mastricum bla
tru blabuz mestatum ostru quia ex
usto est sit enim a dependente fuligine
tectorum congesta assiduis ignibus unde
2 color eiusdem tincture flameus est

De instrumentis vestium xi.

Tela plongitudine stamininum
dicta enim dicitur est telaria
injubuli quia infra 2 supra sunt ut quo
in sublimatur Radius dictus quia radiis
dicta sunt Pectines quod per ea fila ra
dant 2 impendunt Colum quod sit in longitu
dine 2 rotunditate quasi columpna confu
sum quod prope fundatur quod uetu est
Alabrum quod in eo lebunt fila in solutur
Calathus leue gestamen ex iuncis ut
canna autem exiunitos ferunt ingerunt 2 pensa
ponitur ut leguntur flores calathus grece

ligamen est a quo derivatum est calathus
nam latine quasillum dicitur. Cyrillus et philip-
pus autem eo nomine quasilla pendentur aurum.
Pensum antiquorum appendendo dictum unde et pen-
sa et impensa. Netum filo dictum quod vel quod ex
pilis armatur. Stamen vel quod lanificium filis
tenuibus constat in modum pilorum quod florum
matassa quod metaxa dicitur filum et etiam
florum nam metaxa vocitabatur quod sufficiat
globellum corrupte a globo dictum per dimi-
nutionem quasi globellum. Panucula quod
excernens panni texitur per eum discurrat
per telam. Stamen dictum quod recte stat
trama quod inter stamen commeat sive currit. Percula
autem filum inter stamina currens. Licia
sunt quibus stamina ligantur quasi ligia. De-

De ornamentis capitulum dicere tempus est.

Alterius denique de ornamentis ad certum
cultum venientes. Ornamenta dicta
eo quod eorum cultu ora vultusque de-
corentur. Prima ornamenta corona in-
signe victorie sive regii honoris sig-
num que ideo in capite regum ponitur
ad significandum circumfusos in orbe populos quibus
sit accinctus quasi caput suum coronatur.
Has a Callio coronas Apollonius scripsit esse
dictas et primum a liberis quondam
gentiles existimant quod liberi in potando
mota vino capita vinctis fasciolis in-
sumpserint. Ideo olim sine et laurea
dicitur coronas fuisse sicut erat in sacer-
dotibus gentilium. Romae corone habet
extensa variatum eo quod initio tantum artis
ornentur atque ad ymaginem cunctis ut creari
et formatam et nominatam coronam. Imperato-
res romani et reges quidam gentium au-
reas coronas utuntur. Persae tyaras
gerunt sed reges rectas satrape incurvas.

Regia autem tyara est mitra unde est as-
syriorum regina quod feminis ornamenta crevit
usque hodie gens ipsa retinet. Alcmenes
autem cidaras aureas gerebant primum in
virtute non in utile in fronte non cum eadem
sed insignia cum quibus regno est. Gentilium
vates infulas a pileis pilleas sive ga-
leria utebantur. Infula est fasciola sacer-
dotalis capitis alba in modum diadematis
a qua vitte ab utraque parte dependent que
infulam vinciunt. Unde et vitte dicte sunt
quod vinciant. Infula autem plerumque lata erat
pleraque tortilis de albo et cocco. Apex
est pilleum pittale quo sacerdotes gentiles ute-
bantur appellatus ab apiendo id est alligando nam
virgula que in pilleo erat quaetenebat filo
quod fiebat ex lana hostie. Galerum
pileum ex pelle cese hostie factum pelleum
autem dictum a pelle hostie unde fiebat.
Cidarim et ipsum sacerdotum erat quod aplerique
mitram vocabant. Ornamenta capitis femi-
narum diadema nimbum capitulum et mitra.
Dyadema est ornamentum capitis matro-
narum ex auro et gemmis contextum quod in
se circumactis extremitatibus retro astringitur
et exinde dictum grece quod perstringatur. Nimbus
est fasciola transversa ex auro assuta in
linteo quod est in fronte feminarum. Plautus
quo magis eam aspicio tam magis nim-
bata est nam et lumen quod circa angelorum ca-
pita pingitur nimbus vocatur licet et densitas
nubis sit nimbus. Capitulum est quod vulgo
capitulare dicitur id est et capalis quod duos a
pitis ut cappa. Sed licet ut capitis or-
namentum est. Mitra est pilleum frigium
caput protegens quale est ornamentum capi-
tis devotarum. Sed pilleum virorum est mitre

aut feminarum Redimicula sunt quibus mitra
alligatur pilleum aut ut plerumque appelle-
tur nam mitra calantica et vidam mitra
e dogmatis capitis Vitte sunt que crinibus
innectuntur quibus fluentes religantur capilli
et vitte dicte quod vinciant Tenia hec est vit-
tarum extremitas dependentes diversorum colorum
Item vitta est qua corona vincitur tenia
vero extrema pars vitte que dependit corona
Reticulum est quod colligit comas dictum ab
eo quod retinet crines ne effundantur
Discriminalia capitis mulieris sunt vocata
ex eo quod caput auro discriminat id est discri-
minare dividere Antie sunt cincinni
dependentes prope auriculas greco vocabulo
ab auribus Acus sunt quibus in feminis or-
nandorum crinium compago retinetur ne laxius
fluat et sparsi dissipentur capilli In-
aures ab aurium perforatione imposite
quibus preciosa grana lapidum dependunt
aurium thimus et grecia puelle utraque aure
pueri tamen dextra gerebant Torques sunt
circuli aurei a collo ad pectus usque de-
pendentes torques autem et bulle a viris
geruntur feminis monilia et catella dicte
autem torques quod sint torte et bulle quod
similes sunt rotunditate bullis que in aqua
vento inflantur Monile ornamentum
ex gemmis est quod solet ex feminarum de-
pendere collo dictum a munere hoc et ser-
pentinum dicitur quia constat ex anulis quo-
rundam aureis gemmis et variis in modum
serpentis nonnulli hoc et segmenta
et longos textus licet et sepe metallis
vestes dicimus ut ipse et segmentatis
dormisse purpura omnis Plerumque autem
et pro monile omnia ornamenta matrona-
rum significantur quidquid illis munere
datur Inaurea vulgo vocatur quod sit aureum

metallo in virgulis lentescentes quedam
ordinis fluxuosi cathena contexitur in simili-
tudinem nimirum serpentis que ad collum
ornandum aptatur licet interdum auro et argen-
to texitur virgulis Unde et in Canticis dicitur
Canticorum Murenulas aureas faciemus tibi
vermiculatas argento Catelle sunt catenu-
le colli in utrumque se complexe in modum
cathene unde et appellate Dextrales que
sunt virorum ac feminarum quod utrique sexui
dextre sunt Armille autem proprie virorum
sunt collate victorie causa militibus ab
armorum virtute unde et quondam virile
dicebatur abmittebatur aut brachiale armilla
non distrupat quia ipsa quoque licet ubi
ponitur ambiendo constringit Armilla
lacinis extenditur circulus rotundus sit
Fibule sunt quibus pectus feminarum or-
natur ut pallium teneatur et viri in humer-
is seu cingulum in lumbis Lunule sunt
ornamentum mulierum in lune similitudine
bullule auree dependentes Specula
sunt in quibus femine vultus suos intuentur
dictum autem speculum vel quod splendore red-
ditur vel quod ibi femine intuentes considerent
speciem sui vultus et quid ornamentorum desit
viderint adiciant Periscelide sunt apud
feminas crurum ornamenta quibus gressus
earum ornatur Olfactoriola vascula sunt
mulierum quibus odoramenta gestantur

Sequitur de anulis xii

p Anulum primus Prometheus fertur circum
ferreum incluso lapide digito
circumdedisse qua consuetudine homines
anulos habere ceperunt Anuli autem per
diminutionem dicti a circulis et anis quod
sunt circum brachia et circum crura unde
et signa corporum per diminutionem sigilla

Nam signa maiora sunt sigilla vero
quasi minora signa. Anulos sinistre
primum gestare ceperunt certo a pollice
digito quod eo vena quedam ad cor
usque pertineat quam notandam ornandamque
aliquo insigni veteres putaverunt. Apud
romanos anuli de publico dabantur
et non sine discrimine nam dignitate
preditis viris gemmati dabantur ceteris
solidi. Anulum aureum neque servus neque
libertinus gestabat in publico sed anu-
lo aureo liberi utebantur libertini arge-
teis servi ferreis licet et multi honestissimi
anulo ferreo utebantur. Apud veteres ul-
tra unum anulum uti et femine ... viro
Graccus nemini minimum concedatur quintes
sinistra eius contineat auctoritate senatum
qui pro militari cupiditate ut milici ...
ornatus. Crassus qui apud parthos periit
in senectute duos habuit anulos causam
preferens quod pecunia ei immensa crevisset.
Juliani etiam romanorum pudicitie an-
tiquitate gestare in digito abstinuerunt
femine non usæ anulis nisi quos virgini
sponsus miserat neque amplius quam binos
anulos aureos in digitis habere solebat.
At nunc pre auro nullum feminis leve est
atque immune membrum. Item genera anu-
lorum sunt ungulus samotracius tinius. Un-
gulus est gemmatus vocatus hoc nomine
quia sicut ungula carni ita gemma
anulo auro adheret. Samotracius
aureus quidem sed capitulo ferreo a loco
vocatus. Tinius purus et simplex in bi-
tinia fabricatus quem olim tinam voca-
bant. Flaccus lugere ea mitra nec
te singulos lenellos que in flacce in-
nectentes percandida margarita quero
nec quos tunica sinu posuit ancellos.

De cinctu xxxiii. hic ad ipsos capillos

Cinctus est lata zona et minus lata
semicinctium et utroque minima cin-
gulum. Nam cinctus diminutione cingulum
nominatur. Cinctu autem iuvenes in exer-
citatione campestri verenda velabant
unde et campestre dicebatur. Baltheum
cingulum militie est dictum pro eo quod ex eo
signa dependent ad demonstrandam legionis
militaris summam adest sex milia sexcente
torum et ... constant unde et baltheus
dicitur. Hoc non tam cingulum est quam etiam quo arma
dependent. Zona gemmarum est quam illi zonam
vel cingulum nuncupamus. Strofeum est
cingulum aureum cum gemmis de quo ait Tur-
ma strofia letantes cincta papilla sed
prudentius nomine hoc proprio gemme alliga-
te et limus est cinctus quo publici serve-
bant servi et dictus limus quia transversus est
purpuras vel limbas. Calicium cinguli genus
ducto a loco dictum. Fibula genus est quo
illi fibulum dicunt quod ligat. Succibulum est
ligaturam. Redimiculum est quod succinctorium
sive bracchiale nuncupamus quod descendens
per cervicem et a lateribus colli divisum utrumque
alarum sinus ambit atque hinc inde se suc-
cingit ut constringens latitudinem vestium
corpus contineat atque cingendo coaptat
hunc vulgo brachilem quasi brachialem
dicunt quamvis nunc non brachiorum sed
renum sit cingulum. Subcinctorium autem
vocatum quod ut dictum est sub brachiis ductum
alarum sinum ambit atque hinc inde succin-
git. Fascia est qua tegitur pectus et pa-
pille comprimuntur atque crispanti cingulo an-
gustius pectus artatur. Et dicta fascia quod

in modum fasciae corpus alligat. Unde et
fasciola quibus crura colligantur. Vitta
dicta quod ea partes vinciuntur instar vitis liga-
tis. Limbus est quem nos ornaturam dicimus,
fasciola que ambit extremitatem vestium, aut
ex filis aut ex auro contexta assuta que
extrinsecus in extrema parte vestimenti vel
clamidis. De qua Virgilius dixit: Sido-
niam picto clamidem circumdata limbo.

De sutoribus et calciamentis .xxxiiii.

Sutores nuncupatos quod insertis setis
porcorum scilicet suant, i. consuant,
quasi setores. Caligarios vero non a callo
pedum sed a calo i. ligno vocatos, sine quo
conpingi calciamenta non possunt. Quas greci cal-
lopodes dicunt. Conficiebantur autem prius ex sa-
lice tamen sunt et calciamenta dicta quod in ligno
fiant vel quod calcentur. Crepidas autem greci
repertas usi sunt. Est autem genus singulari
forma et idem utrique aptum pedum dextro
vel sinistro. Crepidas autem dictas quod cum
sono stringantur sive a pedum crepitu in am-
bulando. Calceos reges utebantur et ce-
sares forma eorum. Patricios calceos ro-
mulus reperit quatuor corrigiarum assu-
taque luna. Hos soli patricii utebantur. Lu-
na autem in eis non sideris formam sed notam
centenarii numeri significabat, quod initio patricii
senatores centum fuerint. Barce tibialia
calciamenta sunt dicta quod crura tegant. Coturni
sunt quibus calciantur tragedi qui in theatro
dicturi erant et alta intonantique voce car-
mina cantaturi. Est enim calciamentum in
modum crepidarum que cretes utebantur, sed
tale ut in dextro et in levo conveniat pede.
Barce calciamentum comedorum erat sicut
tragedorum coturni, quos quidam etiam ca-
lones appellant eo quod ex salice fierent.
Nam greci ut diximus lignum cala vocabant.

Talares calciamenta sunt qui inde nominati vi-
dentur quod ea figura sint ut contingant
talum, sicud subtalares quod subtalo (?) quasi subta-
lares. Obstrigilli sunt qui per plantas consuta
sunt et ex superiori parte corrigia trahitur ut
obstringantur, unde et nominantur. Opas pinto
ad hos plurimum status et quamvis inter ceteris
generale nomen tamen proprium retinet. Sculleri
sunt solee coturnorum solo alta superiori parte
cum assis ut eneis malleolis ad quos lo-
ra deligabantur. Dicta autem a colore rubro
qualis est molli piscis. Solee sunt quibus
tantum pedum plante teguntur, dicte a solo pe-
dum. Item solee mattales ex matteria
texto intexte. Socci tamen diminutive so-
celli appellati quod soccum habeant in quo pes
plante mittitur. Callinale calligae ut a ca-
lopedum dicte vel quia ligantur, nam socci
non ligantur sed tantum intro mittuntur. Cernui
socci sunt sine solo. Lingulati quos nos
foliatos vocamus. Clavati perones et cul-
ponii rustica calciamenta sunt. Baxea
calciamenta sunt mulierum. Corrigie a coriis
vocantur vel a colligatione qua collegie sunt.

Explicit liber nonusdecimus

Primus Dedalus mensam et sellam
fecit. Coquine apparatum Apicius
quidam primus composuit, qui
in eo assumptis bonis morte voluntaria periit
et mensa quia iis gule atque edacitati sunt
et animam et corpus inficit alesa (?) et come-
si mense sunt instabiliter. Unum enim autem sed
usum. Carius dicitur a coctis herbis que ad
cibum hominis suppetunt. Strepadium
a strepidibus dictum, quasi strepadium. Sic enim
prius ceptum est ad tabulam epularum qui
tum apud grecos appotatione dicebantur,
sicut apud nos vero accubitu virorum incumpti (?)

ut quia vite collocutione sit. Item convivium
a multitudine est refectione; nam privata mensa
victus est, convivium non est. Convivii triplex
modus discumbendi, edendi et bibendi. Dis-
cumbendi ut ex omnibus inspera discumbentibus partis
edendi et bibendi ut post prima quies
epulis mensaeque remote crateras magnos
statuunt et coronant. Cibus dictus quia
capitur ore, sicud ore sicud esca quia eam
ob caput. Victus autem proprie vocatur quia
vitam retinet, unde et adiutorium vocatur in
victu dicitur. Alimonia dicitur eo quod eius sumptu
corpus alatur; hanc iuvenes accipiunt ad
incrementum, senes ad perseverantiam; neque
enim subsistere potest caro nisi confortetur ali-
mentis. Alimentum enim est quo alimur,
alimonia alendi cura. Affluentia in-
temperata quasi rei nimium exuberantis
infusio ultra quam satis est modumque
necesse est. Opulentia ab ope dicta quam sit di-
tutias et remedium cum rem modum est. nam
quo opitulatur quod nimium est et cum commodius
sit sepe quam parum. Epule ab opulentia
rerum dicte. Epule autem simplices et duo
necessaria dividuntur, panem et vinum; et duo
superflua que et extra et magis necessaria tempora
exquiruntur. Dapes autem regum sunt epule
principum delicie intemperate quod hiis de-
lectentur homines eas que sumptum appetunt.
Pulmentum vocatur quod apulte sive enim
sola pultes sive quod aliud eis permixtum
sumatur pulmentum proprie dicitur. Saturitas
autem et satietas sibi dicunt una satietas
eorum cibo dicta est sero quod satis sit;
saturitas autem a satura nomen accepit
quod est vario alimentorum apparatu compositum.
Crapula est immoderata voracitas quasi
cruda epula cuius cruditate gravatur cor et
stomachus et digestus efficitur. Ieiuno-

dicta enim voracitas victu est sed in ideo
salutis quantum sustentatione necesse sufficit.
Ientaculum est primus cibus quo ieiunium sol-
vitur; unde et intemperatum rigidius nos in
ieiunia ientaculis lenibus pollimus. Pran-
dium ab apparatu edendi dictum; proprie autem ve-
teres prandium vocabant omnem militum cibum
ante pugnam; unde est illud ducis alla-
quium: prandeamus tamquam ad inferos cena-
turi. Merenda est cibus qui declinante
die sumitur quasi post meridiem edenda
et proxima cene; unde et antecenia aqui-
lizdam vocatur. Item merendare quasi meri-
die edere. Anona tractum est a re quo
romani veteres ad cibos advocabantur, sic
marcialis imperat: excelsos surge nona
thoros; est quod et nunc hodie vespere faciunt.
Cena vocatur a communione vescentium; cenon
quippe greca que vocatur; unde et communi-
cantes quod communi id est simul comedant. apud veteres
enim solitum erat in propatulo vesci et communiter
epulari, ne singularitas luxuriam gigneret.
est autem cena vespertinus cibus quam vesper-
nam antiqui dicebant id est usu non erat prandia.
Panis dictus quod cum omni cibo apponatur
vel quod omne animal eum appetat; pan enim greci
omne dicunt. Cibarium est qui ad usum servis
datur non delicatus. Fermentatus panis
contrarius azimus non fermentatus; nam azimus
est sine fermento sincerus. Acrozimus leviter
fermentatus quasi acro azimus. Silig-
neus panis a frumento genere nuncupatus;
siligo enim genus est tritici. Rubidus re-
coctus et rubefactus. Subcinericius cine-
re coctus et reversatus ipse est et focacius.
Clibanicius in testa coctus. Spongia panis
aqua dilutius malaxatus sumitur necedita
accipit et fermentum modicum et sic huccta-
tiorius plus quam omnis panis; unde et

ex fingendi nomen accepit. Placente sunt
que de farre fiunt, quas alii liba dicunt
eo quod libeat et placeat. Dulcia sunt genera
pistorii operis a sapore dicta. Mellitum
ex pasta fiunt. Crusta superficies panis
ipsa et fragmenta quia dividuntur ut frac-
ta. Frumentum a fervore nuncupatum quod
plus prima hora non potest continere. Arestendo
tum cotediu. Farina et furfures a far-
re dicte, tunc sunt purgamenta. Amolum
flos farine tenuissimum plenitate de
mola egestum, unde et appellatum quasi
amola facta, unde pollines. Ceruces
dicte quia caro sit super ardendo unde
et agrestes aves vocantur. Crudum quod sit ex-
cutum, est enim tu paganice coctum, et multi
tempus aliquid coctum vocant. Assum quod
ardeat, quasi arsum. Elixum eo quod in aqua
sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur
ab eo quod sit soluta, unde et soluto libi-
dinis luxus et membra loco mota laxa
dicuntur. Frixum a sono dictum quod ardet
molle salsum quasi sale aspersum dept
emendo sellis tribus. Rancidum eo rancido
nuncupatum quod raucos efficiat. Putrida
carnes in usum reposite a putredine dicte.
Lardum eo quod in domo repositum conservatur.
Nam antiqui domos lares dicebant. Taxe
a lardus est gallice dictum, unde et afra-
nius in rosa gallum sagatum pingui pastum
taxea. Axungia abunctione vocata. Sumi-
ne dictum quasi sucum quod plus pingue-
dinis succi amat habeat. Offa est que frus-
tu dentium cuius diminutivum offella facit
unde et offarii coci quia particulatim id est
offatim concoquat. Nam et offa latratum
quasi mox canis latrat satiatur illico com-
pescatur et conquiescit. Frustum vocatum quod capiatur
a frumine est enim frumen summa pars gule.
Pulpa dicta quod cum pulte olim
mixta vescebatur, unde et pulmentarium
et pulmentum dictum. Lucanice dicte quod in
Lucania facte sunt. Farcimen caro concisa
et minuta quod eam in intestinum farciatur,
hoc est impleatur cum aliarum rerum permixtione.
Minutal vocatum quod fiat de piscibus et
isiciis oleribus que minutatim concisis.
Isicium quod Latine insicium vocatur isi-
cia Grece ipsum dicunt martisia in marta-
rio excepiste fiunt unde et nominata yso-
ce pistorum quedam dicunt exquo fumi-
isicia fiat sit et commis coctio que pis-
cium fiunt, initium tamen piscis vocabu-
lum dedit. Gallatie a colore lacteo nomi-
nate. Greca enim galla lac dicunt. Spere a
rotunditate greco vocabulo appellatis quod
eum in rotundo formatur. Spera agrestis dicitur.
Ius coquine magiri inventum nuncupavit
quia ea est lex condimenti eius. Hanc greci
et zomum vocant. Caseum vocari quod careat
sero, quasi carere, nam serum ei omne
deducitur ut ponderibus argueatur. Colustra
lac novum quod necdum generis est lac agresto
sinde dimittitur est preandose greca allium
glencom dicunt lat. vero et sanguine quod nutrit
et quod nutritur nam lacte nutriuntur unius
sanguine. Coactum quod coctum quasi
coagulatum accepta enim specie alia se coa-
gulatur. Mel greca appellacionis est quod ab
apibus nomen sortitur. Nam apes greci
mellisse dicunt. Antea autem mella de rore
erat in vehebantur in harundinum foliis,
unde et virgilius hactenus aerii mellis
celestia dona sequitur. Hinc usque in india
et arabia colligatum reperitur ramis in herbis
in similitudine salis. Omne autem mel dul-
ce sardum amarum est absinthii causa
cuius copia eius regionis apes nutriuntur.

zefanu vocatum quia comeditur magis quam
bibitur fage enim greci comedere appellaverunt
aut aut media et qui de humanorum
corporum specie naturis scripserunt ga-
lienus in libris quorum titulus est nescitur
a puerorum et iuvenum ac perfecte etatis vi-
rorum mulierum corpora in suo calore fervere
et noxium esse hiis etatibus calidis quod calo-
rem augeat senectuti autem frigida
que et eorum senes plerumque contrario senibus
qui pituita laborant et frigore calidos
calidos vina vetera prodesse

Sequitur de potatione

p
Potus a greca denominatione vocatus
est. Hunc enim illi potus dicunt. Aqua
generaliter vocata quod superficies eius equalis
sit. Hinc et equora quam inde recentem di-
cimus quod non est vitiis vetustata ut vinum sed
statim sublata de fluminibus fonte vel puteis
fecerit in vinum inde dictum quod eius potus
venas sanguine cito repleat hoc alii quod
cura resolvatur. Licium appellatum vetus
vinum venenum vocabat sed postquam in ve-
tu mortis letifer fuerat hoc vinum voca-
bantur illud venenum. Unde et Ieronimus
in libro quem de virginitate conservanda con-
scripsit adolescentulas inquit ita vinum
debere fugere ut venenum ne per etatis calo-
re succense bibant et pereant. Unde est quod
apud veteres romanos femine non utebantur
vino nisi sacrorum causa certis diebus
Merum dicimus cum vinum purum significamus
nam merum dicimus quicquid purum atque sincerum
est et sincerum et aquam meram nulli videlicet rei
mixtam sive et merendam quod antiquitus id
temporis pueris operariis quibus et panis me-
rum dabantur aut quod meridie eo tempore id est
soli ac separatim non ut in prandio atque in cena
adiunctis mensis. Inde tractum est illud etiam
tempus quod post medium diem est meridiem ap-
pellari quod purum sit et iustum est vinum et lacu
statim sublatum dein aut tertium mustum
quod in se limum et tartarum teneat mixtum nam
limus terra unde et limum cuius tota vis
fervoris est et ut vasa omnis gaudia exco-
plena absque spumis repleta illico dis-
rupat hos est vinum quod in ruborem rosa-
rum rubet. Aminium vero quod sine minio
id est sine rubore nam album et sucinatum fu-
erit genere sicte est id est pallidi coloris lim-
pidum vinum id est passum ab aque specie dictum
quasi limphidum limpha enim aqua. Cun-
didum quasi candidum id est terra commixtum quod
et ex falerno vinum vocatum id est falerna
regione campanie ubi optima vina nas-
cuntur. Collatum vas preciosum impatum in quo
deportatur. Gazatum vero regio unde defertur
gaza enim oppidum palestine inferentur
vinum dicitur quod altario libatur et offertur sper-
sum quod offerimus licet aut cum aqua
admixta est quasi spumans hoc est in undu
honorarium vinum quod regibus et potentibus
honoris offertur causa tacta de in noticia
sua in terris in provincia legatis quod plebs
ad potentes et consules vinum honorarium
dabant unquam accepi ne putatis quidem
Crudum vinum est quod qui potat acetum ut
quia acetum ut quare aquatum vinum enim
aqua mixtum in sine sapore queritur
unde et acidum quasi aquidum. Conditum
vocatum quod non sit simplex sed commixtione
pigmentorum compositum. Lactatum est potio
lacte mustum in melle mixtum est enim
potio ex aqua et melle quod greca melligeum
vocatur. Ynomelum mustum melle admix-
tum vehementer agitatum est quoddam condi-
mentum quod ex aqua et malis matianis

saccatum liquor est aque facte vini admix-
tus et sacco expressus in vena et Oximel-
li appellatum quod aceti et mellis permixta
conficiatur materia unde et dulcedine vincit
et decore Rodomellus dicitur eo quod in succo
semel admisceatur mellicratum vinum mel-
le mixtum medus dicitur quasi melius est
ex melle fit sicud calamitas pericalamitas
confectula vina pinguius decocta usque ad spis-
situdinem mellis ac refrigerata utilis fit
mactis quasi [illegible] quando corona passa
spissum effluxerit dicitur autem passum
a paciendo nam pereunte uva succor et de-
coquitur et inde passum Defrutum dicitur eo
quod defraudatur et quasi fraudetur paciatur
Carenum eo quod succando parte careat tercia
enim parte musti amissa quod remanserit ca-
renum est cui contraria sapa est que succando
ad terciam redacta descenderit Sicera dicitur
est potio que extra vinum inebriare potest
cuius licet nomine hebreum sit tamen latinum
sonat pro eo quod ex succo frumenti vel pomorum
conficiatur aut palmarum fructus in liquorem
exprimatur coctis ex frugibus aqua pinguior
quasi succus colatur et ipsa potio sicera
nuncupatur Cervisia a cerere id est fruge vo-
cata est enim potio ex frumenti seminibus va-
rio modo confecta Celia a calefaciendo appel-
lata est enim potio ex succo tritici parte
confecta sed paratur enim igne illa ex quibus
madescere fruges ac deinde siccatur et post
in farinam redacta molli succo admiscetur
quo fermento sapor austeritatis et calor
ebrietatis additur que fit in hiis partibus
hispanie cuius ferax vini non est Loturs
confecta dicta quod se se vasis cingendo af-
ficiatur Garum est liquor piscium salsus quod
olim conficiebatur ex pisce quem greci garon
vocabant et quamvis ex infinito nunc genere
piscium fiat nomen tamen pristinum retinet a
quo initium sumpsit liquamen dicitur eo quod
soluti in salsamento pisciculi eundem humo-
rem liquant cuius liquor appellatur salsugo
vel muria proprie autem muria dicitur aqua
sale commixta effecta est gustu in modum
maris sicut dicta est sacco exprimatur ut ti-
sane tisana est cuius apozima greca vocabula

Sequitur de vasis sunt

Vasa dicta a vescendo quod in eis esca
apponatur cuius diminutivum vascula
quasi vescula Fictilia dicta quod fiant et fin-
gantur ex terra fingere enim est facere formare
et plasmare unde et figuli dicuntur et vas
fictile dicitur factum eo quod mediatum est sed
formatur ut fit et habeat aliquam formam
unde et apostolus dicit numquid dicit figmentum
ei qui se finxit quare sic me fecisti
Fictilia vasa in Samo insula prius in-
venta dicuntur et indurata igne unde et Sa-
mia vasa postea inventum et rubrica ad-
dita et cohibita creta fingere Antiquiores
autem fuisse usum fictilium vasorum quam fun-
dendi eris aut argenti apud veteres enim
nec aurea nec argentea sed fictilia vasa ha-
bebantur sicud et vina doliis excogitatis
ad aquas amphoris idrias ad balneas
ac reliquis que in usu habentur hominum autem
vota sunt a quibus aptantur Tegula autem
excocta testa vocabulum sumpsit est enim
mollis et efficitur testa ut quamdiu
vocabulo pristini generis est quod fuit non esset
Arretina vasa ex Arretio municipio
Italie dicuntur ubi fiunt sunt enim rubra
de quibus sedulius rubra quod appositum testa
ministrat olus Samia vasa putant quidam
ab oppido Samo greci hoc nomine alii dicunt

creta et italie quod non longe aroma nascitur
que samia appellatur. Celata vasa arge-
tea vel aurea sunt signis eminentioribus intus
extra expressa sunt a celo vocata quod est genus
ferramenti quod vulgo alionem vocant. Cer-
sen vasa dicta deaurata grece est Ana-
glifa quod sursum sit sculpta. grece enim
ana sursum glyphe sculptura dicitur .i.
sursum sculpta. Discus autem a specie ab
specie scuta unde et scutella parva discus
vocatur quod det escas .i. apponat aqua et
disculetes dicta sine anastomatichon .i.
quod iaciat scissorum vocatum dimesta per
dimicationem quasi meforum paropsis quadran-
gulum et quadrilaterum vas .i. paribus ab-
sidis. Patena quod dispansis patulis oris
sit. omnis lancis grandiora quasi candata quod
per terra portata sunt et gemma sed illa ca-
uata ista gemma sit et grece ... incupant
sed scutella ab scuto per diminutionem est enim
eiusdem similis. Parapsida ... apendo
poma ut aliqui volunt est enim plana
Salinum vas aptum salibus .i. et salarica
quasi salaria. Acetabulum quasi acetaforum quod
acetum ferat. Coclear ab eo ... prius cocle-
arum ... sunt est .i. vetus dispositionem
sunt coclearis ... et ... minus velis omnes
tunc sibi ... coclee dicuntur
Tripodes greco nomine latine tripedes
qui aut tribus pedibus insistunt ...
diu in ... aut ... querunt que
placeat ... pondus argenti

De poculis

... metalli

Poculum a potando nominatum est
est enim omne vas in quo bibendi
est consuetudo. Fiale dicte quod ex vitro
fiunt. vitrum enim grece hyalin dicitur. patere
fiale sunt dicte vel quod in ipsis potare solemus
ut quod patentes sunt dispansis quod labris. Cra-
tera calix est duabus ansis instructus est grecum nomen
declinatur. Nam apud eos crater nam latine hec
cratera dicitur unde pars ... crateras ar-
genti virgilius crateras magnos statuunt
et vina coronant. fiebat autem primum ex
nexionibus virgultorum unde et dicte crate
apo tou kerasai id est quod sit in vite ...
crathes quoque ... umbra et ... poculorum
sunt genera ... umbra pocula dicta sunt
ex similitudine cymbe navis. Cimisis
genus poculi que dicitur .i. vas ... bibitur
Batiola primum a baccho quod est vinum no-
minata parva .i. urceolis aquariis ...
Calices et calathi et scalae poculorum sunt genera
ex ligno antea facta unde et vocata grece
enim omne lignum cala dicebatur. Ampul-
la quasi ampla bulla similis est enim rotun-
ditate bullis que ex spumis aquarum fiunt

De vasis vinarijs atque ... vero

Enoforum vas ferens vinum enos
enim vinum est de quo et illud di-
citur enofori fundus ... nobis constat
ex greco vocabulo dicte quod conuictoribus ac re-
cumbentibus fiale prima facta sunt. unde post-
ea in usu vini inciperunt manente greco
vocabulo unde superius inveniunt Lagena
et sicula greca sunt nomina in flexa corrupte
ut sicut latina illi enim lagenos nos
lagena illi sicale nos sicula dicimus. Ca-
terum idria genus vasis aquatilis pro dima-
tance vocata. idros enim grece aqua dicitur
Situla quod sitientibus apta sit ad bibendum
quod vas grece kadion vocatur. Catinum vas
fictile quod melius ... dicitur quasi ...
tum ... et salinum dicitur vas aptum sali-
bus. Urna est amplior ... minore
vocabulo urceus diminutivo urceolus est

Scinius migo manus lavamus sciola est
orcaris ordo dictus ut vas fictile vini apud
[illegible] primum excogitatum sicud celestes a calli-
ca incunpare unde primum adductus est. Cu-
pe capiendo vel capiendo aquas vel
vinum vocatas unde et caupones dictos abutuntur.
Mulctrum vas in quo mulgetur pecora et idem
mulctra. Alveus quod in eo mulgetur. Lat. labrum vocatum
eo quod in calamationem sit solitum et infantum
cunabulum dicitur. Labellum idem et alveum quod in eo
ablutionem fieri solitum est. Pelvis vocata
quod pedes ibi lavantur. Sifon vas appellatum
quod aquas sufflando fundat. Utuntur enim hos ori-
entales. Nam ubi senserint domum ardere currunt
cum siphonibus plenis aquis et extinguunt incen-
dia. Sed et cameras expressis ad superiora aquis emundant.

De vasis oleariis

Capitadium vas olearium eo quod exordio
dictum. Alabastrum vas unguentarium dictum
inde sui generis cognominatum quod alabastrite
vocatur quod intus incorrupta unguenta conservat. Pi-
xides vascula unguentaria ex buxo facta unde
quod nos buxum greci pixon vocant. Lenticula vas-
culum olearium ex ere aut argento factum ab
lucendo dictum. Hoc enim reges et sacerdotes li-
niebantur.

De vasis coquinariis

Omnia vasa coquendi capata cocula
dicuntur planius eneis cocularis multe-
centia et cunis inde. Olla dicta pro quod e-
bulliat in ea aqua igni subiecto ut altius
mittatur vapor. Unde et bulla dicta quod in aqua
nimio spiritu sustentetur. Patella quasi pa-
tula olla et enim oris patentioribus. Cacca-
bus et cucuma a sono fervoris cognominantur.
Hec et magistris et latinis quia nomina sunt sed
utrum latini a grecis an greci a latinis hec vo-
cabula mutuassent incertum est. Lebetes enee
sunt greco sermone vocate sunt enim olle minores
in usu coquendi parate. Sartago ab stre-
pitu sonitus vocata cum ardet in ea oleum.
Tripodes appellate quod tribus pedibus
constat. Has greci tripodas vocant.
Mola a sui rotunditate vocata ut
mala pomorum. Sed et greci Cribrum
quod ibi cernitur frumentum [illegible]. Ro-
tabulum dictum a pruncedo prunas sub-
igne panes coquendi gratia.

Sequitur de gazofilacio

Gazofilacium arca ubi colliguntur
in templo ea que ad indigentiam
pauperum mittuntur compositum est autem ex
lingua persica et greca. Gaza enim lingua
persarum thesaurum, filatio greca
custodia interpretatur. Archa dicta quod arceat
visum atque prohibeat. Hinc et archivum
hinc et archanum id est secretum. Unde et
ceteri arcentur. Cibutum grece nomen est
quod nos archam dicimus. Loculus a loculo
pecunia intra sensus locus sunt ad
vestes vel pecunias custodiendas. Unde
et per diminutionem dicta. Theca que modi-
ca. Unde et medium et p. d. sicud so-
let itali dicere ozyon phodic se-
rinia saccus a sacco dictus quod eo con-
sutus efficiatur. Qui saccus vel dapulum
sacculus minor quem greci marsuppa
appellant compendium cum greca nomina et
latinum paulo et flectitur ad romanum
eloquium. Sistarcie nauticus est abeo
quod sicut est. Involucrum dictum quod aliquid
celat inde involutum. Fiscus est sac-
culus publicus unde et fiscelle vel
fiscine dicuntur. Sunt etiam exactores
et in eo mittunt debitum publicum quod
regibus redditur. Fiscus autem prius vocabatur
et dicuntur fiscellam diminutivum fiscella.
Canistrum fiscus canis contextus unde
et nuncupatum. Alii greci asserunt ca-
nistra accepisse ex canna et ligno quibus

contextis nominata. Cophinus est vas ex
virgulis aptum mundandi stercora et
terram portandi. De quo dicit Psalmis-
ta per typum manus eius in cophino servie-
runt. Dictus autem cophinus quasi calamis
contextus, dicta quod calatis virgis contex-
untur. Sporta vel quod asporto sit facta
vel quod exportet aliquid.

Ignem colendo et lingua an-
tiqui appellaverunt focum. Fos
enim graece lumen ignis est. Unde et
iuxta philosophos quosdam percantur
et venena sine colore nichil nascitur
adeo ut deceptatrice dicatur feli
quidquid frigore gignitur. Varro autem
focos autem dictos quod foveantur res;
nam ignis ipsa flamma est, quidquid
autem ignem fovet focus vocatur, seu
ara sit sive quid aliud in quo ignis
fovetur. Lucerna a lucendo dicta est vel
binis est. Lu. ut prius disposite
pingue vel flammam nomen. Vel lucerna
sic cui alere dicitur nec fiat
usus. Lichinus autem quasi lucinus est.
enim candela lucerna. Candelabrum
a candelis dictum quasi candela ferens
quod candelam ferat. Cereus per di-
minutionem a cera nomen accepit ex
qua formatur. De quo quidam sic ait
est nocturnos prodens tibi cereus ignes
producta luce altera lux et sine
laquearia pendentia lucerna quasi laque-
aria id est circa lucerna. Funalia
dicuntur que infra ceram sunt dicta a funibus
quos ante usum papiri cera circumdatos
habuere maiores; unde et funera dicuntur
funalia autem graece stolacis dicuntur quod
sunt stolica id est mortis usus. Ro-
mani funes et funalia nominabant.
Funalia candelabra apud veteres extantes
stimulos habuerunt ad unctos quibus funiculi
vel cera vel cuiuscemodi alimento luminis
obliti figebantur; eadem itaque et stimuli pa-
riter funalia dicebantur. Lampades flamma
est in summo lucens dicta quod lambentes motu
unde videatur. Fax dicta quod faces faciat;
cuius diminutivum facula. Lucerna inde vocata
quod lucem intus habeat clausam; fit enim ex
vitro inclusa intus lumine ut venti flatus
adire non possit et ad praebendum lumen
facile ubique circumferatur. Laterna vocatum quod
luceat in umbra. Est enim ignis medicus
qui solet exterminare super terramque fomen-
dum est quo in modum arae exstrueris con-
structum solet ut ardeat. Pyra enim ignis di-
citur. Pyra est ipsa lignorum congeries cum non-
dum ardet; rogus est cum ardere coepit;
bustum vero iam exustum vocatur. Pharus est
turris maxima quam graeci ac latini in quo-
cumque rem usu appellavit eo quod
flammarum indicio longe videatur navigan-
tibus sicut supra dictum quale Ptolomeus
iuxta Alexandriam construxisse octingentis
talentis traditur. Usus eius est nocturnos
navium cursus ignes ostendere ad praenuntianda
vada portusque introitus ne decepti
tenebris navigantes in scopulos incidant.
Nam Alexandria fallacibus vadis insidiosos
accessus habet, hinc ergo in portubus machinas
ad praelucendum exstructas faros dicunt;
nam fos lux, oros visio dicitur. Unde et Luci-
fer graece fosforos appellatur.

De sellis et lectis

Lectice alias libris vocate. Sella
a sedendo dictus quasi sedicas in usus
solis antiqui ad dormiendum vel ad cubabat
non dum lecti fuerunt ipsius. Stella quasi
terra strata. Clina est lectus et cathedra

greca enim camam brevem dicunt. Cubile est
cubandi locus. Grabatum grecum est. Selaquola
dicta quia in itinere baiolatur ab asportando vel de-
portando. Pulvinar lectus divitum est unde et
pulvillus. Spige in quibus sunt sprigate ef-
figies quas grecos dicimus. Pullica in dici
pui et spondes prima acalbagie adinventi
et inde vocati lectice sive plante. Lectica, Tertullus? de-
scribens rufus de vita sua prima inquit
hec ascripti imperator. Vehebatur
Sponda autem exterior pars lecti pluteus interior.
Cenacula dicta quia in cenaculis parvulis in-
fantibus dicta autem agnandis? libris. Cuna-
bula sunt lecti in quibus infantulis iacere consueve-
runt dicta quod parvulis adhereant quasi cunabula
vel cune et greci cunas nominant sive recordat. Deinde eo
quod deos mortuis deferebant. Et est grecum nomen
ea feretrum dicunt ανοφορον. Catacelium
apellando. Latini capulum dicunt quod corpus capi-
at. Hominem ferat. Porro autem plantus napulus
dicitur et ideo capulus. Cathedra sunt que
lectis adornatis apponuntur. Dicta autem a scandendo
sunt et scabella quia lectis punctis ut sellis ob-
ascensum apponuntur. Scabellum autem et subpeda-
neum dicitur. Nam quod dicunt greci hypopodium dix-
erunt latini scabellum et alii dicunt sup-
pedaneum quod subpedibus sit. Cathedra sunt
ubi honorata in pedibus sedent. Sedes dicta
quod apud veteres romanos non erat usus ac-
cubandi unde et consedere dicebant. Postea autem
Varro de vita populi romani viri discubuere
ceperunt mulieres sedere quia turpis visus est
in muliere accubitus. Sedes singulari nomine
regni et quem greci thronum dicunt. Sed thronus
grece nos dicamus solium. Subsellia vero ceterorum ca-
thedra doctorum. Solium magis reges sedent
pro tutelam corporis sui sedium quidam appellant
deum quod solidum sedium alias pantochryon quod

solidum a sedendo unde et sella quasi sedda
dicta est et subsellia quasi subsedda. Sella cur-
rulis erat in qua magistratus sedentes iura
reddebant. Dicta autem curules quod ap veteres
pretores et consules propter itineris longinquitatem
curru sedentes inveherentur. Selle autem quod preter-
eos vehebantur in quibus sedentes dicere iura
solebant. Atque curules selle sunt nominate.
Tripodes scabella sunt quibus terna vestigia sunt
sunt et candelabra quod quidem sunt et ex sellis
dici sunt. De vehiculis

Currum a cursu rotarum dictum unde
et carrum dictum quod rotas habere videtur.
Rota autem dicta quod ruat et rotundum a
rota vocata. Reda genus vehiculi quattuor
rotarum. Hanc antiqui retam dicebant propter
quod haberet rotas. Carpentum pompaticum ve-
hiculi genus quasi carrum pompaticum. Plau-
strum vehiculum duarum rotarum quibus onera
deferuntur. Et dictum plaustra quod volvuntur quasi
polastra. Carrucum vehiculum altissi-
marum rotarum quasi carrum acutum. Capsus
catarruga undique contecta quasi capsa. Pi-
lentum vel pecoriti contecta quatuor rotarum ve-
hicula quibus matrone olim vehebantur. Sigillis
pilentis matres mollibus urbem. Plures
Colorines atque caballi pastede deduce
da pecoita erat autem antea pecta
venecta telac non ut nunc sunt rogata quibus
nisi caste matrone vehi non poterant. Similiter
nec vetus basterna vehiculum

De reliquis que in usu habentur

Flavius abactis? reperte vitas sunt
inventus quo homines mori vino
ministrantur. Dicuntur autem abactis? siccus ita
abacto buxillum vel diminutivum sumptus quod
pressum in terra sunt quos pales rustica
vocat quibus vineis pertibus feriuntur

vertes dr q maib vectent unde ostia
sara enclusit forfices fcdin ethimo
logia p aplo dur p posuit ut forfices
q se fabror p apld p ut forpices
q se tonsor p ab attripiete c ut forci
pes eo q forum capiut q se fabr
ferum cum dixerunt antiq calidu
unde 2 formosq 3 Sondela pecten
dit eo q pexos capillos faciat atq
[illegible]tos Calamistra c dcq q calc
[illegible]pita calefia 2 intorquet
capillos unde 2 calamistri appellant
q coma torquet Clauis dca q clau
dat 2 aperiat Cathena q capiedo te
neat horologia q ibi hore legat
c eni i polarys pertum ubi actans
p lineas erat umbra ut quo dici
hora ondat Vomer dr q i tamen
eruat seu abuomendo terra de quo
lucrecius unci aratri ferri occultus de
crescit vomer i dmis fuitz p de
truncta fulgure Aratru abarado
terra vocatu q aratrum dimis c
enamentu arator deri q bo se rea
q i plitudie randa robis dentale
c aratri ps pma i q vomer i
ducit q dens cutellus cultura
dca eo q pmus ad putacoz vetes i
arbores vellent 2 inte pus q falces
ceeit repte Falx c qua arbores
putant 2 vites dce aut falces q
hys pmu milites hostem falce fole
bat abscidere unde c illud pax me
tera .ducis pdaudos enames i usus
agricole mic p militis ay fui Fal
casteru asstudie falcis vocatu est
c aut framentu tum eu imbro lo
go addespitate uespuy putadendar
dij i rucones dca quibz uep petat
aruntudo dca Serrula lamia ferri
dentum mordacitate recetas arbores seu ra
mos Rastra quoqz d' eradedo terra aut
a raritate dentum dca ligones q terram
leuet q leuones Sudia dca eo q
terra cedice terram aperat 2 quis aliq
i religs apibz terat nome ey claudi
te retinet Sicut alij gualit fossorim
vocat q fouea faciat q finessorim
Sarcli se aut simplices d' bicornes
Pastinatu vocat agricole framentum
bipertu quo semina pangat unde etia
repastinari dca se vinee vetes q rep
dunt Chilindrus lapis teres i modu
columpne qui uolubilitate nome accepit
de quo virgilius area cu primis i genda
equanda chilindro 2 vertenda manu Tri
bula genus vehiculi unde terunt frumenta
2 oblique ma vocatu Pala q ventilabri
wlgo dz uentilandis paleis nominata
Furcalle dce eo q pys fruncta alluit
i. monent unde 2 ofalla dca alcs q
allat i moueat orsa ua calle c mo
uc Thesse se quibz finctorz unus
designe Trapetu mola apnaia pta
brales quonunia calcat p minitor apuldo
vocatu q pssorum lacus plurimy q pmu
oleu quo liquatos pfluat q abaminis
ut olimis torquedo oleu unum q exigi
recenes auchere i exportare solidate
qualicoribs cola pla q p q migri plu
acolado dca Fiscim q psuitu acola
do oleu dem ut q pssalla olea

Vta dca q q rnat c eni ma
china de qua efunc aq exhibet
unde lucrecius i flumis uerse rotas
atq aurita videmus Austra aut a
rota ab haurendo aqua dca Girgillus
q i giro vertatur c eni lignum i trans

necessaria pertica mobilis ex qua funis cum
situla vel urne in puteum dimittitur hau-
riende aque causa Tollone ortulanus
vocat lignum longum quo hauriunt aquas
et dicitur tollone a longitudine telum enim dicitur
iuxta grecos quidquid longum est unde et
minutela vocata quia minus longus est instru-
mentum hispani ciconiam dicunt propter quod imi-
tetur eiusdem nominis avem levantis aquam
deponentis de rostro dum clangit. Alma lu-
pus qui et tenacula ferreus harpax quia
si quis in puteum deciderit rapit et extrahit
unde et nomen accepit. Harpax autem
dictus quia arripit rape enim grece per rape
dicitur. Clere ornamenta equorum sunt et est
primo genus cisterna dicta quia equos frenet
vel quia equi frendant id est premant de-
ntibus et obdormiant unde et nefrendes dicuntur
adhuc lactentes parvuli quia non dum aliquid
frendant id est comminuant dentibus. Capistrum et frenum
fracta frena quo violata est lupata
sunt frena asperrima dicta autem lupata a
lupinis dentibus qui inequales sunt unde eorum
morsus et vehementer dentibus canis. Ha-
bene ab habendo dicte quia per ipsas equus tenea-
tur et tenetur unde et equum dicimus habilis
id est retinacula continendo. Lora capistra
capite iniectorum dicte. Sella a sedendo
quasi sedda. Antela quasi ante sellam ponitur et
postela quasi post sellam. Cingula homi-
nis venit nam animalium genere sed inde
ut has cinglas. Sagma quam corrupte
vulgo salma dicunt ab stratu sagorum vocatur
unde et sagmarius et mula sagmaria.
Capistrum funis accipiendo quod eo indomi-
ta iumenta compescantur. Calcaria dicta
quia in calce hominis ligantur id est in posteriori
parte ad stimulandos equos quibus ad pugnandum

est ad currendum propter pigritiam animalium aut timorem
nec extimulate stimuli nuncupati sunt autem
et libidinis stimuli. Strigiles nuncupati a
tergendo quod per ipsas tergantur equi. Caracter
autem grece latine forma dicitur characterem dicitur
quo cauterium quod inurat et prenda sit in eum
secundum cauterio ut dum videtur cuius sit
iudicia consequatur quod medicum pignus medicamentum
pravia adhibeatur ut in morbis ignis
urere fuerit.

Sed vitiorum turmas virtutum opposite
debellare convenit adire convenit
naturas eorum ut qualitates subtiliter examine
considerare quibus inspectis tanta vis eorum
considerabitur in virtutum triplicis. Humilitas id est
quod existentium principalium altitudinem ab her-
lorum septiformi virtutum cardinalium corona
augetur ex quibus et alie virtutes quasi
de fonte quodam derivate species exercitan-
tur sed personas quasdam induunt et virum
induunt contra oppugnantibus quidem premittitur
vincentibus adhibetur. Cum humilitati prima
vitiorum acies superbia in phalange prima
mortis occurrit ... et regalis sedis
... ergo pari diffini-
tiones sub spiritus non pigeat considerare
ut victis vitiis virtutes possint triumphare.

Superbia est singularis excellentie super
alios cetus quidam appetitus cuius
sunt cardinales septem scilicet Luxuria in
consumendis ... in videndis et
vana gloria Luxuria est cor nimiis de-
sideriis desideriis lubrica et effrenata mens
et carnis appetitus voluptas est cum quedam
lubrica sensualitate adulterata concupiscentia
indicatio Petulantia est exterminatium
tegimentorum corporis totius corporis petu-
lantia ... Lascivia est incertus motus

dissoluta motio corporis et ad vices ex in
temperancia carnali Vagacio est lubrica cum
leuitatis in grauata excogitationis mentis infime de
scendens Ignauia est de virtutum exercicio lan
guida recedat utrumque operis deiectio De
licate scilicet corporalis indigencie cum quadam su
perfluitate attractio quidam appetitus Blandiciae
est cum quadam dulcedine vicorum delectami
num superfluitatis coniunctorum exhibicio Verum
in glutiens est in [illegible] qualitercumque aborum
sacietatis superantis grauisque superfluo Ebrietas
est post mentis oblivio sui quadam generata ex
superflua potum in dulgentia Gula est so
lius corporis cum illecebrosis et noxiis escarum
et quidam appetitus et fetidis Hebetudo
est quidam mentis infirmitas veniens ex in
temperancia cure carnalis Immundicia Cra
pula est ex delicatorum sumptum superfluitate
sopita cordis pigritacio Languor est mentis
egritudo et corporis desideria vicio vacuitatis
inducta Oblivio est post cura carnalibus
nalibus obruta unione inerta appetitus
a Avaricia est agitare sine quibus rerum
in saciabilis et in superflua cupido
Philargiria est post singularum appetitum
pecunie colligende continuatio superflua laxa
Dimrum est post vi familiarium in opere
vel malicie eius clandestine surreptio
compulsio Violencia est propria seu aliarum
vtilitatis gratia vitalis abnegatio Fraudu
lencia et Fraus est per inquinatam maliciam seu in
iniuria in inferiorem potestate exercita Astucia
est accomodata simplex vi opus lit
gratia duplicitatis receptio et Fallacia est
post odium sine familiari in fraude co
modi fictus vbis vitas abrogatio Ra
pina est exaudire mentis veniens inem
mote alienarum rerum distortio Tristicia
est commutatio rerum adiunctate voto contrarie

mentis anxietudo Rancor est post mor
dacis in clausa amaritudo tamen voltus
so deuoratur Desperatio est adunce statu
vel virtutum reditum fructu spei gubernatio
Pusillanimitas est exercere gratiarum tedio in
corporis et in considerata mentis deiectio Tor
por est exlanguentis in pigricia remissa
luctus totius corporis tepitudo Querela est
post latens mentis molestia ex impacientis
vito lucturosa deuoratur Accidia est
ex intolerabilis tedii vicio veniens quadam
anxie mentis in quietudo scrupulosa Timor
est post mentis fluctuans angustia exoga
orum expectatione generatis
a Ira est potestas contra furor in inuasione
libidine faciens Blasphemia est cum quadam
protervia in litigiositate quiddam iactata
in alium maledictio Clamor est pretii faciens
manifesta et in verecunda iactacio Contume
lia cum memoris linguis et amaritudinis ob
brio contrarie mentis conatus Luctus quod exac
bato animo quam minus in superiore potestate vel
cauis inter fletibus Contencio est vocis
corporis potentiam ad in displiciatos exercitus
Furor est effrenata concepta in iustitus
aduersus totius stratus et turbulenta iactatio
Indignatio est quedam exacerbata in solenni
malicia in inferiorem contra despecto In
vidia est que fundit in dolore videt aliorum
ex gaudere quem cura cum non appetebat
a Afflicto in prosperis est odiens ac con
atus ex prosperitatis displicentie; pbodies
Exultatio in aduersis est quedam extasis
alterius contemptu odiis nebulosa consolatio De
tractio est in speciem alterius gloria minuere
mendax ad alterum delatio Malicia
alicui dampni cupidinis nequissimis volun
tatis adiectus exercitus Susurratio est post vel

odio pro adulacionis aut derogacionis gra-
cia et odium altius excitatur Amaritudo
est spiritualis corporis gaudij quedam destructiva
mentis solitudo Odium est quo iracundia in motum
ad nocendum atque teneatur sic vindicte mor-
dacitas Inanis gloria est placendi desiderio
utriusque hominis et operis agitatio Ypo-
crisis est virtutum simulatio clausum vicium
callide palliatum Inobediencia est contum-
acia mentis obstinate imperanti nolle obtemperare
et voluntatem proprium preponere est contrarietas
sine ordinis aut virtute singulari excellencia
novi quippiam intemptare
Iactancia expansio mentis inanis qua se
de qua re extollit Inaniguria est glorie
excecans et nos accipiens placendi cupidine
Pertinacia est incorrigibilis et inflexibilis
mentis obstinacio meliori parere nolle cedere
Loquacitas est confusa et stulta verborum su-
perfluitas mentis levitatem aperiens
Oppositio gradus recedens penitus
superbie quod tendit ad summum humi-
litatis exercitum descende qui ducit ad deco-
rum Humilitas est contemptus proprie excellencie
vel condicionis voluntaria et honesta in-
clinacio humilitatis autem filie vii cardinales
sunt i karitas fides spes prudencia tempe-
rancia fortitudo iusticia cum suis proprietatibus
Karitas est mentis affectus ad deum et proximum
in quo legis precepta fiunt et discit pariter
Gracia est in quo mutue benivolencie alterius et
alterius affectus oculus audit Pax est
concordatum et bono mentium ordinata tranquil-
litas Pietas est erga benigni cum dulce-
dine erga propinquos et omnes amicabilis
effectus Liberalitas est per quam liber animus a tena-
citate possessorum nulla tenacitate coarta-
tur Misericordia est clemens et equalis et omnibus digna
et in afflictos compassio cum miseria temperatur

et per quam modesta tranquillitas a nulla rerum
strimuarum [illegible] agitatur Compassio
est commissio rerum alicuius ex sui consideracione
dependens Indulgencia est ex qua ledentis
proximi condolencia cum quedam affectus ge-
nerata Benignitas est cum quadam sin-
gula morum suavitate diligentis cum compassio
Concordia est conveniencia et recto more
et dirupto quodam et unita complexio Fides
est recto sensu ex premissorum veritate ad in-
visibilia mentis provide aliter non aptum
fides spandarum sola rerum Religio est
per quam reverenti famulatu timore divini
cultus exercetur Iusticia est per quam desperari
divini amoris integritas sumat utrisque
hominis Obediencia est per intencionis abnegacio
proprie voluntatis nixa pro studio Castitas
est per quam edomitis viciorum sinibus munda et
honesta corporis habitudo Continencia est per quam
carnalium affectuum impetus compescit moderamine
Pax est cum motus refrenatur
et mobilitas adeo quod appetit accipi
suspensis Contemplacio est per deleniate mentis
invisibilium morum quedam carnalium affectuum
Modestia est pudica et honesta habitus
digna cum laudis verecundia Gaudium est cum
quadam iocunditas spiritualis ex conceptu pravam
despiciens Confessio est per quam cum latens
morbus sic venie comprehende aperitur Paciencia
est ipsum alicuius commodi vel honoris vo-
luntaria et superabilis errorum perpessio Com-
punctio est quedam die suspiracionis et ten-
dim natam timore vel amore celorum malorum
vel bonorum Longanimitas est ex completo
pro desiderio et infatigabilis laborum susti-
nencia Prudencia est rerum bonarum et
malarum utrarumque sciencia Timor domini est fide
et meditacione divinorum preceptorum vigilans
custodia Consilium est examinatis
gubernandarum rerum carptura providencia quedam

reputatio priorum. Intelligentia est puritatis
qualitate nobili mundicie preferens.
p Providentia est per quam sagacia sensui
futurorum eventus colligitur. Temperancia
est illicitos animi impetus rationis freno et des-
ta dicato. Discretio est prudens metiens
singulorum ut medie datur. Liberalitas est
fundata prava virtute mediis singulorum compac
Tranquillitas est animi quadam animi quiete a
vibus cura in vita secundum operare. Ieiunium est
mentis vigilancia discrete parsimonie cus-
todia. Sobrietas est pura excellebris
mensis honesta temperantia. Castitas sancti est
ex instinctu caducorum venie inductus
amor eternorum. Carnis afflictio est per
temperantia carnalis corporis castigatione corporali
usitata est per quam sua anime supponitur
dignitas honestas et quibus utilitas non
relinquatur. Lex est in ordinata disposita-
tionis preceptorum regula per quam faciendum intelligitur
et vitanda prohibentur. Equitas est laude
libitatum in se digressima redditio iu-
torum. Severitas est per quam iudicia unda
in peccantes exercetur. Correptio est per quam
in malis error ut conpunctione fit reatus
habemus in publicis conversionem inmunde abque
to est que lex scripto publice promulgata
curis personarum temeritatem detestatur. Iudicium
est per excandentiam mitorum dignum reddit
supplicium vel premium. Veritas est per quam dum
aliquid vel fictum vel in mutatum computabile
f Fortitudo est in mente parere
mobilis inter adversa et laborum et
periculorum sustentio. Magnificentia est gloriosa
quedam animi celsitudo res magnas et ardu-
as pulchre administrantis. Confidentia
est contemptum conscia animi in metum inter
adversa sui gerens. Tolerantia est diu-
tina aliene inportunitatis et molestie durans
Perseverancia est per quam mentis quedam stabilitas ex
conceptu perfectionis voluntatis affertur. Stabilitas
est mentis fixa nulla locorum vel temporis qualitate
in diversa iactari. Perseverancia est qua virtutum
quadam personam perfecte fortitudine
c Virtutum 1 ut pro supra comparat animi
Divinitus virtutum fundamentum humilitas
est quia dicitur qui se humiliat exaltabitur
et parvulis scientiam regnorum celorum aperitur
Prima autem virtutum theologicarum fides interpretatur
quia impossibile est sine fide placere deo et iustus
enim ex fide vivit sed fide que per fidem sperantes
spe non queat qui fide complectitur. Quia
cum non dum videmus comprehendimus et spes non
confundit quia vero comprehendo amamus quam iam
fide tenemus spiritui caritas succedit et
sic fides que per dilectionem operatur vere pre-
dicatur. Carnalibus tres iste virtutes distinguende
tamen quia sunt prudentia docet et informat
fortitudo roborat et roborat iustitia ornat et
comparat ne exeant in nimia vel in compe-
tenti infra suas lineas coarctentur temperancia
modulatur et distinguit. Sunt ergo quatuor vir-
tutes cardinales. Sed tres addas quaternario
nus septenarius est plenitudinis septi-
formis gratie sunt executoribus ad virtutes
per quem vitiorum compago dissolvitur corpus
diaboli superatur et calle virtutum fortis
et omnium virtutum additur. Ut autem
fructus earumdem pro oculis patescat ecce
quasi duas arbores in figura ponimus
ut excitent fructum qui sequantur attendamus
mente et cum ut conferendo radicem utras
q Quanta diversitate comparatur fructum
tas et radicem tam dispar est
fructus fructuum ut quisque de fructu
sumere et abstinendum spiritus gustavit
aliud affectum nulla audire possit cui

incedit una alteram obstupescunt dentes
cuius dentes ne de fructu earum arborum
aliquis manus et manifestius pluri et modis
superiorum et similium una voce designari
sunt. Hec quidem absurdo sed ut multipli=
tatis exemplis divine pagina declaretur.
a   Unde legitur superbia est mors virtutum
\   origo viciorum nota confusionis im-
cerentis neglectus divini magisterii disci=
pline contemptus proprie voluntatis preceptis eorum
despectus ad inferiores appetitus super su-
periores et equales et amicos timor
occultus simulatione palliatus et hostes
per accidentem odium mortis iudicium su=
perbus et est in indicando ceritas crude=
litas in puniendo motus et dextes ac
gestus corporis fedus vox clamosa in
loquendo rancor et silencio dies contumax
ultra modum mesura progressio et possi=
bilium proposito amor sui odium proximi
honorum cupido rerum fastidium secularis
studium glorie depravatis gloria magni-
dine sui in aliorum estimatione pensare
sine deliberacione actuum perpetracio sine
discretione vehemencia in ira furor in
dignatione blasphemia incapax sapie-
ncie stultorum perscrutator in simplicitate
irreligioso timor in minorum puerilis ra=
ro idem status religionis odium celibatus
fastidium aliene virtutis despectio proprie
virtutis admiracio paritatis temeraria
ad altiorem ingressus invidia superbis et
facilis in reprehensione asper in correp-
tione tardus in sui emendacione infirmis et ac-
cidie motibus similitudinis orator audax
via nescius cui inc quietis in silencio
impaciens fidus temeritate dispectus in
quietus in placatus anxius ambicione celis

in permissione negligens in reddendo stu-
pidus et gratulatus laudibus suis vicia virtutibus
estimans vitam communis varietati proximus
in ignorancia confusus hec pertinens despecto
Hinc de humilitate gratia loquitur Humi-
litas est regula virtutum mors viciorum
instrumentum iusticie mater disciplinae
similiter vigor servata cordis medicina
spe sua testimonium morum vigilancia
spiritus lucessere intelligencia custodia fidei
virtutum divine virtutis hospicium in
simulacionis affectus ordo religionis libertas
in periculis et modestia in verbis preceptum ma-
gistra per exemplum doctrina caritatis mag-
norum contemptus honeste vite appetitus
similis in eis doctrine sacre legis imitatrix
=   Contrarium autem superiorum est moderata
nimia fastidia modum in studiis
suis ponit devote mentis contemplacioni apti-
tudinis et doctrina ad discendum avida
in iudicio timida difficilis in arguendo
ad ignoscendum facilis in mobilis et ad
iras in perpetuis eadem in iniuriis secura
de pace sollicita in amicitiis cauta in
officiis sedula quietis amica magistra
magna contemptrix in simulacione vetanda mi-
nime quam impar est pacta similis
tercius equalis in censura similis minus
omnibus status idem stabilitas adeadem
capax prudencie spiritus preci condem lasci=
via pessima odium decor in virtute con-
fidencia in dece depressum spiritus in alta graci-
dato et nunquam de propriis meritis nulla pre-
sumptio esse videtur ad quem fructum spiritus
utrimque. Hec quidem duo genera generalis=
sima dicte possunt vim quelibet genera
veniunt exequentes divisas partes veraces
doctrina quidem colligere et quod earum forte precedit/sunt

mundum [illegible]

